

VÁCZ VÁROS TÖRTÉNETE.

IRTA :

KARCSÚ ANTAL ARZÉN,

sz. Ferencz-rendi áldozár, hitészónok, kiérdemült házfőnök és rendtartományi tanácsos, a rendház könyvtárnoka, az oltáregylet és sz. Ferencz harmadik rendjének helyi igazgatója, a magyar történelmi társulat rendes tagja.

NYOLCZADIK KÖTET.

Az egyházmegyei intézetek, és a kolostorok.

VÁCZ, 1887.

NYOMATOTT MAYER SÁNDOR KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

Ára 1 frt 50 kr.

*„Hoc est vivere bis: vita posse priore
frui.“*

Martialis.

IV. RÉSZ.

Az egyházmegyei különféle intézetek.

I. FEJEZET.

A papi nyugdíj-intézet.

1. §. A kiérdemült és rokkant áldozárok nyugdíj-intézete, a győzelemről nevezett Bold. Szűz Mária védlete alatt.

Ezen egyházmegyei intézetnek, mely az Úr szőlejében a nap hevét és terhét vivő, kifáradt, vagy más egyházi tisztségek vitelében meggyöngült és elaggott papokat karolja föl, első alapjait *gr. Kolonich Zsigmond* (de Kollográd) váci püspök (1709—1716) és *Berkes András* nagyprépost, meg *Kaló Ferencz* váci kanonok vetették meg olyképen, hogy ezen nagyprépost 2000, e kanonok pedig 1000 frtokat ajánlott meg ezen oly nemes ezélra. Idő folytán ezen alapítvány hagyatékok, kanonokok és plébánosok ajánlataiból, melyek az 1802-ki egyházmegyei statutum erejénél fogva, majd a hagyatékok, majd pedig minden egyes áldozár végrendeleti vagyonából vétetni szoknak, — nagyobb gyarapodásnak indult s az áldott emlékü *gr. Nádasdy Ferencz*, előbb váci püspök (1823—1845), aztán kalocsai érsek adománya folytán, a ki ugyan 1845. évben 2000 (Mon. Conv.) 1851-ben pedig végrendeletileg 4000 (Mon. Conv.) forintokkal jelentékenyen növelte az alaptőkét, melyet jótékony adományokkal 1858-ban *Roskoványi Ágoston* akkor váci (1851—1859), jelenleg (1886.) pedig nyitrai aranymisés püspök ő nmlga, és az egyházmegyei papság bőkezűleg gyarapított; *Peitler A. József* v. püspök ő nmlga is, több éveken át ezen alap növelésére 1000 frtokat adományozván, 1875. évben pedig ezen nyugdíj-alap pénztárába nevezetes összeget tevén be, s más egyházmegyeibeli papok bőkezűségéből is oly állapotba jutott az, hogy hozzájárulván a *segélyalap jótéteménye* is, mely *Peitler A. József* v. püspök elnöksége alatt 1876. évben tartott egyházmegyei gyűlekezeten, a tdő papság által magára vállalt önkényes megadóztatás folytán, olyképen, hogy évi jövedelméből ki-ki a jelzett alap javára 1% fizet be, s a mely végzést a vallás- s közoktatási miniszterium 1878. okt. 2-kán jóváhagyott, — a kiérdemült

vagy elgyöngült, nyugalom után vágyó papokat, az Ur ezen érde-
mes szolgálait már állásukhoz illőbben is elláthatni.

És így a *Dr. Kovách Pál* pápai praelátus ő mlga által még
1845-ben kezdeményezett s majd 4 évtizedig ébren tartott agitatio
s talaj-előkészítés után, végre 1876-ban sikerült a papi nyugdíj-inté-
zetet önmegadóztatás alapjára fektetni s azt ekkép több időre biz-
tosítani.

Eleinte a nyugalmazott papok, és azután, sok ideig magán- és
bérbe vett házakban szétszórva laktak. 1776-ban a mostani papnö-
velde azon részében kaptak lakást, melynek fölirata vörös-márvány-
táblába vésve im ez „*Meritae Sacerdotum Quieti*,” innét meg a sz.
domonkos-rendiek kolostorába tétettek át, melyben, azok eltöröltet-
vén, előbb a *kegyes iskolák szabályzatos papjai* (Clerici Regulares
Scholarum Piarum), azután pedig az Eszterházy-féle intézet növen-
dékei közel 16 évig laktak, és a mely rendházat I. Ferencz hazánk
apostoli királya, a kor és betegségek által megtört ezen papságnak
adományozta 1805. évben, és később, 1813-ban igazi atyai érzülettel
ezen adományt megerősítvén, abba állandó lakásra beköltöztek. Ezen
intézet a „*Győzelemről nevezett Bold. Szűz Mária*“ czimet 1809-ben
nyerte, és azt a következő váczí székesegyházi kanokok bölcs tapin-
tattal kormányozták: 1817—1838. *Bottlik István*; 1838—1848. *Szar-
vas Ferencz*; 1848—1855. *Tajlthy Ferencz*; 1855—1862. *Ellenbacher
István*; 1862—1871. *Balla József*; 1871-től *Sponer József*, mely utóbbi
alatt ezen alap 1873. és 1882. években az országos és városi
adótól, úgy szintén az egyenértékítől is mentesítettett, 1876. évben
pedig a nyugalmazott papok sorsának könnyítésére nagyon megki-
vánt segélyezés az *önkéntes megadóztatás* folytán előteremtetett, és
az 1876. szept. 27., 1879. szept. 3. és 1883. szept. 13-kán tartott
egyházmegyei gyülekezeteken szabályoztatott.

Miután ezen intézet alapszabályai nemcsak a káptalan, hanem
a gondozó papság által is a kerületi gyűléseken kellőleg szellőztet-
tek, és a főtdő káptalan, meg az alesperesi kerületek egyes szava-
zatai az egyházmegyei kormánynak illően betérjesztve lőnek, a püs-
pök ő nmlga az intézet szervezésére hivatott alkormányozó s az ő
elnöklete alatt Váczott tartandó közgyűlést 1876. szept. 27-re tűzte
ki, a melyen jelenvoltak: *Neszveda István* örkanok és püspöki al-
helynök; majd a főtdő káptalan küldöttei: *Dr. Kovách Pál* apátka-
nonok és *Sponer József* kanonok s kispépost; a székesegyházi kerü-
lethől: *Spechtenhauser Ferencz* alesperes, mácsai plébános és *Villásy*
(Vidlicska) *István* püspökhavani pléb., — a nógrádiból: *Jókúthy*
András alesperes s nógrádi pléb., *Ormay* (Oravetz) *Antal* rétsági
pléb.; — a romhányiból: *Santhó Agoston* alesperes, romhányi és
Divéky István nézsai plébános; — az eszeghiből: *Banó Imre* ales-
peres, szőlősi és *Pletrich István* berczeli plébános; — hatvaniból:
Kanda István alesperes, kállói, és *Bolgár József* helyettes alesperes
és jobbágyi plébános; — a gödöllőiből: *Povedák István* alesperes,

turai és *Kovács József* vácz-sz.-lászói plébános; — a főthiből: *Orem János* alesperes, ecseri és *Somhegyi* (Skrivanek) *József* ő szentsége titkos káplánja, főthi plébános; — a soroksáriból: *Tamásffy Mátyás* alesperes, haraszi, és *Andorfer Alajos* vecsési plébános; — zsámbokiból: *Lovász Antal* alesperes és zsámboki s *Korber Antal* kókai plébános; — a nagykátaiból: *Illés Elek* alesperes, tápió-bicskei és *Schmidt János* cz. kan. úri-i plébános; — alsó-némediből: *Pröbstl Pál* alesperes, ujhartyáni és *Begyács Lénárd* sári-i plébános; — a kecskemétiből: *Bogyó Pál* apát, alesperes, kecskeméti plébános és *Szabó Imre* itteni káplán; — a czeplédiből: *Fekete Tamás* alesperes, törteli, és *Vághelyi János* irsai plébános; — nagyabonyiból: *Povédák János* alesperes, rékasi és *Baráthi Huszár Antal* apát, nagyabonyi plébános; — szolnokiból: *Nell Ferencz* alesperes, alpári és *Moravszky János* ujkécskei plébános; — kis-kunságiból: *Zolnay Ferencz* apát, alesperes, dorozsmai plébános és *Szálé Viktor* káplán; — h.-m.-vásárhelyiből: *Szvoboda József* alesperes, csongrádi plébános és *Edelényi* (Ebst) *János* derekegyházi curatus, — végre a központi papság részéről: *Máté János* hittudományi tanár és *Jung János* püspöki titkár.

A kezdet „*Veni sancte*“ misével történt, aztán a papnövelde nagyobb teremében a püspök ő nmlga, mint a gyülekezet elnöke, az összehívottakhoz magvas beszédet tartott, melynek végével ezen kérdést tette föl: „*Vajjon a gyülekezet, az ő utasításával összhangzólag az önkénytes önmegadóztatás terhét magára akarja-e venni?*“ Mire az egybegyűltek egyhangúlag igennel feleltek. Aztán kitűzetvén a tanakodások pontjai, tudniillik a nyugalmazási kérdés megvitatása és az intézet szervezésének fogalmazványa, majd a Deficientia-épület jobb karba emelésének módozata, végre a központi bizottsági tagok megválasztása is szükségesül említettett föl.

2. §. A papi nyugdíj-intézet alapszabályai.

Tárgyalás alá vétettek az *alapszabályok*, melyek aztán a következő főbb czikkeiben elfogadtatván, a jövőre zsinór-mértékű szolgálnak: „*A váci egyházmegye öregség által megtört vagy máskép munkaképtelenné lett papjainak javára és sorsa könnyítésére, az önkénytes önmegadóztatás segélyével magán-pénztár képeztetik a püspök, vagy széküresség idején, a káptalani helynök elnöksége és védelte alatt.* (1—4. §§.) — 5—9. §§. *A segélyalap forrásai:* a) Az egyházmegyei papok jövedelmei után 1% megállapított évenkénti illetékek. — b) Az élők önkénytes ajánlatai vagy a halál-utániak. — c) A százaléki részletek a hagyatéki tömegek és örökségektől 2%-ban kiszabva. Az 1%-nyi adóra köteleztetik minden, az egyházmegye címére fölszentelt, javadalmas vagy tisztséget viselő áldozár (tehát a káplánok is), s tart ezen szolgálmány, míg valaki az egyházmegyéhez tartozik. *A közrejárulási kötelezettség általános, és nem szűnik az meg a nyugpénzről önkénytes lemondás vagy leköszönés által. Az adó-illetékek*

ilyképen szabatnak ki: „Minden áldozárok évi jövedelmeiket lelkiismeretesen bevallják, az ily bevallás a kerületi gyülekezetben megvitattatik, végre minden tételek a központi bizottság által fölülvizsgáltatnak s aztán megállapíttatnak.

3. §. A segély-alap kezelésének módozata.

A segély-alap kezelése (10—19) ilyképen történik: „A segély-alap admtra a püspök által neveztetik ki a valóságos kanonokokból. Ez a tőkepénzeket biztos helyekre adja ki 7% kamatokra, a számadásokat évenként elkészíti s a ftdő káptalannak februárhóban bemutatja; azok kivonatait a megbírálás után a gondozó papsággal közli. A segély-illetékek évenként junius és deczember hónapok vége felé az alesperesek által összegyűjtetnek s az admtrnak nyugta mellett kézbesíttetnek. *A késedelmezők vagy épen vonakodók,* a megelőző intézés után, az egyházmegyei kormánynak orvoslát végett bejelentetnek. A *nyugdpénzek,* évnegyed multával, a parochus által láttamozott nyugtatvány mellett vétetnek föl. Egyházmegyei gyülekezetet ezen tárgyban minden három évben összehí a püspök, vagy káptalani helynök, mint azok elnökei. A gyülekezet áll a működő alesperesek és kerületek küldötteiből, úgyszintén a központi papság négy választottjából. A központi papság által létesített bizottság tagjai az egyházmegyei gyülekezet által a kebelbeliekből jelöltetnek ki, a kik működése *három évig tart.* Ezen bizottság elnökségét viseli az admtrkanonok, a ki alatt áll 8 külső és 4 központi áldozár. A központi bizottság jegyzője, egy a központiakból megbízott. Az ülés vagy gyülekezet, avagy bizottság egész voltát képezi, illetőleg arra megkivántatik a tagok felének jelenléte, és a döntés érvényére szükséges a szavazatok többsége. A központi bizottság határozatai az általános gyülekezetnek mindig beterjesztendők.

4. §. A nyugdij-intézet díjasairól.

Ezen intézet díjasai (20—26. §§.) A nyugdij-intézeti illetmény díjrészese lehet minden vácz-egyházmegyei áldozár, a ki javadalma vagy hivatalához kötött tisztségek vitelére, lelki vagy testi fogyatkozás (tehát nem erkölcsi okok miatt) következtén képtelen lett, miután t. i. a kerületi gyűlés őt ilyenül nyilatkoztatja ki, és a sz. széki orvos vagy sebész azt esküvel bizonyítja. *Erkölcsi tekintetből képtelenek* a nyugdíjra, kiket a sz. szék ítéletileg a hivatal vagy javadalomtól elmozdít. *Az évi nyugdij mennyisége* 600 frtban lön megállapítva, úgy, hogyha a nyugdíjasok valamelyike akár segélyt, akár pedig valahonnét fizetést húzna állandóan, ez az egyházmegye nyugdíj-fizetéséből levonandó lészen. *A más megyéből később átvett áldozárok és világiasított szerzetes-papok,* hogy nyugdíjt húzhassanak, előbb a központi bizottság által megszabott összeget a nyugdíjasok pénztárába kell befizetniök. *Az adott botrányok és nyilvános kihágások*

miatt hivataluk vagy javadalmuktól megfosztott papok, a nyugdíj megnyerésére ugyan *kivételképen* képesek, de a központi bizottság az ő segélyezéseket esetről-esetre szabályozza. Hogyha ezen alap az önkényes ajánlatokból vagy a nyugdíjas papok csekély száma miatt idő folytán jelentékenyen fölszaporodnék, a nyugdíjazás rendes összevét aránylag fölemelni lehetend. *A díjasok száma rendszeren csak 8 lehet*, de rendkívülieg többen is részesíttethetnek e jótéteményben. Ohajtandó mindazonáltal, hogy jobb javadalmakat bíró plébánosok azonnal ne nyugdíjaztassanak, hanem inkább valameddig segélyeket kapjanak.

27—29. §§. *A nyugpénzzeli ellátás megszűnik a halállal, utóbbi alkalmazással, más megyébei átmenettel, vagy a nyugpénzes önkényti lemondásával.* Az egyházmegyétől elbucsuzó áldozárok a nyugpénzhez vagy a már befizetett illetékekhez jogot örökre elvesztik. *A botrányos életükről ítéletileg meggyőzött nyugdíjasok azonnal képtelenek lesznek a nyugdíjra.* Hogyha ezen alapot a kitűzött célra haszonnal alkalmazni többé nem lehetne: az egyházmegyei papság az ő általános gyűlekezetében ezen alapítvány sorsáról s annak vagyonáról más, egyházmegyei kegyes célokra tetszés szerint rendelkezhetik. A főpásztor ezen alapszabályokat 1878. nov. 30-kán, a 2873. sz. a. megerősítette.

5. §. A papi nyugdíj-intézet történelmének folytatása.

II. *A nyugdíjazott papok lakára nézve püspök ő nmlga kijelenteni méltóztatott, hogy az a következő, további rendelkezésig mostani tényleges állapotában meghagyassék.* — Végre a főpásztor által ezen intézet kormányzójává nyilvánosan *Sponer József* kispópst, kanonok és sz. Mihály főangyal védlete alatti, váczfelvárosi plébános kijelentetvén, aztán a központi bizottság tagjaivá, a megindított szavazással megválasztattak: *Dr. Kovách Pál* és *Dr. Virter Lajos* káptalaniak, majd *Jung János* püspöki titkár és *Máté János* hittudományi tanár, *belsőik*, — a *külső papságból*: *Bolgár József* (38 szavazatból kapott 34-gyet), *Kanda István* 32, *Schmidt János* 29, *Orem János* 29, *Huszár Antal* 22, *Bogyó Pál* 22, *Villási István* 22, és *Somhegyi József* 19 szavazattal).

B) Az 1876. évben ezen tárgyban alkotott szabály 15. §. eredményeül: 1879. év szept. 3-kán reggeli 7 $\frac{1}{2}$ órakor a vácz papnövelde nagy termében, földő *Neszveda István* apát, örkanonok, és püspöki alhelynök elnökle alatt, környezvén őt: *Sponer József* prépost és kanonok, mint ezen intézet kormányzója és admtra, a káptalani és kerületi küldöttek jelenlétében egyetemes gyűlekezet tartatott. — A káptalan képviselőiül igazoltattak: *Dr. Kovách Pál* apát, kanonok és pesti főesperes, valamint: *Dr. Virter Lajos* prép. és kanonok, továbbá a kerületekből, és pedig a székesegyháziból: *Spechtenhauser Ferencz*

alesperes és *Villási István* phatvani pléb.; — a nógrádiból: *Ormay Antal* helyettes alesperes és *Uwira Rudolf* berkenyei plébános; — romhányiból: *Santhó Agoston* alesp. és *Divéky István* nézsai plébános; — az ecsegiből: *Bano Imre* alesp. és *Pletrich István* berczeli plébános; — hatvaniból: *Kanda István* alesperes és *Bolgár József* jobbágyi pléb.; — gödöllőiből: a betegeskedő alesperes távollétében csak maga *Kovács József* vácz-sz.-lászloi pléb.; — a főthiből: *Orem János* alesperes és *Paulovics Mihály* kerepesi pléb.; — soroksáriból: *Arndorfer Alajos* alesp. és *Klinkó József* taksonyi plébános; — zsámbokiból: *Lovász Antal* alesp. és *Mihályik Ignác* dányi plébános; — nagykátaiból: az alesperes akadályozva lévén, csak maga *Schmidt János* úri-i plébános; — alsó-némediből: *Pröbstl Pál* alesp. és *Betyács Lénárd* sári-i pléb.; — kecskemétiből: *Svacsina György* helyettes alesperes és *Kucséra Agoston* örkényi plébános; — czeplédiből: *Fekete Tamás* alesperes és *Smidt Ferencz* cz.-berczeli pléb.; nagy-abonyiból: *Povedák János* és *Huszár Antal* nagyabonyi pléb.; szolnokiból: *Moravszky János* alesp. és *Dolenszky Imre* tószegi pléb.; — Kiskunságból: *Zolnay Ferencz* apát, alesp. és *Agócs János* félegyházi pléb.; — h.-m.-vásárhelyiből: *Szvboda József* alesp. és *Vághegyi Agoston* csongrádi káplán; végre a központi papság nevében: *Csávolszky József* sz. széki jegyző és *Vadkertý Ferencz* vácz-felvárosi káplán.

A „*Veni Sancte*” után jegyzővé jelöltetett ki *Csávolszky József* (n. a., ki előbb), aztán következett az elnök kedves ünnepi beszéde. Ezek után *Sponer József*, az intézet igazgatója előadta a történeteket, és a központi bizottság három évi működését. Ezen előterjesztés örömmel fogadtatott. — Némely kerületek sürgetésére következett az 1876. évben jóváhagyott szabályzat átvizsgálása. Érett elhatározás után mindazon indítványok, melyek az 5. 6. 7. (kapcsolatban a 13. §-kel) 8. 9. 11. 12. 15. 16. 20. 21. 24. és 27. §-kek módosítását és megváltoztatását czélozták, elvettettek.

Végre a központi bizottság tagjai lőnek megválasztva, a káptalanból: *Dr. Kovách Pál* és *Dr. Virter Lajos* kanonokok; a helybeli papságból: *Vadkertý Ferencz* és *Csávolszky József*; a külsőkből: *Bolgár József* és *Paulovics Mihály* (a 33 szavazatból 31-gyel külön-külön), *Kanda István* 30, *Huszár Antal* és *Schmidt János* 22, *Orem János* és *Villási István* 18, *Szvboda József* 16 szavazattal, a kikhez járult 3 számfölötti ülnök. — Erre az ülés a szokott zártüntetésekkal bezárattott. — A valóságos kanonokok, noha nyugállapotba lépni, vagy nyugpénzzel félrevonulni nem szoknak, mégis magok jó szántokból, az illetékeket az intézet segélypénztárába szívesen befizetik. Ezen alapból az 1884. évben 9 kiérdemült plébános és egy ily parochiális admtor láttatott el.

Hogy a vácz-i nyugdíj-intézet ügyterén annálinkább tájékozhasuk magunkat, irányozzuk figyelmünket azon emlékiratra is, melyet annak lelkes igazgatója, *Sponer József* vácz-i kanonok, 1875. jul. 15-kéről keltezve beterjesztett és így hangzik:

„A vácz-egyházmegyei papi nyugdíj-intézet alapjának megalakulásához 1729. évben az első alaptőkét letévé néhai *Berkes András* fölsz. püspök, nagyprépost és vácz-i kanonok 2000 frttal; — 1754-ben ismét *Kaló Ferencz* vácz-i kanonok e célra 1000 frtot áldozott, a melyre idővel több hagyományok következtek, valamint a kanonokok és plébánosok ajánlatai, a tőkék kamatai és azon százalékok, melyek az 1802—3. évről szóló egyházmegyei szabvány alapján, minden elhunyt váczmegyei áldozár hagyatékából levonatnak. Így a nemes célú alapítvány mindinkább növekedett, és a b. e. *Nádusdy Ferencz* gróf és vácz-i püspök, utóbb kalocsai érsek, kegyes adománya 1845. évben 2100 frttal járult ahhoz, mely összeget 1851-ben végrendeletileg 4200 frttal gyarapított. — Később, 1858. évben mlgos *Roskoványi Ágoston* vácz-i, aztán nyitrai püspök ő nmlga áldozatkészsége és atyai fölhívása folytán a megyei papság önkényt hozott áldozata folytán annyira növekedett ezen alap, hogy már 1858. év végén *alaptőkéje*: 35,903 frt s 3 krt képviselt, folytonos adakozások következtén pedig: 1860. év végén már 38,503 frt 31 krt, 1865. év végén 44,996 frt 11 krt, 1869. végén 48,043 frt s 5 krt, 1871. végén 52,683 frt s 5 krt, és 1874. év végén 55,768 frt s 5 krt mutat föl alaptőkében az utolsó átvizsgált s helybenhagyott számadás. (Hogy azóta maig, 1886. nov. 9-keig, a tetemes szaporulat folytán az alaptőke jóval nagyobb lett, mondani is fölösleges).

„Megjegyzendő, hogy a fönt kitett alaptőkéből 52,880 frt 56 kr. után jár 1875. januárhó 1-től fogva 7% kamat fejében: 3701 frt 63 kr., és 2887 frt 50 krt képviselő államkötvények után 7% és 16% levonásával egy évre csak 126 frt 75 kr. Összesen tehát 3828 frt 38 kr. — A megyei papság adakozásából befolyna minden évben: 650 frt 3 kr. Eszerint legalább jelenleg az évi rendes bevétel lenne: 5258 frt 21 kr. — Azonban, valamint némely adósok kamathátrálékban vannak, például az 1874. év végével az adott számadás szerint: 1164 frt 68 kr. kamathátrálék mutatkozik: úgy az adakozó és magát még 1858. évben bizonyos összeg évenkénti lefizetésére kötelezett papság némelyike is késedelmes az *évi quóták* beszolgáltatásában, mit az 1874. évi számtétel eléggé tanusít. amennyiben a papság részéről befizetni kellendett contingens 299 frtnyi hátrálékot mutat föl.

„Levonván tehát az évi rendes bevételből, 5258. 21-ből, 1463. 68 krt, marad befolyt évi bevételül: 3794 frt 53 kr. — Ezen adatok kellő földerítése után, vegyük most figyelembe a papi nyugdíj-alapnak évi kiadásait. I. *Nyugdíjakra* 1874. évben kifizetve lön 3854 frt. És pedig 1) B. J. kapott 210; — 2) B. K. 340; — 3) J. M. 350; — 4) P. J. 400; — 5) S. J. 400; — 6) G. L. 500; — 7) P. A. 400 frtokat, és a Tajthy-féle alapítványból sz. misékre 54; — 8) D. J. 300; — 9) H. V. 300; — 10) S. E. 300; — 11) Sz. J. 9 óra 300 frtokat. Amazok a nevezett összegeket egy évre kapták. Az utolsó nyugalmazott pap évi járuléka: 400 frt o. é. és megjegyzendő, mi-

ként G. L., D. I. és S. E. urak a fönt kitett nyugdíjon fölül, a püspök 6 nmlga magán-pénztárából évenként 100—100 frtot nyertek.

II. Két alapítványi ügyvéd ezen alapból kap évenként 43 frt 52 krt, az épület gondnoka 27 frt 30 krt. — III. Az épületnek, mely rozszant karban áll, csak némileges föntartása évenként legalább 200 frtot igényel. — IV. *Egyenértéki illetékül* minden évben fizetni kellett előbb 77 frt 82 krt; *állandó házadó fejében*: 79 frt 39 krt; *városi pótdadó czimén* 37 frt 32 krt, tehát összesen 194 frt 53 krt. — 1872. évig bezárólag a pénzalap után is fizettetett mind állami, mind városi adó évenként: 350 frt 56 kr., mely összeg azóta idáig kétségkívül legalább is 400 frtra fölszöktetett volna; de az intézet ez idei igazgatója által a gondozására bizott pénzalapnak humanitarius czélja és typusa bebizonyittatván, ennek kérvényezése folytán a nevezett alap, ezen közel 400 frt évi állami és városi adóteher viselésétől 1873. szept. 17-kén fölmentetett, úgy hogy már az 1873. évben nem kellett többé a kivetett adót lefizetni.

V. Minthogy a mostani, zilált hazai pénzviszonyaink között, és a jelen bonyolódott s nehézkes perrendtartás mellett, ezen alap gyümölcsözés végett elhelyezett tőkéi, perkereset esetében, az illető jelzálogra és birtokokra, habár első helyeni betáblázás daczára, és minden lehető ovatosság mellett, mégis vagy egészen, vagy részben elveszhetnek, vagy legalább a perköltségek meg nem térítése által megcsönkíttathatnak: czélszerűnek találtatott, ezen alap kamatai után is a szokott *gondozási százalékot* az illető alapba (fundus curatellaris) befizetni, hogy eképen a netán elveszett tőkének pótlása innét biztosítva legyen, mi évenként szintén 250—300 frtnyi költséget okoz.

Tartsunk most már egy kis összevetést. — Mint már fön kimutatva volt, legalább 1874. év végén, a hátrálék levonásával, az évi bevétel tett 3794 frt 53 krt o. é. A *kiadás* pedig nyugdíjakra 3854 frtot, két ügyész és házgondnok járuléka: 70 frt 82 kr; az épület föntartására 200 frt, adó fejében 194 frt 53 kr., a gondozási alapba fizettetett 315 frt 77 kr., perköltségekre (*Benyovszky*) 61 frt 57 kr. Összesen: 4696 frt 69 kr. — Van tehát eszerint 902 frt 16 krnyi túlkadás (supererogatum), mely olykor a kegyelmes főpásztor által ezen alapnak minden évre nagylelküen megajánlott 1000 frtjából, máskor ismét, részint a hátrálékban volt, de behajtott kamatokból; részint az időközben elhunyt plébánosok hagyatéka után befolyt egyházmegyei százalékokból pótoltatik; vagy épen, hogy az amugy is csekély díjjal ellátott nyugalmazott papok rendes időre kielégíthetők legyenek, és az ügymenet meg ne akadjon, kölcsönpénz szokott fölvetetni más alapból, mi azután a számadónak olykor nem kis gondot szerez.

Az egyházmegyei papi nyugdíjalap ily állandéka mellett tehát valóban óhajtandó lenne, ha a megyei papság valahára önmagáról is gondoskodnék, hogy így a lekipásztorkodásban sok éveken át, a nap heve és terhe viselésében elfáradt papok ne legyenek kénytelenek a

csekély 3—400 frtnyi díj mellett, jelen drágaságban fanyalogni, hanem hogy a kor és betegségek által megtört papok, az emberi társadalomban elfoglalt nem csekély fontosságú állásukhoz illőleg, legalább 6—800 frtnyi nyugdíjjal, elhagyatott öreg korukban megvigasztaltathassanak. Mi úgy érvényesíttetnék, ha minél több oly tehető és áldozni kész pap találkozna, mint a főth-i plébános úr, ki a papi nyugdíj-intézet alaptőkéjét az 1874. évben 1000 frttal növelni törekedett. — Különben a megyeszerte megpendített *önmegadóztatás rendszere* is óhajtott célhoz fog vezetni; a mire már a megyés püspök önmaga és a főtdő káptalan nem egy derék tagja szép példával járnak elő.

E szépen részletező előterjesztéshez még csak ezeket adjuk: „Kimagaslik az összevetésből mindenekelőtt a 902 frt s 16 krnyi túlkadás; továbbá előtűnik azon szemszűrő kitétel, hogy a *deficientia-épület* (a dömések egykori kolostora) rozszant állapotban van, és hogy annak föntartására 1874. évben 200 frt fordított, házadó fejében 194 frt 53 kr. elfizettetett. — E kimutatás alapján végre arról kiki meggyőződhetik, hogy a nyug-intézet ügyében minél nagyobb gyarapodás történik, az annál inkább fog azon kedvező helyzetbe jutni, mikép tagjai 6—800 frt évi fizetésben részesíttethessenek majd és így a test- és lélekben kifáradott, érdemkoszorúza papok éltök alkonyán némi kényelemnek örvendhessenek. — 1885. évben 13 nyugdíjas papja volt ezen intézetnek.

Megjegyezzük itt záradékol, hogy a vácz-egyházmegyei papi nyugdíj-intézet érdekében tartott megyei congregatiót 1876. szept. 27. 28. 30. s október 1. 3. 4-ki keltezés alatt igen körülményesen leírja a „*Magyar Állam*“-ban az akkori rendes levelezője e lapnak, ahol dr. Kovách Pál pápai praelátus és mások beszédei is előadatnak.

II. FEJEZET.

A vácz-i papnövelde rövid történelme.

1. §. Ezen növelde keletkezésének ismertetése.

Az egyházmegyei ifjú papság nevelésének első alapját *Nagyfalvay Gergely* püspök (1636—1638) vetette meg 8500 frtokkal, mely tőkepénz kamataiból, a vácz-i egyházmegye részére, a nagyszombati egyetemes társodában (Collegium Generale) két növendékpapot láttak el. Később *Dvornikovich* püspök két kispap részére szintén készpénzben 6000 frtot adott, *Kaló Ferencz* kanonok pedig ugyancsak készpénzben egy ily növendék képzésére 3000 frtot áldozott. Ezen 17,500 frt tőkepénz évi kamatja 1050 frtot tett ki. Így aztán utóbb ugyanazon intézetben a *vácz-i kispapok száma ötre emelkedett*, kikhez *Kollo-nich Zsigmond* püspök (1709—1716) alatt négy járult, ezek e főpász-

tor udvarában neveltetvén. *Gr. Althánn M. Frigyes* (1718—1734) ezekhez két növendéket adott, s részökre házat is emeltetett a siket-némák mostani intézete átellenében, a melyben jelenleg az irgalmasrendiek vannak, a papnövendékeket törvényekkel is ellátván. *Gr. Eszterházy Károly* (1759—1762) alatt a házi papnöveldében már 23 kispap neveltetett. — Így a papnöveldé lassanként szép lendületnek indulván, *gr. Migazzi Kristóf* bibornok és bécsi érsek, mint a váci püspökség örökös admtra (1762—1786), az *Althánn-Eszterházy*-féle törvényeket megerősítette és másokkal is bővítette.

2. §. A theologia praebenda alapítása.

Azon okmány, melynek erejénél fogva ezen praebenda megalapítottatik és a papnöveldéi kormányzósággal egyesítettik, honi nyelvünkön így hangzik: „*Mi Kristóf, Isten irgalmából a sz. r. e. áldozár-bibornokja, waali és sonnenthurni gróf Migazzi stb.* Ami oly gyakran és ismét mindenkinél óhajtvá volt, hogy a *kanonokok száma*, mely ezen váci káptalanunkban, idáig 5 volt, *növeltetnék*, az *főddő Lauchas Ferencz* úr, vál. sebenicói püspök és váci egyházunk olvasó-kanonokjának kegyes bőkezűségéből megvalósult. Mivel ugyanis ezen egyháznak és megyének már 34 éven át dicséretesen szolgált volna, és naponként öregbedvén a korban, magát törődöttnek lenni ismerné, 10,000 rfrtokat Nekünk és káptalanunknak ajánlott és átadott, hogy az ezen tőkének kamatjából *egy új valóságos kanonokság* állíttatnék, melynek birtokosa a tisztséget mind az egyház-, mind a káptalanban, mind pedig a tridenti sz. zsinat határozata szerint, a „*theologus kanonok*“ hivatalában viselné, és azokban, a mik az egyház és káptalan haszna, java és szolgálatához tartoznak, magát vidámnak, szorgalmasnak és készségesnek tanusítsa minden időben. Azonfölül megajánlott 30 véka (vagyis kila) tiszta-buzát, és ugyanannyi akó bort, és magát kötelezte, hogyha a 10,000 rfrtból, az idők bajai folytán, vagy bármí módon valami elveszne, ő minden javaival jót állani fog.

„Tehát a mindenható Isten nagyobb dicsőségére, a Bold. Szüz Máriának, a magyarok Nagyaszcsonyának és sz. Mihály főangyalnak, a mi egyházmegyénk védnökének tiszteletére, ezen *kanonokság alapítását*, ami tő káptalanunk egyhangu beleegyezésével megengedjük, jóváhagyjuk, és ami részünkről a mi püspöki papnöveldénkbeni kormányzóságot hozzákapcsolva és neki a papnöveldé ugyanazon jövedelméből élelmezést és szállást adományozva, megerősítjük, és azt örök időkre föntartatni akarjuk, és a fönt nevezett főddő püspököt és kanonokot, a mi tő káptalanunk egyhangu beleegyezésével jubiláljuk, és minden szolgálatok és terhek alól kivettnek nyilatkoztatjuk, úgy azonban, hogy az új kanonoknak, a többi 5 kanonok jövedékeihez, bármiben álljanak is azok, épen semmi joga sem legyen, és azokból mit sem követeljen, és valamint a beiktatás tényében esküvel kötelezi magát az egyház és tő káptalan azon többi terheire és szolgálatai-

ra, melyek jogosan és dicséretes szokással ezen tő káptalanban behoztattak, úgy egyszersmind esküdni fog arra is, hogy a mondott jövedékekre nézve soha mi követelést sem fog gyakorolni, hanem megelégedvén a Lauchász-alapítvánnyal, a *theologiai praebenda terhé*, mi ez Urnak volt, magára veendi, és míg ugyanazon *Lauchász* úr él, évenként a papnöveldeknek 60 frtot fizetni, és minden hóban az alapító urért egy sz. misét, halála után pedig, annak napján, évfordulati gyászmisét végezni tartozzék. Melyek hitele és erősségeül ezen ünnepélyes iratot, a tő káptalanét és fődő *Lauchas X. Ferencz* vál. püspök urért kezünk iratával és pecsétünkkel megerősítve kiadni parancsoltuk. Adtuk a mi szokott váczi székelyünkön, 1762. szept. 25-kén. *Gr. Migazzi* bibornok, mk.“

3. §. A papnövelde történelmének további előadása.

Migazzi nagy főpásztor, hogy az egyház leendő szolgálai a ritusok és sz. szertartásokban, mint a szent kath. hit jelvényei, és a benső áhitat szereiben kellőleg oktattassanak, *paulai sz. Vincze szerzetes papjait* hitta meg ezen intézetbe Lengyelhonból. — Majd ezen papnöveldei épületet az irgalmas-rendieknek adván át, a kispréposti lakot, a melyért, egy más, 4000 írton vett házat adott cserébe, és azonfölül ugyanannyi írtoakat ajánlott, az új papnövelde használatára megszerezte, és azt ott a székesegyház és püspöki palota közelében, mint igen alkalmas helyen, sokkal ékesebben, szilárdabban, tehát tartósabban alapjából építette föl, s ugyancsak *borromaei sz. Károly* védlote alá helyezte, és az 1777-ben építtetni kezdett s a római papnövelde mintájára épült, eddig hazánkban páratlan belszerkezetű, ily feliratokkal: „*Sacrae Adolescentium Disciplinae*“ — és „*Merita Sacerdotum quieti*“ ellátott papnöveldét 1780. szept. 12-kén nagy ünnepélyességgel fölszentelte, a midőn az intézet dicső alapítója, annak megnyitását ezen fohászszal teljesítette: „*Sis verus huius Seminarii Praeses et Custos S. Carole Borromaeae, Praesulum Gloria atque Exemplum! qui forma gregis factus es, et pro sacra adolescentium disciplina laborans. — Vigila super domum istam; esto ipsi tutamen et auxilium! Qui nunc laborum tuorum uberrimum fructum capis, tibi que Deus in aeternum merces magna nimis est. Tu patrocinio tuo nos fove, atque nobis a Deo, qui solus incrementum dat, inpetra: ut dum velle deorsum det et perficere, — nosque confirmet in omne opus, — et benedicat domum istam in aeternum. Amen.*“

A papnövelde megnyitását annak nagy termében ezen emléktáblai irat hirdeti:

„CHISTOPHORO. E. COMITIBUS. A. MIGAZZI.

S. R. E. CARD. PRESB. S. R. I. PRINCEPI.

ARCHIPRAESULI. VIENNENSI. ET. VACIENSI. PONTIFICI. II.

INSIGNIS. ORDINIS. S. STEPHANI. MAGNAE. CRUCIS.
EQUITI. ATQUE. A. GENERIS. NOBILITATE.
ROMANO. XII. — VIRATU.
LEGATIONIBUS. APUD. BENEDICT. XIV. P. M. ET. FERDI.
VI. HISPANORUM. REGE. COMMITIIS. VATICANIS.
UBI. AB. JOSEPHO. II. IMPERATORE. ET. EJUS. AUGUSTA.
MATRE. MARIA. THERESIA. UNGARIAE. ET BOHEMIAE
REGINA.
TANTO. NEGOTIO. ILLIUS. PRUDENTIAE. ATQUE. INTEGRI-
TATI. CONCREUITO.
ACCEDENTE. ETIAM. OB. REM. PRECLARE. CONFECTAM.
IPSORUM. BORBONICOR. PRINCIPUM.
SINGULARI. LAUDE. ET. COMMENDATIONE.
MAGNO. DENIQUE. BONORUM. OMNIUM. PLAUSU.
PIUM. VI. ANTEA. CARD. ANGELUM. BRASCHIUM. UNIVER-
SAE. ECCL. PRAEFICIENDI. CURAVIT.
ALTISQUE. MAGISTRATIBUS. AC. REBUS. PRO. UTRAQUE.
REPUBLICA. PROSPERE. GESTIS.
DOMI. FORISQUE. CLARISSIMO.
QUOD.
TEMPLO. DIOECESIS. PRINCIPE. PERTINACI. PALUDE.
EXSICCATA.
INGENTI. SUMTU. ET LABORE, AD ROM. MAJESTATIS.
AEMULATIONEM. EXTRUCTO.
EJUS. SENATU. SEX. PATRIBUS. AUCTO.
XII. NOBILIBUS. ADOLESCENTIBUS. AUT. ORPHANIS. AUT.
AB. HAERESI. REVOCATIS.
AD. RELIGIONES. AUGUSTUS. PERAGENDAS. PERPETUO.
STABILITIS.
PLURIMIS. ITEM. ALIIS. SACRIS. AUT. ANIMARUM. CURA-
TORUM. AEDIBUS.
IN. DIOECESI. VACIENSI. AUT. CONSTITUTIS. AUT. IN-
STAUERATIS.
REM. DIVINAM. SALUTAREMQUE. POPULI. MAXIMOPERE.
PROMOVERIT.
PALATIUM. INSUPER. IN. URBE. ALIUD. IN. SUBURBANO.
VAC. PONTIF. COMMODO. AEDIFICAVERIT.

CIVITATĒ. VERO. POSITIS. JUVEMŪ. NOBILIŪ. ET. SEXUS.
SEQUIORIS. EDUCATIONI. DOMICILIIS.
ARCU. TRIUMPHALI.
ADVENTUI. FRANCISCI. I. MARIAE. THERESIAE. AUGU-
STORŪ. ET REGIAE. EORŪ. SORORIS.
EX. SECTO. LAPIDE. IN. AETERNUM. TANTAE. DIGNATIO-
NIS. MONUMENŪ. COLLOCATO
AEDIFICIIS. FORIS, STRATIS. VIIS. AGGEREQVE. AD. DA-
NUBII. IMPETUS. ARCENDOS.
AMPLIFICAVERIT. ORNAVERIT. COMMUNIVERIT.
PAUPERUM. INFIRMORUM. ET VIDUARŪ. INOPIAE. VALE-
TUDINI. ET SOLITUDINI.
HABITATIONE. ET. ANNUO. SUBSIDIO. CONSULUERIT.
QUOD. DENIQUE.
DOMO. HAC A FUNDAMENTIS. ERECTA. ET. BIS MILLE.
FLORENORŪ. CENSU. LOCUPLETATA.
NOVIS. SCIENTIIS. AC. MAGISTRIS. INDUCTIS.
SALUBERRIMISQUE. LFGIBUS. INSTITUTIS.
SAC. TYRONŪ. DISCIPLINAE. MERITAE. SACERDOTŪ.
QUIETI. LIBERALITER. PROSPEXERIT.
EJUSDEM. DOMUS. INCOLAE.
PRAESULI. PATRIQUE. SUO. BENEFICENTISSIMO.
DE. DEO. REGE. REPUBLICA. UTRAQUE. AC. DE. OMNI
HOMINUM. COETU.
MULTIS. NOMINIBUS. IMMORTALITER. MERITO.
HOC. GRATI. ANIMI.
M. POSS.
ANNO. AE. C. M. D. CC. L. X. X. X. (Azaz: 1780.)

Ezen, vörös márványba aranyos betűkkel vésett emlékirat a roppant tevékenységű bíboros főpap e város kebelébeni számos és nagy alkotásait oly szépen adja elő és hirdeti a hálás utókornak . . .

Az építés tulajdonkép 1783. évben lőn befejezve és *Benedek István* püspök-uradalmi pénztárnok által ezen évi szept. 3-kán kiadott számadási kivonata szerint, ezen új papnövelde létesítése a nagy alkotó *Migazzi* főpapnak 23,498 írt s 7⁵/₁₂ dénárjába került. Ezen összegben foglaltatnak a földő *Würth* kanonok épülete részének költségei, melyet ő 8000 frton vett. — A fönt kitett összeghez kellene még járulni azon anyagok árának is, melyek az uradalmi rak-

tárból vétettek, de a számadásba be nem hozattak; tudniillik az üres tetőcserepek, és azonfelül ezen kimutatás és számadásokban előforduló épületi fák, ugyszintén a vas, és mindennemű szállítmányok, melyek ezen építkezéshez uradalmi szerekkel tétettek. (LL. a püspöki irattárban, a legparányibb részletekig terjedő, évek (1777—1783) szerinti költségvetést. Fasc. 2. C. alatt. Acta Seminarii Vaciensis.)

4. §. Migazzibibcrlnoknevelési és oktatási utasítása.

E tekintetbeni utasítása igen megható, melyet a bíboros főpásztor 1771. okt. 29-ről keltezve, az ő váci papnöveldeje kormányzójának s a többi ezen intézeti tanároknak adott. A mi is honi nyelvünkön, egész kiterjedésében így hangzik:

„Hogy a papnöveldek helyes igazgatásától függ az egyházmegye java, a hívek jóléte, az egész egyházi rend gyarapulása és szentessége, ez iránt a zsinatok és legkitűnőbb főpásztorok véleménye és ítélete mindig és örökké ugyanaz volt. Minthogy ugyanis azért állítottak a papnöveldek, hogy azok a szép művek lakai és minden erények oltárai legyenek; példákkal és parancsokkal bővelkedjenek, szükséges, hogy a növendékek, kik a papságra neveltetnek, a magán embernek és az egyház nyilvános szolgájának minden tiszteire nézve kiképeztessenek, és azokban legbőségesebben oktatva legyenek.

„Tudjuk ugyan, hogy a minket megelőzőtt, ezen egyház legjobb és legéberebb főpásztorai megérdemlik azon dicséretet, hogy semmit el nem mulasztottak avégre, miszerint ami papnöveldeknk főképen a tudományok és jámborságban virágoznék; de mivel az emberi dolgok sorsa oly állhatatlan és siralmas, elannyira, hogy ha a legnagyobb erény lenne is azokban, mégis folytonos ösztönzésekkel buzdítandók, és serény törekvéssel vezetendők vissza azon tökélyre, a melytől eltérni szoknak, ami kötelemünknek tartottuk, némely intelmekkel, mint valami legerősebb fallal, az alkotott törvényeket bölcsen és üdvösen megerősíteni és szilárdítani.

„A tapasztalat az a vezér és mester, a kiktől tudjuk, hogy a legjelesebb törvények sem elegendők a növendékek képzésére, ha csak azok kedélyeibe serény munkával be nem nyomtatnak, és azon tiszteken, melyek előíratnak, nem gyakoroltatnak eléggé. Akarjuk tehát, miszerint azon *lelkipásztori utasítás* (Pastoralis Instructio), melyet a Parochusok részére szerkesztettünk, ami papnöveldei kispapjaink előtt gyakrabban, ismét és ismét olvastassék, és az abban foglalt fejezetek úgy fejtessenek ki nekik, hogy abból jól megtanulják, mikép kelljen majd viselni magokat, midőn a papnöveldeből kilépvn, a lelkék gondozására szentelik magokat.

„Viaszlágyású az ifjuság elméje; tehát ezen korban a legjobb oktatásokkal idomítani, a tisztességben megtartani, avagy arra visszavezetni kell; most a kívánságok megtörendők, ekkor a rossz indu-

latok elnyomandók s majd kitanítandók arra, hogy a lelkek gondozójának mik a teendői; mit kell tenni az ilyeneknek, hogy józanul, áhitatosan és igazságosan éljenek e világon; most képezendők tökéletes férfivá és a Krisztus kora teljességének emberévé, hogy azokat, melyek Krisztus szenvedéséből hiányzanak, önmagokban és a rájuk bízott juhokban betöltsék.

„Hiában hiszolgunk magunknak, és iszonyúan csalódunk, ha abban bizunk, hogy az oly hanyag gonddal a növendékek, midőn a nyilvánosságra kilépnek, és a hívek gondozását átveszik, mások lesznek, mint a milyenekké őket a papnöveldében képeztük.

„Az isteni dolgok, vagyis a theologia tudománya, a legnagyobb dicséretet érdemli ugyan, de csak az ilyenbe bevezetett növendék, a lelkek ügyeinek szent vitelében kevésre fog menni. Talán finoman és a legmagasabb dolgokról bőven fog vitatkozni, de nem fogja tudni: milyennek kell lennie, hogy magát Krisztus szolgája és az Isten titkainak hű kiszolgáltatójául mutassa. Nem fogja tudni, mily szorgalmat és éberséget kíván tőle a szentségek kiszolgálása, a betegek és haldoklók gondozása, a kisderek oktatása, a felnőttek tanítása, az egyházak tisztasága és a lelkipásztor egyéb, különféle teendői. Az ily tisztelkedéseket pedig mi lelkipásztori utasításunkba befoglaltuk. Tehát a *lelkiismereti esetek tanárának azon tisztet szívére kötjük*, miszerint a mi nevezett lelkipásztori oktatásunk fejezeteit a növendékeknek előadja és megfejtse. Észrevettük megtörténni nem ritkán, hogy valaki pappá szenteltetik, anélkül, hogy a vérnélküli sz. áldozat legfontosabb és titok-teljes ritusait s többi sz. szertartásait értené; mely tudomány pedig mindenütt ugyan, de legfőképp ezen egyházmegyénkben szükséges, ahol a tiszta buza a konkolylyal van vegyülve; ahol az ellenségek látják a mi ünnepélyeinket és kinevetik, és ha azon tényeknek okát adni nem vagyunk képesek, magunkat és az egyházat megvetésnek tesszük ki.

„Amiért rendeljük: hogy mielőtt valaki valamely sz. rend fölvetelére bocsáttatnék, legyen meg neki annak ismerete, amit a *„kath. tanítások“*-ban jól és bőven megfejtve föltaal, és annálfogva ezen legkitünőbb könyvbeni tanulmányt leginkább ajánljuk nekik. A *szentírás* egyházi embernek leginkább szükséges. Az több részekre osztassék, és az olvasás úgy ajánltassék a növendékeknek, hogy minden rendekre, mielőtt azokra előmozdittatnának, azok előírt részei betanulva legyenek. — Nem a világi bölcsesség kevély szavaiban, hanem az Isten erényében, ha valaki aratni akar, szükséges vetnie. A sz. beszédek tehát világosak, komolyak és a hallgatók felfogásához alkalmazottak legyenek. Arra oktattassanak pedig a fiatalok, hogy mielőtt a szónoklás-, vagy a szentségek kiszolgáltatásához fognának, elméjüket az Istenhez emeljék föl, magokat imával készítsék elő, és azt, mire másokat tanítanak, áhitatos szívvvel gondolják és fontolják meg, másképp félni kell, nehogy olyanok legyenek, mint a rezgő ércz, vagy a zengő czimbalom és mi hasznot sem hajtsanak. Ez volt min-

dig az áhitatos papok szokása, ez a sz. atyáktól előírt szabály. — A *szent gyakorlatok*, melyek megtartatni szoknak, mind az év elején, mind a sz. rendek fölvétele előtt, főképen a sz. papok kijelentendő hivatásában, mind pedig a minden egyes rendeket illető tisztségekben, serényen és gondosan fölhasználtassanak.

„Iszonyú fájdalommal tapasztaltuk, miszerint a lelkipásztorok és segédek, vagyis káplánjaik, a szelidségben nem kis mérvben fogyatkoznak meg, és annál fogva megtörténik, hogy így mind a rájuk bízott népet, mind pedig a földesurakat magoktól elidegenítik, a misók kellemtelenséget okoz; midőn ugyanis a szerény tekintély értelmet és jelentését, mi nekik a fölszenteléskor ajánlatik, nem jól értik, azzal visszaélnék és a tekintély nevével paraszt-elmét, kevélységet, haragot, ellenségeskedéseket takarnak nem ritkán, és egyszersmind vétkekkel gyakorolják. — Papnöveldénk előjáróit esengve kérjük az Urban és egyszersmind nekik parancsoljuk is, miszerint oda törekedjenek, hogy ezen roszat leginkább a növendékektől távol tartsák, és igyekezzenek, mikép végre értsék meg, hogy nekik isteni Mesterünk követőinek kell lenniök, a ki nekünk parancsolja, hogy tőle tanuljuk meg, miszerint ő szelid és alázatos szivű. Akkor hasznos lesz a papnöveldeben a működés, midőn azok, a kikhez tartozik, lélekkel komolyan azon lesznek, hogy a növendékek hajlamait, a kedély tulajdonait s a szenvedélyeket jól kipuhatolják és fölföldjék. Ravasz ugyanis és a szinlelésre hajlandó és kész a fiatalság, és igen jól tudja hiábavaló széllel, mutogatással, koholt beszéddel és arcczal egy ideig a vétkeket eltakarni. Innét van aztán, hogy midőn a papnöveldeből kikerülnek, a papság legnagyobb szégyenére és a lelkek kárára vannak! . . .

„Minden évnegyedben valamennyi fejezetekről, miket főntebb előadtunk, a segéd-püspök és a mi általános helynökünk előtt vizsgálat tartassék, és hozzánk őszintén tétessék fölterjesztés a dolgok mikénti állásáról. Az ily vizsgálat és nyomozás nemcsak azokat tartalmazza, melyek az áhitatosságot, erkölcsiséget és a tanulmányokat illetik, hanem a házi és személyzeti ügyek is szem előtt tartassanak, amint is azonnal következzenek. Az élelmiek mily készlete szereztett minden évnegyedben s mennyi van még fön azokból? Melyek a költségek? A kihelyezett pénzből mennyi kamat gyűlt be? Mennyi pénz van a papnöveldei kormányzó kezeiben? Mikről kell gondoskodni és intézkedni a jövő évnegyedre? — Innét aztán történni fog, hogy ha valami költekezés nem volt helyes, valamire nem volt kellő gond, vagy elhanyagolás mutatkozott, azt jóvátenni lehet azonnal, és a rosz nem hatalmasodván el, a nagy bajok, melyek a szorgalom elhanyagoltával a papnövelde érték, azután elkerülhetők lesznek.“ (Ld. Acta Seminarii Vac. Fasc. 2. sub C.)

5. §. A nagy főpásztor egy előbbi szép határozata.

Az épen most egész terjedelmében közölt, igazi apostoli lelkületről tanuskodó főpásztori irat, még maig is üdvös hatással lehet

az illetőkre, ha azt fontolva olvasgatják, és hangosan hirdeti, menyire áthatva volt e főpap a jó papi képzés szükségességéről. Ő tudniillik már előbb is, midőn első ízben bírta a váczai püspöki széket (1756—1757.), ezen utóbbi év áprilhavában ily tartalmú határozatot adott ki, mely is honi nyelvünkön így hangzik:

„Mi gr. *Migazzi Kristóf Antal*, a sz. r. b. hge stb. jelen soraink rendjében adjuk tudtul mindazoknak, a kiket illet: hogy midőn mink a váczai egyházmegyének kormányzásában nem egyszer vettük légyen észre, mikép a növendékek 12-től száma, kikből hat a mi borromaei sz. Károlyhoz címzett papnöveldeknben, hat pedig a Nagyszombat sz. kir. városban földállított egyetemes magyarországi társodában (*Collegium generale*), ezen egyházmegyénk részére neveltetnek, épen nem elégséges annak nagy terjedelme miatt: annál fogva hivatalunk főpásztori gondoskodása kívánja, hogy ezen hiányon a legjobb módon, amint most tehetjük, segítsünk, növelve ezen váczai papnöveldeknben a kispapok számát. E végből az 5 megbízottnak tanácsából, a kik ezek: mlgos és földő *Lauchasz X. Ferencz* sibenicói püspök, a bold. sz. Mária dombói apátja, a mi váczai székesegyházunk olvasó-kanonokja, *Werthenfelsi Würth Ferencz*, a bold. sz. Mária curru-i apátja, ugyanazon egyház éneklő-kanonokja, *Marthonyi Pál* drózó-i prépost, általános helynökünk és örkanonok, *de Tuhegli Damiani János* kanonok, székesegyházi főesperes és sz. borromaei Károly papnöveldejének kormányzója és földő *Carelli* hatvani prépost, a kik jelen voltak és velünk megegyeztek, miszerint az Urban elhunyt földő és mlgos *Berkes András* úr, hajdan a mi váczai székesegyházunk nagyprépostja és heracleai püspök által a tanulók részére tett 1000 frtnyi alapítványt, ugyszintén az Urban kimult földő *Szappancsy Márton* úr ugyanazon székesegyház nagyprépostja által ugyancsak a tanulók javára felajánlott 3500 frtból állott alapítványt, minden jogokkal, a sz. Károlyról nevezett váczai papnöveldeknkel, a tridenti sz. zsinat és a mi főpásztori tekintélyünkkel egyesítsük, hozzákapcsoljuk, alkalmazzuk és abba bekebelezzük, úgy hogy ugyanazon papnövelde kormányzója a mondott 4500 frtnyi összeget azonnal fölvehesse, és az abból eredő évi kamatokat ő maga vagy más általa rendelte által, ezen határozatunk erejénél fogva, a mondott papnövelde nevében szedhesse, és ezen egyesítés s bekebelezésnél fogva ama kamatokat a papnövelde javára, szükségeire és hasznára szabadon fordíthassa, minden más engedély vagy határozat nélkül.

„Azonfölül akarjuk, meghagyjuk és parancsoljuk, hogy a mondott tőképenzből két, a papi pályára kedvet bíró tanuló ifju láttasék el, a kiknek ezen tulajdonságaik legyenek: 1. Legyenek nemesek, ha ilyenek találkoznak. — 2. Legyenek 15, 16, vagy legfőlebb 17 évesek, hogy így az ifjuságtól kezdve tanulják meg az Urigáját viselni és ahhoz hozzászokjanak. — 3. Szónoklatot vagy költészetet végzettnek legyenek. — 4. Birniok kell a latin nyelven kívül még

három hazai nyelvet, t. i. a magyart, németet és tótot, vagy pedig ezekből kettőt legalább tökéletesen. Melyeket mind (előrebocsátva a szülők, haza, kor, élet, erkölcsiség, tanulmányok, nyelvek bírása és a testi egészség körüli vizsgálatot) sértetlenül megtartatni akarunk. És így határozzuk, alkalmazzuk, egyesítjük és bekebelezzük, azon legjobb móddal, a melylyel tehetjük. Kelt Vácson a mi püspöki palotánkból, mint fentebb.“ (Ezen határozat eredetije a papnöveldét illető kegyes alapítványok aktái között létezik Fasc. 2. sub C.)

6. §. A papnöveldé pénz-tárával egyesítettetik a nyugalmazott papok intézete és a tanulmányoké.

Közöljük itt azon határozatot is, amelynél fogva a nagylelkű bitoros főpap az ifju papság növeldéjével egyesíti a nyugalmazott papok és tanulmányok pénz-tárát, a mely decretuma 1776. szept. 2-kán kelt s honi nyelvünkön így hangzik: „Mi gr. Migazzi Kristóf stb. Minthogy a ránk bizott egyházmegye javára és dicsére lenni leginkább tudjuk, hogy az ifju papság intézete úgy legyen berendezve és ellátva, miszerint abban a lelkek gondozására alkalmas munkásokat képezni és bármely papság szükséglete szerint, onnét bizton rendelni és kiküldeni lehessen, a mi tő testvéreink, városi székesegyházunk kanonokjai tanácsából is, a fönt említettek kellő valószínűsául először is a nyugalmazott parochusok 20,245, aztán a tanulmányok 4772 rfrt 73½ dénárból álló tőkepénzét, a mondott nyugalmazott papok alapjához tartozó szállóval együtt, mindkettőnek künn levő kamataival és minden más jogaival, követeléseivel, tartozások és adósságokkal, a sz. tridenti zsinat és a mi főpásztori tekintélyünkkel, a borromaei sz. Károlyhoz czimzett ifju papság ugyanazon papnöveldéjével oly végből rendeltük egyesíteni, oda alkalmazni és bekebelezni, hogy a mi nevezett papnöveldénk kormányzója a fönt említett összegeket kezelje, azok gyümölcseit és kamatait beszedje és az előforduló szükségekre kiadja, illetőleg ezeket tennie szabad legyen. Az évi kamatból begyülekező pénzt, mely levonva a szükséges költségeket, az év végével fönmarad, kihelyezni és tőkesíteni köteles legyen.

„Valamint pedig ezen egyesítés által a fönt nevezett papnöveldénkre nem közönséges jótétemény fog háramlani, úgy azon bizonyos és örökös kötelezettség leend, miszerint a lelkek gondozóit, a kik vagy a kor, vagy az erők hanyatlása, vagy más oknál fogva papi szolgálatuk teljesítésére képtelenek lettek, bármily számmal legyenek is, ellássák a jövedelmeikből, és rólók, mind az illő élelmezést, mind a lakást és tisztas ruházatot illetőleg gondoskodjanak.

„És mindezeket említett papnöveldénk kormányzója az ő belátása s kinek-kinek szüksége szerint eszközölje, és különös gondja legyen azokra, a kiknek semmi tulajdonuk sincs, és többé magok részére mitsem szerezhetnek. Reméljük pedig, hogy azon kiérdemült lelki gondozók, midőn egészségök engedi, karingbe öltözve, ünnepeken

és vasárnapokon s csütörtökön, a konvent-miséen, és más ily ünnepélyes ténykedéseken, melyek a mi székesegyházunkban végeztetnek, jelen fognak lenni. Mi végre nekik a kanonoki székekhez legközelebbi két padosorozatban adunk helyet. És így egyesítjük, alkalmazzuk, bekebelezzük és rendeljük. Kelt *Vácson* szokott székhelyünk épületében,“ mint föntebb.

7. §. A papnővendékek hitelemzésbeni gyakorlásuk s azok számának gyarapítása.

Ugyancsak a hiboros főpásztor 1776. nov 16-kán, mlgos és főtdő segéd-püspökéhez azon határozatot menesztette, melynek erejénél fogva megparancsolja, hogy *minden szombaton, az ezen városban létező iskolákba a papnőveldekből két növendék küldessék ki*, kik az ottani gyermekeket a kath. hit czikkeiből, a mint azok kora engedi, kikérdezzék, gondosan megvizsgálván ottani előmenetelöket, és ha ezen legfontosabb és legszükségesebb dologban hanyagoknak fogják őket találni vagy a tanítókat, azonnal a mlgos helynök urnak adják ezt tudtul, nehogy az üdv legfőbb ügyében gyökereket verjen a hanyagság. Mi pedig a kis-váczi iskolákat illeti, a hely távolsága és az idő zordsága miatt, azokat hetenként egyszer, télen pedig minden hóban kétszer fogják meglátogatni, hogy oly nagy idővesztéségök ne legyen. — Hogy ezen rendeletnek elégtéve legyen, *Zerдахelyi Gábor* általános helynök 1787. jul. 16-kán a váczi papnővendékek által tartandó hitelemzések rendjét kiadta, illetőleg a *Migazzi* által az 1776. évben kiadott rendeletet megújította és czélszerűbben körülírta.

Ezen papnővelde fáradhatlan kormányzója, *Bezzegh Mátyás* 1796. szept. 22-ről keltezve, a váczi papnővelde növendékei számának nagyobbitására *kettős tervezetet* terjesztett be főpásztora ítélete alá és a m. kir. httö-tanácsához, *40 növendék, elegendő előljárók, szükséges tanárok és cselédség illő ellátása s alkalmazásával*, a nmlgu httö-tanácsnak a váczi káptalanhoz intézett rendelete (1796. május 17. 10,576. sz.) tartalmához képest. E tervezetből kitünik, miszerint: a papnővelde állításakor, annak kormányzója, a ki egyszersmind a székesegyház főesperese is volt, a papnővelde jövedelmeiből készpénzben 100 frtot húzott, mely fizetés 1720—1762. évig járt ki. — Fölemlítjük itt, hogy *Zerдахelyi Gábor* általános helynök, 1787. jul. 22-kén áttette a papnőveldei előljárósághoz, a lelkek gondozására magokat képező növendékek részére az általa szerkesztett és 11 pontra terjedő igen üdvös napi rendet.

8. §. A papnővelde anyagi állapotára vonatkozó dolgok.

Tőkepénzeinek állapota, 1796. évben ez volt: tényleg kihelyezve volt ekkor 67,177 frtja. *A nyugalmazott papok pénztára*, a melyből a papnővelde úgy segített magán, hogy szükségleteinek különfélesége

szerint, *gr. Migazzi* bibornok ő főmga fönthebbi határozatánál fogva, egyik évben 200, a másokban pedig 500, sőt néha 1000 frtot is fordított a maga hasznára, tényleg 23,584 frt s 58¼ krból állott. Ezek kamatja per 5%, 1117 frt s 12 krt tett ki évenként. — *Bezzegh Mátvás* kanonok s papnöveldei kormányzó 1799 szept. 15-kén kelt iratában tudósítja a püspök ő mlgát, miszerint a rézműves 1300 frtra becsült házáat 2000 frtnál alább a papnöveldeknek átengedni nem akarja. E ház a papnövelde szomszédságában lévén, arra ezen intézetnek nagy szüksége volt. Az alkudozásra egy itteni papnövendék atyját, *Horváth* nevű volt tisztartót küldte ki az említett papnöveldei kormányzó.

Werhenfels-i Würth Ferencz éneklő-kanonok 1762. aug. 19-kén kelt iratában, tekintetbe vévén, hogy miután az ő legkegyesebb főpásztora, *gr. Migazzi Kristóf*, a váci püspökség örökös admtra, *egy bizonyos tért*, mely a püspöki kert- és székházhoz csatlakozik, és az, meg az érintkező káptalani ház kertecskeje között fekszik, és a nevezett ház fekvése és pítvara kiegészítésére épen nagyon alkalmas, nagylelkűen átengedni és a káptalani házba kebelezni méltóztatott, ezt kellőleg meghálálni képes nem lévén, a nagy főpásztornak azzal kedveskedik, hogy hálás elismerésül, érett megfontolással, az ő *külső kertjét*, mely a *Kálváriára* néz, halála utánra a váci püspöki papnöveldeknek adományozza az abban lévő épülettel együtt, mit végrendeletében is világosan kifejezni fog. Minthogy pedig ezekre neki, élete fogytáig szüksége van, arra kötelezi magát, hogy míg él, a nevezett papnöveldeknek évenként 12. frtot fog lefizetni 1763. jan. 1-től. Ezen szerződvényt az említett főpásztor 1762. aug. 19-kén hagyta jóvá és erősítette meg.

Közöljük itt a nagy főpásztornak egy, 1766. márcz. 8-ról kelt nevezetes adományozását is. „Viszszakerülvén Nagyszombatból, a jézustársasági atyák gondja és vezetése alól, írja a kegyes főpásztor, az ifju papság, ez által nem kissé növekedett meg a váci papnövelde növendékeinek száma, és így a tanintézetet újra szervezni szükséges lőn. Ahonnét történt, hogy a több egyének tartása és ellátására a papnövelde szűk lett és kevesbbé alkalmas; hogy tehát ezen baj orvoslására, a mitől pedig az egész egyházmegyére jótétemény és előny háramlik, közreműködünk, a *káptalan házáat*, mely a *papnövelde szomszédja és hozzá legközelebb van*, ennek hasznára alkalmazandóul tartottuk; a káptalannak pedig, nehogy ez által valami kára legyen, a helyett, egy másikat, jobb épületekkel ellátottat, és így mind a becsárra, mind pedig a kényelemre nézve előnyösebbet, mely előbb a parochus lakásaul szolgált, földesuri jognál fogva pedig mihozánk tartozik, adományozunk. Mire a káptalan egyhangulag bele is egyezett. Továbbá, írja a kegyes adományozó, *azonfölül hozzáadunk egy telket az utca felé az útig, a szomszéd részéről pedig a kertet, és annak területéből a kerttel egyenlő telket; a szomszédnak pedig az ő így elvesztett telke helyett, egy mást a városon kívül, melyet*

kertté változtathat át, fogunk adni; és hatalmat adunk a *Jánosi-féle kanonoknak*, hogy az elcsereált telken tetszése szerint építtethessen, rendezkedjék és azt birja. Ezen okmányt mind a főpásztor, mind pedig a káptalan aláírta. (Ezen utóbbinak pecsétje már lemorzsolódott a szépen nyílt alakban kiállított okmányról.)

A mlgu httö-tanácsnak, egy 1778. jan. 16-ról keltezett betervezés szerint, ezen *papnövelde régibb alapítványozóinak nevei* ezek: *Dvornikovics* püspök 6000, *Kolonich Zsigmond* bibornok 1000, *Kaló Ferencz* 3000, *gr. Althánn M. Frigyes* 2000, *M. Teréz* ő fölsége 2400, *Szikoray Miklós* plébános 1500, *Lauchasz Ferencz* kanonok 1000, *Hanovtsík* pléb. 200, *Petrányi János* pléb. 3000, *Vaszl János* pléb. 700, *Schmid Godefrid* pléb. 900, *Bálintffy Péter* pléb. 3000, *Migazzi* bibornok évenként segítségül 1050 frtokat adományoztak ezen intézet javára. Vannak jelenleg e megyében oly parochusok, a kik majd 100, majd 50 frtokat, majd többet-kevesebbet ajánlának föl bőkezűen. E szerint az összeg keletkezett alapítványok- és a pléb. urak ajánlataiból, majd meg az admrok takarékoságából. Az alapítványi tőkepénz 25,750, a jötevők ajánlatainak összege 18,250 frt. Hogy a lelkek gondozására alkalmaztathassanak az ifjak, a Szentírás, ágazati hit-tudomány- és az erkölcstanban oktattassanak. Régente 7—8 ifjakra volt az alapítvány; aztán a növendékek e száma növekedett, úgy hogy majd 12, majd több, majd kevesebb vétetett föl, amint az egyházmegye szüksége kívánta. Jelenleg (1778-ban) tényleg 16 növendék képeztetik. *Kegyúri jog* létezik a Kaló-féle alapítványból egy, és a *Petráni-éből* szintén egy növendékre. Jelenleg e joggal nem él senki, hanem a kiket a vizsgálatokon alkalmasoknak ítél az igazgató úr a tanárokkal, azokat beveszi az intézetbe. *Ingatlan javai nem voltak ekkor a papnöveldének a 4 szőlőn kívül*, melyekből annyi bort kapott, hogy az egész éven át elegendő volt az előjárók, vendégek, növendékek és a cselédek részére. Az eredeti kötelezvények sok éveken át a sz. széki irodában őriztettek, és csak azok másolatai adattak ki az admtroknak; de aztán a papnövelde irattárába kerültek azok.

Hogy mily nehéz volt ezen intézet tőkepénzeinek kezelése, kitűnik az egy *Migazzi* korabeli okmányból, a melyben 63-an jegyezvék föl, kiknél az akkori 42,950 frtnyi tőkepénz, kisebb nagyobb összegben elhelyezve volt s többnyire vácziak birták. *Migazzi-nál* volt 2000, *gr. Niczky Kristófnál* 2000, *Laczkovics Imrénél* 1000, *Gosztonyi András-nál* 1000, *Szathmáry Józsefnél* 1600, *Berhelyi Imrénél* 6000, *gr. Döry Ferencznél* 3000, *gr. Sztáray Jánosnál* 3500, *Beleznay Miklósnál* 4000, a váczi mészárosoknál 2020, *Beniczky Károlynál* 1830, *Velenczey Zsuzsannánál* 1170, *Jankovics Lászlónál* 2000 frtnyi tőkepénzek voltak elhelyezve kamatokra. — Az alapítványi tőkepénzek kezelője azokból mitsem helyezhetett ki az előjárók tudta nélkül, nagyobb összeget pedig előleges betáblázás nélkül ki nem adhatott kamatra.

Lauchasz X. Ferencz ő mlga 1761. ápril 13-kán kelt iratában (Ld. a sz. széki jkönyvet, 135. ülés) a világi papság első tanárának

1000 frt tőkepénzt ajánl meg végrendeletileg, s a kamatpótlásul minden tanév végén 60 frtot ad a nevezett tanárnak. — Érdekes tudni, hogy mikor jutott a váczai papnövelde az u. n. *spinyéri szőleje* birtokába. Ide vonatkozólag így ír *Bajcsy János* tiszttartó 1738. ápril 24-kén kelt szerződvényben, melyet jóváhagyásával gr. *Althánn M. Károly* püspök is megerősített. „Azon szőlőt, melyet a *spinyéri hegyen*, néhai főtdő *Ujfalussy Tóbiás* váczai olvasó-kanonok halála után bizonyos összegen szereztem és eddig békésen birtam, s a melyet uj beültetés és egy másik szőlőnek hozzáadásával jelentékenyen bővítettem, a benne lévő házacskaival, préssel és gyümölcsössel, úgy nemkülönben itt Váczon a püspöki magtári kert végénél lévő kertemet is a váczai püspöki papnöveldének 600 rfrtokban, melyekre nézve már kielégítve, vagyok, eladtam; noha ugyan nekem e *szőlő* és *kert* többbe kerültek, s én azokat sokkal nagyobb áron eladhattam volna, de tekintetbe véve azt, hogy a nevezett papnövelde én érettem és az én legkedveltebb nőm, *Akács Mária*ért minden évben egy sz. mise végzését elvállalta, a nevezett vételi összegen megnyugodtam.“

A püspöki város birája és tanácsa az 1738. márcz. 17-kén kelt iratban bizonyítja, hogy a viszsztatért kiküldöttek bizonyítják, miszerint a *papnövelde első szőlejét a papvölgyben*, mely az egyik oldalon 53, a másikon meg 66 öl hosszu s 19 sorból állt, azon oknál fogva, hogy esős időben és bő záporok idejön iszapos földdel boríttatik el többször, 20 rfrton; másikat meg a *Bácska hegyen*, mely 52 öl hosszu, a felső végétől meg a közepéig 26 öl széles, az alsó végén pedig 20 öl széles, azon oknál fogva, hogy kocsival hozzáférni nem lehet, és a szüretelése nehéz, 16 frton; — a harmadikat meg a *Vasashegyen*, az alján lévő gyümölcsös tekintetéből 10 frtra becsülték. — *Kaló Ferencz* papnöveldei kormányzó 1738. mujus 1-jén bizonyítja, hogy a főpásztor engedelmevel, a papnöveldére kevéssé hasznos bácskai szőlőt a kiküldöttek által kitüzött becsáron, azaz 16 frton, Havorl Jakab káptalani korcsmárosnak örök áron eladta. Ezen Bácskahegy tetején lévő, eladott papnöveldei szőlőnek 16 frtnyi áraban *Kaló Ferencz* kanonok s papnöveldei kormányzó parancsára *Bendő András* ezen intézet szőlőműve ujabban 9000 szőlőtőkét ültetett, és pedig részint *Kút völgyön*, részint a *Látóhegyen* lévő szőlőben. Mint ezt u. a. 1738. május 1-jén kelt bizonyítványból láthatni, melyet *Kaló* pecsétjével is megerősített, s a főpásztorhoz intézett iratában (melyben attól az említett szőlők eladhatására engedélyt kér, mivel azok egymástól messzre fekszenek s azért a munkásokat késleltetik, régiek, a szőlőtők igen gyérek; a föld nagyon sivár, s a munkáltatást sem fődözi a termés) — megjegyzi, hogy ezek a *Bajcsy*-tól *Spinyeren* vett nagyobb szőlő folytán nem látszanak többé szükségeseknek, sőt inkább csak kárára vannak a papnöveldének.

Főlemlítjük itt még, miszerint *Bezegh Mátyás* e növelde kormányzója, a *látóhegyi* papnöveldei szőlőt, mint olyant, mely a mivel-tetési nagy költségek, távolsága s alkalmatlan volta miatt ezen in-

tézetre nézve káros, a főmlgű főpásztor beleegyezésével 1780. márcz. 15-kén vácsi lakóknak szerződvény mellett eladván, 1781. decz. 20-kán ezen eladást a mentességre nézve, a törvény által megkívánt módon megerősítetteti kéri. (Fasc. 2. sub C.)

9. §. A papnövelde áldott lelkű jóltevőinek emléke.

Ezen intézet alapítványi tőkéinek összege 1781-ben már 47,849 frt 20 kr-ra rúgott. — Jónak látjuk itt közölni azon *feleletek kivonatát, melyek a sz. borromaei Károly védélte alatti vácsi papnövelde 1781. okt. 14-kén kezdődött és 1782. nov. 2-kán bevégeződött szabályszerű látogatása (Canonica visitatio) alhalmával tett kérdő pontokra adottak, a melyből e papnövelde részére tett következő alapítványok s alapítók tűnnek elő, 1774—1786-ig. És ugyan:*

Az 1774. évben szept. 26-kán ntdő *Petrányi János* sz. lászlói plébános egy papnövendékre 3000 frtnyi tőkét tett le. Miről fön van a sz. széki irattárban az akkori főmlgű főpásztor decretuma. — Ehhez hasonló egy másik, mind az alapítványi összeg, mind pedig a föltételre nézve, t. i. földő *Bálintffy Péter* szecsői plébánosé 1778. jul. 4-ről, 3000 frtnyi. A főmlgű hg. főpásztor megerősítő okmánya u. o. őriztetik. Ezeken kívül, s még ő előttők, földő *Szikoray Miklós* úr, a kecskeméti kerület esperese s alsó-némedi plébános, már 1761-ben gondolt arra, hogy ezen papnöveldében az ő védszentje, sz. Miklós tiszteletére, egy növendék képzésére alapítványt tesz, a mely célra csakugyan u. a. évi szept. 17-kén a püspöki sz. szék előtt 1500 frtot leolvasott. (Ld. a sz. széki jknyvet az 1761. évben, a 363. lapon.)

Bizonyos, hogy a püspökök, kanonokok és plébánosok bőkezűségéből ezen papnövelde javára, keletkezése óta, jobb föntartása és gyarapítására, sok kegyes adományok és hagyatékok történtek; de minthogy mindezek egytetemes lajstroma, a papnövelde vagy a sz. szék semmi helyén sem találtatik, és a papnövelde kiadásai és bevételeiről számadások is sok évekről hiányzanak, azért lehetetlen, hogy itt az időről-időre tett kegyes ajánlatok és hagyatékok pontos és tökéletes sorozata közöltessék. Így hát *csak azokat soroljuk itt elő, melyekhez valami teher van kapcsolva.* És pedig:

1773. évi aug. hóban kapott a papnövelde az Urban elhunyt *Vászl János* nógrádi plébános örökségéből 700 frtot, oly föltét alatt, hogy az áldozárok a végrendelkező lelki nyugalmaért évenként 4 votiv-miséét végezzenek. — 1779. ápril 24-kén *Manigay György* dunakeszi plébános e papnöveldének 500 frtot adományozott olyképen, hogy minden évben 12 sz. mise végeztessék a nyugalmazott papok által, ha ilyenek vannak, minden egyes miseért egy rfrt adatván nekik, a többi kamat pedig a papnöveldének maradjon ezen alapítványi tőkepénz kezeléseért.

E helyen említendők általában *valamik a kegyes ajánlatokról, melyek örök emlékezetre méltók:* 1761. május hóban gr. *Eszterházy Ká-*

roly püspök buzgalma és *Salbeck Károly* váczai nagyprépost, mint ezen papnövelde kormányzójának törekvése folytán, hogy a tudományok e papnöveldeben fölvirágozzanak az egyházmegyei tanárok működése által, nevezetes összegeket adtak össze, a melyek 13,855 frtra rúgtak, mint ezt a sz. széki irattárban „*Oblatum Parochorum*“ czimű tőkepenzék jkönyve mutatja. — 1767-ben *Magyar Ignác*, akkor e papnövelde kormányzója, minden egyes esperesi kerületekhez fölhívást intézvén, újra buzdította a plébános urak bőkezűségét, mely alkalommal a plébánosok a papnövelde építendő új épületére 852 frtot adtak össze. Mi a nevezett jkönyv szerint (1769. nov. 23.) egészen ezen építésre lön fordítva. — 1777-ben *Bezegh Máttyás* papnöveldei kormányzó ezen intézet mostani kertjére némely plébános uraktól részenként mintegy 1000 frtot szedett be s ugyanazon kertre adta ki, mint annak számadásaiban láthatni, melyek a nevezett irattárban őriztetnek. — 1780. évben *Bodonyi Sándor* éneklő-kanonok ugyanazon kormányzóval az esperesi kerületek gyűléseit fölkeresve, ismételten buzdíták a pléb. urakat, hogy a jelzett czélra, a papnöveldenek adományozzanak, a kik is általában 3330 frtokat ajánlottak meg. — Ezekhez járulnak még a *Tiller József*, Jánosi-féle kanonok és sz. Miklósnáli plébános által ő fmgá előtt a papnöveldeire ajánlott 200 frtok. — Azonfölül a kecskeméti, félegyházi, soroksári, nagykátai, turai és berczeli plébánosok kineveztetésökkor ezen intézet javára 320 frtnyi segílyt tartoztak adni. (Ld. a sz. széki jkönyvet, 8. sz. aug. 22. 1780.)

Már ezekből is eléggé kitünik, mily hálával tartozik e papnövelde a plébános uraknak az ő bőségesen nyújtott segílyeikért. — Mi a kertet illeti: gondoskodva lön jókor az Eszterházy által kihasított, azután pedig elhanyagolt telekről. Ezt már két év óta *Csermák János* uradalmi tisztartó elfoglalta, árokkal körülvette és mivelní kezdette, házacskát is építvén azon. Az erre vonatkozó per kiegyezés folytán lön bevégézve. Egyébiránt ugyanazon kert, mint már előbb megjegyezve volt, főkép a plébános urak bőkezűségéből hozatott ugyanállapotba, melyben most van. — 1782-ben a plébánosok hagyatékaiból begyült 153 frt 24 kr. Az új kert szükségéire bejött a parochus uraktól 80 frt 4 $\frac{1}{2}$ kr. Fölülmaradék azokból, melyeket ő fmgá a major telke föntartása és a papnövelde javárai épületek, ugy szintén családok és a papnöveldeben szállásoló plébánosok lovaira megajánlva lettek, 821 frt. — 1785. A pléb. urak hagyatékából befolyt összesen 32 frt. — 1786. ismét a pléb. urak hagyatékából összesen 465 frt 39 $\frac{3}{4}$. — 1787 $\frac{1}{2}$, hagyatékokból befolyt összesen 41 frt. — 1796. *Bózáry* kiérd. plébános alapítványa egy papnövendékre 3000 frt. (Ld. a sz. széki jkönyvet ezen évi febr. 12-kén). — 1799-ben a plébános urak hagyatékai és ajánlataiból befolyt összesen 134 frt. — 1800-ban *Kanyó András* csongrádi plébános alapítványa egy növendékre 3000 frt. (Ld. u. o. ezen évi ápril 28-kán.)

1801. évben a nézsai plébános hagyatéka 50 frt. — 180 $\frac{1}{2}$. a káptalani általános helynök által körlevelilegg fölhívott pléb. urak

adománya tesz 990 frt és 30 krt. — 180²/₃. a pléb. urak önkénytes ajánlatai összesen 432 frtra mennek. — Ide járult a nagykátai pléb. úr alapítványa egy növendékre 4000 frtban, mely összeghez kamat czimén 28 frt 30 krt adott. — 180⁴/₅-ben a plébános urak hagyatéka összesen 210 frt. — 180⁵/₆. ugyanazok hagyatékai s ajánlatai 215 frt 28¹/₃ kr. — 180⁶/₇. szintén azok hagyatékai 209 frt 44¹/₂ kr. — *Kajtar Miklós* alesperes és nagykátai plébános 1802. decz. 6-kán az egy növendékre tett 3000 frtnyi alapítványához még 1000 frtot adott, s ezen összeget 1810. aug. 13-kán 500 frttal növelte. Ezen évi aug. 2-kán ezen alapítványa czimén *Williger Antal* nagykátai ifjút mutatta be növendéknek s kikötötte alapítványában, hogy kilépván a papnöveldeből s pappá szenteltetvén, ruházatra 50 frtot kapjon az alapítványi összeg kamataiból. Az alapítóért pedig 12 sz. misét vegyen minél előbb. — És idők folytán még több jötevői is akadtak e jeles papnöveldeknek.

II. József császár 1783. aug. 14-kén kelt rendeletével az *egyházmegyei papnöveldeket két egyetemes ily intézetekbe osztotta be*, az egyiknek *Pest*, a másiknak meg *Pozsony* tüzetvén ki általa székhellyül. Sőt egy 3-dik egyetemes papnövelde is állittatott, t. i. a *zágrábi*. E 3 papnövelde 1200 növendéket számlált, olyképen, hogy a *pozsonyiban* 650, a *zágrábiban* 183 lön képezve, a fönmaradó összeget tevők *Egerbe* rendeltettek s ezek 367-ben voltak. A nevezett *pozsonyi papnövelde* a várban lön elhelyezve, de itt is úgy, hogy a római görög katolikusoknak külön lakuk és kápolnájuk is volt. A *pozsonyi papnöveldeben* a váczinak 26 növedéke volt. — *Bezzeg Mátyás*, a váczai papnöveldeinek kormányzója, 1784. jun. 4-ről kelt iratában, mint a papnövelde és növendékek Pozsonyba leendő áthelyeztetésök ügyében kiküldött biztos, a többi közt így ír Pozsonyból a mlgos püspök urnak: „*Látván* a házi gazdálkodás rendjét, ő Fömgától elbúcsuztam, s az élelmezést a jézustársaságiak székházábani gyógyszerésznél, sokak ajánlatára, úgy intéztem el, hogy havonként minden egyes papnövendékért ígertem 10 frtot, bor nélkül, ha ebédre 4-, vacsorára 3 féle éték adatnék föl mindenkor, ünnepélyesebb napokon pedig több is; az előjáróknak ebédre 6, vacsorára 4, vagy az idő szerint, több étel vitetnék föl, a nélkül azonban, hogy az inas eltartása czimén valami külön fizetés szabatnék ki. A nmlgu httö-tanács intézvénye szerint, minden egyes, theológiát tanuló növendékért 200 frtot kelle fizetni.” (Fasc. 2. sub C.)

Fölhozzuk itt, miszerint az *élelmezést illetőleg*, jóval előbb, 1766. okt. 15-kén *Magyar Ignác* kanonok és papnöveldei kormányzó szerződvényt kötött ezen intézet gondnokával, *Kossuth János*-sal, melynél fogva ezen utóbbi az említett évi nov. 1-től az 1767. évi okt. utolsóig, vagyis egy tanévre 6 előjárónak és 23 növendéknek meg 6 szolgának tartozott élelmet adni, a gondnoknőnek két szolgálóval 160, s a sütő-mosónőnek 70 frtot fizetni, lévén ezért fizetve összesen 2132 frt 50 kr. Az előjáróknak délben 6, este 4 tál ételt, a növendékek-

nek délben 4, este 3 tál ételt kellett adnia; amazoknak jó adag bort, emezeknek pedig kevesebbet (sextarium vini) kiszolgáltatni.

10. §. Még valami az egyetemes papnöveldéi rendszerről.

Ez a József császár-féle rendszer csak néhány évig állott fön. Ugyanis ezen, logica, tapintat és ildom nélkül rohamosan reformáló uralkodó 1790. febr. 20-kán elhalálozván, a váczai papnöveldébe vizszatértek az illetők, kivéven azon két kispapot, kik a Nagyszombat-féle alapítványból a pesti papnöveldében tovább is nyilvános képezést nyertek. — Azon theologus növendékek, a kik az 1790. május-és junius-hóban a pozsonyi egyetemes papnöveldéből a váczai egyházmegyébe visszabocsáttattak, és könyvek, ruha, meg más szükségek czimén kegyesen megajánlott 30 frtot, utiköltségül pedig minden egyes mérföldre 30 krt kaptak, ezek voltak: Fábian Mihály II. éves; Deák József, Stancsics Pal III. évesek; Baranyai István, Botlik István, Szolonics János V. évesek. Utiköltségre 10 frtot kaptak, könyveik fejenként 30 frtba kerültek. Összesen: 150 frt. — A pestiből hazajöttek: Alaitner József, Zillinger, Demeter Antal, Ertl József I.; Belánszky József, Berecz József, Marcsics György, Pauer János, Sándor József II.; Csiky Tamás, Nagy János, Nagy Mátyás, Pesthy János III.-ad évesek; IV. éves Vrana István s Bencze György, Ertl János, Szabó József V.-öd évesek. Utiköltségül mindegyikök 2 frtot kapott; a IV. s V. évesek könyvei fejenként 30 frtba kerültek, s a mindnyájokra fordított költség összesen 154 frtot tesz.

Megemlítjük még itt, miszerint gr. Zichy Ferencz 1783. nov. 12-kén Zerdahelyi Gábor általános helynök ő mghoz intézett levelében további nyilatkozványt tesz a budai egyházról, a melybe József császár rendszere alkalmából a váczai növendék-papok lettek volna áthelyezendők, de megváltoztatván már a rendszer, az fölöslegessé lett. T. i. ő Fölsége akarata szerint, Budán lett volna az egyetemes növendék-papság képeztetendő, s a váczai kispapok részére az említett püspöki helynök 1783. okt. 3-kán a budai egyházban kért lakhelyet, mit meg is nyert. De amint említők, ő Fölségének terve azután megváltozván, azoknak nem kelle Budára költözni.

Már a régibb időkben is volt arra nem egy eset, hogy theologiát végzett papnövendékek bővebb kiképeztetés végett a papnöveldébe még visszaküldettek. Így a többi közt: Lafftsák Mátyás, az egyházmegyei áldozár elvégezvén Nagyszombatban a theol. tanzakokat, az ezekbeni bővebb kiképeztetésre oda visszaküldetett bíboros főpapja által, s minthogy az ily ismétlőknek Mária Teréz ő Fölsége által fejenként kiszabott 200 frt nem volt elégséges a szükségek födözésére, azért megyéik főpásztoraitól pótlékot híztak; 1775. évben Lafftsák Mátyás is ilyenért folyamodott ő főmgh z, kinek is az ebbeli kérvény az említett évi okt. 16-kán lón bemutva (Fasc. 2. sub

C.) — *Nedeczky László*nak *Kaló*hoz írott leveléből, melyet Nagyszombatból, mint az ottan egyetemes papnövelde *Regense*, 1752. jun. 17-kén irt, kiderül, hogy ezen egyetemes papnöveldeben ekkor 4 váci kis-pap volt, t. i. *Lafftsák János*, *Hájas Ferencz* (erről azt írja, hogy „valde ad melancholiam propensus, et, ut dicimus, morum sylvestricorum est“), *Bóznári* és *Figuli*.

11. §. Az orv kiadások, melyek az új papnövelde építésére lőnek fordítva.

Lássuk már itt részletesebben azon költségeket, melyeket 1767. aug. 11-től 1769-kig az új papnövelde építésére adtak ki az illetők. És ugyan 1) a nyugalmazott papok pénztárából 2100. — 2) A plébános urak részletenként beszedett s ezen építésre szánt ajánlatai 1050. — 3) A nyugalmazott papok töképenze 1000. — 4) A papnövelde és nyugalmazottak tökéinek kamataiból 399. — 5) *Biess* úr hagyatékából 1000. — 6) A papnövelde és nyugpapok tökéinek kamataiból 660 frt 17 $\frac{1}{2}$ dénár. — 7) A papnövelde jövedelmeiből 115. — 8) Ugyan annak jövedékeiből 185. — 9) Az öszszeroskadt hajó árából 80 frt. Összesen: 6589 frt 17 $\frac{1}{2}$ dénár. — A részletes különféle kiadások öszszesen 6590 frtot s 69 drt tesznek ki. — Az építkezés *Fráter Osváld Gáspár* k. r. szerzetes s uradalmi építész felügyelete és tervrajza szerint történt, a ki egyszersmind a váci püsyöki uradalom öszszes épületeinek igazgatója is volt. — Tovább: 1) *Fr. Osváld* 1763. okt. 1-től 1767. május 16-káig kiadott 5461 frt 44 krt. 2) *Földő Magyar* úr 1767. aug. 11-től 1769. évig elköltött 6373 frt 33 $\frac{1}{2}$ krt. — 3) Az 1769-től 1775. évig a kancellária kiadott 733 frt s 45 krt. — A kiadások öszszesen 12,569 frt s 2 $\frac{1}{2}$ kr-ra mennek.

A báró *Splényi Ferencz*-féle hagyaték 3. részletéből, mely különben a székesegyházat illette, de hozzájárulván a királyi beleegyezés, a papnövelde javára iratott át, *Zerdahelyi Gábor* utóbb nemcsak az étteremül és könyvtárul szolgáló emeletet, hanem még több növendékeket is adott a már eddig létezettekhez, úgy, hogy: ezen intézet, mely *Migazzi* alatt 1781-ben 24 növendéket számlált, b. *Splényi* alatt 1791-ben azok száma már 31-re nötte ki magát; tiz év múlva pedig már 40 növendék lőn itt képezve a *Zerdahelyi-Kámánházy*-féle törvények fegyelme alatt.

12. §. A szabályozott püspökségek alapjából nyert kisegítő pótlék.

A váci papnövelde az 1848. évi szabadságharczig a szabályozott püspökségek alapjából nyert kisegítő pótlékot. Ezt (fundum regulatorum episcopatum) I. *Ferencz* magyar apostoli király állította föl, rendelvén, miszerint az érsekségek és püspökségek jövedelmei szabályoztassanak, és azoknak fölöslege a nevezett pénztárba vitesék be, különféle egyházmegyei szükségek fődözésére. Az 1804. dec.

7-ről szóló királyi rendelet szerint, a váci püspökség tiszta évi bevétele 60,000 frtban iratott össze. Mivel pedig a megyés püspök congruája 40,000 frtban állapított meg, ennél fogva a fölös 20,000 frtból 6000 (száztól 10%) várerőditésre; 14,000 frt pedig a szabályozott püspökség alapjába tétetett be évenként. Mind a várerődítési, mind pedig a szabályozási alapforrás az 1848⁹/₁₀-diki szabadságharcz után kiapadt és helyette a nmigú püspöki kar három millió frtnyi tőkét tett össze és adott be a vallásalapba, mely tőkének évi kamataiból kapnak a honi papnöveldek u. n. *adjutát*.

Érdekes lesz itt elsorolni, hogy a váci kegyesen szabályozott papnövelde növendékeinek, az elöljárók személyzete és a szolgálk ellátására, a httö-tanács 1804. aug. 10-kén a 7803. sz. a. kelt intévényénél fogva, például az 1807. nov. 1-től 1808. október utolsójáig, a szabályozott váci püspökség fölöslegéből a 14,000 frtnyi alap után mennyi és mily czimek alatt lön utaltványozva: 1. az egyházmegyei papnöveldeben neveltetni szokott 56 növendékre fejenként 200 frt, összesen 11,200 frt. — 2. A hivek gondozására kiküldendő 12 növendéknek útiköltségül 100 frtjával, összesen: 1200 frt. — 3. Az aligazgató, vagy altanfelügyelő fizetése 300, a lelki gondozóé 200, tanfelügyelőé 200 frt, összesen: 700 frt. — 4. Két öregebb tanár fizetése 600 frtjával, egy fiatalabb tanáré 500 frt, összesen: 1200 frt. — 5. Szállási díj czimén 3 tanárnak 100 frtjával, összesen: 300 frt. — 6. A kormányzó és 3 alárendelt előjáró élelmezése 200 frtjával, összesen: 800 frt. — 7. Tiszteletdíj a kegyesrendi atyáknak a bölcészeti tan tanára czimén, melynek hallgatására né mely egyházmegyei papnövendékek is eljáznak, 400 frt. — 8. Az orvos fizetése 100, a sebészé 50 frt, összesen: 150 frt. — 9. Az egyszersmind pinczét is gondozó kulcsár fizetése 120, és borra 15 frt, összesen: 135 frt. — 10. A szakács fizetése 150 frt és borra 15 frt, összesen 165 frt. — 11. Két kuktának 50 frtjával és borra 15 frt, összesen: 130 frt. — 12. Két asztali szolgálknak 40 frtjával és borra 15 frt, összesen: 110 frt. — 13. Két udvari cselédnek 40 frtjával és borra 15 frt, összesen: 110 frt. — 14. A szabó fizetése 100 frt és borra 15 frt, összesen: 115 frt. — 15. Portásnak 60 frt és borra 15 frt, összesen: 75 frt. — *Összesen az egész: 17,290* frtok, levonván ezen összegből a papnöveldeknek 5485 frtban kegyesen kiszabott saját pénzalapját, átadandók lesznek a papnövelde kormányzójának, illetőleg kiutaltványozandók 11,805 frtok, melyek félévi részletekben, mindig a fél év elején lesznek kifizetendők 5,902 frt s 30 krokkal. — Kelt *Budán* 1808. márcz. 16-kán, a httö-tanácsi számvevő hivatal által.

A papnövelde orvosai ezek voltak: *Fr. Abdon Kreitzer*, irgalmas rendi sebész-mester és orvos-tudor; ő utána ugyanazon rendi kolostorból *Fr. Kuttner János*, ennek 1814-ben más rendházba törént elköltözése után, ezen évi ápril 14-kén *K. nánházy László* püspök *Pálmer* nevű orvos-tudort nevezte ki 100 irt évi fizetéssel, se-

bész-, borotváló-, hajnyíró és orvosi segédül pedig *Vaskovits* sebészt 1 1/2 frt tisztelet-díjjal. Jó idők óta *dr. Argenti Döme* kir. tanácsos ő n a és *Bokor Klárencz* irgalmas-rendi házfőnök és sebész-mester, ennek más kolostorba történt elköltözése után meg *Szeidl Szervác*z, szintén irg. rendi házfőnök és orvostudor orvosai az intézetnek.

13. §. A papnővelde újabb időbeni anyagi helyzete s más papnőveldek, a melyekben szintén képeztetnek váczzi kispapok.

A váczzi papnővelde anyagilag meglehetősen áll; ugyanis az 1872²/₃-dik évi számadás szerint a tőke-állomány tett 80,237 frt 10 krt; a bevétel 18,164 frt 89 krt; a kiadás 15,388 frt 22 krt; az 1871¹/₂-ki maradvány 4108 frt 24 krt. Kamatokból befolyt 3956 frt 66 kr; a vallás-alap évi segélye 8621 frt 71 kr; különféle czímen 1267 frt 90 kr; szőlőből 608 frt; kerti haszon 125 frt; a pineze tartalma 340 akó akó bor. — És így a váczzi papnővelde alapja, a gondos és takarékos gazdálkodás mellett, nem csak maradványt mutat föl évenként, de külön kis takarékpénztára is van, mely néhány ezer frtra megy és idővel fölnövekedve, a főalap megkimélése mellett, elégséges biztosítékot nyújtand arra nézve, hogy az épület előre nem látható baleset vagy szerencsétlenség okozta romlásából szépen helyreállítható lehetend.

A váczzi egyházmegyei kispapok többféle intézetekben szoktak képeztetni. Így a nemrégii időkben a gymnasiumi növendékek *Nagy-szombat, Eger, Győr* s *Kassa* városokban tanultak, lévén akkor a váczzi gymnasium csak négy s utóbb hat osztályu. A néhai *Nagyfalvay Gerő* váczzi püspök (1636—1638) által letett 8500 frtnyi alapítványt a *pesti központi papnővelde igazgatósága* gondozza s annak kamatai két váczmegyei kispap ugyanotti nevelése s élelmezésére fordítanak. — A bécsi *Pázmány-intézetben* szintén két váczmegyei kispap képeztetik. — A bécsi sz. *Ágostonról címzett intézetet* I. Ferencz alapította 1816-ban, melynek alapítványa egy részét a kaposfői prépostság teszi. Ezen intézetben is nyer egy váczmegyei fiatal áldozár helyet a papi tudományokbani bővebb kiképeztetés végett, és hogy a szigorlatokat letévén, a hittudori rangra emelkedhessenek. — XIII. Gergely pápa 1577-ben *magyar ifjak számára társodát* alapított, melyhez a német ily intézet is kapcsolva lön sz. *Apollináris* védlete alatt. Ezen u. n. „*német-magyar társodá*“-ba (*Collegium Germanico-Hungaricum*) a váczzi egyházmegye is küld egy-egy papnövendéket, hogy ott a kath. világ központjában igazi kath. egyházas szellemben neveltetve s a sz. theologia tudói koszorujával díszítve térvén vissza az egyházmegyébe, ott kartársai előtt követendő példaképül tündököljenek. — Ezen igen híres és nagy tekintélyű intézetből, keletkezte óta korunkig számos, oly kitűnő tulajdonokkal ékeskedett papok kerültek ki, a kik visszatérve a kedves magyar hazába, itt aztán a

főpásztori méltóságokra emelkedtek idő folytán, s nem egy ilyen ült a váci püspöki széken is.

14. §. A váci papnövelde fölavatásának százados ünnepélye s az ezen alkalomból keletkezett érdekes emlékirat.

Ngos és földő *Virter Lajos* hittudor, kanonok s papnöveldei kormányzó urat érte volna ama ritka szerencse 1880. szept. 12-kén, hogy ezen intézet fölavatásának százados évfordulati emlékünnepegyét megtartsa. Azonban előre nem látott körülmények miatt ezen oly epedve várt kedves jubilaumi ünnepély csak épen a háziak szűk körében lön megtartva. Ezen alkalomra a papnövelde nevezett gondos előljárója hozni nyelvünkön egy „Emlékirat”-ot szerkesztett, melynek nyomán adjuk itt ezennel e papnövelde ujjabbkori történelmét a következőkben:

„*Midőn Márs dühöng, a Músák hallgatnak,*” — mondja a régi közmondás s ez valósult is egy két esetben e papnöveldeit illetőleg is. Ugyanis mindjárt az évekig elhúzódott francia harczi zivatarok a váci papnöveldeire is bénító hatással voltak, az anyagiakban is szükségét idézvén elő. De azon zavaros időkbéli kormányzó, *Bezseggh Mátyás*, a megyei gondoó papsághoz fordulva, ezen szorult helyzetben lévő intézet javára azt szeretet-adomány és önkénytes segélynyújtásra kérte fel. A bizalmas fölhívásnak kedvező eredménye lön; ugyanis az egyházmegyei papság megemlékezvén arról, hogy ezen intézet volt képeztetésének bölcsője, vetélykedve sietett adományaival az alaptőkét növelni, s az ily segélyezésnek köszöni ezen intézet a külső kertet, szőlőt és alsó udvara épületeit a házi cselédség befogadására, sőt a növendékpapság által még maiglan is használt ezüstevő kanalakát. — Az 1848/9-kí szabadságharcz alkalmával a papnövelde sebesült katonák kórházaul használtatott, a növendékpapok pedig ezen idő alatt, lévén a püspöki széék ürességben, a főpásztori palotában tartózkodtak s az előadásokat is ott hallgatták.

Az idő mindent megemésztő vasfoga évek hosszu során át anynyira megrongálta ezen intézet épületét, főkép a könyvtári helyiséseget, hogy az öszszerogyással fenyegetett és az alatta lévő nagy étterem is így a legnagyobb veszélynek volt kitéve. Ennélfogva beállott annak szüksége, hogy a szakértők szemle alá vegyék a roska-tag épület minden részét, megállapítsák a hiányokat és bajokat, miszerint így aztán az épület jó karba hozatalára a kellő lépéseket minél előbb megtenni lehessen. Az intézeti kormányzó, *Virter Lajos* ő nga, kötelességénél fogva, az ügyet a főpásztor ő nmlga elé terjesztette tüzetesen, előadván egyszersmind azon véleményét, miszerint szükséges lenne, hogy a nmlgu vallás- és közoktatási miniszteriumtól a papnöveldei épületre nem csak évi segély kéretrnék a valás-alapból, hanem az épület kijavítására is a szükséges költségek

ugyanazon alaphól haladék nélkül kiutalványoztatnának. Ő nmlga pedig szem előtt tartva ezen intézet diszét és javát, a legnagyobb készséggel karolta föl annak ügyét. Így történt aztán, hogy a nevezett miniszterium ugyan az évenként nyújtandó segély terhét magától elhárítva, a helyreállítási költségeket megajánlotta.

Előbb azonban a tervet és költségvetést *Brecska Adolf* úr, az országos építészeti bizottságnál kir. mérnök és építész, elkészítette; a kinek igazgatása és a főpásztor által kinevezett bizottság (*Virter Lajos* kormányzó elnöklete alatt ntdő *Motesiczky János* lelki-igazgató, ennek az intézetből Nagy-Kátára plébánosnak történt eltávoztása után ntdő *Hegyi Antal* és *Rappensberger József* püspök-uradalmi mérnök) folytonos felügyelése alatt az építkezési munkálatok, melyek 1879. évi július hóban kezdetüket vették, két év alatt szerencsésen befejezve lőnek, kerülvén azok a vallási alapnak 13,495 frtjába. És pedig legelőször is 1879. évben, az épület könyvtáruul szolgáló szárnya kívánta az alapos helyreállítást, hogy alkalmas helyisége legyen a museumnak. Ez azonban hogy megtörténhessék, a szomszéd felőli föfalazatot harmadfél öllel belebb hozni kellett, hogy így a museum szomszéd felé nyíló ablakait kinyitni lehessen, és hogy az eső, meg a hóvíz jobban le- és kifolyhasson. Ami igen költséges és huzamos munka vala; mindazonáltal a nagy étterem a fölötte épült új museummal, a megállapított terv szerint, jul. 1-től szept. 24-keig teljesen elkészült, úgy hogy nov. 4-kén borromei sz. Károly napján, mint az intézet védszentének ünnepén, fölszenteltetvén, az intézet ujoncznövendékei abba be is költözhettek.

A még hátravolt tervszerinti munkálatok oroszlán-része az 1880. évnél lőn fűntartva; oroszlán-része, mondom, mert az egész épület alsó és felső helyiségének új ablakokkal ellátása, a padlózatok megújítása, a lakhelyek és tantermek kifestése, azok kellő fölszerelése stb. valóban nagy munkába kerültek, és hogy mindezek a tanév megnyitla előtt befejeztethessenek, lázas tevékenységet kelle kifejtetni. — Utóbb a papnöveldei s az ehhez csatlakozó nyugpapi épület egy-egy igen erős és diszes kaput nyertek.

Nem lehet itt hallgatással mellőzni, miszerint az áldott lelkű főpásztor, *Peitler A. József* ő nmlga, mindent elkövetett a papnövelde újjászületésére, és névszerint az ő nagylelkűségét hirdetik: a növendékek éttermébeni diszes szószék, asztalok és székek, valamint *aquinói sz. Tamás* Modénából általa hozatott ékes képe, azon alkalmából, hogy ő nmlga elrendelte, miszerint ezen nagy szentnek szellemében előadandó bölcsészeti e papnöveldeben is taníttassék, melynek évek előtt *dr. Virter Lajos* kormányzó megszerezte *borromei sz. Károly* gyönyörűen festett képét. Ugyancsak ő nmlga, *Peitler A. József* úr iránti forró hálából e papnöveldei előjáróság *Török Ede* váczí piktor által elkészíttette annak igen jól eltalált nagy alakbani kedves arczképét, melyet diszes aranyos keretbe helyezvén, a vizsga-teremben kifüggeszték, hogy az ezen intézet nagy jótevőjének kedves neve és

emléke ott mindig áldásban éljen, bevésődve mélyen a hálás növények szívébe.”

15. §. A jogtan és egyéb rendkívüli tantárgyak előadása.

A nmlgú httö-tanácsi intézvény 1835. aug. 13-kán 20,954. sz. a. meghagyta a honi megyés főpásztoroknak, miszerint lyceumaikban a magyar köz- és magán-polgári jog tanszékét állítsák föl. Minek folytán az Váczon is létre jött 1846. évben. — *Kovách Pál*, mint jogtudor, ki a pesti központi kispapokkal együtt hallgatta a mostani nyitrai püspök *dr. Roskoványi Agoston* és a boldogult *Ranolder János* veszprémi főpásztor ő nmlgaikkal a jogi tanszakokat Pesten, szenedélylyel ismertette meg papnövendék-tanítványaival itthon hazánk köz- és magánjogi történetét, elveit s intézményeit, minden díj nélkül az 184⁸/₉-dik évi szabadság-harcz beálltaig, melynek hullámai a régi közjog s rendi alkotmány alapjait teljesen elsodorták.

A nyolczvanas években *Göndöcs Benedek* apát, pléb. s Gyula város országos képviselője „*Pár őszinte szó*” című művecskét (54 oldal, megjelent Békés-Gyulán) irt s ennek folytán fölhívás intéztetvén a nmlgú püspöki karhoz, *Peitler A. József* kegyes főpásztor megígérte, miszerint a hasznos gyümölcsészet, selymészet és méhészet a papnöveldeben taníttatni fognak, sőt az említett apát ő nga által kiadott ezen műből 150 példányt hamarjában meg is rendelt, és a gazdászattan tanításával *Schneider György* papnöveldei alkormányzót bízta meg, a ki most már, mint ilyen, jól kiérdemelt babérain pihen.

16. §. A papnöveldei könyvtár, csödvizsga s az újabb időbeni jötevek.

Az egyházi tanintézetek főnökei mindenkor dicséretes buzgalommal igyekeztek a gondjuk alatti könyvtárakat a szellemi kincsekkel gyarapítani. Így, mint az 1779. évben történt összezeírás 4-rétben 24 lapra terjedő és sűrűen írott lajstroma mutatja, a vácsi papnövelde nek ekkor már jelentékeny könyvgyűjteménye volt. — 1784. aug. 3-kán, 1785. márcz. 30-kán, harmadszor pedig *Bezzegh Mátyás* kanonok és papnöveldei kormányzó által 1787. okt. 18-kán a m. kir. httö-tanács hoz fölterjesztettek e könyvtár lajstromai. Ezekből kiderül, hogy a művek legnagyobb része latin, azután német s kicsinyben magyar volt. (Fasc. 2. sub C.) — A magyar irodalom virágzásnak kezdvén indulni, s aztán szépen elterjedni, e papnevelő intézet tudományszerető kormányzói koronként szép áldozatokat hoztak ezen növeldei könyvtár magyar művekkeli gazdagítására. Ennek is adtak jötevői, hisz tudva van, miszerint több egyháziak részint még életökben, részint pedig végrendeletileg számos műveket adományoztak ezen intézet könyvtárának gyarapítására. Így a sok közül csak *Würth Ferencz* kanonokot említjük, a ki végrendeletileg sok hittu-

dományi, jogi, sz. irati, vitatkozási, lelki, hitelmezői, szertartási, tör-ténelmi, hitszónoki, imakönyvi, bölcsészeti, levelezési stb. stb., kü-lönféle nyelvű, még olasz műveket is hagyományozott ezen intézetnek, melyek lajstroma ivréthben másfél ivre terjed. A papnövelde kormá-nya is nagy helyesléssel fogadta *Peitler A. József* püspök ő nmlga azon 1875. jan. 5-kén kelt intézkedését, mely szerint az egyházmeg-ye, káptalan és papnövelde összes könyvei egyesítettvén, mind az u. n. „*püspök megyei könyvtár*”-ba kerültek, amint ezt szerény mü-vünk V. kötetében a 89—97. lapokon előadtuk.

A növendékek fölvétele rendszeren a július-hóban tartatni szokott *csüdövizsga* (concursum) alkalmával történik, a melyre magyar (főkép a váci egyházmegye területéni gymnasiumokból), német (nem ritkán a közeli fővárosból) és számos tót ifjak a felső megyékből (a kik idő folytán többnyire leteszik tót-hangzású neveiket s magyarosat vesz-nek föl) szoktak megjelenni. Volt már e papnöveldeben *morva* kis-pap is; sőt egy váci születésű *czigány* (*Pozsár Endre*) is, e nép ut-czájából, ahol atyja tisztességes, élelmét zenészettel keserő családapá. Ezen itt szóban lévő *czigány-pap* 1879. évben szenteltetett áldozárrá. — 1885-ben volt az egyházmegyének összesen 42 papnövendéke, a kik közül itthon 23 hittan-hallgató, 14 gymnasiumi tanuló; 2 a bécsi Pázmány-intézetben, 2 pesti központi növeldében és 1 a római német-magyar társodában tanult. — 1859. jul. 17-dikétől az 1880. év vé-geig összesen 213 ifju vétetett föl ezen intézetbe, a kik közül ön-kényt visszaszalépett a világba 59; 20-at pedig az intézetből elbocsá-tani kellett.

Az újabb időben ezek voltak az intézet jötevői: gr. *Nádasdy Fe-rencz* váci püspök 1845-ben 1822 frtot tett le alapítványképen, mely összeg kamatai $\frac{1}{3}$ részben a pályavégzett növendékeket illeti. Ha-sonló czélból hagyott *Markassy Imre* 84 frt s 84 krt. Egyébiránt a papnövelde javára tettek még alapítványokat: *Hoffmann János* 420 frt, *Schubert János* 1050 frt, *Szentmiklóssy Károly* bécsi főmegyei plé-bános 2100 frt, *Tajthy Ferencz* 1000 frt, *Orem János* 200 frt, *Schmidt János* 140 aranyat, *Virter Bertalan* 100 frt, dr. *Virter Lajos* 100—100 frtot, oly szándékkal, hogy 100 frt évi kamataiból a házi ká-polna örök-lámpája folytonosan ápoltság; a másik 100 frt évi ka-mataiból pedig, a *borromaci sz. Károly* milánói főpásztorból kisugárzó pásztori buzgóság követésének és az egyházas szellemnek előmozdi-tására, évenként azon növendék jutalmaztassék meg, ki a kitűzött themáról a legsikerültebb egyház-szónoklati beszédet készítend.

17. §. A váci papnövendékek jó hírű egyházirodal-mi iskolája.

Felhozzuk itt már a váci papnövendékek egyházirodalmi is-koláját is, mely második megalakulása óta „*Pázmány-egylet*” nevet vett föl. Keletkezett 1845. jan. 24-kén gr. *Nádasdy Ferencz* váci

püspök alatt. Első tisztviselői ezek voltak: *Jacskó Károly* elnök, *Nagy Iván* jegyző, *Bogyó Pál* pénztárnok s nem sokára *Sponer József*, *Kopics Ignác*. Az egylet szépen munkálkodva főnállott a szabadságharcig, úgy 1848. május 28-kaig; mert az egylet jegyzőkönyve idáig van van vezetve. Azután a harci zivatarok alatt megszűnt működni, míg azt *Soós József* kanonok és papneveldei kormányzó 1862. decz. 6-kán újra föl nem ébreszté. Az akkori növendék-papság tárt karokkal fogadta a nevezett kanonok ő nga indítványát, és így a „Pázmány-egylet“ ujjaszületése ezen évben megtörtént. Az egylet alapszabályait *Peitler A. József* váci püspök ő mlga még ugyanazon évi decz. 24-kén megerősítette és az egyletet 1863. márcziushó 1-jén diszes vendégkoszoru előtt ünnepélyesen megnyitotta. Ekkori tisztviselői lettek: *Szabó Imre* elnök, *Hanusz István* jegyző, *Czeisz József* pénztárnok és *Ruff Győző* könyvtáros.

Az egylet könyvtárának alapját, mely egy évtized előtt már 310 munkából állt, egyházi és világi íróktól, gr. *Nádasdy* v. püspök tette le; *Peitler A. József* pedig, ki az egylet pártfogójaul diszlett, évenként pénzzel és könyvekkel segítette az egyletet, melyet a ngos káptalan tagjai és egyéb egyháziak is gyámolítottak adományaikkal, főképen az alapító, tiszteletbeli és pártoló tagok. Az egylet törvényei értelmében minden rendes tagja tartozik évenként két szépirodalmi művet beadni, akár költemény legyen az, akár próza; továbbá tartozik kétszer szavalni. A sikerült dolgozatok az évkönyvbe vétetnek föl. — A Pázmány-egylet tagjainak önképzését pályadíjak kitűzésével az ujjab időben szépen előmozdíták: dr. *Virter Lajos* prépost-kanonok, *Csávolszky József* püspöki titkár, dr. *Kazaly Imre*, dr. *Miltényi Gyula* papnöveldei tanárok, *Hegyi Antal* szzéki jegyző, *Schmidt János* cz. kanonok, uri-i plébános; a ki 1880. évben 100 aranyból álló alapítványt tett oly czélból, hogy ezen öszszeg évi kamatai pályadíjul szolgáljanak egy a papnöveldei kormányzó által kitűzendő dogmatikai tételre. Ezen kívül még egy szabadon választandó költeményre és egy prózai dolgozatra 3 darab aranyat ajánlott föl. Midőn *Göndöcs Benedek* ő nga, mint szermonostori apát *Peitler A. József* váci püspök által megáldatott, a Pázmány-egylet javára 100 frtot ajándékozott. — *Poroszkay Péter* váci prépost-kanonok a papnövendékek ezen egyletének, midőn az 1886. májushó 30-kán zár-ünnepélyét tartotta, 200 frt értékű takarékpénztári részvény-jegyet ajándékozott.

A Pázmány-egylet rövid ismertetése olvasható a „Szemelvények“-ben, melyek ezen egylet tagjainak dolgozatait foglalják magukban, a XV—XLIV. lapokon; mely művet az egylet 188⁰/₁-ki tanév tagjai adták ki Váczon 1881. évben. 1885-ben az egylet már a „Szemelvények“ IV. kötetére hirdetett előfizetést s ez szintén Váczon gazdag tartalommal és diszes kiállításban jelent meg. Már előbb 1876. ápr. 27-kén, fölhívást tett közzé az egylet *Laikus Fülöp* „*Silvio*“ czimű és a mentánai napokban játszó két kötetű, s körülbelül 40 ivre ter-

jedő valláserkölcsei regényre. — Ezen egyletnek főnállása óta 1881. évig bezárólag volt összesen 187 rendes tagja, a kik tartottak 356 rendes és 16 rendkívüli, mindössze 382 ülést; az *Évkönyvekbe*, nem számítván a bírálatokat, bevezetve lőnek 289 kisebb-nagyobb prózai művek, köztük 68 fordítás és 182 költemény. Lefordítottak továbbá 4 terjedelmesebb művet, melyekből azonban csak az egy, már említett „*Silvio*” jelent meg *Peitler A. József* megyés püspök ő nmlgnak ajánlva, és a többi kéziratban maradt.

Édes örömmel említjük föl e helyen, miszerint *Bingert A. János* (sz. Ferencz III. rendjének tagja), knézi (Temesmegye), *Lévay Mihály* uri i, *Varga Mihály* pencki (Nógrádmegye), *Révész István* váczii IV. évi s *Varázsjéi* (Zaubernacht) *Béla* III. évi váczii hitanhallgatók az 1884^{1/2}. évi tanévben irodalmi működésökkel magokat anynyira kitüntették, hogy a legédesebb remény jogosít föl bennünket arra, miszerint ők nemsokára kedves hazánk hirneves költői közé lesznek sorolhatók. Most már ugyan hivatásuknál fogva a lelkipásztori téren fáradoznak, de emellett is foglalkoznak az irodalommal az erkölcsiség gyarapítása s a váczii egyházmegye diszére. Ezekhez számítandók napjainkban *Viz Zoltán* és *Alpári* (Trompf) *Lajos* váczii születésű kispapok is, kik az irodalmi téren szép szárnypróbálgatásokat tettek már eddig is.

A *Pázmány-egyletnek szép méltatása* jelent meg a „*Magyar Állam*” 1882. nov. 12-ki számában a 3-dik oldal 2-dik hasábján. — Az egylet zárünnepélyei évenként igen élvezetesek szoktak lenni, s azért ezekre a váczii értelmiség színe-java szokott megjelenni. — Az egylet 1884. Sylvester-estén igen jól sikerült szavalati versenyt rendezett nagyszámu egyházi és világi előkelőség jelenlétében; mely ünnepély biztos záloga volt az egylet szép virágzásának, és kivált az utóbbi években oly meglepő haladást tett a kath. irodalom terén kiadványaival, hogy az ezeknél fogva bátran és bizton sorolható az ilynemű egyletek legjelesebbjei közé. — Ugyanezen ünnepély alkalmával fötdő *Rosty Kálmán* jézustársasági áldozár a kalocsai társo-dában és fötdő *Kazaly Imre* urak, mint hirneves íróinkban az egylet disztagokat nyert, kikre az méltán büszke lehet, s a kik szíves figyelmökbe és támogatásukban részesítendik e derék egyletet; a melynek is végre csak annyit mondunk, *Kruesz Krizosztom* pannon-halmi főpát ő nmlgval, hogy: „*Folytassák az egyleti tagok az üdvös munkásságot Isten dicsőségére, az anyaszentegyház vigasztalására, és saját üdvökre. A jó Ég pedig adja e szép törekvésre szent áldását!*”

18. §. A váczii papnöveldébeni áhítatos szellem föl-
ébresztése és szilárdítása.

Hogy a papnövendékek az intézetbeni járkelésök alkalmával is az üdvös elmélkedésre mindenütt kész tárgyakat találjanak, és így az áhítat szelleme bennök fölébresztessék, tápláltassék és szilárdittassék,

a falakra függesztett üveg alatti, csinos rámaikkal ellátott táblákon igen szép mondatokat lehet olvasni a Szentírásból. És ugyan: *I. táblán a papnövelde tulajdonságai* (áhitat, alázatosság, önmegtagadás, béketűrés, munkaszeretet és készség); — *a II-dikon a papnövelde áhitatosságai*. (Az Oltáriszentség imádása, sz. kereszt tisztelete, Jézus legszentségebb szíve iránti tisztelet, a szeplőtlenül fogantatott Szűz Mária iránti kegyelet, a sz. apostolok és szűzek tisztelete, a kereszt-ség, bérmlás, fölszentelés évfordulóján áhitat s a pártolók, szülők, jótevők és minden megholt hivekérti áhitatoskodás); — *a III-dikon a papnövelde elvei* (az előírt szabály szerinti élet, mindent tiszta szándékkal tenni, a hitből vett indokok által vezetgetni, az előírottakat mind megtartani, mindig az előljáró tanácsa szerint cselekedni); — *a IV-diken a papnöveldei társalgás* (legyen ez szent, épületes, testvéri, másokat meg nem ítélő, nem kizárólagos); — *az V-diken a hasznos olvasmányok milyennek legyenek*; — *a VI-diken a papnövelde jelentősége*, és *a VII-dikén annak szelleme* lévén föltüntetve, kell, hogy az intézet növendékei e szellemben képeztessenek s az által vezéreltessenek egész életpályájokon.

19. §. A váczi papnövelde jó hirneve, előljárói, tanárai, gyóntatói.

Ezen intézet jó hirnevét csak növeli előljárói és a benne működő tanárok törekvései és fáradozmainak ama szép és kedves eredménye, hogy az ezen intézetből évenként kikerülő egyházi férfiak közül nem kevesen szoktak aztán működni az irodalom terén is, úgy hogy ha valaki fáradságot venne magának a „*Vác-egyházmegyei írók*“ czimű művet megírni, az valóban tekintélyes művet bocsáthatna közre. Mi ezt is ezen szerény művünk keretében akartuk adni, de ebben meggátolt minket az *előfizetők botrányosan csekély száma!!* Továbbá, a szó legszebb értelmében, ezen intézet dicsőségét képezi ama kedves tudat is, hogy az abban képzett egyházi férfiak kilépven a hivatás szent terére, időről-időre minden irányban oly megható jótékonyságot és áldozatokat tanusítanak, mint ezt az egyházmegye általános történelme záradékában, az V. kötetben, láttuk, hogy azok csak növelik az egyházi pályán működők iránti tiszteletet minden jóra való embereknél.

A papnöveldei előljárók az 188⁶/₇-ki tanévben ezek voltak: ngos és főtdő *Csávolszky József* kormányzó; *Bösz Emil* alkormányzó; *Simonides Károly* lelki-igazgató; *Korpás Pál* tanfelügyelő, kik mindnyájan a papnöveldeben nyernék ellátást. Tanárok: *Máté János* t. kanonok, *dr. Millényi Gyula*, *dr. Kazaly Imre* és *Korpás Pál*. — *Schneider György*, miután alkormányzói minőségben e papnövelde javára sok éveken át fáradozott, 1886. évben nyugalomba lépett, érdemei elismerésül vörös övvel tüntettetvén ki és diszítettvén. — A növendékpapok sz. gyónásai kihallgatására már évek előtt rendkívüli

gyóntató-atya is vétetett föl. Első volt *Karcsú A. Arzén*, mint a helyi ferenczes kolostor főnök-helyettese; midőn pedig ez kolostori előjáró- és lelkész-helyettesül Szolnokra rendeltetett, *Máhlík Vincze* k. r. áldozárt nevezte ki ő nmlga a kispapok gyóntatójává. Ez azonban, mint az e rendi ujoncok mestere, a kolerában elhalván, a már akkor az itteni ferenczes kolostor főnök-helyetteseül ismét működő *Karcsú A. Arzént* bizta meg a főpásztor ő nmlga e szent tisztség vitelével, s ezen minőségben sz. örömmel szolgál maig is, mint az itteni ferenczes kolostor előljárója évek óta.

20. §. E jeles papnővelde kormányzói 1726—1886-ig, vagyis korunkig.

A vácsi papnővelde kormányzói 1726. évtől a következő jeles egyházi férfiak voltak: *Fidler Béla* 1726—1733; *Kudlik Sándor* 1733—1744; *Kaló Ferencz* 1744—1757; *Damiáni János* 1757—1767; *Magyar Ignác* 1767—1777; *Bezzegh Mátyás* 1777—1799; *Laffcsák Nep. János* 1799—1801; *Belánszky József* 1801—1810; *Toppler György* 1810—1820; *Bártfay Márton* 1820—1833; *Cseh András* 1833—1837; *Seress Pál* 1837—1842; *Kontsér József* 1842—1844; *Szarvas Ferencz* ideiglenesen, 1844. márcz. 12-től u. e. évi aug. 10-keig; *Kriszter Antal* 1844—1855; *Soós József* 1855—1870; dr. *Virter Lajos* 1870—1885. Ezen utóbbi évi július eleje óta *Csávolszky József*, mint ujon kinevezett kanonok.

21. §. A papnővelde történelmének befejezése.

Megjegyezzük itt végre záradékol, miszerint *Holló Mihály* néhai cz. prépost és főth-i plébános az u. n. „*gyermek-papnővelde*“ intézetre végrendeletileg 20,000 frtokat hagyott. Ugyanezen nővelde *Majer János*, ki Heréden 30 évnél tovább volt plébános, s egy ideig Váczon nyugalomban élt a fazekas-utczai házában, a hol 1885. jun. 6-kán az Urban elhunyt, 25,000 frtokat áldozott. Az előbbi tőkepénz tényleg a nativ papnővelde alapját képezi segítségül, és méltán, mert a bölcsészetet tanuló növendékek a tridenti zsinat értelmében (XXIII. ülés, 18. fej. de ref.) bizton a gyermek-növendékekhez sorolandók. — *Majer János*nak, mint alapítónak élte végeig gyümölcsözött ezen hagyatéka. Az 1885. július hó elejéni csődvizsgán már vettek be egyelőre három ifjut az 5., 6. s 7-dik osztályokból e kispap-nőveldebe, a következő években pedig már többek is vétettek föl. Ezek azonban ugyanazon papnőveldei előjárók kormánya alatt vannak és ugyanazon fegyelemben neveltetnek, a többi növendékekkel egy fődél alatt lakván; noha a régi papnővelde *Gasparik-utczára* néző cseléd-házában az 1885. július hóban alakítottatott át e czélra egy csinos, nagy ablakokkal ellátott földszinti épület, melyen azonban még ezen évi aug. hó első felében is dolgoztak.

És ezennel már bevégezzük ezen jeles papnövelde történelmét, szerfölött sajnálván, hogy a nmlgu httö-tanács ezen intézetre nézve kiadott intézvényeinek 1755—1804. és ezen utóbbi évtől 1850-kig terjedő sorozatát (Regestra Seminarii) gazdag adat-gyűjteményünkől e helyen nem közölhattuk, melyek pedig oly nagy világot vetnek e derék intézet történelmére, hogy azokból egy jeles Monographiát lehetne kidomborítani. De nem lehetne azokat közölnünk előfizetőink csekély száma miatt! Hisz: „Deficiente pecunia, deficient omnia!!

III. FEJEZET.

Vác városában létezett és maig is fönálló kolostorok.

A) Kegyes-rendiek társháza (Domus Ordinis Scholarum Piarum).

1. §. Ezen rendház keletkezése 1714. évben.

Az ezen apostoli Magyarországbán 1702. és 1703. években támadt harcozi zivatarok lecsillapítása után, a vácsi tekintélyes püspökséget nyerte mlgos és fődő *gr. Kollonits Zsigmond* 1714-ben, a ki nemcsak születése-, hanem tudományos képzettsége, erényei és érdemeire nézve is igen kitünő főpap volt és mint ilyen az istenileg rábizott nyájra, az Isten es hivek iránti buzgalomtól lángolva, gondosságát irányozva, a *kegyes iskolákat* az ő vácsi székvárosába bevezette, a melyről szóló okmány kedves honi nyelvünkre téve, így hangzik:

„*Mi Kollegrádi Kollonitz Zsigmond, a sz. római birodalom grófja, Isten és apostoli szék kegyelméből vácsi püspök, sz. Péter és Pál apostolok tapolczai apátja, ő cs. kir. fölsége tanácsosa. — A mióta, Isten rendelésénél fogva, a püspöki tisztségre fölvétettünk, azonnal azt forgattuk elménkben, hogy miképen lehetne a mi egyházmegyénket, mely különben Magyarország közepén fekszik és kettős, t. i. a luther- és kálvin-féle eretnkséggel van beszennyezve, azon mótelyes felekezeteiktől kitisztítani és az ősi religiönak visszaadni. A mely végre nem találunk alkalmasab eszközt, mintha olyan intézményü és hivatásü szerzetes férfiakat vezetnők be megyénkbe, a kik mind a példás élet világosságával, mind az isteni ige hirdetésével a tévelygő népnek az ősi hit utját megmutatnák; főképen pedig az ifjúságot a tudományokban és a keresztény tanban oktatva, apostoli ténykedésekkel alkalmas férfiakká képeznek; a kik az Ur szölejéből kivetvén a bérenczeket, tolvajok és farkasokat, azok helyére igazi és jó pásztorokat tenni lehessen. Honnét, hogy ezen üdvös intézményünknek eredménye legyen: „Az Isten anyja szegény pap atyáinak, a kegyes iskolákról nevezett dő rendjét, mely az Isten egyháza és a katolika religióra nézve, főkép az ifjúság oktatásában igen érdemesült és ajánlatos, a mi vácsi, Pest egyben létező, püspöki városunkba, isteni indítás és ösztönzésből, jól megfontolt elmével és előzetes érett tanácsosál bevezetendőnek tartottuk olyképen: hogy*

tudniillik a társoda, egyház, iskolák, udvar és kert részére adandó elégséges és alkalmas helyen kívül, a 12 személyből álló társoda mindenkor ellátására, a „*legszentebb Szentháromság*“ cziméni templomra, a társoda és iskolák felállítására 24,000 rhénusi forintokat, ajánlunk; a mely összegnek ugyan felét, tudniillik 12,000 rftot, tényleg a „*nagy-lévárdi javak*“-ra, Pozsonmegyében, gr. Kollonitz Henriknél a mi rokonunknál, 6% betáblázva utaltványozunk; és ezen tehernek a minket ősi, örökös jognál fogva illető nevezett javakat alávétjük mindkettőnek beleegyezésével. — Továbbá, míg az Isten segítségével, a hátralevő 12,000 rftnyi összeg letétetni fogna, addig a vácsi plebánia administratióját, melyről ezen üdvös célból annak tényleges birtokosa főképen lemondott, minden jövedelmeivel együtt adományozzuk és átadjuk: megerősítettven ezen adományzásunkat az ő fensége és főmagassága tekintélyével, mint érsekével, miszerint, mielőtt a hiányzó 12,000 rft általunk, vagy az Isten másképp rendelvén, utódunk vagy bárki más által lefizettetnék, a plebánia kezelésében háborítlanul megtartassanak.

„Viszont a szent rendnek ezen föltételeket szabjuk meg teljesen: 1. Hogy miután azon 24,000 rftnyi összeg teljesen és egészen lefizetve lesz, azon sz. rendnek semmi egyébre sem kötelezzük magunkat le, mint a megtámadás esetébeni segédkezésünkre. — 2. Hogy a sz. rendnek ily behozatala városunkba, nekünk, utódainknak és káptalanunknak, jelesen: a tizedek-, mézárszékek- és italméréseket illetőleg valamiképen sérelmes ne legyen. — 3. Ugyanazon szent szerzet hivatása és a mi kegyes szándékunk szerint is, azon szent rend iskolákat, kezdettől, vagyis az első alapoktól állítani, az ifjúságot a tudományok, írásban és más ismeretekben; tudniillik: a szónoklat-, szám-tanban, ének- és zenében stb. oktatni; és midőn az egyházmegye szüksége főképen kívánandja a lelkiismereti eseteket és vitatkozásokat is előadni lészen köteles. — 4. Vasár- és ünnepnapokon a székes-egyházban a karzenét és éneket az Isten tisztelete és a nép áhitata növelésére gyakorolni; és azonfölül, midőn a plebánia vezetésétől megszűnnek, a nyilvános menetekben (de a szent rend kiváltságai sérelme nélkül), az ő tanulóikkal megjelenni, ugyszintén alkalmas ifjakat a székesegyházba ünnepeken kiválasztani és némely gyermekskéket a temetés vezetésére köteleztetni fognak. — Végre 5. megkívántatik kötelezettség alatt, hogy ezen ujonállítandó társodában létezendő tőő atyák, az alapítókérti szokásos imákon kívül, minden hétfőn, vagy akadály esetén, más legközelebbi napon, a legszentebb Háromságról (ezen collectával: „*Omnipotens et misericors Deus*“) egy sz. mise is végeztessék örökké, a boldog halál kegyelmeért részünkre, mint alapítójuk szándékára.

Ezen föltételeket tehát ugyanazon szent rend önkényt és jó akarólag elfogadván, ezen alapítványunk és azok állandóan megerősítendő bevezetésök fölött, a mi bizonyító iratunkat is, hiteles püspöki pecsétünk alatt, ugyanazon szent rend jogainak a jövőbeni

szükséges megóvás tekintetéből és saját kezünk aláírásával megerősítve kiadtuk. Kelt Pozsony sz. kir. városban, Magyarország egyetemes gyűlése alatt, október 3-kán, az Ur ezer hétszáz tizennegyedik évében. Gr. Kollonitz Zsigmond m. k. váczai püspök. (P. H.)“

Ezen alapító okiratot az illető metropolita ezen szavakkal erősítette meg: „A gr. Kollonitz Zsigmond váczai püspök által, az Isten nagyobb dicsőségére és a mi ősi kath. hitünk nagyobb gyarapodására tett ezen legkegyesebb alapítványt, ugyanazon mlgos és földő váczai püspök úr folyamodványára, minden benfoglalt záradékok és föltételekkel, a mi érseki és metropolitai tekintélyünknel fogva megerősítjük és jóváhagyjuk; és annak üdvös eredményére, e kegyes szándék sikereül atyai áldásunkat teljesen és örömet adjuk. Kelt Pozsonyban, a mi érseki udvarunkban, ápril 2-kán, 1715. évben; azaz: ezer hétszáz tizenötödikben. Szászthoni bibornok, m. k. érsek és esztergomi herczeg. (P. H.) — (Ld. latin eredetijét a váczai püspöki irattárban).

Ezekből tehát kitünik, miszerint a kegyes alapító 12,000 ftot tett alapítványul és a helyi plebánia vezetését bizta ezen szerzetesekre; midőn pedig attól fölmentetni fognak, még másik 12,000 ft kamatait biztosította évenként részökre.

2. §. A váczai kegyesrendi társház továbbfejlődése.

Ezen új telepre a tartományi főnök rendeletéből eleinte négy rendi tag jött 1714. évben, kiknek előljárójuk egyszersmind az egyházmegyei papnöveldeben az erkölcsi hittudományt adta elő, a mlgos püspök úr rendeletére. — Az 1715. és 1716. években szerencsések voltak az itteni kegyesrendiek az ő előmenetelőkre nézve; de az akkori uralkodó ő felsége alapítójokról másképp gondoskodván és ő a bécsi érseki székre emeltetvén, az ő dolgaik is megváltozni látszottak; mert az alapító utódja, gr. Leslie Guillem ő mlga, alig foglalta el a váczai püspöki széket, már is 1717. évben a laibachira tétetett át, a sz. római birodalmi hercegi czimmel, utódul a váczai püspöki székre gr. Althann M. Frigyes emeltetvén. — Ezen főpásztor a kegyesrendieket a plebánia vitéletől fölmentette ezen okmányánál fogva: „*Tő és a Krisztusban szerzetes Pál (a S. Petro) előljáró atyának és az Isten anyja kegyes iskolái Vác püspöki városunkban létező szegény papok rendje, sz. Hiromsághoz címzett egész székházának adandó.*

(T. c.) A felsőbbi intézkedés tetszéséből ezen váczai egyház pásztora gondja lévén ránk bízva, a különböző lelki gondoskodások közt, melyek ezen pásztori hivatal szolgálatából minket illetnek, azt véljük leginkább fölkarolandónak, a mely eszközli, hogy az isteni szolgálat és a lelkek gondozása sérelmet ne szenvedjenek; minthogy pedig a mi tényleges látogatásunkban úgy találtuk és különben is tudunkra van, miszerint nektek, a mondott székház atyáinak, tekintve kötelezettségeket és a ti intézetetek kegyes rendeletét és azon terhet is, melyet a ti alapítótok, főmlgú és földő Kollonitz Zsigmond gróf, Isten ke-

gyelméből váczai püspök, a sz. r. birodalom hercege, a mi elődünk, mint váczai püspök rátok tett, hogy tudniillik az ifjúságot a kegyességben, jó erkölcsökben, tudományokban, számtanban oktassátok, — *sulyos lenne továbbra is nagyon ezen püspöki Vác városunk parochiájának vitele, melyet különben is nem örökre, hanem csak gondozólag* (modo provisorio) *és a fönt érintett időre bizott rátok* (T. c.) *a mi elődünk és más, előttünk ismeretes fontos okok is, minket arra indítottak, hogy a mondott parochiáról másképen (amint jogilag tehetjük) gondoskodjunk. Mink tehát ezeket mind kellőleg megfontolva, ezen sorok erejénél fogva, a nevezett parochia vitelétől ezentulra titeket fölmentet-tekül és ugyanazon parochiát, mostantól kezdve (in antea vacante) megüresedettnek nyilvánítjuk ki, míg a legközelebb, amint az Isten engedi (amikép szándékozunk), annak részére más, alkalmas papról fogunk gondoskodni. A többiben pedig a mi atyai áldásunkat rátok szeretetteljesen adjuk. Kelt Váczon, 1719. nov. 21. Gr. Althánn M. Frigyes m. k.* — (Ld. a püspöki irattárban).

Megszabadulván hát a kegyes-rendiek a plebániái terhek vitelétől, már ezentúl egészen hivatásuknak élhettek. Ezen előbb említett főpásztor nem sokára az anyaszentegyház biboros atyáinak testületébe lőn felvéve és 1720-ban mint a sz. széknél császári órátor teijhatalommal Rómába küldve; előbb azonban, mint ezen útra kelt volna, fötdő *Berkes András*, váczai és hatvani prépost és ő főmgnek általános helynöke, a kegyes-rendiek iránti jó hajlamánál fogva, a fötdő káptalan előleges beleegyezésével, írott okmányt készített, melyet ő fmg aláírása és pecsétje is megerősített, s annak erejénél fogva azon *há-
zát, melyben a kegyes-rendiek laknak, a hozzácsatlakozó két kerttel, minden kötelezettség nélkül, csak az abbani szabad lakást tartván fön* magának élete végeig, *nekik oda adományozta.* — Ezen okmány kedves honi nyelvünkön így hangzik:

„Vác püspöki városban, a Közepső, Derék és Magyar-utczák közötti teleknek gr. Althánn M. bibornok és váczai püspök adomány-levele, a sz. széki jegyző jelenlétében, a kegyes-iskolák tdő atyái részére, hogy azon székházat és idő folytán társodát meg iskolákat építsenek, a tdő káptalan beleegyezésével.

„Mi Mihály stb. Adjuk emlékezetül, jelentvén mindazoknak, a kiket illet. Hogy minekutána a mi elődünk, most a sz. római birodalom főmgü hercege, gr. Kollonitz Zsigmond bécsi püspök, akkor még váczai, az Isten anyja szegény kegyes iskolái sz. szerzetének atyáit ezen püspöki városba bevezette volna, tapasztalván azt, hogy ugyan-azok részére még semmi alkalmas hely sincsen kijelölve és kihasítva, melyen székházat és idő folytán társodát meg iskolákat építenének; ennélfogva, hogy az Isten dicsősége annál inkább növekedjék és az ifjúságot az áhitatban, erkölcsökben és tudományban képezhessék, a Közepső, Derék és Magyar-utczák közt létező szeglethelyet, a fötdő *Berkes András* helyi és hatvani sz. Mihályról nevezett prépost és a lelkiekben általános helynökünk házai mellett és fölött helyezettet és a

most említett általános helynökünk átadása folytán megszerzettet, a mi tiszttartónk által a sz. széki jegyző jelenlétében teendő kihatás és jelelés szerint, az ily székház vagy társoda építésére telekül kijelöljük, sőt odaadjuk, ajándékozzuk és adományozzuk. És mivel ugyanazon földő általános helynökünk az ő mostani székhelyi házát kettős kerttel, melyek egyike ugyan a házak telkén, a másik meg azok mellett létezik, midőn e halandóságból kiköltözend, a nevezett szerzetes atyákra szállandóul hagyta volna most akkorra és az ily kegyes intézkedését előttünk, mint erős elhatározását kijelentette légyen, ennél fogva mink is ezen adományozáshoz jóakaró beleegyezéssel járulva, azt minden módon megerősítendőnek és jóváhagyandónak tartottuk, amint is most is és jelen sorainkban megerősítjük és jóváhagyjuk ezek erejénél fogva, ezen váczí székesegyházunk káptalanatdó testvérei tanácskozása és beleegyezése után; remélvén, hogy ez utódaink előtt is igen kedves leend. Kelt Váczi püspöki városunkban, jan 21-kén, az Ur 1720. évében.“ (Latin eredetijét ld. a püspöki irattárban).

3. §. A társház és templom alapkövének letétele.

A főmgu herczeg az érintett követséget jelesen teljesítvén, 1721. évben nápolyi alkirálylyá neveztetett ki és mivel bizonyos okokból észrevénne, hogy neki huzamosabb ideig kellend majd távollenni az ő jegyesétől, a váczí egyháztól, azért a mlgos és földő *Berkés András*t, már előbb a lelkiekben helynökét, a ki ezen évi szept. 7-kén Egerben gr. *Erdődy* püspök által heracleai püspökké szenteltetett, a főpapiakban is segédévé nevezte és a hívő népet az ő hűsége és éberségére bizván, arról így a legjobban gondoskodott. Ezen új kiűntetésre méltatott nagyprépost úr főkép oda irányozta minden erőit, hogy a kegyes-rendiek szegény állapotán segítsen és azok illő lakást nyerjenek.

Az 1725. év elején mlgos és földő *Berkés András* ur a kegyes-rendiekre nézve kedvezően intézkedendő, tulajdon házait lebontatta, hogy azok helyén alkalmas szerzetesi lak emeltessék, a templommal együtt, melyek *első kőve* május 1-én, nagy ünnepélyességgel, a zeneszerek kedves zengése és mozsarak durrogása közt, előrebocsátva azok telkén az ünnepélyes misét és a nép nyelvén sz. beszédet, megáldatott és behelyeztetett. Gr. *Kollonitz Zsigmond* főmgu és földő herczeg, bécsi érsek, mint kegyes alapító személyét e szent ténykedésnél a mlgos és földő *Berkés András* nagprépost úr viselte. Az első kő fölirata lemez-szelenczébe, ez meg négyszögű kőbe helyeztetett, melyen a kegyes-iskolák rendjének jelvénye diszlik a homlokzaton.

Az első alapköve a kegyes-iskolák jövő egyháza és társodájának ezen föliratot kapta örök emlékül:

In noMine sanCtae, atqVe In DIVIsae TrInItatIs ac VnItatIs
DeI PatrIs aeternI, DeI FILII VnIgenItI, DeI SpIrItVs ParaCLItI.

LapIs praesens erectVs Deo VnI. et trIno In tItVLVM
 VoCabItVr DoMVs IpsIVs SanCtItatIs.
 Pro RelIgIosIs PaVperVM DeIparae VIrGInIs e SChOLIs PIIs.
 QVos MVnIfIce fVnDarat AntIstes VaCIensIs CeLsIssIMVS.
 ReLIgIonIs OrthoDoXae propVgnator
 SIgIsMVnDVs a KoLLONICz,
 Viennae AVstrlae
 DeI et AVgVstI RegnantIs gratIa prIMVs ArChIepIsCopVs,
 SaCrae Caesareae Reglae CathoLICae MaIestatIs e gratIs aCtV
 IntransIbVs ConsILIarIVs, anteLatae ReLIgIonIs
 FVnDator et PatronVs MVnIfICVs
 InhVMatVs In fVnDo proprIo HeraCLIensIs PraesVLIs
 Andreae Berkes,
 PraepositI MaIorIs VaCIensIs, sICVtI et HatVanIensIs. Lares
 SVos restaVratos, seqVe Deo, ReLIgIonIqVe DeDICantIs
 SIngVLarIs DICtae ReLIgIonIs PromotorIs, FaVtorIs,
 PatrIs, atqVe PatronI.
 KaLenDIs IpsIs MaII SoLennIter VaCII reposItVs, et InfossVs,
 BeneDICTo XIII. PontIfIce In terrIs PetrI naVIM regente
 Imperante orbi ChRIstIano feLICIter, aC paCIfIce CaroLo
 SeXto RegnI HVngarIae Rege,
 EXIstente FRIDerICO ab ALthannDIECaesano EpIsCopo, aC
 Pro-Rege NeapoLItano aCtVaLI, praefatae ReLIgIonIs
 Patrono.

A főtdő káptalan kebeléből jelentváltak: *Rosentháli Rózsa Mihály* olvasó-, *Győry János* éneklő-, *Tybek Tóbiás* ör-kanonokok, *Paulesics Mihály* székesegyházi főesperes és dékán. — Ezen ünnepélyt jelenlétökkel diszitették sz. Domonkos és sz. Ferencz helyi szerzetesei; a nemesek nagy számán kívül tek. *Pásztory Imre* úr Csongrád megye alispánja és Pest megye jegyzője; ugyszintén gr. *Koháry István* (de Csábrágh stb.) kamarai javak elnöke ő mlga; *Bajcsy János* a főtdő váczí káptalan hites jegyzője; *Filszky János* uradalmi tisztartó és a váczí püspöki uradalom többi tisztel. *Kállay Imre*, a város bírája. — Főtdő *Adolf* (a S. Georgio) atya lévén a kegyes-iskolák vezér-főnöke (Generalis Praepositus), ntdő Lénárd (a s. Eustachio) magyar- és erdélyországi rendtartományi főnök atya. Az itteni kegyes-rendi székház tagjai: *Agoston* (a s. Lepoldo) atya, a hely elüljárója; *Péter* (a s. Paulo) atya, *Raymund* (a s. Joanne Eleem.) és *Hermenegild* (a s. Joanne Nep.) rendi segéd társak. — A szelenczébe sz. *Firmus* vértanu, sz. *Benedek* vért., sz. *Pius* vért., sz. *Columbán* vért., sz. *Crescentius* vért., sz. *Klára* vért., sz. *Jucunda* vért., és szűz, sz. *Krisztina* vért., és szűz, sz. *Victoria* vért., és szűz, sz. *Theodora* vértanu és több más sz. vértanuk szent ereklyéi tétettek be, és XI. Incze pápa husvétí gyertyája. — Anno quo :

GLoria sIt Deo PatrI, et FILLo, et SpIrItUI sanCto In aeVIternVM.
Et haec omnia ad maiorem Dei gloriam!

4. §. A kegyes-rendi társházba való beköltözés és egyebek.

Az 1727-ki évig, a székesegyház közelébeni, *Lauchasz X. Ferencz* kanonok (vál. sibenicói püspök) által lakott házban tartózkodtak a kegyes-rendiek; de minthogy a főtdő káptalanbeli urak ezen épület kijavításáról gondoskodtak és azért jókor e szerzeteseket a ház kiürítésére nézve figyelmeztették; azonfölül már a kegyes-rendi társház is, Isten segítségével annyira fölemelve lön, úgy szintén a kápolna és iskolák is annyira készen és berendezve voltak, hogy azokban már kényelmesebben, mint eddig, lehetett az Istennek szolgálni és az embereknek, s az ifjuság képzését eszközölni; — ennéfogva a mlgos és főtdő *Berkes András* püspök úr úgy vélekedett, hogy azokba a kegyes-rendieket már bevezetheti.

Azért is, valamint ugyanazon mlgos úr a lehető legnagyobb ünnepélyességgel tette le ezen épület első alapkövét; ugy nem kevesebb pompával rendelte az afölé emelt társházba a kegyet-rendieket bevezetni. Amire Szentháromság ünnepét tűzte ki, mely ezen évben jun. 18-kára esett; e napon hát maga a mlgos püspök úr főpapi diszbe öltözve s követve a főtdő káptalan többi tagjai, a papság, nemkülönben sz. Domonkos és sz. Ferencz szerzetesei által, a czéhek zászlóik alatti előmenetelök mellett a kegyes-rendieket, a kik karíngba voltak öltözve, az új székházba bevezette tapsok s örömríadások közben. Itt megáldván előbb a kápolnát és szentélyt, valamint a szerzetesek czelláit és iskoláit, a sz. Ambrus-féle dicsének (*Te Deum laudamus*) ünnepélyesen elénekeltetett, a melyet is ntdő *Morvay János* v.-hartyáni plebános ékes beszéde követett, s végre a mlgos jótevő püspök úr által énekelt ünnepélyes sz. mise.

Helyén látjuk itt felhozni, miszerint az 1729. évi márczius 29-ke a legszomorúbb nap volt az egész honi kegyes-rendiek intézetére nézve; e napon ugyanis a rend különös jótevője, mlgos és főtdő *Berkes András* püspök úr ezen ideigleni életet az örökkévalóval cserélte föl, a kinek is emléke örökké áldásban leend e szerzeteseknél. Ezeket e mlgos úr végrendeletében egész házának örököseiül rendelte, mihez még 100 ftot hagyott nekik, hogy minden hóban egy sz. misét és halála után egy évfordulatit végezzenek. — Tetemei a székesegyházban saját költségén létesített sírboltba tétettek.

Ezen szomorú halál-eset után szükségesnek látták a helyi kegyes-rendiek 1729. ápril 18-án kelt iratukban ezen folyamodványukkal jurulni a főpásztor elé: „Tudtára van főmgdnak (gr. Althánn M. Frigyes), miszerint a mlgos püspök úr, a mi kedves atyánk, *Berkes András* véletlen halála folytán, ezen életet az örökkévalóval cserélte föl. A ki is valamint kezdet óta (hozzájárulván főmgod beegyezése,

amiről hiteles okmányt is adott ki nekünk), úgy halála után is végrendeletileg házaít két kerttel a mi szegényke szerzetünknek hagyta; a melynek teljes elfoglalására főmgod legkegyesebb helybenhagyása-ért a legalázatosabban esedezünk; ugyanis az áldott emlékü mlgos úr rokonai nagy zavarokat és károkat okoznak naponként és csak a puszta falakat szándékoznak nekünk hagyni. A mire nézve főmlgod tilalmát és azon elhatározását kérjük, miszerint a végrendeletben el nem sorolt képek és más dolgok ama jótevő emlékeül a mi házunk részére ítéltesse nek oda. Minthogy pedig még életében, kevéssel halála előtt, szándékozott saját-kezüleg irandó végrendeletéhez adni, hogy a végakarataiba még be nem foglalt három szőlejéből egyet a helyi kegyes-rendiekre irand át; valamint az iránt is, hogy a házat illető két szántóföldből legalább egy a rendházé lehessen, a legalázatosabban esedeznek annak szerzetesei.“

Majd 1730. jan. 18-kán *Agoston* (a s. Leopoldo) elüljáró atya, rendháza nevében alázatosan könyörög ugyanazon *gr. Althánn M. Frigyes* ő főmgnek, miszerint Vác püspöki város régi lakójának, *Schik János* urnak két szőlő felajánlásában álló alapítványát, melynek célja: a mi Urunk Jézus Krisztus legszentebb szenvedése emlékéét előmozdítani és az ő kegyes indulatát a megfeszített Jézus iránt bizonyítani, oly végből, hogy a nagybőjt idején minden pénteken 6, és ugyanezen sz. időben minden szerdán 7 sz. misék végeztessenek-, megerősíteni, irott okmánynyal megállapítani és azon, a Kis-Pince-Völgybeni, a püspöki uradalomé melletti szőlőket, a kegyes-rendiek jogába átbocsátani méltóztatnék.“ (Olvastatott az 1730. május 9-kén tartott sz. széki ülésen).

Ntdő *Elek* (a Ressor. Dni) atya (nemzetségi nevén: *Szlopnyai*), rendtartományi főnök (1730—1737.) Nyitráról 1734. sept. 20-ki keltezés alatt így irt a főtdő váczí káptalannak: „Főtdő Urak! Legtiszteltebb uraim! Főntisztelt uraságaitok megtisztelő iratát, minden megillető tisztelettel fogadtam: azon igen tisztelt egyházmegye kispapjainak a mieink által leendő tanítás kívánalmát megértettem abból. *En ugyan mindenképen szándékoztam azon házunkon könnyíteni és a hittudományi intézetet onnét előmozdítani és más rendházba tenni át; mind a szükséges alkalmas hely hiánya miatt, főkép az étteremre nézve, mind pedig az annyi egyénre csekély alapítványnál fogva, mint a milyent az ily tanintézet kíván: azonban, minthogy főtdő uraságaitok is növendékeiket a szemléleti hittudományban oktattatni kívánják és azok oktatását a mi tanárainkra bizni elhatározták és engem az iránt fölkérnek, erősen megigérvén, miszerint minden kitelhető igyekezetüket serényen oda irányozandják, hogy a jövő legkegyesebb főpásztor is, ezen nemcsak dicséretes, hanem főtdő Uraságaitoknak ezen, az egész egyházmegyére nézve oly hasznos intézkedéseket nemcsak jóváhagyja és megerősíti, hanem egyszersmind új és pedig bővebb kegyekkel, kedvezések- és pártfogolásokkal fogja azon szegény házunkat támogatni. Amiért noha, mikép főntebb emlitém, szándé-*

koltam a tanintézetet másuvá rendelni, mégis földő uraságaitok kegyes megkeresésére és a jövő főpásztor kedvezése és kegyeinek megígérése fejében, mitsem kételkedve, *hogyha nem is két, legalább egy tanár részére*, a széküresség idején is, a segély-illetmény kiszolgáltatni fog-, a kívánt hittudományi tanintézetet csupán a földő káptalan iránti tekintetből és hogy azon egyházmegye növendékei valóban nagyobb előmenetelt tanásitsanak ott, a nevezett kispapokat a mi szerzetes növendékeinkkel. nem kevésbbé serényen, mint a mieinket, a sz. szemléleti hittudományban oktattatni és gyakoroltatni fogom. Erősen remélvén, hogy a mieink alkalmazásának hiányát és azok szegénységét, míg a jó Isten új főpásztort fog küldeni, földő uraságaitok legkegyesebb bőkezűségökkel pótolni, és őket ellátásukra nézve, tehetségök szerint, pártolni fogják. Amiért midőn legalázatosabb kérényemet benyujtanám stb.“

5. §. A kegyes-rendi templom ünnepélyes megáldása és egyebek.

Az 1734-ki évtől egész 1744-ig, e rendieket illetőleg, itt mi nevezetes sem történt; de már a következő 1745. évben a templom falai és a boltozat annyira elkészítve lőnek, hogy annak ünnepélyes megáldásaért a nmlgű főpásztorhoz, a kinek a templom fölemelését leginkább köszönni kelle, kérvény lőn intézve. Ugyanazon főpásztor akkor Bécsben elfoglalva lévén, a megáldási tiszttet földő *Kaló Ferencz* helynökére, a Bold. szűz szászvári apátjára bizta, a ki is ezen egyházat a sz. mise ünnepélyei közben megáldotta; a mire következett ntdő *Várkoay Márton* helyi sz. Ferenczrendi kolostor főnökének ékes beszéde, az egész földő káptalan ő nmlga udvari papjai s nagy népsokaság jelenlétében. Ezen ünnepélyre megjelentek Pestről ifjabb *gr. Grassalkovics Antal* és ntdő *Erdős István*, a kegyes-rendiek tartományi főnöke, a kik mindnyájan, az isteniszolgálat elvégzése után, a püspöki udvarban diszebedre lőnek fogadtatva. — Az 1748. évben a mi templomunk belső szerelvénynyel is diszittetni kezdett; ugyanis földő *Kaló Ferencz* általános helynök kegyességéből egy 500 frtos szószék helyezettett el benne. Ugyanazon időben a templom jobb-oldalán fölállittatott és megaranyoztatott *Calasanti sz. József oltára* és a bal-Oldalon sz. *Dismásé*, midkettőt állittatta földő *Szappantsy Márton* nagyprépost úr, a ki sz. *Dismás és Tadénak* kitünő tisztelője volt és hogy ezek tiszteletét a tudatlan népnél is előmozditsa, azokról magyar és német nyelven szerkesztett imákat helyezettett el a templomi padokon.

6. §. A spinyéri kápolna története.

A kegyes-rendiek 1749. évben az iránt folyamodtak *gr. Althánn M. Károly* főpásztorhoz, hogy engedtetnék meg nekik a *Spinyér-hegyen kápolnát építeni*. Ezen kérvényök honi nyelvünkön így szól:

„Minthogy szüret alkalmával két vagy három szerzetesünknek is a távol eső szőlőben kell időzni és ünnepi nap fordulván elő, a sz. mise-mondás vagy hallgatás végett, nem csekély alkalmatlanság nélkül a városba kell lejönniök, szükségesnek tartottuk az iránt folyamodni Nmgdhoz a legalázatosabban, méltóztatnék nekünk püspöki engedélyt adni, miszerint szőlőnk telkén a „*Spinyr-hegy*“ keresztjénél, ezért esedezvén az ajtatos hívő nép is, nyilvános kápolnát állíttathassunk, kegyes adományok és segélyekből. Ez azután mindenkorra rendünk egy tagjának gondja és ügyekezése alatt lenne; de a püspöki és plebániái jogok sérelme nélkül. Mely kegyelmet stb. *Incze* (a divo Thomo Aquin.) a kegyes-rendi iskolák általános kiérdemült assistense és a magyar rendtartomány kormánytanácsosa; *Szaniszló* (a s. Rege Stephano) a váci kegyes-rendi társoda rectora.“ — A nevezett főpásztor u. a. 1749. évi jun. 11-kén adta ki az engedélyt, hogy a kegyes-rendiek a spinyéri hegyen, saját szőlőjük területén, melyet *Arbay János* nagyprépost adományozott nekik, amint is ezt 1735. márcz. 4-kén *pro futura successorum cautela*“ a városi tanács előtt kijelentette, — kápolnát állíthatnak a sz. kereszt tiszteletére.

A spinyéri szőlők közötti ezen sz. kereszt-kápolnára, ntdő *Dese-riczky József Incze* (a divo Thoma Aquinate) folyamodványára, a városi tanács 1752. ápril 7-kén 32 ftot ajánlott meg, hogy a nevezett kegyes-rendi assistens gnlis, rendtartományi és sz. széki ülnök felügyelete alatt ezen kápolna kijavíttassék, illetőleg felépíttessék. — Megemlítjük itt mellékesen, miszerint *Dányi Péter* a kegyes-rendiek ezen szőlőjéből egy tarisznya almát lopván, a városi tanács határozata szerint (1752. aug. 25), büntetésül a városon végig puttont hordozott. Mit annyira szívére vett, hogy megfogadta, miszerint minden vagyonától fosztassék meg, ha ezentul egy szem gyümölcsöt lopna is. — A városi tanács 1753. május 15-kén ezt határozta: „Sz. kereszt napján az ispenyéri kápolnához a serföző-háztól kiadott 2 akó sör *Fischer Nándor* úrnak a számadásában elfogadtatik s egy tallér Isten dicsőségére azon kápolnának visszaadatik. A tavalyi két akó sört is, melyet Ispinyérbe adott *Ludvig András* úr, szintén elfogadják *Fischer* számadásában. De a mely 2 akó sört a tdő P. Piáristákhoz vittek, annak ára a pénztárba tétetni fog.“

Amint a városi jkönyvek mutatják, a kegyes városi tanács számos éveken át, e kápolna. bucsú-napi ebédjére bizonyos mennyiségű húst, sört vagy bort ajánlott meg és több pénzbirsa-got ezen kápolna javára ítelt oda. — A ntdő P. Piarista rector úrnak a bíró előtt tett kérésére, *Pálinskás János* előhivatván, 1799. jan. 25-kén, azon 20 ftok lefizetésére megintetett, melyekkel a tdő piarista atyák részére, a *spinyéri szőlőjőkből* vett darabért adós volt. A jövő szüretre kifizetni ígérte. — *Szeredy János* is megintetett, hogy az ezen szerzetesek szőlőjőkből vett vesszők árát, az 5 ftot minél előbb megfizesse. — Ezen spinyérhalmi kápolnát igen kegyelték az egész környék

szőlőmivesei és nagyon szerettek ott áhitatoskodni, nem egyszer kegyadományaikkal is igyekezték azt jó karban tartani.

Ntdő és tudós *Desericky Ince* atya, a kegyes-rend általános assistense, sz. széki ülnök és a magyar k. r. tartomány assistense a nyári hónapokat a spinyér-hegyen a rend két-szobás szőlőházában szokta eltölteni, irodalmi művek kidolgozásával serényen foglalkozva. A többi közt itt írta igen ékes latinsággal ezen jeles művét: „*Historia Episcopatus Dioecesis et Civitatis Vaciensis una cum rebus synchronis*“. Kis ivértben 270 lapon jelent meg halála után *Pesten Eitzenberger Ferencz Antal* betűivel. Ehhez van mellékelve az „*Episcoporum Vaciensium Catalogus*,“ mely 30 lapon a váci püspökök rövid életrajzeit tartalmazza egész gr. *Migazzi Kristof* bécsi érseknek a váci püspökség, örökös admtrátorává történt kinevezetéseig bezárólag. A kinek is, midőn 1763-tan az ő kedves Vác városát meglátogatná, ezen „*Complementum Historiae Miscellae Episcopatus Vaciensis*“ című művét a legmélyebb tisztelettel följánlotta, ama jótétemények iránti hála némi jeleül, melyeket e nagy, biboros főpap a helyi kegyesrendiek iránt tanusított.

A nyitrai születésű *Desericky József Ince* atyát, a honi kegyesrendiek ezen nevezetes s igen tudós férfiát, a spinyéri magányában tisztelői és barátai közül sokan meglátogatták gyakrabban; a kik előtt azon régibb kedvenz kívánságát nem egyszer nyilvánította, *vajha e hegyen minélelőbb sz. kereszt tiszteletére kápolna emeltetnék!* Hogy e kívánság teljesülés nélkül ne maradjon, és neki örömet szerezzenek, egyesült erővel azt fölépíttetni és az ő kényelmére a borházzal összekapcsoltatni elhatározták. Azonban az innét eredő öröme csakhamar nagy szomorúság következett; ugyanis e nagy tudományú, ritka képzettségű, a kegyes-rend és a haza körül oly sok fényes érdemekkel tündöklő szerzetes papot 1763. évben reggeli $1\frac{1}{2}$ órakor mindenkinek mély fájdalmára a halál elragadta, a sirba döntötte! — Halála és eltakarítása után a rendházi rector atya a: boldogútnak iratai között ezen önmaga-készítette siriratot találta

Vacia supremum hunc tibi gratus reddo laborem

Debiti, et ingentis vincula solvo mei.

Vacia me multos vetulum nutrit in annos,

Praebuit et vitae comoda multa meae.

Praesul adhuc serie trinus mactavit honore,

Fecit Consilii participemque sui.

Me tulit in pretio Clerus, me Civis amavit,

Nil deest felici, nonnisi ut astra petam.

Deciduus pulvis cara in tellure iacebo,

Vivens hic vixi, vixero mortuus hic.

Hogy mennyire szerették e szent kápolnát a hivek, mutatja azon pereskedés is, melyet némely váci polgárok indítottak 1797.

évben a kegyes rendiek ellen, követelvén, hogy azon két harangot, melyet a spinyéri kápolna tornyából le- és elvettek, magát a kápolnát és a szőlőt is adják is vissza. — A folyamodványt *Leszenszky János, Molnár János és Pencz Miklós* polgárok az egész váci lakosok nevében 1797. évi jun. 13 ról keltezve adták be a püspöknek, melyből szerintök ezek tűnnek ki: „A tő P. Piaristák az 1796. évi ispényéri szüret alkalmával az itteni kápolnából *két harangot* alattomban behozattak, melyek, mint a Tanácsnak előadtuk, nem őket, hanem a községet illetik, mely *Ispinyér, Diósvölgy és Hermán* nevű szőlőhegyeken szőlőket bir; a nagyobbikat ugyanis e szőlő-tulajdonosok csináltatták, azon oknál fogva, hogy ők hétről-hétre a hegyeken laknak, a városból pedig a harangszó oly távolságra ki nem hallatszik, legyenek hát figyelmeztetve közelről reggel, délben és este az időre nézve, hogy megszűnve kissé a munkától a Főlséges Uristenre gondoljanak. Eredete pedig szerintök a harangnak ez: „A nevezett három hegyen szüreti alkalommal borokat koldúltak, névszerint *Leszenszky János* itt lakó ember, ki azt Budán öntette és haza is hozatta; de az árába ama kéregetés által csak 25 akó bor gyűlvén be, a hiányzó özszeget maga erszényéből 18 frttal pótolta, és így e harang nem a piaristáké.“

„A kisebb harang pedig így keletkezett: „A vásárhelyen, hol maig is a fehér-ruhákat szokták vásári alkalommal árulni, sz. *Anna tiszteletére egy kápolna állott*, melyet *Althánn* püspök ő Nmlga lebontatott, és harangocskáját az ispényéri kápolnának ajándékozta oda. Tehát ez sem a piaristáké.“ — A kápolna ugyan *József* császár által eltöröltetett, de ez mindenkor jó karban volt, belüli és kívülről is, az oltárokkal együtt. De a mostani P. Rector mindent szétromtatott, a kápolnából pedig *présházat alakíttatott*, melylyel ő szabad nem volt, és így nekünk szegény gazdáknak nagy szívfájdalmat okozott, mivel a kápolnát nem a Piaristák építették, hanem arra is a közönség adakozott, a cserháti uraság, a ngos kanonok urak, ő Exllja pedig *Althánn* volt püspökünk köveket, és minden más ahhoz szükséges anyagokat ajándékozott, melyeket az itteni kocsis-gazdák ingyen a kívánt helyre szállítottak, a gyalogok pedig szintén fizetés nélkül dolgoztak a kőmivesek körül, és így a kápolnával sem szabadok a tő Piaristák.

„E kápolna a fölépíttetvén, ennek fundatiójára az egész község által bizonyos purlagon, a *Hermán-hegyen*, egy szőlőt ellettek oly formán, hogy a szombati napon délben meghallván a harangszót, a dolgozók saját munkájokat azonnal elhagyva, ama parlagra siettek elletni, mely a *kápolna szőlejének* neveztetett és így hivatik maig is. A tő Piaristák ezt is magokénak tulajdonították, pedig nem őket illeti; mert annak előbb külön gondviselői voltak, kik ama kápolna-szőlő jövedelméből e kápolnát kijavíttatni és a szükségesekkel ellátni szokták. Azért kívánjuk, hogy a harangok helyökre visszavittessenek, a szőlő pedig a hozzátartozó jövedelmekkel együtt, a ká-

polna eltöröltetésétől számítva adassék át, nehogy följebb kelljen folyamodnunk.“ (Olvastatott az 1797. jun. 30-ki sz. széki ülésen.)

A váczi polgárok e folyamodványára főtdő *Pállya József* rector atya következőleg válaszolt, kétségkívül elegendő adatok nyomán: „A váczi polgároknak a mlgos és főtdő püspök úr és általános helynökhez benyújtott folyamodványukra felelem: 1. Hogy a két ispi-nyéri harangocskák egy jötevőtől, a ki a mi asztaltársunk volt, és a társoda költségein szereztettek, a mi okmányaink bizonyítják, melyeket ntdő *Korniss* és *Pencz* polgárnak előmutattam. — 2. A kápolna a nmlgú főpásztorok és főtdő kanonok urak bőkezűségéből ugyan, de főképen a mi általános assistensünk és váczi sz. széki ülnök atyánk (t. i. *Desericky József Ince*) működése és költségével építettett, mint ezt a mi irataink évről-évre bizonyítják. — 3. Hogy a *Hermán-hegyeni* szőlő 40 frton vétetett, ezt is bizonyítják adataink. — 4. A II. József császár által eltörölt kápolnát, nem az én hatalmamnál fogva, hanem báró *Splényi* püspök ő nmlga engedelmeivel változtattam át borházzá. Kelt *Vácson* jun. 29. 1797. *Pállya* József a kegyes-rendiekből, a váczi társház rectora, m. k.“ (Ld. a püspöki irattárban az illető akták között.)

A nagyobb harang körirata: „Gos Micha: Antoni. Zechenter in Ofen Anno 1761. SS. Joannis et Pauli a Donati M. M. Honoribus, *Vinearum Cultores Spenyerienses* in Sacello Crucis Schol. Piarum. Vacii DD. Cic. ic: CCLXI. hoc Sacrum ac sonitu quoties petet, et hera vivi protegite grandine pauperiem.“

Mikép ezen következő okmány is bizonyítja, ezen kápolnának rendes gondnoka is szokott lenni: *De Tuhegli Damiány* ker. János, a váczi székesegyház kanonokja és főesperes, nmlgú, mlgos és főtdő gr. Althánn M. Károlynak stb. a lelkiekben helynöke és általános ügyhallgatója. Neked derék *Hiros Pálnak* az Urban örök üdvöt! Minthogy a kegyes iskolák tdő atyáinak váczi társháza telkén, a spinyéri hegyen épült sz. kereszt kápolnája a mi joghatóságunk alá tartozik és így a mi gondunk alatt is létezik, hogy rendben tartassék és megőriztessék az Isten tisztelete és dicsőségére; nem kételkedvén a te, az isteni tisztelethez tartozó dolgok iránti kegyes hajlamodról, téged a nevezett sz. kereszt kápolnája atyjává, mint nevezik, vagyis gondnoka és gondozójává, a mi tekintélyünkkel is rendelünk és kinyilatkoztatunk: intvén tégedet, miszerint annak dolgai előmozdítása és eszközlésében nem kevésbé, mint a tiedben éber légy; a mely gond- és gondoskodásért tereád és a tiedre az Isten bőséges áldását kérjük; és tégedet mink is szentül megáldunk, az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében. Amen. És ezek csak három évig lévén érvényben. Kelt *Vácson*, febr. 24-kén, az üdvösség 1756. évében. *De Tuhegli Damiány János*, a ki füntebb, m. k. *Jentschke János Zsigmond* m. k. a tdő sz. szék hites iktatója. (Ld. a sz. szék ügyiratai közt ezen évről).

Tehát, amint láttuk, ezen a jámbor szőlőmives nép oly kedves

kápolnája is, melyben annyi áhitatos fohász emelkedett föl a mindenható Istenhez, a Josephinismus vallástalan szellemének szintén áldozatul esett, a mely az ott örködött jambor remetét is, mikép ezt annak helyén már említők, megfosztotta állásának alázatosságot jelző öltönyétől, melyet neki is, mint a többi remetéknek letennie kelle az erre kitűzött napon! . . .

7. §. A váczi kegyes-rendiek temploma előtti Szent-háromság szobora és társulatok.

Az 1750. évben kezdték letenni alapját az oly nagyszerű és diszes Szentháromság szobrának a kegyes-rendiek temploma homlokzata előtti téren, az első követ földő *Kaló Ferencz* általános helynök tévén le. Mely évben, miután az alapvetés annyira haladott volna, amennyi a tervezett egész alkotmányra nézve szükségesnek találta-tott, a mű folytatása költségek hiányában kis ideig szünetelt, — mig *Szappantsy Márton* naprépost 1500 ftja a váczi sz. szék által alapúl oda ítéltetvén és a különféle kegyes adományokból már előbb begyülekezett 500 ftok is azokhoz adatván és ezen 2000 fton a munka folytatva lett és 1755-ben a város diszt maig is emelő ékes szobor létre-jött. — Megjegyzendő itt, hogy miután a Szentháromság szobra elkészült, megszerezve lőn a kegyes-rendiek alapítójának szobra is, t. i. calasanti sz. Józsefé, melyet a Szentháromság szobrán lévő szentek alakjaihoz akartak a piaristák adni, melyek azt oly szépen disztik maig is. Beleegyezett ebbe földő *Würth* úr, de oly föltétel alatt, hogy sz. *Xavéri Ferencz* a jobb, a sz. rendalapító szobra meg a bal-oldalon alljon. Minthogy ezt a kegyes-rendiek elfogadni nem akarták, földő *Würth* úr jobbra helyezte sz. *Xavér*, balra pedig sz. *Alajos* szobrai. Ez aztán arra indította a kegyes-rendieket, hogy templomuk homlokzata közepére helyezték a sz. atya ékes szobrát és így az egész viszály elenyészett, a templom homlokzata feltűnő diszt és a sz. rendalapító igen illő helyet kapott; és Szentháromság ünnepén földő *Würth Ferencz* úr által ünnepélyesen megáldatott végre az 1756. évben.

Az 1827. év nyarán nem csekély diszt nyert a város; ugyanis ezen Szentháromság-szobor, 72 év lefolyta alatt, nagyon megromladozott, a rajta ékeskedett szentek alakzatai megsérülve, összzetöredezve lehullottak és lent feküdtek! De ezen oly ékes emlékmű leg-szemorítóbb kinézését látván földő *Bodonyi Miklós* úr, a Bold. Szűz dombói apátja, a váczi székesegyház olvasó-kanonokja, föltette magában, hogy azt régi fényébe visszahelyezni fogja. E végre meghitta *Pestről Dunaiszky Lőrincz* híres szobrászt és megbizta őt, hogy e szobornak egykori ritka szépségét visszaadja. Az oszlopok pedig és a lépcsők a kőfaragó és a váczi kőmivesek által kijavíttattak és helyekre tétettek, a lépcsők vaskapcsokkal erősítettettek meg, a szobor körüli oszlopok vaslánczokkal kapcsolattak egybe, a barlangban

fekvő sz. Rozált ábrázoló alak vas-rácozattal záratott el a vásott gyermekek rongálásai ellen. — A délre néző oldal fölirata ez :

Vt In noVo hoC obeLIIsCo PatrIs, FILII et SpIrItVs ParaCLItI, LaVs,
VirtVs, gLorIa In seMpIterna VÍgeat SaeCVLa.

Az északi oldalon ezen fölirat olvasható:

VaCIensIs PraesVL, CapItVLVM, CIVItas Large In OpVs eX proprIo
LIbere ConCVrrIt.

A szobrász jun. 20-tól aug. 18-káig végezte el dolgát, minek jutalmául 877 frtot, a kőfaragók, kőmivesek és kovácsok 423 ftot, összesen 1300-at kaptak. Ugyanazon időben, midőn a Szentháromság szobra oly szépen megújított, ugyanazon földő Bodonyi Miklós úr a templomot kívül-belül, a tornyokat és a rendházat déli és nyugoti részén kimeszeltette. Ezen munkáért *Regele József* kőmives-mesternek 680 ftokat fizetett ugyanazon jótevő kanonok úr. — Az újabb időben, 1873-ban május és június hónapokban földő és nsgos *Soós József* kanonok úr 400 ftnyi istenes költséggel e gyönyörű művet szépen kidiszította, mely ott ékeskedik maig is az igen alkalmas helyen. Szentháromság ünnepének nyolczada alatt naponkint este felé lytania szokott tartatni a diszes szobornál, melyre a hivek számosan szoktak megjelenni.

Ezen gyönyörű emlékműre maga a város is régente többször adakozott. Így a többi között: 1755. május 13-kán tartott tanácsülésben előfordul, hogy *Szalay János* mészáros, egy más mesterember házában tett kihágásaiért 50 botütésre ítéltetett; de tekintetbe vévén a tanács az ő mesterségét, személyét és családját, ama testi büntetést arra változtatta, hogy a Szentháromság szobrára letegyen 24 ftot, mely célra ezen évi okt. 31-kén, az Isten nagyobb dicsőségére, maga a nemes városi tanács is 30 ftot ajánlott.

A kegyes-rendiek templomában, ugy látszik, jó korán létezett az u. n. *Szentháromság-társulat*, melynek vezérő és oktató könyvecskéje 1749. évben nyomtatott Budán *Nottenstein Veronica* özvegnél ily czim alatt: „Vezérő és oktató könyvecske Az el-oszolhatlan tellyes Szent HÁROMSÁGNAK DICSŐSÉGERE, Vác Püspöki Várasban lévő Tisztelendő PP. Piaristák Templomában felállított TÁRSASÁGNAK, Melly Mostani Szentséges Római Pápanak XIV. Benedeknek hatalmával meg-erősített. És Méltóságos, kegyelmes Püspökünk ő Excellentiájának kegyes engedelméből bé-hozattatott.” E könyvecske tartalmazza a társulat eredetét, jelességét, célját, a más társulatoktól különbözőségét, a Szentháromság anyagi olvasóját, a Szentháromság letenyéjét, imákat és énekeket, a társulatnak engedett búcsukat, annak szabályzatát, mely 12 pontra terjedt. A beiratkozás főképen Szentháromság-vasárnapon szokott történni, noha

a társulat választott ünnepein, u. m. advent III., nagyböjt III., husvét után III., és pünkösd utáni III. vasárnapon is lehetett ezen gyülekezetbe fölvenni tagokúl.

A Szentháromság társulata szépen rendezve volt, rendes áhítosságai a jó erkölcsöket és a hitéletet nem kis mérvben mozditották elő a hiveknél. Vezére rendszeren a kegyes-rendi társház alkormányzója volt, ki annak anyagi jólétéről is gondoskodott, annak nem egy jótévőt szerezvén. — 1750. okt. 23-kán, délután *Antonin* (a S. Josepho) a kegyes-rendi társház alkormányzója *Kolok Józseftől* 6 akó betáblázott vörös bort követelt, melyekre a Szentháromság-társulat pénzét fölvette. — 1753. jun. 1-jén a tód P. piaristák templomában a Szentháromság Congregatioja részére építendő oltár költségeire a városi tanács 12 ftot ajánlott; valamint 1754. jul. 25-kén ugyanazon templomban Szentháromság oltárára egyhangúlag 30 rftokat. — Ezen oly szépen virágzott és oly sok üdvös gyümölcsöt teremni szokott társulatot is a Josephinismus vallástalan szelleme szüntette meg, pénzét pedig és egyházi ruháit és szent szereit behúzta! — Ugyanez történt a *Bold. Szűz társulatával* is, a melynek *Tóth Pálnak* kiadott 50 rftját a kegyes-rendi társoda ntdő alkormányzója, *Alfonz* (ab Assumpt. BMV.) atya 1748. jul. 11-kén betábláztatni kérte, az 1723. évi 107. tvczikknél fogva. Mi a föntebbi év napján meg is történt.

8. §. A z 1751—1759. év ig terjedő nevezetes események.

Ezen időközben történt azon említésre méltó dolog, hogy főtdő *Kaló Ferencz* kanonok és püspöki helynök úr 2000 ezüst ftot ajánlott oly czélból, hogy ezen költséggel a kegyes-rendiek templomának két tornya fölemeltessék és cserép-zsindelyekkel födettessék be, az egyház homlokzatát és annak nagyobb részét még életében fölékesítette. Azonban 1754. évi jun. 9-kén, ezen kegyes-rendi templom kitünő jótévője a boldog örökkévalóságba költözött, kedves emlékét hagyván hátra az ő kegyeltjeinél; a ki is, valamint ezen templom iránt igen bőkezű volt, ugy ezen egyházban az ő istenes költségén emelt tornyok alatt kívánt eltemettetni. A kinek is ott az ő jótéteményeiért hálás kegyes-rendiek vörös márványból emléket állítottak, a bemenettől balra, ezen fölirattal:

Reverendissimus Dominus *Franciscus Kaló*, Cantor et Canonicus.

Venerabilis Capituli Vaciensis. Abbas B. M. V. de Szászvár. .

Nec non Vicarius Generalis Illustrissimi Episcopi Vaciensis.

Hisce sub Turribus, Quas ceu Geminos Colossos Gloriae Altissimi et
Immortalitati Sui Clarissimi Nominis Condidit.

Repositus est anno Salutis 1754. V. Idus Junii.

A városi tanács is nem egyszer adott pénz-segélyt a kegyes-rendiek épületeinek kijavítására is. Így ezen szerzetesek folyamodványára, 1754. sept. 20-kán 54 ftot ajánlott meg a tanács egyhangúlag,

hogy ezen költséggel a társoda külsejét kitataroztassák, a házagokat betömessék, a faltokat malterral behuzassák és bemeszeltessék; de úgy, hogy a mesterembereket a fizetésért a tanácshoz utasítsák. A tanács ezen kegyes áldozataért 54 sz. misét ígért a hálás rendházi főnök fölajánlani.

Ama sajnos halál-esethez más szomorúság is járult, midőn 1756. július 15-kén *gr. Althánn M. Károly* ő nmlga elhunyván, az egész egyházmegye főpásztorától megfosztatott. Tetemei, mindjárt halála után a kegyes-rendi templomba vitettek, és ott a tornyok egyikébe betétettek fél-téglányi falazattal elzárva, a végtisztesség napjaig. Ezt pedig a székesegyházban *Klobusiczky Ferencz* kalocsai érsek ő nmlga megtartván, ismét a püspökök sirboltjában eltemettetett. Az Urban elhunyt után főpásztorul *gr. Forgách Pál* ő nmlga következett, a ki 1758. febr. 16-kán vonúlt be székvárosába s beigtatása ezen évi február 22-kén, sz. Péter széke ünnepén, tartatott meg. Ezen főpásztor mindjárt kezdetben igazságossága és bőkezősége szép jeleit mutatta; igazságosságaét, mert a szegény tanulóktól elvont Berkesy-féle 1000 frtot, ugyanennyit lefizetvén, a szegény diákok javára helyrepótolta. A bőkezűségét pedig, mert a kegyesrendiek templomában a főoltáron tükrökből művészileg készített, igen ékes szentségszekrényt helyzetetett el.

Ugyanazon nmlgú úr, midőn erejét naponkint esökkenni érezné, ő fölségétől segédpüspököt kéretett magának adatni, és ilyenül *Salbeck Károly* nagyprépostot ajánlotta, a ki is *Hajóson* május 27-kén *gr. Klobusiczky Ferencz* kalocsai érsek által püspökké lön szentelve. Észrevették végre a kegyes-rendiek, hogy a püspök ő nmlga az ő templomukban magán-imáit végzi; rendelve volt ugyanis, miszerint sz. István király ünnepének nyolczada alatt, a tanulók sz. miséin az Oltáriszentség kitétessék és az ifjuság a sz. olvasót főnhangon imádkozza, — történt ekkor, hogy aug. 25-kén, midőn ezen imák végeztettek, és a melyen e sz. rendnek alapítója az Urban e világból kimúlt, ő nmlga is az általános föloldozás után, déli $\frac{1}{4}$ egyre, minden jók mély fájdalmára az Urban nyugodtan és békésen elhunyt. Tetemeinél 26. és 27-kén a püspöki palotában sz. misék végeztettek és a sz. rendalapító ünnepén a kegyes-rendi egyházba szállítottak azok este későn, és ott a tornyok egyikében a végtisztesség megadásaig elhelyeztettek.

Halála után a lelkiekbeni joghatóságot a fődő káptalan vette át, mely a székiüresség tartomára ftdő Martonyi Pál urat választotta általános helynökül, kizárván azon hires, valóban kitünő képzettségű szerzetes áldozárokat (*Desericzky* kegyes- és *Nedeczky* sz. ferenczrendi), kiket az Urban elhunyt *gr. Forgách Pál* főpásztor elődje, *gr. Althánn M. Károly* sz. széki ülnökökké nevezett ki; — az uradalmi dolgokat pedig a nmlgú kamara elnöke, *gr. Krasalkovics Antal* kezelte és vitte. — *Martonyi Pál* helynök úr a temetés napját ugyanazon évi okt. 1-re tűzte ki, a midőn a tetem az említett torony

ból kivétetett, és ezen templomban ravatalra helyeztetett, melyet jelvényekkel, az elhunyt főpásztor fényes erényeit hirdető föliatokkal és számos gyertyákkal ékesítettett. Reggeli 5 órától egész délig sz. misék mondattak folyton. Hét órakor német sz. beszédet tartott fötdő *Benzoni Bódog* kanonok és felvárosi plébános; kilencz órakor meg fötdő *Kázmér Imre* c. kanonok és szelei plébános magyarul szónokolt. Végre 10 órakor ntdő *Conrádi Norbert* a vácsi kegyes-rendi társház alfőnöke és a vácsi papnöveldeben hittudományi tanár tartotta a latin sz. beszédet; erre következett a gyászmise és a többi egyházi szertartások, a melyeket *Klimó György* pécsi püspök ő nmlga végzett. Ezek után a tetem a ravatalról levétetett és a régi székesegyházba vitetett, ahol is a püspökök sirboltjában örök nyugalomra elhelyeztetett.

9. §. Az 1759—1762-kig történt s egyebekre is világot vető események.

Nem sokáig volt üres a püspöki székhely; ugyanis 1759. nov. 4-kén, gróf *Eszterházy Károly* esztergomi kanonok és a kir. httö-tanácsnál praelátus ő mlgva neveztetett ki vácsi püspökké, ki az uradalmiakat 1760. jan. 1-én teljhatalmúja által birtokába vette, ő maga pedig május 14-kén délutáni 3 órakor szerencsésen megérkezett, és ünnepélyesen templomába vezettetett, ahol is *Salbeck Károly* nemesini püspök és nagyprépost által fogadtatott és üdvözöltetett; aztán felolvastatván a pápai bulla és a szokásos hódolat is megtörténvén, a nép üdvkiáltásai közben székházába vezettetett. Másnap, t. i. áldozócsütörtök ünnepén, a székesegyházban ünnepélyes sz. misét tartott, a nyolczad alatti vasárnapon meg a kegyesrendi egyházban a kanonokok és más papok segédkezése mellett mutatta be a legszentebb áldozatot; május 29-kén pedig a 12 mázsát és 15 fontot nyomó nagy harangot szentelte föl, mely aztán ezen hó 31-kén a kegyes-rendiek temploma jobb oldali tornyába fölvonatott és ott helyére illesztetett. E harangot csináltatta és a kegyesrendieknek ajándékozta a Szentháromság társulata, a melyben a város bírója és senátorainak az ő jótéteményöknél fogva két mázsányi részök van, letevén ők e sz. célra 120 frtokat. És ezen harang fölszentelése volt az első ténykedés, melyet itt az új főpásztor végzett. — Jelen volt két drámai előadáson is, melyet a szónoklati és költészeti tanár adatott elő, és a melyek elseje a nagy főpásztor erényeit, a másik pedig általában az egész Eszterházy nemzetségét tüntette föl oly meghatóan . . .

Ezen főpásztor első gondja és gondoskodása is az volt, hogy az ő jegyesét megvigasztalja és a papság tiszteletét és díszét előmozdítsa. Azért *elhagyván az előbbi helyet*, ahol még a régi székesegyház (t. i. a kor szerint 2-dik) hajója a tdő sz. Domonkos-rendiek kolostora irányában állott, elhagyván az új székesegyház szentélyét és a hajó egy részét is, melynek alapjait gr. *Althánn M. Károly* püspök ő nmlga

vetette meg, *gr. Forgách Pál* főpásztor ő nmaga meg azok fölött a szentélyt emeltette és tető alá vette és így új székesegyház létesítésén fáradozott. Tehát azon helyet tetszett neki választani, a melyen most azon nagyszerű bazilikát emelkedni látjuk, mely a püspöki palotától, a melyet *gr. Althánn M.* bibornok és váci püspök kezdett építeni, de az ő elhunytá után az építés egy időre fönakadt, 70 ölnyre diszlik. Itt házak és telkek vásároltattak meg a szükséges térség tekintetéből, illetőleg azok tulajdonosai kibecsültettek, az illető szakértők előleges becslése mellett. Ezek között volt a *kegyes-rendiek* majorsági épülete a jól bekerített területtel, melyet is azok előjáróságuk beleegyezésével, látva, hogy e területre a székesegyháznak elkerülhetlen szüksége van, szívesen átengedték. Hogy e területért Kis-Vácson mily kárpótlást kaptak, ezen székesegyház történetében már előadtuk.

Ennek alapjait 1761. márcz. 29-kén kezdték ásni; és oly serényen dolgoztak, hogy alig egy-két hét multával, a sok vizek daczára, melyek e mocsáros helyen nagy akadályokul voltak, a kőmivesek a bal torony alatti részen az első alapokat letenni kezdték és e művet be is fejezhették. Amily nagy iparral dolgoztak pedig a leteendő új alapok körül, oly nagy volt a gond arra is, hogy a város közepén nagy térség létesíttessék, mely ezen főpásztor alatt nagy gyarapulásnak indult; azon tér ugyanis, még pedig elég tágas, de üres, mely a püspökuradalmi kormányzói lak és Kis-Vác falu között feküdt, mérnökileg fölméretvén, új lakóknak adatott. És így rövid idő alatt új házak és új utcák keletkeztek, a mely új város alapítójáról „*Caroliná*“-nak nevezetett. — Midőn a főpásztor oly igen serénykednék az Ur házának emelése és diszítésében, oly szépen buzgólkodnék a város gyarapításában és azt vélné, hogy itt fogna működni éltá fogytáig, — tetszett Mária Teréz ő Fölségének e kitűnő főpásztort, akaratára ellenére is, a nagyobb egri püspökségre emelni, illetőleg annak székére áthelyezni 1762. okt. 4-kén. E változásra *gr. Barkóczy Ferencz* egri püspöknek esztergomi érsekké történt kinevezése szolgált alkalmul. — És noha már más püspökségre volt kinevezve, nem szünt meg mégis az általa építtetni kezdett egyházat elmenetele utolsó órájaig emelni és hogy magát ezen basilica építőjeül mutatná mindenkinek, ő maga akarta az első követ május 9-kén letenni. Letétele pedig ezen kő a szentély keletre néző fala alatti alapok legmélyébe, a melynek ünnepélyes letételekor a nmigú főpásztor ékes magyar beszédet tartott a nagy számmal jelenvolt hallgatósághoz, melyet a könyvekig meghatott, a szentírás ezen szavai fölött: „*Ime én czedrusfa-házban lakom; az Ur szövetségszékénye pedig bőrök alatt vagyon*“ (Paralip. I. 17. 1.) A sz. beszéd bevégezése után az ünnepélyes sz. misét is a főpásztor éneklése a szentély helyén és az egyház a Nagyboldogasszony tiszteletére lőn felajánlva a legfőbb, mindenható Istennek (D. O. M.)

10. §. A további nevezetes események gr. Migazzi admtrása alatt.

Gróf Eszterházy Károly utódjává 1761. nov. 4-kén *gr. Migazzi Kristóf*, a sz. r. e. áldozár-bibornokja, a sz. r. b. hercege és bécsi érsek lön kinevezve; a ki is 1762. május 30-kán pünkösöd ünnepén, a világi és kolostori papság, a város népsége jelenlétében, a sz. Domonkos-rendiek templomában, melyben a székesegyház hiányában a papság a sz. ténykedéseket végzé, felolvastatott a pápai bulla, melynek erejénél fogva a váczai püspökség örökös admtrává lön megerősítve. Maga a herceg csak 1762. jun. 21-kén az esti órákban övéinek nagy kíséretével szerencsésen megérkezett és hogy mlghoz illőleg fogadtatnék, 50 lovas polgár Esztergomig, *Salbeck Károly* segéd-püspök pedig a kanonokok és előkelő férfiakkal Visegrádig ment eléje, a Pesten és a nagy környéken lakó főemberek a herceg üdvözlétére Vácra siettek.

Első gondja volt a hercegnek, az elődjétől építtetni kezdett székesegyházat hasonló készséggel tovább építtetni; azért több építészeket hívott ide, a kik között volt a kegyes-rend cseh-tartományából beesküdütt *Fr. Gáspár* is, a kiról alább bővebben lészen szó egy külön czikkben. És hogy azok, melyeket ő a legjobbaknak talált, annál inkább megvalósíttassanak, nem volt nap, hogy kétszer, háromszor is el ne tekintett volna az építéshez és a munkásokat ne buzditotta volna jelenlétével. — Másik nem kevesebb gondja volt, a papságot a legjobb fegyelemben nevelni és az egyház ritusai és szer-tartásaiban jól kiképezni. Az ifju papság növeldejét kibővítette, megújította és új muzeumok meg hálótermekkel gyarapította. A tanárokat, hogy annál nagyobb buzgalommal tanítanának, czimzetes kanonokokká tette. A valóságos kanonokok számát növelte; ugyanis az ő működésének köszönendő, hogy mlgos és főtdő *Lauchasz Ferencz* püspök és olvasó-kanonok egy, *Würth Ferencz* a Bold. Szűz apátja és éneklő kanonok pedig az ő bőkezűségéből egy másik kanonokságot létesítettek.

A rábizott nyáját az isteni ígével táplálta, annak kebelében *keresztény tan gyűlékzetét* alapította és azt a kegyes-rendi templomba hitta egybe, ahol bibornoki öltözékben, fölséggesség és nagy képzettséggel teljes latin beszédet tartott, mert a magyar nyelvet nem birta, a keresztény tan szükségességéről és annak hasznosságáról, előrebocsátva az általa megható áhitattal végzett sz. mise-áldozatot. Semmi drámai előadás, vagy mint mondani volt szokás, a mesterek akademiaja nem fordult elő azon időben, midőn itt időzött, hogy ő azon a vendégek nagy környezetével jelen ne lett volna, sőt az ifjakat is különbség nélkül a nekik földadott kérdések után ő vizsgálatta és az írási mutatványokat (*Characteres*) a gyöngébb korú növendékektől is magához vette és Bécsbe viszzatérvén, ő Fölségeiknek megmutogatta; a tanítók szorgalmát nagy dicséretekkal emelte ki, s a kegyes-rendiek

intézetét a hazára nézve nemcsak nagyon hasznosnak, hanem valóban szükségesnek is jelentvén ki, nagyon ajánlotta.

De a herczegnek a honi ifjuság iránti bőkezősége itt még nem nyugodott meg, hanem sokkal nagyobbakra törekedett a haza javára és a város diszére, tudniillik *valami társoda fölállításával, a melyben szorgalmas tanítók gondja alatt, szegény és örökség nélküli nemesek a tudományokban és jó erkölcsökben oktatattának.* — A nemesek ezen társodájául (*Collegium pauperum Nobilium*) a herczeg ő főmga azon házat jelölte ki, mely a régi székháznál a Duna mellett fekszik és a melyben előbb az uradalmi tisztek laktak laktak és a melyben most a rabok vannak letartóztatva. De minthogy kitatarozásra volt szüksége és bizonyos rendbe kellett hozni, azonnal munkásokat rendelt, a kik ezt végrehajtanák; azonfölül egy új folyosót létesített a benne lakandók nagyobb kényelmére, úgy szintén kocsikaput is, a melyre ezt akarta iratni: „*Deo et regno*“ és valamivel alább: „*Christophorus S. R. E. Cardinalis a Migazzi.*“ Ezen épület három hó alatt annyira elkészült, hogy novemberben, az első tanévben, az illető tanulók abban már lakhattak.

Aztán a tanítókról is, a kik ezen társodába beveendő növendékeket oktatnák, gondoskodott. „*És mivel, mint maga a főmgú herczeg, az ezen általa alapított társoda szabályainak előszavában mondja, az ifjuság helyes képezése a tapasztalt és jó tanítók igyekezete és éberségétől függ, azért a kegyes-rendi papokat, a kiknek tudniillik tanítása egyenesen azok alapítójának kegyes szándéka és a növendékek jó nevelésében áll, rendeltük és ezen társodánk kormányzását az ő gondjukra bíztuk, azon legnagyobb reményben, hogy mitsem fognak elmulasztani azokból, a mik azon növendékeknek előadandó tantárgyak helyes és gyümölcsös sikeréhez tartoznak. A mit is annál bizonyosabban várunk és remélünk az ő működésöktől, minél ismeretesebb előttünk a tudományok előadásában szorgalmuk.*“

Azért nemcsak iratilag, hanem szóval is kijelentette akaratát az akkori rendtartományi főnöknek, *Tapolcsányi Gergelgnek*, és töle három alkalmas egyént kért, a kik az ezen társodába beveendő növendékekkel együtt lagnának, és őket az áhitatban, jó erkölcsökben és a tudományokban az előirt szabályok szerint oktatnák. A nemes törekvésű herczeg ő főmga oly méltányos és kegyes kérelmének engedvén a rendtartományi főnök, a jövő 1763. tanévre három egyént rendelt, t. i. *Fett Jodkim* és *Percel Imre* atyákat s *Seitz Antal* clericust. — És minthogy elérkezett az idő, hogy a herczeg ő főmga a császár ő fölsége nevenapja miatt Bécsbe visszatérjen, azért a nemesek társodája részére általa szerkesztett szabályzatot még elmenetele előtt az illető kegyes-rendieknek átadni akarta. És hogy ez nagyobb ünnepélyességgel történjék, erre az 1762. sept. 25-két tűzte ki. A földő káptalan, a hét-személyű tábla számos ülnökei és más nemesek jelenlétében, e napon beszédet tartott a kegyes-rendiekhez, melynek végeztével a szabályzatot átadá tőő *Fett*

Joákim társoda főnökének, a ki ugyan rövid, de nagyszerűen hangzó szavaival a főmgú herczeg szívét meghatotta, így rebegvén forró hálát ezen intézetével a sz. szerzet iránt tanusított szép bizalmaért.

11. §. A szegény nemes ifjak társodájának megnyitása.

Miután e jeles intézet 1762. nov. 13-kaig teljesen berendezve lett, ezen hó 15-kén az említett kegyes-rendiek két növendékkel, t. i. *Csató Ádám* és *Lubi Károlylyal*, abba, mint rendes helyökre beköltöztek. Ezekhez járultak: *Szántó Antal*, *Frideczky Károly*, *Bacsikády Bálint*, *Nagy Károly*, *Bori Antal*, *Tapolcsányi Ábel* és *Horváth Antal*. Miután azon száma a növendékeknek, amennyit a főmgú herczeg ezen évre bevenni méltóztatott, betelt, tetszett a mlgos nagyprépost és a főmgú herczeg helynökének, mint a nemesek társodája kormányzójának, az ünnepélyes megnyitást decz. 2-ra kitűzni, a midőn a kegyesrendi templomban 9 órakor a segédpüspök ő mlga, a Szentlélek segítségül hivatása után, ünnepélyes sz. misét énekelt, a mely alatt a növendékek mesterök előmenetele mellett a sz. áldozáshoz járultak. Bevégezödvén a sz. mise, tdő *Perczel* atya a főmgú herczeg dicséreteiről, ezen társoda hasznairól, melyek a hazára és annak fiaira háramlanak latin beszédet tartott. Ezen igen ékes előadáson jelen voltak a földő káptalan tagjain kívül, ezen város világi és kolostori papsága, az összes iskolai ifjúság, és a nagy számú nemesek között: *Niczky Kristóf* ő mlga, a királyi táblánál a királyi személyes jelenlét főjegyzője, a főmgú herczeg legkedveltebbje, és ezen intézet nagy kedvelője, a ki is ezen társoda alapításán és annak gyarapultán leginkább fáradozott.

Ezen megnyitási ünnepély a város jkönyvében, az 1768. május 6-kán, így fordul elő: „A nemesek királyi *Teréz-társodája* bevezetési ünnepélyének a tanács által megtartandó pontjai, ő főmga által latinul bejegyeztetve, de aztán magyarra fordítva, melyek is szólnak: I. E május holnapnak 12 napján reggel 8 órakor, *Damiáni* és *Magyar* kanonok urak ő *Exlljának Grális Hadik*, mint ezen Solennitáshoz rendeltetett királyi Comissariusnak elejben fognak menni a rákosi malomig, velek együtt pedig a tanács tagjai is két kotsin 12 lovaslegénynyel és 2 Úraság-katonájával. Oda érkezvén ő *Exllja*, a katonaság rendre hintaja előtt egész quártélyaiig fog nyargalni, a hintók pedig követni fogják quártélyára, mely *Márthonyi* urnál lészen. — II. 13-ka jó reggel, a város gyalogsága a piarczon tiszteivel együtt kirukkolni fog és midőn ő *Exllja* a templomba mégyen, fog nekie fegyverrel psentálni, öreg-mise alatt, szokás szerint, mind mozsarak, mind pedig puskákból löni fognak. A templomból visszszatérő ő *Exllját*, s valahányszor a gyalogság mellett elmegy, mindannyiszor dob- és sip-szó alatt fegyverrel fog praesentálni. Ebédhez leülvén, a katonaság hazamehet, de a mozsarakhoz alkalmas emberek rendellenlödők, a kik egészség-ivásra és az adandó jelre jól vigyázván,

azokat gyujtogassák. — III. Minthogy a városházi nagy-szobában tábla fog tartatni, azért e végre azt mindenképen föl kell disziteni, a padlóját jól felmosni, a konyhát is, ha valami baja volna, megtartozni és csinosítani, a város hajdúi szépen legyenek felöltöztetve és *haruk katonai módra fölfrizirezve és porozva*. — IV. A lovasok pedig Ó Exljának visszatértekor hasonlókép őt a Rákosig fogják követni.

1768. május 20. A pesti rokkantak általános vezénylőjének, hogy a Teréz kir. társoda megnyitási ünnepélye diszítésére itt Vácson május 13-kán, 60 puskát és ugyanannyi szijat kölcsönzött, tiszteleti díjul 2 akó sert, azon puskák gondozójának meg egy akó bort ajánlott meg a tanács, lévén ezek mindkét város (püspöki és káptalani) ispánja által nekik kiadandók. *Jaroszlavszky Gáspárnak*, ki ezen községből ugyanazon ünnepélyre kiválasztott magyar katonák őrmesterévé rendeltetett, fáradoalmiért 6 máriás, a német katonaság mellett fáradozó uradalmi őrmesternek pedig 4 máriás, *Dolezsl Antal* helyettes őrmesternek 2 máriás, a két dobosnak meg, *Gasparovics Ferencz* város hajdujának és földő *Márthonyi Pál* ur inasának 85 dénárjával, a kettőnek t. i. 6 máriás lőn megajánlva.

A főmgú herczeg 1763. jun. 18-kán *Bécsből Vácra*, az esti órákban, szerencsésen megérkezett, és az ő székházába bevonulván, a szokott tisztelegések után azonnal a papnöveldebe, innét a bazilikába, melynek alapjai letevésén dolgoztak a munkások, aztán a nemes ifjak társodájába vette magát; és noha már későn volt az idő, mégis a növendékek üdvözlését, kik ezt latinul és németül tették, kegyesen elfogadta, és minthogy azokat tisztán és csinosan látta öltözve lenni, megelégedésének világos jeleit mutatta; majd a szobákat mind, az étteremet, és a konyhát is gondosan megtekintette, — és mivel mindenütt jó rendet és diszt talált, a szerzetesekhez fordulva így szólt: „*Multum fecistis*“ (azaz: sokat tettetek). — Junius 19-kén tő *Szélessy Gábor* atya, mint Rector, megérkezett, a ki azonnal a főmgú herczeghez járult és őt nyomós szavakkal köszöntötte; az üdvözlést a herczeg kegyesen fogadta, és a rectorhoz nyíjas szavakat intézvén, neki a tanügyet különösen ajánlotta. Ezen tanult és képzett férfiú a herczegnél oly kegyben állott, hogy gyakran élt tanácsával és gyóntató-atyjává is kinevezte őt. Majd megígérte neki, miszerint a rendi templomban a nagy oltárt fölállíttatja, és a társoda meg a sz. rend gyarapodására törekedni fog.

A herczeg ő főmga ismét Vácra érkezvén, amint ennek híre ment, a főurak nagy sokasága látogatta őt meg, a kik közt voltak: *Barkóczy* herczeg-primás, gr. *Eszterházy Károly* egri, *Koller Ignác* veszprémi püspökök, *Krasalkovics Antal* kamarai elnök, gr. *Hadik András* fő-hadi parancsnok, *Koller Ferencz* hétszemélynök, és a kir. hétszemélyű tábla több ülnökei, a kiket is a főmgú herczeg, a vele született kegyességénél fogva, a reggeli órákban előbb a basilica megtekintésére, azután pedig a szegény nemes növendékek társodá-

jába vezette, melynek tanulói a főmgú herczeg s főrangú vendégei tiszteletére Plautius megjavított vig-játékát adták elő számos tap-
sok között. Ez alkalommal, mondani nem lehet, mennyire kiemelte
a herczeg ő főmga a helyi kegyes-rendieket a nemes ifjak szorgal-
mas oktatása, — a tudományok világos és könnyű előadási rend-
szereért a főurak előtt, és nekik a szerzetet ajánlotta.

Hogy mily szeretettel viseltetett a magyar ifjak iránt ő her-
czegsége, világosan onnét is megérteni lehet, hogy a nemesek e tár-
sodáját többször, sőt igen gyakran meglátogatta, jelenvolt ebédei-
ken, meghallgatta a tudományok előadását, és midőn a reggeli vagy
esti imákat végezték a növendékek, vagy midőn játékaikkal üditék
föl magukat. Az Isten különös jótéteményének köszönendő, hogy a
herczeg jelenlétekor soha nem történt olyasmi, a mi neki nem tetsz-
hetett volna. Miért is ő főmga kegye és szeretete mindig növekedett
ezen szép intézet tanárai és növendékei iránt. A főmgú herczegnek
a magyar nemes ifjúság iránti gondja és gondoskodásaért, és a ma-
gyar haza iránti oly nagy jótéteményeért *gr. Hadik* és a többi fő-
urak is köszönetet mondtak, ami úgy meghatotta ő főmgát, hogy
könyvek csillognának szemeiben. — Hogy pedig a főmgú herczeg
tapasztalná, hogy a növendékek mily előmenetelt tesznek az u. n.
*Auctorok magyarázatában, a történelmi ismeretek, nyelvekben, a nyelv-
tan szabályai, a földrajzban, gyakorlatok kidolgozásában és a szám-
tanban*, szept. 24-kén vizsgálatot tartott, és reggeli 8 órától 12-ig
figyelmezett előadott feleleteikre. Megjelentek e vizsgára Pest és
Nógrád vgyék alispánjai és több táblabírák, a főtdő káptalan, a ke-
gyesrendi és két jézustársasági atyák, t. i. a *bécsi Teréz társoda
kormányzója társával*; a mely vizsgálaton a növendékek ő főmga vá-
rakozásának teljesen megfelelvén, őszi szünidőt engedett nekik, mi-
után őket az áhítatosság és a tudományokbani előhaladásra atyai-
lag intette volna. Aztán a jézus-társaságiakhoz fordulván, kérdé
tőlök, hogy mikép éreznének ezen növendékekről? A bécsi rector az
előhaladást elismerőleg intett fejével: „*Monddad, szóla hozzá moso-
lyogva a herczeg, hogy meg kell vallani: a ti bécsi növendékeitek fé-
nyesebbek; az enyimek szegényebbek, de tanultabbak.*“

Azon időben, midőn a főmgú herczeg itt a papság, város, tudomá-
nyok gyarapításán fáradozott, ntdő *Tapolcsányi Gergely* kegyes-
rendi tartományi főnök is Vácra érkezett ismételten a herczegnek
kézesókolására; a kit is ő főmga nemcsak nyájasan fogadott min-
dig, hanem köszönetet is mondott neki a jó és szorgalmas rendi
oktatókért; egyszersmind kérte őt, hogy a francia nyelv tanítójáról
is gondoskodjék. Ezen tanszékre *Keszthelyi László* atya lett csak-
ugyan rendelve, ki akkor *gr. Klobusiczky* ő mlgnek udvarában an-
nak gyermekeit a komolyabb tudományokban oktatta, mely tisztét ott
elvégezvén, októberhóban ezen társodába beköltözött.

12. §. Vácznak fölséges és fönséges látogatói 1764-ben, különös tekintettel az itteni kegyes-rendiekre.

A legnagyobb örömmel hallotta mindenki, hogy *I. Ferencz* római császár és *Mária Terézia* Magyarország királynéja, *József* római király, *Lipót*, *Mária Anna* és *Mária Krisztina* főhgekkel Váczra jönni fognak. E hír egész lelkesedésre ragadta az itteni lakosok kedélyeit. Hogy ő fölségeik övéikkel a legméltóbban fogadtassanak, e tekintetben ő fmgá az egész gondoskodást és intézkedést *Salbeck Károly* ő mlgra bizta, a ki is kivitte serény fáradalmaival, hogy a város mintegy új rendbe hozatnék, a piacon és az utcán, mely a külvárosig és Kis-Vác végeig huzatoott, új épületek emeltettek, a Duna mellett az út szépen fákkal lön beültetve, diadalkapu emeltett, az utcák kiköveztettek, szóval minden bőven és nagyszerűen lön ékesítve és diszitve úgy, hogy ily nagy készület, mely különben több éveket kívánt volna, a segédpüspök ő mlga különös gondoskodása és serénysége folytán egy tavaszon és nyáron létrejött. — Aug. 27-kén délután a Visegrádi várban ágyu-durrogások jelzik ő fölségeik közeledését; mire a katonák, polgárok és az iskolai ifjuság a kitűzött helyeket elfoglalni siettek. A pompás diadalkapu, a püspöki palota, a papnövelde és a sz. Domonkos-rendiek templomának egész homlokzata, valamint azon szép egyenes út, mely Kis-Vácson és az új külvároson át a piaczig terjed és egy másik a Dunánál létező út, egyszer csak nagy gyorsan a legkellemesebb tüzi ragyogvánnyal lepték meg a nagy néző sokaság szemeit. Midőn ezek az oly nagy gyorsasággal történnek, ő fölségeik a főherczekkel a Dunaparthoz érkeznek, és az ágyuk bömbölése, harangok zugása és tárogatók harsogása közben a vörös posztóval diszitett hidra léptek ki esti 7 órakor a hajóból, ahol a mlgos segédpüspök úr által a papság és tanácsosok körében üdvözlöztettek, s aztán a külvároson kívül kocsikra ülve a pestiek, kunok, jászok és váczy polgárokból kiszemelt katonák sorai közt, a fönt érintett külváros útja és diadalkapun át a főmgú herczeg egész fényözöntől ragyogó palotájába vezéreltettek, a kiket is a biborba öltözött főmgú herczeg az ország főuraival a püspöki palota küszöbénél várt és fogadott az az előtti tágas téren, melyet 1000 lámpa fénye világított meg, a világi papság s kánonokok, plébánosok és papnövendékektől környezve, a kik mind egyházi díszbe valának öltözve; majd az út mindkét oldalán a kegyes-rendi tartományi főnök az ő kormánysegédei és tanácsosai-val, meg a helyi rendi tagokkal, az iskolai ifjuság között vala elhelyezve. A palota mindkét oldalán a nemes növendékek, ő főmgának ezen kedveltjei állottak előljáróik és tanáraikkal együtt, fáklyákat tartva és a lépcsőkön fölmenő ő fölségeiknek lakosztályai-gig világítva.

Mielőtt ő fölségeik az asztalhoz ültek volna, a bibornok ő főmgá a kánonokat, a kegyes-rendi előljárókat, a helyi tanácsot,

a pesti és heves-megyei, jász- és kún katonák parancsnokait kézcsókolásra vezette. A bibornok ő főmga különös kegyének köszönendő, hogy valahányszor ő fölségeik ebédelnének és vacsorálnának, a kegyes-rendi gymnasium ének-kara egy igen szép alkalmi latin költeményt fölváltva zengedezett.

Annyira megtetszett ő Fölségeiknek a költemény és a gymnasiumi ifjuság kedves zengeménye, hogy az énekeseknek 15 aranyat adtak. — Aug. 29-kén, reggeli 8 óraker, a császár ő Fölsége, kísérve a bibornok ő főmgtól, a várost megtekinteni méltóztatott, mely az annyi harczi zivatarok folytán teljesen tönkre jutván, most a főpásztor fáradhatlan törekvéséből újra virágozni kezdett. Elment pedig a fölséges császár mindenek előtt a nemes növendékek társodájába, melynek tanulói a tanárokkal együtt a császárt a kapu küszöbénél várták és őt a szobák megszemlélésében mindenütt környezték és midőn az étteremben kissé megállott volna, előbb *gr. Hadiktól*, majd másoktól részint latin, részint franczia, részint német nyelveken üdvözlötett, a ki mindannyiok üdvözlését kegyesen fogadta; majd a kíséretében levőket, hogy az atyai erények követői legyenek, s a többieket, hogy az ábitatosság- és tudományokban előhaladjanak, intette. A nemesek társodájából a basilica megtekintésére indult, örömtelen látván, hogy ezen időben több mint 100 ház épült. Majd gyönyörrel szemlélte a Dunaparton a szép rendben ültetett gesztenyefákat, melyek közepét köhid foglalta el, ékesítve *nep. sz. János és Kristóf* köszobrai által, ezen fölirattal:

Optimorum Principum adventui
Anno a Xti nato 1762. ab ornata et ampliata Urbe
Hic pons positus est.

A piacz felé eső oldalon ez olvasható:

A Christophoro S. R. E. Cardinale a Migazzi
Episcopo Vaciensi iterum Urbis restitutore.

A püspöki palotába visszatérvén a császár és az általa látottakat dicsérvén, a fölséges királynő József római királylyal és többi főhgekkel kiment, követve *Salbeck* ő mlga által és midőn az említeteket szintén nagy gyönyörködéssel tekintették volna meg, a mondott hidtól a diadaliv megszemlélésére vonultak, melyet is ő fölségeik nem győztek elegendé szemlélgetni és nagyszerűségétől egészen elragadtatva voltak. Ezen gyönyörű építési mű, melyet a maga helyén körülményesen ismertettünk és a mely még maig is teljes pompában diszeleg, az újabb időben a város költségén kijavítva, a fönséges római király építésének *Gauneval*-nak terve szerint építettett föl. Ő fölségeik visszatérvén a püspöki palotába, délutáni 3 óraker a bibornok ő főmga és sok főurakkal a kegyes-rendiek társodájába mentek, melynek főajtajánál az egész házi rendszemélyzet várta a leg-

magasabb latogatókat. A bibornok ő fölségeiknek előbb a templomot, majd az egész rendházat mutatta meg, dicsérvén ezen szerzeteseknek mindenbeni tisztaságát, a növendékek tanításábani serénységöket és egyszersmind ezen rendház silány alapítványáról is említést tévén. Majd a társodábani színházba vezette őket, melynek ajtaja fölött diszlő ezen föliratot olvasta nekik :

Franciscus I.

Romanorum Imperator Pius, felix, invictus,
Maria Theresia Augusta, et Regina Apostolica
In quos Terrarum Imperium Deus O. M. reclinavit
cum Josepho Romanorum Rege

Leopoldo, Maria Anna, Maria Christina Regiis Pignoribus ;
Quibus omni gratiarum et virtutum munere ornandis rerum magna Parens
natura se ipsam vicit unico ad hanc diem exemplo, has aedes Maiestate
sua impleverunt, singulare posteris Clementiae argumentum.
1764.

A templom főajtója fölött :

Laudent in portis opera eius
Propter veritatem et mansuetudinem et Justitiam,
Fortitudo, decor, indumentum eius, Lex Clementiae
in lingua eius. (Prov. 31.)

Te pietas laudat, laudat Te cura, salusque
Subiecti Populi, fert et adstra fides.
Te mens celsa Pio residens in pectore, laudat,
Laudat et antiquae Religionis amor.
Reddita pax laudat, laudant tot foedera facta,
Laudat in exhausti copia consilii.
Omnibus in terris estne indulgentior ulla
Mater? et in cives mitior ulla suos?

A társház ajtaja fölött :

A septem saeculis Nemo Regum in Hungaria Inventutem artibus
eximiis ita excolendum propendit, donec Debora surgeret Mater in
Israel. (Jud. V. 7.)

Hungariae Divi per septem Saecula Reges
Plurima huic Regno commodo praestiterant ;
Hos tamen insignis Dominae Clementia nostrae
Vicit, et in pubem Pannoniam Studium.
Debora surrexit, Mater quae sola Inventae
Commoda plura aliis praestitit Hungaricae,
Excolit eximiis hanc artibus, incitat, ornat,
Nec desunt meritis praemia digna suis.

Ergo coli obsequio digna est, votisque iuvanda
Aere simul vita, sanguine, amore, fide.

A gymnasium ajtaja fölött:

Nunquid oblivisci poterit Mulier, ut non misereatur filii uteri sui, et
si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar. (Isaiae 49. 15.)

Quae natos unquam complexa est Mater amore
Tanto? atquae haec Sobolem Pannonicam Domina;
Regina, — an Mater dicenda est; Hungare quaeris?
Regina est, sed et hoc, quod pia Mater agit,
Juncta est insigni Pietas Materna decori,
E Maiestate mixtus amor populi.
At bene conveniunt, inque una sede morantur,
Regia commendet munia Matris opus.

A társház ablakaiban:

Tres dies Vaciae felices, primus, quo a Geyza condita est, altera
1648, quo a Turca recepta, tertius hic longe felicior. Isti sunt tui
dies, quos nulla unquam delebit oblivio. (Esther, 9. 28.)

Geyza dedit vitam, Leopoldus turcica solvit
Vincula, sic tibi lux Vacia bina nitet.
Fulgore insolito lux splendet tertia, quando
Reginam, et Dominam cernis adesse tuam,
Vacia!

Victrices Augustae
Domus Lotharingiae
Manumentum

Quae anno MDCLXXXIV ductu Caroli Lotharingi Immortalis Herois,
qui Budam recepit regnante Magno Leopoldo, recepta^a est, digna quam
videat Caesar.

Digna est, quam videas Urbem invictissime Caesar,
Quippe in ea Augustae sunt monumenta Domus.
Hanc Caroli virtus Lotharingi, et dextera victrix
Oppressam saeris hostibus eripuit.
Ut maiora habeat rerum incrementa suarum,
Vestra^a haec Augusti Gratia^a magna^a fuit.

Adeo

Gloriosa dicta sunt de te Civitas. (Psalmó 86.)

Nagyon tetszettek ő fölségeiknek ezen fölíratok, valamint igen
teszett a színi előadás (ex Plauto Captiveis) is, melyet a főmgű
bibornok nemes növendékei oly ügyesen játszottak le, hogy sehol föl
nem akadtak. Játszottak e színdarabban Hadik hadparancsnok fia
is, t. i. az öregebb a bevezetést, a fiatalabb pedig a zárszózatot adta

elő. Bevégződven a szini előadás és kézcsókra bocsáttatván a megdicsért növendékek, ő fölségeik a püspöki palotába tértek vissza.

Földérülven aug. 31-ke, ő fölségeik korán reggel repülő-hidon Pestre mentek le, főképen, hogy látnák azon nagyszerű épületet, melyhez hasonló kevés van Európában és a melyet VI. Károly császár emeltetett. Ahol is megtekintvén a szemlélésre méltókat, este ismét visszatértek ő fölségeik Vácra, a kiket a bibornok ő főmga a Duna tulsó partján várt; ezen nagy főpásztor rendeletére az egész Dunapart, a kegyes-rendi templom homlokzata és az egész társház ezernyi lámpáktól tündöklött; a fölséges császár gyalog, a császárnő pedig kocsin, melynek mindkét oldalán a nemes növendékek fáklyákat vittek, ágyúk és mozsarak durrogásai közt, zugván az özszes harangok és a nép ünnepélyes üdv-rivalgásai közben vonultak be a palotába; amidőn a polgárokból választott katonák hatszori üdvlovés után harmany éljenzésekkel is tisztelegtek.

Értesülvén a papság, szerzetesek, nemesség és tanács ő fölségeik leendő elmenetelőkről (Kalendis Septembris), korán reggel a püspöki palotában egybegyülekeztek, a kik is, ő fölségeik jelenlétökben a bibornok ő főmga által tartott sz. mise után azok kezeinek csókolására lettek bocsásva. Midőn az említettek sorai közt ő fölségeik a palotából lejöttek, a királynő a kegyes-rendi tartományi főnök és szerzetesei felé fordulva, ismételten mondá nekik: „*Ajánlom nektek az ifjúságot.*“ E kevés szóval is mutatván bőven, mily igen szíven feküdt neki az ifjúság jó nevelése. Az eltávozott fölségeket, a kik hajón utaztak el Pozsonyba és innét Bécsbe, a Dunán tulig kísérte el bibornok ő főmga, kedves emléköket hagyván itt hátra hűséges magyarjaiknál

13. §. A nemes ifjak társodájának további történelme.

A bibornok ő főmga az elköltözött ő fölségeik kíséretéből visszatérvén, azonnal a kegyes-rendi társházba sietett, átadván itt az ő fölségeik által ajánlott azon 24 aranyat, melyeket a kegyes-rendieknek az ő társházuk szép kivilágításának költségei pótlásaul ajándékoztak. Azonfölül amaz örömhírral lepte meg a kegyes-rendieket ő főmga, hogy ő fölségeik nekik a bölcsészeti előadásokat engedélyezte, mely tanintézetet az ország herczeg-primása, a ki egyszersmind az ország valamennyi iskolái főigazgatójául jelentetett ki, nyilvános iratában elismerte és Pozsonyban meg is erősítette.

Sept. 10-kén kapott tőő Szélesy Gábor atya charta-biankát a *nemesek társodája bővítésére fölveendő 1000 aranyra* a pesi sóházban és 12,000 frt 5% kamatainak évenkénti fölvételére, mint az alapítványi tőkepenz növeléseül. — Azonfölül főtőő Martonyi Pál a *zene nyilvános tanára* részére 2000 frtot ajánlott; első zenetanár volt Thumár Henrik kegyes-rendi atya, a ki az ének és hegedű elemeiben jól ki-

képzett tanítványait nem egyszer mutatta be a nevezett kegyes alapítónak az ő nagy gyönyörködésére.

Megemlítjük e helyen mellékesen, hogy ugyanazon fötdő *Martonyi* kanonok úr a székesegyház orgonáját, melyet teljesen kijavíttatott, lábitóval stb. saját költségén elláttatott, a kegyes-rendiek templomának ajándékozta, e helyett ujat szerezvén a székesegyház részére. — A nagy biboros főpásztor a *nemes ifjak intézetét az előbbi szűkes helyről a réyi püspöki lakba tette át*, ahol ezen lovagiskola (*Collegium Theresianum*) szépen diszlett a tantárgyak gondos előadása mellett. Ezen lovagiskola ajtaja fölötti márvány- emléklapon ezen fölirat volt olvasható :

Has aedes

Quas Michael Cardinalis ab Althann et ejus ex fratre Nepos

Carolus Pontifices Vacientes a fundamentis erexerunt

Christopho Cardinale a Migazzi hanc Ecclesiam

secundum gubernante

Franciscus Imperator, Maria Theresia Imperatrix et Regina Apostolica

Josephus Romanorum Rex

Leopoldus Maria et Maria Christina Archiduces

Anno MDCCLXIV. sex dies Majestate bearunt sua

Augusta Maria Theresia insigni in Deum omnipotentem pietate,

in Regnum ac gentem amore Religioni et bonis artibus

perenne constituit monimentum Anno MDCCLXVII.

Azonban a nemes ifjak intézete részére már néhány éve annak, hogy egy egészen más helyiség elkészítésére történtek intézkedések. Ide vonatkozólag a városi jegyzőkönyvben az 1764. dec. 11-kén ezek fordulnak elő: „A szállásházra nézve, melynek egy része az ott építetendő nemesi tápintézet végett ő főmga rendeletéből még ezen télen lebontandó lesz, hogyan és mit kellene tenni, a legközelebb jelentést kell tenni a segédpüspök ő mlgna. A mi is midőn elhatározva lett volna, a tdő kegyes-rendi atyák főnöke az ügyet olyképpen adta elő, hogy mivel tudtára van az már a nemes tanácsnak, miszerint ő fölsége rendelete és bőkezűsége folytán tápintézetet kellene építtetni és azt ő főmga azon helyen akarná emeltetni, ahol most a szállásház (Domus quarterialis) felső része van, a segédpüspök ő mlgva a kegyes-rendi házfönököt a nemes tanácshoz utalta, hogy az ügyet előbb ott adná elő, kitudandó: mit kellene tenni, nehogy a város ebben kárt szenvedjen; vajjon kibecsülés által kellene-e neki kielégítést tenni, vagy más valamiképen. Hogyha pedig a város a becsárból valamit leengedne, azt igen kedvesen vennék az illetők; de minthogy a tanács ezen ügyet szükségesnek látta mindenek előtt a segédpüspök ő mlgval közölni, azon kijelentéssel bocsátotta el a tanács a ntdő kegyes-rendi házfönököt, hogy az eredményről értesíttetni fog minél előbb.“

Ezen évi télen a társoda főnöke a *túpintézet fölépítésére* szükséges minden anyagokat, mint: köveket, meszet, téglákat stb. összehordatott és a nemesek társháza létesítésére szükséges telket, mely a kegyes-rendi társodával határos és a melyen előbb a katonai szállásház létezett, nagy nehézségeket legyőzve, azon kegynél fogva, a melyben ő főmgnál állott, megnyerte, 300 ftok lefizetése mellett. Ezen a Dunára néző telek-rész 7, délre 24 és keletre 7 ölnyi terjedésű. Azon okmány, melynélfogva ezen telek a kegyes-rendieknek átengedtetik a jelzett czélra, a rendtartomány irattárában őriztetik.

Minden az építésre szükséges anyagok beszerezettvén, ntdő *Szélessy Gábor* házfőnök atya 1765. május 25-re a segédpüspök ő mlgát az *első kö letételére* meghitta, a ki is azt a reggeli órákban a kanonokok, szerzetesek, tanács, iskolai ifjuság, a társoda nemes növendékei és nagy népsokaság jelenlétében, a keletre néző szegletben letette, felolvastatván előbb ezen abban elhelyezett irat:

Lege. Posteritas.

Lapis. Primus. sum. pro. Collegio. Nobilium. Destinatus. Quod. Munifice. Deo.

Regi. et. Regno. Condiderat. Augustissima. Romanorum. Imperatrix. Regina.

Apostolica. Hungariae. Magna. Maria. Theresia. Illustre. Regum. Omnium. Exemplar.

In. Quo. Quid. Magis. Admiretur. Orbis.

Id. ne. Quod. Pluribus. Hostibus. Invicte. Respondeat.

An. Quod. Litteris. Prope. Emortuis. Obstupesce. Inter. Bellorum. Incendia. Spiritum. et Vitam. Reddiderit.

Felicissimum. Tristissimis. Temporibus. Imperium.

Nec. Tu. Posteritas. Decernes.

Propitiam. Mihi. Fecit. Augustam. Gratia. Qua. Plurimum. Valet. Eminentissimus.

Et. Purpuratus. Princeps. Ecclesiae Catholicae. Antistes. Vindobensis. Et.

Vaciensis. Christophorus. a. Migazzi.

Tanto. Principe. Quid. Dignum. Dicam.

Qui. Franciscum. I. et. Mariam. Thesium. Augustos. Virtutum. Suarum. Praecones.

Mundum. Adspectabilem. Magnitudinis. Suae. Admiratorem. Habet. Heic. Me. Collocavit.

Illustrissimus. Antistes. Nemesinus. Carolus. de. Salbeck. Scientiarum. Omnium. in. Tribus. Bonarum. Artium. Aedibus. Praeses. Fautor. Amplificator.

Omnibus. animi. Corporisque. Dotibus. Admiraculum usque Excultus. Vicariam. Operam.

Principi. Migazzio. Praebet.

In. quo. Civilis. Prudentia. Religionis. Amor. Musae. Domicilium. Posuere.

Ingratus. sim. si. et. cetera. Vaciae. taceam. ornamenta :

Canonicorum. Collegium. Illustre. reddunt :

Illustrissimus D. *Xaverius Lauchass* tit. Eppus. Lector.

Rdsmus D. *Franciscus Sal. Würth* Cantor.

Rdsmus D. *Paulus Martonyi* Custos.

Rdsmus D. *Guillemus Fridericus Damiani* Archi-Diaconus.

Rdsmus D. *Ign. Magyar* Rr. Sem. Prof. Sacr. Script. tit. Canonicus.

Rdsmus D. *Joann. Nep. Laffcsák* Prof. Theol. tit. Canonicus.

Rdsmus D. *Augustinus Benedek* Prof. Theol. tit. Canonicus.

Rdsmus D. *Erdélyi* Prof. Sac. Canon. tit. Canonicus.

Rdsmus D. *Felix. Leopold. Bensoni* Par. Sup. Civit. et tit. Canonicus.

Rdsmus D. *Samuel Pruszkay* Par. infer. Cittis et tit. Canonicus.

Viri. Omnes. Facilitate. Vitae. Integritate. Eruditione. Magni. Si. Cum. Maximis. Comparantur. Concreditus. sum. Religiosis. Patribus.

Scholarum. Piarum.

Quorum. Familiam. Ducit.

Rdssus Pater *Joseph. Maria Isuria* totius Ordinis Generalis.

Admodum Rdus Pater *Gregorius Tapolcsányi* Praepositus per Hung. et

[Trans. Provincialis.

Hi. Qua. Populum. Qua. Litterariam. Juventutem. Istituunt. sub.

Cura. Vigilantia. Directione :

Rdi. Patris. *Gabrielis. Szélessy.* Domus. Rectoris.

Vice-Rris. *P. Ludovici. Némethy.* Concionatoris. Hungarici.

Patris *Damasceni Germanici* Concionatoris.

Patris *Henrici Thumar* Magistri Musices.

Patris *Emerici Percel* Professoris Philosophiae.

Patris *Emerici Neográdi* Procuratoris Domus.

Patris *Ludovici Szomi* Professoris Rhetoricae.

et reliquorum Magistrorum.

Primi. In. Collegium. Adoptati sunt :

Illustrissimi. Comites. *Joannes et Carolus de Hadik.*

Magni illius *Andreae Hadik* Belli Ducis et Herois Pignora Anno a

reparata Salute 1765. IX. Kalend. Juniis. Pontifice Maximo Cle-

mente XIII. Romanorum Imperatore Francisco I. Rege Romanorum

Josepho II.

Betétetvén az első kö, tdő *Keszthelyi László* atya által készi-
tett ékes beszéde; mondott *Laczkovics György*, a nemesek társodájá-
ban az ékesszólás tanulója; az ünnepélyes ebédre a tdő rendház-
kormányzó atya a mlgos segédpüspök, kanonokok stb. urakat volt
szerencsés fogadni, és ez alatt *Thumár Henrik* atya zenemester a
mlgos úr tiszteletére a többi zeneértő kegyes-rendiekkel ugynevezett
oratoriumot adott elő, a mi ugy megtetszett ő mlgnak, hogy ezen
művecskét emlékül magának elkérte és a növendékeket megajándé-
kozta. — Ezen időben november elejeig 10 kőmives dolgozott; a

bibornok ő főmga, a kegyes-rendiek iránti jó hajlamánál fogva megengedte, hogy minden az építésre szükségesek, azon áron adassanak nekik, amint azok az uradalomnak költségébe kerültek. *Rudnyánszky József* spirituális úr pedig, a kegyes-rendi társház különös jótévője két erős bivalyt ajándékozott az épületi anyagok behordására.

1766. évben elmúlván az őszi szünidők, a tanulmányok előadásának ünnepélyes kezdete történt a bibornok ő főmga előtt. Amidőn *Schwartz Glycér* atya ékesszólás tanára tartott beszédet, a melyben megmutatta, hogy azon tanulmányoknak szorgalmas tárgyalása, melyek a nemesek Migazzi-társodájában előadatnak, azoknak annyira szükséges, hogy azok nélkül az ösöktől átvett dicsőséget védeni nem lehetne. — Ezen időben a bibornok ő főmga sz. misékre 300 frtokat adott, hogy ezen pénzt a fáradhatlan *Szélessy Gábor* atya szintén az új akadémia építésének költségeire fordítsa. — 1767. márcziushóban, sz. József napja után, Bécsből megérkezett a bibornok ő főmga, és a tőle rendház-kormányzó atyának azon örömdetes hírt hozta, hogy a királynő ő fölségének az forogna elméjében, miszerint ezen helyen oly társoda emeltetnék, a melyben 20 nemes ifjú királyi költségen az áhitatban, szépművészetek és tudományokban a kegyes-rendiek gondja alatt neveltetnék, és ezen társoda az ő fölséges nevére „*Collegium Theresiarium*“-nak nevezetnék. Nehány nap múlva megérkezett *Orosz Zsigmond* tartományi főnök és a bibornok ő főmgával értekezni kezdett a szerzetesek számáról és a helyről. Mivel semmi elegendő tágas és alkalmas hely sem találtatnék, új épületet létesíteni pedig már alkalmatlan volna, a bibornok ő főmga, a magyar nemzet iránti szeretete és hajlandóságánál fogva, az ő palotáját, ő fölsége kegyessége és akaratából volt átengedendő, oly föltét alatt, hogy az a következő 1768. évben már megnyitassék.

Ezen ügyben a kegyes-rendi tartományi főnök Bécsbe ment föl július vége felé, ahol ő fölsége által kegyesen lön fogadva, könyörgő iratát benyújtotta, a melyben, miután szép és ékes kifejezésekben ő fölségének a tudományok iránti valódi és állandó szeretetét, a magyar ifjúság és a kegyes-rend iránti kegyességét magasztalná, alázatosan esedezett, hogy a „*Váci Teréz-társoda*“ egészen a kegyes-rendieknek adatnék át, oly jogokkal, melyeknek a bécsi Teréz-társoda örvend, és e fölötti legmagasabb akaratát alapítványi irattal is megerősíteni méltóztatnék. — Mindezeket ő fölsége megadta és hozzátevé, miszerint nem kételkedik azon, hogy a gondjaikra bizott nemes növendékeknek az áhitatosság és tudományokbani előmenetelökön nagy örömet érezhetend nem sokára. — Egy-szersmind ezen időben kikereste a rendtartományi főnök atya ő fölségének a nemes ifjak ruháját illető rendeletét; mire nézve ő fölsége kegyesen kinyilatkoztatta, hogy annak örök emlékére, miszerint mint özvegy jött ama gondolatra, vas-szinű fekete selyem-posztóból készült gombok és kapcsokkal láttassanak el a nemes ifjak egyenruhái. — Majd az iránt könyörgött a tartományi főnök atya ő fölségének, hogy

amint már ő főmgval a bevezetés napja kitűzve lett, az nov. 5-ről május 13-kára, mely ő fölségének születés-napja, tétetnék át. — Azon idő alatt azonban a kegyes-rendiek az ifjusággal a tartományi főnök által a társodába minden ünnepélyesség nélkül bevezetessenek és minden gyakorlatok az előírt módon kezdetüket vegyék. — Megértvén hát ő fölsége teljes akaratát és az intézet érdekében másoknál is, ahol szükséges volt, mind Bécsben, mind pedig Pozsonyban, mindent szerencsésen elvégezvén, Vácra jött és nov. 2-kán ebéd után, *Tuschleitner Cajetán* atyát, mint a társoda jövő kormányzóját (rectorem), *Schwartzel Glycér* atyát, a bölcsészet tanarát és a növendékeket (Clericos), mint a szókötés elemeinek és az elemi osztálynak mestereit, *gr. Haller József* és *Almásy Ignác* természettan, *Fogarasy Gábor* költészet hallgatóival és más néhány nemesekkel oda bevezette.

14. §. A nemes ifjak társodájának ünnepélyes megnyitása és egyebek.

Az 1768. május 13-kán, $\frac{1}{2}$ 9-kor, két csapat katona, az egyik magyar, a másik német, az ő zászlóik alatt, katonailag szervezve, a piacra vonult és midőn a bibornok ő főmga a sz. Domonkos-rendiek templomában (az u. n. fehérékében) ő fölségének, Mária Teréz királyasszonynak jólétéért tartott sz. miséjét bevégezte volna, a szokásos üdvölvések közben, mindnyájan a Teréz-társodába vonultak. Előrement ő főmga udvariszemélyzete, aztán lépdelt a nemes ifjuság tanáraival, majd a nagy főpap bíborba öltözötten *gr. Hadik András* ő nmlgval, mint ezen ténykedésre kiküldött királyi biztossal, számos grófok és egyéb honi főurak, valamint a kanonokok, papság, szerzetesek, nemesek és nagy népsokaság kíséretében. Ezen szép ünnepélyes menetet lelkesítette két egymásnak felelő zenekar és midőn a felavatás helyére elértek, a bibornok ő főmga a királynő ő fölsége jótékonyosságát magasztaló igen ékes, nyomtatásban is megjelent alkalmi beszédet tartott. Bevégződvén ez, *gr. Hadik* ő nmlga az eléje tett társodai kulcsokat, a kegyes-rendiek birtokába bocsátott intézet birtoklása jeleül, előre bocsátva ékes, remek-írályú és komoly beszédét, a tartományi főnök és a társoda kormányzójának kezeibe adta; majd erre aztán a királyi alapítvány terhére fölvetett 20 nemes növendéket az alapító királynő nevével diszitett arany-érmekkel saját-kezüleg ékesítette föl.

Ezek így történvén, *Conrádi Norbert* atya, a tartományi főnök tanácsosa, Mária Terézia dicséreteiről igen jelesen szónokolt és neki azt, hogy ezen nemes ifjuság képezését a kegyes-rendiekre bízni méltóztatott, bőven és nagyszerűen köszönetet mondott és egyszersmind ünnepélyes ígéretet tett, hogy a nagy királynő, oly kegyes anyja és urnő ezen igen megtisztelő jótéteményére emlékezve, egymást kölcsönösen buzdítani fogják, miszerint a nemes ifjuság kellő kiképezésére egész erőiket feláldozva alkalmazzák. — A vendégek

sokkal nagyobb számmal lévén, semhogy azokat az egy, noha különben elég téres és tág étteremben méltóan elfogadni lehetett volna, azért mindnyájokat a bibornok ő főmga részint magával a városházán, részint pedig a Teréz-társodában fényesen vendégelte meg, az egész napon hangoztatván a legbőkezűbb alapítónak, Mária Teréz királynő ő fölségének nagyszerű bőkezűségét s harsány fölkiáltások közt éltetvén őt mind a számos vendégek, mind pedig a népség. A forró hála üdvkiáltásai alig birtak véget érni ekkor.

Még ugyanazon 1768. évi szeptember-hóban, a kegyes-rend egy kitünő tagjának, a tudós *Horányi Elek* elnöklete alatt az egyetemes bölcsészettanból diszvitatkozás tartatott, mely Mária Teréz kegyes alapító ő fölsége tiszteletére volt rendezve. Ezen ünnepélyen szépen kitüntette magát *török-sz.-Miklósi Almásy Ignác* jeles és nemes ifju ügyes feleleteivel. És így ő nevezhető a Teréz-társoda első zsenéjének, kit ezen hires tanintézetben először ért ily kitüntetés, a kinek is a bölcsészettanban tanusított nagy szorgalma és szép előhaladásaért, a királynő ő fölsége nevében, *Migazzi* bibornok ő főmga aranylánczot akasztott nyakába sajtákezüleg.

15. §. A nemes ifjak társodájának kormányzói és tanárai.

Időközben a nemes ifjak tápintézete (*Convictus nobilium Juvenum*) azon különösen e célra emelt épületbe tétetett át, mely a mostani m. kir. fegyház diadalkapu felé néző szegletének helyén emelkedett s ezért a köznép a fegyházat maig is „*konvik*“-nak nevezi. — A Mária Teréz császár- és királynő által 1767-ben alapított s róla nevezett hires társodának ezek voltak kormányzói (*rectores*.)

1. *Tuschleitner Cajetán* (a S. Thoma Apost.) óvári születés, 1767—1768-ig. A nemes ifjuság nevelésében igen ügyes és hirneves lévén, miután a bölcsészeti és hittudományi tanszakokat adta volna elő, a váczai Teréz-társoda kormányzására tétetett át Nyitráról, a melyet legjobb törvényekkel látva el, mint *első kormányzó 14 éveken át* úgy igazgatott, hogy a kormányzásban nála sem a hit, sem az ildomosság, sem pedig az éberség nem hiányzottak. A növendékeket a szépművészetek, tudományok, munkásságra és az áhitat gyakorlataira a legjobb módokkal úgy vonzotta, hogy a főurak gyermekei e társodába seregelve, tágasabb épületre lett szükség, melyet aztán a bőkezű alapító királynő csakugyan létesített is, a tanárok és felügyelők számát és évi fizetésöket is megnagyobbította, a kormányzó ügyességét, ildomságát és buzgalmát pedig a szerzet legnagyobb ajánlásával gyakrabban megdicsérte nyíltan. De igen jó hirneve volt neki az ország legtöbb főurainál, a váczai nagyvnevű püspök és bibornok *Migazzinál*, a ki valamint mint élőt állandó jóakaratóval tüntette ki, úgy mint elhunytól (1781. május 19.) is a társoda atyáihoz intézett iratában dicséretekkal emlékezett meg róla. De maga a rendi tartomány is méltányolta fényes érdemeit, mert őt ismételt

kormánytanácsosi, majd meg kormánysegédi rangra méltatta. — A rendi vezérő befolyása nélkül választatott:

2. *Königsacker Calasanctius* (a Jesu Maria) bécsi eredetű, 1781—1782. Noha grófi vérből származott, mégis ki sem volt nála szerényebb, tiszta lelkű, ártatlan életű és igen nagy képzettségű egyén volt, a ki névszerint, a tudományokban, a görög és héber nyelvekben is igen szép járatosságot tanusított és az irodalmi téren is jó hangzású volt neve, nem egy művet hagyván hátra kéziratban is.

3. *Pallya István* (ab Assumpt. BMV.) Léván született; 1782—1783. — Igen nagy tudományú és hírneves tanférfiu volt az egész országban. Egyházi és egyéb classicus képzettségét bizonyító beszédeit *Horányi Elek* adta ki. Kolozsvárról Vácra tétetett át a Teréz-társodába, mely tekintélyes tanintézetet annak szétosztásaig nagy ügyességgel és tapintattal kormányozta és mint a rendtartomány főnöke a váczkegyesrendi társház azon újabb részét, mely a papnöveldére néz és a melyet *Migazzi* bibornok ő főmga e szerzetesek részére emeltetett, az azt elfoglalni törekvők ellenében a rendnek hatalmas védérveivel megtartotta birtokában.

A Mária Teréz-féle ezen nemes intézetben *tanárokkul* ezen kegyesrendiek működtek: *Jankovich Nep. János* (a S. Jos. Calasanctio) nagysalgói születés; *Orosz Zsigmond* giraldói eredetű; *Poor Cajetan* (a S. Leopoldo) óvári; *Keszthelyi László* (a S. Gabriele) Keszthely szülöttje; *Szalay Rafael* (a S. Elisabetha) óvári; *Ege Sándor* (a S. Joanne Bapt.) pesti; *Belányi Bernárd* (a SS. Sacramento) privigyei; *Mohoricz Tóbiás* (a S. Raphaelle) pesti; *Kosztka Mihály* (a S. Joan. Nep.) szebeléti; *Szeicz Antal* (a S. Nicolao) szegedi; *Schmidt József* (a Desp. BMV.) pesti; *Szablik István* (a S. Julianna) szegedi; *Ferenczy Cal. József* (a S. Antonio) szécsi-szigethi; *Huber Joákim* (a S. Anna) helfaini (ezen virágzó nemes intézetben annak eltöröltetéseig 17 éveken át nagy buzgalommal működött, mint a latin nyelv és több tantárgy előadója;) *Zimányi Lajos* (a S. Cruce) kamenecezi; *Dományi Márk* (ab Assumpt. BMV.) veszprémi; *Papanek Ker. János* kuklói születés; és még mások, a kik jámborságuk, tudományos képzettségök és szorgalmas, pontos, lelkiismeretes tanárkodásukkal ezen szép nemesi tanintézetet virágzásra emelték és a kegyes-tanítórendnek becsültetését, dicsét és a közszeretetre érdemességét nagy mérvben mozdították elő; és azért legyen e helyen is áldásban az ő emlékezetük!...

16. §. A Teréz-féle társoda megszüntetése és egyebek.

Az 1785. évi események igen nevezeteseek a kegyes-rendiekre nézve Vác városában; miután ugyanis II. József az 1780. decz. elején az ő fölséges anyjának, Mária Teréznek, halála után, annak örökös tartományai kormányát átvette, a régi országlás alakját mintegy egészen megváltoztatandó, rendeleteivel mindent szeszszavarni látszott. Hoszszú volna mindezt részletezve előadni, azért csak azokra

szorítkozunk röviden, melyek bennünket itt közelebbről érdekelnek. — A tandij (didactrum) behozatalával a tanuló ifjuság számát nagyon megcsökkentette! — A nemes ifjuság képezésére alapított tápintézeteket (convictus) beszüntette, azok alapítványi tőkepénzeit a közkinestárba rendelte betétetni és minden ily egyes egyénnek ösztöndíjat utalványoztatván, akarta, hogy azok magánlag teljes szabadságban neveltessenek . . .

Hasonló tápintézetet (Convictum) létesített néhány év előtt Vácson a kedves emlékezetű *Mária Teréz* királynő, mikép föntebb már láttuk, főkép *Migazzi* bibornok, bécsi érsek és a váci püspökség örökös kormányzójának (ha ezt II. József másképp nem akarta volna) kegyes buzgólkodása folytán, a mely oly virágzóvá lett intézetben nemcsak a hazai, hanem a külső főnemességi ifjak is, azon biboros főpap legnagyobb megelégedésére a fönnt nevezett kitünő képzettségű kegyes-rendiek által neveltettek és tanítottak a gymnasiumi és bölcsészeti tanszakokban. Azon nemes intézetnek akkor *Pálly István* atya, kitünő tudományosságú és több kiadott műveiről is nevezetes áldozár volt elöljárója, a ki arra lön méltatva, hogy a jobb sorsra érdemes eltörölt Jézustársaság széteszlása után *Mária Teréz* ő fölsége által a kolozsvári akademia igazgatója és az ottani tápintézet kormányzójává neveztetvén ki, ahonnét 2 év előtt Vácra tétetett át ezen utóbbi minőségben és itt érte őt II. József császárnak azon mindenütt nagy megütközést és fölháborodást keltő, 1784. évben kelt kibocsátványa, mely szerint a nemes ifjak tápintézetei országszerte feloszlatandók valának! És minthogy ezen a magyar nemességet annyira elkeserítő rendelet téli időben bocsáttatott ki, amidőn a külső növendékek, vagy a szülőiktől távolabb lévők, hazájokba oly könnyen vissza nem voltak küldhetők, azokkal tdő *Pálly István* kormányzó atya, ugy rendelvén a bibornok ő főmga, a régibb kegyes-rendi társodába költözött át és pedig ennek azon részébe, melyet ugyanazon biboros főpap három év előtt végeztetett be és azt, az itt Vácson, 1782. évben tartott rendtartományi káptalan alkalmával a váci kegyes-rendi társodának adta át örök időre 12 szegény nemes növendék képzésére tett alapítvánnyal együtt, amint is ezt a társoda főajtaja fölötti márványkőbe vésett ezen fölirat is bizonyítja :

Partem hanc aedium
Eminentissimus Cardinalis
Christophorus de Migazzi
Anno 1781. perfecit.
Anno 1782. Scholis Piis donavit.

A nevezett kormányzó atyával az uj lakásba ezen ifjak jöttek : *báró Baselli Károly* és *Lörincz* a carnioliai herczegségből ; *Czinderei Pál* Somogy megyéből ; *Jeszenszky György* Tolnamegyéből ; *Okolicsányi János* Hontmegyéből ; mindnyájan a humanitás II. osztálynak hall-

gatói. — *Pehárnik Alajos* károlyfehérvári, nyelv. III. oszt. tanuló. — *Burián Károly* váci, humanitás I. oszt. tanuló. — *Báró Vécsey Ágost* szathmármegyei, gr. *Delmestri György* cormonsensi, *Cseh Antal* bukovinai nyelv II. oszt. tanulók. — Gr. *Delmestri János* cormonsensi és *borsodi Latinovics András* nyelv. I. osztályúak. — Midőn ezeket a kegyes-rendi társoda nevezett részében tőő *Pallya István* nagy buzgalommal képezné, azon hír szárnyalt, hogy II. József császár, a reformjaival mindent felforgató, Pestről Vácra szándékoznék érkezni.

De lássuk it már e helyen, hogy midőn 1784-ben a Teréz-féle nemesi társoda Váczon is feloszlattatott, miután az itt 1767. év óta diszlett volna, kik voltak, illetőleg mely kegyes-rendiek képezték annak utolsó személyzetét. Amint az 1784. tanévről az illető előljárók által az egyházmegyei hivatal útján a nmlgú m. kir. hittó-tanács-hoz fölterjesztett értesítvényből kitünik, a *váci kegyes-rendi társodában volt ekkor 18 piarista összesen*, a kikkől áldozárok voltak: *Pallya István* kormányzó, *Dományi Márk* alkormányzó, *Némethy Elek*, *Domm Flórián*, *Szalay Ráfuel*, *Ettinger Alajos*, *Jankó Nep. János*, *Huber Joakim*, *Zimányi Lajos*, *Klohommér Nep. János*, *Ferenczy József*, *Müller Antal*, *Grizli Hermenegild* atyák; (elmentek: *Schröck Incze* Selmeczre, *Schrautt Ferencz* növendék Budára theológiát tanulni, *Melczér Károly* növendék Pestre;) újak jöttek: *Majer Nep. János* atya, *Nyitráról*; *Saltperger Alajos* növendék, a váci régi társodából áttéve; *Girschig ev. János* Trencsénből, növendék; *Rosenpacher Ferencz* növendék és fr. *Donulus Böhm* beesküdött rendi segédtárs. — A régi kegyes-rendi társoda szerzetesei ezek voltak ekkor: *Volákó Marczell* rektor, *Lemoni Kázmér* alrektor, *Poor Cajetán*, *Hangyássy Imre*, *Rakovszky Gergely*, *Hentaller Gáspár*, *Vitzigmann Vincze* atyák; *Petrovics György*, *Lang Ignác*, *Schmitt Bertalan* növendékek és *Prett Simon*, meg *Schmitt József* rendi beesküdött segédtársak. — Elmentek: *Vinterhalter Benedek* atya *Nyitrára*; *Berczely Károly* is oda; *Rabenhuber Bernárd* atya *Pestre*; *Loos Nep. János* növendék visszament a világba; *Saltperger Alajos* növendék áttétetett a Teréz-társodába; *Stosz Godefried* Tatára rendi segédtárs. Újak érkeztek: *Raab Béla* *Nyitráról*, *Frey Ferencz* atyák *Pestről*; *Adamovics József* növendék *Kalocsáról*. — Innét látszik, hogy ezen szent szerzet mindkét váci társodája jó népes volt.

17. §. A kegyes-rendieket mélyen megszorító egyéb események.

Valóban II. József császár egyszer csak Pestről Vácra rándult, a ki a török-háborút forgatván elméjében, minden a Duna mellett fekvő helyeket nagy gonddal megtekintett és minthogy a nemes ifjúságtól kiűritett Teréz-társodát *Conrádi Norbert* rendtartományi főnök és *Pallya István* intézeti kormányzó kíséretében megtekinténé, várakozáson kívül e szavakra fakadt: „*Meglehet, hogy ez ismét a ke-*

gyes-rendieknek fog adatni vissza. — Aztán a régi társodába jöven és azt megtekintvén, azon nyilatkozatot tévé, hogy az épület többet ígér kívülről, mint belül és amidőn kérdé, hogy mért nem végzik be a nyári keletre néző emeletet, ekkor ugyanis csak a fő-falak állottak földél alatt és a tartományi főnök ennek okául a költséghiányt említené, ő fölsége erre mosolygott és a templomot kívánta látni; de minthogy a rendi segédtársat, a kinél a kulcsok voltak, rögtön megtalálni nem lehetett, így azt meg nem tekintve, visszatért Pestre.

A király ezen kíváncsisága megijesztette a kegyes-rendieket, tapasztalatból tudták ugyanis, hogy leginkább ott történtek a változtatások, ahol az uralkodó valamit kíváncsibban tekintett és vizsgált meg és véleményeik ugyan valósultak is, mert 1785. június 17-kén királyi biztosok jelentek meg, a kik a hitszónok-rendieket kolostorukból és Váczról elköltözni, a kegyes-rendieket pedig székhelyöket változtatni parancsolták. Mily lelkülettel fogadta mindkét fél ezen keserves rendeletet, azt könnyebb elképzelni, mint szavakkal kifejezni. Azok saját hibájokon kívül, mindenöktől a mit hosszú tákarékosság és a jötevők bőkezősége folytán magoknak szereztek, tüstént megfosztattak, mindezekért egyenként éltök végeig 200 frtnyi évi nyugpénzzel láttatván el!! — A kegyes-rendiek pedig a tágas telken emelkedő és kényelmökre építettett társodából egy szűk helyiségbe voltak kénytelenek átköltözni, ahol sem a tanároknak elegendő lakhely, sem az iskolák részére elegendő helyiség nem volt; de ama szerencsétlen, átkos hatalomnak engedni kellett. És azonnal, amint ő fölségének ezen kinos hatású parancsa a királyi biztosok által mindkét félnek kihirdetve lön, a sz. Domonkos-rendiek fájdalmas szívvel zokogva távoztak el, a piaristák pedig épen nem viderabb kedélylyel holmiaikat augusztus hó végével áthordatni kezdték. Ezeket ugyan az vigasztalá, hogy csak egy évre kellett átöltözködniök a kijelentés szerint és hogy szabad volt mindenöket, ami csak ingóság volt, oda átvinniök. De ezen vigasztalást nemsokára azon legkeserűbb fájdalom irtotta ki, hogy nekik is látniök kelle, mikép adatnak el oltáraikról a legékeőbb képek, oly kedves hangzású haragjaik tornyaikból levétetnek és elvitetnek, az egyház padjai, szószék, sőt még magok a tornyok is árverésre bocsátatnak és az egész társoda az egyházzal együtt a katonák tanyájává változtatni parancsoltatik!!! . . .

Továbbá a kegyes-rendi új szálláson azon intézkedés történt, hogy a felső emeleten a szobácskák két, az alsón pedig 3 osztályra alkalmaztassanak be, melyek is akkor, mivel a következő tanévre behozandó tandíj miatt csekély volt az ifjúság száma, egész tágasnak lenni látszatának, de II. József halálával eltöröltetvén ezen súlyos törvény és azonnal növekedvén a tanulók száma, oly szűkekké lőnek, főképen az alsóbb 3 osztályok, hogy az összetóduló ifjúságnak alig lehetett bevenni felét. Ide járult még azon kényelmetlenség is, hogy a nagyon alacsony ablakok setétséget okoztak és minthogy a

piaczra néztek, az adók-vevők örökös zajongása az ifjúságot nyugtalanítá. A tanítókra nézve pedig az a nagy alkalmatlanság volt, hogy alig létezett annyi szobácska, mint amennyien szerzetesek voltak és azokat is, minthogy a rendházkormányzók a főemberek kérelmei által meggyőzettek, ezek kénytelenek voltak a bennlakó növédekkel megosztani. Ezen szűk helyen voltak kénytelenek a kegyesrendiek majd 11 évig küzdeni, anélkül, hogy remény csillámlott volna valami jobb bekövetkezendő sorsra; sőt dolgaik naponként roszbakra fordultak, azért, hogy a 12,000 frtnyi tőkepénz évi kamatainak elhanyagolása miatt, sem a szőlőt, úgy amint kellett volna, mivelni nem lehetett, sem az épületeket kitatarozni, aminél fogva már nemcsak a folyosók, hanem a szobácskák is odafönn beáztak! Ezen alkalmatlanságokon némileg könnyíteni látszott a rendházkormányzó atya, midőn a hitszónok-rendieknek burgundiai már-már árverés alá kerülendő kertjüket a nmlgú httó-tanácsból használatra megnyerte, mely adomány okirata a rendtartomány pesti irattárában őriztetik.

Miután 1793. okt. 4-kén tő *Pallya József* atya, *Pallya István* testvére, a váci rendház kormányzására, a selmeczi házfőnökségből megérkezett volna, látván a ház nagy pusztulását, nemcsak hogy el nem csüggedett, hanem minél inkább látná azt a roskadásra hajlani, annál nagyobb buzgalommal és gyorsasággal igyekezett a bajon segíteni.

18. §. Az iskolák bővítése és a régi társoda viszzszanyerésére irányzott törekvések, a helyreállítások s egyebek.

Pallya József házfőnök atya mindenek előtt az iskolák bővítését igyekezett a nmlgú httó-tanácsnál az iskolai főigazgatóság útján eszközölni és midőn látná, hogy az iskolákra nézve tett előterjesztésére mi határozat sem következne, 1794. januárhóban ismét *gr. Szapáry József* iskolai főigazgatóhoz folyamodott, kérvén őt, hogy az ügyet el ne feledné, a ki ki midőn azt felelné, hogy az ügy régen áttéve van a nmlgu httó-tanácshoz és ő nem tudná, hogy az mért akadt ott fönn, ebből azt következtette a házkormányzó atya, hogy neki más uton kell az ügyet mozgatni, hacsak az ellenségek fondorkodásai miatt azt késleltetni nem akarja. — Akkor ugyanis több nógrádmegyei nemes ifjú járt a kegyes-rendiek gymnasiumába, a kiknek szülői gyakrabban jövéen Vácra, örömmel vették észre, miszerint az ő kedves fiaik itt az erkölcsökben és tudományokban szép előmenetelt tanusítottak, először azoknak nyilvánította szándékát, majd azok tanácsát követve, tek. Nógrádmgye alispánjához, *Muslay Antal* kir. tanácsoshoz, nyújtotta be alázatos folyamodványát, kérvén őt, miszerint a kegyes-rendiek iskoláinak szűk voltát a vgyei gyűlésen a tek. karok és rendek előtt, ha jónak látná, előterjesztene, és aztán a tek. vgyei közönség a nmlgú httó-tanácsnál közbevetné magát, minthogy a karok és rendekből többen szemtanúi

voltak az iskolák szűkvoltának, a mely keserves állapotba II. József császár által lőnek döntve e jobb sorsra érdemes kegyesrendi tanárok. A vgye urai nagyszerű szavak és igen fontos érvek hangoztatásával pártolták a kegyes-rendieket, és haladék nélkül azon határozat lőn hozva, hogy nemcsak a dolog szüksége a nmlgú httó-tanács elé terjesztessék, hanem egyszersmind a szomszéd Hont-, Zólyom- és Pest-vgyék is, a nógrádmegyei közgyűlésből hozzájuk menesztendő iratban buzdíttatnának az ügy pártolására. A mely 4 vgynek közbevetése a kegyes-rendieknek legtöbbet használt; mert 1795. januárhóban a nmlgú httó-tanács elhatározta, hogy az iskolai ügybeni tanácsos, *Lakics György Zsigmond* a kegyes-rendi tartományi főnökkel, *Perczel Imrével* és *Thallher József* kamarai építészszel rándulna föl Vácra, és egyetértve a helyi igazgató *Pallya József* atyával, látnák, hogy a II. József császár által ott kiűritett 4 épületből melyik lenne iskolának és a kegyes-rendiek lakásának legalkalmatosabb, és e célra a legkevesebb költséggel alkalmazhatónak. A kik is ugyanazon évi febr. 9-kén itt megjelentek, és mindjárt a következő napon megtekintvén az épületeket, és Lakics által is megismertetvén az iskolák szűkvolta, ezen dologban határozni kezdettek.

Lakics véleménye volt, hogy a sz. Domonkos-rendiek kolostorában a piacra néző épületrész még egy emelettel fölebb vitessék, és a káptalani curiaig huzattassék ki és az iskolák úgy rendeztesenek be, hogy az udvartérre legyen az épülettel a homlokzat rendezve, és így a tanulók megszabadítva legyenek a heti-vásárosak kalmár-zajongásától; de a rendtartományi főnök csak amellet volt, hogy a régi társoda visszaadassék, részint mert annak kitatarozása kevesebb költségbe kerülne, részint pedig, hogy az rövidebb idő alatt bevégezhető lenne; és ezen a házkormányzó is megnyugodott. Végre két hét múlva a rendtartományi főnök nézetére tértek azon kivétellel, hogy a tartományi főnök a régi helyen akarná az iskolákat berendezni, Lakics ellenben az igazgató és tanárok lakaiúl a *Migazzi* bibornok által emeltetett épületrészt akarta volna berendeztetni, a mely véleménytől elmozdítatni nem akart, noha a régi iskolákat meg sem tekintette. Azonban, amint Lakics a kegyes-rendieknél eltöltött két két mulva a rendtartományi főnökkel együtt elköltözött volna innét, és az építész a költségvetés elkészítése és az egész épület tervrajzának lefestése végett hátra maradott volna, ez, hogy hálás érzületét tanusítaná a több mint három héti pompás ellátásért a kegyes-rendi ház iránt, az egész ügyet a kegyes-rendiek akaratára szerint vitte és intézte.

Meghagyandó volt tudniillik az egész, Migazzi-féle emeletrész, mely a székesegyházra néz, e szerzetesek részére, az iskolák viszhelyezendők voltak régi helyökre, viszhadandó volt azon folyosó is, mely az utczára néző emelettől az imoláig (*Oratorium domesticum*) vezet, és a melyet a József-féle pusztitáskor a katonák elégettek, helyrehozni kellett a majorságot és az egész kerítést, és végre

az egyházban a főoltáron kívül kettőt kelle emeltetni. Mindezekre, valamint a szükséghelyek kitisztítására 6826 frt-nyi költséget mondtott elégségesnek lenni.

Miután az építész költségvetését a httö-tanácschoz fölterjesztette volna, Lakics és ezen intézet több más ellenségei, a kik az iskolai bizottságban előadói tisztet viseltek, azt elleneztek, nyíltan szemére lobbantották *Thallhern* építésznek az iskolákra nézve tett intézkedéseért, hogy a házkormányzó atya nagy vendégszeretete által tévútra hagyván magát vezetetni, így aztán máskép intézkedett, mint azt *Lakics* Vácson akarta és tanácsolta. Az innét eredt viszálykodások több hónapon át elhúzódtak; azt akarták ugyanis kivinni a szent ügy ellenségei, hogy ha már a sz. Domokos-rendi kolostorból a régi kegyesrendi társodábai visszaköltözést meg nem akadályozhatják, legalább minden követ megmozdítanak, hogy nehézségeket támasztva, a kegyesrendi társház helyrehozása a végtelen időkre elhalasztassék, és így végre az egész ügy feledékenységre döntsék! Amde nem hiányzottak nagynevű jó tanácsadó férfiak és a királyi udvarban kedveltek, a kik látva az ellenség gonoszkodását, hogy a viszálykodásoknak véget vessenek, ő fölségénél közbenjárultak avégre, miszerint az egész helyreállításrai fölügyelés a házkormányzó atyára bíztnék, mert így a helyreállítás rövidebb idő alatt létesülni és kevesebb költségbe kerülni fogna.

Ugyanazon évi novemberhóban irt *Kesselőkői Majthényi László*, a nmlgú httö-tanácsnál tanácsos, a tdő házkormányzó atyának, hogy a király ő fölségétől határozat érkezett, mely szerint a régi társház és iskoláknak nyilvános költségen kell helyreállíttatniok, a kegyesrendi templom eladott szent tárgyaiért begyűlt pénz és a piaristák által a sz. Domonkos-rendiek kolostora kijavítására fordított költségek, egészen megtérítendőek a vácsi kegyes-rendieknek. Végre, hogy a helyreállításra való egész fölügyelet a tdő házfönök atyára van bízva. A nevezett nagy férfiú ő maga akarta ezeket mindenen előtt tudtúl adni, hogy mint egykori hálás érzelmű tanítvány, a kegyes-rendiek intézete iránti hajlandóságát és forró szeretetét ezen kedves hír gyors tudtúladásával is bizonyítaná be. — Nemsokára ugyanezen dolog a ntdő *Valeró Jakab Antal* rendtartományi főnök-helyettes által is, a ki ezen évben, mint első kormánysegéd, *Perczel Imre* tartományi főnök halála óta a szerzettartományt kormányozni kezdette, tudtára adatott a házfönöknek, amint erről *Valeró* a httö-tanács által értesítettett.

Átvevén hát a tdő házfönök atya a társoda és iskolák helyreállítása fölötti fölügyeletet, egész erejével azon volt, hogy megmutassa, miszerint rövidebb idő alatt jobban és kevesebb költségbe kerülőleg fog az építés végrehajtani, mint azt a nyilvános ügyvivők tervezgették ki előre. — Igaz, hogy amint hire terjedt, miszerint a házkormányzó atya a helyreállítást megkezdette, több jótevők támadtak; ugyanis mindjárt másnap nem egy előkelő, nevét titokban tartani akaró polgár 30, s nemsokára egy másik szintén ismeretlen, az épü-

letek kijavítására, minden kötelezettség nélkül, 25 ftot, főtdő *Laffcsák Nep. János* kanonok úr 300, s főtdő *Belkovičs István* nagyprépost úr 200 ftokat adományoztak. Ntdő *Midlárcsik György* mácsai plébános úr, azon kívül, hogy a sz. Alapítónak az árveréskor az oltárral együtt megvett képét minden ármegettérítés nélkül visszaadta és még 150 frtot is kézbesített a házkormányzó atyának, az lévén mindnyájok szándéka, hogy a följánlott pénz az Isten házának diszére fordittassék. A mi meg is történt. — A kegyes-rendiek iránt jótévőnek mutatta magát tek. Nógrádvgye is, az építési anyagok öszszehordására 100 kocsit s ugyanannyi kézimunkást ajánlván föl.

Ntdő *Thúry Pál* kókai plébános úr, a kinek a társodakormányzó atya midőn előadná, hogy már eddig mik lettek a templomban helyrehozva, mivel nagy tisztelője volt a rector atyának, ennek barátilag szemére lobbantotta, hogy két oltárhelyet üresen hagyott és azok betöltéséről nem gondoskodott, megjegyzé neki a házfönök, hogy erre nem az akarát, hanem a költség hiányzott és nagyon fájlalja, hogy az ő templomukból megvett sz. *József-képet* a nagykatái plébánostól viszsaszerezni nem bírja. „Ha csak ez bántja a rector atyát, veté hozzá a kedves öreg, ugy könnyen lehet e bajon segíteni; e kép én általam megvéve lett és az ára kifizetve van” — és azt a legközelebbi alkalommal elküldte, hozzáadva 200 ftot azon föltétellel, hogy aztán sz. József oltára átellenében Nep. sz. János oltára állittassék föl. Így hát véletlenül két oltárra nézve nyert jótévőt a gondos építési felügyelő rector atya. — Kegyes emlékezetben van e szerzeteseknél *Hainisch Károly* káptalani tisztartó, a ki, hogy azoknak egy oldaloltárukon a régi képekből egy meglegyen, főtdő *Vacslavovits Ferencz* nógrádi főesperesnél közbenjárult, a ki ama sajnos árverésen sz. *Dismás* oltárát a maga berczeli egyháza részére megvette és ő hajlandónak is mutatkozott annak viszszaadására, csak azt az egyet kérvén, hogy a piktör, a ki egy másik ily képet lesz készitendő, 12 fttal kielégittessék. A miért az említett tisztartó úr ezen összeget tüstint le is fizette.

Ezen segélyezések, de főképen a rector atya különösen serény és buzgó gondoskodása folytán annyira gyarapodott a templom tisztasága és belső-fölszerelése, hogy aug. hóban már az egyház megáldatásáról lehetett gondoskodni — és ezen sz. ténykedés teljesítésére mlgos és főtdő *Nyitra-zerdahelyi Zerdahelyi Gábor* úr, fölszentelt püspök, a váczzi székesegyház nagyprépostja és káptalani helynök, a hétszemélyű kir. táblánál közbiró stb. föl is kéretett már; a ki a társoda rectorának kívánságát teljesitendő, a templomnak nem megáldását, hanem consecrálását ígérte meg és ezen ünnepélyesség végzését sz. Mihály ünnepére tűzte ki.

19. §. A sz. Domonkos-rendi kolostorból a régi társodábai átköltözés, a templom consecrációja és egyéb események.

Ezen idő alatt a kegyes-rendiek minden, magán és házi dolgokat átszállítottak úgy, hogy november hó elején már a helyreállított épületben az iskolákat megnyitni lehessen. És így a 11 éven át tört szűkhelyi alkalmatlanságok és az ellenségek gonosz fondorlatai legyőzése után a régi, kényelmesebb lakású társodába visszahelyezkedtek a piaristák az 1796. évi október hóban. — Tehát ezen évi sept. 29-kén, mint a mlgos püspök úr rendelte, az egyházat a főoltárral ünnepélyesen consecrált, mely alkalommal a római pontificalis könyvben, az egyház alapítójához mondandó, ott előírt beszéd helyett, a kegyes-rendiekhez tartott igen ékes sz. intelmet. Ezen consecratio az utókor tudomásul a főoltár mögött ezen szavakkal van bevésve és megörökítve:

„1796. Die 29. Mensis Septembris, Ego *Gabriel De Nittra-Zerdahely* Episcopus Titopolitanus Consecravi Ecclesiam, Et Altare Hoc, In Honorem S. Annae, et Reriquias SS. Martyrum Modesti, Pauli, et Valentinae in Eo Inclusi, Et Singulis Christi Fidelibus, Hodie Annum, In Die Anniversario Vero, In Dominicam 2-dam Octobris Defixo, Ipsam Visitantibus 40 Dies, De Vera Indulgentia, In Forma Ecclesiae Consveta, Concessi.“

És most térjünk vissza némely előbbi évekbeni dolgokra. 1781. márczius-hóban az iránt folyamodik az akkori rektor atya a sz. székhöz, hogy azon pénzösszeg fizetése alól, melyet ntdő *Türjey Ferencz* halála után letenniük kellene, de erre szegénységöknél fogva képtelenek, a tdő sz. székek különös kegyessége és kedvezéséből, az elhunyt hitelezőnek pedig, ha egyenesen nem is kifejezett, de némileg a rendház előtt ismeretes akaratanál fogva, legalább részben fölmentetnék a tásoda, hogy ezen tartozás részleges elengedése által ők mint igazán szegény szerzetesek megsegítettetnék. (Ld. a sz. széki iratok közt).

A kegyes-rendi ház a szent-székhöz a sz. beszédekre nézve 1784. évben ezen betérjesztést teszi: 1. Mivel a kegyes-rendieknél csak a Bold. Szűz Mária ünnepin szokott *német beszéd* tartatni, ennek órája kitüzéseért a legalázatosabban esedeznek. A 8 órára tett német beszéd megszűnt. — 2. A *magyar beszéd* megtartható ugyan 9 órakor, előbocsátva tudniillik a szentség kitételével két misét, nem ugyan a Szentháromság társulatától, hanem máshonnet. Amiért is legalázatosabban esedeznek azon kijelentésért: vajjon az ezen misék alatt végezni szokott Szentháromság letenyéje és a sz. olvasó végezhetőke ezután is?

A *váci kegyes-rendi társodának az isteniszolgálat rendjére vonatkozó más észrevételei*: 1. Ha az előírt isteniszolgálat rendjének még ezen évben (1785.) hatályba kell vétetnie, úgy a szükséges papok

hiánya miatt, a kitűzött órákban nem történhetnének meg mind a misézések, minthogy mostanság csak 5 áldozár van, a kiknek két templomban kellene szolgálniok. — 2. De a beszédek is német nyelven nem tartathatnak meg, mert ki azokat tartotta, más tisztségre, nevelői állásra tétetett át; más pedig senki sincs a tanítókon és növendékeken kívül. — 3. Ünnepeken és vasárnapokon az ifjuság ezen évben 10 órakor hallgatott sz. misét, mire az evangelium magyarázata következett. — 4. Ő fölsége rendelete folytán, délután az iskolai ifjuság nem hivatik össze harangszóval, hanem magára hagyatik; azért egy iskolai pap sem akarja a letenyét vagy vecsernyét elénekelni az ifjuság távollétében. — 5. A magyar beszédet sem kellene délutánra áttenni, minthogy senki, vagy csak egy-kettő jelenik meg a sz. beszéd hallgatására, mint ezt a múlt években a tapasztalat mutatta; azért is történt, hogy a sz. Domonkos-rendiek elköltözése után az idő megváltoztatásának kelle bekövetkezni. — 6. Minthogy pedig a sz. beszédek a kegyes-rendieknél ezen évben csak Kisaszszony ünnepeig fognak tartatni, a következő évben pedig a szerzetesek templomaiban nem mondatnak többé, talán oly rövid időre nem kellene megváltoztatást tenni. — 7. Ha pedig az előírott istenszolgálati rendet már a jövő iskolai évben megtartani kellene, erről mi bizonyost sem lehetne állítani.

A behozandó új isteni-szolgálat rendjére nézve, a váczai kegyes-rendiek észrevételeire a sz. szék ezeket határozta: az 1-re: Ez csak akkor fog kezdődni, midőn a kegyes-rendiek a sz. Domonkosiak kolostorába teljesen átköltözvén, nekik csak egy templomot kellend ellátniok. — 2-dikre: Minthogy a vasárnapokon és ünnepeken a templomoknak parancsolat szerint bezárva kell lenniök, ha azokban az Isten ígéje nem hirdettetnék, nehogy tehát ezen templomot bezárnia kelljen, a társoda rectorának gondoskodnia kell a német hiszónokról is. — A 3-dikre: Ezen észrevétel, a behozott új istenszolgálati rend megfontolásával, azonnal megszűnik. Különben is a múlt évben ő fölsége által rendeltetett, hogy az iskolai ifjuság a sz. mise hallgatására ünnepeken és vasárnapokon a plebániái egyházba vezettessék. — A 4-dikre: A letenyék vagy vecsernyék nem épen az ifjuság, hanem főképen a nép miatt tartandók. Tanítók annál inkább, mert akkor az ifjuság körüli gondjaiktól mentek, a fölszentelés által az egyház szolgálatára lévén fölvéve, a helyi elüljáró intézkedésére az Istennek és egyháznak szolgálni tartoznak. — Az 5-dikre: Ami kötelemünk az istenszolgálat rendjét úgy intézni és megtartatni, hogy a nép ne panaszkodhassék, miszerint kenyeret kért és nem volt, a ki azt neki megtörné. Már kevesebb egyházak létezvén, úgy kell az isteni ige hirdetését eszközölni, hogy a kik azt hallgatni nem akarják, kimenthetnek legyenek. — A 6. és 7-dikre: Minthogy a jövő eshetőségekre nézve határozott igazság nem mondható, nekünk mindaddig buzgón kell szolgálatunkat beteljesíteni, míg ebben nem gátoltatunk; nehogy ez mondassék: „Tehát önmagának, nem a menyeieknak szol-

gál e sereg.” — Egyébiránt a házkormányzó atya úgy fogja a végzendő sz. misék óráit az ő gondja alatti áldozárok közt elosztani, hogy az ő hanyagságukon kívül az Istennek áldozhassanak. A ki pedig engedelmeskedni nem akarna, az ő okait előnkbe terjesztteni parancsoltassék; különben tartózkodjék örökre az ezen megyébeni misézéstől. Kelt Váczon, 1785. aug. 13-kán, Zerdahelyi Gábor, általános helynök, m. k. (Olv. a sz. széki ülésen, ezen napon. 7. sz.)

Megjegyezzük itt mellékesen, miszerint 1782. évben a váczi régibb kegyes-rendi társodában volt: 10 áldozár, 5 rendi növendék és 3 rendi segéd-társ (Laiici operarii); a Teréz-féle nemes ifjak társodájában 15 áldozár, rendi növendék 5, segéd-társ 1.

A váczi kegyes-tendiek 1774-ben az ő földjeik jóvedelméről, felsőbb rendeletre, ezen értesítvényt terjesztették föl: „Vannak ezen társodának készpénzen vett és *Arbay* kanonok által hagyományozott szőlei, melyeket a kegyes-rendiek mind az ő szegénységöktől telhetőleg, a külsők és váczi lakosok által művelik. Ezen szőlőkből 1773-ban 400, az 1774. évben is ugyanannyi akót nyertek; midőn az év és időjárás kedvezőbb, 450 akóra is fölmege a termés. Azonfölül van a társodának egy szántóföldje is, melyet *gr. Eszterházy Károly* váczi, s ma már egri püspök adott ajándékba, a melyet minden évben (a harmadikban pihentetik) 8 pozsonyi mérővel vetnek be. Ezen földéken kívül a társodának semmi egyéb ingatlan birtoka sincs.” — (Ld. az egyházmegyei irattárban.)

A m. kir. httö-tanács rendelete folytán, a váczi kegyes-rendiek is az ő egyházaik, kápolnáik, társulataik, alapítványaik, jóvedelmeik kiadásairól stb. bevallásokat tartoztak, az egyházmegyei hivatal útján, fölterjesztani az 1785. évben, — a melyek is honi nyelvünkre téve, sorban így hangzanak:

„Vác város területén van egy szántóföld egy elhagyott halastóval, 8 pozsonyi mérőt befogadó föld, mely évenként, leszámítva a vetőmagot és egyéb költségeket, közepszerű termése 24 frtnyi hasznot ad. — Van továbbá a *Spinyér* és *Hermán* halmokon egy-egy szőleje, a melyekbe az *Arbay*-alapítványból 200, *Althán*-éből 200 és *Reymán*-éből is 200 frtnyi tőkepénzek fektetvék be. Ezen 188 kapás szőlők évenként 345 akó bort szoktak teremni, melyek ha pénzre tétetnek, az ezen hely nagy bortermelésénél fogva, csak 402 frt és 30 krt hoznak be, sokba kerülván a talaj javítása és a munkáltatási költségek is. Van a *Kis-Vasas* hegyen is egy, az u. n. *Szathmári*-féle, az úrszéki ítélet folytán a kegyes-rendiek birtokába esett szőlő, mely e társodának 426 frt s 14 krjban van, mely ősaszeg ezen Szathmárinál kihelyezve volt. Levonva a szokásos munkáltatási költséget, 25 frt $3\frac{3}{5}$ krnyi kamatot ad a rendháznak. Tudniillik ezen *Szathmári Józsefnél* kihelyezve volt 1150 frt; minthogy több adósságok miatt javai árverezésre bocsáttattak, a nevezett ősaszeg fejében átadattak a ház és szőlő, úgy, hogy a hozzávetett elhanya-

golt részzsel már nem 1150 frt, hanem 1159 frt és 46 kr. lenne a házon és szőlőn. — A házi és külső kert 19 frt s 36 krt gyümölcsöz.

Alapítványi tőkepénzek különféle magánzóknál kamatokra kihelyezve örökös misék terhével, 5. és 6. % 31,700 frtra mennek, lévén a misék száma 496, egy évfordulattal, s ezen alapítványi tőkepénzek 1732 frtot gyümölcsöznek évenként. — Mivel sem terhelt tőkepénz van 12,000 frt 6% kiadva, 720 frt évi kamattal. — Azonfölül Hyross Pál váci polgárnál kihelyezve van 150 frt; ezen összeg a többtől elkülönítve van, mert pörös.

Van és kap évenként különböző jótétemény és jóvedelmökből: A váci püspöki asztalról évenként 12 nemes ifjú után, a kik részint árvák, részint megtértek, fejenként élelmezési czimen 60, tehát 12 ifjúért összesen 720 frtfrtokat. Ezek gya- s lenanyagú ruházatára, és több fölszerelésekre, t. i. keztyük, gallérkák, lőporra stb. minden növendéktől 40 frt 30 krt, tehát a 12 ifjúért összesen 486 frtfrtokat. A két felügyelő élelme és ruházata czimén, kik ezen növendékekre folyton fölvi- gyznak, és őket oktatják, egyenként 300 frtot; két szolgál élelme és ruházata fejében 85 frtot. — A mosónőért, ki azon növendékek fejét is megmosni és tisztán tartani köteles, 25 frtot. — A karmesternek, ki őket az ének- és zenében tanítja 36 frtfrtokat. Ugyanannak a zeneszerek ki- gazitása és hurok szerzése czimén 5 frtot. — A minden tankönyvek, papir, tollkések és más szükséges iskolai szerekre minden egyes növendék részére 7 frt 30 krt: összesen: 90 frtot. — A két felügyelő részére egyenként tiszteleti díjúl evenként 6 aranyat, a mi kitesz 51 frt 36 krt. — Mivel pedig az egyelőre, ő főmga, a bibornok és a kegyes-rendi társoda által kötött egyezség szerint összesen 2000 frt jár a püspöki asztalról azon 12 árva és megtért nemes ifjú élelmezése és ruházása czimén-, még 201 frt 24 kr. gyűjtetik össze a végből, hogy midőn a növendékek felsőbb iskolákra, melyek itt nem léteznek, bocsáttatnak, részükre tisztességes ruházat szereztessék, majd pedig, hogy a növendékek részére a gyógyszerek és az orvos czimén a költségek fődöz- tethessenek, és hogy a szünidők idején, a kik szülőik és rokonaiktól megfosztattak, a kikhez bizton küldethettek volna, élelemmel ellát- tathassanak. Ami fölött a társoda kormányzója most, a bibornok ő főmga rendeletéből, az általános helynök ő mgnak ad számot.

A váci papság növeldejében egy bölcsészeti tanár ellátása segé- lyezésére, ugyanazon papnövelde pénztárából, mely fizetés már most megszűnik, még ezen évben, vagyis már az előbbeni, 1784. évben fizettetni szokott 100 frt. — A folyó misékből 104, az önkénytes ajánlatokból természetiben 160 frtok, az eladott régi borokból 187 frt 30 kr. — Évenkénti kiadásai vannak azon szerzetesek ellátására, a kik ezen rendházban kezdettől fogva szám-szerint 12-en vannak alapítva. Az előbbeni években 7 áldozár láttatott el, a két praefec- tuson kívül 4 növendék és két rendi segéd- társ. A kik mindegyikére hacsak 150 frt számíttatik, 1950 frtot tesz ki. A 10 szolgál részére

élelmezés és fizetés czimén 521 frt megy ki. — Mészárosnak, kereskedőknek és mesterembereknek 436 frt fizettetik ki. Élelem, ruházat, és a 12 növendék egyéb szükségeire a 2 praefectussal s ugyanannyi szolgálkkal együtt 1798 frt s 36 kr., — s a szőlők mivvelésére 430 frtok adatnak ki.

A Szentháromság társulata pénztárában van készpénzben 7 frt 11 kr. Ezen társulat különféle szükségeire kiadattak 102 frt 45 krok. — A fölösleg a szegények javára szokott kiosztogattatni. — Ezen társoda alapittatott 1715. évben (az okmány kelt 1714. okt. 3-kán) gr. Kolonich Zsigmond bibornok ő főmga által, a ki eredeti alapítványi öszszegül 20,000 frtot ajánlott 52 örökös sz. mise terhével (noha az alapítványi okirat 24,000 frtot ígér, mely öszszeg azonban soha nem lön lefizetve, mikép ez a ház 1726. évi naplójából és az átadások könyvéből kitünik, ahol minden éveken át csak 20,000 frtok emlittetnek). — Az alapítványi öszszegből kihelyezve van gr. Koháry Miklós ő mlgnál 5%-ra 1765. május 1-jén 10,000 frt. — Tek. Bárczy Miklós urnál 1773. febr. 15-kén 10,000 frtok. — Ide járult földő Berkes András nagyprépost részéről, a ki székházát is a társoda és iskolák részére odaadta, 100 frt 12 örökös sz. misére és egy évfordulatira szintén 100 frtok. — Földő Arbay János nagyprépost 2000 frtja 36 örökös és 1 érfordulati misére; úgyszintén naponként imádkozandó Miatyánk, Üdvözlégy Mária, Dicsőség az Atyának stb., továbbá a templom lámpája részére beszerzendő olaj és a könyvtár gyarapítása czimén. — Czupy Ilona úrnő 3 misére 300 frtnyi adománya. — Gr. Althánn M. Frigyes bibornok adománya 200 frt 4 misére, mely öszszeg szintén befektetett a spinyéri szőlőbe, lévén ennek része véve ezen pénzen tek. Piber egykori alispán urtól. Továbbá más alapítványból ezen szőlőbe befektetve lett ismét 200 frt. — Földő Kaló Ferencz 800 frtnyi alapítványa 24 misére. — Ntdő Sárý István adott 60 sz. misére és 1 évfordulatira 1000 frtokat, a melyek 1744-ben az egyház és iskolák építésére lőnek elköltve. — Mária Teréz császár és királynő ő felsége ezen társoda szükségeire 12,000 frtot adományozott, a melyekért évenként 12 sz. mise végezetik ily nagy jótéteményérti hála jeleül. Kihelyezettett ezen öszszeg Vay László őrnagy urnál, vagyis inkább már az ő örököseinél 6%-ra, az 1775. jan. 15-kén kelt kötelezvénynél fogva. — Tek. Bibits úrnő 3000 frtnyi alapítványa 104 örökös misére, melyek a Vay-féle örökösöknél lőnek kihelyezve. — Földő Martonyi Pál 2000 frtnyi alapítványa 24 sz. mise, egy évfordulati gyász-sz. mise és a zeneoktatás czimén. — Benke Gábor úr 100 frtot hagyott 6 örökös sz. misére. — Tek. Hrabovszky Judith urnő 4000 frtnyi alapítványa 200 örökös sz. misére. — Manzza András 3 örökös sz. misére 100 frtot tett le. — Benke István örökös sz. misékre 1000 frtot. — Meghalt Becharth József 24 sz. mise czimén hagyott 400 frtokat. — Riegh Teréz urnő hagyatéka 3 sz. misére 60 frt. Ezek a társoda szükségeire lőnek forditva. — A hátrahagyott Raymond-féle 200 frtnyi

hagyaték, melyek szintén a Spinyér-féle szőlőbe lőnek befektetve. Ezekről ugyanazon özvegy huzza a kamatot maga részére élte fogytaig, amidőn sz. misékre fognak adományoztatni. — *Lentzin Magdolna* 150 frtot adott mintegy letéteményül, oly föltét alatt, hogy annak most általa élvezett 9 frtját, halála után a társoda húzza. — *Migazzi Kristóf* bibornok ő főmga rendeletéből 12 nemes növény részére húz a társoda 1798 frt 36 krt. — Hitelesítésül aláírom: *Volákó Marczell* (a Nativitate BMV.) a kegyes-rendiek váczai társodájának kormányzója, m. k.“

Toldalék. 1. Az egyháznak a társodától külön, önálló jövedelme nincs. — 2. A „*Spinyér*“nek nevezett hegyen létezik a szőlőhez csatolt sz. kereszt-kápolna, melyet gondoz a társoda. Vajjon azonban a Hermán-hegyen létező szőlő a nevezett kápolnához tartozik-e? nem egészen bizonyos; minthogy erre nézve mi világos tartalmú okmány sem létezik. Ezen kápolna keletkezése, t. i. 1749. év óta, azon szőlőt *Desericzky Incze* atya a sz. kereszt kápolnájának neve alatt igazgatta, és a kiadás meg a bevétel fölötti számadást külön vezette; ahonnét a számadás könyve 1759. évig vezetre találtatik. — 3. Az elhunyt *Hyross Pál* váczai polgár örököseinél van 150 frtja; de ezen összeg azoktól kétségbe vonatik, állítván, hogy az már kifizetve volna. (A nevezett házfőnök által beterjesztett okmány egyes tételei bizonyítványokkal erősítettnek, melyek A—XX-ig terjedvén, 23 latin és magyar szövegű iratokból állanak.)

Fölhozzuk itt mellékesen, miszerint ő cs. kir. főnsége 1789. nov. 18. a 43,830/4378. sz. a. a kegyes-rendiek szerzetét megerősítette és XV. pontra terjedő jó szabállyal látta el, hogy ezen szerzet-tartomány főnöke, öregebbjei s előkelőbbjeinek meghallgatásával, az ifjúság képezésére ezen oly hasznos rend kebelébeni hiányok és visszaélések eltüntessenek. Ezen oly üdvös szabályzat szept. 16-kán (12,434/944. sz. a.) udvari rendelettel áttétetett a váczai püspöki hivatalhoz is, kellő miheztartás és alkalmazkodás végett, valamint a rendtartományi főnök és iskolai főigazgatókhoz is. (Ezen okmány nyomtatásban németül is megvan a latinnak mellékletével együtt a v. püspöki irattárban.)

19. §. A kegyes-rendiek toronyórájának története.

Sz. Imre herczeg napján *Schwartzl Glycér* atya első sz. miséjét mutatván be a Magasságbélinek, ezen rendi szép ünnepély alkalmából a házfőnök atya a mlgos *Salbeck* püspöki helynök urat a káptalannal s a város főbb embereivel a rendházba ebédre hitta meg, melynek az a haszna lett, hogy a nevezett helynök úr ő mlgá arra birta a városi tanácsot, miszerint a kegyes-rendiek templomtornyai-ban létesítendő óra költségeit fűdözni megigérné. Készítette ezt *Krumm János Theophil*, besztercebányai órás és polgár, a ki azt egész éven át kipróbálásban hagyta, és miután a bírálatot kiállotta,

neki a kialkudott 500 frt kifizetve lön. A tanács ezen óra igazgatását *Pren Simon* rendi segéd társra bízta, a ki is ezen tisztét hiven teljesítette.

Különben ezen órára nézve a városházi jkönyvben ezek foglaltatnak: „1765. jul. 30. Minhogy a *Tisztelendő Péter Piaristáknak két tornyában leendő* egy órának föllállításában *Mlgos püspök és Suffraganeus* ur ő Ngnak interpositiójára, nagyobb részben ezen város volna az előmozdító, azon okból kivált, hogy több nagy óra a *Tiszt. P. Dominikánusokénál* itt a városban nem volna, ugyanaz gyakorta és csaknem mindenkor hibásan jár, ugyannyira, hogy avégett a jó rendtartásban nemcsak nagy botránykozások, sőt inkább károk is okoztatnak és pedig nagyok, kivált ott és azon lakosoknál, kik órára valamit miveltetnek, resolváltattak a városnak cassájából annak föllállítására 200 ftok, a többit pedig, mi még az árából háta lészen, a jó keresztényeknek istenes adományaiból fogja a *Mgtus* öszszeszerezni. A mely órának föllállítására beszterczebányai lakos, *Krum János Theophilus* nevű órás-mesterrel a *Mgtus* megalkudott 450 ftokban, azonfölül hozzáadván a régi *cathedrális egyház tornyában volt órát* is, melyet ugyanazon órás-mester 20 ftnál többre nem becsült és ugyanazon pénzért, ha valaki azt megakarta volna venni, kínálva-kínálta. A miért is *Mlgos püspök és Suffraganeus* ur ő Nga azt a városnak ajándékozta. Azon órát pedig, az említett tartozik elkészíteni *contractusa* szerint a jövő október holnap utolsó napjaira, úgy hogy november első napjaiban szolgáljon is, az pedig a *felső toronyban* lészen helyeztetve, de úgy, hogy mindkettőben mutasson három-három kölső részén a toronynak, s a felsőben mind órát, mind fertályt mutasson, verjen az óra a nagyharangra, a fertály pedig annál kisebbre. A fönt megírt alkun kívül a mutatók aranyozottak, a mutató-táblák pedig festettek lesznek a *Mgtus* költségén, melyből a sulykövek és kötelek is szereztetnek, úgy, hogy azok a mesternek egy pénzébe se kerüljenek. A ki is meddig itten lészen legényeivel együtt, a szükséges étel- s itallal elláttatni fog, úgy hogy ő arra mitsem tartozik contribuálni, az alkalmatosságot mindazonáltal, melyen lejön és az órát lehozza, maga az órás fogja fizetni, ki is az órának hibája végett egy álló esztendeig s napig fog felelni, melynek reparatióját az alatt ingyen tartozik megtenni, s lejönni, valahányszor szükséges lészen, saját alkalmatosságán.

Az 1765. sept. 22-iki városi gyűlésen, a kegyadományok gyűjtésére, melyek aztán az említett órással kötött szerződvény szerint, a kegyes-rendi atyák toronyórájára fognak fordittatni és annak föltevésére, *Hyross Pál* tanácsos, ki ezt önkényt vállalta magára és *Drobny Ferencz* aljegyző urak küldettek ki a város részéről. — 1765. decz. 6. ülésen ez fordul elő: „*Grumer János Theophil* órás-mesternek, ki a piaristák tornyaiban órát csinált, s a melynek kifizetését a város magára vállalta, ajánlván arra a közpénztárból 200 ftot, jöllehet tegnapi napon minden munkáját elvégezte volna, mindazáltal, hatán

jóságában állandó nem lenne, ama 200 ft letartatott olyképen, hogy abból százat a jövő 1766-ki sz. György napján, a másikat pedig ehhez egy évre fogja megkapni, ha jól fog az óra járni, máskülönbben intra diem et annum tartozik minden hibát addig ingyen reparálni, s a maga költségén Vácra rándulni. Kinek is most azon 50 ftokkal együtt, melyek mindjárt az alku megkötése után neki foglálól adattak, leolvastattak az áraban 250 ftok és így azon óra 450 ftokba kerül, ide értvén az órás-mester munkáit; mert az ezeken kívüliek, mint a táblák, ezek megfestése, mutató megaranyozása, kötelek, kövek, ács- és kőmives-munkák nem voltak benn az óra-alkuban.

1765. decz. 28. *Paringer Jakab* nevű halászegény nyivános kihágásaért még arra is íteltetett, hogy a büntetés-pénzt a tisztelendő P. Piaristák toronyórájának költségei fődözésére tegye le azok kezébe. — 1766. május 9. Minthogy azon órára, melyet a város részint a közpénztárból, részint önkénytes ajánlatokból, részint pedig gyűjtögetésből, a legközelebb mult 1765. évben a tdő P. Piaristák tornyaiba föltetett, annyi pénz még együtt nem volna, hogy az ez iránti kötelezettségének eleget tehetne és a 200 ftból, a már el is mult sz. György napjára megajánlott 100 ftokat a nevezett beszercezbányai órás-mesternek a tanács letehetette volna, azért, addigra is, míg valahonnét pénzt szerezhethet, azon ftok némi kiegyenlítésére a közpénztárból 43 ftok adattak, melyeket pénztárnok ur csak ideiglenes kiadásaiban vezessen be. — 1766. okt. 6. Noha ugyan a most mult sz. Mihálykor azon órás-mesternek, ki az elmult 1765-ben a tdő P. Piaristák tornyában az órát föllállította, a hátralévő 100 fto meg kellett volna adni, de minthogy azon órában némű notábilis hibákat vettek észre, azért annak kifizetése még egy évre függőben hagyatott, hogy az óra még inkább kipróbáltassék.

1767. jul. 31. Noha egy próba év eltelt volna, még egy másik évig is viszsztatartatott az órásnak szánt 100 ft, hogy azon 1765-ben a piaristák templomtornyában föllállított óra mindenkép kipróbáltassék, nehogy valami hiba tűnjék föl és így a város megcsalattassék. A megvizsgálásra a tanácsból *Hiros Pál* és *Pulz János* urak küldettek ki, melléjük rendeltetvén az ittvaló órás-mester *Schirsinger András*, *Kaltenhauser Ferencz* és *Kherber József* lakatosok és e végett megkértevén tdő *Fráter Gáspár* piarista, rendi segédtárs és ő főmgnak építész igazgatója. Ezek mi nevezetes hibát sem találván, a tanács az illető órásnak kifizette a 100 fto, a ki arra kötelezte magát, hogy míg ő él, azon órát, ha baja lenne, ingyen a maga költségén megigazítani fogja; sőt, ha az óra a városnak nem tetszenék, azonnal viszsszavállalná és az árát a városnak megtérítené.

1780. sept. 26. A kegyes-rendiek ezen toronyórája javitást igényelvén, az ajánlkozó 3 órás közül az egyik e czimen 79, a másik 80, és a harmadik csak, t. i. *Figele Ábrahám* 12 fto kért. Már tekintve ezen egymástól nagyon különböző ajánlatokat és a városi pénztár nagy kimerültségét, a tanács ezen utóbbinak ajánlatán nyu-

godott meg, azon föltét alatt, hogy egy év és nap lefolyta alatt a netán keletkező hibát a maga költségén helyrehozni fogja, annak igazgatása is a nevezett *Figele Abrahámra* bízott. — Majd ezen órás részére, minthogy mások 80 ftja ellenében a javításra csak 12 ftot kért és evenként az órát rendesen fölhuzogatta, ezen fáradsága méltó megjutalmazásaul a város évenként neki a fölhuzásért 6 ftot készpénzben és 6 kila vegyes buzát szavazott meg és fölmentetett az adótól és a városi szolgálmányoktól. — 1782. okt. 19. *Figl Abrahám* órásnak ezen óra évi fölhuzása és gondozásaért 6 kila rozsot ajánlott meg a város, mint az előbbi évben és ezen tanácsai megajánlásról a maga miheztartása végett *Balya István* kamarás értesített. — Ezen órás 1784. ápril 2-kán tartott tanácsülés alkalmával hivatalából letétetvén, a 6 ft esztendei készpénzbeli fizetésből egy évnegyedre 1 ft 50 drt és a 6 kila buzából 1 $\frac{1}{4}$ kila neki kiadatni rendeltetett.

1784. aug. 10. *Stajner József* órás részére ezen óra javításaért a város a kívánt 9 ft s 6 krt jóváhagyta. — 1785. jul. 1. Minthogy a kegyes-rendiek tornya, melyben a városnak órája elhelyezve vagyon, azoknak az előmozdított hitszónok-rendiek kolostorukbai áttételökkal lebontatni híreszteltetnék, úgy találtatott, hogy ugyanazon óra lehordassék helyéről és mig vevő találkoznék, biztos helyre tétetnék, a mely intézkedésnek hogy foganata legyen, a nevezett *Steiner* órásnak meghagyatott, hogy már a jövő hétfőn hozzáfogjon az óra lehordásához. — 1785. jul. 22. A városházában létező óra, t. i. mely a kegyes-rendiek tornyában volt, különböző hiányai miatt 6 csász. aranyon *Steiner József* órásnak eladatott egyhangulag. — 1788. május 6. *Steiner József* órás előadja, miszerint a kegyes-rendi atyák órája, melynek javítási költségeit mindkét város (t. i. a püspöki és káptalani) magára vállalta, annyira hiányos, hogy bizonyos tisztogatás és kijavításra volna szükség. Hogy ezen előadás való-e, annak kipuhatolására a püspöki város tanácsából *Neisz* úr, a káptalani részéről maga mellé veendő küldött és *Kaltenhauzer* lakatossal kiküldetett. — Innét az tűnik ki, hogy a kegyes-rendiek rendházukba visszahelyeztetvén, az előbbi, *Steiner* által megvett óra is ismét fölvetett templomuk tornyába. Bizonyítani látszik ezt még a következő adat is:

1794. jun. 29. Előadatván, hogy a ntdő piaristák tornyábani, városnak szolgáló óra annyira megromlott, hogy hacsak le nem szedetik, tisztittatik és újra igazittatik, a közönségnek szolgálatára többé nem lehet. Minthogy arra a közönségnek szüksége van, megigazitása a város költségén elrendelve lön. — Jul. 4. *Popp György* kamarás jelentést tett, hogy a tdő piaristák tornyában lévő óra, mely már végkép megromlott, minden hozzátartozóval együtt levétetett és átadatott egy kisórákat készítő mesternek, ki annak hibátlan elkészítéseért jót állott. — Nov. 7. *Schutzenperger József* lakatos és *Grumüller János* órás, a kegyes-rendiek tornyábani óra kiigazitásaért

a várostól 87 frt s 60 dénárt kívántak. Ezen összezeget azonban a tanács-nagynak találván, a tett munkát nem érdekllett mesterek által megvizsgáltatni rendelte. — Úgy látszik, hogy a város megúván ezen órának gyakori igazittatását, az elhanyagoltatott és hasznavehetlenné lévén, a toronyból is eltávolittatott; mert többé mi adat sem fordul elő rávonatkozólag a városi jegyzőkönyvekben, honét ezen adatokat meritettük.

20. §. A kegyes-rendiek temploma fölszentelésének évforduló ünnepe és a harangok ismertetése.

Ezen szerzetesek 1797. évben, október 2-ik vasárnapján, nagy lelki örömmel ünnepelték templomuk fölszentelésének évfordulóját, mely alkalommal először szólalt meg azon új orgona, melyet az áldott emlékü fötdő *Mártonyi Pál* úr által ajándékozott, de később a templom képeivel együtt elárverezett helyett ftdő *Benedek Ágoston* székesegyházi főesperes úr bőkezűsége szerzett, ki ezen érdemes rendet nagyon kegyelte, s e napon ugyanezen jótevő kanonok ő nga végezte az ünnepélyes sz. misét a kegyesrendiek segédkezése mellett.

Minthogy a sz. Domonkos-rendiektől visszatérés után a régi társodába, a spinyéri kápolnából hozott harangocskán kívül egyéb harangjok nem volt a kegyes-rendieknek fötdő *Benedek Ágoston* kanonok úr ő nga, nagy kegyessége által indittatva, e templom részére Pesten négy harangott öntetett, melyek összesen 36 mázsát és 14 fontot nyomtak, és ezeket mlgos és fötdő *Miklós* püspök és egri kanonok által megáldatta. — Az 1-ső, vagyis a nagy-harang 21 mázsa és 65 font súlyú, ezen fölirattal van ellátva: „Deo. Uni. et Trino. Dominatori Domino. De donis sibi per ipsum collatis devoto corde offert, in usum templi Scholarum Piarum Vaciensium *Augustinus Benedek* Cath. Ecclae Vaciensis Lector et Canonicus. Anno Salutis 1802.“ Az ellenkező oldalon Szentháromság képe vagyon. — A 2-dik harang 7 mázsát és 64 frtot nyom s fölirata ez: „Honoribus S. Josephi Calasantii dicat in usum templi Scholarum Piarum Vaciensium *Augustinus Benedek* Cath. Ecclae Vac. Lector et Canonicus. Anno Salutis 1802.“ Ezen Calasanti sz. József képe diszlik. — A 3-dik harang 3 mázsa és 60 font, ezen fölirattal: „In honorem S. Annae Matris Deiparae Virginis D. D. D. pro usu Scholarum Piarum Vaciensium *August. Benedek* Cath. Ecclae Vac. Lector, Canonicus. Anno Salutis 1802.“ Ezen sz. Anna képe látható. — A 4-dik harang 2 mázsa és 24 font volt ezen fölirattal: „In honorem SS. Angelorum Custodum, ad usum templi Scholarum Piar. Vaciensium, *Augustinus Benedek* Cath. Eccae Vaciensis Lector Canonicus Anno Salutis 1802.“ — Mind a négyet, a fölírás szerint, *Heinrich Eberhard* öntötte Pesten 1802-dik évben. — Az újabb időben a nagy-harang megrepedvén, újra öntetett.

21. §. A váczzi kegyes-rendi gymnasium története.

Ennek alapját, mikép föntebb is már láttuk, *gr. Kollonics Zsigmond*, római sz. birodalmi gróf s váczzi megyés püspök vetette meg, melynek gondját a püspöki székvárosba hívott kegyes tanító-rendiekre bízván, az 1714. május 3-kán kelt alapító oklevelének bizonyítása szerint.

E szerzet tagjai 1714. okt. 28-kán rendeltetésök helyén megjelenvén, míg az ifjúság czélszerű oktatására szolgáló helyiség berendeztetett, a plébánián tartózkodtak, s a hivek lelki ügyeivel foglalkoztak, de egyúttal, habár csekély körben, megindított az elemi oktatás is, és nemsokára oly tanvágy mutatkozott, hogy a gymnasiumi alsó osztályok fölszerelése halaszthatlanná lett. Ugyanis, mikép az illető jegyzőkönyvek bizonyítják, már 1717-ben a három nyelvtani osztály növendékeinek száma 230-ra emelkedett. A tanulók ily nagy serege a 4 szerzetes tanárnak elegendő munkát adván, hogy ebbeli életcéljuknak szenteselhessék egészen erejüket, 1719. évi nov. 21-kén a lekipásztorkodás terheitől fölmentettek. Az így lak nélkül maradt szerzeteseknek *Berkes András* váczzi nagy- és hatvani prépost, czimzetes püspök s *gr. Althánn M. Frigyes* megyés püspöknek a lelkiekben helyettese, tulajdon házáat engedte át lakásul. Ezen buzgó egyházi férfiú ernyedetlen közremunkálása eredményezé, hogy 1721-ben a gymnasium 3 osztályához a 4-dik is járult. — A kegyes-tanító-rendiek mostani lakának és templomának alapköve 1725. május 1-jén tétetett le. Két év lefolyta után, midőn a munka már annyira előrehaladt, hogy a szerzetesház a lakásra, a tanintézet pedig, a taneszközökkel fölszerelve, a közoktatásra alkalmassá tétetett, a kegyes tanítórendi tanári személyzet 1727. évi jun. 18-kán az említett püspöki helyettes által mostani lakába ünnepélyesen bevezettetett.

A növekedő tanvágy, mely az évenként mindig nagyobb mérvben szaporodó tanuló ifjúságban nyilatkozott, továbbá az erőfeszítéssel vitt hivatali teljesítés iránt szembetűnőleg mutatkozott elismerés, és lelkesítő közbizalom néhány év múlva oda fejlesztette a váczzi gymnasium állapotát, hogy az mind bel-, mind külterjedelmében örvendeztető lendületet nyert. Minek folytán az 173 $\frac{3}{4}$ tanévben a nyelvtani 4 alsó osztályhoz a szónoklati és költészeti osztályok is csatoltattak. — Vác városának erkölcsi értéke tetemesen emelkedett, midőn az egyház fénye s dísze emelésében nem kevesbbé, mint a nemzet tudományos míveltségének eszközlésében tündöklő *gr. Migazzi Kristóf* bibornok, bécsi érsek s a váczzi egyházmegye kormányzója 1762. évben szegényebb sorsú nemes ifjak számára, a régi püspöki lak mellett lévő uradalmi tisztek házában *tápinézetet* (convictum) alapított, melyben a már virágzásnak örvendő tanintézetén kívül, a gymnasiumi 3 alsó nyelvi osztálya ugyanannyi kegyes-tanító-rendi tanár által mindjárt kezdetben nagy sikerrel kezeltetett.

Hogy a váci tanodák egy egészszé kerekített Athaeneum jellegével bírva, még nagyobb mérvben gyümölcsözhessenek az erkölcsi nemesülés s tudományos fejlődés javára, a halhatatlanság dicsfényével környezett nagy királynőnk, *Mária Teréz* engedelmeiből 1764^{1/2} tanév beálltával újabb tantermek nyitlak meg a bölcsészeti tanszakoknak és ezen évi május 25-kén vettetett meg alapja a nagy királynőről nevezett növeldeinek, mikép ezt föntebb tüzetesebben előadtuk, melybe a kegyes-tanítórendieket 1768. május 13-kán *gr. Hadik András* magyarországi hadi főkormányzó, mint kinevezett királyi biztos bevezette. — Vác és vidéke alig kezdett tanintézetei szép virágzásának örvendeni, midőn a mostoha időviszonyok kéréhetlensége 1775 ben a bölcsészeti tanfolyamot végkép megszüntette, sőt maga a gymnasium is csorbulást szenvedett; mert 1777-ben legfelsőbb parancs következtén az egész ország számára, *Ürményi és Tertyánszky* által készített új tanterv hozattatván be, az I-ső nyelvtani osztály az elemi tanodákba olvasztatott és így a váci gymnasium 1777^{1/8} tanévben 5 osztályra szállítottatott le. Még érezhetőbb volt a nyomás, mely 1784-ben Vác városára nehezedett, midőn egy kibocsátott királyi rendelet hatályánál fogva, a nemes ifjuság hazai neveldei, következőleg a feladatának kitünő sikerrel megfelelt váci nemesi tápintézet is végkép feloszlattattak! . . .

Baljóslatú volt az 1785-diki év a tanári testületre is. Ugyanis ez évi jun. 17-kén megérkeztek a királyi biztosok azon parancsesal, hogy a sz. Domonkos-rendiek kolostorukat a várossal együtt elhagyván, lakukba a piaristák költözzenek be. Ezen újabb helyiségek szűk volta és a behozott tandíj a tanuló ifjak számát, mint az alábbi rovat mutatja, nagyon leolvasztotta.

Báró Splényi Ferencz váci megyés püspök kívánatára 1793-ban, a megyéjébeli papnövéndékeknek a bölcsészeti tanulmányokban oktatása, egy kegyes-rendi tanárra bízott, kihez harmadik évre már a httö-tanács sürgetésére még egy ezen rendbeli tanár adatott. — 1796. okt. 1-jén a váci kegyes-rendi házban káptalan tartatván, mely ntdő *Pállya István* választotta meg tartományi főnökké, ez kieszközölte, hogy Vácra a kegyes-rendi növéndékek részére a bölcsészeti tanfolyamok hozattassanak be; részint, mert ezen, jóformán az ország közepén létező társoda elég tágas ily intézet befogadására; részint pedig, mert már ugy is van itt két bölcsészeti tanár elhelyezve az egyházmegyei növéndékek oktatására; kikhez aztán ha még kettő adatnék a rendes fizetéssel ellátva és a királyi igazgatók és ezen intézetek részére kiadott tanrendszer megtartatnék, szépen föllállítva lenne a bölcsészeti tanintézet. Ugyanis még II. Lipót kormánya alatt jött ki azon határozat, hogy ha valamely megyés főpásztorok vagy valamely szerzetes-rendbeli főnökök növéndékeiket otthon akarnák a bölcsészeti tanszakokban taníttatni, a királyi akademiák gyakorlata szerint, ily intézetöket 4 tanárral lássák el.

És valóban 1796. évi október hóban végre az előbbi társház s

a gymnasiumi épület visszaadtván, ugyanezen év következő havában kezdetüket vették a 4 rendes tanár által külön előadott bölcsészettani leczkék. A tanárok e számához járultak akkor a hittan és a magyar nyelv nyilvános tanárai is. Ezen bölcsészettani intézet célja volt: az egyházmegyei és kegyes-rendi papnövendékek oktatása. Azonban világi ifjak is hallgathatták aztán a rendes előadásokat, de csak olyanok, kiknek a helybeli püspök e végre engedélyt adott. Ezen utóbbiak száma később, kivált miután a *bölcsészeti két éves tanfolyam a nyilvánosság jellegét* megnyeré, annyira növekedett, hogy a 200-at is megközelíté.

Közlünk e helyen egy érdekes httó-tanácsi leiratot a kegyes-rendi tartományi főnökhöz: „Krisztusban ntdő szerzetes atya! Atyaságod márczius 5-ről tett előterjesztése rendjében, a *váczi gymnasiumi épületekre nézve*, hogy joggal tartozik ez a kegyes-rendhez, mikép ezt a mellékelt okirat is erősíté s így a legfelsőbb helyre is fölterjesztve lett, kegyelmesen így határozott ő fölsége: „A mostani *váczi gymnasiumi épületre* vonatkozó birtoklási jog ezen kegyes-rendi házat illeti ugyan, azon kegyes hozzáadással, hogy mivel a *váczi kegyes-rendi atyáknak*, a kérdéses gymnasium föntartása és föllállítása czimén a nagy emlékezetű *Mária Teréz* császár- és királynő 1000 aranyat és más 12000-et, mint az ezen dologra nézve fölmutatott és itt ismét az ő sértetlen állapotukban és eredetiükben ide visszazárt okmányokból kiderül, ajándékozott és ezen *váczi gymnasium* a kegyes-rendiekkel lett együtt alapítva, hogy ezen rend, a melyet annak egész föntartása terhel, akár az épen föntartás, akár pedig valami más igazítás czimén többé, vagy valami más ürügy alatt valamit ezen *váczi gymnasium* részére ne követeljen. Hanem állván tovább is az, hogy ezen épület továbbra is a gymnasium használatára fog szolgálni, egyszersmind a kegyes-rendnek oda kell ügyelnie, nehogy a felső épületi emelet előleges elfoglalása folytán az iskolai ifjuságnak valami, akár a kényelmet, akár a helyiséget, szárazságot és világosságot, akár pedig a tisztább lég közösségét illetőleg valami hiányozzék. Egyébiránt azon díjazás, mely a helyi igazgatónak és tanároknak, amint más gymnasiumokban, ugy Váczott is a tanulmányi alaphól évenként rendszeresen kijárni szokott, tovább is épen maradni és fizettetni fog. — Adatott a httó-tanácsból Budán, 1798. jun. 26-kán. — Atyaságodnak jóakarói, szolgálatra készek: *Almásy Pál* m. k., *Darvas Ferencz* m. k., *Kelcz Adám* m. k.“ — Ezen másolatot az eredetivel mindenben megegyezőnek bizonyítjuk. Pesten, jul. 20. 1798. évben. *Püllya István* m. k. (ab Ass. B. V. M.) tartományi főnök. (P. H.) — *Verner Zsigmond* m. k. (ab Ass. B. V. M.) tartományfőnöki titkár. (A *váczi egyházmegye püspöki irattárából*).

Az 1806. évben ismét új tanrendszer léptetvén életbe, a III. elemi osztály a gymnasiumhoz csatoltatott, mi által a *váczi gymnasium* ismét 6 osztályra emelkedett, és ezen szervezet s tanrendszer mellett 1850. évig változatlanul megmaradt ugyan, de innét aztán

a kegyes-rendiek és a két város közt a gymn. I. osztályának tanárát illető fizetésre nézve huzamos és kellemetlen per támadt! A, k. r. tartományi főnök *Drobny Antal* bíró és *Hajnik János* polgármester kérelmére már 1811-ben adott szerzetéből egy tanárt a világi helyett, és már 1814-ben 5-dik éve folyt, hogy a 2 város ama tanárért mitsem fizetett! A helyi gymn. igazgató hasztalan követelte évenként ama tanár fizetését! 1811—1816-ig 250 frtjával már járt volna 1250 frt s a fatartozás is már összesen 42 ölet tett ki. Az igazgató hasztalan kérte, követelte az illetményt, míg végre 1816. aug. 13-kán, 23,508. sz. a. a httó-tanács elrendelte, miszerint azon illetmény, mely az elemi III. osztály tanítóját szerződvényileg illette, ezen osztálynak a gymnasiumba történt beolvasztása után is, már mint most gymn. I. osztály tanárának évenként rendesen kiszolgáltatandó, és az eddig nem teljesített fizetés egyszerre kiszolgáltatandó a kegyes-rendi társodának. — (Ezen ügy egész nagy iratcsomagot képez a váczzi egyházmegyei levéltárban) . . .

Lássuk már a váczzi gymnásiumi ifjúság számát 1717—1852. évig :

1717.	230.	1745.	338.	1773.	364.	1801.	340.	1829.	348.
1718.	313.	1746.	371.	1774.	414.	1802.	382.	1830.	353.
1719.	214.	1747.	354.	1775.	369.	1803.	344.	1831.	320.
1720.	238.	1748.	338.	1776.	433.	1804.	224.	1832.	299.
1721.	221.	1749.	387.	1777.	484.	1805.	306.	1833.	289.
1722.	262.	1750.	445.	1778.	338.	1806.	264.	1834.	304.
1723.	192.	1751.	429.	1779.	351.	1807.	416.	1835.	270.
1724.	228.	1752.	452.	1780.	306.	1808.	347.	1836.	254.
1725.	200.	1753.	465.	1781.	342.	1809.	318.	1837.	267.
1726.	156.	1754.	511.	1782.	301.	1810.	289.	1838.	289.
1727.	232.	1755.	517.	1783.	248.	1811.	295.	1839.	313.
1728.	218.	1756.	517.	1784.	242.	1812.	288.	1840.	320.
1729.	259.	1757.	451.	1785.	208.	1813.	320.	1841.	317.
1730.	249.	1758.	431.	1786.	141.	1814.	283.	1842.	322.
1731.	272.	1759.	394.	1787.	133.	1815.	270.	1843.	302.
1732.	215.	1760.	434.	1788.	120.	1816.	299.	1844.	292.
1733.	279.	1761.	419.	1789.	116.	1817.	274.	1845.	259.
1734.	283.	1762.	407.	1790.	116.	1818.	288.	1846.	246.
1735.	301.	1763.	451.	1791.	141.	1819.	330.	1847.	229.
1736.	270.	1764.	490.	1792.	169.	1820.	324.	1848.	232.
1737.	307.	1765.	465.	1793.	239.	1821.	288.	1849.	140.
1738.	211.	1766.	502.	1794.	Hiányzik a könyv	1822.	286.	1850.	122.
1739.	Dörgesz Vá- czon és vi- dékén.	1767.	448.	1795.		1823.	268.	1851.	81.
1740.		1768.	553.	1796.		1824.	306.	1852.	78.
1741.		1769.	486.	1797.		1825.	300.		
1742.		1770.	378.	1798.	342.	1826.	308.		
1743.		1771.	260.	1799.	341.	1827.	335.		
1744.		1772.	328.	1800.	351.	1828.	355.		

Tehát 1717. évtől 1852. évig a váci gymnasiumban, a kegyesrendiek vezérlete alatt, 39,985 ifju nyerte a tudományokbani kiképzését, azonkívül, hogy az 1794. 1795. és 1796. évekről az érteítvények hiányzanak; az 1739. 1740. 1741. s 1742. években pedig a Vácson s környékén pusztított mirigy miatt az iskolák zárva voltak.

Az 1848⁹/₁₀-diki szabadságharczi zivatarok a váci gymnasiumra is sujtólag hatottak; főleg a felsőbb osztályok tanulók nélkül maradtak, míg végre ama zivatarok elvonultával csend állván be, nyugodtabban lehetett a közoktatás megakasztott szent ügyének föllendítéséről gondoskodni. De a vagyoniilag nagyon megkárosodott kegyurak, a püspök és káptalan, valamint a kegyes-tanítórendiek zilált állapotban lévő társházuk, ugy a hadjáratok által folyvást zaklatott város, öszszesen sem voltak azon helyzetben, hogy az egykori hatosztályú gymnasiumot és lyceumot visszaállithatták volna. A megmentett és gyümölcsözővé tett tőkék is csak annyit eszközölhettek, hogy a törést szenvedett hajónak legalább néhány deszkaszála megmentethetett. — Az előadott körülményeknél fogva az 1850. évben behozatott szaktanítási rendszer következtében Vácson csak négy-osztályú algymnasium létesíthetett, mely mellé egy kellőleg fölszereit természet- és mennyiségtani műtár és természettudományi gyűjtemény alapittatott és a tanodai könyvtárnak alapja is megvetetett, mely azóta évenként becses művekkel gazdagittatván, mi sem mulasztatik el, hogy a tanoda magasztos feladatának teljesen megfeleljen.

22. §. A váci kegyes-rendi gymnasium ujabb időbeni története.

A reducált kis gymnasium a legujabb időben 1870/71. évben *Peitler Antal József* váci püspök bőkezűsége és Vác város hozzájárulása folytán nagy gymnasiummá emeltetett. — Az 188⁹/₁₀-diki tanév ezen tanintézetre örökre emlékezetes marad; mert az a hazaszerzte híres tanfolyam, mely jó félszázadon át a legszebb virágzásnak örvendett, akkoriban évenként rendszeren 400 nál több tanuló ifjúnak is nyujtott szellemi táplálékot, s mely, amint láttuk, 1849-ben a tanügy kárára, s a város mély fájdalmára megszűnt, most uj életre ébredt. Igen, életre ébredt; mert akadt egy férfiú, ki nemcsak tudja, de követi is nagy *Széchenyink* mondását, hogy: „Nem nagy phrásokkal, hanem áldozatokkal és tettel kell járulnunk a haza felvirágzására,“ életre ébredt; mert földő *Petróczy László*, czimzetes kanonok, s kartali plebános úr, az ifjuság vallás-erkölcsös nevelését és ez által édes hazánk szebb és jobb jövőjét elősegíteni óhajtván, nemes szive sugallatát követve, 1880. jul. 18-kán kelt alapító levelével kimondá a „legyen“ szót. Valóban „exegit sibi monumentum aere perennius“ és magasztos, dicső példát adott ez által sívár, önző korunkban! Adjon az ég nevelés- és tanítás-ügyünknek több ily buzgó barátot!

Igy állván az ügy, Püspök ő nmlga 2367. sz. a. aug. 20-kán kelt fölterjesztésében kérte, hogy a VII. és VIII. osztály megnyitassék és nyilvánossági jelleggel fölruháztassék. S nem eredmény nélkül; mert a nmlgú vallás- és közoktatási miniszterium 24,979. sz. a. aug. 29-kén kelt intézményével tudósította a püspök ő nmlgát s a budapesti tankerületi királyi igazgatóságot, hogy, mivel a helyiségek és felszerelések biztosítvák, képesített tanerőkről s azok ellátásáról gondoskodva van, a VII. osztálynak az 1880—81. tanév elején nyilvánossági joggal életbe léptetése megengedett; a VIII. osztályt illetőleg, melybe különben az 1880—81. tanév elején tanulók szintén fölvehetők, valamint az érettségi vizsgálatok megtarthatását illetőleg azonban, a nyilvánossági jog csak is az egy félév eltelte után és a tapasztaltak alapján teendő külön megnyugtató jelentésre fog megadatni. E rendeletek alapján a kiegészített tanári testület szept. 7-kén szervezkedő gyűlést tartott, a tárgyakat s az osztályfőnökséget a két felső osztályra vonatkozólag beosztotta s a beiratásokat szept. 13. 14. s 15. napjaira határozta. 16-kán a püspöki székesegyházban ünnepélyes „*Veni Sancte*“ tartatott, melyet ngos és főtdő dr. Virter Lajos kanonok s papnőveldei igazgató végzett fényes segédlettel. A sz. mise után az ifjuság a tanári karral együtt a papnővelde nagytermébe vonult, hol az igazgató (főtdő Rappensberger Cajetán), püspök ő nmlga, a főtdő káptalan, a világi és kolostori papság s a város színe-java jelenlétében az új osztályokat következő beszéddel nyitotta meg:

„Nmlgú Püspök Úr! Mélyen Tisztelt Vendégek! Szeretett Ifjuság! — Midőn a jelen alkalommal e terem falai közt megjelentem, a körülményeknél fogva szerfölött fontos ténykedés vált föladatommá; oly ténykedés, mely nem lehet érdektelen senkire nézve sem, a ki csak Vác városra és vidékének s evvel egyetemben az édes hazának szellemi fölvirágzását szíven hordja. Városunkra nézve, mely természeti fekvése által egy jelentékeny vidéknek központja; mely az ujkori közlekedés két leghatalmasabb közegének. u. m. a gőzkocsinak és a hajónak állomási helyisége; mely iparületével sok egyéb városnak és falunak nélkülözhetlen tárháza; de a mely mindenek fölött egyik legrégibb és szélesen kiterjedő egyházmegyének a fővárosa, nem lehet és nem lehetett soha közönyös dolog oly intézetnek a birtoklása, ahol a magasabb szellemi kiképeztetése után vágyódó ifjabb nemzedék ebbeli óhajátásnak eleget tehessen.

Épen azért, mihelyt csak eloszlott hazánk egéről azon gyászos emlékű fölleg, melyet török uralomnak nevezünk, azonnal megkezdődött Vác városában is azon üdvös mozgalom, mely föladatául tűzte ki ennek kebelében a vallás és erkölcs s evvel egyetemben a hasznos tudományok intézetének létesítését. Ha valahol, ngy Vácznak területén és múltjában lehet látni, hogy az egyház egy perczig sem tévésztette szem elől azon nagy küldetését, melyet alapítója az Isten-

ember eléje szabott, hogy azon vagyont, melyet magasztosan gondolkozó királyaink kezébe letéteményeztek, százszerosan gyümölcsöztetve árasztotta vissza magára a nemzetre és annak szellemi kiművelődésére. *Kollonits Zsigmond*, a boldog emlékü váczai püspök, még a mult század elején érintkezésbe tette magát a kegyes-tanítórend kormányával, hogy embereiből, kik már a haza több városában kintűttek a vallásos és tudományos oktatás zászlóját, Vác városának is juttasson néhányat, a kik itthelyt is az ifjúságot hasonlóképen kalauzolja. Az 1714. év volt az, melyben a kegyes-rend tagjai a nagylelkű főpap óhajta szerint először megjelentek Váczon s azóta a tovahaladó évek folyamában a váczai egyháznak főbb emberei mind ugyanannyi feledhetlen emlékü alakokká váltak, kik mig egyrésről a kegyes-tanítórendet bizodalmas jó indulatukban részesítették, másrészt azoknak közvetítése által Vácznak és vidékének szellemi emelkedését hathatósan előmozdították. *Berkes András* a törökpusztítás után ujlag megalakult váczai káptalannak első nagyprépostja, a még jelenleg is tanhelyiségül szolgáló saját házát adományozta a kegyes-rendnek. *Althánn Károly* püspök több feledhetlen emlékü kanonok közreműködésével adott létet azon két tornyú templomnak, mely a mult század közepétől kezdve a mai napig nemcsak a váczvidéki értelmiség vallásos érzésének szolgált bölcsőjeül, hanem egyebeknek is oly helyül, a hol Istenhez közelebb érezve magunkat, viszontagságok által hányatott lelkőknek vigasztalást és enyhülést nyertek.

Azonban, hol az a nyelv, mely a váczai egyházmegye főtű papságának e város szellemi emelését előmozdító és csak számos kötetben elmondható érdemeit egy rövid beszéd határai közt ki tudná fejteni? Melyik ajak volna az, melyről méltán csörgedezhetnének a *Kaló* és *Mártonyi* kanonokok, *Forgách* püspök és egyebeknek érdeimeihez illő igék? Avagy van-e nyelv, mely elég erősnek érezhetné magát, hogy a nagy *Migazzinak* városunk művelődése érdekében kifejtett, s mostanáig is egyiránt tündöklő tetteit elszámálja? Jöjjön valaki e város közepére, hol Vác vallásos életének ütéré lüktet; tekintsen be annak tanintézeteibe; menjen ki annak mezejére; járja be környékét s mindenütt egy-egy jelentékeny emlékre akad, melynek létet a váczai egyház mult századi fénycsillaga *Migazzi Krisztof* adott.

Ha vannak tárgyak, melyek magasztaló dicséretre nem szorulnak, hanem a drága-gyöngy módjára mindenkinek elismerését önkényt megnyerik, úgy bizonyosan azon tettek azok, melyeket a váczai egyházmegye főtű papsága az erkölcsös nevelés és tudományos haladás ügyében különösen Váczon végbevitt. S mert ily melegen érdeklű emberek voltak mindig azok, kiknek e főtű egyházmegyében a jelentékenyebb működési terek kijutottak, nem is maradt el azon örvendetes lendület, melynél fogva Vácznak tanintézete már a mult század második felében még a legmagasabb körökben, sőt ő fölségének, a halhatatlan emlékü *Mária Terésia* királynőnek figyelmét is

magára vonta. E legfőbb és egyszersmind legkegyelmesebb érdeklődésnek eredménye lett az, hogy a helybeli tanintézetet nemcsak személyes látogatásával tisztelte meg a nagy királynő, hanem az ő nevéből „*Theresianum*“-nak nevezett és a nemes ifjak oktatására szánt új intézettel is kitüntette városunkat. A dicső királynő halála után beállott idők megszüntették ugyan az ő róla nevezett tanintézetet, s a helybeli tanításra úgy, mint az öszszes magyarországra nehéz napok következtek, de csak azért, hogy annál tündöklőbb legyen a fölvirágzás, melyet a gondviselés a váczai oktatásügy számára eleve kijelölt, de az emberi belátás még csak nem is képzelt.

Ki is lett volna az, a ki valami nagy jövőndőt ígérhetett volna azon ténynek, midőn 1796. évben a kegyes-rendi társházban a rend kormányja két tanárral többet alkalmazott azon czélból, hogy ezek az előleges megállapodások szerint a bölcsészeti tudományokban oktassák mind a váczai egyházmegye, mind a rend növendék-papjait. Hozzájárult, hogy e bölcsészeti tanfolyam eleinte csak magán-jellegű volt, hol az előadásokat világi tanulók nem hallgathatták. S mégis ebből nőtte ki magát azon fényes mult, melyre mindannyian, kik a *váczai püspöki lyceumnak* növendékei voltunk, még most is örömmel tekintünk vissza. A lyceum következtében Vácznak neve országos hangzásúvá lett, melynek VII. és VIII. osztálya miatt e század 30-as és 40-es évei alatt hazánk legtávolabb vidékeiről származott ifjak is fölkerestek. A jelenlegi magyar értelmiség, de sőt a legnagyobb befolyású egyházi és világi méltóságok viselői közt hányan vannak, kik öt-hat évtized előtti életükből oly melegen emlékezhettek vissza azon időkre, midőn mint bölcsészettanulók a váczai püspöki lyceum tanárainak előadásait hallgatták. De magában városunkban is alig van egyikissé idősebb pap vagy polgár, kinek örömsajtolta könyvek ne tündökölnének szemeiben mindannyiszor, valahányszor bárki is emlegeti a 30-as és 40-es éveket, midőn még Vácznak tanúrai tudománya és növendékei nagy száma miatt oly híres lyceuma, VII. és VIII. osztálya volt. Szemfénye vala e lyceum városunknak és az ő vidékének, melyet elveszteni majd csaknem annyi volt, rá nézve, mintha meg kellett volna halnia.

S mégis, szinte fáj szívem, midőn mondanom kell, a 49-ki év után beállott nehéz idők alatt a hirneves váczai lyceum élni megszűnt. A termék, a hol a vallás és tudomány fölkent bajnokai hirdették a tisztultabb gondolkodás és a nemesebb érzés ígeit, bezáródtak; a helyek, a hol tudományszomjas ifjuság sürgött-forgott, üresek lettek; a gazdag mozgalmat néma csend; a lüktető életet rideg halál váltotta föl. Nem szólok azon sok forintról, mely városunk nagyhirű tanintézetének halálával egyrészt nem szívárgott ide a vidékről, másrészt pedig innét kellett máshova vándorolnia, hanem pusztán azon zsidbasztó állapotra utalok, melynek itthelyi nevelésügyünkben okvetlenül elő kellett állani. Tudjuk azt, hogy a nevelésrendje szerint,

minden gyermeknek legigazibb nevelői az ő szülei; ezek azok, a kik az ő sorsa iránt legmelegebben érdeklődnek, a kik az ő jólétét megalapítani a legönzetlenebbül törekednek. Mily boldog a város, ahol a szülők saját szemeik előtt nevelhetik gyermekeiket; ahol azokat csecsemő koruktól fogva egész addig tarthatják körükben, míg csak azokat mint kész befejezett képzettségű embereket nem adhatják át a hazának és a társadalomnak. Századunk 49-ki éveig jóformán azon boldogabb hazai városaink közé tartozott Vác városa is, melynek polgárai iskolába adhatták gyermekeiket s azok nevelését önmaguk intézhették, míg képesekké lettek az életpálya megválasztására. De ime a legközelebb lefolyt 30 év alatt az, a ki mégis iskolába küldte gyermekét, helyben annak legfőlebb is csonka kiképzetésére számíthatott, vagy ha azt teljesen kiképzettetni akarta, azon kemény kötelezettségnek kelle magát alávetni, hogy egyik gyermekének oktatása érdekében nem ritkán többi gyermeke, sőt családja jövőjét tönkre tevő költsékezekbe kellett bonyolódnia. És ha még annyit költsékeztek is a jobb módúak, vajjon megvették-e az édes apai és édes anyai önzetlen felügyeletet? ... Határozottan mondhatom, hogy — nem. Amit az apai és anyai szív sugall, azt teheti minden ember a maga gyermekével, de talán soha a máséval.

Ha így volt az egyes család-apa gyermeke neveltetése tekintetében, bizonyosan még nagyobb adagban így volt lelkünk Istentől rendelt atyja, nmlgú és főtdő megyés Püspökünk, midőn az ő lelki gyermekeit, kiket Isten szívök vonzalmánál fogva a papi életre meghívott, állásuk fontosságához illő neveltetésben akarta részesíteni. Idegen vidékre, idegen kezek közé kelle vándorolni a növendékpapnak is úgy, mint egyéb tanulónak, ahol meglehet, hogy részesülhettek az alku határáig terjedő egyben-másban, de nem azon meleg gondoskodásban, melyben egy a megyéje jelenét és jövőjét szíven viselő főpásztor saját szemei előtt itthon részesülhetnek vala. Ők máshol is növendékpapok lehettek ugyan, de édes gyermekek csak azon főpásztor körében, kinek vezetése alatt majdan a lelkek üdvéért küzdeni és munkálkodni leend föladatuk. Mily fájdalmasan érezte az idegen neveltetés hátrányát nmlgú és főtdő Főpásztorunk, úgy, mint e városnak összes polgársága, azt eléggé mutatja azon körülmény, miszerint egy évtizeddel ezelőtt keresztülvitte, hogy a négy osztályra alázállott helybeli gymnasium egyelőre hat osztályra emelkedett, minden képzelhető áldozat árán megvalósítandó óhajtskép fönmaradván még akkor a műnek a hátralevő hetedik és nyolczadik osztálylyal való megkoronázása.

Most midőn azt mondhatom, hogy ami akkor csak forró vágy volt, jelenleg már szemmel látható tényleges valóság, tapasztalom, hogy előadásomnak legfontosabb, úgy szólván tűzpontjához jutottam. Az érzés, mely szívemet az örömtől, hálától, az eltelt gyászos múlt emlékeitől és egy szebb jövőnek eleven képzeletétől mélyen áthatva tartja, alig engedhet szóhoz jutnom; . . . alig hagyja beszédem

további fonalát látnom. Ez az, mit előadásom első mondasában mindjárt avval jeleztem, hogy szerfölött fontos ténykedés vált föladattommá, mert nekem jutott a szerencse, hogy e fényes közönség jelenlétében a város polgárságának s a tanuló ifjúságnak nyíltan kijelentsem, miszerint Vácznak VII. és VIII. osztálya újra föltámadt. Mint hajdan a kőkoporsóból kiemelkedő Istenember föltámadása oly csodás tény volt, hogy még a legközelebbi tanítványok egyikét is a kézzel foghatóság által kellett meggyőzni a tény valóságáról: úgy itt is aligha találhat föltámadást hirdető szózatom teljes hitelre, midőn azt oly intézetről mondom, mely kereken három évtizedig tartozott a nem-létező, az elhunyt dolgok sorába. De ti, a kik talán kételkedtek a fényes multú váczai Lyceum föltámadásában, csak nyissátok ki szemeiteket s ne gondoljátok, hogy a dolog álom többé; mert ime rámutathatok az áldozatkész és semmi fáradságtól vissza nem riadó férfiakra, a kik e fölüdülő intézetben a tanítás nehéz terhére magukra vállalták; előállíthatom az intézet hallgatóit, a tudomány szeretetétől lelkesedő növendékpapságot; elő azon egyéb ifjakat, kik nem másutt, hanem itt akarják betetőzni gymnasiumi tanpályájukat. Sőt menjetek, ha még tán ennek sem hisztek, nyissátok ki a termeket, melyek e hallgatóságnak tanhelyiségül szolgálnak; nézzétek meg a padokat, melyekben ülnek; érintsetek kezeitekkel a tanári asztalt, melyről, mint erősen remélem, a jövőben, Isten tudja mennyi lélek nyeri az erkölcs és tudomány éltető ígét. S ha ezt megtettétek, akkor nem kérek többet tőletek, minthogy álljatok meg még egy pillanatig, mielőtt az intézet falai közül kivándorolnátok s vessétek föl lelkeitekben e kérdést, hogy ugyan hol az a hatalmas kéz, mely egy harmincz évig holtnak tartott intézetbe újra lelket adott; hol az ajak, mely, mint az Üdvözítő eredménynyel tudta kimondani a föltámasztó életrehozó ígét: „*Prodi forrás!*“ (Jöjj elő sirodból!) — Ha megtaláljátok, csókoljátok meg ez érdemes kezét, mely annyit megtagadott magától, hogy a ti jóléteteket előmozdítsa; — ha pedig nem, akkor mondjátok ki velem lelkesedve, hogy földő *Petróczy László* kartali plebános urat (jelenleg már Kóváron lakik nyugalomban), a váczai *Lyceumnak* új életre támasztóját az Ur Isten sokáig éltesse! . . . (Zajos éljenzés).

És most igen tisztelt Uraim és tanártársaim Önökhöz fordulok, mint a kiknek feladatuk leend ez ujonnan megnyílt tanintézetet kezeik közé venni. Önökre nemcsak egyszerűen az oktatás sulya hárul, hanem a kezdettel jární szokó mindennemű egyéb nehézség, de egyszerűsmind azon dicsőség is, hogyha majdan e zsenge intézet megszállárdul és sokan lesznek ismét, a kik neveltetésüket ennek köszönik, Önöknek a nevei lesznek azok, melyekre mint alapvetőkéire hálás emlékezzettel tekint vissza az utókor. Önöknek neveit a történelem muzsája maradandólag odajegyzi a papnövelde és a gymnasium évlapjaira; Önök, mint a kik számosakra kiárasztják éltők dús kincseit, nem hálnak meg, hanem egyik hazai költőnk mondaságként, le-

Máza azt, ami földi, éltető eszmékké vállandnak s nőttön-nő majd tiszta fényük, amint időben és térben távoznak, s melyhez mint világitó szövétnekhez tekint föl az utódok erénye s abból életet, lelkesedést és jóban való állhatatosságot merit. A veritékcsöppek, melyek nehéz szellemi munkájok közepette arcaikról aláhullanak, itt e földön az intézet életét táplálják, a jövő létben pedig saját érdemes halántékaiknak koronáját fogják ékesíteni. A Szentlélek, kit ma ünnepélyesen segélyül hittünk, legyen mindnyájukkal; mutassa az meg az ő hét ajándéka útján, hogy intézetünk jó hirneve és növendékeinek haladása érdekében mit és hogyan kelljen tenniük. Fogadják atyai kegyeikbe ezen ifjúságot, melyet Istennek tetszett ami gondviselésünkre bízni.

Ti is szerettem, a kik ezen ujonnan megnyílt tanintézetnek padjaiban először foglaltok helyet, nem kétlem, hogy szinte mélyen érzitek ebbeli állapototoknak nagy horderejét. A helybeli egyháznak és a város polgárainak figyelme hathatósabb mértékben irányul reátok, mintha már egy régibb s a világ szemelőtt megszokott intézetnek növendékei volnátok. A ti szorgalmatok, tanáraitok iránti engedelmessétek, tisztességes viseletetek nagyon sokat tehet arra nézve, hogy a váci főtanoda föltámadásával együtt viszszyerhesse azon fényes hirnevet, mely azt valamikor az egész haza színe előtt környezte. Nektek kell azt a világ láttára kimutatni, hogy a váci tanintézet falai közt az erkölcsi értéket és a tudományos készültséget illetőleg az ifjúság ép oly magas fokig emelkedhetik, mint országunknak akármelyik gymnásiumában. Ha ezt kivívtátok, akkor tudom, hogy néhány évtized múlva itt lesz az idő, midőn a haviából fölébredt váci főgymnásium nem kevésbbé látogatott lesz, mint annak előde volt; midőn országunk főbb emberei közt nem egy lesz ismét, a ki a váci tanodát tiszteli szellemi bölcsője gyanánt; midőn az eltévelyedett gondolkozás helyett sokan lesznek, a kik elismeréssel hajolnak meg azon egyház előtt, mely áldozatkészsége és ápoló kezeivel az ő szellemi kifejlődésüket lehetségessé tette.

En első akarok lenni azon elismerő és hálás érzet nyilvánításában, melylyel óhajtom, hogy az ezen intézetben növekvő ifjúság is az egyház, mint jótevője iránt viseltessék, midőn mély tisztelettel hajlok meg egyházmegyénk nmlgú és főtdő főpásztora, nemkülönben az ő főtdő káptalaná előtt is. Az egyháznak e képviselői azok, kiknek kegyes pártfogása és gondviselésétől tétélezte föl az ujonnan megnyitott intézetnek jövő életét és megszilárdulását a nagylelkű alapító is, midőn azt egyházmegyénk közszeretben álló és ritka jó szívű főpásztorának gondnoksága alá helyezte. Azért beszédem záradékául nincs más hátra, mint megújult tanintézetünk fönmaradása és virágzása érdekében azt óhajtani, hogy éltünk sorsának legfőbb intézőjét, jelenlegi megyés püspökünket, *Peitler Antal* ő nmlgát a főtdő káptalan özszes tagjaival egyetemben minél hosszabb ideig éltesse!" (Zajos éljenzés).

23. §. A váczi Lyceumban 1799—1848-ig működött k. r.
tanárok.

Benyák Bernát bölcseészet 1799.
Szablik István természettan, gazdaszat 1799—1801.
Sárvári Ferencz mennyiségtan, 1799—1803.
Veisz Lipót rajz és építészet 1799—1803.
Kasztka Mátyás történet 1799.
Bolla Márton történet 1800.
Strobl György bölcseészet 1800—1806.
Egelszky Ignác történet 1801—1809.
Nagy Lipót természettan 1801—1827.
Dom Flórián rajz, építésztan 1803—1815.
Rosenbacher Ferencz mennyiségtan 1803.
Szenczy Elek mennyiségtan 1804—1810.
Zimondchek Jeromos bölcseészet 1806—1810.
Liszka Alajos történ. 1809.
Tordy Mihály bölcseészet. 1810—1812.
Aranyossy János történet. 1810.
Tamásy Cal. József mennyiségt. 1810—1815.
Spányik Glycér történet. 1811—1830.
Gubiczer Ferencz bölcseészet 1812—1815.
Veszélka József mennyiségtan 1815.
Szűcs József bölcseészet 1815—1827.
Morkó Albert mennyiségtan 1816—1818.
Sztonkovics Miklós mennyiségt. 1818—1832.
Czeglédy István rajz, építészet. 1818—1824.
Honus Nep. János rajz, építészet. 1824—1828.
Morkó Albert természettan 1827—1829.
Polereczky Ernő bölcseészet 1827—1836.
Letovay Sándor természettan 1829—1838.
Illyés Ágoston rajz, építészet 1830—1839.
Katona Dénes történet 1830.
Bendik Sal. Ferencz történet 1831—1833.
Laponyi Alajos mennyiségtan 1832—1847.
Kardhordó Ambrus történet 1833—1845.
Purgstaller József bölcseésztan 1836—1848.
Schirkhuber Móríc terméztan 1838.
Schröck Ferencz történet 1845.
Sümeghi Pál mennyiségtan 1847.
Gaál Miklós rajz, építészet 1848.
Bahunek János bölcseészet 1848.

Megjegyezzük itt, miszerint a váczi egyházmegyei papnövelde-
ben, a török-uralom utáni időkben több kegyes-rendi áldozár is tanár-
kodott, a sz. hittudományok egyik vagy másik szakát adván abban

elő ezen egyházmegye reményeinek. Így például: *Conrádi Norbert*, *Schmidt József* (a Desp. BMV). stb.

24. §. A váczai kegyes-rendiek természettani műtermében (muzeum) létezett műemlékek.

Még az 1847. aug. 16-kán tartott akadémiai kisgyűlésen fölolvasta a titoknok *Schirckhuber Mór* *cz k. r. tanár által beküldött következő jegyzékét, a váczai piaristák természettani műtermében létező műemlékeknek:* „A) *Régi, bizonyítatlan időkből:* 1. Két szent kép, vagy úgy nevezett *hordozható oltár* (arae portatiles) melyek egyike az Üdvözítőt s a Bold. Szűzet ábrázolja, és a hagyomány szerint, sz. Lukács üdvírnok (evangelista) festménye; a másik több, görögösen öltözött szentet képez. Mindkettő börtökba zárt. — 2. Egy három láb és öt ujnnyi hosszú római kard, melyet nemes Somogygyben *Őszöd* helység mellett, a Balaton fenekén, a déli parttól mintegy 15 öltre, fürdés alkalmával, *Boda Péter* helybeli jobbágy fia 1834. jul. 20-kán talált. — 3. Egy kis római hamveder hamuval együtt. — 4. Sirlámpa. — 5. Hat, érczből öntött, *védisteneket* (Penates) képző bálvány.

B) A XII. századból. 1. Egy *megaranyozott ezüst öv*, mely egymással összfűgő karikából áll. A monda szerint Nagy-Szeben alapítója, *Hermáné* volt, ki 1160. év táján élt. — C) A XV. századból. 1. *Hunyadi János ország-kormányzó*nak *rézgyűrűje*. — 2. Egy *töltényde* (Patrontasche) ezüstmű, némely helyeken megaranyozva. Vélemény szerint I. Mátyás királyunké. — D) A XVI. századból. 1. Egy kehely idomú aranyozott *ezüst-pohár*, következő magyarul bevéssett nevekkel: *Drágfy János. Homonnai Kata. 1525.* — 2. A *Stettner-család* fába metszett czimere 1533. évből. — 3. Hat aranyozott *ezüst kapocs*, mindegyikén bárány zászlóval kinyomva; melyek állítólag *Báthory András* bibornok és erdélyi fejedelem egyházi palástjáról valók. — E) A XVII. századból. 1. *Bocskay István* erdélyi fejedelem koronájának nyomatéka ezüst-lemezen, melyre Bocskay czimere is be van vésve. Ezt alkalmasint a nevezett fejedelemnek valamelyik főembere sisakján, vagy vállán dísz gyanánt viselte. — 2. Egy *ezüst-pohár* kupakkal, rá 1601 van vésve. — 3. *Brandenburgi Katalin* erdélyi fejedelemnőnek két darabból álló *aranyozott ezüst-öve*, két kapoccsal ellátva. Rajta e betűk állanak: G. B. P. T. C. B. SS., melyek így értelmeztetnek: „*Gabriel Bethlen Princeps Transilvaniae Catharinae Brandenburgicae Sponsae Suae.*“ — 4. Három nagyobb, szinte aranyozott *ezüst-kapocs*, mely az előbbi övhez tartozónak mondatik. — 5. Egy *török-tintatartó* 1671. évből, találattott *Breznóbányán*, midőn ott 1829-ben egy hajdan *Vessclényi Ferencz* nádor által lakott épületet lerontottak. — 6. Egy 1672-ben készült *cserépedény*. — 7. Egy 1679-ben készült jókora nagyságú kés. — 8. Egy öt lábnyi hosszú *három élű tör* markolattal s bőrhüvelylyel. Készült 1687-ben. — 9. *Tökölyi Imre* ércpecsétnyomója. —

10. Gyulay ezredének zászló-nyele 1698-ból. Réz-lándzsájának egyik oldalán, melybe sz. István király hajadon-fejjel ballábán térdelve és balkezében zászlót tartva van vésve. Alúl ez áll: *S.: STEPHAN, REX: H:* — jobbról: *Auxilium meum Et Spes Mea In Deo Est.* — Balról: *In Deo Salutare Meum et Gloria Deus.* A másik lapján egy czimer (tán a Gyulay-nemzetsége) létezik bevésve, melynek széleit sasok, zászlók, dobok, kardok stb. díszítik, magában emberkarok karddal és madarak, közepén ágaskodó oroszlán látható. A czimer fölött közvetlenül ez olvasható: *STEPHAN, Gr. Gyulai: v. M. Nemeti.* Fölebb: *Non Nobis Domine, Sed Nomini Tuo da Gloriam.* A környezeten: *Deus Custodit Te, Deus Protectio Tua Super Manum Dexteram Tuam.*

F) *Bizonyítalan koriak és eredetűek.* 1. Két kőtábla, melyekbe régi várromok vésvék. — 2. Egy régi művű ezüst-gyűrű e bevéssett szókkal: *„S. Egidii Sacerdotis.”* — 3. Durva készületű ércfeszület, mely egy sirban találtatott Nógrád-vgyben. — 4. Egy aranyozott, ezüsttel bevont s fődéllel ellátott fapohár. — 5. Két arannyal futtatott ércatányér, melyekbe 22 régi ezüst-pénz van verve. — 6. Egy ezüst-pohár három pénzzel díszítve. — 7. Egy hét részből álló ezüst-gomb. — 8. Egy bajnok szobra ezüstműből. — 9. Sz. Udalrik keresztje ércből. — 10. Egy tojás-alakú zsebóra. Régi mű. — 11. Csonthá metszett király és oroszlán. — 12. *Barcsay Ábrahám pecsétnyomója.* (Tulajdonosa mikor élt, kikutatni nem lehetett; Benkő Transylvániájában nem fordul elő.) — 13. Egy fadarabba finomul metszett 58 alak. Ez egy erdélyi molnár műve, hihetőleg nem régi. — 14. Egy tengeri kagyló, melyben Krisztus urunk születését láthatni bemetszve; ezt *Vécsey Miklós* báró ő exja, szatmári főispán *Picciotti Ráfael* aleppói cs. consultól, mint régi jó barátjától kapta ajándékba 1818-ban; az említett báró pedig 1825-ben az akkori nagy-károlyi piarista-collegium igazgatójának adta, kinek halála után 1833-ban a váci piaristák muzeumába került. A mű készítése egy jerusalemi sz. Ferencz-rendnek tulajdonittatik. — 15. Egy Visegrádról idehozott márványtörredék, mely egy melleig mezitelen férfit ábrázol, de feje és egyik karja egészen, a másik karjának meg fele hiányzik. Rajta ez olvasható: *„Rex Mathia — NGH. ARIA.”*

E tárgyak között több kitűnő figyelmet érdemelvén, az akad. igazgatóság megkéretni határozottatott: rendelne költséget oly végre, hogy a társaság néhány tagját Vácra küldhesse e gyűjtemény megtekintésére s nevezetesebb tárgyai lerajzolására. Mely ajánlat elfogadása esetén *Henszlmann Imre* legyen a rajzolással megbízandó oly utasítás mellett, hogy egyszersmind a váci sirboltban lévő régiségek leírása- és rajzolásában is az Évkönyvek számára eljárjon. (Ld. a Magyar. Akad. Ért. VII. foly. 233—235. lap.) — Van ezen kegyesrendi társodának egyszerű könyvtára, mely már ezen századból való s az ujoncznövelde folyosójára nyíló öt ablakos teremben van felállítva, melyből a Naszára gyönyörű kilátás nyílik. A thekákrol igen

gondosan és ügyesen szerkesztett katalogust vezet a könyvtárnok, a jeles tudós, nagy philologus és hellenista *Váry Gellért*. A könyvtár állománya az 1885. felvétel szerint: összesen 8370 művet tett 15916 kötetben és a mely gyűjteményben a bölcsészet van a leggazdagabban képviselve, nevezetesen 2565 mű 4356 darab számmal, a mi az egész készletnek 30.65 %-kát teszi. A könyvek fele jóformán latin, azaz: 3763 munka; 2253 pedig német, a többi más nyelvű, jelesen sok a francia irodalom terméke. Nagy kár, hogy a szűk anyagi viszonyok miatt, a szerzet ezen minden tekintetben ritka és nagybecsű könyvtárat nem gyarapíthatja; az újabb irodalom már csak gyéren van benne képviselve. Van e könyvtárban egy magyar készítményű földgömb, melyet a tudós k. r. áldozár egykori itteni hírneves tanár *Schirchhuber Móricz* készített s arról nevezetes, hogy *Tata* nem hiányzik róla, ahol a kitűnő tanár gyermekkorra boldog éveit töltötte. — Van továbbá e társodának mintegy 18—20,000 frtra menő éremgyűjteménye (az újabb időben a pesti rendházba szállíttatott ez el), gazdag természettani szertára, melynek jelentékenyebb darabjai az újabb időben a pesti és kecskeméti k. r. főgymnasium tanszertáiba lettek, a rendtartományi főnök intézkedése folytán, áthelyezve. S vannak kitűmött állat- s madár-példányai, mind külön teremekben. *Bendik József* k. r. áldozár vette ezen madár-gyűjteményt 1836-ban Breznóbányán Strba nevű erdésztől, ki maga lőtte és tömte ki ezen madarakat. *Hanák János* k. r. áldozár, híres természetrajzi tanár lévén Breznóbányán, e természettani gyűjtemény láttára kapott lelkesedést a tudomány ezen ágának művelésére. — A 48-ki szabadságharcz előtt ugyanis itt népes Lyceum volt, melynek tanárai közül egyzersmind többen jeles irodalmi férfiak is voltak.

25. §. A főgymnasiumra vonatkozó egyéb adatok.

Az 1880. évi sept. 16-kán ünnepélyesen megnyitott főgymnasiumban, melyben, mint jó félszázadig szépen virágzott lyceumban is, voltak a váci egyházmegye papjaiból is tanárok, — ugyanezekből a következő szép képzettségű áldozárok lettek a püspök ő nmlga által a tanári tisztre kinevezve: *Osávoľszky József* rendes tanár, a papnöveldében a philosophia rendes tanára, tanította a bölcsészeti előtant. — *Hegyi Antal*, az egyházmegyei papnöveldé lelki atyja, ugyanott az erkölcs- és lelkipásztorkodás-tan tanára, az önképző-kör elnöke, gymn. hitszónok, tanította a vallástant, magyar nyelvet és irodalmat. *Dr. Miltényi Gyula* hittudor, az egyházmegyei papnöveldében az alap- és ágazatos hittan tanára, tanította a német nyelvet és történelmet. — *Rózsahegyi Gyula*, papnöveldéi tanfelügyelő, tanította a latin nyelvet, természettant. — Ezekből ma (1887.) már csak *Rózsahegyi* tanít, a kihez járult *Simonides Károly* papnöveldéi lelki-igazgató és *Forgó György*.

Az 1881. évi ápril 6 kán a főigazgató ő nga meglátogatta a

főgymnasiumot, hogy különösen a VII. és VIII. osztály előmeneteléről és az intézet fölszereléséről személyesen szerezzon tudomást. Ezen hivatalos látogatásnak az lett eredménye, hogy a nmlgú valóság és közoktatásügyi miniszterium 11,258. sz. a. ápril 20 ról kelt intézményével az eddig VII. osztálylyal főnnálló és most a VIII. osztálylyal is kiegészített főgymnasiumot, mint olyant, az 188⁰/₁ tanév kezdetétől a nyilvánossági joggal véglegesen fölruházta. Az érettségi vizsgálatok megtartására szükséges jogot azonban egyelőre csak ezen tanév végére és ideiglenesen adta meg, az e részben való jognak végleges megadását az 188¹/₂. tanév közepe táján teendő további javaslat beterjesztéseig függőben tartván. E jog még most sincs e derék tanintézetnek véglegesen megadva!

Az *egyházi és világi műénekekre* ezen tanintézetben kiváló gond van fordítva már évek óta. Mindig akad e derék tanári karban oly szakértő és ügybuzgó énektanár, kinek vezetése mellett a gymnásiumi tanulókból alakult énekkar az éneklésben oly meglepő előhaladást tanusít, hogy az év minden nevezetesebb ünnepein vegyes karban előadni szokott sz. misék, valamint annak vegyes részei, a műértő közönség részrehajlatlan ítélete szerint lélekemelő hatást gyakorltak az érző szívekre. Ezenfölül a világi énekekben is, nyilvános hangversenyek alkalmával is, szépen kitüntette magát ezen főgymnasiumi énekkar. Itt csak egy hangversenyt említünk föl azok közül, melyeket néhai tek. *Koltay Jakab* budapesti ügyvéd úr, ezen tanintézet nemeskeblű barátja és jótévője, a gymn. tanári karral 1878. junius 10-kén rendezett ezen tanintézet anyagi állapotának fölségítésére. Ezen hangverseny, a melyben *Latinovics Albinné* urhölgy szívet-lelket elragadó énekével és gr. *Hugonay Béla* ő mlgá is, mesteri zongorajátékával működtek közre, a legszebben sikerült minden tekintetben, úgy, hogy e jeles főgymnasium díszét nagyban emelte. Megjegyzendő, hogy a jelzett célra begyűlt öszszesen 260 frt 58 kr., tiszta jövedelem. Az 1884. tanévben az év elején beiratkozott 38 kezdő és 55 haladó növendék, ezek közül volt 10 bassus, 10 tenor, 22 alt, 13 sopran. Hetenkint 7 óra volt, melyből 2 a sopran és altra, 2 a tenor s bassusra, 2 a kezdőkre s 1 az öszspróbára esett. Évenként a növendékek sok szép darabokat tanulnak be.

A *francia nyelv és gyorsírászat*, mint melléktantárgyak, szintén előadatni szoktak szakképzett és ügybuzgó tanárok által évenként. — A római katolikus iskolaszék által fölszerelt helyiségben a *testgyakorlás* is taníttatik az önkényt jelentkezőknek a nyári időszakban 2—2 ftért, melyben az oktatást *Fodor Imre* és *Udvardi Mihály* elemiskolai tanító és okleveles tanár urak teljesítik heti 2 órában. — E főgymnasium két felső osztályának „*Kuthen*“ (máskép: *Barina Vendel* Vác-egyházmegyei pap, jeles költő † 1875-ben, mint tápióbicskei plebános) *önképző köre* évi működését 1883. szept. 15-kén tartott alakuló ülésével kezdette meg, mely maig is szép sikerrel működik, a pályadíjak nagyon hatványozván a kör jeles tagjainak mun-

kasságát, a melyekre főtdő *Hegyi Antal* úr, mint a kör tiszteletbeli volt elnöke s más egyházmegyei pap urak is szép áldozatokat hoztak s hoznak évenként. — A kör igen jól sikerült zárünnepélyt is adott 1884. május 4-kén délutáni órákban a tanintézet helyiségében, melyre a város intelligentiájának színe-java jelent meg ekkor és más-kor is. A műsorozat igen érdekes és változatos volt. Az *önképző kör könyvtára* az 1884. tanév végén 116 tndományos és szépirodalmi műből állott 241 kötet- és 108 füzetben; e könyvtárt évenként szokták gyatapítani a tanárok és mások is, mely vétel után is szaporodik koronként. Az egylet pénztári állapota az 1884. tanév végén csak 91 frt 9 krt tett ki, melyből levonva az évközben fölmerült összes kiadásokat, 52 frt 40 krt, szünidő kezelésre átadatott az elnök-tárnak (*Simonides Károlynak*) 38 frt 69 kr.

Ezen tanévben az *ifjusági könyvtár* állt 925 műből 1268 kötetben, mely szintén vételek és jötevők után évenként gyarapittatni szokott. — Ilyképen szaporodott a *természettajzi* és *phisikai szertár* is, mely utóbbinak gyarapítására az 1884. tanévben a váczi takarékpénztár 40 frtot utalványozott. — Több jötevők szépen gyarapítják évenként az éremgyűjteményt is.

A komoly tanulmányok elsajátítására törekvő ifjak tevékenységük fokozására is találkoznak oly nagylelkű férfiak és intézetek, a kik és a melyek e nemes célra könyv- és pénzáldozatokkal szoktak közremunkálni ügybuzgóságuknál fogva. Ilyenekül hozzuk itt föl névszerint *dr. Kovách Pál* váczi apátkanonok s pápai praelatus, *Somhegyi József* báth-monostori apát, pápai praelatus stb. főthi plebános ö mlgaikat. De voltak évenként mások is, kik a jóviseletű, és jól tanuló ifjak szorgalmát adományaikkal szépen fokozták. — Megemlítjük még, hogy a *váczi káptalani kegyes alapítványokból* többen 6—6 frtot, a *Szikora*, *Midlárcsek* és *Arbay*-féle alaptól 10—10 frtot szoktak kapni évenként. — Végül megemlítjük még, hogy ezen főgymnasium tanulóinak száma a 250 körül szokott lenni.

26. §. Fráter Oswald, Migázzi épületeinek igazgatója.

A váczi kegyes-rendi társház lakói közül számosan tüntették ki magukat a hívek lelki ügyeinek vitele, a tanári tisztkedés, az irodalmi munkásság, sőt a művészetek terén is. Azonban a térszűke miatt a sok kitűnőség közül e helyen csak a jeles *Fráter Oswald* kegyes-rendi segéd társat akarjuk ismertetni és bemutatni. — Mindazt, amit nem az anyatermészet pazarolt a szép fekvésű Vácra, közönségesen *gr. Migázzi Kristóf* váczi püspöknek szokták, és pedig méltán tulajdonítani, a ki, mint bécsi érsek is, jövedelmeinek jelentékeny részét fordítá a város díszítésére. Nem bocsátkozunk itt azon politikai okok fejtegetésébe, a melyek miatt *gr. Migázzi* Bécsbe költözött, csak azt mondjuk, hogy ha céljai megvalósítására oly alkalmas egyént nem talál, mint *Fráter Oswald* volt, nagy kérdés,

hogy azon száz-ezerek, melyeket a jeles főpap a váczí egyházmegye jóvedelmeiből húzott, nem vándoroltak volna-e ki hazánkból?

Egy derék piarista Fráterban tiszteljük azon kiváló tehetségű egyén emlékét, a ki Vác felvirágzását gr. Migazzi nevében elősegítette. Ezen nagynevű főpásztor Csehországban, Táborhoz nem meszsze, a chotowini uradalmában, tett vele legelőször próbát, ahol egy oly csinos plébániai templomot épített neki, hogy a megbízások egymást érték nála s igazolák azon genialitást, melyet Fráter Oswaldban már előbb a nikolsburgi alapítványi szentegyház restaurálása alkalmával előkelő szakférfiak bámulva szemléltek. — Ugy látszik, hogy ezen oly hirnevessé lett szerzetes már jeles szakismerettel lépett ezen érdemes rendbe, melynek előjárói fölsímvén benne a kitünő tehetséget, szélesebb körű kiképeztetés végett őt utazni küldötték, a ki is beható tanulmányokat tett Olasz- és Németország nagyobb városaiban, s tanulmányait nagy szerencsével a gyakorlati életben is, *Nikolsburgban* és Váczon is érvényesítette; az előbbi helyen egy sötét nehézkes izlésű templom restaurálása, az utóbbiban *Caneval* híres építész terveinek megvalósítása által.

Igen, Migazzi, úgy szólván, Fráter Oswald tanácsára tette félre a már elfogadott *Pilgrám-féle* terveket s a székesegyházat, melynek igen ügyesen és művészien *Illyés* kegyes-rendi áldozár rajz és építészeti tanára által készített famintája maig is látható e társház természetrajzi muzeumában, — egészen alapjából építtette Fráter Oswald felügyelete alatt, ki a nehéz feladatot, hogy a váczí székesegyház a római sz. Péter-templomot tüntesse föl kisebb mértékben, a legnagyobb meglepődésre oldotta meg. Nem kevesebb, mint 19 templom épült föl ezen jeles szerzetes építész felügyelete alatt Csehország- és hazánkban; és pedig ezen utóbbiban: *Nógrád, Veresegyháza, Berkenye, Migazziburg, Ócsa, Apostag, Berczel, Acsa, Sz.-Márton-Káta, Heréd, Rékus, Pereg és Szendehely* azon helyek, ahol az ő tervei szerint új templomok keletkeztek; — *Kösd, Saáp, Kálló, Becske, Püspök-Hatvan, Alpár, Algyő, Mogyoród, Berénke, Horpács, Hartván, Alsó-Némedi, Szilágy, Tápió-Szele* (s a váczí *Hétkápolna*) pedig oly helységek, a melyek templomait a nagy főpap költségén a híres építész, Fráter Oswald, szépen megújította. Ezeken fölül még két tárgy hirdeti e derék szerzetes leleményes eszét; az egyik egy *körző*, mely petekört ír le; a másik egy *lajtorja*, a melyről a főnűllő könyvtárnoknak nem kell leszállania, ha könyvekért az egyik thékától a másikig akar eljutni. E jeles szerzetes volt az, a ki Vác város utczáit, különösen a Kis-Vácra vezető nagy utcát szabályozta, azon árkokat, melyek a mai „*Arany-almá*“-hoz címzett koresma környékén tátongtak, feltöltette; hidakat épített s a házak előtt két oldalt *eperfákat* ültetett. A kormány ugyanis 1761-ben jutalmakat tűzött ki, a *selgemtenyésztők javára* és úgy hiszszük, nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy ezen fákat egyenesen arra a célra

ültették. — Az Oswald által létesített aleek Váczon közkedveltségnek örvendettek.

Ezen fáradhatlan rendi egyén nagyszerű tevékenységét szépen hirdetik a püspöki, uradalmi, városházi s az itthelyi piarista társház irattáraiban lévő számos adatok, melyekből néhányat itt közölni jónak látjuk. — Így a városi jkönyvben az 1765. ápril 30-ki ülésen ezen végzést hozta a tanács: „A kegyes-rendi *Fráter Oswald*-nak, jelenleg ő főmga püspöki udvarában, az ő épületei igazgatójának, azért, hogy bizonyos csapásokat, az elsőt a *Diós-Völgy* alatt, melyeket a polgárok kérelmére ő főmga odaajánlott új szőlőkre, a másikat az *Alsó-Kút-Völgy* nevű hegyen, — a polgárok közt fölosztotta; valamint a *Herrmann* és *Szt.-László* hegyeken ő főmga által megengedett szőlőterületi nagyobbitást kimérte és mindazokat mértanilag leírta és szintén ugyanannak egyéb fáradalmaiért is, a város pénztárából 6 körmőczy aranyok lőnek megajánlva, 25 frt 20 dénárban.“ — Ugyanezen rendtárs, u. a. évi jul. 30-ki ülés szerint, különösen fölkérve, *Laczkóczy Pál* és *Stolcz Antal* senátorok, valamint *Klemenh Tamás*, *Kiss István* és *Pauer János* hegyemesterek mint kiküldöttek jelenlétükben, *Kristofóri András* hitelezőnek szölejét három egyenlő részre osztotta, hogy a közöttök eddig fölmerült botrányok és egyenetlenkedések elháríttassanak és mind órájuk, mind pedig a püspöki uradalomra haszon származzék.“

1769. febr. 21. „Tűd Fráter Oswaldnak, a város javára tett különféle fáradalmaiért, melyeket oly gyakran tanusított és erre ő főmga is buzdította a várost, két akó ó-bor ajánlatott meg.“ — Legérdekesebb azon okmány, melyben a nagy főpásztor ő főmga Fráter Oswaldnak működését szépen elsorolja s megjutalmazza. Így hangzik az nyelvünkön: „Mi *Waáli és Sonnenthurmi Migazzi Kristóf*, a sz. római egyház áldozár-bibornokja, bécsi érsek, a sz. római birodalom hercege, a váczi püspökség örökös admtora stb. Adjuk emlékezetül azoknak, a kiket illet: Hogy a sz. *Józsefről* nevezett kegyes-rendi testvér *Oswald Gáspár*, mindjárt azon alkalommal, midőn a Magasságbeli dicsőségére a mi váczi püspöki városunkban alapjaiból emelendő székesegyház munkájához fogtunk volna, általunk ide Vácra hivatván, nemcsak az ujonépitendő bazilika minden tervezetét és eszméjét serényen és éber iparkodásával kidolgozta légyen, hanem idővel mind a falakat, mind pedig más ide tartozókat, minden törekvés, igyekezet és ügyességgel, magának az építészettannak rendszere szerint kidolgozta és jeles módon, a Mindenható segítségével, jóformán már földel alá is emelte, semmi munka és alkalmatlanságoktól sem rettegve, egészen oda igyekszik, hogy az Isten segélyével megkezdett művet, annak dicsőségére, a lehető legjobb módon, a kívánt bevégzésre vihesse. És azonfölül minden, a nevezett bazilika körüli folytonos gondok mellett is, a mi *Verőcze melletti Migazzy-Burg* várdánkat, ugyyszintén a *Vác* városában székházunkat és azonkívül mind a rokkant papok székházát, mind pedig az irgalmas-rendiek kolostorát

szintén Vácson és több parochiát a mi püspöki javaink területén gyökereztől és alapjaiban az ő igazgatása és főnöksége alatt, minden vidámsággal és igyekvéssel tökéletes befejezésre vezette. És végre minden, az ő hűségére bízott dolgokban, melyek az Isten dicsőségének gyarapítására, a mi püspöki városunk dísze és ékessége növelésére és a mi akaraturunk beteljesítésére tartoznak, teljes megelégedésünkre működni meg nem szűnik: a mik mind olyanok, hogy ezentúl is ő tőle csak a legjobbakat kell remélenünk, és a mi kedvezésünket, kegyünket és jó akaraturunk továbbra is méltán megkívánják. Mink tehát méltó tekintetbe vévén az ő hű és érdeműs fáradaimait és szolgálatait, kiérdemelt erénye némi jutalmául neki a vácsi területen fekvő és jelenleg üres Kristóf-halmot szőlőültetésre, saját jószágunk és nekünk ismeretes csupa tetszésből ő neki adjuk, ajándékozzuk és adományozzuk oda az ő szabad rendelkezésére, úgy, hogy mind ő, mind pedig azok is, a kikre nézve az ő intézkedését fogja tenni, mind a polgárok közterheitől, mindpedig a földesuri illetményektől teljesen mentesek legyenek és e kiváltsággal élhessenek. A mely szabadalom erősségeül ezen iratunkat az ő és övéinek mentességére és megerősítésül, továbbá mások mihez tartására, a kiket illetni fog, adtuk és aláírtuk. Kelt Vácson 1770. jun. 8. Kristóf bibornok, érsek. m. k. (P. H.)“

„Hogy ezen másolat az ő igazi és valódi eredetijével összehasonlítottván, azzal mindenben megegyezik, bizonyítom. Kelt Vácson 1785. aug. 27-kén. Beskei Bicskey Sándor, tek. Pest vgye esküdtje.“

A Fráter Oswaldnak fönt elsorolt érdemeinél fogva, a bibornok ő főmgától adományozott területet ő csakugyan beültette szőlővel, de ezt aztán egy, a püspöki lakban 1780. okt. 1-jén kelt szerződvény szerint, eladta 1200 rfrton Kuppy János vácsi mészáros mesternek örök áron, az ő nevének, Sturmin Katalinnak, beleegyezésével, minden hozzácsatolt szabadalmak és mentességekkel együtt. Ezen szőlő az u. n. „Körtvélyes“-i hegyen feküdt Burján Sámuel cs. kir. udvarostanácsos szőlőkertje közelében, és házzal meg pinczével is ellátva volt. A német szövegű szerződvényt az uradalom szokott módon 1781. jan. 11-kén erősítette meg, és annak másolatát az eredetivel teljesen megegyezőnek bizonyította Vácson 1785. aug. 27-kén ugyanazon már fönt említett pestmegyei esküdt. — (Ld. ezen okmányokat a Bubla Regesták jkönyvében a 3—7. lapokon.) — Lássunk egy pár adatot még a városházi jkönyvből!

1779. jan. 19. A város serfőzője, Filzer János, szükségesül indítványozta a serház területén egy kútnak létesítését, és pedig költségkimélés tekintetéből jónak látta azt magában a pinczében csináltatni, kijelentvén ennek módozatát is. Ezen dolog megvizsgálására, a városi küldöttség mellé Fráter Oswald bízott meg, a tanács által. — Ide vonatkozólag 1779. febr. 4-kén még ez fordul elő: „Az Váras serfőzője propositiót tévén, hogy ha az serházban kút csináltatnék, az által a Várasnak azon haszna történne, hogy eddig

a lovak tartásaért fizetett 180 frt cessálhatnának, s így a kút maga magát csak egy két esztendő alatt is ki fizetné, affidálván abban az Tanácsot, hogy Ő a kút vizből Szint olyan sert, ha nem jobbat, valamint a Duna Vizből akarna produkálni. Fogadta azt is, hogy ha ő nekie más jobb szerencsét mutatna, őt helit változtatni költetne, a Successorát ezen kút vizből való Főzésre minden bizonnal megtanítani fogja, melyek megfontoltatván, az megh irt okokra nézve egyenlő akarattal rendeltetett, hogy az említett kút obrizza és reája teendő költség iránt a *Fráter Gáspárral* Biró Uram értekezék. — Mi lett ezen érkezés eredménye, tudni nem lehet. Anynyi bizonyos, hogy az ezen évi febr. 13-ki ülésen „Az egybegyűlt Gazdaság kívánta, hogy ezen oly hasznos kút mentül előbb meg is csináltassék.“

Már ezen itt előadottak is eléggé bizonyítják, hogy ezen jeles szerzetes működése ezen püspöki székvárosban és az egész váczii egyházmegye területén mily nagymérvű és mily áldásos volt. — Még alig volt 52 éves, midőn *Fráter Oswald* Váczon 1781-ben váratlanul elhunyt, ahol tetemeit keményfa-koporsóba zárva, az itteni kegyesrendiek sirboltjában örök nyugalomra eltakarították, sirhelyét egy rászögezett rézlemez jelzi. — A derék férfiúról, kinek emlékezete mindenha áldásban leend a hálás vácziaiak előtt s dicskoszorúza neve általok mindig kegyelettel fog emlegettetni, a legnagyobb elismeréssel emlékeznek meg *Schaller Jarosláv*, ki azon piaristák emlékét örököltette meg, a kik magukat bármi tekintetben szépen ki-tüntették; — valamint *Horányi Elek* is, ki a magyarországi piaristákról irtt.

Kedves szerzetes-testvér! nyugodjanak ott a béke ölében drága tetemeid a föltámadás nagy napjaig, és nagy mérvű működésed hirdesse századokon át kedves szerzeted dicsőségét, mely ily hasznos tevékenységű férfiút adott ezen nemes, ősi városnak és a róla nevezett egyházmegyének!! . . .

27. §. A magyarhoni kegyes tanító-rend ujoncznevelő intézete Váczon.

Anyagi rész. I. Ezen növelde helyiségei. — A ki hazánk fővárosából gőzhajón indul fölfelé a szőke Dunán, másfél órai menet után végre egy városnak tornyai kezdik a figyelmet magukra vonni, melyek mindinkább kivehetők lesznek, amint a zuhogó hajó a hullámokkal tusakodva fölebb és fölebb halad. A ki megszokta e látványt, az egész közönyösen veszi ezt; de a ki tán először vetődik erre, már meszsziről érdeklődéssel szemléli a mindinkább kifejlő panorámát. Amazok már úgyis tudják, emezeknek pedig meg kell mondanunk, hogy e kies fekvésű hely — *Vác*. A városnak ékes hátterül szolgál a mögötte magasló *Nagyszál-hegy*, majd az ezentúl kékelő nógrádi ég, míg a házak tömegéből részint kupolás székesegyház

írási alakzata, részint a kegyesrendi templomnak kettős tornya emelkedik ki . . .

A kegyes tanító-rend váci háza négy-szöget képező egy-eme-tes épület, melynek egyik oldalát a templom foglalja el, míg a többi hármát a társház. Az épület, ugy, amint jelenleg néz ki, már több mint száz év óta Vác városának jelentékenyebb épületeihez tartozik, de az egyes részek különböző jótevőktől és különböző időkből származnak. A templom, melyben *gr. Altháim Károly* v. püspöknek van legtöbb része, 1745-ben készült el. A háznak délnyugat felé, vagyis a főutcára eső része a legrégibb, melyet, mikép már fentebb is előadtuk, *Berkes András* v. nagyprépost még 1725-ben adott át a kegyes-rendnek. Itt most földszint vannak a főgymnasium 6 (most már 8) osztá-lyának tanteremei, fönn pedig az emeleten a tanárok szobácskái. A székesegyház terére néző részt *gr. Migazzi* bíbornok 1782-ben épít-tette és adta a kegyes-rendnek, amint ezt a bejárat fölé illesztett kőlap fölirata bizonyítja. Az észak-keleti, vagyis a Naszál felé eső oldalt pedig maga a rend emeltette, mely 1796-ban készült el egé-szen, midőn a rendtartomány kormányának határozatával Vác lett a rend bölcészettanulóinak helyisége. Itt nyerték kiképeztetésüket a rendi tartomány növendékei az 1849. évig, amidőn is az egész or-szágot áthatott szabadságharczi mozgalmak következtén a nagy hir-névre emelkedett és számos ifjak által látogatott *váci lyceum* meg-szünt! Csak 1852-ben kezdődött újra az élet, amidőn az aug. hóban tartott rendtartományi ülésen, melyen az ország hercege-primása *Scitovszky János* is jelenvolt, a rendnek megszakadt lófónala újra ébredett az által, hogy ennek ismét szabad lett ujonczokat (Novi-tios) bevenni, a kiknek neveltetési helyül a váci társház jelöltetett ki. Így tehát a ház azon része, mely valamikor a rend bölcészettanulóinak helyisége volt, az 1852. évtől kezdve *ujoncznövelde* (Novi-tiatus) lett, hol mindazon ifjúnak, a ki a rendi öltönyt fölveszi, egy próbaévet kell eltöltenie.

Ha az épület főbejáratán bemegyünk s a széles, kényelmes lépcsőzeten haladva az emeletbe jutunk, jobb-kéz felől a tágas fo-lyosónak elrekesztésén akad meg szemünk, mely deszkából készült s ez az u. n. „*clausura*,” melyen fölül a rend czimere díszlik, s mindig bezárva van. E helyiségben laknak: az ujonczok, a nyugal-mazott főmester, a tényleges főmester és helyettese. A tanári szoba tőszomszédságában van a *tanterem*, melynek két ablaka a főegyház terére nyílik; ezek felső táblái kék, piros és sárga üvegtörményekkel rakvák ki, melyek napsütéskor kedélyderítő szép színeket tükröznek a padlózatra. A növendékek három padban halgatják az előadás-o-kat. A tanári asztal mögött egy üvegajtós barna szekrény foglal helyet, melyből vastag könyvalakok kandikálnak ki. E könyvtár csupán azon könyveket vagy egyéb műveket tartalmazza, melyeket az 1850. évtől kezdve 1878-ig a kegyes-rend író-tagjai hoztak létre. Megvannak itt a nevezett évtől kezdve a rendtől származott tan-

könyvek, a nagyobb művek és kisebb füzetek, a gymnasiumi programok, alkalmi költemények és egyéb irományok. A vastag barna kötetek tehát csak könyvalakú tokok, melyek hátukon az általános czímet viselik, p. o. „*Tankönyvek, nagyobb művek stb.*“ míg az egyes könyvek díszesen helyezvék el bennök. A könyv-szekrény tetején áll a rend jeles írójának, *Dugonics Andrásnak* szobra, mely az 1876-ban Szegeden föllállított „*Dugonics-szobor*“-nak gipsz-másolata. A fehér szobor mögött mintegy háttérrel képezve függ a falon *Kalazanti sz. József*-nek olajfestésű aranyrámás képe. Közvetlen a könyvtár mellett látható egyik felől Magyarország, másik felől meg Európa ábrája, míg a térképek fölött s az átelleni falon a rend egy-két jelesebb tagjának képe szemlélhető.

E tanteremből kilépve egy másik kettős szoba nyílik meg előttünk. Az első az *ujoncznövelde kézi könyvtárának*, papír, író és egyéb szereinek helyisége, míg a másik szögleti és négy-ablakos terem a régi természettani műszertár. Ez, midőn még a váci lyceum főnállott a 30-as és 40-es években, egyike volt hazai tanintézeteink legbősegebben ellátott természettani műszertárainak. A gyakorlati használaton kívüli állapotában is, mint tudománytörténeti dolog mindig figyelemre méltó marad s azért a tudomány iránt érdeklődő épp oly örömet elnézegeti a régi villanygépeket vagy légszivattyúkat, mint azon *kilömlő madarakat*, melyeket innen kimenve, a 3. sz. a. kisteremben láthatni. A példányok mind, csekély kivétellel, hazai madarakat képviselnek. E gyűjtemény már több mint 50 éve, hogy tulajdona az intézetnek, melynek azt *Benedek József* derék rendi tag ajándékozta.

Az *ujoncznövelde* kebelében foglal helyet a 15. sz. a. a *társház nagy könyvtára* is, mely kiterjedésére nézve valamennyi terem fölött áll. Kettős szárnyú nagy ajtón lép ide be az ember, honnét boltív alá vett öt nagy ablakon nyílik kilátás a város szőlőhegyeire, majd ezeken túl a Naszál erdőségére. Belül a terem közepén egy hosszú zöld posztóval leterített asztal áll, mely azon idők maradéka, midőn e könyvtár volt a rend gyűléseinek színhelye 1858-ig. E zöld asztal melletti kisebb asztalon van kitérve a könyvtár könyveinek névsora, melyben minden egyes műről beírva van a cím, a szerző, a megjelenési hely és év, az alak, az oszlopszat betűje, a sor és szám. A könyvek a terem beljét a tetőtől az aljáig elfoglaló polczokra rakvák, melyeket még a múlt század végén egy rendi segéd-társ (*Frater laicus*) készített. Vannak itt bölcsészeti, természettani, szótári, pénzüszeti, történelmi, földrajzi, mennyiségtani, hírlapi, természettani, szépiuszteti, irodalmi, jog- és hittudományi, buzgalmi, szentirati, nyelvészeti stb. könyvek s egyéb egyveleg művek. Általában e jeles könyvtár nagy relatív-többségben a bölcsészett-theologiai csoport-hoz tartozó műveket foglal magában. A kötetek mennyisége, kevés híján, 16,000, melyek magyar, latin, görög, francia, olasz és német nyelveken írvák s leg-

nagyobb részben a rend egyes tagjainak haláluk utáni hagyatékai-
ból eredtek.

A ház muzsáinak e szentélye mellett, mindkét felől az ujoncz-
növendékek lakóhelyiségeibe nyílnak az ajtók, melyeket közönségesen
„muzeum“-nak neveznek. Ilyen 4 létezik, melyek mindegyike két ab-
lakos nagy szoba, úgy hogy 6 ujoncznövendék kényelmesen elfér
minden ily egyes muzeumban. Ezek mindenikében minden egyes nö-
vendék számára egy ágy és egy íróasztal vagyon. Ezeken kívül van
egy *közös mosda*, egy szekrény s kinek-kinek hazuról hozott ládája.
Minden terem közepén van egy hosszú asztal, mely fölött kőolaj-
lámpa függ. Téli estéken ezen asztalok köré ül a hat növendék, míg
nappal kiki saját asztalánál tanul vagy ír. A muzeumok padoltak,
kettős ablakkal és ajtókkal ellátottak. A falak egyhangúságát egy-
egy szent-, vagy művelődés-történeti kép teszi érdekessé.

Körülbelül ilyen berendezésű a *betegápolda* (infirmarium) is,
melynek ajtaja épen úgy, mint a többi teremé a 4 lépés széles és
90 lépés hosszú folyosóra nyílik. E tágas és márványkövel kirakott
folyosó, melybe 19 ablak jó bőven szolgáztatja a világosságot, min-
den idejövőnek figyelmét magára vonja. Óriási, hosszú teremhez
hasonlít az, melynek egyik felén a rend mult századi vezérfőinek
(Praepositi Generales) olajfestésű képei függenek a falon, míg a másik
felől azon váczai püspökök- és kanonokéi, kik e társháznak alapítói
vagy egyébként jótevői voltak. — A hosszú folyosó végén az *ujoncz-
növelde imatermébe* jutunk. Boltozott és padlózott terem ez, a mely-
nek két ablaka a hegyekre szolgál, másik kettő pedig a templomba.
Azon két ablak, melyeken a hegyekre látni, felső tábláiban színes
jeleneteket ábrázol az üdvözítő életéből, *Ráfael* és *Rubens* felfogása
szerint. E két ablak közt van az oltárka, hova az előimádkozó tér-
del, midőn a növendékek a társas imára özszejeönni szoktak. Az
oltárkép másolata azon Madonnának, melynek eredetie Rómában a
rend legrégibb társházában látható. A könyvet, melyből az előimád-
kozó imádkozik, sajátkezüleg és parányrajzokkal ékesítve az 1877/8
évi növendékek, vallásos kegyeletök zálogául irták. Ily kegyeleti mű
az oltárka többi ékítménye is, u. m. az imakönyvet tartó állványka,
a két gyertyatartó közötti képcske, az ily ibolyafüzért ábrázoló
terítő stb. Maga az oltár fehérszinű aranyozott cifrázattal, míg a
terem szürke festésű melynek közepén fölül, piros alapon látható, a
rend aranyozott czimere. Az imaterem ablakából a templomba te-
kintve, ott a főoltár tűnik szemünkbe, meg azon térdelő padok, me-
lyek a szentély rostélyzatán belül helyezve, isteni tisztelet alkalmá-
val az ujoncznövendékeket fogadják magukba. A templom igen egy-
szerű, de széppé teszi azt a legfőbb ékítmény, a tisztaság. Különö-
sen meglepő a főoltárnak kristályból készült *szeñtségszekrénye*. E tem-
plomban festési, aranyozási és egyéb műveivel igen szép érdemet
szerzett magának ntdő *Szabó Mátyás* k. r. áldozár; jelenleg a sátor-
alja-ujhelyi házban az elemi iskola igazgatója s hitelemzője, a III.

osztály tanítója, a ki 1820. okt. 9-kén született Majsán, Pestmegyében, a rendbe öltözött 1843. szept. 14-kén, ünnepélyes fogadalmakat tett 1850. szept. 29-kén s pappá szenteltetett 1850. okt. 17-kén. Ezen hitbuzgó áldozár egyszersmind igen kitünő órás is, mely művészetet a szülői városban sajátította el, a kedves szülői házban, lévén atyja is órás.

Az imateremből lépcsők vezetnek le az alúl-lévő sekrestyébe, honnan kijutva a földszinti folyosóra, még az *étterem* (Refectorium) vonja magára figyelmünket, mely terjedelemre épen akkora, mint a fölötté levő könyvtár, melynek óriási súlyát hatalmas boltívek s az ölnyi széles falak tartják. A terem homlokfalán egy értékes régi kép függ, mely még 1719-ben került ki a festő ecsete alól. A kép életnagyságban és arcképileg találva, a rendalapítót ábrázolja, amint egy ifjút a rend kebelébe fölvesz. E fallal párhuzamosan, vagyis a terem szélétében áll a rend tanártagjainak étasztala, míg az ujoncz-növendékeké annak hosszában nyílik el.

Már mi a *ruházatot* illeti, ez a rendbe-lépés után is a növendékeknek, vagy az ő szüleinek gondjai körébe tartozik, kinek a rendi kormány meghatározza, hogy mennyi fehérneműt stb. s mikor hozzon magával el, ugyisintén kereszt- s bérmaleveleket, mely tankönyveket, meg imakönyvet és olvasót, a növeldebe; a rend a felöltöztetés alkalmával, meg azontúl is minden évben, csak a szoros értelemben vett szerzetesi öltönyt adja elég jó posztóból, míg a többi rendtagok reverendája fekete eberlasztinból készittetik. — A *lakás és táplálék* elég tisztességesek, s ezekben, valamint a *ruházatban* is a legnagyobb tisztaság tartatik fön mindenkor. — Betegség alkalmával orvos és gyógyszerkek nem hiányzanak; kisebb betegségekben levők szobáikban, a súlyosabbaniak meg a *betegápolásban* gyógykezeltetnek. — Az *intézetet környező levegő* a legüdítőbb és benn s künn minden a lélekben derült hangulatot támaszt s ezen épületnek minden szobája titkos nyelven szól a képzelethez a mult eseményekről, mert hisz például azon szobákban, melyekben most az ujonczok helyezvék el, midőn még a váczy lyceum főnnállott, a rend legjelesebb tagjai képződtek. A tanárok, kik a 40-es évek alatt a hazai tankönyvek magyarításában oly jelentékeny részt vettek, e falak közt laktak és oktattak. A könyvtárban valamikor a rendi gyűléseket tartották és a főnököket választák. E ház födele alatt megfordultak: *Mária Teréz*, a nagy királynő, annak fia *II. József*, majd a jó emlékken élő *József nádor*. De ki volna képes mindazon emlékeket, melyek ezen intézethez füződnek, oly elevenen leírni, mint ahogy azt a képzelet e helyütt éldelegve önmagának kiszinezi. Anyyi tény, hogy az ujoncznövélde levegője olyszerű, mely igen élesztő befolyást gyakorolhat az érző fiatal kedélyre.

II. A *szellemi rész*. A rend növendékeinek neveltetésében nemcsak a tanításra, hanem a vallásos és erkölcsös képződésre is törekszik. Igen, a kegyes-rend a kath. vallásból meríti nevelészetének

valláserkölcsös elveit és azért az ujoncznövendékeknek is fontos és tetemes részt foglalnak el azon tények, melyeket a kath. egyház a vallásos élet és kegyelet tényei gyanánt elismert és tanít. Ezek közt első helyen áll az: *imádság*, miben igen jó rendszer szerint napjában többször foglalkoznak a növendékek s a mindennapi rendes imák közt, az idő egy része mindig az elmélkedésre esik. Ezt az előimádkozó növendék tisztán hallható hangon és komoly lassúsággal szokta olvasni. A könyvek, melyek egész éven át a léleknek e nemű táplálékát szolgáltatják, ezek: *Kempis Tamás Krisztus követése*, Nogál fordítása szerint; *Philothea*, szinte magyarul; a *keresztény élet elvei*, Bona bibornok után magyaritva; a *nagybőjt napjai és Jézus sz. szívéről szóló elmélkedések* stb. A növendékek reggeli ima után a templomba mennek le, hol a szentély térdeplőin elhelyezkedve sz. misét hallgatnak, melyet a növelde mestere szokott végezni. A hó minden második vasárnapján reggel áldoznak, mit is szombaton este $\frac{1}{2}$ 7 télen, nyáron pedig 7 óraker gyónás szokott megelőzni. Illyenkor a növendékek, 3 tanáruk, a ház főnöke és lelkiatyja is megjelennek az imateremben s aztán az előrebecsátott ima után ezekből a növendékek azokhoz mennek gyónni, kikhez bizodalomuk vonzza.

Nemsokára a rendbelépés után a növendékek egyetemes gyónást végeznek, mit háromnap sz. gyakorlatok szoktak megelőzni s ilyenek tartatnak az ujonczév bevégezésekor is, mielőtt az ujonczok az *egyszerű fogadalmat* (professio simplex) leteszik. És hogy e vallásos érzés értelmileg is támogatott meggyőződéssé váljék a növelde minden egyes tagjában, ezen vallási gyakorlatokat az arra rendelt időben még sz. beszédek is egészítik ki, *melyekből minden egyes ujoncznak kivonatot kell készíteni* és azt a mesternek bemutatni. Az ily vázlatos kivonatok eléggé mutatják, hogy mily szellemben történik az ujoncznövendékek vallásos neveltetése. Az egyház által előírt böjtöknek ők is alávetvék, de az egyházi körmenetektől fölmentvék.

Mi a fegyelmi ügyet illeti, az ujoncznövelde már berendezésénél fogva olyan, hogy a fegyelemnek őrei: a mester és annak helyettese, mint a növendékek igazi jóakaró őrei, mindig közöttük vannak, hogy így alkalmuk legyen minden tévdést észrevenni s azt oktatással azonnal jóvátenni. A fegyelmezettség jellege az, hogy *mindenki azt tegye, amit kell, akkor, mikor kell és úgy ahogy kell*. Azért, midőn a növendékek már kissé helyreigazodnak, a mester mindenkinek kiszabja a működési kört, mely a tanuláson kívül mindenkiére háramlik. Így például: kinek kell a folyósó ablakait kinyitni és becsukni, a folyósói lámpát meggyújtani, a betegnek segítségére lenni, a muzeumban a tisztaságra ügyelni, előimádkozni, a zárlatra ügyelni, azt a csengetésre kinyitni vagy becsukni, a nyilvános étkezéskor olvasni fönhangon stb. Különbön a folyosón kifüggesztett táblán a kiszabott fegyelmi kötelmek adatnak elő latinul, melyek nyelvünkre téve így hangzanak: „A kegyes iskolák ujoncznövendékeire nézve az idő beosztása: *Isolai napokon*. Reggel $\frac{3}{4}$ 6 — $\frac{1}{4}$ 7. fölkelés és magánimák.

$\frac{1}{4}7$ — $\frac{2}{4}7$. ima és elmélkedés. $\frac{2}{4}7$ —7. sz. mise-hallgatás és az Oltári-szentség imádása. 7—8. Az ágyak rendbehozása, muzeumok tisztogatása és az előadásokra való készülés. 8—10. Előadások. 10— $\frac{1}{4}11$. szabad idő. $\frac{1}{4}11$ — $\frac{3}{4}12$ -ig előkészülés az előadásokra. $\frac{3}{4}12$ —12. Ima és az Oltáriszentség imádása. 12—1. ebéd. 1— $\frac{1}{2}2$. szabad idő. $\frac{1}{2}2$ —2. előkészület az előadásokra. 2—4. előadások. 4— $\frac{1}{2}5$. szabad idő. $\frac{1}{2}5$ — $\frac{1}{2}8$. előkészület az előadásokra. $\frac{1}{2}8$ —8. ima és elmélkedés. 8— $\frac{1}{2}9$. vacsora. $\frac{1}{2}9$ — $\frac{3}{4}9$. a késői ima. $\frac{3}{4}9$ — $\frac{1}{4}10$. a megtanultak ismételése, magán imák, a lámpák kioltása. — *Kedden*. Reggel $\frac{3}{4}6$ — $\frac{1}{4}12$. mint főntebb az iskolai napokon. $\frac{1}{4}12$ —12. lelki öszgyűjtés, olvasó, Szentségimádás. 12—1. ebéd. 1— $\frac{1}{2}2$. szabad idő. $\frac{1}{2}2$ — $\frac{1}{2}3$. az oltári segédkezés gyakorlása, ének. $\frac{1}{2}3$ —4. sétáramenés. 4— $\frac{1}{4}10$. mint főntebb az iskolai napokon. *Csütörtökön*, reggel $\frac{3}{4}6$ —7. mint iskolai napokon. 7—8. a ruhák tisztogatása. 8—11. A föladatok kidolgozása, előkészülés az előadásokra. 11—12. lelki öszgyűjtés, olvasó, Szentségimádás. 12—1. ebéd. 1— $\frac{1}{2}2$. szabad idő. $\frac{1}{2}2$ — $\frac{3}{4}2$. a Bold. Szűz, sz. Atya és a holtak zsolozsmája. A többi mint kedden. *Szombaton* minden második héten este 7 órakor gyónás. *A vásár- és ünnepnapokon* $\frac{3}{4}6$ —8. mint máskor. $\frac{1}{2}9$ —9. jelenvannak a növendékek a tanulók sz. miséjén. 9— $\frac{1}{4}12$. a föladatok kidolgozása, előkészülés az előadásokra. $\frac{1}{4}12$ —12. evangelium-magyarázás, ima és Szentségimádás. 12—1. ebéd. 1— $\frac{1}{2}2$. szabad idő. $\frac{1}{2}2$ —2. ének. 2—3. előkészülés az előadásokra. 3— $\frac{1}{2}4$. letenye. $\frac{1}{2}4$ — $\frac{1}{2}5$. szabad idő. $\frac{1}{2}5$ — $\frac{1}{4}10$. mint máskor. — Ime ezen fölséges beosztás, mely a növendéket, midőn a folytonos tevékenységre szoktatja, sok más egyéb tekintetben is csak áldásos lehet rá nézve mindenha.

Az ujoncznövendékek a *műenklésben* is szép előmenetelre tesznek szert, melylyel aztán az istenitisztelet alatt föllépve nagyon emelik a jó vallásos szellemet. *Mi a tanulmányokat illeti*, ezek a szoros értelemben vett leczkékből és az olvasmányokból állanak. Amazok ismét két ágra oszlanak, t. i. a szóbeli tanulásra és az írási gyakorlatokra. — A kötelező tantárgyak ezek: ker. kath. hit-tan, fogalom-, nevelés-, latin-, görög-, magyar-, német nyelv- és meny-nyiségtan. A 14 kézikönyv e tanszakokra nézve szintén meghatározva van. Van a növendének *olvasmányi és tanulmányi ágakra osztott könyvtára* is, mely utóbbinak kézikönyveket is tartalmazó készletéből kapnak azon növendékek, a kiknek ez vagy azon könyvek hiányzik. *A kitűzött kézikönyvek szerinti tanulmányok ezen heti órarend szerint adatnak elő*: „*Hétfőn*: 8—9. Nevelés-tan. 9—10. Görög-nyelv. 2—3. Szer-tartás-tan. 3—4. Latin-nyelv. — *Kedden*: 8—9. Men-nyiségtan. 9—10. Német-nyelv. — *Szerdán*. 8—9. Nevelés-tan. 9—10. Német-nyelv. 2—3. Magyar-nyelv. 3—4. Latin-nyelvtan. — *Pénteken*: 8—9. Latin-nyelv. 9—10. Men-nyiségtan. 2—3. Szer-tartás-tan. 3—4. Magyar-nyelv. *Sombaton*: 8—9. Görög-nyelv. 9—10. Német-nyelv. 2—3. Men-nyiségtan. 3—4. Latin-nyelv. — *Vasárnap, kedd délután és csütörtökön* egyéb foglalatossággal kitöltött tanóramentes napok. Hogy az isme-

retek mily fokán állanak e tantárgyakban a növendékek, kimutatják ezt az írásbeli dolgozatok a nyelvek és egyéb tantárgyakból. A magyar-nyelv tanításának, az írásbeli dolgozatokon kívül, fontos részét teszi ki a magyar előadásban való gyakorlás, vagyis a *szavalás*, mire nagy súly van fektetve. Az első félévi vizsgálat január, a 2-ik június hó végén szokott történni a rendtartományi főnök és titkára jelenlétében; a vizsgálat megkezdése előtt egy növendék a tartományi főt szép beszéddel szokta üdvözölni.

Az iskolai tanulmányok bővebb kiegészítésül szolgálnak az *olvasgatás, rajzolás, zenélés* stb. Az olvasni való könyvek majd a mesterek, majd a növelde és ház könyvtáraiból kerülnek ki. Az ujonczok asztalain sok jó könyvet lehet látni. Ilyenek: — „*A kegyesrendi ujoncz-növendékek albuma; A magyarországi kegyes-rend mauzoleuma; Szemelvények a kegyes-rendi írókból.*” — Az albumba, hol a rend magyarországi társházai is láthatók lerajzolva, a tanév végén minden egyes növendék sajátkezüleg szokta bejegyezni nevét, azután pedig mindenki egy aczélmetszetű képet kap, mely a sz. alapítót ábrázolja. — Aug. 27-kén, a rend alapító Kalazanti sz. József napján, az ország különféle vidékeiről bevett növendékek a rendöltönyt magukra veszik a szokott szívreható szertartás mellett; 28-kán pedig a próbaévet már kiállott növendékek a rendbenmaradásuk jeleül az egyszerű szerzetesi fogadalmakat letéve eltávoznak, némelyek *Nyit-rára*, mások meg *Kecskemétre*; ímáznak, hogy a sz. hittudományt (theologia) megkezdjék, mezezek pedig, hogy a gymnasium nekik következő osztályait folytassák.

Az ujoncznövelde mesterei 1852–1887. — Mesterek: 1. *Nedolyi Ker. János* 185²/₃. — 2. *Mihalik Pál* 185³/₄–185⁷/₈. — 3. *Ruth János* 185⁸/₉–187⁵/₆. — 4. *Való József* 187⁶/₇. — 5. 187⁸/₉. *Váry Gellért.* — *Helyettes mesterek:* 1. *Kricska József* 185²/₃–185⁵/₆. *Liptay Lajos* 185⁶/₇. — *Poleszny Imre* 185⁷/₈–186⁰/₁. — 4. *Malik Vincze* 186¹/₂–187²/₃. — 5. *Váry Gellért* 187³/₄–1878. Ettől napjainkig *Pivár Ignác.* — *Táblázat a növendékekről:* 185²/₃-ban volt összesen 5, 185³/₄-ben 16, 185⁴/₅-ben 8, 185⁵/₆-ban 7, 185⁶/₇-ben 8, 185⁷/₈-ban 8, 185⁸/₉-ben 24, 185⁹/₁₀-ban 21, 186⁰/₁-ben 18, 186¹/₂-ben 18, 186²/₃-ban 17, 186³/₄-ben 18, 186⁴/₅-ben 30, 186⁵/₆-ban 24, 186⁶/₇-ben 19, 186⁷/₈-ban 20, 186⁸/₉-ben 28, 186⁹/₁₀-ben 28, 187⁰/₁-ben 19, 187¹/₂-ben 28, 187²/₃-ban 29, 187³/₄-ben 17, 187⁴/₅-ben 22, 187⁵/₆-ban 27, 187⁶/₇-ben 13, 187⁷/₈-ban 24. — Tehát 185²/₃–187⁷/₈-ig bezárólag volt összesen 496 növendék, kikből 1878-ban volt még összesen 205 rendi egyén, a többiek visszalépven a világi életbe.

Az ujoncznövelde jelenlegi nagy és áldott tevékenységű mestere, a tudós *Váry Gellért* atya, az 1879. évi *hires székesfehérvári kiállításra* egy igen szép értekezést küldött el, mely ezen ujoncznövelde ismertetését tartalmazta, a melyből mi is itt e szerény művünkben a növelde ezen leírását rövidletben adtuk, a nevezett derék kegyes-rendi mester úr szíveségéből. A nevezett album ivrét-alakban, szép fehér, vastag regál papíron 59 lapra terjedőleg, a neki sajátos gömbölyös,

könnyen olvasható betűkkel volt írva, s benne ezen fényképek voltak adva:

I. *A váci kegyes-rendi ház kinézése kelet felől*, a mely előtt áll-dogáló gyermekek gymnasiumi tanulók, kik a délutáni előadásokra épen gyülekeznek. A boltives kapu fölötti ablaknál kezdődik az ujoncznövelde és a képek jobb-felén levő emeleti részt egészen elfoglalja. Az ablakok legnagyobb részét a kert fái eltakarják. — II. *Az ujoncznövelde helyettes mesterének szobája*, melynek ablakán a nap süt be s fénye visszaverődik az egész szobán. Az íróasztalnál ül és olvasgat az 1878. évi helyettes mester *Váry Gellért*. — III. *Az ujoncz-növelde tanterme*, melynek asztalánál ül ntdő *Rúth János*, ki 18 évig volt a növelde mestere, ez idő szerint pedig annak, sőt még maig is, német-nyelvi tanára. A szemközt ülő növendékek közül a fényképező csak kettőt birt felfogni. A pad szélén ülőnek neve, *Kovácsik József*, a belebb ülő meg *Rozmanits Károly Timót*. — IV. *A házi könyvtár*. A kertre és szőlőhegyekre szolgáló öt boltives ablak közül látni hármát. A kép jobbfelén lévő ablaknál emelkedő könyvvállvány a mennyiségutáni íróké, az utána következő a földrajzéi, a sötétbe eső pedig a történelmi íróké. Jókora rész látható a terem közepén lévő zöld asztalból. — V. *Az ujoncznövelde imaterme*. A padokban a növendékek ülnek, az oltárnál ott térdel az előimádkozó, ki ez idő szerint *Bittenbinder Miklós* volt. A padok mellett álló alak ábrázolja a növeldeinek az 1878. évbeni mesterét, *Való Józsefet*. — VI. *A váci kegyes-rendi templom szentélye*, melyben a rostélyzaton belül eső két-soros térdeplő az ujoncznövendékeké. Az oltárnál álló alak ábrázolja *Sperger János* sekrestyés, szabó és levélhordót.

E részletek lefényképezése történt 1878. sept. 6-kán, mely képeket csinálta *Polák Soma* fényképész s ezeket aztán kifesté *Török Ede* helyi piktor. Ezen képek kettesével igen vastag regálpapírba, melyek a többi lapokkal egyforma nagyságúak, voltak beillesztve. A lapok színezett kerettel láttattak el; az egyes czikkek után gyönyörű kézrajzok, jelvények s a czimlapon is, mely nagyon izletesen néz ki, ily szép ékitmény díszlettek. A gyönyörű művet helyi könyvkötő, *Kunszt Márton* egész vászonba csinosan bekötötte és a nevezett tudós író így küldte azt el az érintett kiállításra. Itt azonban a szép művet az a szerencsétlenség érte, hogy az ugyan kiállítva lett, de az illető kiállítási lajstromba föl sem vétetett és a szép képeket abból mind kilopták, lévén azok helyeikből mind kihúzhatók, s magát a művet is csak nehezen tudta visszakapni a tudós szerző!!... E műben a kegyes-rendi ujoncznövelde alaprajza is látható.

Záradékul ismertetjük itt azon lélekemelő és igazán megható ünnepélyességet, melynek 1886. június hó 28-kán a váci kegyes-tanítórendi ház színhelye volt. Ugyanis ntdő *Váry Gellért* kegyes-rendi áldozár, főgymn. rendes tanár, az ujoncznövendékek szent buzgal-mú mestere stb. e napon tölté be tanári működésének 25-dik évét. Tanítványait, a kik szintén mindannyian kegyes-rendiek, nem a tün-

tetni vágyás, nem a modern jubilálás, hanem az igazi hála, a teljesen odaadó szeretet, a legmélyebb tisztelet és a legforróbb lelkesedés vezette akkor, a midőn nagyrabecsült tanáruknak, az Isten szíve szerint való papnak, a lánglelkű hazafinak, a mély és bő tudományú tanárnak, a könnyű tollú írónak és a szerény szerzetesnek, ezen igazán a szó leg-szorosabb értelmében, a megérdemelt ünnepélyt rendezték. A összes piarista tanítványai nevében a vácsi társház tanári kara átnyújtá neki, az ünnepeltnek, a remek kiviteli albumot, a mely 112 piarista tanítványának arczképét foglalja magában; azután az ő fiatalkori, életnagyságú szénrajz arczképét remek kerettel. Majd *Kabányi Béla* vácsi kegyes-rendi tanár magas-rüptű ódája és *Cserey József* epigram-mája lett felolvasva, s ezek, valamint a Cserei József nagy-kanizsai kegyes-rendi tanár által ezen alkalomra Várynak ajánlott értekezése átadattak.

A jubiláns a meghatottságtól könyekre fakadt s Ő, a ki mindig megállotta helyét méltán, ott, ahol beszélni kellett: most csak néma könyekkel felelt. S tanítványainak, e köny többet beszélt minden másnál; meleg kézszorítását többre becsülték a muló frázisoknál. Ebéd lefolyása alatt felolvasták a Kolozsvárról, Szegedről, Nagy-Kanizsáról, Tatáról stb. társházakból érkezett üdvözlő táviratokat, a melyeket szintén meghatottan hallgatott végig. Így folyt le szerényen és csendesen a jubileum, méltón ahhoz, a kinek számára rendezve volt. Adja a jó Isten, hogy 50 éves tanári működése jubileumát is megérhesse, a hála, ragaszkodás, tisztelet és szeretet oly megható jeleivel környezendve, mint most! — Ezen ritka tulajdonokkal ékeskedő kegyes-rendi jó pap, istenfélő szerzetes és tudós tanár született *Csongrádon* 1843. febr. 2-kán, a rendbe beülözött 1858. sept. 22-kén, fogadalmakat tett 1864. márcz. 27-kén, áldozárrá szenteltetett 1866. május 23-kán. Mint ujonczmester oly szent buzgalommal él ezen szép tisztének, hogy áldásos és üdvös működésének nyomain ezen növelében mindenütt észlelhetők és diszelenek. Gyönyörű könyvtára és vas-szorgalmú irodalmi foglalkozása, tudomány-szomjának és nagy képzettségének hangosan szóló bizonyítékai. E tudós szerzetes-pap ugyanis a magyar irodalmat ezen jeles művekkel gazdagította: „*Iluszonót év a kegyes-rend irodalmi életéből*“ (1850—1875). Megjelent Vácson 1877. — „*Rajzolatok a görög műveltség világából.*“ Vác, 1879. — „*A görög műveltség története.*“ Vác, 1879. — „*A magyar műveltség képei.*“ Vác, 1881. — „*Arvadány-haj. Gyűjtemény a kegyes-rendi költők műveiből.*“ Vác, 1882. — „*Kalazanti sz. József, a kegyes-tanítói-rend alapítója.*“ Vác, 1883. — „*Az irodalom bölcsészete.*“ Vác, 1884. stb. stb. Megjegyzendő itt, hogy a tudós szerző, kinek már különben is az ujoncznövelésben alkotásai meghaladják a 2000 főt, ezen jeles dolgozatokat saját költségén adta ki és aztán ezen oly kedves műveket nem árusította el, hanem szépea elajándékozgatta, hogy így az ő tisztelőinek édes örömet szerezzen. — Hát te áldott lélek, a papi pálya disze, a szerzetes világ ritka tüneménye, a tudományok nagy apostola s szívvel-lé-

lelkkel igazi honfi, élj sokáig, mélyen, sőt forrón tisztelt és szeretett kedves szerzeted s Jézus egyháza dicsérete!!...

28. §. A kegyes-rendi templom két tornyának megújítása és egyéb építkezések, díszítések s alkotások a legujabb időben.

E rendi templom tornyai a közbiztonságra nézve 1886. ápril-hóban oly veszélyes állapotban voltak, hogy azoknak lehordása s újaknak építése már elkerülhetlenül szükségessé vált. Minthogy pedig a rend anyagi helyzete a város szépcsészeti igényeinek tekintetbevételét nem igen engedí meg, szóba került adományok gyűjtése is. Miről alig vett tudomást egy helybeli nagylelkű kanonok, azonnal 100 frtot adott e sz. célra. E jó példa számos követőkre talált, amint alább örömmel fogjuk látni. — A két torony lebontásához ezen évi május 24-kén hozzáfogtak. Az új tornyok 8. öl magasak, gúla-alakúak, vörös rézzel lesznek fődve s 6420 frtba fognak kerülni. Minthogy a város díszítésére is fognak szolgálni, a helyi kegyes-rendiek azon kérelemmel fordultak e nemes város minden szép és jóért mindenkor lelkesülő nagyérdemű közönséghez, valamint a vidékiek azon tisztelt lakóihoz, kiket e templomhoz némi kegyelet fűz, hogy e célra, az Isten nagyobb dicsőségére, némi áldozatot hozni sziveskedjenek. Az adományok *Pancs Ódön* házfőnökhez valának küldendőek.

Adakoztak e tornyokra: *Poroszkay Péter* kanonok 50, *Millmann Géza* 50, *Filimek Endre* 1 s *Duray János* 2 frtot. — A tornyokat május vége felé már kezdték bontani, s hasonló magasságú, de pirámas alakú, a *pesti Ferenczvárosi templom tornyához hasonló*, igen csinos tetőt fognak helyébe építeni; a torony gömbföltétele ünnepélyesen fog megtartatni s a torony-gombba az adakozók névsora is behelyeztetve lesz. — Ezen tornyokra a helybeli takarékpénztár 50, s egy névtelen 5 frtot adott. — A templom déli tornyáról a kereszt a gömbbel ezen évi június 7-kén vétetett le. Agömbben találtatott a várva-várt doboz egy okmány nyál. De a kis doboz bádogból készült s annyira el volt rozsdásodva, hogy a bennrejtett okmányt az idők viszontagságai ellen nem biztosíthatta. Az okmány egy többszörösen összehajtott papírcsomó, mely egyszerű hozzányuláskor szétmállik s így szét nem göngyölhető. Írásnak nyomát sem láthatni kívülről, csupán a pecsétnek látszik némi maradéka. A ház történetéből bizonyos, hogy a régi tornyok 1753-ban építették s így 133 évig dczoltak a legnagyobb viharokkal. — Adakoztak e tornyokra: egy névtelen 20, *Szeidl Kamill* pécsi zirczi tanár 10, s *Doresák Imre* kir. adóhivatalnok 5 frtot; *Sipos István* 50, *Plank Elek* helybeli ktr. másod-házfőnök 25 frtot.

Több fiatal, kik iskoláikat a váci kegyes-rendi főgymnasiumban végezték, az intézet iránti hálájukat lerovandók, azon fáradoztak,

hogy a kegyes-rendi templom-tornyok javára egy nagyszabású nép-
ünnepélyt és táncmulatságot rendezzenek. A terv megvalósítására
jul. 1-én a kaszinóban egy szűkebb körű értekezletet is tartottak,
melyen a jelenvoltak közhelyeslésével találkozott a terv, melynek
megvalósítását elhatározták. A módozatok megállapítása czéljából
hétfőn este 9 órakor a kaszinóban értekezlet lőn kitűzve. — A ke-
gyes-rendi tornyok javára rendezendő mulatság érdekében jul. 5-kén
a kaszinóban tartott nagy értekezleten elhatároztattott, hogy a mu-
latság e hó 25-kén a lőház helyiségében fog megtartatni, melyre a
belépő jegy ára személyenkint 1 frtban állapittatott meg. A rendező-
ség következőleg állapittatott meg: Elnök ifj. *Varázséji Gusztáv*,
alelnök *dr. Csányi János*, jegyző *Fóthi Gyula*, pénztárnok *Millmann*
Géza, gazda *Lencső Sándor* és 20 bizottsági tag. — E mulatság
egy közbejött primiczia miatt nem jul. 25-kén, hanem aug. 1-én lett
a lőház helyiségében megtartva. Az a nagy érdeklődés, mely ekkor
mutakozott, mindenkit meggyőzött arról, hogy Vác város előkelő
közönsége az érdemet méltányolni tudja. Hisz ha valaki, úgy bizo-
nyára a kegyes-rend az, mely elévülhetlen érdemeket szerzett Vác
város érdekében. Hazafias és az egyház szellemében teljesített neve-
lésük számos jeles férfiút adott az egyháznak és hazának. Igen, nagy
azon kitűnőségek száma, a kik e rendi tanároknak köszönik nevelte-
tésüket. Száznál jóval több vendég volt jelen, a város színe és java
mind. De e szép részvétet meg is érdemlék az itteni rendház piaristái!

Ezen 1886. aug. 1-én a kegyes-rendi templom-tornyok javára
megtartott mulatság alkalmával a rendező bizottságnál fölülfizettek
a következők: főtdő *Kalmár Endre* k. r. tartomány-főnök 25, a
bpesti kegyes-rendi ház 20, egy jókedvű társaság 12, *Meiszner Rudolf*,
Rappensberger Cajetán, *Drajkó Béla*, *Benevics János*, *dr. Freysinger*
Lajos, *Marosy Ferencz*, *Ernyey János*, *Pertián Vilmos*, *Intzédy*
Soma 10, *dr. Szeitl Szervác* 9 frtot, *Almásy Albertné*, *Velzer Lajos*
8 frtot, *rózsahegy kegyes-rendi ház* 6, *id. Korpás József*, *Palczér*
Ernö n.-károlyi k. r. házfőnök, *Horváth Pius*, *Polák Ede*, *Csaplár*
Benedek, *Veigang József*, *Almásy János* tanárjelölt, *Batta Józsefné*,
Rékete Ipoly, *Meiszner János*, *Vadkerty Mihályné*, *dr. Csányi János*,
Huber József, *Bölönyi Kálmán*, *Krezsák Ferencz*, *Tápay János* 5
frtot; *Krenedits Géza*, *Szentkirályi Albertné*, *Almásy János*, özv.
Ulrich Károlyné, *Panek Ödön* 4 frtot; *Perl Dávid*, *Dorcsák Imre*,
Peskó Medárd, *Oberländer Izidor*, *Meiszner Ede*, *Meiszner Nándor*,
Matter János, *Peskó Ida*, *Bónis János*, *K. Csereklye István*, *Balás*
Lajos, *Fóthi Gyula*, ifj. *Varázséji Gusztáv*, *Várady Mór*, *rózsahegy*
igazgató 3 frtot; *Dobos Zsuzsanna*, *Blázovits János*, *magyaróvári*
k. r. ház, *Spóner Teréz*, *Tóth György*, *Batta Béláné*, *dr. Lengyel*
Soma, *Reiser László*, *Epstein József*, *Klapka József*, *Bezdek János*,
Mikuska János, *Lencső Sándor*, *Pencz Ferencz*, *Würth Ferencz*,
Reitter István, özv. *Hájasy Jánosné*, *Ulrich Géza*, *Monzpart József*,
Kovács Ernő, *Hanusz Béla*, *Huffnagel Imre*, *Kammerer Ferencz* ve-

rőcsei plebános, Csajka Lajos, Rassoovszky Mihály 2 frtot; *Moós Nep. János* podolini házfőnök, Racsek János, Korpás Ferencz, Fekete Endre, Erdőssy Imre, egy szélhűdött, dr. Mayvald József, dr. Schmidt Agoston, Russel Károly, Takács Sándor, *Pintér Elek* tatai házfőnök, Goldberg Ignác, Goldschmidt Bernát, Ilóvszky Antal, Varsányi Szilveszter, Wycha Athanáz, özv. Ströszner Györgyné, Fölsinger József, Udvardy János, ifj. Zsided Ignác, Paul István, id. Néder József, Rostetter Keresztély, Stampa András, Rózenberg Mór, *Kubányi Béla*, Krezsák József, Ulrich Károly, Pruzsinszky József, Vörös Károly, Siráki Lajos, Schmidt Ferencz, Korpás János, Szabó Gusztáv, Zemanovics József, Kemény Kálmán, Jagics Ignác, Klimstein Ferencz, Kiss Sándor nógrádi jegyző, özv. Krenedits Rezsóné, *Czápay Imre* rózsahegy-i házfőnök, Várady János 1 frtot; egy harangozó 50 krt, Kovács János 1 drb 10 frankos arany, Tragor János 1 drb arany. Összesen 421 frt 90 kr.

A lőházban a jelzett sz. célra rendezett mulatságnak következő jövedelme volt: jegyekből bevétetett 272 frt, felülfizetésekből, mikép az imént említők 421 frt 90 kr., a tekepálya jövedelméből 45 frt 20 kr., összesen 739 frt 10 kr. Ebből kiadás volt 199 frt 10 kr. Maradt tehát a tornyokra tiszta jövedelem 540 frt. — Továbbá adakoztak e tornyokra: *Neszeda István* fölsz. püspök 100, *Virter Lajos* kanonok 50, *Jakabffy Károly* 2, *Kanda István* kanonok 5, *Trummer István* 5, *Trummer Ferencz* 2, *Bencze* ügyvéd 2, *Prokop Károly* 5, *Száz Sándor* 1 frtot. — Ugy szintén *Millmann Géza* pénztáros urnál *Oberländer Izidor* 3, *Szabadi Gyula* lévai igazgató 2, *Peidlpech József* 1, *Mátay Gyula* 1, ifj. *Varázséji Gusztáv* 2, *Nikitits Sándor* 2 frtot adakoztak.

„Az ujonnan felállított tornyok kereszjeinek ünnepélyes feltűzése ezen 1886. évi aug. 12-kén, azaz csütörtökön fog megtörténni. Reggel 8 órakor egy csöndes mise fog e rend templomában olvasatni, mely után a kereszt ünnepélyesen megáldatik s helyére mindkettő föltétetik. *Váry Gellért*, az ujoncznövendékek mestere fog alkalmi beszédet tartani a templom erkélyéről.“ Így szólt a „*Vácsi Közlöny*“-ben az ezen ünnepélyre vonatkozott hirdetmény, mely is az említett napon reggeli 8 órakor sz. misével kezdődött, melyet *Panek Ödön* k. r. házfőnök tartott. Ennek végeztével ugyan ő, egyházi öltönyben kivonult a k. r. papsággal a templom előtti térre, melyet a városi közönség egészen előzőnlött. A tornyok zöld gallyakkal és zászlókkal voltak fölékesítve, a nemzeti színű lobogók közt ott lengt a város színeit viselő kék-vörös zászló is. Midőn a felkoszorúzott keresztet a templom előtti térre kihozták, a k. r. ujoncznövendékek almeisterök, *Pivár Ignác* vezetése alatt, alkalmi éneket zengettek, s ezután kezdetét vette a szentelési szertartás. A kereszt megáldása után a hymnust énekelték el a k. r. ujoncznövendékek s ennek végeztével *Váry Gellért*, a k. r. ujoncznövendékek mestere, lépett ki a templom erkélyére s mintegy $\frac{3}{4}$ óra hosszáig beszélt

valódi szónoki hévvvel, a keresztnék hármias jelentőségéről, hogy t. i. a *kereszt jele a haladásnak, jele a vallásosságnak s jele a hazafiságnak*. Minden egyes jelentőségét az igazi, szakavatott szónok bonczolgatásaival tárta a hallgatóság elé, mely lelkes éljenzésben tört ki ezen tösgyökeres magyarsággal tartott beszédnek végeztével.

Most következett a keresztek felhuzása a magasba, mely alatt az ujoncznövendékek elzengették a „Szózat“-ot, utána pedig *Banda Márton* zenekara huzta el a „*Rákóczy-induló*“-t. Az egyik keresztet *Filser Imre*, a másikat *Filser Ferencz* illesztette helyére. Tizenegy óra már elmúlt, midőn az aranyozott keresztek a tornyok tetején diszelegtek. Déli 12 órakor az építkezést vezetők és a város néhány polgára összegyűlt a rendház éttermében a lakomára. Folyt a jó kedv, a mit csak emelt a vácziak kedvelt zenésznék, a már fűntebb említett *Banda Márton*-nak, szivvreható zenélése. Majd megeredtek az üdvzózatok és pedig legelőször földő *Panek Ödön* házfnök ur emelt poharat a városi polgárságra s egyuttal megköszönte a bizottság szives fáradozását. Utána *dr. Freysinger Lajos* közjegyző úr szólalt föl, üritve poharát a szerzet és polgárság tagjainak jó egyetértésére. Majd *dr. Csányi János* emelt poharat a kegyes-tanítórend főnökének egészségére. *Váry Gellért* Filser Imrét, mint volt tanítványát éltette. Beszéltek még ismételtén *dr. Csányi*, *dr. Freysinger* éltetve Váryt és az igazgatót. — A ács-legényeknek is jó napjok volt, mert este 6 órakor ők is lakomában részesültek a rendházban. Ezen ritka ünnepély sokáig emlékezetes marad Vác város derék polgárai előtt.

Megemlítjük itt mellékesen, miszerint ezen augusztus-hó 15-kén a k. r. templomban reggeli 9 órakor tartotta tdő *Kapás Lajos Aurél* k. r. áldozár, költő és szépirodalmi író első sz. miséjét szép ünnepélyességgel, a ki is ezen kereszt feltevési ünnepély alkalmára „*A vácz kegyes-tanítórendi templom története*“ czimű jeles cikket írt, mely a „*Vácz Közlöny*“ 33. számának „*Tárczája*“-ban jelent meg (1886. aug. 15.) Ezen fűrgé élénk s a kötészet meg a próza világában nagy reményekre jogosító derék írónak tolla ezen helyi és vidéki érdekű hetilapot már oly sok szép költemények, beszélyek és más cikkel tette koronkint érdekessé s kedveltté.

Továbbá adakoztak a ktrdi tornyokra: Millmann Géza gyűjtése 11 frt, *Weiszbarth János* 5, *Pertik Gyula* 3, *Dobó Lászó* 1, *Dobó Jenő* 1, *Dobó István* 1, *Dobó Aladár* 1, *Roller Hermann* 5, *Fortuner Pál* 2, *Rodt Károly* vasuti főmérnök 5, *Galle Apollonia* 1 frt 20 krt. Eddig begyűlt összesen 1309 frt 20 kr. *György Mihály* ama mulatság alkalmával fölülfizetett 2 frtot. — *Alberty Ferencz* 25, *Peidl Károly* 3 frtot. — *Dr. Argenti Döme* kir. tanácsos 50, *Kraker Kálmán* sz. jakabi tiszttartó 5 frtot. — A váczai ipar- és kereskedelmi hitelintézet 10, egy névtelen 10, *Fekete Károly* siket-néma-intézeti igazgató 5 frtot. — 1886. szept. 5-keig begyűlt összesen 1427 frt 20 kr., s a hálás kegyes-rendiek forró köszönetüket nyilváníták a helyi hetilapban ezen itt elsorolt és több jőtevőknek

is, kik ezen templom két tornyára adakoztak, melyek most már ott diszlenek a magasban, mintegy jelezve nekünk, hogy az „*Odañon levőket keressük, nem pedig azokat, melyek itt a földön vannak*” és mulandók mind. Megjegyezzük itt záradékol, hogy Vác város képviselő testülete 500 frtot ajánlott meg ezen építkezésre s nyanyannyit hagyott e templomra az Istenben elhunyt *Virter Bertalan* cz. püspök s kanonok ó mga is. — A jelenlegi igen tevékeny, s a helyi k. r. társház épületeit nagyban tatarozó, javító, helyreigazító s kicsinosító főtdő *Pancz Odön* házeliüljáró és főgymnasiumi igazgató ur, ki ezen tanintézetet egészen kidiszította, a tantermeket ujra izletes padolatokkal, a burkolati rendszer szerint, többeket uj ajtókkal, kályhakkal, számos uj ablakrámak és diszes, világos üvegtáblákkal s a főgymnasium régi tornyocskája helyett ezt egészen ujjal s esinosabbal látta el, mindezen építkezések, javítások, ujtásokra stb. több mint 16,000 frtot fordított, minden munkát helyi iparosokkal végeztetvén. — Hogy az adakozásból begyűlt főösszszeg hát így a szerzetéből lett nagyban pótolva e czélra, mondani is fölösleges.

29. §. A váczi kegyes-rendi társház főnökei.

1. *Zajkányi Lénárd* (a S. Eustachio, hátszegi születés) 1714—1715.

2. *Kubránszky Ker. János* (a S. Ladislao), privigyei, 1715—1716. Ez ugyanezen időben a papnövendékeknek a sz. hittudományt adta elő; Sz. Györgyön pedig 1724-ben házkormányzó (Rector) volt, ahol meg is halt.

3. *Kovacsovics Pál* (a S. Petro), ripinii eredetű, 1717—1718. Magyarországon a jobb írás első szerzője és előmozdítója, Kecskeméten első tanító, később u. o. elüljáró is.

4. *Elefánt Orbán* (a S. Petro), 1721—1722. A német rendtartományból átengedett.

5. *Bieliczky Ágoston* (a S. Leopoldo), privigyei, 1724—1725. Kedves és finom modorával, meg tapintatos viselkedésével *Berkes András* segédpüspököt és nagyprépostot arra birta, hogy még életében egy részét, halála után pedig egész épületét átengedné a telekkel együtt, melyet maig is bír a rendház. Valamint itt, ugy Veszprémben, főképen pedig Szegeden nagy szeretet és tiszteletnek örvendett.

6. *Szokolóczy Venczel* (a Purif. BMV.) beczkói születés, 1730—1731. Házfőnökök (Rectores):

1. *Ugyanaz*, 1732—1733. a Berkesy-telket 4 más pénzen szerzettel növelte. Nyitrán a templom szentélyét bevégezte. Több helyen volt *rector*, volt tanácsos, volt szavazó az általános káptalanban 1730-ban. De magának és az intézetnek sokkal nagyobb dicsőséget szerzett szép képzettségével. Öt a sz. hittudományi dolgokban, midőn komolyabb kétség támadott vala, mint valami „*Oraculum*”-ot megkérdezték s éltek nézetével. Mindig nagyra becsülte őt gr. *Eszterházy*

Imre primás; *gr. Althánn M. Frigyes* bibornok váczzi, *Biró Márton* veszprémi püspökök zsinati vizsgálóvá és sz. széki ülnökké nevezték őt ki. Ezen utóbbi főpásztor papnövendékeinek nevelését is rábizta. Nyomtatásban megjelent tőle „*Tribunal Ecclesiasticum*“, és más hit-tudományi művek; több kéziratot hagyott hátra.

2. **Bentsik Gábor** (a Purif. BMV.), de az 1736. évi általános káptalanra menvén el *Erdős István*, ő Győrbe rendeltetett *Adolf* püspök theologusaúl, ahonnét Nyitrára költözött el.

3. *Holesinszky Ferencz* (a S. Luca), honoráni, 1736—1737.

4. *Sindlár Zsigmond* (a S. Josepho), privigyei, 1739—1740. Mint kitünő szónok, az Úr igéinek hirdetésére lévén rendelve, a várakozásnak teljesen megfelelt. Az iskolai igazgatónak s tartományi főnök titkárának tisztét pontosan teljesítette, több társház főnöke volt s azok javát szépen előmozdította. Örök emléket érdemel azért, hogy Váczon az ékes rendi templomot alapjaiból majdnem teljesen föl-emelte.

5. *Köszeghy Szaniszló* (a S. Stephano R.), kossuci, 1745. Ezen évben lemond és Veszprémbe ment át a theológiát tanítani, és *Névery Bernárd*, mint al-főnök (Vice-Rector) kormányozta az alatt a társházat.

6. **Deserici Ince** (a D. Thoma Aquinate), diósi, 1747—1748. Azonban több jeles írók szerint, Nyitrán született 1702-ben, nemes nemzetségből vévén eredetét, melynek ősfészke *Deseric* nevű falu Nyitramegyében. Kitünő jámborságú és nagy képzettségű férfiú volt, úgy hogy nemcsak saját szerzetének, hanem másoknak ítélete szerint is, a legtudósabb férfiak közé volt számítandó. Igen könnyedköltő volt; Rómában a „*Sapientia*“ egyetemen és az Arcádok között a neki föladvott tételek fölött rögtön csak egy szavalt a elegiákat. Mint szónok a legszamosabb és legértelmesebb hallgatókat mélyen meghatotta és bámulatra ragadta, midőn *gr. Althánn M. Frigyes* váczzi és *gr. Erdődy László Ádám* nyitrai püspökök fölött gyászbeszédet mondott vala. A sz.-széki üléseken a nehéz és ilyen bonyolódott eseteket könnyedén kifejtette. Nyitrán és Győrött nagy sikerrel adta elő az egyházmegyei növendékpapoknak a sz. hittudományi tanszakokat. — Rómában szép alkalma volt a vatikáni könyv- és irattárban buvárkodni, minek eredményei lettek a *magyarok eredetéről kiadott történettudományi dolgozatai és nyomozásai*, s ezekben annyira járatos volt, hogy ő előtte jobban senki más, amit „*A magyarok elei és ősei*“-ről 5 kötetben kiadott latin műve szépen bizonyít. Nevezetes a „*Vác város és püspökség története*“ című szintén latin műve is; de még több dolgozatai is láttak világot nyomtatásban. Midőn Rómában a rendi vezérő tanácsosaul működött, XIV. Benedek pápa által *Conrády Norbert* és *Koza Jakab* rendi atyákkal, *Maurocordatus Constantin* oláh fejedelemhez küldetett követségbe; de még el sem ért Bukarestba, midőn a szakadár patriárka által törekvése meghiúsítván, visszatért Magyarországra és Váczon vonván meg magát, hozzákezdett tudós munkái kidolgozása és kibocsátásához. Ő több társháznak volt gondos főnöke is. Kevés ideig főfájásban szenvedett

s erre következett halálos álomba merülván, meghalt 1765-ben 63 éves korába. *Horányi*: „*Memoria Hungarorum et Provincialium Scriptis editis notorum*“ czimű, Bécsben 1775. évben megjelent igen jeles műve I. kötetében, 492—515. lapokon számos műveit elsorolja, irodalmi munkásságát bőven méltatja s egész életére nagy fényt derít. Ld. *Viri Illustres*, a 61. lapon. Nemzeti Encyclop. I. 405—6. stb.

Köszeghy Szaniszló, 1748—1749.

7. *Lality Elek* (a S. Stephano R.), szegedi, 1754—1755.

8. *Orosz Zsigmond* (ab Angel. Cust.), giraldi, 1757—1758.

9. *Rátay Egyed* (a SSma Trinitate), szegedi, 1758—1759.

Köszeghy Szaniszló, 1760—1761.

10. *Szélesy Gábor* (ab Annunc. BMV.), verbói, 1763—1764.

Kitünő erényű, a mesterek és elöljárók ritka példaképe, a szerzetesi szabálytartást az általa igazgatott rendházak jólétével kapcsolta egybe s főkép a váczit és szebenit több évi kormányzatával oly állapotra emelte, hogy azok épületeit s jövedelmeit jó karba hozta és azért mindenki, kivált Migzazi gróf váczii püspök előtt nagyon kedvelt volt. A privilegyei, sz. györgyi és trencsényi házakat szépen gyarapította, és némely roskadozókat előbbi diszkre visszaemelt, úgy, hogy ezen törekvéseivel sem másoknak, sem övéinek terhökre nem volt.

11. *Hulinyi Jónás* (a D. Thoma Aquin.) nagy-rakói, 1773—1774. Meghalt Temesváron 1777. július 8-án.

12. *Podhradszky Mihály* (a S. Augustino) jászberényi, 1777—1778. Nyelvészeti és humanitási tantárgyak több évi buzgó előadása után gróf *Styram* és *Niczky* urfiak nevelőjévé rendeltetett. Majd a bölcsészeti és hittudományi tanszakok előadására lön alkalmazva. Hulinyi Jónás halála után előbb itt lett rector, aztán Breznóbányán és pedig ismételten. — *A vezérfő befolyása nélkül választottak*:

13. *Volákó Marcell* (a Nat. BMV.), óvári, 1782—1783. Gr. *Niczky* udvarában több éveken át úgy forgolódott, hogy jó szerzetesnek és ügyes nevelőnek mutatta magát az ő és szerzete nagy dicséretére. Ahonnét visszatérvén, a komolyabb tudományokat különböző helyeken szép eredményekkel adta elő, aztán előbb Vácson, és pedig kétszer, majd Kalocsán, végre Selmeczen, mint gondos, és szabályszerető előjáró tüntette ki magát. — *A rendházi személyzettől választottak*:

Volákó Marcell 1785—1786. Az ő főnöksége alatt, 1785. júl. 21-kén a társházi személyzet és iskolák a sz. domokos-rendiek kolostorába tétetnek át.

14. *Menyovszky András* (a Cruce Dni) tatai, 1788—1789. Noha a főelöljárók által rábizott minden tisztségeknek pontosan megfelelt, mégis önmagáról mindig csak szerényen érzett. A szónoklatra lévén teremtvé, e téren 29 évig annyit használt, hogy nemcsak a nép, hanem a tanultak által is az első szónokok közé soroltatnék. Így Nagy-Károly, Debreczen és Kalocsa városokban, a hol az érseki egyházban az evangeliumot hirdette, mindenki, mint hírneves szónokot ismerte őt. Végre a rendi ujonczokat oktatta Kecskeméten.

A rendtartomány által választottak: Volákó Marcell 1790—1791.

15. *Pallya József* (a S. Francisco), lévai, 1793—1794. — 1796. febr. 10-kén a *kegyesrendiek visszavezették a régi társodába*. Az iskolákban kitűnő, sokszor önmagát fölülmuló mester, gondos és fáradhatlan házfőnök volt mindig. Első rector Szebenben, aztán Selmeczen és végre Vácson, ahol a kegyesrendieknek visszaszadott régi társodát roppant fáradtsággal, a templommal együtt helyreállította. A derék férfiú, *Benedek Ágoston* olvasó-kanonok ékes orgonát és ritkább harangokat adott a templomnak; követvén t. i. ősenek, *Kaló Ferencz* szintén (énekelő-) kanonok és általános helynöknek, szép példáját, ki a k. r. templom tornyait emeltette és így az ő halhatatlan emlékével diszította ezen egyházat. Jeles törekvéseinél fogva 1796-ban assistens, 1802-ben pedig a kiérdemült tartományi főnökök rangja és kiváltságaival ékesítettetett.

Ugy látszik, hogy ő a k. r. társháznak Vácson 9 évig volt főnöke; mert egy 1802. május 6-ról Váczról Pozsonyba mlgos és főtdő *Bodonyi Sándor* általános helynökhez menesztett levelében írja, hogy *már 9 éve mulik el*, mióta ő itt a rectori tisztet viszi, és noha sem a püspöktől, sem az ő általános helynökei és segédeitől a meg nem tartott szerzetesi fegyelmet illetőleg soha megintve nem volt, sőt inkább a főnt tisztelt mlgos helynök urtól, soha egyebet nem, mint helyeslést nyert, és mégis annak eltávozása után az ő titkára *Balogh*, neki oly iratot adott ki, a melyet, az ő szerzetének megszégyenítése nélkül, soha elő nem mutathatna, főkép a mostani időkben, a midőn ő fölsége a kegyes-iskolák nyomorú sorsán segíteni s annak súlyos szegénységén s inségén a legkegyesebben könnyíteni szándékozik. És azt mondja, hogy már olvasta Pesten a kalocsai érsek, a nyitrai és csanádi püspökök, s sok kir. városok már eddig megérkezett s a kegyes-rendi tartományt ajánló iratait. Azért a tdő sz. szék által kiadott iratot szelidíttetni kéri. Ezen folyamodványra a mlgos püspök és helynök ur Pazsonyból azon rendeletet menesztette a nevezett titkárhoz, hogy az ehhez mellékelte ajánló (?) irat, a nevezett rend nagyobb ajánlása tekintetéből újra fogalmaztassék és a tanulókra vonatkozó kifejezések elhagyattassanak. (Ld. a v. püspöki irat-tárban.)

Ha az előbbi ajánló (?) irat megszorította ezen érdemdús rendet, megörvendeztette azon ajánlás, melyet a hálás városi tanács 1802. ápril 28-án adott ki a 246. sz. a., mely is honi nyelvünkön így hangzik: „A helybeli Piaristák az ő szerzetesi viseletök és a gondjaikra bizott tanuló-iffáság miképi nevelése és tanításáról megfelelő bizonyítványt kérvén kiadatni nekik a tanácstól, az a jegyzői hivatal által előre elkészítettvén s egész kiterjedésében helyeseltetvén, a kérelmezőknek kiadatni rendeltetett a nevezett hivatal által. Hangzik pedig így: „Alólírottak jelen sorainknál fogva emlékezetül adjuk mindeneknek, a kiket illet, hogy az alól jogyzett év és napon, midőn városunkat illető közügyekben együtt ültünk volna, a váczi

kegyes-iskolák társodájának tő szerzetes atyái azt kérték tőlünk alázatosan, miszerint szerzetesi viseletök és az iskolai ifjuság nevelésének minőségéről megillető bizonyítványt állítanak ki részökre. Minthogy tehát az igazat kérőknek nem volna megtagadandó helyeslésünk; hisz különben is nekünk nyilván és naponkénti tapasztalásból igen jól tudomásunkra van, hogy a főt említett tő atyák, *mind oly példás szerzetesi életet visznek, mind pedig a rájuk bízott iskolai ifjuságot oly becsületesen nevelik és serényen oktatják, hogy kitűnő dicséretre és becsülésre a legméltóbbakul lévén tekintendők, az említettek fölött, illő ajánlásukra ezen, szokott pecsétünkkel erősített bizonyítványt nekik kiadtuk Váczott, mint fűntebb, N. N. a város bírāja és tanácsa.* (Ld. a városházi jkönyvet a nevezett évi ápril 24 kén a mordott szám alatt) — Midőn a helybeli k. r. ház néhány mázsa szénát kért pénzért kiadatni a város majorjából, az 1803. ápril 22-én a tanács által erre hozott végzésben a többi közt, ez áll: *„A föllebb Tisztelt P. Piaristáknak, tekintvén Hazánkfiainak s Gyermekjeink Nevelésekben és Oktatásokban való fáradozásokat, a Város majorjából 4 Mázsa Széna 2 frtjával Kamarás Ur által kiadattni rendeltetett.* — Ugyan ilyen tárgyban már előbb, az 1790. jun. 25-kén, a többi közt, ez áll a városi jkönyvben: *„Tekintetbe véve lévén az, hogy a Szerzet az itten való Nevendékenységnak oktatásában különös Szorgalmatossággal viseltessen, mellyel a Köz-Jónak nagy hasznot szerez, mind azért, mind pedig, hogy ezen Szokás itten a bévett légyen, Csekélységére a termésnek egy boglya Széna Csörgi Kaszálóból ajándékoztatott, de ugy, hogy azon szerzet maga Költéségen magának bé Szállítani Köteles légyen.*“

Igen, a nemes városi tanács kezdet óta az ujabbnak időig adott e rendház könyörgésére pénzért, és pedig csekélyebb, mérsékelt áron, vagy egészen kegyadományképen szénát. A püspöki uradalom ezen k. r. társodának évenként 12 kocsi szénát szokott adni, lévén egy ilyennek 2 frt a dija, tehát az egész adományé 24 frt. — Tüzi-fát is, egész az ujabbnak időig, mérsékelt áron, szokott az uradalom adni az intézet számára. De már évek óta másoktól vesznek fát.

16. *Bolla Márton* (a Conc. BMV.), sümeghy, 1802—1803. Kormányzásra született, előmozdítá a ház javát, mikép ezt már előbb Kolozsváron és Kőszeghen is tette. Szeretetre méltó és a tudományokban szépen kiképzett férfiú, a ki az *„Egyetemes történelem rövidlete“* című művéért, II. Ferencz, római császár és Magyarország királyának ő Főlsége által aranyéremmel lőn földiszítve. Kolozsváron és egész Erdélyben igen kedves emlékeztést hagyott maga után hátra.

17. *Strobl György* (a S. Anna), boldogaszszonyi, 1809—1810.

18. *Nagy Leopold* (a S. Stephano Rege), réth-alapi, Győrmegegyében, 1826—1827.

19. *Tamásy Cal. József* (ab Assumpt. BMV.), homonnai, Zemplénmegyében, 1835—1836.

20. *Letavay Sándor* (a S. Catharina), szebedrázsi, Nyitra megyében, 1837—1838.
 21. *Markó Albert* (a S. Cath.), nagytapolcsányi, Nyitra megyében, 1844—1845.
 22. *Koczányi Xav. Ferencz*, gyalokai, Sopron megyében, 1848—1849.
 23. *Dornay István*, nagykállói, Nógrád megyében, 1849.
 24. *Lévay Zsigmond*, tatai, Komárom megyében, 1849—1850.
 25. *Dobay Elek*, lévai, Bars megyében, 1854—1858.
 26. *Schirckhuber Mór*, dobapinkőczyi, Veszprém megyében, 1858—1859.
 27. *Szaiff Ev. János*, dunaszerdahelyi, Pozson megyében, 1863—1864.
 28. *Rappensberger Cajetán*, selmeczi, Hont megyében, 1870—1875.
 29. *Pánek Ödön* 1881-től napjainkig. Ujpesti, Pest megyében.
- Ő alatta hozattak jó karba a rendház és annak épületei; új alakot nyert a templom két tornyának felső része, melyeket, s azok elődjait *Erdősi Rezső*, váci jeles fényképész, igen sikerülten vett le s így azok kinézését örököltette. A gymn. tantermeket a legújabb ízlés és igényeknek megfelelőleg alakította át s a szükséges felszerelésekkel is ellátta, s általában a gondja alatti rendháznak java s gyarapítására irányulvák minden törekvései s fíradalmai

Es íme már ezennel bevégeztük ezen oly érdemdús társoda s gymnasium történelmét. Virágozzék s gyarapuljon sok-sok századokon át még az egyház, a dicső sz. Alapító rendje és a kedves haza javára és dicsőre! Szerzetes lakóit ezután is ékesítsék: a jámborság, áhitat, kegyesség, szerénység, igazi szerzetesi és papi viselet, tudományos képzettség, hogy oly nagy-horderejű, igen fontos és fölséges hivatásuknak minden tekintetben hiven és pontosan megfelelhessenek a sz. rend dicsőségére! — — — — —

B) A sz. Domonkos-rendi kolostor története.

1. §. A régi, még a török-uralom előtti sz. Jakab-kolostor.

Ezen érdemdús szerzetnek már jóval a török-uralom előtt volt e városban sz. *Jakab apostolhoz czimzett kolostora*, *Ferrari Zsigmond* e rendi író műve („*De Rebus Hungaricae Provinciae Ordinis Praedicatorum, Viennae Austriae 1637.*“ Ld. az 533. lapot), szerint, ahol *Nagyfalvay Gergely* váci püspök (1636—1638.) és a győri székes egyház örkanonokjának szavaira építi állítását, mint a ki a váci egyház bizonyos emlékirata nyomán mondá, hogy hajdanta itt létezett volna már a nevezett apostol ótalma alatti hitszónok-rendi

kolostor; noha az a Pázmány-féle ismeretes kolostorlajstromban nem fordul elő, de hisz ez különben ugysem teljes, nem minden rendházat magában foglaló.

Az esztergomi főegyház irattárában létezik két okmány, melyek szerint *Lőrincz* váci püspök 1319. évben sz. *Agoston* remetéinek telket ad, hogy azon sz. *Jakab* apostol tiszteletére kolostort építsenek. E két okirat ugyan az Ágoston-rendi remetékről szól, de itt a sz. *Domonkos-rendiek értendők*, mint a kik sz. Ágoston-rendi szabályt követik. Épen így az egyetlen magyar eredetű, kedves pálos szerzet tagjai is a XIV. században is még mindig sz. *Agoston* remetéinek neveztettek, mert ezen nagy és szent püspöknek szabálya szerint éltek, míg *Bakács Tamás* esztergomi érsek, 1500. év körül, az akkori pápa Ő szentsége parancsa folytán, külön rendeletében meghagyta, hogy azok ezentul nem másképp, mint „sz. *Pál* első remete rendjé”-bőlieknek neveztessenek. (V. ö. Reliquiae Annalium Paulin. pag. 99. — Benger: Annales Erem. S. Pauli. pag. 3.) — És mint-hogy, semmi adat sem mutat arra, hogy Váczott hajdan a sz. Ágoston-rendi remetéknek kolostoruk lett volna és maga a szájhagyomány is azon apostol védlete alatti sz. *Domonkos-rendieket* említget, bizony és határozottan állítjuk *Ferrári Zsigmond* tudós hitszónokrendi íróval s e rend történetésével, miszerint azon osztergomi két okmány sz. *Domonkos* szerzeteseire vonatkozik. Ezek elseje honi nyelvünkre téve így hangzik szóról-szóra:

„Mi *Lőrincz*, Isten és a római szent egyház kegyelméből *váci püspök*, mindeneknek, mind a jelenleg élőknek, mind pedig a jövődöbenieknek, a kiknek jelen soraink előmutattatnak, üdvöt a mindenek Üdvözítőjében. Ezek levelünk rendjében Krisztus minden híveinek tudtokra adni akarjuk, hogy tekintetbe vévén és elménkben forgatván, miszerint az Isten minden jóknak megfizetője, a ki a kevesekért a legnagyobbakat, a földiekért a mennyieket, a mulandókért az örökkévalókat ajándékozza, — mi oda szenteltük, adtuk, adományoztuk szintén és ajándékoztuk a helyet kolostor emelésére, annak minden szükséges helyiségei részére, a boldog *Jakab* apostol iránti tiszteletünknel fogva, a ki iránt ifjuságunk zsenge kora óta különös kegyelettel viseltetünk, sz. *Agoston* redjének remete-szerzetesei s az Isten által szeretett szerzetes férfiaknak, a legszentebb atya, *János* úr, a sz. római szék püspökének tekintélye és parancsánál fogva, a mi Vác városunkban, a melynek a fönt hivatolt kegyből, szellemileg és időszerűleg birtokosai vagyunk, hogy ott örökösen az Istennek serény szorgalommal szolgáljanak. De minél csöndesebben, annál áhitatosabban lehet a mindenek teremtetőjének szolgálni, az ő békéjük és csendjükről ő jövőre nézve is gondoskodandók, nehogy valami egyházi vagy világi személy által idő folytán a többször nevezett szerzetesek megtámadtassanak, vagy valamiben háborgattassanak; de ily adományozás fölött, a többször említett kolostor határait jelen kiváltsági iratunkba szorgalmasan belefoglaltattuk. Az első

határ kezdődik az északi részről a német városnak nevezett legközelebbi curiától, mely határos a kolostorral magával, a mely curiának ugyan átellenből megfelel a *boldog Mihály főangyal védelte alatti parochia temetője*. Ugyanazon határ lemenve egyenesen hosszában nyugat felé, végződik a Duna-folyónál; déli részre haladva pedig, megy a *bold. Szűz monostora*, vagy a székesegyház felé, a nyilvános út mellett, mi tér sem lévén a kolostor és ezen út között és végződik azon kis utca elején, mely a Duna felé megy le, ahol határa bezáródik, úgy hogy a mondott kis utca kezdődve elejétől a Dunáig, ahol bezáródik, határt vet a kolostor és ugynevezett magyar város közt. Hogy tehát az ily ajándékozás és adományozás irata örökös erősség szilárdságát nyerje meg és nehogy valaki által idők folytán érvénytelenné tétethessék, ezen szabadalmunkat adtuk, a mi hiteles pecsétünkkel megerősítve. Kelt 1319. évben.“ (Ld. Knauz: Monumenta Ecclesiae Strigoniensis, Tomo II. Strigorii 1882. Pag. 768. Pecsétje, mely tojás-alakú, sárga, vörös, zöld és violaszínű selyemről függ, süveges főpapot tüntet elő álló helyzetben. A körirat már elkopva van. Az eredeti ugynevezett maiuscula-betűkkel szépen van írva, s az esztergomi káptalan irattárának magán violaszínű szekrényében őriztetik.)

A nevezett főpásztor ezen alapítványiratát, illetőleg a sz. Domonkos-rendieknek kolostoruk építésére átengedett telket, a váci káptalan ezen okmányával megerősítette: „Mi a váci egyház káptalana, emlékezetül ajánljuk, jelentvén mindeneknek, a kiket illet, jelen soraink rendjében, hogy: tiszteletre méltó atya és úr, *Lőrincz* úr, Isten és az apostoli sz. székek kegyelméből a nevezett váci egyház püspöke, az isteni megjutalmazás tekintetéből, az örök élet koronája szerencsés megnyeréseért, mindnyájunk beleegyezéséből, tanácsa és egyenlő akaratából, a szerzetes, és Istennél szeretett boldog Ágoston-rendi remetéknek adott és ajándékozott bizonyos határok közt, a főtebb mondott Vác városban kolostor elhelyezésére telket, melyet saját személyében szentelt föl boldog Jakab apostol tiszteletére.¹⁾ A mely helynek is határai és szélei a tiszteletre méltó atya szabadalmában ellenmondás nélkül vannak megállapítva. A mely beegyezésünk, tanácsunk és akaratunk bizonyítására, jelen szokott pecsétünkkel erősített nyílt levelünket kiadandónak tartottuk. Kelt az Ur 1319. évében.“ (Ld. Knauz: Vetera Monumenta Ecclesiae Strigoniensis Tom. II. Strig. 1882.“ Pag. 769. — Pecséte vörös és zöld selyemről függött. Szépen írott eredetije az esztergomi főkáptalan magán violaszínű szekrényében őriztetik.“ Ezen két, a nevezett mű II kötetének 877. és 878. sz. a. okmánya Vác város régi történelmére több tekintetében szép fényt vet. — A városház előtti tér alatti pinczéket

¹⁾ Hogy több régi váci püspöknek főpásztorkodási időtartama, biztos adatok hiányában hibásan lehet adva, kitűnik onnét is, hogy *Lőrincz* püspök, a hivatolt esztergomi okmány szerint, 1319. évben alapította a váci sz. Jakab-kolostort, a v. Névkönyvek szerint pedig ő 1326–1328-ig volt itt püspök.

ezen kolostor kryptái vagy pincze-helyiségeiül tartják többen a hagyomány után.

Ezen kolostornak perjele 1531-ben *András* vala (Ecel. Cam. irreg.), melynek templomát a törökök 1626-ban mecsetté, a kolostort magát pedig fürdővé alakították át. (Schem. Cleri Vac. 1835. XXIX. 1.)

2. §. A török-uralom utáni sz. Domonkos-rendi kolostor.

Vác városa a török-iga alól fölszabadulván, *Dvornikovics Mihály* váczi püspök. (1639—1703) a már itt hajdanta is működött sz. Domonkos szerzetesei részére hálából¹⁾ kolostort alapított, melyre vonatkozó okmány honi nyelvünkre téve így hangzik: „*Dvornikovich Mihály*, Isten és az apostoli szék kegyelméből váczi püspök! emlékezetül ajánljuk jelen sorainknál fogva, jelentvén mindeneknek, a kiket illet, hogy mink a mi egyházmegyénk hiveinek lelki vigaszára s abban az igazi hit növelésére, amint főpásztori kötelemünk hozza magával, ügyelvén, az Úr szőlejébeni munka részeseiül, melyet hajdan gyümölcsöző törekvéssel egész Magyarországon és a mi Vác püspöki városunk székhelyén is, sz. Domonkos hitszónok-rendjének tiszteletre-méltó atyái műveltek, és dicséretes kegyelettel, szép élet-példákkal és vértanúsággal is gyakoroltak, ugyanazon tiszteletre érdemes atyákat ismét, kik ide visszatérni kíváncsoznak, a nevezett vác-püspöki székhelyünkön letelepíteni akarjuk, építvén részökre alapjából kolostort, melyben 12, állandóan itt lakó, ugyanazon szerzetes-rendi atyák és testvéreknek örökké tartandó alapítványt tetünk, hogy tudniillik már a sz. rendnek átadott 10,000 rfrtnyi összeget szabad tetszésökből gyümölcsözésre kiadhassanak. Ezen összeghez járuljon más 15,000 rfrt, mely *Eszterházy Pál*, sz. római birodalmi hg. s Magyarország nádoránál kihelyezett összegünkre vonatkozó kötelezvényt teljes joggal ugyanazon tisztldó szerzetnek utalványoztuk, és így az egész összeg, 25,000 rft, képezi ennek örök alapítványi tőkepénzét a sz. rend birtokában, melynek szokott gyümölcsöztetése, vagyis évi kamata a nevezett rend atyái és testvérei ellátására ott az alapítvány helyén jussanak. Kötelezzük pedig (előrebocsátván már a rend általi elfogadását), az így alkotott és alapítvánnyal ellátott conventet, miszerint annak papjai a szokott áhítatosság szerzetesi szolgálatain kívül, az egész év minden hetén a Bold. Szüzzről egy votiv-misét s egy másikat a sz. Mihály főangyalról olvasni, a harmadikat pedig minden hóban a mi szándékunkra mondani tartozzanak, míg élünk; Nekünk pedig, ha az Isten rendelése szerint, az örökkévalóságot a mulandó élettel fölcserélnünk kell, sz. misét megholtakért, vagyis érettünk, mint alapító és kegyurukért, és a kiket a mi szándékunk abban részeltetni akart, gyászmisét énekelni tartozzanak. Hogyha pedig (amit az isteni jóság kegyesen

¹⁾ A bolognai Domonkos-zárdában tanulta a sz. theológiát, a győri és zágrábi káptalanok által segítélyezve.

eltávoztatni méltóztassék) az idők bajai és viszontagságainál fogva, a konventet, vagyis ezen kolostort bármi módon elhagyottnak lenni történnék, a mi kijelentett akaratumk és szándékunk az, hogy ezen alapítványunk tovább is, sz. Domonkos hitszónok atyáinak nevezett tő szerzeténél maradjon, és attól semmikép el ne vonassék, hanem a Magyarországoni, a vácz-püspöki székhelyhez legközelebb eső konventjukra alkalmaztassék, de a föntebb kifejezett minden kötelezettséggel együtt, és arra átszarmasztassék a jövedelmek minden részesülésének tényével. És valamint mindezeket az Isten dicsőségére, a sz. római egyház gyarapítására, melyet a törökök barbársága és az eretnekek gonoszsága Magyarországon nagyon megkisebbitett és megviselt, kötelemünk meghódolásával szenteljük, hogy az irgalmak atyját a legalázatosabban kérjük, hogy a mi dolgainkat és azokéit, a kiket, ezen alapítvány folytán, a felebarátok lelkeirőli gondoskodás és fáradalom részeseivé tettünk, az ő mennyei ajándékával megsegíteni, és soha meg nem szünendő áldásával követni méltóztatnék. Adatának *Győrött* jun. 20-kán, 1699. évben. *Dvornikovics Mihály*, vácz püspök. m. k.“ — (Ld. a v. püspöki irattárban.)

3. §. Ezen kolostort illető különféle ügyek az alapítás utáni évtizedekben.

Salcher Márton kőmives-mesterrel a vácz sz. Domonkos-rendiek kolostorának építési szerződvénye *Dvornikovich* v. püspök és *Fr. Buccelli Tamás* e rendi általános helynök biztosa előtt megkötöttet 1699. jul. 27-kén hét pontban; lévén az első praesidens *Miskei Márton*, kitől a nevezett kőmives-mester a szerződött 3500 frt s 60 krból fölvelt 320 ftot, és 1700-ban 700 ftott. Ezen szerződvény németül van írva, s ivréti papíron 3 oldalra terjed.

A *Szentolvasó-társulat* ezen kolostor keletkezése után csakhamar megalapítottatott itt, s ennek ügyében annak helynöke ezen folyamodványt menesztette *gr. Althánn Mihály* bibirnokhoz: „Főmagaságú herczeg, főpásztor ur! Minthogy a *Szentolvasó-gyülekezet* már a mi bejövetelünk óta kezdetét vette, de fontos okoknál fogva még maig sincs rendben, melyek már elhárítatván, szándékoznám azt helyes alakkal és szervezettel ellátni, mikép a mi sz. rendünkben más helyeken is szokásban van, nehogy a nép annyi, a pápák által ezen sz. testvérületnek engedett búcsuk és kegyektől megfosztassék, mintkogy az itteni nép maga ezeket nagyon kívánja. Énnélfogva a legalázatosabban folyamodom főmgú herczegségedhez, a mi legkegyesebb főpásztorunkhoz, miszerint minden hónap első vasárnapján a mi templomunkban magyar sz. beszédet tarthassunk, ugyanazon vasárnapokon sz. menetekkel, mikép ez a mi szent rendünkben a nép jelenlétében tartatni szokás, — kegyesen megengedni méltóztatnék, a mely jóságos kegyért a *Szentolvasó királynéját* velem együtt ezen szent testvérület is kérni meg nem szünik, hogy a főmgú herczeg

élete minden bajok és veszélyektől mentes legyen. *Fr. Unger Pius* a helyi hitszónok-rendiek helynöke. M. K. Kelt 1720. évben.“ Expediálva lőn ezen évi jan. 7-kén.

Igen érdekes azon folyamodvány is, melyet ezen rendház főnöke a ftdő váczí káptalanhoz menesztett a következő ügyben: „A legokosabban gondoskodott az ő váczí papnöveldéje kispapjairól hajdan a főmgú és főtdő, az Urban legjámborabbúl elhunyt váczí főpásztor, midőn a czélt az arányos eszközökkel összehasonlítva, állandóan elhatározni méltóztatott, hogy az ő növendékei a mi iskolai előadásainkra küldessenek mindnyájan. Ezekből annyi jó siker lőn tapasztalva, hogy semmi igazságos panasz e tekintetben fön nem forogna, mindazáltal mégis szegyenpirral kellet értesülnünk, hogy a nevezett papnövendékek a mi iskolai gyakorlatainkról eltiltattak, és pedig valami hiány kijelentése nélkül. Minthogy pedig a székiresség idején valami fontosabb dolgot megváltoztatni nem remélenénk, és a mi jöendő lector atyánk már meghivatván, a papnöveldéi czélnak megfelelőleg minden eszközöket megragadni szándékoznék, — ez az eltiltás nagy sérelmünkre lenne, a kik a tanítás birtokában magától ő főmgú megbizva valánk mindig, és így a külsők előtt a mi bününk nélkül megszegyenitést szenvednők. Azért a ftdő rendfőnök atya is különösen megbizott engem, hogy a főtdő káptalanhoz folyamodnám ezen ügyben. Ennélfogva a legalázatosabban esedezem, miszerint a főtdő káptalan kegyesen elhatározni méltóztatnék, hogy papnövendékeiket a mi iskolai előadásainkra küldenék ismét folytonosan és állandóan. Magamat a legmélyebb tisztelettel atyai kegyeikbe ajánlva maradok. *Poiger Domonkos* atya, a hitszónok-rendnek akkoron váczí perjele. 1734. évben.“

E kérvénynek mi eredménye lett, mutatja ezen másik kérelem: „Ftdő Káptalan! Emlékezni méltóztatnak a főtdő kanonok urak, miszerint én mintegy két hó előtt alázatos folyamodványt nyújtottam be az iránt, hogy a püspöki növelde kispapjai a mi erkölcsi előadásainkra bocsáttatnának, mely kérvénynek annyi sikere lett, hogy azok 6 hétig a mi iskolai gyakorlatainkra jártak légyen, de aztán megint eltiltattak a mi előadásainktól, s pedig ismét minden valami ok kifejezése nélkül. Mivel pedig székiresség idején, a főmgú herczeg-prímás legkegyesebb beleegyezésének hozzájárulása s a nmlgú királyi kancellária is, mint ezt magán úton igen jól tudjuk, ugyanazt helyesli, ezen tekintetben semmit sem remélenék megújítandónak lenni, magok a papnöveldéik is csak azt óhajtanák, a legmélyebb tisztelettel könyörgök a főtdő káptalannak, miszerint a nevezett sz. hittudomány-hallgató növendékeket az előadások folytatására tovább is a mi iskoláinkba küldeni ne terheltetnének. *Fr. Poiger Domonkos* m. k., akkoron a hitszónok-rend váczí perjele. 1734. évben.“

A jó házfőnök atya nem gondolta meg, hogy az ily erőlködések utóbb is haszontalanok; mert az egyházmegyei hatóság nem

rendelkezvén még ekkor elegendő papnöveldéi tanárnak való áldozárral, szükségből küldte csak a papnövendékeket, a sz. Domonkos szerzeteseihez a hittudományok hallgatására, és midőn már az egyházmegye papjaiból lehetett elegendő tanárokat kinevezni a papnöveldé részére, nagyon rendjén volt, hogy a megye reményei ezek tanítása alá lőnek bocsátva. E szerint hát csakis a rendkívüli szükség hozta azt magával, hogy a *váczi növendékpapságot* sz. Domonkos, Calazanti sz. József és sz. Ferencz szerzetes papjai is tanították régente.

Igen érdekes e helyen közölni a római Procuratura 1742. nov. 10-kén Rómában kelt iratának hiteles másolatát a sz. Domonkos-rendi *váczi kolostorban* Lectorokra vonatkozólag, mely is honi nyelvünkre téve így szól: „Mi Fr. Ripoll Tamás, a sz. hittudomány tanára, és az egész hitszónok-rend alázatos egyetemes mestere és szolgálja, üdvöt! A mi szerzetünk kitűnő disze és ékessége abban is helyeztetve lenni ismertetik meg, ha nemcsak a mieinknél, hanem a külsőknél is, az angyali tanítónk legbiztosabb tanát a felebarátaink mívelése és üdvére minden erővel gyarapítani igyekezzünk. Mivel tehát a nmlgú és földő *Althánn M. Károly* érsek és *váczi püspök* aquinai Tamás tanának az ő papságában terjedésére, az ő püspöki papnöveldéje ifjúságának az ágazati és erkölcsi hittudományban való oktatását és képezését a mi rendünk hittudományi lectorai egyikére bízta légyen, nehogy az ily lectorok az ő munkáik idejére az őket illető jutalomtól megfosztassanak, a mi rendtartományunk magyarországi főnöke és más szintén ntdő mesterek is azon kiváltságért esedeztek nekünk, miszerint a mondott lectoroknak a felolvasásokban eltelt iskolai évek úgy tudassanak és számíttassanak be, mintha azokat az egyetemes tanintézetek (Studia gulia) valamelyikében töltötték volna el, hogy más egyetemes tanintézetek lectoraival együtt sorukban a hittudományi bemutatás fokára ajánltathassanak. Mi azok kérelmére atyailag hajolva, ezen sorainkban és a mi tiszttünk tekintélyénél fogva, megengedjük azon Lectoroknak, kik a nevezett növendékeknek időszerint a sz. erkölcsi és ágazati hittudományt serényen adják elő, hogy az ily iskolai évek nekik úgy tudassanak és számíttassanak be, mintha azokat valamely egyetemes tanintézetben töltötték volna el; avégre, hogy más egyetemes tanintézeti Lectorokkal, az ő sorukban, a sz. hittudományi bemutatás fokára, a rendtartományi káptalanokon ajánltatni érdemesíttessenek. Az Atyának, és Fiúnak, és Szentléleknek nevében. Amen. Semmi ezzel ellenkezőnek hely nem adatván. A melynek hitelére ezen iratunkat saját kezünkkel alájegyeyztük és hivatalunk pecsétével megerősíttetni parancsoltuk. *Rómában*, a mi konventunkban (S. Maria supra Minervam), nov. 10. 1742. Fr. Ripoll Tamás, a rend mestere. (P. H.) Beigattatott a 24. lapon. Fr. Langenwalter Imre mester és társ. Megegyez az eredetivel: bizonyítom én Fr. Gerl Lajos, a hitszónok-rend mestere és Magyarország szerzettartományának perjele. (Prior Provlis.)

Ezen czikk záradékaul közöljük még itt a váci sz. Domonkos-rendiek *gr. Foryách Pál*, váci püspökhez intézett folyamodványát, mely is honi nyelvünkön így hangzik: „Nmlgú, mlgos és ftdő ur! Noha a jó lelkiismeret minden katolikuskak azt parancsolja, hogy az ő hithidegségökkel a tisztító-helyeni lelkeket meg ne csalják, főképen a rettenetes és vértélküli sz. mise-áldozattól megfosztással, a mi már részökre oda volt szánva, és az országgyűlési, 1723. évi 70. tvczik világosan megparancsolja, hogy: *a bármily módon elhanyagolt alapítványok és kegyes hagyatékok helyredálltassanak, és a nem valósítottak valósittassanak*; mindezek daczára nemzetes *Schigg Jakab* úr váci polgár nem tartja lelkiismeretes dolognak a hazai ezen törvényt, midőn a jámbor elhunyt neje (*Schick Örzse*) által nekünk tett alapítványt az ő törvényesen jóváhagyott végrendeletében, mely 200 rfrta megy, súlyos teher alatt, valamint a más szerzeteseknek is sz. misékre tett hagyatékait (a hathavani kapucinusoknak 25, a pesti sz. Domonkosiak, váci sz. Ferencz- és itteni kegyesrendieknek szintén 25 rftokat, mikép az *A.* alatti hiteles végrendeleti másolat bizonyítja) hogy befizesse, gyakran tiszteletteljesen megkerestük és fölhittuk, mégis nemcsak hogy ennyi ideig megfizetni elhanyagolta, hanem ami kiküldött atyánkat oly durva szavakkal illette, hogy a nevezett *Schigg Jakabot* minélelőbb a nevezett végrendelező akaratának teljesítésére szorítsa. A hagyományozó okiratának kivonatát 1752. jun. 6-án az eredetivel összehangzónak találta *Berénkey Imre* káptalani jegyző. (P. H.) A végrendeleti kivonat németül van írva. E nő családja építette a sz. Domonkos-rendi templomban az u. n. Lauretumot, melyben el is temettetett. Olvastatott 1758. május 29-kén. (Ld. Acta in Causa PP. Dominicanorum Váciensium, Fasc. 4. Nro. 1., 2., 3., 4., 5., 6. a váci püspöki irattárban.)

4. §. A váci sz. Domonkos-rendieknek tett adományok megerősítése és egyebek.

Ezen érdekes okmány kedves honi nyelvünkön így hangzik: „Mi *gr. Leslie Guilelm*, a sz. római birodalom grófja, ő cs. kir. főliségének tanácsosa, ardaggeri apát stb. könyörögvén nálunk alázatosan a sz. Domonkos rendjének atyái, miszerint a mi elhunyt elődünk *Dvornikovich Mihály*, ezen hely egykori püspökétől nekik tett adományzást (mely a kolostor és templom 55 öl hosszú és 35 öl széles térből áll, és egy, a régi vár közelébeni villa és egy káposztás kertből, melyeket örökös birtoklás czimén a hiteles és nyílt okmány szerint szereztek, megerősíteni akarnánk,) — az igaz dolgokban kérőknek tagadó választ adni legkevésbbé sem akarván, a fönt részletezett alapítványt valóban jóváhagyjuk és megerősítjük, és nekik a *Szór elejéni u. n. Kistrétet és a koldi földeket a téglaház felé, a szük és silány alapítvány segélyeül adjuk és ajándékozuk*, ezen soraink rendjénél fogva, megerősítvén azt sajátkezü aláírásunk és pecsétünkkel.

Kelt Vácson jun. 15. 1717. évben. *Gr. Leslie Guilelm* vácsi püspök. (P. H.)“ (Ld. a v. püspöki irattárban, 4 egyszerű másolatban, Bubla-Regestrum 10. pag. 126.)

Mikép föntebb már említők, *Dvornikovich* v. püspök a hitszónokrendieknek Vácson, a főtéren, sz. Mihály temploma előtt, kolostort épített s 1699-ben előbb már a részökre kamatozásra kiadott 10,000 fton kívül, még 15,000 ftról szóló hg. Eszterházytól birt kötelezvényt kézbesített e szerzeteseknek örökös alapítványul. (A vácsi káptalan 1732-ben kelt átirában.) Ezen alapítványt *Dvornikovich* püspök utódja *gr. Kollonich* püspök is megerősítette 1713-ban, és egyszersmind egy, a régi vár mellett létezett telket, és káposztás kertet is ajándokozott nekik. *Rupp Jakab* szerint (Magyarország helyrajzi története, I. köt. Pest, 1870. 692. l.), *gr. Kollonich* v. püspök adta volna Vácson e szerzetnek a telket, hogy azon kolostort és templomot építsenek. Nevezett fekvőségeket 1717-ben *gr. Leslie* v. püspök *Szór* nevű réttel és egy szántófölddel (tán a *Kosd* közelébeni cselöteivel) gyarapította. — *Arbáy János* vácsi nagyprépost, a dömés kolostornak örökösen átengedte a vácsi szőlőhegyen birt szőlejét, a mellette volt réttel és szilvással együtt, az 1734. évben. — 1746-ban *gr. Althánn Mihály Károly* v. püspök az örökösök nélkül elhalt néhai *Péja Mátvás* 3 szőlejét, melyeket az áltata ujon épített sz. Miklós egyháznak (a volt u. n. „*rosz templom*“-nak) szánt, lelke nyugalmaért Istennek följánlandó sz. mise-áldozatokra, a sz. Domonkos-rendi kolostornak adta át. (Hiteles. *Acta Dominic. Vac.* 1. cs. 2. 11. 16. sz.) — Végre 1753-ban *Orlich Sabina*, Helly János kapitány örököse, ezen öröksége harmadrészét, a sz. Domonkos-rendbe fölvett fia részére, ezen szerzetnek engedte át. (U. o. 18. sz.)

Ezekén kívül a vácsi sz. Domonkosiak magánosoktól több fekvő birtokot szereztek készpénzen. Így 1712-ben *Markó Istvántól* és ennek *Katalin* nejétől megvették 30 rfton e házaselekeknek a dömés-kolostor szomszédságában volt pinczéjüket és telköket. Ellenben ugyanazon évben a kolostor eladta egy másik, *Hedler Lőrincz* varga szomszédságában létezett pinczéjét 20 pár uj saruért. — *Medve Mihály* a *Springer* (tán Spinyér) nevű püspöki szőlőhegyen birt szőlejét eladta 1764-ben e kolostornak 50 rfton; *Abrahámfy László* pedig a *Grónár* nevű szőlőhegyen birt szőlejét 250 rftokon. — Végre a sz. Domonkos-rend e kolostora az u. n. „*Cselöte*“ nevű pusztán is birt szántóföldeket; de nem nyomozható ki, mikép jutott azok birtokába. (Ld. u. o. 7., 23., 27., 28., 31. sz.)

Ezen rendháznál két, u. m. a *rózsafüzér* és *vonagló*k *testvérülete* is létezett, melyek elseje *Berkes András* prépost és püspöki helynök által 1720-ban kiadott engedélyével alakult, s ennek 1740-ben, *Kerling János*, vácsi lakos a *Papvölgy* nevű szőlőhegyen birt szőlejét 46 rfton; *Kobl Ádám* özvegye ugyanottani szőlejét 1763-ban; végre *Trumolt Béla* ugyanazon hegyen létezett szőlejét 1766-ban 14 fton adták el. — A másik, vagyis a *vonagló*k *testvérülete* (Confraternitas

agonisantium) a dömések teplomában volt oltárának XIV. Benedek pápa, az ezen oltárnál bizonyos napokon följajánlandó halotti sz. misék esetére, 1749. és 1756-ban teljes bucsút engedélyezett. (Eredetie. U. o. 1. cs. 14., 26., 19. sz. — 4. cs. 3. és 4. sz.) — Ezen oltáron kívül volt ezen kolostor templomában *Ferreri Sz. Vincze* tiszteletére is egy oltár, melynek föllállítására 1782-ben *Örberstein Mária Borbála*, *Raymán* özvegye, a kolostornak 300 ftot adott. (Ered. U. o. 1. cs. 32. sz.)

Sz. misékre e szerzet templomában, hova a felső piacszról eltávolított régi sz. *Mihály* főangyalhoz czimzett templom megszűnte után, a felső plébánia áthelyeztetett, 1745-ben *Lauggasz József* pétervárad-i törzs-sebész 410, — 1757-ben özvegy *Báder Katalin* 50; *Pauler Mária Örzse* 1758-ban 150 ftot hagyományozott. (U. o. 1. cs. 15., 24., 25. sz.) — A dömés kolostorhoz ennek alapítója által csatolt templomkának, melyet később *gr. Althánn M. Károly* megújítván, megnagyobbitott, *Salbeck Károly* segédpüspök 1769. aug. 6-kán sz. V. Pius pápa tiszteletére fölszentelt, 1774-diki Három Királyok ünnepe éjjelén nagy sérülést okozott a torony pléhfödélét, az órát és harangokat megemésztette tűzvész. (Schem. Cler. Vac. XXX. f.)

5. §. A vácz-i hitszónok-rendiek perjelének mise-alapítványok és egyebekről i értesítvényei.

E rendház perjele értesítvényt ad az 1775. évtől sz. alapítványokról. Ugyanis ezen konvent e mondott évtől ezen alapítványokat kapta: 1775. dec. 24-kén kapott végrendeletileg 1000 ftot az Urban elhunyt ftdő *Szikoray Miklós* némethi plébánostól évenként minden hóban végzendő 5 örökös sz. misére, az ő lelki nyugalmaért olvasatva. Ezen tökepénzt, a rendtartományi főnök tudtával, 1778. jan. 10-kén a rendház Pesten *Gerst János* hadbiztos urnak 6-tos kamatra kiadta és ott a városházán kellő biztosság tekintetéből betábláztatta. — Ugyszintén 1778. nov. 18-kán *Pekárt József* vácz-i senator és szobrásztól kapott 200 ftot évenként végzendő örökös sz. misékre, mind-egyikét 1 ftjával számítva. Ezen alapítvány a rendtartományi főnök tudtával ugyanazon évi dec. 14-én 6-tos kamatra kihelyezve lett. *Förder Agoston* atya, akkoron hitszónokrendi perjel *Vácson*. (Bemutattatott 1780. febr. 22.)

Lássunk itt még egy értesítvényt, és pedig e kolostor fekvősegeiről. A hitszónok-rend vácz-i kolostorának perjele 1774. nov. 16-kán ilyen kimutatást terjesztett be: „1. Van e konventnak 3 szőlője, melyek termése, levonva a mivelési és szüreti költségeket, közönséges években ad 100 akó bort; kevésbbé jó években több költséget igényel a mivelés, mint amennyi a haszon. — 2. Van egy szántóföldje, melyet a vácz-i lakosok mivelnek a maguk hasznára, heted-fizetési kötelezettséggel. Ez ezen évben adott 15 kereszt zabot. — 3. Van egy rétje, melyről, ha az év jó, kap 12 kocsi szénát, száraz esztendőekben meg csak egy-kettővel. — Végre van káposztás-kertje, házacskával és széna-

pajtával. E házacskát lakja a konvent sütő- és mosó-aszszonya. A káposztás-kert a kolostornak zöldséget és kukoriczát is szolgáltat. A melyek hiteleiül saját kezemmel aláírtam: *Stenzperger Raymund* atya, a hitszónok-rendi váczai kolostornak akkoron perjele. Kelt mint föntebb, m. k.“

Ugyanezen váczai perjel a legfőbb hatóságtól érkezett rendeleti öt pontra következőleg felelt: I. A váczai hitszónok-rendi konvent alamizsnát gyűjt ezen egyházmegyében, a meliékelte lajstromban részletezett helyeken. Ezen kegyadományokból kap kenyeret maga és a rendházi portánál összegyülekező szegények részére, de ezt sem elegendőt, hacsak egyéb jötevőktől nem járulnának ehhez adományok. Némely években bejött 2 akó vaj, másokban kevesebb. Némely években 30, máskor kevesebb *bárányokat* kap. Vannak évek, midőn 200, s vannak midőn kevesebb baromfiakat adnak a jötevők. — II. Az egész rendtartománynyal közös tőkepénzei nincsenek, hanem minden egyes kolostornak külön vannak alapítványi tőkéi; amint is ezen rendház alapítójától kapott misékkal megterhelt 25,000 frtot, melyekből 15,000 hg. Eszterháznál, 10,000 ft pedig gr. *Stahrenbergnél* van kihelyezve 5-tös kamatra. — III. A szerzetesek száma, az 1770. évi meghatározás szerint pontosan megtartva van: mert valamint akkor 14-en léteztek, úgy most is annyian vannak, t. i. 10 áldozópap, 4 pedig rendi segéd-társ. — IV. *Börtönök a konventben nincsenek*; ha tán ugyanis, amint nem reméljük, némelyek súlyosabban vétkeznének, a királyi intézvényekben előírt eszközök által vezettetnek a jóra vissza. — Egy szerzetes egyén élelme, szobája berendezése, nem tudva ide a konvent s javitgatásainak költségeit, s a szolgálk fizetéseit, — évenként 200 ftba kerülnek. Az áldozárok ruházatukat a szabad misék dijaiból szerezgetik be; a rendi segéd-társaknak meg e célra a konvent évenként 10 ftot ad; a hiányt ebben pótolják a rokonok és jötevők. Melyek hiteleiül saját kezemmel aláírtam *Vácson 1774. decz. 7-kén. Stenzperger Raymund* atya, hitszónok-rendi perjel.

6. §. A sz. Domonkos-rendi kolostor személyzete az eltörléslés előtti években és egyéb ezen itteni rendházra vonatkozók.

Az 1783. évben a váczai hitszónok-rendi konventben ezek voltak az áldozárok: *Förder Ágoston* atya perjel és egyszersmind az angol-kisasszonyok gyóntatója; *Stenzperger Raymund* atya alperjel; *Lacz-kóczy Pál* atya, beteges és szolgálatra képtelen; *Leitner József* atya, az angol-kisasszonyoknál német-hitszónok; *Malschets Márton* atya, vasárnapi magyazr hitszónok és a szent rózsafüzér-társulat elnöke; *Hermán Elizeus* atya, vasárnapi német-hitszónok; *Skerlak Zachár* atya, magyar ünnepi szónok; *Peresztegi István* atya (de familia); *Sárdi Imre* atya (de familia); *Jüger Raymund* atya, erkölcsi hit-

tudomány-tanuló. — *Rendi segédtársak* (Fratres Laici): *Fr. Fray Alán* szabó és sekrestyés; *Fr. Richter Elek* szakács; *Fr. Kaiser Lipót* pincér és pintér; *Fr. Holler Gothárd* organista és éttermi ügyelő. — Váratik még *Papp Flórián* atya, ünnepi német-szónoknak *Petovióból*, *Stajerhonból*, minthogy minden magyarországiak *Stajerhonból* visszaküldetnek. A múlt september hóban *Vác*zról két áldozár költözött el, és pedig *Edenstrasser Agapit* atya, a ki itt német szónok volt, elment *Rösiumba*, *Osztárákhonba* hitszónoknak, mivel *osztárak* születés volt s ezen hon kolostorába tartozó. *Rösium* a *passaviai* egyházmegyében van. Ugyisztén *Khor Vincze* atya elment *Pestre*, ünnepi német-hitszónoknak, a főmegyébe. — Ezen *váci* sz. *Domonkos-rendi* kolostorban valamely eltörölt szerzetes-rendi egy tag sem sem létezik, még vendégül sem. Sem pedig a szegények részére ezen konventban semmi valami testvérület, gyülekezet sincs alapítva vagy állítva, annál kevesbbé van e célra kiadva valami tőkepénz. (E jelentést tette a föntnevezett perjel a kormány rendelete folytán, *Zerdahelyi Gábor* *váci* általános helynök útján 1783. okt. 12-kén *Vác*zról hozzá intézett meghagyás következtén, melyet a perjel okt. 15-kén kapott meg s olvasott el.) -- Az ily jelentések meghagyása a legfelsőbb helyről már előjele volt a dühöngő viharnek, mely annyi sok kolostort vala elsöprendő s vagyonaitól, mindenöktől megfosztandó, nem törődve a végrendelkezők és alapítók akaratával!!

Fölhozzuk e helyen, miszerint a helyi hitszónok-rendieknek 1748. apr. 25-kén a *váci* papnövelde 1000 ftot adott ki 6-tos kamatokra, melyeket e rendház mindig pontosan fizetett be. — Ugyisztén 1783. aug. 31-kén *Nógrádon* *Kreisz Borbála* elhalt *Vendelin*nek özvegye a *váci* sz. *Domonkosi*aknak is 200 ftot hagyott sz. misékre. — A *váci* hitszónok-rendiek perjele aziránt folyamodik a főpásztorhoz, hogy megszüntettetvén már a sz.-*Domonkosi*ak templomában a legüdvösebb rózsafüzér-társulat, a délutáni magyar sz. olvasóbeszéd is kevésbé hasznos és előnyös leend, mert délután így már kevesen jelennének meg, minthogy még e társulat létezésékor is nem szoktak jelen lenni ezen délutáni beszéden. Bizonyára nagyobb eredményt lehetne remélni, ha ezen délutáni beszéd a délelőtti időre tétetnék át, — azért alázatosan esedezik, hogy a magyar beszéd mindjárt az első sz. mise után tartathassék; mert így arrra számosabb és népesebb hallgatóság, igen sokkal több magyar hívő fogna megjelenni, a ki azon alkalommal kényelmesen fogna meghallgatni az isteni ígét. (Olvastatott a sz. széki ülésen 1784. okt. 26-kán.)

7. §. Mily ügyek fordulnak elő a váczpüspöki város jegyzőkönyveiben a helyi sz. Domonkos-rendiekre nézve?

A helybeli Dominicánusok folyamodványára a tanács a város pénztárából az ő templomukban állítandó órára 5 hollandi aranyat, azaz: 20 frtot és 20 polturát ajánlott meg. (1746. decz. 20.) — A városházán *Prontner Ágoston* hitszónok-rendi atya és perjel, a nevezett konvent 108 frtnyi tőkéjét, mely összeget az elmúlt években *Guttmann Ágoston*, azon évi perjel, *Haim Péter* rostásnak kikölcsönözte, és maig is annál a kamattal együtt vagyron, a nevezett kolostor ovatossága folytán annak biztonsága tekintetéből betábláztatta az országos törvény (1723. 107. tvczikk.) 1748. jul. 11. ülésén. — Majd 1752. szept. 22-kén a tanácsulésen ez fordul elő: A perjel igen szép kérvényében folyamodik, mely egész terjedelmében beigtatva van, az iránt, hogy a templom homlokzatára a tanács segítséget nyujtana. Egyhanguag elhatározva lön, hogy a hitszónok-rendiek újonépült kolostori templomuk homlokzatára kiadott 182 ft és 50 dénárt a város az ő pénztárából térítse meg. — 1753. május 18. A ntdő hitszónok-rendi helynök atya a tekintetes tanácsnak benyujtott folyamodványára, *Kép János* urnak 15 nap lön kitüzve törvényileg, hogy ezen napok alatt a 150 frt és járulékaí követelését illetőleg a szent Domonkosiak váczí kolostorának eleget tegyen, és a városnál betáblázott 400 ftnyi összszegre nézve is alkalmazkodjék a törlesztendők letörlesztése mellett. — 1753. jun. 25. A helyi hitszónok-rendi perjel atyának, hivatalának mikép-vitele, a rendház gazdasága kezelése, s az elismerést illetőleg elhatározta a város, hogy hiteles bizonyítványt fog kiadni. A szőlők művelésére nézve pedig összehívatni és megkérdeztetni fognak a hegy mesterek és szomszédok, vajjon a perjel annak idején és módja szerint dolgoztatott-e? — 1756. febr. 13. A dömések templomábani padokra a tanács egyhangulag 4 dukátot ajánlott meg. — 1765. márcz. 12. *Bóbits Gergely*, a váczí hitszónok-rendiek perjele. Bizonyos szerződvényt, melynek erejénél fogva, *Hyross Pál* 100 frt tőkepénzzel és ennek 2 évi kamataival tartozott e rendháznak, a városházán betábláztatta. — 1765. nov. 29. Néhai *Benke Gábor* halála után a váczí hitszónok-rendiek háromszori harangozásért és 2 sz. misére kaptak 3 frt 70 dénárt; az ezeknél Bold. Szűz társulata 10 s a sz. Józsefé 5 frtot.

1766. márczius 18. *Vondrák Zsófia* a helybeli sz. Domonkos-rendieknek templomára 10 s ugyanennyi forintot hagyott nekik sz. misékre. — 1776. május 13. A szentolvasó-társulat hitszónoka, ntdő *László* atya, a ftdő rendtartományi főnök parancsára folyamodott, hogy *Rezetka Mihálynál* lévő, ezen testülethez tartozó 100 frt általa befizettessék. Erre néki határidő tüzetett ki. — 1766. jul. 24. *Bóbits Gergely* perjel betábláztatni kérte azon 150 frtokat, melyeket *Horer*

Károly itthelyi polgár kamatra e kolostorban fölvett 1763. jun. 4-kén. — 1767. május 8. A helyi hitszónoki atyák folyamodványára, a városi tanács az általok ezen évben csináltatott templomi szószék költségeire a városi pénztár ekkori silány állapota miatt csak 3 körmőczy aranyat (12 frt 60 dénár) ajánlott meg. — 1779. május 18. Azon harang ára, melyet a város az előbbeni években 260 frton földő Mártonyi úrtól vett vala és azon szerencsétlen tűzvész után, mely által a hitszónok-rendiek toronyharangjai mind leolvadtak, ugyanazon szerzeteseknek ideiglenesen átengedtetett, a mai napon a herczeg ő főmga által a városnak visszatérítettett. — Ezen itt szóban levő tűzvész így iratik le a városi jkönyvben (1774. jan. 14.): „Emlékkül ezen jkönyvbe bevezettetik az itteni sz. Domonkos-rendiek tornyában ezen hó 6-kán az éjjeli 1 és 2 óra közt támadt tűzvész, mely soha feledékenységre menni nem fog, mely által a művészi ügyességgel készült óra, harangok és minden abban voltak annak tetejével együtt tönkrejutottak, elégték és jóformán mind megsemmisültek, ugy annyira, hogy a puszta falakon kívül mi sem maradt fön, sőt még ezek is meggyengültek! Ezen tény az egész várost mélyen megrendítette s főkép éjjel nagy aggodalmakat okozott, melyekbe minden lakók estek és hacsak a hatalmas istenigondviselés csodálatosan meg nem menti a várost, minthogy majd két éjen át a torony és tetőkről a szikrák egész a legszélsőbb házakig röpködtek, könnyen rom- és hamuvá válhatott volna. Annálinkább sujtotta a sz. Domonkos-rendieket e nagy szerencsétlenség nemcsak az okozott károk tekintetéből, melyek őket érték, hanem azon nagy ijedelemnél fogva is, hogy e tűzvész az egész várost könnyen tönkretelhetne volna. A kiknek folyamodványára a mlgos segédpüspök úr odaadta azon harangot, melyet a város 1767-ben az elhunyt földő Mártonyi kanonok urtól váltott meg és mint-hogy ő főmga azt neki kegyesen oda ajánlotta, mint az ő harangjához adandót, azon évben a székesegyház használatára a maga költségén ugyanolyan súlyú harangot öntetett s azon említett egyenlő árút, mázsáját 40 frtjával számítva s árát a maga közpénztárából fizette ki; Budáról Vácra szállítása 200 frtba került s ezen ősszeg valóban leolvadva is lett, hogy ezen harang addig is, míg a hitszónok-rendiek magoknak másikat szerezhetnek (mivel most tényleg az idő sem volna alkalmas a harangöntésre), szolgálatot tegyen, hogy az isteniszolgálatokra legyen mivel jelt adhatni. Ezen harangot a „Dvornikovich-féle fölirat“ és 6½ mázsányi súly különböztette meg.“

1774. febr. 4. A sz. Domonkos-rendiek folyamodványára, a városi tanács, a torony helyrehozására és harangok szerzésére, melyek ezen évi jan. 5-kén éji egy és két óra közt a tűzvész által tönkrejutottak, tekintve egyrészt a pénztár silányvoltát, másrészt e rendház nagy kárát, a közpénztárból 6 aranyat 24 frtban ajánlott meg, úgy, hogy mielőtt ez valósíttatnék, a mlgos uradalomnak bejelentendő. — 1774. márcz. 29. Az itthelyi sz. Domonkosi kolostor két kötelezvényt, t. i. Molitoris Andrását, ezen évi febr. 28-ról, 100 frtról és

Tesser Mártonét, szintén ezen évi mácz. 24-ről, 90 frtról biztosság végett, a törvény szerint, betábláztatta a városházában. — 1778. *jul. 10.* A Domonkos-rendieknek, kegyadomány czimén, a város egy kocsi szénát ajánlott meg. — 1780. *márcz. 7.* *Szőke Alajos* hitszónok-rendi, *Kép Tóbiás* 1774. okt. 1-ről kelt kötelezvényét, 200 frtokról, a Rózsafüzér-társulat biztosságaért és ezen joga ovadékaul a városházán betábláztatta; valamint ezen alkalommal a tanács egy évnegyednyi határidőt tűzött ki *Leitgeb Péternek*, hogy ugyanezen társulatnak a 100 frtnyi tartozást ezen idő alatt befizesse. — 1781. *ápril 6.* A helyi hitszónok-rendiek a templomukban padokat akarván csináltatni, e célra segítségért folyamodtak, mire a tanács 10 frtot ajánlott meg nekik. — 1782. *nov. 29.* A sz. Domonkos-rendiek a közhasználatra szolgáló toronyórát helyreállítani akarván, e célra segítséget kértek. A tanács elismervén, hogy e konvent, midőn a torony és órája ama tűzvész által elpusztult, nagy kárt vallott, amit csak könyöradományokból lehet helyrepótolni és mert az a közjóra fog lenni, a közpénztárból 3 aranyat, 12 frt 70 dénár összegeben, szavazott meg. — 1783. *május 9.* Ugyanezen konvent könyörgésére a város megajánlotta *Steiner József* órásnak részére a közpénztárból a toronyóra felhuzásaért az évenkénti, 24 frtot, ennyi járván a kegyes-rendi toronyóra fölhuzásaért is. Ezen ügy a május 20-diki ülésen lön teljesen befejezve.

9. §. A sz. Domonkos-rendi kolostor állapotáróli jelentés.

Már az u. n. „*kolostorok eltörlése*“ előtti években hire járt annak mindenütt, hogy több szerzetesházak megszüntettetni fognak; ezt sejteté azon legfelsőbb rendelet is, a melynél fogva minden kolostorok létállapotáról, az egyházmegyei hivatalok útján, kimerítő jelentést kellett azok főnökeinek elkészíteni s beterjeszteni. A váczi sz. Domonkos-rendi konvent akkori perjele ilyen kimutatást adott be a v. püspöki hivatalban a mondott fölterjesztésre:

A „*váczi hitszónokrendi atyák konventje a székesegyház*“ (t. i. a régi) *átellenében emelkedik*, melynek és a templomnak térsége 55 öl hosszú és 35 öl széles és van a régi vár mellett egy villája és káposztás kertje. A konvent az egyházzal együtt építettet alapítójok által; de a *Rákóczy*-féle mozgalmak miatt az építkezés fölakadt az 1718. évig, amit aztán gr. *Althánn M. Frigyes* bibornok ő főmga bőkezűsége a következő években megkezdett és folytatott.

Vác város „*Cselöte*“ nevű területén, ott *Kösd* felé, létezik e kolostornak egy hetven mérős szántóföldje, melynek azonban csak fele vettetik be évenként, másik fele meg a következő évben vettetik be. Ezen földet a kolostor nem miveli, hanem már 18 év óta heted fejében haszonbérbe adatik, ahonnét 7 keresztet kap, 10 kéve 14 frt 15 krnyi értéket tesz. Szintén van *egy rétje* a váczi, *Szór*-nak neve-

zett területen, mely évenként, levonva a kaszálási és szállítási költségeket, 54 frtot jövedelmez. A szőlők alatti *kis-rét*, levonva a költségeket, ad 12 frt 30 krt. *Két szőlő* a váczy hegyen, egyik *Spinyéren*, másik *Gronaun*, mindkettő, levonva a mivelési költségeket, ad 400 frtot. *Egy kert* a régi váczy vár alatt házzal (a „Bárány-koresma“ mögött), melyet a kertész és mosó-asszony laknak, mitsem jövedelmez. 480 frt 45 kr. — Alapítványi tőkepénzekben, melyek kamatokra helyezvék ki, van: *hg. Eszterházy*nál a lévai uradalomban (1699. jun. 20.) 15000 frt 5 percentre, miből esik évenként 750 frt. — *Gr. Stahrenberg* nagyorosi uradalmában 10,000 frt 5-ös kamatra (1. Nov. 1774), évenként 500 frt. Vác városánál 1100 frt 5-ös kamatokra (1. jul. 1774.) évenként 55 frt. Különféle magánosoknál 2070 frt 5. és 6-tos kamatokra; adnak évenként 122 frtokat. — *Velzer József* téglás és egykori váczy lakosnak van a kolostortól 100 frtja 6-tos percentre, a ki a hátrálékban lévő 4 évi kamattal megszökött és így az összeg elveszettnek tekintendő. — Van és huz évenként a különböző jótétemények és jövedelmekből: a folyó, nem alapított, vagyis kézi misékből mintegy 400 frtja; temetési harangozások adnak 24 frtot. Az angol-kisasszonyok leánynevelő intézete két áldozárért, a kik, mint gyóntató-atyja és hitszónok, az isteniszolgálatokat is végzik ott, évenként fizet 400 frtot. Ide járultak a legujabban, a *pesti konventből* fizetési tagok, mely rendház már eltöröltetett, a kiktől a konvent, ha a pinczér-Fráter felsőbb rendeletre Pesten visszazaratatni nem fog, évenként kap 840 frtot. A kéregetésből és minden kegyadományi címzn évenként bejön 314 frt. Összeg: 1978 frt. Összeadván tehát a jövedelmeket, t. i. a földekből 480 frt 45 kr., kamatokból 1427, különféle jótéteményekből 1978. Összeg: 3885 frt 45 kr. Az összes jövedelmek összege tesz: 3885 frt 45 krt. — *Cselekvő adósságokban, melyek kamat nélkül vannak künn és kitűzött időkben fizetendők*: Szakács Márton váczy lakós 1782-ben kölcsön kapott kamat nélkül 5 frtot, melyeket sz. Mihály napjára lefizetnie kellend. *Nagy István* gyöngyösi tisztartó hátrálékban van 30 frttal 1779. év óta kamat nélkül. *Cselekvő adósságokban, melyek befizetésére mi határidő sincs kitűzve*: ntdő *Fekete Ignác* néhai perbetei plebános, ki már 6 év előtt elhalt, hátrálékban maradt 146 frttal, melyet testvére részére kölcsön vett kamat nélkül 1765-ben. E tartozás elveszve van! . . .

Évi kiadásai vannak a szerzetesek eltartására, 14 szerzetes részére. az 1770. évben kitűzött és megállapított szám szerint, 2086 frt. A fizetésekre, kik a pesti eltörölt konventből kerültek ide, s a királytól láttatnak el fizetéssel, fordittatik 840 frt; 5 szolgára, azok fizetése és élelmezésére 225 frt. Az ellátás összege 3151 frt. *Kegyess kiadásokra*: a főbb ünnepekeni zenészekre 16 frt. A lámpásokbani olajra 21 frt. Viaszgyertyákra 80 frt, tömjénre 5 frt; szent ruhákra 20 frt. Két oltárszolga gyermekre 30 frt. Misesborra 14 frt. Az épületek tatarozása és jó karban tartására, az épület és templom körüli helyreigazításokra 59 frt, a kolostor épületeire 49 frt. — *Más különös*,

részletes terhek és kiadások: *Zohrer Rupert* atya 200 frtjának kamata 12 frt. Postára 13 frt. A szegények kegyadománya, minden egyebek nélkül, pénzben 14 frt. A külső idegen vendégekre 30 frt. *Más részletes, de nem minden évben történő kiadások*: a rendtartományi főnök minden negyedik évbeni rendes látogatása 74 frtba kerül a kolostornak. Minden negyedik évben a káptalani gyűlésre menő perjelnek utiköltsége 60 frt. A rendtartományi főnök rendelete szerinti utiköltségek 4 év alatt 30 frt. Minden kiadások összesen 3678 frtra mennek.

A *Sz. Rózsafüzér-társulatnak* készpénzben van 25 frt 2 krja. Fejér és vörös borban körülbelül 86 akója. Alapítványi tőkepénzei tulajdonképpen e társulatnak nincsenek, hanem részint az adományozások, részint pedig a kegyes hagyatékokból, teher nélkül van 700 frtja, melyek váci lakóknál helyezvék ki kamatra, de azok már elszegényedvén, három év óta összesen csak 24 frtot fizettek be.

Az u. n. „*industrialis tőkepénzek*.” Van egy szőleje a váci hegyen, mely 600 frtot ér. Ez levonva a miveltési költségeket, 84 frtot gyümölcsözik. De minthogy felsőbb rendelethez a testvérületek eltöröltettek, minden más jövedelmek megszűntek, csak a szőlő és kamat jövedelmei maradtak még fön bizonytalan időig. A hátéálékban lévő kamatok 100 frtra mennek. Ennélfogva mi kiadásai sincsenek, s azért mindenek, amiket bir és vannak, noha a társulat a mi örökségünk, szorgalmasan fognak őriztetni. *Galli Dalmatius* atya, akkoron hitszónokrendi perjel Vácson, m. k.

A *sz. Domonkos-rendi atyák temploma Vácson semmi alapítványi tőkével vagy ingatlan földdel sincs ellátva*. A tőkepénzekből pedig a konventra háramló kötelezettségek ezek: *Migos Dvornikovich Mihály* v. püspök alapítványából 25,000 frt tőkepénz; az évi énekes gyászmisék száma 13 és az olvasottaké 104. Nmlgú *gr. Althánn M. Károly* püspöké 100 frt; sz. mise 4. — Főtdő *Szikoray Miklós* úré 869 frt, mise 49. — Főtdő *Arbay János* úr egy szőleje, mise 12. — *Bernbaum Jánosé* 100 frt, mise 6. — *Mansó Andrásé* 100 frt, mise 5. — *Spengler Györgyé* 70 frt, mise 4. — *Kolb Ádám és Borbálaé* 100 frt, gyászmise 2. — *Benkéé* 100 frt, mise 6. — *Pechardé* 200 frt, mise 10. — *Sprenyler és Euphrosinádé* 100 frt, mise 6. — *Oly misék*, melyek tőkepénzei már nem léteznek, hanem vagy az épületre fordítottak, vagy elvesztek, de mindezek mellett is pontosan elvégeztetnek, ezek: Főtdő *Bendő István* úrért 6 gyászmise, és 6 kis-mise. — A *Csiky-családért* 1 gyász- és 25 olvasott mise. — *Lauggas Jánosért* 24 mise; *Czupi Jánosért* 12 kis s egy gyászmise. — A *Horányi-családért* 35, *Kapácsy Ilonáért* 16, *Anna és Katalin* nővérekért 24 kis-misék mondatnak.

A váci hitszónokrendiek templomának semmi magán-tőkéje vagy jövedelme sincs. *Gr. Althánn* püspök ő nmlgtól e konvetnak mi alapítványi irata sincs, sem a főtdő *Szikora Miklós* úrtól, kinek végrendelete a sz. széki irattárban őriztetik, és velünk annak csak bennünket illető pontja közölletett, a melyszerint nekünk 1000 frtok

hagyattak évenként és örökösen végzendő, meghatározott sz. misék fejében. Ezen tőkepénz, a nmlgú httö-tanács parancsára a sz. szék által ugy öszszevonatott, hogy ezen öszszegből a konvent 104 frtot visszatéríteni tartozott azonnal, az 1781. évben. A mely ügybeni két nyugtája e rendházi perjelnek a váczi sz.-széki irattárban olvasható, mindkettő 1780. évi jul. 5. és jun. 21-ről kelezve. Ugyanott őriztetik az *Arbay-féle szőlőadományzás irata is*, mely szerint ezen kegyes jötevő elismeri mindenek előtt, a kiket illet, hogy annak erejénél fogva, az ő szabad szőlejét, mely a váczi területen, Pest-megyében, a közönségesen *Naszálnak* nevezett hegyen, a *Látóhegy* szomszédságában, az alsó részen a földő káptalan, hajdan a Berkessy-féle, a felső részen meg a papnöveldeé, hajdan a Friedler-féle szőlők között fekvőt, a maga jó szántából és uradalmából átvitte a tdő sz. Domonkos-rendi konvent birtokába, és átadta ezen váczi rendház szerzeteseinek azon kifejezett és fogadott kötelezettséggel, hogy ez adományozó lelki nyugalmaért és az ő szándékára évenként minden hóban egy sz. misét olvassanak. Minek nagyobb hiteleül aláírta magát *Arbay János* váczi nagyprépost 1734. május 5-kén, és ezen kimutatáshoz mellékelt másolatot aláírta *Galli Dalmatius* atya, akkor váczi perjel.“

Az észrevételekre. Ezen váczi konvetnak van öszszesen 28,170 frt tőkepénze átalában és egyetemesen, elvégzendő misékkal terhelve, és az előbbi tőkepénzből ki- vagy levonva 26,739 frtokat, ha ehhez a talált különbözet 1431 frtban, hozzáadatik, kijő az előbbi öszszeg, t. i. 28,170 frt; innét következik: az 1431 frt minden teher nélkül levőnek, legkevésbbé pedig két különbözeti tőkepénzek föltüntetése. (Ld. a v. püspöki sz.-szék irattárában.)

10. §. A hitszónok-rendiek tartomány-főnökének kérelme a váczi kolostor érdekében.

Ezen rend Bécsben székelő tartományfőnöke hírév vevén annak, hogy az ő joghatósága alatti váczi hitszónokrendi ház is eltöröltetni fogna, azon könyörög levelében a váczi püspök ő főmgnek, hogy ezen esetben, ne az ő, hanem a váczi sz. Ferenczrendiek konventja töröltetnék el! De lássuk egész terjedelmében ezen a mások rovására magának használni akaró rendnagynak levelét, a mi kedves honi nyelvünkre téve!

„Főmgű herczeg! Azon bizonyára számos és igen fontos jótétemények, melyeket ő főmga a mi domonkosi családunknak bőkezűleg mindenkor adományozni méltóztatott, és azon különös kedvezést, melylyel az én méltatlan személyemet és az én gondomra bizottakat megörvendeztetni méltóztatott, ezen könvörgő irat betérjesztésére indítottak engem. Nem lehet ismeretlen főmgd előtt, miszerint az én intézetem váczi konventja az eltörlés legnagyobb veszélyében forog. Minélfogva ő főmgát bensőleg kérem, mikép hatalmas pártolása és

főképen nagy tekintélyével, a melylyel bir, annak megtartása mellett a nmlgú kir. tanács főnökénél, gr. *Nizki* (igy!) ő mignál kegyesen közreműködni méltóztatnék. Ezen kegyelem elnyerése melletti indokaim jobbára ezek:

Ugy értesültem, hogy a *váczi konvent elem-iskola és a piaristák lakauál* volna kiszemelve, már pedig ezen konvent épülete nagyon csekély és annyira nem is erős, csak nagy költségekkel és talán hiában alkalmaztatnék e célra; míg ellenben az ottani *sz. ferencz-rendiek épülete* tágasabb és sokkal erősebb, így hát csekély költséggel lehetne a jelzett célra alkalmazni (Lám, a pihent eszű német sógor, a lelkem-adta, mily okos volt a maga előnyére s mily szeretetlen a mások javára nézve! Ez már aztán gyönyörűen értette a felebaráti szeretetet!) Ide járul, hogy a legujabban a pesti konventunk eltöröltetett, és a kir. rendeletnél fogva, abban létezett 18 szerzetest máshova kellett rendelnem. Ahol megjegyzendő, hogy a *váczi konventen* kívül Magyarországon csak két más kolostor létezik, t. i. a *kassai és szombathelyi*, és három nagyon szűk székhely, és így, ha a *váczi kolostor* megszüntettetnék, őszintén megvallom, miszerint az említett házakban én helyet nem találnék, ahová a *váczi hitszónokrendiek* befogadtathatnának, holott ellenben a *ferencz-rendieknek* Budán kolostoruk van, és sok más helyeken, amint ezt nélkülüm is eléggé tudják; tehát mennyivel könnyebben helyeztetetnének el más rendházakba a *váczi sz. ferencz-rendiek*, mint a mieink, a kik, mint főtebb említém, csak 6 csekély hajlékot birnak a *váczi*val együtt.

Megengedi főmagd, hogy emlékébe idézzem vissza, miszerint több ízben Bécsben lévén, nekem állítani méltóztatott, hogy a *váczi domonkosiak* eltörlését szívére veszi, és azok szolgálataival mindig megelégedve volt; és méltán, mert azonkívül, hogy ott a *hitszónok-rendiek* az ő egyházukban az isteniszolgálatokat pontosan végzik, a népet *sz. beszédekkel* oktatják, a betegeknek szolgálnak, a vidéki plébánosok segítségére vannak, a *váczi angol-kisaszszonyoknál* is a szolgálátokat teljesítik.

Ezen itt fölhozott indokok nekem oly fontosaknak lenni látszatnak, hogy legkevesebbé sem kételkedem, miszerint főmgd azokat helyeslendi, a *váczi sz. Domonkos-rendiek* eltörlését szívére veendi, és azok konventjének megtartása mellett kegyesen közreműködni fog. Hogyha főmgnek úgy tetszeni fogna, miszerint a nevezett kolostor föntartása érdekében magam munkáljak Bécsben, ő főmga tanácsát nagy hévvel fogadandom, és ha szükségesnek itéli, kész vagyok, kihallgatást kérni a császár ő fölségénél, szóval előadandó előtte kérényem melletti érveimet, és mitsem mulasztandok el, mit a *váczi kolostor föntartása* érdekében hasznosnak fognék látni. Midőn ezen jeles kegyelemért ő főmgát ismét és ismét kérném és a fölötti kegyes válaszát várnám, kezeit csókolva, magamat és az én gondomra bízottakat bőséges kegyeibe és hathatós pártolásába bensőleg aján-

lom. Kelt *Bécsben* 1785. febr. 15-kén, ő főmgnak legalázatosabb káplánja: *Thronner Domonkos* atya, a hitszónokrendi osztrák-magyar tartomány főnöke. (Olvastatott a sz.-szék 1785. márcz. 11-ki ülésén. 2. sz. Igen jó, könnyen olvasható gömbölyű irás.)

Mi lett e folyamodvány sikere, mutatja a következmény. E kolostor ugyanis 1785-ben csakugyan eltöröltetett, a sz. ferenczrendieké pedig fönmaradt.

11. §. A váczi hitszónokrendi kolostorban élt jeles irodalmi férfiak.

Ilyenek között említjük első helyen a szellemes *Füsy Pius* dömés áldozárt, a ki Komáromban született 1703-ban. A tudományok elemeibe szülőföldjén jól bevezettetvén, kitünő észtehetségének pompás jeleit adta. Mint ifjú hátat fordítván a helvét hitvallásnak, Jézus ősi egyházába tért át és a hitszónok-rendbe lépett. Ezen sz. szerzetben áhitatossága, különös szerénysége és tudományossága által tünt ki. Jeles irodalmi munkásságának gyümölcsei *Bécsben* (1745. 8-rét.) *Budán* (1744. 8.), *Sopronban* (1749. 8.) és *Vácson* (hol meghalt 1769-ben) láttak világot. — (V. ö. *Horányit*: *Memoria Hungarorum* stb. Tomo I. pag. 738—9.) — *Magyarhoni Pál*, hazája és állására nézve váczi, hírneves hitszónokrendi áldozár, a szép művészetek mestere, és a sz. hittudományok tanára. A XV. század vége felé a sz. Domonkos-rend szabályát és szabványait latinból magyarra tette. (Ld. *Horányit* u. o. pag. 180—182.) — Az esztergomi főkáptalannak egyike kézirata (*Prima pars Summae Theologiae B. Thome Aquin. Venet. 1477. folio*) szép adatot szolgáltat arra, mint sürögtek a művészetek és tudományok ápolásában hazánk derék szerzetei is. A könyvet, hogy minél kedvesebben olvastathassék, *Pál váczi szerzetes*, a szabad művészet és hittudomány tanára s tudora, csinos színezettel ékesítette 1480-ban. Mit vörös tintával a könyv véglapjaira önmaga jegyzett föl így: „*Illuminavi Anno Domini M. CCCC. LXXX°. et finivi librum illuminando sexta feria in die 8-o Nativ. Verbi Dei incarnati filii Dei altissimi et beatissime cristifere Marie in divina et humana natura unius suppositi. Cui laus et gloria. Ego frat. Paulus de Wacia Mgr. in artibus et theologia. Amen.*” — Másik jegyzete: „*Iste liber est conventus sancti Johannis baptiste,*“ így irván be magát birtokosa. (V. ö. *Lányi Magyar Kath. Clérus érdemei*. I. 66.) — Emlittetik egy más műben, mely ily czímet visel: „*Compendium vitae Epprum Agr. ex authent. Transumpto* 1804. *Palkovics György* eszt. kanonok vette 1825. évben 20. vfrton. lki a 145. lapra ezeket írta: „*Pater Eusebius Horváth Ord. Praed. Conv. Vác. exscriptit hoc opus Agriae ex Manuscriptis V. Capituli Agr. olim professor in Gymn. Budensi.* (V. ö. *Knauz-Lányi*-t a 311 lapon). — Megjegyezzük e helyen, miszerint *Bodroghy Deszider*, a váczi kolostorból *Csécsén* volt admtr. sok esztendeig, ahol 80 éven túl volt, midőn az Urban elhunyt.

12. §. A sz. Domonkos-rendi kolostor eltöröltetése, volt előljárói és birtokainak elárvereztetése.

A régi, sz. *Jakab apostol védlete alatt* e városban létezett hit-szónok-rendi kolostort a török-uralom idején a harezai viharok pusztították el templomával együtt. Hogy e két jeles épület mikép nézett ki, *Ortelius* képen láthatni. A gyászos emlékü, most érintett uralom utáni, vagyis a *Dvornikovich*-féle e rendi kolostort meg *József császár parancsa* szüntette meg az 1785. évi június hó előtt. A már említett házfőnökökön kívül még ezen perjelek fordulnak elő az iratokban: 1699-ben *Guelmon Ágoston*; 1702-ben *Cuculi József*; 1712-ben *Piklmayer Tamás*. (Kamarai irattár, 1. cs. 2. sz. — 2. cs. 11. és 16. sz.) — A nmlgú httö-tanács, a megyés főpásztor kérelmére, a templomot felső plebániái egyházzal, a kolostort pedig a nyugalmazott papok lakóul engedte át, a melyben nemcsak nyugpapok, hanem egy-két tanár és világiak is szottak lakni, míg az utczára néző részében boltok is vannak. Az udvarában balra van a régi eselédház, melyben a sz. széki futár szokott lakni családjával együtt. — Ezen épületek, udvar és kert, melyek elég tágasak, egy felügyelő kanonok gondjai alatt állanak, milyen volt 1745-től 1756-ig *Damiány János* igazgató néven, *Rupp* szerint. (V. ö. művét a 694. lapon.)

Az eltörölt sz. Domonkos-rendi kolostor birtokaira nézve ezek fordulnak elő a város jegyzőkönyvében: 1785. jun. 21. Az eltörölt domonkosi atyák birtokainak megbecsülésére kiküldött és itt működő biztos urak megkeresésére, t. i. az u. n. *Szóri rét* és a *Cselöte-korcsma* közelébeni szántóföldek elárverezésére, *Hajnik János* és *Ballya István* senator urak s *Juhász György* rendes jegyző kiküldettek. Ugyszintén a mondott domonkosiak szölei megbecsülésére, ezen püspöki város részéről *Stokinger* úr, egy hegymester maga mellé vételével és a káptalanvárosi tanács befolyásával, minthogy e szölők, mind a püspöki, mind pedig a káptalani joghatóság alatt fekszenek, küldetett ki. — Jun. 26. A belső és külső tanács és a közönségből is többek jelenlétében ülés tartatott, mely alkalommal „Bíró Úr az Öszve gyűlt bösületes Gazdaságnak jelentette, hogy az elmúlt ide való *P. P. Dominikánusoknak Szóri Rétyek és Cselötén helyezettett Szántó földek* holnapi napra az ide rendelt Deputatio által Kótya vetyéztetni fognak, melyre való nézve eleiben adta, hogy ki-ki józan észszel gondolkodna arról, ha szükség volna é? azokat az Várasnak közönséges Szükségére megtartani, avagy pedig azoknak megtartását abban hagyni és hogy az dologban valami hirtelenkedés ne lenne, az Gazdaság közt leendő tanácskozássra üdö engedtetett, kimenvén pedig, huzamos időig, magok közt tanátskoztak, kik is be jövőn, egyenlő Értelemmel Declaratiójokat tették, hogy mivel ugy is az Várasnak azokra fölösleg Szüksége volna, meg tartassanak, és arra az Tanátsnak tellyes hatalmat adtak, arra mindazáltal kérték az Tanátsot, hogy azoknak meg Szerzésit ugy intézze, hogy az adójok az által

meg ne nagyobbították, mellyben is az Tanács őket tellesképpen assecurálta, hogy leg kisebb terheltetést sem fognak érezni.“

Jun. 30-ki ülésén az is határozottá lőn, hogy az eltörölt sz. domonkosi kolostor borai is a város részére megvétessenek a kótya-vetyén. Azonban a külső tanácsból kiküldöttek (*Velzer Sebestény és Kovách Israel*) visszatérvén, jelenték, hogy a borok akója nem 2 frt 45 dénár, hanem 3 frt 40 drra lőn felverve, így aztán a tanács egyhangulag elvégezte, hogy a borok vételétől eláll, mert sok pénz esvén azokért, ezen nagy összeget a város kifizetni képes nem lenne jelen szükségében.

Jul. 1. Az öregebb *Pusztó Mihály* megjelenvén a városházán, kijelentette, miszerint az eltörölt váczi sz. domonkosiak szölejét, mely a káptalan-hegyi *Grónáron* létezett, a mostani árverés alkalmával 650 frton megvette. Minthogy pedig a tanács az itt működő bizottságtól értette, miszerint ugyanazon szőlő hitelbe is odaadtnék, csak hogy a helyi tanács jótálljon érte, az iránt esedezett, hogy azért a tanács *fidejussiót* tenne. Mivel pedig a mlgos uradalom szigorún eltiltotta volna, hogy *fidejussiót* semmiért se merjen tenni, kérvénye elvettetett.

Jul. 3. Mindkét tanácsból és a közönségből is számosan voltak jelen ezen ülésen. „Bíró Ur ezen Számos gyülekezetben, hogy és miként lett meg az *el mult P. Dominicanusok Rétyének és Szántó Földinek Kótya vetyézése*, jelentette, hogy tudni illik az rétet, mely 300 frtra becsülve volt, 400 frt, 1 forintonként *Benedek Istvány Ur Kótya Vetyézte* és akkoron, minthogy látta nevezet árán meg nem szünni, az Tettes Commissió előtt könyörgött, hogy ámbátor ki vegye meg, az Várasnak legyen hozzája elsősege, de mivel az Commissiónak oly Instructiója volna, hogy a többet ígérőnek adassék, akkoron tovább Kótya Vetyézvén, 600 frt ára föl verődöt, itten is megállapodott légyen, és akkoron, mivel meg intett volna az Comisiótól, hogy Föllyebb ne verné, netalán azzsal a Község terheltetnék, Ujra Declaratióját tette, hogy ha az Község neheztelné az árát, Különös Gazdák lesznek, a kik hozzá állani Fognak, és megint harmadszor is Kótya Vetyézet, egyedül *Benedek Istvány Urral*, és annyira, hogy 771 frtra föl ment az ára, *Benedek Istvány Ur* 772 frtra Föl verte, Bíró Ur gondolván, hogy nevezett Ur meg nem szünnék annak ára Föl veréssitül, meg állapodot ugyan, de oly véggel, hogy, ha az Község kívánni Fogja Föllyebb való folyamodást, hogy meg ne terheltessen, jól észben vévén azt, hogy ámbátor meg nyerje is, mindenkoron az Föl verett pénzt nékie meg Füzetni köllessék, mellyre nézve az össze gyült Számos gazdaságot meg kérdezte, hogy kívánják-e annak meg tartását, és ha kívánják, akarják-e? hogy ezen állapot véget Föllyebb való folyamodást tétessen, Kik is össze csapolt Szavakkal azt kívánták, hogy igenis Föllyebb való Folyamodásra út tetessen, és hogy történt meg a „*Species Facti*“ Föl tetetett.“ Ebben, a többi közt, a vége felé ez áll: „Azon rét ára 300 frtról

771-re fölment, a község még ezt is megajánlotta, de a nevezett *Benedek István*, püspökuradalmi tisztartó, még akkor sem állott el, mert egy frttal megint többet ígért; végre a bíró látván ezt a dolgot a végtelenig vitethetni és hogy ilyenképen ezen egyén az egész községet megkárosítani akarja, a további árverezéstől, nem a legnagyobb szívfájdalom nélkül ellátott és a nevezett tisztartónak, a község jelentékeny kárával a nevezett rétet 772 frtban kénytelen volt, de oly föltét alatt, oda engedni, hogy ez iránt a községnek szabad menedéke legyen a nmlgú httö-tanácshoz folyamodni; ugy nemkülönbén történt a mondott *szántóföldekkel* is, mert ezek is 140 frtra lévén becsülve, 820 frtra verettek föl általa; de minthogy azon szántóföldek nem tekintetnek foly szerfölött szükségesekül, mint a nevezett rét, a bíró a város részéről csak 300 frtot mert ajánlani.

A nmlgú httö-tanács az ügyben fölterjesztett folyamodvány nyelvünkre téve így hangzik: „Alólirottak térdre esve könyörögnek, miszerint a nmlgú m. kir. httö-tanács az itt A. alatt kifejezett körülményeket kegyesen szívére venni és az innét elparancsolt *Domínkánuosok rétyét*, mely árverés útján eladatott, de a város végső szüksége miatt, egy ily derék községnek, ha nem csekélyebb áron, legalább a fölvert 772 frton, odaitélni méltóztatnék, a következő indokokat és érveket kegyesen tekintetbe vevén:

1. Mivel azon rét egy mérföldnyi távolságra van s egyenesen öszszeköttetésben a közönség kaszállóival és a hozzávezető út is csak a közönség rétyein átvisz. — 2. Mielőtt a *mlgos uradalom által a sz. Domonkos-rendieknek lett átengedve*, azt a város használta. — 3. Mivel a legmagasabb cs. kir. rendeletnél fogva nagyobb tekintettel kell lenni az egész közönségre, mint egyes egyénre. — 4. A közhaszon érdekében kéretik az, és hogy annál inkább ellátni lehessen a katonai átmeneteket, melyek állandóan ezen városon át történnek. — 5. Az u. n. „*Derecske*“ rétét, melyen 140 kocsi széna szokott teremni, gyakran a Duna kiáradása elborítani szokta, úgy hogy ezen évben a mostani kiáradás miatt alig 10 kocsival lehet remélni. Már hogy az előforduló roszaknak elejét vegyük és a közjónak a község megfelelhessen, végső szükség kényszeríti a nevezett rét megvételére. — 6. Ha azon rétét egy egyén fogja birni, mily háborgatások keletkezhetnek a betörések, birságolások és botrányok miatt az adózók nyomorításaira. Kelt *Vácson*, jul 4. 1785. N. N. Bíró és Tanács és Vác püspöki város egész közönsége.

1785. jul. 22. A nmlgú m. kir. httö-tanácsnál működő *Nyisnyányszky* ügynöknek, mivel két folyamodványt, egyiket a volt Theresianum kertjének visszanyerése, a másikat meg, az innét elmozdított hitszónok-rendiek rétye érdekében, ott benyújtott és egyéb fáradságaiért 4 aranyat ajánlott meg az ülés.

Az 1785. évi kamarai összeírás nagy jegyzőkönyve szerint, a *szőri rétét* csakugyan *Benedek István* vette meg 772 frtton. Az erről szóló nyugta *Vácson* kelt 1785. jun. 28-kán. — A *cselótei szántóföl-*

deket is ugyanezen püspökuradalmi tiszttartó vette meg 820 rfrtokon. A nyugta 1785. jun. 28-ról szól. Mindkét iratot *Schmidt Ignác*, a kolostor ingóságai s ingatlanainak eladásánál megbízott számvevő irta alá. — Ugy látszik azonban, hogy a rétét és szántóföldeket nem a maga, hanem a püspöki uradalom részére vette meg *Benedek István* püspökuradalmi tiszttartó úr, mint ezt a következmény is bizonyítja. — A püspöki uradalom, midőn a királyi biztosok az eltörölt sz. Domonkos-rendi konvent javainak eladására készültek, előttök törvényes óvadéku kijelentette, hogy bárki vegye meg e szerzetesek spinyéri szőlejét, ezt jövőre csak azon föltétel alatt teheti, ha a 9-ed és 10-det beszolgáltatni fogja. (Bubla-Regestrum pag. 3. 437.)

13. §. E rendház megszüntetése utáni események.

Hogy ezen eltörölt kolostor szomorú sorsát nemcsak az abból elszéledt szerzetesek, hanem az egész rend minden tagjai igen zokon vették, mutatja azon folyamodvány, melyet a hitszónoki rend kassai kolostora menesztett Vác város tanácsához, alázatosan könyörögvén ebben, miszerint előbb a főtdő káptalannál, azután pedig Ó Fölségénél, közbenjárása által ezen szerzeteseket az ő egykori váci kolostorukba visszahelyeztetné s őket erre szorgalmazná. E kérvény a káptalan részi tanácscsal is közöltetett, mikép ez az 1796. decz. 6-iki városi gyűlésen előfordul.

Igen érdekes azon irat, a melyben a főtdő váci káptalan az ő érzetét és véleményét a volt váci dömések egyháza ellátására nézve 1797. jan. 27-kén kifejezi, mely is szól: „Mlgos és főtdő püspök úr, nekünk különösen tisztelt urunk! Tudakozta tőlünk Mlgod, hogy mi volna a mi ítéletünk a néhai sz. Domonkos-rendi atyák egyházára nézve, hogy az ezen székesegyházról távolabbi népnek kényelme és vigaszára lenne-e alkalmazandó? A melynél fogva hódolatunk és érzelmeinket őszintén és teljesen ezennel kifejezzük. Voltak ugyan kebelzetünkből, de kettőnél nem többen, a kik a tett és Mlgod által nekünk kijelentett rendeltetéseket elégségeseknek lenni állították, és hogy azon rövidke határidőre semmi további provisio nem lenne szükséges. Ellenben a többiek mind azt vélték, hogy a mely használat és célra a kérdéses egyházat Mlgod kinyerte kérelmével, egyenesen azon célok és használatra szükséges azt fordítani: következőleg a felső parochia minden ténykedéseit oda áthelyezni, megmaradván t. i. a lelkipásztor az ő előbbi székházában; nem is lehetvén máskép a távolabb lakó nép kényelme és lelki kívánságairól gondoskodni, mely ítélet annyi érvek által állapittatik meg, hogy más véleménynek alapjait teljesen megdönteni látszatik nekünk. Engedjük meg ugyanis: hogy sokan a nekik közeli templomba fognának járni és ünnepeken meg hétköznapokon a sz. misén jelen-lenni, de aztán ezen misehallgatásnak könnyűsége és a közeli kényelem mennyieket

elvonnai fog a székesegyházbai menettől, s az Ur igéinek hallgatása, meg ezek hasznaitól? Szomorú és különös tapasztalás is tanított erre minket, midőn a kegyes-rendi atyák ugyanezen templomban, elhanyagoltatván a prédikálás, az isteni szolgálatot vitték. De nem szándékozunk mi a mi kívánságainkat új indokokkal és érvekkel Mlgodnak előadni: csak méltóztassék azokról megemlékezni, a melyeket bizonyára mint velőseket és fontosakat az előterjesztésben e célra előhozott és a melyekkel Ő fölségét kérelmei kegyes meghallgatására indította. Valamint ezek akkor Mlgodnak dicsérete és dicsősége lettek, ugy most is annak mi hátrányára sem lesz, ha föltételétől semmi vagy éppen valami csekély akadály által elrettentetni nem hagyja magát. Hanem t. i. bizik Mlgod, hogy ezen sz. Domonkos-rendiek ezen lakukba visszahelyeztetni fognak? Ugy van és mi jól reméljük, hogy ha ezt a leggondosabb fejedelem rövid idő alatt bekövetkezni tudta volna, bizonyára ezen egyházát csekély időtartamra, parochiai ténykedésekre nem szánta volna oda. Ugyanis akkor lett volna ezen szerzetesek visszahelyeztetése várandó, a midőn az összes szerzetes-rendek visszahelyezéséről, ha az Égieknek ugy tetszik, valahára tárgyalás fog intéztetni. A többiben mivel a kegyes királyi intézvény határai, kitüzött idői és megszorításai nekünk mindenkép nem ismeretese, csak ezektől elvontan fejeztük ki az igazgal és tisztességgel határos véleményünket. Erőszakkal pedig ahhoz ragaszkodni nincs szándékunkban. Azért is, azon esetre is, ha Mlgod intézkedései lennének valósitandók, a melyek pedig az új parochia behozatalával a legjobban lennének összegyeztendők, tanácskozásainkat megtettük és amily gondoskodást tehettünk, megtettük. Különösen a mi társulatunk olvasó-kanonokja a neki átadott legfőbb egyházi igazgatást, mint az apostoli Syndicatussal összszeférő jótéteményt elfogadta. Két kazulát adott ajándécul. Azonfölül misebort és ostyasütésre szükséges lisztet, ugy szintén gyertyapótlékot, a templom jövedelme hiányában ingyen megígérte. Sekrestyést is, Mlgod ajánlatára, mint alkalmatag kijelölte, t. i. az itt időző *Leopold*, sz. Domonkos-rendi segéd-társat. Egy volt hátra, *Tornyossy* úr, a szerződvény megkötésére, de vele nem mehettünk semmire sem, mert az előbb általa kért adminisztrálást elfogadni nem akarta, ha csak 350 frtnyi illetményenyl segítségül elláttatni nem fogna. Ennek tisztét és helyét *Galy* sz. Domonkos-rendi atyának vélnök adományoztatni, a ki talán társat is szerezne maga mellé és így a szombathelyiek példájára, övéinek visszahelyeztetését siettetné. A melyek általunk ilyképen intéztetvén, midőn azokat előrebecsátott véleményünkkel betérjesztjük, a kegyekbe és kedvezésekbe ajánlottan maradunk a szokott tisztelettel, a Mlgos és főtdő püspök urnak legalázatosabb káplánjai: Váczon, 1797. január 27-kén. A váczi káptalan. (Erre visszaérkezett a válasz 1797. február 1-én.)

Egyébiránt, a püspöki irodában egy jókora csomagban számos iratok vannak, melyek ezen egykori sz. Domonkos-rendi templomra

stb. vonatkoznak, s e czimmel látvák el: „*Elenchus Actorum, Intimatorum, Repraesentationum et aliorum Scriptorum, in hoc Fasciculo: Actorum, circa Translationem Parochialium Functionum, ad Ecclesiam olim Dominicanorum Vaciensium, ab anno 1812—1814. interventorum, reperibilium, ad ordinem chronologicum redactus.*“

Továbbá, a nmlgú magyar kir. udvari kamara 1801. sept. 1-re tűzvéni ki az eltörölt sz. Domonkos-rendiek majorjábani házukat az árverési eladásra, ezen napi ülésen a tanács, minthogy azon ház a város szállásháza szomszédságában van és más ezen várost illető fontos okok miatt is, a városra nézve igen hasznos volna, egyhangulag bizottságot küldött ki az árverésre a tanács, t. i. *Drobny Antal* bírót és *Mitterhoffer Adámot*. (Ld. a városi jkönyvet e napi ülésről az 597. sz. a.) — Az október 9-ki ülésen a nevezett bíró már előmutatta a szerződvényt, mely szerint, az érintett árverésen, a város részére 1623 frton a házat megvette, mely szerződvény a megerősítésig is az irattárba tétetni végeztetett. (Ld. a jkönyvet e napról, a 666. sz. a.) — 1802. jan. 8. Ezen házat a város *Gotter Ferencz* flanérosnak, saját kérelmére, a jövő sz. Györgytől kezdve, évenkénti 35 frton bérbe kiadta, t. i. 2 szobát, konyhát, kamarát, padlást, egy nagyobb és más kisebb pinczét, ide nem értve a kertet, oly kikötéssel, hogy ennek deszka-kerítésére is gondja legyen, nehogy a szomszédok által elpusztittassék. — Apr. 15. *Mikeszka János*, város főkamarása a tanácsnál kérdést tesz: vajjon az eltörölt döméseknek az elmúlt évben a város által megvett kertje eladassék, vagy haszonbérbe adassék-e ki? Az eladást elhalasztani végezte a tanács és a többet ígérőnek haszonbérbe leendő kiadása a bíró és kamarásra lón bizva. — Május 15. A volt dömések ezen házát, ott a katona-lak (Quartir-Haus) mellett majornak használta a város is, melynek pajtája elrekesztett részét árverés útján, *Herl Máté* pénztárnok évenkénti 15 frton haszonbérbe vette ki.

Ugyanezen 1802. aug. 10. ülésen előfordul tdő *Kulcsár atya*, sz. Domonkos-rendi, a ki *Kulcsár Adám* városi alkamarás urnál lakott. Ezen szerzetes-áldozár után az ő rokonaira a galamb-utczában egy ház maradt. — A kincstári árverésen a város által megvett egykori dömések majorjához tartozó kertet *Schädl Mihály* köteles nyári használatra 20 frton kivette haszonbérbe. (Decz. 17. ülésen.) — 1803. márcz. 28. *Mészáros István* úr, a kamarai uradalom maróthi tisztartója és egyszersmind a főpénztár kezelője megjelenvén, *Drobny Antal* bíróságban az eltörölt sz. Domonkos-rendi atyáknak 1801-ben árverés útján 623 frton a város részére megvett majorját a városnak teljes jogú birtokába átadta és annak említett árát a városi pénztárnoktól főlvette. — 1810. május 18. *Herl Adám* cseréprakó-mester végrendelete 3-dik pontja szerint *P. Okensus János* sz. Domonkos-rendinek sz. misékre 10 frtot hagyott. — Aug. 21. *Herl Ferencz* rézműves, *Ernszt József* kalapos és *Pirprajer József* pék mestereknek püspök ő mlghoz beadott és vélemény-adás végett a tanácscsal közölt

folyamodványuk, melyben a volt Dominicánusok, most pedig az elagott papok lakánál lévő és házaik végével összeszegellő kertnek egy részét, mintha az azelőtt is az ő házaikhoz tartozott volna, ismét az ő birtokukba bocsáttatni kérték, fölolvastatván, végeztetett: Jelemtessék meg tek. praefectus urnak, hogy e tárgyban sem jegyzőkönyvek, sem valami más iratok nem adnak fölvilágosítást a végre, hogy ama kertnek itt szóban levő része hajdan a nevezett folyamodók házhelyeihez tartozott volna. A mennyire idősebb lakósok és némely tanácsbeli urak emlékeznek, mondják, hogy azon szegletháznak, melyet most *Beálló Demeter* görög bir, hajdan birtokosa, *Kmoch* úr, mintegy 30 és néhány évek előtt, a tek. úriszék előtt pert indított, s alapul ő is, mint a folyamodó *Herl*, pinczéjének azon kert alá benyúlását vette; de keresetétől elűttetett, azonban mily oknál fogva, erre nem emlékeznek. Azért erre nézve jó lenne a megkívántató ismeret végett az úri-szék régi jkönyvét felütni.

Már ezennel bezárjuk itt a nemes Vác város kebelében mintegy 86 évig létezett sz. Domonkos-rendi második kolostor történelmét, azt kívánván, hogy az abban sz. buzgalommal működött diszes szerzeti tagoknak itt mindenha áldásban legyen az ő emlékezetök; a hivek lelki üdvére irányzott sz. törekvéseiket hálás kegyelettel emlegetse az utókor, s az egykori, most is u. n. „*fehérek*“ emléke Váczon örökre a dicsfényben ragyogjon!! . . .

C) A sz. Ferencz-rendi váczi kolostor története.

1. §. E rendház alapítására vonatkozó események.

Tudjuk, mily sokat szenvedett hazánk a mohácsi vész után, az egész országot előzőnlött török-iga alatt; de a rég óhajtott áldott béke visszaadatván hazánknak, az ősi kath. religió is gyarapolásnak indult és a mint a kath. hivek száma, valamint másutt, ugy ezen városban is növekedett, s az már szépen emelkedvén, a leggondosabb és jámborabb főpásztor, gr. *Althánn M. Frigyes*, a sz. r. e. főmgú bibornoka, a lelki munkások számának növeléséről is gondoskodni kezdett, mikép ez az itt sorban közlendő érdekes okmányokból szépen kiderül, melyek nemcsak a Váczon megalapítandó sz. Ferencz-rendi kolostor keletkezésére, hanem sok egyebekre is világot vetnek. — Igen szép tartalmú ezen nagy főpapa-nak azon okirata, melynél fogva az Üdvözítőről nevezett rendtartomány Ferenszes atyáinak Váczon kolostor- és templom-építési helyiségül a régi, a török-harcok alatt elpusztított vár helyét, e városban a legszebb pontot adományozta. Ezen okmány honi nyelvünkre téve így szól:

„T. cz. Adjuk emlékezetül, jelentvén mindazoknak, a kiket illet, hogy mivel Mink a Krisztusban tdő *Roll Péter* atya, a sz. Seraphi

rend legszentebb Üdvözítőről nevezett rendtartományának főnöke (Minister Provincialis) által Hozzánk az iránt intézett alázatos folyamodványára, miszerint Mink e seráphi rendet ezen püspöki városunkba befogadni méltóztatnók és ezért illő alázattal esedezett, *ugy szintén tekintetbe vévén és figyelve azon üdvös és buzgó érdemekre is, melyeket ezen szent rend már említett tartományának atyái és testvérei ezen püspökségünk megyéjében maguknak szereztek, főképen azon idő alatt, midőn ezen Magyarország legnagyobb része az ottomán zsarnokságnak, tudniillik a keresztény név természetes ellenségének igáját tűrni és az alatt nyögni vala kénytelen, a kath. hit föntartására, azon időtől mostanig buzgón és állandóan a leghasznosabban szolgáltak, a szegedi, gyöngyösi és szécséni kolostoraikból, valamint a füleki és jászberényi székházaikból kirándultak a rendi testvérek és ezt a jövőre is hasonló áhitattal és buzgalommal teendik, főképen pedig látván azt, hogy ezen részek kettős eretnokség, t. i. Luther- és Kálvinéinak, hullámai által nyugtalanítatnának, de megfontolván azt is, hogy a lelkek üdveért izzadó egyének kiküldetésével és e célra a távolabbi kolostorokból ide menesztendőkre nézve a legnagyobb fáradoalmak és az utak kellemetlenségei következzenek, azért is még, hogy a nevezett Üdvözítő tartományának a Duna-folyó partján még sehol sem volna építve kolostora, ahova a saját épületeik és szükségükre és az egész rendtartományára szolgáló anyagokat és a már mondott folyón szállíttatni szokott egyebeket is lerakhatnának és megőrizhetnének. Így hát Mink a mi pásztori tisztünknek mindenképen eleget tenni igyekezvén, az Isten dicsőségének gyarapítására, a lelkek üdve előmozdítására és az ősi, egyedül üdvözítő római kath. hit elterjesztésére, elhatározott lélekkel és ezen vácz székese gyházunk káptalana tő testvéreinek előleges tanácsa és egyhangú beleegyezésével, az említett seráphi sz. rend főntnevezett legszentebb Üdvözítőről tartományának ugyanazon atyáit és testvéreit ezen vácz püspöki városunkba bebocsátandók és befogadandókul és ugyanazoknak méltán és igazságosan, telket és helyet kijelölendőül és kihalasztandóul határoztuk el, amint is tényleg és mostanság az alsó részén a városnak, tudniillik a régi várban vagyis az elrombolt erődben (de ugy, hogy az erősség romjait és az ott levő köveket az ő állapotukban megmaradni hagyják és ezekben sértetlenül maradjon fenn mindenkor ő fölségének, mint a föld legfőbb urának legkegyesebb akarata és beleegyezése) ily helyet megnevezünk és kijelölünk, a melyre is a Syndicus, vagy mint nevezik, lelki jóakaró Metokovits János György közbejöttével a valóságos birtoklásba ugyanazokat bevezettettük. Remélvén, hogy ez a püspökségbeni utódaink előtt is nagyon fog helyeseltetni. Adatott Vác püspöki városunkban, tudniillik szokott székhelyünkön, 1719. évi ápril 14-kén N. N. (P. H.)*

Ezen intézkedésének jóváhagyásaért a nagy főpásztor ezen kérvényt menesztette az Uralkodó színe elé: „Cs. kir. Főlség! Legkegyesebb Urunk! Azon iszonyú papszükség, melyben a török-iga ál-

tal oly hosszú ideig elnyomott megýém tényleg még maig is szenved, oda indította az én kedélyemet, hogy a lelki segítségről, mindazon juhoeskáim lelki üdvére, kik a sz. római kath. anyaszentegyházban léteznek benn, mind pedig az azon kívül tévelygőkére, tölem telhetőleg gondoskodjam. Annálfogva szerzetes férfiakról és pedig a seráphi rend, sz. Ferencz reformált szerzeteseinek az én váczí székvárosomba leendő bevezettetésekről intézkedni annál kevésbbé kételkedtem, minél bizonyosabb valék arról, miszerint ebből a kath. hitnek nem csekély gyarapodása leend, ezen és egyéb fontos okok tekintetéből az Üdvözítő szerzet-tartományának sz. családja tagjait nemcsak bevezetni, hanem a székház és idő folytán konvent, építésére, ott nekik helyet kijelölni elhatároztam, de nem más föltétel alatt, mint amennyire Főlséged legkegyesebb beleegyezését megadni méltóztatnék; amiért mind az én nevemben, mind pedig ugyanazon rendtartományában, ezennel Főlségedet a legalázatosabban és esedezve kérem; és ezt annál nagyobb bizodalommal, mivel nem kételkedem, hogy Főlségednek tudomására van, miszerint hajdan, főkép a török időkben is, azon rendtartomány ezen egyházmegyében mily nagy szolgálatokat tett a keresztény népnek a hivek lelki üdvéért, úgy annyira, hogy annak kell tulajdonítani kizárólag azon részeken az evangéliumi mag meg-megtartását. Azonkívül elhagyva egyéb igen fontos okokat, azok mellett küzdeni látszik, hogy ezen szerzettartománynak több székháza és konventjei még nem birnak a szükséges épületekkel, épen-séggel nincs ezeknek a Duna mentén oly helyők, ahol az érintett épületekre szükséges anyagokat összehordatnák, lerakatnák és aztán az illetőknek kioszthatnák. És noha *ugyanazon rendnek Máriatartománya* ez által az ő részére sérelmet fölmerülni tételezne föl, de azt valóban semmiképen bebizonyítani képes nem leend, mivel ezen új székház által a budai, esztergomi és pesti konventeknek soha semmi időben, főképen pedig az u. n. *Lazary-szerződés* után, Váczon kéregetés nem járna, hanem régóta az Üdvözítő rendtartománya szécsényi kolostorának lett az odaengedve; mihez járul magának, a Lazary-szerződésnek tartalma is, melynél fogva a Máriatartomány atyáinak csak két mértföldnyire engedtetik meg Pest városa körül a kéregetés, a mely határokra szólnak a dicsőséges emlékü császárok és Magyar-ország királyainak, Főlséged elődeinek, Leopold és Józsefnak a nevezett Mária-tartomány által fölhozni szokott legkegyelmesebb intézvényei. A melyekből Főlséged a főntemlitett ellenzés meg nem állhatását bőven és legkegyelmesebben megismerni méltóztatik, mint-hogy Vácz fönnérített konventek mindegyikétől, a köztudomás szerint, 4 mértföldre fekszik és így az előbb említett legkegyesebb cs. kir. intézvények és a Lazary-szerződés által ezekben nem foglaltatott benn s alattomban sem értetődhetett. Ennélfogva a fönt kitett igen fontos okok megfontoltatván, a legerősebben remélem, miszerint ezen, az igazság és méltányosságon alapuló legalázatosabb folyamodványom Főlséged legkegyesebb tekintetét megérdemleni fogja, a kinek lábai-

hoz borultán, magamat és a fõntnevezett Üdvõzítõ rendtartományát és az egész egyházmegyémet cs. kir. legmagasabb kegyei és védelmébe ajánlva, alattvalói alávetéssel öröklõk Fõlségednek stb.“ (Keltetés nélküli másolat, de az okmány 1719. évben iratott.)

A hivei lelki üdve érdekét oly igen szívén viselõ nagy fõpásztor az ország akkori korlátnokát is kérte, a többi közt, hogy ezen ügyet hathatós befolyásával támogatni méltóztatnék. Így ír ugyanis neki: „Nemkülönben azt is megírnom kell Nmlgdnak, hogy sz. Ferencz seráphi rendje Üdvõzítõnkörõl nevezett tartományának fõnöke e napokban nálam lévén, az iránt könyörgött, miszerint engedném meg nekie, hogy Váczon székházat, és idõ folytán konventet, emelhessenek (épségben maradván Ő Fõlségének, mint a föld legfõbb fejedelmének legkegyesebb engedélye és beleegyezése), a nevezett Üdvõzítõ tartománya indokait és alapos okait tekintetbe véve, valamint abban is, hogy midõn az ottomán zsarnokság igája alatt, mely akkor ezen részeket önkénye szerint kormányozta, alig lehetett a hivek lelki üdvére a lelkipásztorok segélyét alkalmazni, ezen Üdvõzítõ tartomány az egyéneknek a kolostorokból folytonos kiküldése által a kath. hit megtartására minden sérénységet fáradhatlanul kifejteni el nem mulasztotta, hanem mostanság is ezen egyházmegyémnek, mely különben nagyobb részben az eretnokség által volna beszenyezve, sérényen és állandóan szolgálna a szegedi, gyõngyösi konventek, meg a füleki és jászberényi székházakból. De meg hogy a Dunapartján még sehol kolostora nem volna, hogy e jótéteménynek örülve, onnét a többi konventeket is segíthetné. És így hát Nmlgodat is az iránt megkérendõnek tartottam, hogy midõn majd az Üdvõzítõ-tartomány fõnök atyja, Ő Fõlségének az iránt adandó kegyes beleegyezése végett a legalázatosabb folyamodványát tenné, azt Nmlgod kegyesen pártolni méltóztatnék, mert annak nem áll ellene a *Lazary-szerzõdvény*, mely a konventeket nem engedné meg két mérföldnyire emeltetni föl, tehát a pestieknek, a kik Vácztól 4 mérföldnyi távolságra vannak, mi sérelmök sem lehetne, hanem azoknak két mérföldre kényelmes kéregetés, ezeknek meg iszonyú nagy jótéteményök leendne. A ki egyébiránt magamat és az említett Üdvõzítõ-rendtartományt Nmlgod szokott kegyeibe ajánlva maradok stb.“ — (Keltetés nélkül, de ez is 1719-ben iratott.)

Hogy a sz. Ferencz fiait a nagy püspök Váczon csakugyan letelepíthesse, iratában egy fõpásztorhoz is fordult, mely így hangzik: „Fõtdõ Kasó István urnak, választott belgrádi püspöknek és pécsi nagyprépostnak, stb. nekem legtiszteltebb Urnak. *Szombathelyen*. Krisztusban fõtdõ atya, nekem legtiszteltebb. Üdvõt és az én szolgálataim ajánlását. Azon indulatnál fogva, a melylyel a szent seráphi rend iránt mindenkor viseltetem, hogy itt Vácza püspöki városomban az Üdvõzítõrõl nevezett szerzeti tartománynak székházat és idõvel konventet építeni megengedtem, nem kétlem, miszerint fõtdõ atyaságod ezt azon rendtartomány ntdõ Fõnökének tudósításából bővebben megérteni fogja. És mivel ugyanazon beleegyezés és az én szabad intézke-

désemnek a tőő Mária-tartomány nyíltan ellenmondani és minden tőle kitelhető módon ellenkezni nem áttallana, ahonnét nemcsak egyenetlenkedések, vetekedések és surlódások, az ezen sőrőn elterjedt eretnek-séges részekben, hanem nyilvános botrányok is könnyen eredhetnének. Már pedig az általam megfontolt indokok és erős érveknél fogva, de meg azért is, hogy midőn az ottomán zsarnok idején, mely ezen részket vad önkénye szerint kormányozta, alig lehetett a hivek lelki üdvére nézve valami lelkipásztori segélyt hozni, ezen legszentebb Üdvözítő szerzettartománya az ezen vidékeni kolostoraiból folytonosan kiküldött egyénei által, a kath. hit föntartására minden serénységét és iparkodását felhasználni soha el nem mulasztotta, hanem maig is ezen, kettős eretnek-séggel, t. i. a Luther- és Kálvinéval nagyobb részben beméltelyezett egyházmeggyémnek, részint az eretnekek megtérítése, részint pedig az egyházak lelkipásztorainak nyújtott üdvös munkájok által, serényen és fáradozhatlanul szolgálna. Továbbá annál fogva is, hogy e rendtartománynak a Duna partján még sehol sem volna építve kolostora, (ahol az építkezések és egyéb szükségésekre megkivántató anyagok, melyek az egész rendtartományra nézve szolgálnának és a Dunán szállíttatni szoknak, lerakadni és innét máshová elszállíttatni foghatnának;) ellenben pedig a Mária-tartomány Pozsony, Győr, Komárom, Esztergom és Pest várnsokban a szükséges konventekkel eléggé ellátva volna, helyesebbnek találtam hát ezen ügyben az Üdvözítő rendtartományát támogatni és pártfogolni. Minélfogva jónak láttam földő atyaságotat hivatalosan és egyszersmind tiszteletteljesen megkeresni, miszerint a föntebb érintett okoknál fogva a nevezett tartományt, vagyis a Bold. Szűz Máriáról czimzettet, arra inteni, hogy főképen az eretnekek között ilyen botrányos egyenetlenkedéstől elállani és inkább az egymás iránti testvéri békeségre buzdítani, ezen legszentebb Üdvözítő tartományát pedig az én szabad intézkedésem és megegyezésem szerint megerősíteni ne terhelhetnék, engem pedig továbbra is ezen sz. rend előmozdítására törekvő hasznos szolgálatokban készségesnek leendni méltóztatik majd tapasztalni, a mit ezután is tenni szándékozom és sz. imába magamat ajánlva öröklök.“ (Keltezés nélküli, de ez is 1719. évben íratott.)

Majd a fensőbb hatósághoz irt ezen ügyben a sz. törekvéső főpásztor, s ezen irata így hangzik: „Nmlgu m. kir. udvari kancellária, legtiszteltebb és becsürendő Uraim! Azon tekintetben, vajjon tudniillik az Üdvözítő tartománya szerzetes atyáinak ezen Vác városába bevezetése által, egy másik, a Mária-tartomány szerzeteseinek, azok kéregetése tekintetében valami sérelem és kár okoztatnék-e? hogy minél előbb értesítést küldenék be, a mit a nmlgu kancellária nekem meghagyni méltóztatik! annak iratából, melyet a kellő tisztelettel megkaptam, jól megértettem. Minélfogva tekintve és figyelve azon Lazary-egyezségre, mely parancsolja, hogy a két rendtartományban a szomszéd konventek kéregetési területének két mérföldnyi távolságra lehet csak terjedni, minthogy pedig a Mária-tartomány a Duna ezen részé-

ről csak a pesti konvent részére hoz fel tiltakozása legfőbb alapjául valalami sérelmet, minthogy a Dunán innen több rendházai nincsenek, melyekből a kéregetők ide hatolhatnának el; már pedig tudva van, hogy Váczról Pest 4 mérföldnyire van távol, ahonnet következnék, miszerint nemcsak a föntérintett Lazary-féle rendelvény erejénél fogva minden egyes konvent kéregetésére két mérföld szolgál kényelmesen, hanem azonfölül a pesti konventnak a Kecskemét felé és a solthi járásban is 4 és több mérföldnyi szabad kéregetése van. Minélfogva az állítólagos sérelem és ellenkezés alapjai elhárítva lévén, még más okok és érvek is küzdenek az említett legszebb Üdvözítő tartománya mellett, t. i. ez még a török zsarnokság igája alatt, midőn a váczy-egyházmegyei kereszténységnek lelki üdvére főképen alig lehetett valami parochusi segélyt nyújtani, a kolostorokból kiküldött rendi egyének által a kath. hit föntartására minden serénységet fáradhatlanul felhasznált és maig is ezen, kettős eretnekséggel megmételvezett, nagyobb részben beszennyezett egyházmegyének, az eretnekek megtérítésében és másképen is a szegedi, gyöngyösi és szécsényi konventekből, úgy szintén a füleki és jászberényi székházakból serényen és állandóan szolgál. Továbbá ezen rendtartománynak a Duna parton még eddig semmi rendháza sincs, mely folyó jótéteményének örvendhetne és a többi konventeket is a szükséges anyagokkal onnét segíthetné; ellenben a Mária-tartomány szerzetei a pozsonyi, győri, komáromi, budai és pesti konventekben ily előnynek, a köztudomás szerint, örvendhet. Az én sommás érvem pedig abban öszpontosul, hogy miután az egyházmegyei parochusokban jelentékeny hiányt és szűkölködést tapasztalok, annálfogva, hogy mig a hittudományi tanulók az ő tanfolyamukat végezve, a parochiákra kiküldhetők lesznek és mig az egyházmegye elengedő egyénnel ellátva lesz, az előbb elsorolt érdemeknél fogva, az itt szóban levő bevezetett szerzetes atyák az ily hiányt derekasán pótolni és egyszersmind az eretnekek megtérítésén is fáradozni képesek fognak lenni. Minélfogva a fönt elsorolt okokat és érveket ezen őszinte értesitésembe foglalva, ezt a nmlgú kancellária elé betérjeszteni akarom, bensőleg esedezván, miszerint megismervén amaz állítólagos sérelem semmiségét, a gyakran említett Üdvözítő rendtartományát, az ő alázatos kérvényét illetőleg, ő cs. kir. Fölségénél, a legkegyelmesebb megerősítésre nézve, a már említett bevezetésemet illetőleg, az érintett óvatosság mellett, a megadandó jóváhagyást hathatósan előmozdítani méltóztatnék, a nmlgú kancellária ezen kegyességét én méltóképen visszaszolgálalni el nem mulasztandom, valamint az annyi-szor említett legszentebb Üdvözítő szerzettartománya pedig ugyanannak jóléteért bocsátandó buzgó imáiban az Istent kérni megszűnni nem fog. A többiben magamat tapasztalt kedvezéseibe ajánlva öröklök.“ (Keltezés nélküli, de ez is 1719. évben iratott.)

A nmlgú m. kir. udvari kancelláriához a Mária-tartomány ismételve is terjesztett föl folyamodványokat és ezekhez mellékelt kü-

lönféle okoskodásokat és egyéb felhozásokat, melyek mind a váczzi Ferenczesek székháza lerontását célozták. Ezeket az előbb érintett kancellária a legszentebb Üdvöztő tartományának főnökéhez válaszadás végett áttévén, ez ezen iratokra egy hatalmas „*Memoriálé*“-t terjesztett föl a maga és rendtartománya nevében, melyben a Mária-tartomány ellenkezését teljesen megtörte és semmisítette. (Ezen nagy terjedelmű emlékirat is keltezés nélkül van, de ez is 1719. évben iratott. Igen csinos, ivrétben, 6 levél és féloldalra terjedő, szerzetes-írás, erős papíron, a szövegezés remek latinságú.)

A váczzi és pesti sz. Ferencz-rendiek közötti surlódások aktái a kéregetésre nézve a váczzi püspöki irattárban 2 nagy csomagban sok-sok iratot foglalnak magukban. Ezek elseje az, hogy a Mariánusok tiltakoznak a váczzi káptalan előtt a váczzi sz. Ferencz-rendi kolostor létesítése ellen. Noha ezen ellenkező és tiltakozó szerzettartomány minden egyházi és világi főhatóságoknál szót emelt szeretetlen és szűkkeblű érdeke mellett, mégis kitűzött célját, a melyért annyit küzdött, el nem érhetette a legfelsőbb helyen; mert gr. Althánn M. Frigyes főpásztor apostoli buzgólkodását ott a legszebb siker koronázta. Ugyanis III. Károly magyar király, e néven mint római császár VI., az Üdvöztő rendtartománya szerzeteseinek Vác városában letelepedését jóváhagyta és megerősítette.

2. §. A váczzi sz. Ferencz-rendi atyák letelepedését megerősítő királyi okmány.

Ezen, nemcsak váczzi, hanem az egész Üdvöztőről nevezett szerzettartomány minden konventjeit megerősítő nevezetes kir. okmány honi nyelvünkön így szól: „Mi VI. Károly a rómaiak választott, mindig gyarapító császára stb. stb. Adjuk emlékezetül jelen sorainkban mindazoknak, a kiket illet, hogy a mi hívünk, tő, tekintetes és nsgos Mihály Frigyes, váczzi püspök, Althánn, a sz. római birodalom grófja, Goldpurg és Mihrstetten szabad bárója, sz. Péter tapolcsai apátja, a mi, a Mindenszentekhez címzett királyi cseh kápolnánk és a sz. Kozma és Damián boleszlói társas-egyház prépostja, az olmucai és varsói székesegyházak kanonokja és nemkülönben a mi tanácsosunk; valamint a szerzetes atya és testvér Roll Péter, a legszentebb Üdvöztő czime alatt Magyarországon, a reformált kisebb atyafiak seráphi sz. Ferencz szigorubb tanácsát követő rendjének akkor tartományi főnöke, az ő és ugyanazon rend többi, e tartomány szerzetes atyai és testvérei nevében is és személyeikben, elénk terjesztettek és bemutatnak, valami bizonyos alapítványi levelet, egyszerű papíron, nyílt alakban kiállítva és a Vác püspöki városban, a most folyó 1719. évi ápril 14-kén keltezett, a nevezett váczzi püspök keze aláírásával és szokott pecsétével annak alsó szélén rányomva megerősített, a melynél fogva a nevezett váczzi püspök, gr. Althánn Mihály Frigyes, az áhitat buzgalma és egyéb kegyes, ott

bővebben kifejezett üdvös okok és indokok által indítva, a fönt nevezett sz. Ferencz seráphi rendje legszentebb üdvöztőnkéről nevezett tartománya szerzeteseit az említett Vác városába befogadta és azokat az e végre kihatott telekre, mint kijelölt helyre, valódi birtoklással, a maga módja és redje szerint, bevezetettekül tekinteni elismerték, az alábbi tartalomnál foga. Könyörgőleg léptek hát Fölségünk elé, a nevezett váczai püspök, *gr. Althánn*, mint alapító, nemkülönben a fönt mondott *Roll Péter* atya és testvér nevei és személyeiben és az egész fönt nevezett tartomány nevében, a legmélyebb folyamodvánnyal a legalázatosabban esedezve, miszerint minden azon alapítványi iratban foglaltakat helyesek, kedvesek és elfogadottakul tekintsük és kiváltsági levelünkbe igtassuk és irassuk, királyi tekintélyünkkel jóváhagyjuk, helyeseljük és a mi királyi bejegyezésünkkel megerősítsük és hogy ugyanazon atyák és testvérek és az egész fönt nevezett rendtartomány és azok egyetemes utódaik részére azon alapítvány-levelet örökre érvényesítsük, kegyesen megerősítsük és azonfölül az említett *Roll Péter* atya és testvér, az annyiszor ismételt rendtartomány nevében is az iránt a legalázatosabban esedezett, miszerint Mink tudniillik, legfőbb cs. k. tekintélyünknel fogva, ugyanazon, legszentebb Üdvöztő nevezett tartománya szerzeteseit és azok összes utódait, nemcsak a most ujon nyert székház és váczai alapítványbaniakat, hanem a minden és egyes konventek és székházakban lévőket is, a közönségesen „*Lázary*”-nak nevezett kihatás erejénél fogva, a melyet már Mint azelőtt kegyelmesen jóváhagytunk és meg erősítettünk, a melyek is az Üdvöztő fönnérített tartományához tartoznak, alább névszerint elsoroltatnak és bizonyos jelezvényben felsorolva, alázatosan élénk terjesztettek, őket a kéregetések szabadságában és a szokott gyűjtögetetésben, a határok között, azon Lázary-kihatás szerint, tudniillik a dunántúli részekben, a Duna és Nyitra folyók partjaig (kivéven egyedül a pesti konventet, mely a Mária-tartománynak íteltetett oda, ennek engedtetvén oda, határozott kifejezéssel, a gyűjtögetés vagy kéregetés a hosszában és szélességében Pest városától két mérföldnyire fekvő helyeken), a kitűzött és megállapított határok között, szabadon és sértethetlenül gyakorlandó kéregetésben kegyelmesen védelmezni és megtartani s különös cs. kir. ótalmunkba fűlvenni méltóztatnék; a mely alapítványi levélnek ugyan tartalma így következik: (Ld. fentebb.)

„A jelezvény pedig, vagyis a fönt mondott konventek és székházak sorozata imez: *gyöngyösi, szegedi, szakolczai, kassai, galgóczi, sebesi, körmöczyi, sztrofkói, homonnai, pruszkai, szendrői, beczkói, kecskeméti, eperjesi, szécsényi, egri és okolicsnai konventek. Székházak pedig: bártfai, váradi, füleki, jászberényi, lévai, szolnoki, zsolnai, nagyszöllősi, debreczeni, temesvári és kaplyoni és most már a váczai is.* — Mink tehát az említett váczai püspök, *gróf Althánn* és az Üdvöztő ismételt tartománya szerzetes atyái és testvéreinek alázatos esedezését, melyet Fölségünk elé terjesztettek a szokott módon, kegyelmesen meghall-

gatván és jóságosan helybenhagyván, mind azért, mind pedig a kegyes, Főlségünkkel együtt született buzgalom és tiszteletnél fogva, melylyel ezen sz. szerzet és az ő alapítója, seráphi sz. Ferencz iránt viseltetünk, úgy nemkülönbén kegyesen tekintetbe véve ugyanazon Üdvözítő tartományának azon részeken, midőn még a török igája alatt huzamos időnkig nyögtek, a hívek lelkeinek serény gondozását és az isteni ige hirdetését és a törökök általi sokféle üldöztetésöket, háborgatásait, kegyetlen veréseket, bebörtönözéseket, iszonyu kínzatásait és az Istenért és a lelkek üdvéért békével eltűrt megöletésöket, az itt föntebb közbeszótt, ki nem vakart, el nem törölt, sem pedig valamely részében nem gyanús és ezen kiváltsági iratunkba szóról-szóra, megrövidítés és valami megnagyobbitás nélkül beigtatott alapítványi levelet, úgy amint ebbe beírva van, minden tartalma, záradékai és czikkeivel együtt kedvesek és elfogadottakul tekintve, a mi cs. kir. tekintélyünkkel nemcsak jóváhagytuk, helyeseltük és királyi beleegyezésünkkel érvényesítettük és a főnjegyzett Üdvözítő tartománya szerzetesei és azok egyetemes utódai részére, örökké érvényesül kegyelmesen megerősítettük: hanem egyszersmind a gyakran ismételt legszentebb Üdvözítő tartománya szerzeteseit és azok összes utódait, a fönt elsorolt monostorok, vagy konventek és székházakra nézve, a melyeknek tudniillik tényleges birtokukban léteznének, valamint a kéregetések és gyűjtéseket illetőleg, melyek őket a fönt mondott Lázárkihasítás szerint megilletik, hogy azokat zavartalanul gyakorolhassák, jóságos védelmünkbe, különös őtalmunkba és a mi cs. kir. pártfogásunkba, kegyelmesen fölvevük, sőt fölveszszük, elfogadjuk, jóváhagyjuk, helyeseljük, érvényesítjük, megerősítjük és a mi kegyelmes királyi beleegyezésünket és egyszersmind jóakaró hozzájárulásunkat adjuk. Ezen titkos pecsétünket, a melyet, mint Magyarország királya, használunk, rányomva ezen okmány érvénye és bizonyítékaul szolgálándván. Kelt a mi hívünk, nekünk kedvelt, tekintetes és nagyságos *gr. Illés-Házi* (de eadem) stb. stb. a mi mondott Magyarországunkban magyar udvari kancellárius keze által, a mi *Bécs* városunkban, Osztrákhonban, október hó 30-kán, 1719. évében az Urnak, országlásaink, a rómainak IX., a spanyolnak XVII., Magyarországnak pedig, Csehnonnak és a többieknek IX. éveiben. *Károly*. (P. H.) — *Gróf Illés-Házi Miklós*.“

Ezen nyílt alaku okmánynak az eredetivel mindenben meg egyező hiteles másolata van meg e kolostor irattárában jó erős papírra írva. — Megjegyezzük itt, miszerint végre 1723. febr. 23-kán kelt határozat és szerződvény erejénél fogva, melynek eredetije Rómában, az u. n. reformált sz. Ferencziek általános ügynökének irattárában őriztetik, a dolog örök emlékére, kijelöltetnek az Üdvözítő és Bold. Szűz Mária Ferenczes tartományainak kéregetési és gyűjtési határai és területei, kijelölésével az eddig pörös helyeknek minden konventra nézve. (Ld. ezen érdekes okmány-másolatot a v. püspöki irattárban, mely igen finom apró betűjű írás.)

3. §. A megalapított sz. Ferencz-rendi kolostor előtörténelme s egyebek.

A már többször említett *gr. Althánn M. Frigyes* főpásztor kegyes alapítványa folytán, mikép az imént közölt okmányok szépen bizonyítják, fölülmulva lévén érintett akadályok és nehézségek, sz. Ferencz legszentebb Üdvöztőjéről nevezett rendtartományának szerzetesei ezen nemes, ősi Vác városba 1719. május 3-kán, sz. kereszt fölthalálása napján ünnepélyes körmenettel, roppant sokaságú hívő nép kíséretében, az egész káptalan, kolostori és világi papság, s e rendtartomány nevezett főnökének jelenlétében bevezetettek, s mivel épen sz. kereszt fölthalálása napján lön elhatározva, hogy az itt építendő kolostor és templom a „sz. kereszt fölthalálása“ tiszteletére fog egykor fölszenteltetni, s ennek bizonyosságul ezen fényes körmenet alkalmával, a mostani kolostor közepén már előre felállított sz. kereszt föl is szenteltetett.

Itt voltak hát már sz. Ferencz szerzetesei, de lakhelyük és templomuk, hol áldásdús fáradozásait megkezdhatték volna, még nem volt s azért ideiglenesen egy a mostani kolostor udvarkapuja átelleni, u. n. *sütőházban* húzták meg magukat, melynek egyik szobája közép-falában maig is fölismerhető azon ablakhely nyoma, melyen a szűk és nyomorúságos étteremkébe a táplálékot beadogatták a kicsinyke konyhából. — A cs. kir. okmánynyal megerősített alapítvány erejénél fogva, a régi vár vagy erősség helye lön adományozva sz. Ferencz fiainak, melyet 1104—6-ban II. Géza magyar király építtetett azon helyen, hol I. Géza király, a Bold. Szűz tiszteletére 1077-ben általa épített és eredeti alakjában 115 évig fennállott nagyszerű és híres templomban eltemettetett. Ezen vár később IV. Béla idejében 1242-ben, a tatárjárás alatt földulatott; helyreállíttatott ugyan a 2-dik honalapító IV. Béla által, de 1541. évben, nehogy a törökök, kik akkor már Budát elfoglalták, itt is megtelepedjenek, az itt tanyázó katonaság által löporral a légbe röpíttetett. Megszállotta ugyan a török Vácot is és 1685-ig, tohát 144 évig birta is, de a várat teljesen az sem építtette föl, sőt annak kiüzetése után sem lön az egészen fölépitve, csak egyes részei, úgy hogy csak romjai voltak már annak szemlélhetők, midőn 1719-ben sz. Ferencz szerzetesei itt letelepedhettek. E vár, e történeti nevezetességű hely, a város legemelkedettebb és legszebb pontja engedtetett át az alapítvány erejénél fogva, melyet, mikép láttuk, a kir. okmány is megerősített, az építendő kolostor és templom helyeül, úgy azonban, hogy a várromoknak azon része, mely nyári napkeleten még látható volt s az udvar zugában maig is szemlélhető, a vár örök emlékeül megőriztessék. A várromok azon részéről, mely a Duna felőli kertben látható, a kir. megerősítő okmányban nem tétetik említés.

Volt tehát már hely is, csak ami legfőbb, a költség hiányzott az építésre. De ezen akadályt is elhárította az ajtatos s feledhetlen

emlékü *gr. Koháry István*, a harcban és békében egyaránt kitűnő érdemekben gazdag nagy férfiú, ki vallási buzgalma s sz. Ferencz szerzete iránti szeretete kitűnő jeleül az építendő kolostor és templom költségeire nagylelkűleg 20,000 s a szerzetesek ellátására 10,000 rfrtot adományozott minden teher nélkül, s ezen 30,000 rfrt azon időben roppant összeg volt. A hálás szerzettartomány mégis sz. örömmel határozta el, miszerint ezen kegyes alapító lelkeért hetenként két kis misét, márczius 23-kán, mint halála évfordulóján ünnepélyes gyászmisét és minden szombaton a fájdalmas Bold. Szűz ol-táránál a Koháry-nemzetség minden elhunyt tagjaiért egy misét végezzenek e kolostor áldozó-papjai. — A nagylelkű alapító által 1721-ben adományozott 30,000 frtból, a 10,000 frtnyi, a szerzetesek ellátására szánt alaptőke, a kegyes alapító tanácsa szerint, betétetett a *bécsi bankba*. Az építkezésre rendeltetett 20,000 frtnak egyik fele, vagyis 10,000 frt kamatra adatott ki *gr. Althánn M. Frigyes bibornok és váczai püspöknek*, mint ezen konvent alapítójának a helyiségre nézve. A másik 10,000 frtból pedig gyarapítva a kéregetések által begyűlt pénzsegélyekkel, keletkeztek a templom, kolostor és egyéb szükséges épületek. — Midőn a nevezett tőkepénz az említett bibornok és püspök örökösétől, *gr. Venczel Mihálytól*, ki ezen főpásztornak testvére volt, csödpér utján követeltetnék, az 1747-ben visszszakapott 5000 rfrtokat a konvent a bécsi bankban létező 10,000 frtokhoz adta be. A még hiányzott 5000 frtból 1755. évben a rendház 3585 frtokat és 20 kroat kapott meg mégis nagynehezen, mely összeget a kolostori szükségek fődözésére fordított a kolostori főnök. Így hát, az előadottak szerint, 15,000 rfrt képezte a gyömölcsöző alaptőkét. — Minthogy az 1798. jun. 11-ről kelt kir. intézvény parancsolná, hogy a bécsi bank minden hitelezői az ő tőkepénzeikhez 30 perczentet adjanak, ennek teljesítésére pedig a váczai konvent képtelen volna szegénysége miatt, végre sok fáradozás után, 1800. évben a királyi kegyelem ezen tőkepénzt a nmlgú kir. kamarához tette és irta át egészen. Ezen összeg, mivel az 1811. évi pénzesökkenés idején, a kir. kincstárnál helyeztették el, ugyannyi, vagyis 15,000 frtban (Moneta Conventionalis) létezik fön, mely összeg o. é. 15,750 frtot tesz ki. Azonban az államodóssági u. n. conversio 12,000 frtra csökkentette le o. é. Az újabb időkig csak 4, de aztán szerencsés lévén e rendház az állami kisorsolásnál, ettől fogva már 5%-et kap, febr. és aug. hónapok elsején vétetvén fül évenként ezen kamatok most már évek óta a váczai m. kir. adóhivatalnál.

Különben *gr. Koháry István* viszontagságteljes életrajza olvasható a „*Magyar Írók életrajz gyűjteménye*“ czimű munka I. kötetének 260—261. lapján. — A *Vereby Soma* által 1863-ban kiadott „*Magyar Mágnások életrajzai és arcképesarnoka*“ czimű mű IV. évfolyamának 6—8. lapjain jó életrajzát lehet olvasni. 1885-ben Karczagon *Illésy János*-tól ily czimű munka jelent meg: „*Gróf Koháry István élete és munkái.*“ Irodalomtörténeti tanulmány. 8-r. 75. oldalon. — Ezen

áldott emlékü alapítónak igen jó arczképe a budapesti m. nemzeti muzeum könyvtárában látható, melyet a sz. Ferencz-rendi váczai kolostor újabb időbeni főnöke Pesten Simonyi piktor által lemásoltatván, azt a kolostor nagy éttermében diszes keretben a fal igen alkalmas fülkéjében fölfüggesztette. E kép szerint erős, izmos és szép testalkatú férfiú volt, arczán jellemének vas-szilárdsága, szemeiben a hős nemes dicsvágya, homlokán a tiszta lelkiismeret nyugalma diszlik. A füleki sz. Ferencz-rendi kolostor felső emeletén látható egy nagyobb szerű kép, melyen az ezen kolostort is alapító kegyes gróf, életnagyságban van ábrázolva s ezen e kolostor és templom ábrázolatán kívül látható a füleki vár alatti törökök és magyarok közti ütközet igen jó ábrázolása. A váczai Ferenczes kolostor felső emeletén, a templom hossza menténi folyosón is, igen alkalmas fülkében láthatni egy ehhez hasonló képet, melyen a váczai sz. Ferencz-rendi kolostor és templom, a Fülekvár alatti említett harcz s ezen kegyes alapító szintoly arczképe vannak ábrázolva. E két régi jeles képet pedig rajzolta *Ferencz* e rendi segéd társ. — Van a váczai házfőnök lakában *Török Ede* által 1862-ben rajzolt igen jó kis képe is.

4. §. A sz. Ferencz-rendi váczai kolostor előtörténelmének folytatása.

A bevezető mlgos püspök, a helyi káptalan, a vidéki és Váczi városi polgárok az építkezési költségek hiányát bőséges adományaikkal szépen pótolván, a kolostor és templom alapköve 1721. május 8-kán *Berkas András* herákliai főlsz. püspök s a helyi főpásztornak segédpüspöke által ünnepélyesen letétetett s a szokott módon megszenteltetett, a főtdő káptalan, a világi és kolostori papság s roppant helyi és vidéki népség jelenlétében. Ezen szép ünnepélyen a helyi sz. Ferencz-rendiekén kívül jelen voltak a legszentebb Üdvözítő szerzettartományának tanácsosai is mind, t. i. *Kitska Lajos* tartományi főnök, *Gastel Ambró* a tartomány kiérdemült atyja, *Bede József* a tartomány öre, *Haberle Patritius*, *Vaczulik Márton*, *Móra Mihály* és *Szenczy Gáspár*, valóságos rendtartományi tanácsosok. — Az építés annyira előhaladt, hogy 1726-ban sz. Imre hg. napján, a templom előrésze, tudniillik a szentély és a kolostornak a várost néző része fölszenteltetett és a szerzetesek az eddigi ideiglenes kis lakásból ugyancsak az alapkövet lelevő s beszentelő, nevezett segédpüspök által ünnepélyesen abba bevezették és már azon évben 4 szerzetes áldozár és három rendi segéd társ lakott itt.

Ezután még gyorsabban haladt a kolostor építése, úgy, hogy már 1732. május 17-kén itt rendtartományi gyűlés is tartatott, mi pedig nagyobb helyiséget kíván. A nagy kertre néző rész, hol a nagy étterem van, 1738. május 13-kán kezdetett és sok, különösen az alapításban előforduló nehézségek után már 1741. júl. 13-kán a Dunára néző rész is elkezdett és közben más építések is végeztetvén, csak

1751-ben fejeztetett be a kolostor építése egészen; épült tehát összesen 31 évig; mi épen nem csodálandó, mert hogy ne is említsem a költséghiányt, sokszor az elemek ellenállását, továbbá elhallgatva azt is, hogy ez idő alatt épült a torony is, miről alább lészen szó és a templomnak is egy része, legfőbb akadály volt az, hogy Isten keze e városra is nehezült azon időben, meglátogatván azt országunk egyéb helyeivel sulyos dögvésszel annyira, hogy egész 1740. aug. hótól a következő évi február haváig dühöngött s a hivekben nagy pusztítást vitt végbe, sőt e kolostori áldozárok közül is kettőt, névszerint: *Blahó Pius* és *Dull Ferencz* atyákat, kik a hivek iránti szeretetből, mert a többiek püspöki parancsra a kolostorba bezárkóztak, önkényt ajánlkoztak a dögghalál által meglepettek szolgálatára, elragadott a kérlelhetlen halál, a kik is, mint a papi hivatás, kötelem és felebaráti szeretet dicső áldozatai, eltemetve ott nyugszanak a kolostor teréni kereszt tövében, mely 1739. évben állíttatott föl. Ezen égi látogatás megszűntével, melynek emlékére tartatik a sz. rókusi fogadalmi ünnepély és nagy körmenet, folytattathatott csak az építés.

5. §. Ezen kolostor történelmének folytatása és egyebek.

Mikép említők, noha a bőkezű *gr. Koháry Istvántól*, az építésre szánt összeg a nevezett módon nem csekély csökkentésen ment át, mindazonáltal a helyi házfőnökök által a jámbor lelkűek különféle segélyadományaiból a konvent az építésben annyira előhaladt, hogy 1731-ben már a konvent képzésére elegendő személyt fogadhatván be, a junius 10-kén Galgócson tartott káptalan által konvent czimével diszittetnék föl, első gvárdiánul ntdő *Szilágyi Balázs* atya, a volt székház közvetlen elnöke választatván. — Végre idők folytán serényebben folytattatván az építkezés, ez szép tőkélyre vitetett és az egyházzal együtt cserépszindelyekkel födetett be. Három folyosóra alul és fölül a szerzetesek lakására 33 szobácskák nyílnak, a szükséges egyéb helyiségeken, t. i. konyhán, éléstáron s több ilyeneken kívül. A keletre néző részen elég tágas és kényelmes kertje is van.

Mi a rendtartományi tanintézetet illeti, 1732-ben ezen konventban ntdő *Waczulik Márton* atya, május 17-kén első közbeeső gyűlékezetet tartván, a kecskeméti konventból, az ottani 11 bölcsészetet tanuló növendékből 5 ezen váczi konventbe tétetett át, a kiknek a természettan folytatására tanáru (Lector) ntdő *Gyürcehi Vincze* atya rendeltetett. Ez azonban november 3-kán elhunyván, utódja lett ntdő *Fiala Nándor* atya, a ki itt végre a bölcsészetet bevégezte. Folytattatott itt aztán még több éveken át a bölcsészet előadása, noha közben-közben néhány évig az erkölcsi hittudomány is tárgyalatott itt több-kevesebb rendi papnövendékeknek. Koronkint a szer-

zet bosnyákhoni tartományából is neveltettek itt növendékek, kik többnyire a papnöveldébe jártak a sz. hittudományi tanszakokat hallgatni s az újabb időben a fiatalabb rendi növendékek a főgymnasium felsőbb osztályaiba járnak az előadásokra, melyek végeztével a sz. hittudományok tanulására bocsáttatnak.

6. §. A templom és egyéb ezt illető dolgok ismertetése.

Már mi a templomot illeti, mikép említők, az előrészt, vagyis a szentély, már 1726-ban készen volt, de a nagy-oltár, melyet ugyan csak gr. *Koháry István* külön összszegen és pedig 3286 rfrton készítettett, csak 1729. évi karácson bűjtjén lön bevégezve; és ámbár a templom és kolostor sz. kereszt föltalása címére volt szentelve, mikép a templom főbejárata fölötti ezen fölirat mutatja: „*In honorem S. Crucis Inventae. Incept. A. D. MDCCXXI. die VIII. Maii. Perfect. A. D. MDCCCLX. die X. Maii.*“ mégis a jőtevő gróf iránti kegyeletből az ő védnöke, sz. *István első vértanu* tiszteletére lön felavatva, mit ezen főoltár-kép eléggé bizonyít. A főoltár nagyszerű alkotmány, melyen több szentek képei gyönyörű metszetes keretekkel diszitvék; az aranyozások már nagyon elhomályosodvák, melyek megújítására a kolostor szegénysége miatt teljesen képtelen! Az eredeti sz. kereszt-oltár a derék, csinos és tágas sekrestyébe lett behelyezve, míg egy másik sz. kereszt-oltár egész a legujabb időig a templom főbejáratától balra, a régi Urkoporsó-helyiség külső végéhez volt illesztve. Megjegyezzük itt, miszerint ezen gyönyörű művezetű főoltártól balra odafönn, a kolostor felső emeletén, végezték a szerzetesek sok évig az éjjeli és nappali sz. zsolozsmát, mely különben tágas helyiségből egy kis imoda nyílik a templomba, lévén abban egy kényelmes karosszék elhelyezve azon öreg áldozárok részére, kik korgyöngeség vagy egyéb testi bajok miatt nem misézhetnek többé, mily esetek azelőtt többször merültek föl. Utóbb a karisteni-szolgálat a nagy chorusra, hol az orgona van, tétetett át ezen előbbi helyiségből, mely alatt a sekrestye van.

A templom hajója, azaz annak nagyobb része minden ékítményeivel különböző időben épült nem egyszerre. 1755-ben az egész alap lerakatott *Utasy Antal* kolostor-főnök idejében, utánna való évben szorgalmasan folytattatott az építés. Mivel pedig 1757-ben a nemes városi tanácstól 200 frt, ugyanily összszeg a földő helyi káptalantól, 1758-ban pedig a templom tetejéhez szükséges faanyagok több jőtevőktől adományoztatván, végre 1759-ben a templom falai és a karok kellő magasságra emeltetvén, tető alá került a templom, kimeszeltetett, az ablakok fölrakattak, a templom négyszögű csinos márványkövekkel kirakatott, székek készítettettek, a szenvedési képek (*Stationes dolorosae passionis DNIXti.*) melyeket *Kalacska Katalin* aszszony *Pestről* egyenként 2 aranyért hozatott, felfüggesztettek.

Az orgona az ideiglenes karból átvitetett az ujba, de nem az, mely jelenleg van használatban, mert ez már a második. Az első készült 1729-ben, a második 1765-ben 600 frton, mely 1773-ban kijavíttatott 400 frton, 1865-ben pedig már 800 frtba került annak helyrehozása. — Így hát már egészen elkészült a templom, kivéven a jobboldali karzatot odafönn, melynek alsó padozata még maig is bevégezetlen; tehát egészen elkészült 1760. május 10-kén, vagyis összesen épült 39 évig, mit a főajtó fölötti, már föntebb közlött fölírat is bizonyít.

Az előbb említett torony fölépült 1735-ben, de az 1762. aug. 4-kén történt villámütés által, mely a templom és kolostorban is okozott kárt, tetemesen megrongáltatván, újból kijavíttatott, úgyszinte 1777-ben is, miután egy szerfölött dühöngő orkán majd az egész földézetet megsemmisítette. Fölepülvén a torony, azonnal egy nagyobb és egy kisebb harang hívogatá öszsze a hiveket isteniszolgálatra s figyelmezteté az anyagi üdvözletre. De az idő viszontagságai alatt a harangok is változásokon mentek keresztül: az első nagy harangot egy másik, mely 8 mázsás és 37 fontos volt, váltá föl. Öntetett pedig részben a kazamaták vagy földalatti rejthelyekben talált érczekből; néhány év mulva elhasadván ez is, 1774-ben újraöntetett s 10 mázsa és 50 ftra nagyobbíttatott meg s uj koronával épen az 1860. évi áprilhóban láttatott el. A mostani második öntetett 1814-ben; a harmadik pedig 1765. évben. — Az élet mulandóságára emlékeztető *torony-óra* készült és föltétetett 1814. jun. 12-kén, *Kámánházy László* akkori váczí püspök ő mlga és egyéb buzgó helyi polgárok kegyes adakozásából. — Püspök-Vác város jkönyvében ezen toronyórára nézve ezek fordulnak elő: „1820. febr. 25. *Rakovszky Károly, Havas József és Medve József*, a idő Barátok tornyába általok csináltatott órára tett és teendő nevezetes költségeken kívül *Keller János* ácsmesternek hátralévő bérét, minthogy azon órát a püspök-váczi lakosok csináltatván és azon község javára is lévén, arra a tek. káptalantól segítséget kérni nem lehetne, a városi pénztárból pótoltatni kérték. Ezen kérés fölvétele a gazdászati ülésre halasztatott el.

Az 1826. nov. 24-ki ülésen pedig ez fordul elő: „A helybeli idő *Szürke Barátok* templomtornyában a lakosok kegyes adakozásából keletkezett óra helyreállítása igényelte eszközök kiszolgáltatásaért s az állások elkészítéseért *Keller János* helybeli ácsmestar a vele kialakított 110 frtokat mindeddig, több évek óta meg nem kaphatván és ezen összegből a vár quártélyháza melletti kis-utcának már megtörtént kikövezésére 50 frtot ajánlván, mivel ezen órának mi pénz-alapja sem volna, a melyből az említett 110 frtokat kifizetni lehetne, ezen összeg a városban teendő gyűjtés által beszerezletni s annak eszközlésére az illető negyedmesterek mellé *Szabó István* és *Kerper Nándor* választott polgárok oly föltétellel kiküldetni rendeltettek, hogy a biztosabb siker kedvéért *Rutzmózer Ferencz* tanácsbéli úr e kolostor főnökétől a kiküldöttek mellé egy szerzetest kérjen ki. Így

tehát amaz özszegek gyűjtése azonnal megkezdetetett és a városi tanács és tisztviselőkből a következők is szép példát adtak a közönségnek adakozásukkal: *Mitterhoffer* bíró 10, *Hajnik* plgrmrstr 1, *Vadass József* 2, *Schwartzl Péter* 2, *Rádóczy István* 2, *Naisz Henrik* 2, *Rutzmózer Ferencz* 2, *Guóth Gábor* 1, tanácsbeliek; *Atsay József* 1, *Csillag Márton* főjegyző 2, *Singlery József* aljegyző 2, *Makkay Imre* incassator 2, *Krencsits György* hadnagy 1, *Reim Ferdinánd* vámos 5, *Vaizer József* alkamarás 1 s *Hanátsek János* szószóló urak 1, özszesen 37 frtot ajánlottak és fizettek ki azonnal a jelzett célra.

Ezen toronyórára már többször sokat költött e szegény kolostor, a kijavítás költségei fődözésére nem egyszer adott pénzsegélyt az igen tisztelt városi hatóság is, tudván jól, miszerint ezen óra, nem e kolostor szerzeteseinek, hanem a lakosságnak kényelmére szolgál. Ezen toronyóra évi felhuzására a városi hatóság jutalmánul 6 frt 30 krt ad ki, mely özszeget a kolostor előljárója vesz ki minden évben novemberhó elején a városi pénztárban és aztán kézbesíti az ezen órát rendesen felhuzó és természetes ismeretével koronkint sikeresen igazítató szomszédnak, a derék, szorgalmas *Ross Mihály* csizmadiamesternek, ki ezen óragondozást dicséretes szorgalommal már több évek óta teljesíti a közjó érdekében. Fájdalom! évek előtt találkozott a városi közgyűlésen egy derék képviselő ur, a ki úgy akart a város pénzügyi állapotán segíteni, hogy ezen órafelhuzási csekélyke díjat is töröltetni, illetőleg megszüntetni indítványozta. De ezen ker. kath. városi atya ellenében egy zsidó vallású képviselő *Reiser Lázár*, lisztkereskedő úr kimutatta, hogy ezen toronyóra egyenesen a közönség kényelmére szolgálván, nem volna hát méltányos annak felhuzási díját ezen szerzetesek terhére szorítani, a kik ezen óra kiigazgattatási költségeivel úgy is elégszer megterheltek. — Különben ezen óra már nem sokáig teszi a szolgálatot, mert az áldott lelkű *dr. Kovách Pál* pápai praelatus, a vácz-i székesegyházi káptalan örkanonokja, a Bold. Szűz monostori apátja stb. stb. ő mlga istenes költségén már készíti a torony új óráját is a most Váczon lakó *Ország*h mulakatos, miután a felső-plebánia-templom toronyóráját már elkészítette s tavaly föl is helyezte. E két óraért a nevezett jötevő 1400 frtokat o. é. fizet az említett jeles iparosnak, a tett szerződvény értelmében; a ki, mikép a maga helyén említők, a székesegyházi mindkét toronyban mutató órát is csinálta és pedig saját találmanya szerint, ugyanazon nagy jötevő által 1000 frt lévén részére biztosítva és kifizetve; sőt erre még némi pótlékot is kapott aztán.

7. §. A templom oltárai és egyéb ebbeninevezetességek.

Ezen egyházat diszító oltárok ily rendben készültek: a főoltárt főntebb már említők. A *hétfájdalmú Bold. Szűz oltárát*, mely egy-szersmind kiváltságolt oltár (*Altare privilegiumum*), csináltatta *Szabó*

György váci polgár, mely a jámbor népnek igen kedves oltára és az áldozárok ezen oltárnál leginkább szeretnek misézni. — *Nep. sz. Jánosét*, (mely egyszersmind *Jézus oltárának* is hivatik, a rajta lévő s az újabb időben egy buzgó jótevő által szépen megaranyoztatott „*Bethlehem*“-kéről, mely épen a betlehem-i jelenetet hozza emlékünke) — *Paulesics József* váci kanonok kegyessége létesítette 1728-ban. — *Páduai sz. Antalét* 1727-ben *Magócsy Mihály*, rádi birtokos és Pestmegye alispánja, míg a *sz. Anna* és *sz. Józsefét*, mely utóbbi az *Órangyalokénak* is neveztetett főképen, emeltették 1773-ban Regele József és egyéb ájtatos aszszonyok adományaiból. — *Ker. sz. Jánosét* 320 frton *Arbay János* váci nagyprépost, *sz. Erzsébetét* pedig 1761. évben az u. n. harmadik-rendi aszszonyok csináltatták. — A laurétomi kápolnában a *szerecsen-Mária oltárát* állíttatta *Tóth János* váci tanácsnok, melyben az első sz. mise 1761-ben mondatott. — Egyedül a *sz. kereszt oltára* épült a szerzetház költségén. — A szep-
lőtlenül folyamodott Szüzé már későbbi, mely épen az 1859. évi Mária-Névnapi üjittatott meg, az ő tisztelete terjesztésére alakult Szent-Olvásó-társulat áldozatfílléreiből. — A sz. rend alapítójának, *seráphi sz. Ferencznek oltára* keletkezett 1728. évben, ezen nagy szentről nevezett főtestvérület, vagyis a kordaviselő-társulat istenes költségén. Így tehát a sekrestyei sz. kereszt oltárával együtt van e templomban összesen igen jól elhelyezve 13 oltár. A Bold. Szüz tiszteletére ezek közt van három (t. i. Immaculata, Dolorosa, Saracena) és a sz. keresztére kettő (egyik a kar alatt, másik a sekrestyében.)

Igen nevezetes ezen templomban a sz. Ferencz oltára, melynek czimképe alatt diszes keretben üveg alatt van ezen nagy szentnek nevezetes képe, melyet *gr. Althánn M. Károly* bari-i érsek és váci püspök, Olaszhon Apulia tartományának *Bari* nevű városából és az ottani sz. Ferencz-rendi, sz. Péter védlote alatti kolostorból hozta magával, ott azt szintén ajándékban nyervén. E képpel az a nevezetes csoda történt, hogy az u. n. „*beteg-szobában* huzamos hideg-lelésben szenvedett *terlizzó-i József* atya, a ki midőn egyszer kinos fájdalmi közepette az ott felfüggesztve volt kép előtt térdelt és ott béketerésért esengett, egy kis vártatra megszólalt a kép, e szavakat hangoztatva: „*Csak türd még betegséged fájdalmait két napon át, mert azután lelked Teremtődhöz menend és az örökkétartó jóknak fog örvendeni.*“ E nap 1706. sept. 2-ka volt és valóban e hó 4-kén estéli 8 órakor a beteg áldozár atya meghalt. Ezen csoda-eseményről szóló hiteles bizonyítvány a kolostor hét áldozó-papja által aláírva és egyébként rendesen kiállítva ezen kép alján az üvegen belül letéve van és olvasható bárki által. Csakugyan, ha valaki figyelmesen megtekinti e képet, mely mindig a néző után tekint, mélyen meghatva lesz lelkében. — A sz. Anna oltáránál van jobbra és balra *Jézus* és *Mária* szentséges sziveit ábrázoló két kép aranyos keretben, előttük a falból kinyúló gyertyatartókkal. E képeket e szerény sorok írója ajándékozta ezen templomnak a szerzet vezérfőjének néhány év előtt

kiadott azon kegyes rendelete folytán, hogy a legszentebb szívek kétszázados jubileuma alkalmából az egész sz. Ferencz-rendi szerzet azokba ajánlván a vezérfő, minden joghatósága alatti templomokban ezen esemény emlékeül vagy oltár emeltessék, vagy ha ezt térhiány vagy egyéb ok nem engedné, legalább alkalmas helyen, a két legszentebb szívet ábrázoló két kép függesztetnék föl a falra. Ezen templomban pedig már a térhiány miatt is oltárt állítani nem lehetvén, a rendelete utolsó pontja lett teljesítve. — Hogy a három legszentebb név (Jézus, Mária és József) tisztelete annál inkább terjedjen, a nép által szintén nagy tiszteletben tartott sz. József képét, mely a kolostor alsó folyosója falán a konyhától balra, a pornak kitéve függött, e sorok írója onnét levétette, kitisztíttatta, barna kerettel elláttatta és azon alkalomból, hogy az anyaszentegyház szentséges feje, IX. Pius pápa, Jézus nevelőatyját az *összes kath. anyaszentegyház védnökeül nyilatkoztatta ki*, levévén az *Órangyal* igen ékes műbecsű képét, mely a nagy étterem konyhafelőli falára lőn felillesztve, mint igen alkalmas helyre, — annak helyére tétette föl, ellátva *Török Ede* piktor által ezen aláírással: „*S. Josephus Patronus Ecclesiae Catholicae.*“ Ezen képet 1732-ben *Seitz József* püspök-uradalmi számvevő festette. — Azon alsó, szakértők által nagy műbecsűnek ismert kisebb sz. József kép pedig, mely odáig ezen oltáron az *Órzsangyal* képe alatt diszlett, áttétetett az Urkoporsó kápolnába, a jobboldalra.

Az Urkoporsó kápolnát e sorok írója hozta és emelte a mostani diszes állapotára. A régi Urkoporsónak sok deszkaállománya, ivetei és a talapzat, idő folytán a szuférgek által megrongáltatván, ezek onnét elmozdítottak, az alattok létezett sok szemét stb. onnét ki- és elhordattak, az egész helyiség kitisztogatott, meszeltetett s azután kifestetett. Az egykori falhoz építettett oltárlap két végén a köszikla-féle emelvénykékre egy-egy szentnek szobrai tétettek le. Ezek fölött a falon függ igen alkalmas helyen Jeruzsálem városának szépen kijavított s fényezett jó látképe, odafönn a kálvária és a három kereszt is lévén rajta láthatók. Egy kissé ettől előbbre emelkedik az oltár, mely alatt fekszik az Üdvözítő, de ezt éven át deszkatabla takarja el. Nagy-csüttörtökön délután ez a tábla elmozdítatik, az oltárra ráillesztetik az idevaló szentségemelvényke, e mellé két nagy virágcsokrot ábrázoló transzparent és egy nagyobb, Jézus kereszttjét feltüntető ily tábla. Az ezek mögé elhelyezni szokott petroleum-lámpák annak idején meggyújtatván, a sötétté csinált helyiséget szépen bevilágítja a transparent-urkoporsó s az egész alkotmány igen megható ilyenkor az ajtatoskodókra. Midőn az urkoporsó már nélkülözhető, felső része levétetik s a kolostor egy kamrájában letéttetik ismét, az alsó rész pedig megmarad helyén s ismét oltárrá szereltetik föl, hogy e kedves kápolnában aztán misézni lehessen megint. Ezen Urkoporsó mintegy 400 frtba került s egy morvahoni üveggyárból hozatott, mely összezet a kolostor főnöke úgy kéregette össze az ország áldott lelkű főpásztorai, káptalanai és a váci ke-

gyes szívű hivektől. E kápolnát két oldalon kockás fa-rostélyzattal szintén e sorok írója látta el, melyet 50 frton *Wirbel* nevű asztalos csinált, hogy a lauretomi átelleni kápolnához hasonlítson külsőleg és így a főajtón a szentegyházba lépőre jó benyomást tegyen. E két kápolnába kényelmes térdelők és padokat is készítettett ugyanakkor a házfönök, a ki mindkettőt a falra illesztett perzselekkel is ellátta, a melyekbe a kegyes szívű hivek által bevetetetett pénzsegélykék e kolostor és templom szükségére szoktak fordíttatni.

A sz. *Erzsébet oltárán* fönt sz. Ferencz fekvő helyzetben látható, melynek mintegy hátából emelkedik föl egy fa, melynek ágain a nagy rendalapító szerzetének egyes ágait létesítő szentek s más e rendágak jámborai s boldogainak képletei diszlenek csinos fametszetű keretekben. Az oltár czimképe alatt van a Bold. Szűznek egy csinos, arany rámába foglalt, a beteges *Zmeskál* úr által évek előtt ezen templomnak ajándékozott képe. — Ker. sz. *János oltárá*-nak czimképe alatt, mintegy barlangban fekszik sz. Rozál fából faragva, az ajtatos hivek által piros selyembe öltöztetve s ékes koszorúval diszítve mindenkoron. — Nep. sz. *János oltárán* van a már föntebb is említett *Bethlehem* s azért'sok éveken át ezen oltárnál tartatott az éjféli ünépélyes sz. mise. Ezen Bethlehem alatti polczozat két sorban üveg alatt sz. vértanuk ereklyéit foglalja magában, melyek műbecsű borítékokban s igen pompás, szintén apácza kezek által készített diszitmények közt tündöklének. — E Bethlehemből kivétetni szokott karácson előtti délután, a római világíró „*Bambino*” mintájára készült kisjézuska pólyában s a nagyoltári szentségszekerény fölé helyezetteti, föléje pedig a levegőben lebegő anygalka a „*Gloria in excelsis*” szalaggal illesztetni. A szentélyben a mintegy kis kápolnát képező Bethlehem szokott a karácsoni ünnepekre fölállíttatni, mely erős asztalnemű alapon nyugszik. Ebben a Bethlehem városát képező részt igen jó rajz után tek. *Majer József* püspökuradalmi tisztartó úr készítette finom művészi ügyességgel; a hozzávaló alakokat e sorok írója németországi árvaintézetből hozatta, a négy fala fölött bádog-kupola emelkedik, rajta a kis tornyon tündöklő aranyozott kereszttel. Az egész megható alkotmány mintegy 180 frtba került, mely összeghez jelentékeny segélyezéssel járultak a jószívű váci hivek is, e sorok írójának könyörgése folytán. E Bethlehem két oldalán egy-egy kis üveg pavillonkában szerezsenke ül, a kik az alattok elhelyezett perzselyekbe vetett krajezárkákat a bennök rejlő kis gépezetnél fogva alázatos fejbőlíntással szokták megköszönni. De az így begyülekezett pénzalamizsnát a vásott gyermekek már nem egyszer a lakatkák leráspolitikával ellopogatták! Ezen szép Bethlehemke és a főoltár fölötti *Bambino* Jézus sz. neve nyolyszada eltelteig szokott kitéve lenni s akkor visszetételnek előbbi helyeikre; t. i. amaz az ő kamarájába, ez pedig a Nep. sz. *János oltárára*.

Van ezen egyháznak egy igen drága ereklyéje, t. i. egy *részecske azon keresztből*, melyen a világot megváltó Jézus meghalva a halált

legyőzte. Ezen ezüstkeresztbe kristály alá zárt ereklyét ezen egyháznak a fönt nevezett *gr. Althánn M. Frigyes bibornok és váczai püspök* ajándékozta nemcsak, hanem fényes s igen ünnepélyes menetben 1729. sept. 13-kán hozta is el e templomba, mely is a nagybőjti sz. beszédek, keresztjárói ájtatosságok s a sz. kereszt két ünnepén a sz. misék után az ájtatos népségnek sz. csókolásra szokott oda nyújtatni és ezen két utóbbi alkalommal a szentélybe kitétetni köztiszteletre. — Volt e templomnak egy más igen drága ereklyéje is, t. i. sz. *Fausta* vértanu teteméből nem csekély részecske, melyet midőn *Hitsch Benedek* hitszónok atya itt a sz. *Ferencz* harmadik rendjét elkezdette, az akkor Rómában volt *Horn Jeromos* atyát arra kérte iratilag, hogy a német-ajkú harmadik-rendiek köztiszteletére hiteles okmány nyall ellátott valami sz. ereklyét küldene Vácra, — nyertek e rendi tagok 1746. évben egy dobozba peccsételten és ezt, amint kellett, így érintetlenül, a nmlgú főpásztor távollétében, az ő helynökéhez, *Kaló Ferencz*-hez vitte a nevezett *Benedek* atya a meghitelesítés végett, ki is a sz. széki ülésen ezen drága ereklyét jóváhagyta és a köztiszteletre hitelesítette és saját kezeivel tette a diszes ezüstmutatóba és sz. *Ferencz* bélyegnyomásai ünnepén a konvent körül tartott sz. menet után ünnepélyesen hozta be ezen templomunkba és első volt, a ki a köztiszteletre és áhitatos csókra kitétte és nyújtotta. — Majd *Hoffmann Renátus* atya *Lauchasz Ferencz* püspök és kanonoktól *de Lellis* sz. *Camil* tetemeiből nyert ereklyét hiteles okmány kíséretében, melyet 1761. febr. 29-kén ugyanazon *Renát* atya a nmlgú *gr. Eszterházy Károly* püspökhöz vitt meghitelesítésre, a melyet is ezen évi márczius 2-kán jóváhagyott és a nyilvános kitétel és tiszteletre meghitelesített és az erről szóló okmány az ezen ereklyét magában foglaló diszes mutatóban lön elhelyezve. — Azonban ezen ereklyék hova tűntek el, tudni nem lehet!! . . .

Megjegyezzük itt, hogy a templomi szószék, mely a maga nemében igen diszes mű, 1766. évben több jótévkö adományaiából keletkezett. — A templomban van még a Bold. Szűz tiszteletére két szoborka, mindkettő diszes helyzetben; főkép a lorettói kápolnában levő adventi, nagybőjti és az év egyéb részeiben megfelelő színbe öltöztetve. Ez üveg alatt van s előtte két nagy tartóban ünnep és vasárnapokon gyertyák szoktak égni a jó hivek kegyadományaiából. A másik a *lourdes-i* szoborka a szentélyben, melyet e szerény sorok írója vett Pesten 40 frton s ezt is a jó hivek kegyadományaiából. Ez egy asztalkán áll, mert a falban, hova a barlangot kellett volna idomítani, az abban lévő nagy kő miatt, ezt kívájni nem lehetett. De mégis, hogy a barlang meglegyen, s a nevezett sz. Szűz abban szemléltessék, néhány hónap óta kevés szabad idején esténként, a már föntebb hálás tisztelettel említett *Majer József* püspökuradalmi tisztartó úr, a barlangot művészi ügyességgel készítgeti. — Fölhozzuk itt még, hogy a templom első orgonáját 1729. évben *Orgoványi Imre* Confrater és Syndicus úr csináltatta 100 imperialison. A már

főntebb is említett 2-dik orgonát, mely maig is disziti a templomi kart, 1864. évben *Tegő Izaiás* kolostori főnök javíttatta ki *Péter Károly* nevű budai orgonaművész által 800 frtnyi költségen, mely összeg a kolostor és templomra gyűjtögetett kegyadományokból került ki. Ez a művész egy évi jótállás utolsó napján belopódzott a karba, ott titkon két sipot kilopott az orgonából s ennek egész belszerkezetét alattomban szétszedte s lerakta a padlóra, padokra. Aztán tett jelentést a kolostor főnökénél, hogy az orgonát kijavítani kell, nagyon rossz az, s már sipok is hiányzanak belőle. Azonban gaz tettét e sorok írója fölföldvén, a Syndicus, székesegyházi karmester és a kolostoriak jelenlétében megfeddetett s föladással fenyegettetett. Hogy a bajtól megmeneküljön és az orgona is rendben legyen, 50 frtot kért ennek javításaért, mi neki meg is ajánltatott . . .

8. §. A kolostoritemplom ünnepélyes föláldatása (Consecratio) és egyebek.

Tekintsünk már vissza ezen szentegyház történetében s lássuk annak ünnepélyes fölszentelését, vagyis föláldatását. A rendház főnöke *Gulyás Ignác* atya alázatos kérelmére mlgos és földő *Salbeck Károly* püspök és nagyprépost szívesen elvállalta a templom és három oltár consecrálását, a mely fönséges ünnepélyre a pünkösöd utáni X. vasárnapot (1766. jul. 27.) tűzte ki. E napon reggeli 6 óra körül, előrebocsátva a nagy készüléket, ő mlga megkezdte a föáldást, mely is $\frac{1}{2}$ 11-ig tartott. Miben nem kissé járult közre földő *Wirth Sal. Ferencz* kanonok úr is. Ezen alkalommal a következő három oltár lett consecrálva, t. i. a főoltár, melybe *Mansuetus* és *Patients*, sz. Ferenczé, melybe *Modest* és *Pacifica* és Pad. sz. Antalé, melybe meg *Benignus* és *Blanda* sz. vértanuk tetemei lőnek behelyezve. Ezek végeztével noha jól elfáradva volt ő mlga, mégis az ünnepélyes sz. misét is ő énekelte el orgona és a többi zeneszerek zengeménye közben. A templomi ünnepély után ő mlga vidám jelenlétével a szerzetes asztalt díszítette, nyájas beszélgetésével örvendeztetvén meg sz. Ferencz általa szeretett fiait. — Ezen ünnepélyes fölkenetésre emlékeztet minket a templom falain levő 12 koszorús kereszt, a melyekből kinyuló gyertyatartókoni gyertyák azóta minden főbb ünnepeken meggyújtatni szoktak. — Főlemlítjük itt, hogy ezen évi jul. 26-kán adatott el a régi orgona Czeglédre 100 frton.

A főoltár előtti sorompó egy jámbor váczai lakó által 1730. julius 25-kén illesztetett helyére az ő ájtatos 14 frtnyi költségén. — 1731. márczius 25-kén, ünnepélyes hálaadás és sz. mise eléneklése után, megkezdődött a karisteniszolgálat, földő *Babler Hugó* osztráktartományi kiérdemült főnök és az Üdvözítő szerzettartománya általános látogatója és e tartomány főnöke *Pataky Gellért* parancsára. — 1731-ben a kartámlát (pulpitum) csináltatta *Sári István* vadkerti plebános, a gyászmisei koporsót pedig *Csikós Miklós* váczai lakos. —

1732. október-hóban *gr. Althánn* bibornok ő főmgá e kolostornak 60 kila buzát és 130 akó bort adott alamizsnaképen. — 1735-ben *Rózsa Mihály* váczai lakos a karban csináltatott befestett padokat. — Ugyanezen évben a templom tornya fölemeltetett és betetőztetett; az ács kapott 160 rfrtot, a bádgos a befödésért 450 rfrtot. Ide tudva a bádgosok élelmezését, az egész került 935 frtba. A templom tornya hosszában tesz $8\frac{1}{2}$ ölet; a rézgömb 159 font súlyú, minden egyes font ára 65 dénár, az összes ár tehát 102 frt. A gömb nagysága $8\frac{1}{2}$ akónyi; a kereszt Váczon készült 37 frton, melynek hossza egy öl és két láb. A gömb és kereszt bearanyozására vétetett 42 frtnyi arany. A piktornak a gömb és kereszt befestésére adatott az ő kegyessége folytán csak 10 rfrt. — Ezen új kereszt és gömbnek védnöke volt részben nemzetes *Kállay Imre* úr, a ki is adott 110 rfrtokat. — 1736. január hóban *Csikós Miklós* váczai lakos a főoltárra csináltatott 6 nagy gyertyatartót bearanyozott rézből 45 rfrton. — Ugyanezen évben nemzetes *Vajzer János* csináltatott a sekrestyébe nagy szekrényt befestéssel együtt.

Hogy ezen első torony mikép nézett ki, látható a föntebb említett *Fráter Ferencz* által rajzolt két nagy *Koháry-képen*, melyek egyike a füleki, másik a váczai sz. Ferencz-rendi kolostorok folyosóin diszlik a falra függesztve. Ezen utóbbin a templom és kolostor udvari része is látható ily aláírással: „*Prospectus Ecclesiae et Conventus Waciensis Fratrum Minorum Reformatorum ad Sanctam Crucem.*” Különben ezen nagy kép aláírása imez: „*Excellent. ac Illustrissim. Dominus Comes Stephanus Kohári de Csabragh et Szitnya, perpetuus in Murány, Sacrae, Casareae Regiaeque Majestatis actualis intimus Consiliarius, Colonellus, Inclyti Comitatus Hontensis perpetuus, ac Supremus Comes, Generalis Campi—Mareschalli Locumtenens, et partium Inclyti Regni Hungariae cis-Danubianarum, Confiniorumque ante-montanorum Vice-Generalis, et Fundator huius Conventus. etc. etc. Judex Curiae Regiae. Regnante Augustissimo Romanorum Imperatore et Rege Hungariae Carolo IV.*” — Ugyancsak a kolostor, templom és ennek tornya, mely már 2-dik s e század első tizedében készült, látható azon *Koháry-képen*, melyet *Gyenes Vince* házfőnök a muzeumi eredetiről másoltatott 1850-ben Pesten *Simonyi-ék* által s a kolostor nagy éttermében fölfüggesztette. — A kolostor, templom és torony, mely már harmadik és 1864-ben készült *Tegó Izaiás* házfőnöksége alatt, láthatók a *Walter* ácspllér által 1865-ben tussal rajzolt képen, melyen a kolostor előtti sz. Sebestény-szobor s ennek átellenében a vácziai híres „*Faszl-korcsma*” épülete is látható, a mely az újabb időben lebontatván, annak helyén jelenleg a járásbírói és telekkönyvi ház emelkedik.

Az Isten igéjének buzgó hirdetése eredményezte, hogy ezen templomban 1750—1800. évig számosan tértek vissza, köztök több jeles családból származottak is, Jézus ősi egyházába, mert az ilyen bejegyzettek száma 50 év alatt jóval fölülmúlja a 200-at. Mindjárt

kezdetben is voltak pedig itt megtérések; így tek. Vay Ádám úr kálvinistából katolikussá lett 1728-ban egész uri családjával együtt. Nem is említem azokat, kik koronként e kolostorból a vidékre kijárt sz. Ferencz-rendi atyák lelki oktatása folytán terítettgettek meg, csak azt hozom még föl, hogy évenként bátran tehetni azon töredelmes bűnösök számát 5000-re, a kik a nagy körvidékről és a helyiekből ezen templomban végzik sz. gyónásukat s részesülnek az angyalok eledelében, a fölséges Oltáriszentségben.

9. §. Ezen sz. Ferencz-rendi kolostor első személyzete és egyebek.

Gróf Althánn M. Frigyes bibornok és váci püspök alapító levele minden kútfők szerint 1719. ápril 14-ről van keltezve, a kolostor első, 1719. évben kezdődő naplókönyvében azonban ezen okmány 1716. évben keletkezettnek iratik. — Midőn 1726. sz. Imre herczeg napján, mikép már említők, *Berkes András* segédpüspök és nagyprépost sz. Ferencz kisdéd nyáját ezen rendházba ünnepélyesen bevezette, annak személyzete s hihetőleg az első ez volt: *Csasza Ráfael* elnök, *Tuchinszky Miklós* hitszónok, *Kratoffel Lajos* német hitszónok s *Lipták Dénes* alamizsnagyűjtő. Továbbá: *Heblink Sándor*, *Várady István* s *Wizi András* segéd társak. — 1737. jul. 3-kán a rendtartományi tanács fölhatalmazza a váci házfőnököt, miszerint a váci kolostor temploma részére szerezhethet harangot azon 325 frtokon, melyeket néhai földő váci prépost hagyományozott oly föltétellel, hogy a szerzetnek itt építendő templomában *ker. sz. János tiszteletére oltár* építtessék. És valóban 1737-ben Budán öntetett a nagyobb, 8 mázsza és 37 font súlyú harang ezen fölirattal: „Pro sVa sIbI Innata aDoranDae CrVCI perpetVo DebIta eXIgVa pIetate eX Vera MVnIfI-CentIa FVnDatorIs JeSV ChrIstI ponIt ConVentVs VaCIensIs pro se opVs IstVD In noVeMbrI annI (1737. 23. Nov.) — Ezen harang 1738. ápril. 1-jén áldatott meg s huzatott föl a toronyba. Ezen harangot ékesítik a *sz. kereszt*, *Bold. Szűz*, *sz. Ferencz* és *sz. Dónát domborképei*. Minden mázsája 60 frtba került, koronája a többiekkel együtt 28 frtba. A régi alapokban talált érczanyag három mázsája 105 frtba lett beszámítva. A kolostor pedig *Arbay János* nprépost által kitűzött kötelezettségnek szentül megfelelt, midőn *ker. sz. János tiszteletére* csakugyan állított diszes oltárt, mikép ezt már föntebb az oltárok felsorolásánál is láttuk.

1738. május 13-kán kezdett a rendház építése folytatatni a konyhától a temptomig. Az itteni alapásás alkalmával több sarkophagra és püspöki diszjelekre akadtak; föllelték szinte *Báthory*, *Vác* leghiresebb püspökének sirmárványát és czimerét is, a sarkó egy részéből a nagy étteremben maig is látható mosdó-medenczét készítettek a szerzetesek, a czimer pedig a többi részletekkel a székesegyház sirloltájában látható maig is ott a falban beillesztve. — *Ezen évi aug.*

18-kán alapjából kezdett építtetni a női cseléd, vagyis máskép *sütőház* és a régihez mellékelteni, azon részről, mely a Dunára néz; a szomszéd szücs ugyanis nem akarta tovább az ő területén tűrni a kemencét, melyben a rendház részére a kenyereket sütötték. — *Sept. 27-kén* a mesterek minden munkáikat elvégezték és október 1-jén elkezdődött benne az illetők lakása. — *Aug. 18.* Csikós Miklós váci polgár szerzett egy 80 lat súlyú ezüst-keresztet 112 frton, a melyben őriztetik a sz. kereszt része. — *1739. márcz. 6-kán* a templom előtti téren fölállíttatott a kereszt, melyet egy, előbb az erős vihar által leütött és összetörtnek helyére emeltek föl és amely ugyanezen hó *17-kén* vasallásokkal erősíttetett meg és sorompókkal láttatott el. — A sz. Ferencz gyülekezete készíttette a Bold. Szűz azon szobrát, mely az ujholdvasárnapi sz. meneteken hordatni szokott. — 1741-ben, a már többször említett *Csikós Miklós* Bécsből ezüst-keresztet hozott 60 frton, az u. n. Pacificálét. — Ezen évi jul. 3-kán elkezdődött az utolsó tractus építése a konyhától a templom felé. — 1746-ban építtetett a kolostor városra néző része alatti pince és az új canapa (élelemtár). — 1747. június 13-kán ezen kolostori templomban, mint Pádai sz. Antal napján az ünnepélyes sz. misét *Szappancsi Márton* nagyprépost énekelte, s aztán több más főddő kanonokkal és egyéb váci jótevő polgárokkal megtisztelték a szerzetesek asztalát. Midőn ezen ebéd alatt a kolostori főnök egy szép üdvözlő beszéd után a nevezett nagyprépost ő ngnak a Confráteri-okmányt átnyújtotta, e derék egyháznagy fölkel helyéről, a terem közepén letérdelt és így mondott forró köszönetet a szerzetnek ezen diszrokoni kitüntetésért, a kitűnő férfin ezen nagy alázatosságát a szerzetesek és a jelenvolt 30 vendégek mindnyájan mélyen meghatva szemlélték.

1751-ben bevégezték a kolostornak város felé eső részét, minden belsőségekkel, t. i. szobák, ajtók, ablakok s egyebekkel együtt. — 1754-ben folytatták a kövek kiszedéseit a földből; 2 árkot betöltöttek mészszel. — Kitisztíttatott, földdel megtöltetett és igen csinosan berendeztetett a belső, u. n. virágkert, vagyis a „*quadrum*.” — 1755. márcz. 1-jén a konvent melletti térséget, mely 36 évig műveletlen és mindenképen elhagyott volt, elkezdték kiegyengetni, lehúzogatni, a vele határos árkot földdel betölteni és így e térséget szép sikerrel a jövőben kertetül használtatni. Ezen munkában első napon (ez a szószékről lévén kihirdetve) mintegy 200 szegény váci lakos izzadt, a mely magyar munkásoknak az örök jutalmon kívül, az volt bérök, hogy mindennap enni és egy italnyi bort is kaptak. A kik is ezen munkát, majd 60., majd 80-an dolgozva, 14 alap alatt elvégezték. Ezen munka közben több, nagy, szép, vágott és simított kövek találtattak, ezekből némelyek koporsókat képeztek, melyekben csak koponyákat és csontokat találtak és egy ilyenben selyemruhadarabot. Ez úgy látszik, sirbolt volt a nagy étterem mellett, dél vagyis a nagykert felé, húzódva el. — Ezen évi ápril 2-kán kezdtek

a munkások dolgozni a templom hajóján s e munka tartott sept. kaig, a templom hátralévő teste részére 5, 6 és több öl magas-
ságu alapok emeltetvén. Midőn ezen alapásáskor a köveket kifesz-
gették, egy pinczére, vagy igen erős boltozattal ellátott nagyon régi
földalatti kazamátára bukkantak a munkások s minthogy e boltozat
fölött a templom alapját vezetni kellett, nehogy e nagy üreg miatt, ezen
nagy súlyú épület majdan összeroskadást szenvedjen, benn erős fal
huzatott a boltozatig, ajtó hagyatván ott rajta. Ezen hely igen al-
kalmatos az ellenséges támadások előli menekülésre és a drágább
értékű holmik megőrzésére, ha a konvent pinczéből az udvarra
néző új épületszárny alatt, a falonáti ajtó az egyház felé áttöretik.
Ezen rejthely a portás-fráter czellája alatt van. — Ezen évben elkez-
ték építeni a férfi-cselédházat és az istállókat és teljesen bevégezték
e munkákat 1756. május 4-kén. — Faragott, erős kövekből készített
csatorna huzatott az udvari kúttól be a kertbe, melyen át onnét a
viz ide eresztetett a kert öntözése végett. E csatornának ma már
nyoma sincs. — 1756. május 4-kén elkezdődött a templom építése a
mult évben lerakott alapok fölött. 1757-ben okt. 26-kaig serényen
folyt az építkezés. — Ugyanezen évben a házfőnök folyamodványára,
az építési költségek fődözésére a püspöki város 200, a káptalani is
200 frtot s a különféle czéhek tehetségök szerint adakoztak. — Majd
1758-ban az egyház falai egyik részen tökéletesen bevégezve fölemel-
tettek és a tető fődésére anyagok szereztettek, mely czélra ő nmlga
a püspök a házfőnök folyamodványára 30,000 cserépszindelt adott.
— 1759-ben a templom falai és annak oldalánálí folyosócskák kellő-
leg bevégeztettek, a templom teteje föltétetett, a boltozat és szom-
szomszéd folyosócskák rendbe hozattak, új karzat emeltetett és a
templom belülről kimeszeltetett. A templom néhány ablakja elkészült,
melyek rámaikkal együtt 140 frtba kerültek. — A templom részére
18 pad szereztetett 44 frton. — Febr. 1-én hozatott el Pestről a
két harangocska, melyek egyike, a nagyobbik, a konvent portájánál
alkalmaztatott s 10 fontnyi súlyu, fontja 12 garas; a másik, az u. n.
„*Capitularis*,” 5 fontos. Mindkettő öntetett az elrepedt régi harang-
ból, ennek anyagát fontonként 8 garásával számítván a harangöntő.
— Tek. *Magócsy János* úr az építkezésre 140 frtot ajándékozott és
az anyagok behordására 4 bivalyt, melyek őszkor eladattak. — Ugyan-
ezen jötevő költségén rajzoltatott Pesten sz. Anna oltárképe.

10. §. Egyéb a kolostort és templomot illető tárgyak létesítése.

1766. évben ismét elrepedt a kisebb harang és egy helybeli lakos
által az 59 fontos harang újraöntetni határoztatott, de a kolostor
nagy jötevője, *Magócsy* ur a maga költségén megtoldotta e harang
leendő súlyát 11 fonttal, úgy hogy az 70 fontot nyomna, mely aztán
a rátótival együtt *Salbeck* segédpüspök által fölálдатott s helyére

fölhuzatott. A harangöntő az ő gaz ravaszágával ezen öntésnél becsületét teljesen elvesztette. — Ezen évben többek jótékony adományából fölállíttatott 300 frton a szószék, befestés nélkül. — 1767-ben szereztetett a karfolyosón elhelyezett óra 60 frton, mely 1807. évben Nagy Elek órás által becséréltetett és még maig is igen jó szolgálatot tesz a hiveknek és kolostoriaknak jó hangú ütése által. — 1768. évben két faszobor, t. i. egyik a szenvedő Üdvözítőé, a sz. Ferencz oltárától balra, másik a fájdalmas szüze sz. Antal oltára mellett jobbra, *Licanti* nyugalmazott tábornok költségén állíttatott föl a templomban. — Az Üdvözítőnek egy ily faszobra a templom fő-bejáratánál balra is van fölállítva. Őszkor a kolostor kerítésére beszereltettek az anyagok, t. i. a mész Keszegről, a kövek pedig Visegrádról hozattak le a vizen.

1769. évi áprilhóban elkezdetett a kolostor udvarának kerítés-építése a rendháztól és a mély árkok fölött erős alapok huzatván, szerencsésen bevégeztetett. — Ugyanezen évben a *sütőház* területén, kelet felé, erős anyagból különösen szilárd alapok vettetvén, égetett téglákkal bekerítették és erős kapuzattal megerősítették. — 1771. évben a kolostor kertje a Duna felé, ennek kiáradása ellen, a területen kifeszített és kiszedett kövekből emeltetett egy ölnyi magas kőfal által kezdetett megvédelmeztetni, mely erősítési fal a következő 1772. évben már két ölnyi magasra emeltetett föl s jelenleg megüti az 5 ölnyi magasságot. — A templom homlokzatára vaskereszt tétetett föl. A karzat, a kolostor alsó és felső folyosói kimeszeltettek, valamint a sütőház szobái is téglákkal kirakattak. Egy 60 akós hordó Petényben csináltatott és a pinczében elhelyeztetett. — Ntdő *Soós Pál* tartományi főnök parancsára ezen évben, augusztushóban, megvettetett a *posztógyár alapja*, mely 4 hó alatt annyira kiépítetett, hogy aztán a gyártáshoz fogni lehetett. E gyárban a Bold. Szűzről nevezett szerzettartomány részére is készítettek rendöltönyökre való posztót. Az újabb időben *Pravotitzky Paschál*, *Adámcsik Frigyes*, *Turóczyk Nep. János* és *Majer Protáz* rendi segéd társak voltak e gyárban a foglalkozók, kikből még csak ezen utolsó él a kaplyoni kolostorban, a többiek mind hajlott korban mulván ki az Urban. Midőn a rendtartományi főnökség belátta, hogy a világi gyárakban készült posztó jobb és jutányosabb is, ezen szerzeti posztógyárt beszüntette és azon idő óta az épület raktárul szokott kiadatni bérbe.

11. §. A kolostor és templomra vonatkozó egyéb dolgok.

Császa Ráfael házfőnök 1727. jun. 28.-kán így ír a váci sz. székhöz: „Mlgos és földő uraknak és az egész idő sz. székek: „Isten segítsége folytán oly gyarapulásnak örvend a mi építkezésünk, hogy a mi seráphi hivatásunk szerint, nemcsak önmagunknak élni, hanem másoknak is használni képesek vagyunk. Tehát ezen hivat-

kozásunkra támaszkodva, a legközelebb mult hó 11-kén a szerzet-tartomány káptalanilag egybegyült főtdő tanácsa, a szécsényi kolos-torban elhatározta és rendelte: „*Vasár- és ünnepnapokon az isteni szolgálatok megtartassanak, az Isten ígéje magyar nyelven hirdetessék, az erények terjesztessenek és a nép vétségei kiirtassanak.*“ Minélfogva a legmélyebb alázattal járulok a tdő sz. szék elé, a legbensőbbben esedezve, miszerint a főnt említet ténykedések gyakorlására időt és órát, midőn a sz. beszédeknek nálunk tartatni kell, kitűzni méltóz-tatnék, hogy erről az én rendtartományi főnökömmnek irhassak. — Azon-fölül ezennel alázatosan esedezem ugyanazon tdő sz. széknek, misze-rint sz. *Ferencz atyánk kordaviselő-testvérületét* ezen Vác városában megerősíteni kegyeskednék, a melyre nézve két év előtt a főtdő tar-tományi főnöktől fölhatalmazást kaptam, hogy abba alkalmas egyé-neket fölvehessenek és őket kordával átövezhessem, aminthogy már az idáig abba fölvétettek és átöveztettek 180-an. Melyek is hogy mind az Isten nagyobb dicsőségére legyenek, kegyes választ várandó va-gyok.“ (Ld. a püspöki irattárban. Remeke a legfinomabb parány-írásnak.)

Ezen kérvény elolvastatván, a szokott módon intézendő vasár- és ünnepi sz. beszéd tartására a délutáni egy óra tűzetett ki. A kordaviselő testvérület szabad föllállítása és előmozdítása pedig megengedettetik. Kelt az 1727. jul. 4-kén tartott sz. széki ülésen. — *Pataky Gellért* rendtartományi főnök Eperjesről 1728. decz. 26-ról hivatalos látoga-tása alkalmával a vácsi nagypréposthoz menesztett iratában előbb megköszönvén az itteni építkezés körüli buzgalmát, azután előadja, hogy a kőmives-mester a második emelet építése folytatásánál (ez egy haszontalan munka volt, mely teljesen bevégezetlen maradt maig is és az üres ablakokon át beható viharok csak rongálják az épüle-tet!!) munkájaért sokat kért és hogy eddig is már nagy kiadások történtek. Azért azt tanácsolja, hogy, ha a sz. széknek úgy tetszenék, mint a melyre az építés előmozdítása bizva van, a kőmives-mester, ne naponként fizetessék, hanem átalában, így kevesebbe fogván az ke-rülni s ha az eddigi kőmives-mester így vállalkozni nem akar, szer-ződjenek másikkal. — Azonban, ugyanezen rendtartományi főnök 1729. jan. 11-kén *Homonnán* szintén visitatioi alkalommal kelt leve-léből kitűnik, miszerint megnyugszik a mlgos főpásztor azon akarátán, mely szerint a kőmives-mestert ezután is, az építés folyama alatt naponként kívánja fizettetni. E levél elején szépen kiemeli a főpász-tornak a szerzettartomány iránti különös buzgalmát, szeretetét és hajlamát, főkép az építettnei kezdett kolostor körüli szilárd gondos-kodását, s azért maga, valamint rendi társai nevében forró köszönetét nyilvánítja.

1760. jun. 13., mint paduai sz. Antal napján, mlgos és főtdő *Salbeck Károly* fölszentelt püspök és nagyprépost úr végezte az ün-nepélyes isteniszolgálatot. — E nap esti 7 órakor jött először a ko-lostorba gr. *Eszterhazy Károly* vácsi püspök ő mlga, főtdő *Damián*

János kanonok és egy szolga kíséretében. Megdicsérte az épületet, főképen annak homlokzatát és annak kiválasztásában az ősök gondoskodását. Midőn pedig a felső karba, mely a Dunára néz, fölment és a lépcsőkhöz közeli első ablakon kitekintett volna, a fölséges kilátásban gyönyörködve mondá többször az említett kanonoknak: „*A mi őseink okosabbak voltak a kilátás megválasztásában.*“ Mire *Blahó Vincze*, a kolostor tudós főnöke megjegyzé: „*Mlgos Uram! Disperse-runt, dederunt pauperibus.*“ — Mosolyogva válaszolá erre a püspök ő mlga: „*Et iniustitia eorum manet in seculum seculi.*“ Azután is gyakran tévé azon nyilatkozatot, miszerint szerfölött fájlalja, hogy ezen egykori püspöki helyet az ő elődei a szerzetnek adták oda. — 1761. márcz. 14-kén az asztalos Fráter által készített benső porticus a templom bejáratánál elhelyeztetett. — *Ápril 1-jén* azon intézkedést tette a püspök, hogy minden szerzetes áldozárok azon betegek-nél, a kiket szentségekkel elláttak, neveit, korukat, lakásukat, hozzáadva az intézőnek nevét is, följegyezzék s ezen lajstromot hetenként kétszer, t. i. kedden és pénteken az ő városuk plebánosának bemutat-sák, ez pedig azt a püspök elé terjessze. A kolostorfőnök kérelmére azonban, ápril 29-kén megengedte ő nmlga, hogy hetenként hát csak egyszer történjék az említett módon azon lajstromnak beterjesztése. — *A nagyoltár*, melynek darabjai szeptember óta szétszórva feküdtek, ezek öszszeszedettek, ápril 9-kén a helyi asztalos *Regele József* és segédei által, ápril 17-kén aztán fölállíttatott. *Hebenstreit József* pesti szobrász által, segédei közreműködésével kezdette a szobrokat fölkalkalmazni ápril 20-kán és befejezte ápril 22-ki éjjelen. Az oltár-lapra a fölszentelendő kő május 6-kán fölhelyeztetett. A pictor által némely képek megtisztíttattak, valamint a szobrok is és befestettek.

1761. ápril 24-kén, az új szerzetes, u. n. nazarenus intézet, két tagja volt e kolostorban szállásra elfogadva, t. i. *Weiskircher Lőrincz* clericus és *Khuntner Leopold* rendi segéd-társ. Ezek Bécsből Egerbe voltak költözendők, bot, kalap, lábbeliek, minden utravaló nélkül, tunikába öltözve, cseresznyeszínű kötéllel körülövezve. Ők Bécsben heten voltak; de mivel a királynő őket a városból kitiltotta és *Ter-gutumba*, ha nekik tetszenék, utasította őket, az ő alapítójok, *Varela János* atya, (a ki 1759. decz. 7-kén Váczon volt), rendeleti iratánál fogva őket különböző helyekre küldte. A nevezetteket pedig Egerbe szánta. A rendeleti irat az illető dispositio elején ez volt: „*A ná-zárethi Jézus a mi menedékünk.*“ — Midőn a püspök új templomot kezdett építtetni, a közeli temetőt betiltotta és öszszzehivatván a várost, egy nap a Rókuszkápolna-tért körülásatta, és temetőnek alkalmaztatta ápril 13-kán. Ezen temető megszenteltetett ápril 18-kán *Benzoni Lipót* felvárosi plebános által. — *Sz. kereszt föltalálása ünnepén* a lauretomi kápolnában reggeli 6 órakor mondatott az első sz. mise, mely kápolnának rostélyait és falait befestette *Tóth János* váczí senátor és confrater, a ki egyszersmind a lauretomi Bold. Szűz szobrát, ennek ruháját és az oltári készletet is fődözte istenes költ-

ségével. Továbbá a Lauretom előtti kriptát, melynek nyitányára két nagy faragott kő alkalmaztatott, a kolostor csináltatta ápril 14-kén.

1767. márcz. 11-kén a httö-tanács utján, a kolostor, Ő Főlsége ezen intézvényét vette, a bibornok ő főmagasságához intézve: „Főtdő, főmgü, a sz. r. e. bibornoka! Főnt említett ő főlsége, a httö-tanács utján ezeket rendelte legkegyelmesen teljesíttetni. És ugyan: 1. Mostantól fogva ezentúl semmi földesurak vagy megyés főpásztoroknak sem legyen szabad, bármely jóváhagyott vagy országgyűlésileg beczikkelyezett szerzetnek együletét az ő uradalmaiba vagy megyéjébe befogadni előleges királyi beleegyezés nélkül, annál kevesbbé a más-honnét jött, vagy idegen társulatokat, bármely magán kegyelet ürügye alatt befogadni. — 2. Hogy minden ezen országban lévő kéregető rendek házainak alapítványi levelei, a melyek főnvannak, hiteles másolatban, azok utján fölterjesztessenek. Ahonnét kitudni lehessen azon alapítvány minőségét, hogy t. i. ki és mily alappal, mily célból, mily kötelezettséggel és mily számmal alapította a helyi szerzetes családot? Amelyek előrebocsátása után, minden megyés főpásztorok ezen királyi hított-tanácsot az iránt értesítsék, hogy t. i. a kolduló rendi egyes szerzeti családok minden egyes konvent-vagy székházban, hány szerzetes egyént (áldozárok, ujoncok, rendi segéd társak stb.) foglalnak magokban? Vajjon a kolduló-rendek minden egyes házaira kiszabott számú szerzetesek elkerülhetlenül szükségesek-e mind? És végre, tekintve a helyeket és körülményeket, a jövőre nézve hány szerzetes személyt tartanának lelkiismeretök szerint szükségeseknek minden egyes ily rendházra nézve.“

Ennek folytán a helyi sz. Ferencz-rendi kolostor főnökének is meghagyatott, miszerint e mai naptól számítva 14 nap alatt, ezen kir. intézvény következtén, a teendőket megtegye és a püspöki sz. szék irodájában a rendbe szedett aktákat bemutassa. Kelt Váczon a püspöki sz. szék üléséből 1767. márczius 11. — Mely parancsra a helyi sz. Ferencz-rendi kolostor ilyképen válaszolt: „Mígos püspök ur! és az egész tdő sz. szék! Az ő királyi főlségének, a kir. httö-tanács utján, a sz. Ferencz-rendi váci kolostort illetőleg kiadott intézvénye folytán, a legmélyebb alázatossággal betérjesztett kimutatás honi nyelvünkön így szól: I. *Mily alapon hozattak be a szerzetesek?* A veleszületett és eszményi jóságánál fogva VI. Károly szerencsésen uralkodó római császár kegyelméből, *gróf Althán Mihály Frigyes*, váci püspök, a sz. r. e. bibornokának legalázatosabb és gr. *Kohári István* egykor a m. kir. udvar mindig hűséges birájának legkegyesebb és legbuzgóbb esedezése folytán 1719. évben ezen püspöki városba mint érdemetlenek bevezettettünk. Főkép azon alapon, hogy azon időben, midőn ezen Magyarország az ottomán zsarnokságnak, tudniillik a keresztény név kiengesztelhetlen ellenségének igája alatt nyögött, azt tűrni kénytelenítettvén, a kath. hit főntartásában mindig erős és rendithetlen volt, mint a királyi okmány is kegyesen bizonyítja, az Udvozító rendtartománya, és kitartóan megmaradt minden-

koron az Isten és király iránti hűségben és azután is egész maig az ő királyi fölsége melletti hűséget életével és vérével, ha kell, megőrizni késznek nyilatkozott . . .

Amiért, hogy a kegyes királyi parancsnak hiven eleget tegyünk, a mi váczí konventunkat a legalázatosabb alávetéssel ezennel a vizsgálat alá bocsátjuk. — II. *Ki alapította, mily számmal, mily czélra, és mi a rendi tagok száma?* — Ezen konvent alapítója volt az ajtatos emlékü *gr. Kohári István* ur ő nmlga, egykor a királyi kuria bírāja, ki a szerzetes atyák és testvérek számát nem határozta meg, a kinek és *gr. Althánn*, a sz. r. e. főmgu bibornokának s a főntemliteteknek legalázatosabb folyamodványára, a régi vár helyére bocsátattunk oly végből, hogy az Istennek szolgáljunk nappali és éjjeli imáinkkal a keresztény fejedelmek közötti legkívánatosabb egyeséggel és békével, a mi hivatásunk melletti czállal, a mely abban áll, hogy mindenki erőnyekkel ékesített és végre örök boldogsággal jutalmazandó lelkét az ő teremő Istenének kegyesen és áhitatosan adja vissza, amiért szüntelen és a lehető legbuzgóbban a királyok királyát és uralkodók urát kérjük. És azon végből is, hogy *a lelki szolgálatokban a keresztény népnek segítségére legyünk*, a kik vagyunk számszerint 18 áldozó-papok, 6 rendi növendékpap és 8 rendi segédárs.

III. *Mi az alapítványt illeti:* Ezt *gr. Kohári István* tette, a miben, hogy mily hátrányt szenvedtünk, nagyon jól tudja a tdő káptalan, a melynek ügyessége minket kegyesen támogatott, és a mostani időben is, hogy ezt tapasztalni fogjuk, azon nem kételkedünk. Ezen, a nmlga alapító gróf ur bőkezű és kegyes, 15,000 frtnyi sz. alamizsnájának a bécsi bankban lévő tőkéje után huzunk 100-tóli 4. perczentet s tartjuk fön magunkat, segítve a konvent egyéb szükségein is. Így aztán, s ide járulván a mi sz. szabályzatunk, melyet ünnepeyesen fogadtunk, ezen konventban, az Isten nevében, a Krisztus hiveinek segítségére, a mindenható Isten sz. szolgálatára, és ő fölségeik mindennemű jóllétére folytatjuk esedezéseinket és szüntelen kérjük a jóságos mennyei Atyát.

Ezeket a httö-tanács kegyes parancsa és a mi váczí tdő sz. székünk rendelete folytán a legalázatosabban és lelkiismeretesen adtam elő. Kelt Vácson 1767. márczius hóban."

12. §. Telek József házfőnök bizonyítványa és egyebek.

Ezen kolostori főnök 1770. okt. 4-kén megismeri, miszerint azon 200 sz. misét, melyekre a főmgu herczeg és bibornoktól Bécsből ezen évi augusztus hó elején a megfelelő díjak megérkeztek, a kolostor áldozárai által elvégeztette október elejeig. Majd ezen fontos ügyben irt ugyanezen házfőnök az illető megyés főpásztornak: „Mivel hozzájárulván főmgod kegyes beleegyezése és egyszersmind pártolása, a mi egyházunk ellenébeni, ennek disztelenítésére álló ház, hajdan a sz. Ferencziek székháza, már egészen szétrontatott, és az

üres telek áll már csak, bensőleg kérjük főmgodat, miszerint a mi részünkre, az ideengedett telekre nézve az adományzási iratot kegyesen kiadni méltóztatnék; a melynek erejénél fogva: I. a templom közéletbeni keresztet oda helyeztetni; 2. kitüzött napokoni sz. menetet oda vezettni lehessen, és III. ezen konvent szerzetesei az utókornál magukat igazolni képesek legyenek, kimutatván mindeneknek, miszerint ezen teleket épen nem alattomosan, hanem a földesur törvényes beleegyezésével nyerték, így jutván az egyház előtti térhez. Ezen legkegyesebb kedvezésnek, a legjobb Isten, kinek tisztelete itt szemléltetik, lesz bőséges megjutalmazója; a kit is mink főmgod jóléteért állandóan kérni fogunk. A sz. Ferenczrendi váczai kolostor atyái és testvérei. (Bemutattatott 1770. nov. 6-án. Mint a föntebbi, ez is *Telek házlfönök atyának csinos írása.*)

A sz. Ferenczrendi ezen váczai kolostorról 1771. évben a nmlgu httö-tanácsnak ezen értesítés terjesztetett föl. A tdő sz. szék által e kolostor főnökéhez áttett két pontra felelet: I. Megfelelő alapítója ezen váczai konventnak épenséggel nincsen; de a király és gr. Altháwn bibirnok ő főmga helyet kegyelmesen adván, gr. Koháry István egykor a kuria bírāja, följajánlott részint az épületre, részint a szerzetesek élelmezésének segítségére 30,000 frtnyi összeget, melyből a bécsi bankba betétetett 15,000 frt. járván érette évenként 4%-tes kamat, vagyis összesen egy évre 600 frt. Azért is ezen konventra a szerzetesek száma nem lett megszabva. Kezdetől fogva pedig az ellátás, részint a kéregetés, részint misedijak, részint meg az alapítványi összeg utáni törvényes kamat segítségéből történik. II. Ezen konventban jelenleg tényleg 29 szerzetes van, a kik misedijakból, a 600 frtnyi törvényes, ez alapítványi összeg után esedékes kamatból tartatnak fön. Más tőkepénzek, a fön említett alapítványi összegben kívül, még eddig ide nem járultak. És ezeket a kegyes parancsra hiven előadván, vagyok a tdő püspöki sz. székeknek 1771. decz. 17-kén legalázatosabb szolgálja és káplánja: Muhoray Ferencz, sz. Ferencz szigorubb tartályu szerzetebeli testvér, akkoron a váczai konvent gvardiánja.

Ezen konventról lássunk még egy másik értesítvényt is: „Mlgos és fődő urak és az egész váczai püspöki sz. szék! A nmgu m. kir. httö-tanács kegyes intézvénnye és a tdő váczai püspöki sz. szék parancsa folytán, és a hozzám áttett ferenczrendi állapotunkat érdeklő pontokra, a következő, lehetőleg őszinte és hü értesítést teszem, és pedig: Az I-re. Azon helyek és falvak, melyekben ezen váczai megye területén sz. alamizsnát gyűjteni szokunk, ezek: Vác, Hartyán, Duka, Szilágy, Kis Némedi, P. Hatvan, Zsidó, Domony, Ujfalu, Szada, Sz. Miklós, Bottyánka, Csomád, Rátóth, Szöd, Verőcze, Nógrád, Szende, Berkenye, Jenő, Berinke, Tolmács, Rétságh. Bank, Szántó, Nőtincs, Berki, Berénke, Becske, Berczel, Szécsénke, Csövár, Guta, Acsa, Tóth-Györk, Kövesd, Legind, Nezsza, Alsó- és Felső-Sáp, Alsó- és Felső-Petény, Keszegh, Pencz, Rád, Kosd. Ezen helységekben a szokott

alamizsnát természetben szoktuk kéregetni, és amennyire a gyűjtőgető atyák és testvérek előadásából följegyezhettem, *a folyó évben begyűlt természetiben ennyi alamizsna*: 359 akó bor, 249 pozsonyi mérő gabona, 138 pozsonyi mérő zab, 243 bárány; körülbelül 400 szárnyas; 75 iteze vaj, mintegy 500 tojás, vagy 116 font sertéshus. A II-ra nézve: *az egész tartományt illető tőkepénz tekintetében*, annak sem mennyisége, sem a hely, ahova kiadva van, előttem tudva nincs, azért erről feleljen a földő tartományi főnök. A III-ra nézve: ezen konventban tényleg összesen 33 szerzetes egyén van, a kikből áldozópap 20, növendékpap 6, segédhárs 7. És noha ezen szám fölülmulja a httö-tanács által 1770-ben kiszabott mennyiséget, de annyiaval más konventekben kevesebb van, minthogy ide *a legujabban állított posztógyár miatt* több szerzetest kelle rendelni. A IV-re: ezen konventban van *fegyház* (domus disciplinae), a melyben a rendetlenkedő szerzetesek, főképen a kik a sz. szabály lényeges fogalmai ellen vétének, sanyargattatnak egy ideig, a vétség minősége szerint, a szerzet rendelmenyei szerint, és pedig hetenkint háromszor, a penitentia napjain, kenyéren és vizen, a többi napokon pedig étkezesök olyan, mint a többi szerzeteseké. Az V-re nézve: a közalamizsnából, melyet ajtóról-ajtóra menve gyűjtögetnek, mit ad valóban e rendház minden egyes szerzetes személy élélme, ruházata és szobája fölszerelésére, bizonyos összeget megállapítani nem igen lehet; de amint a számadókönyvből következtethetni, 2475 frt költetett el általában a szükséges dolgokra, melyek a kéregetésből nem voltak előállíthatók. A miből a kivetés szerint minden egyes egyénre 75 frt esik. Nekünk szüleink vagy rokonaink mit sem adnak. Kelt 1775. évben.“

Majd a váci kolostor főnöke azon tőkékről, melyeket e rendház 1775. évtől kapott, a mlgos és földő püspök és nagyprépost urhoz adott értesítőt. A nmlgu m. kir. httö-tanács kegyes parancsára és a hozzám áttett pontokra, a következő sorban felelek: Az I-re: ezen váci konventunk kapott 600 frt alaptőke-összeget. A II-ra: ennek terhe az, hogy míg a konvent 6%-et kap, évenként 30 misét keli végeznie. A III-ra: 500 frtnyi alapítvány tétetett földő Szikora Miklós váczegyházmegyei pap által 1776. május 19-kén. Korossy Ilona, nemes és nemzetes Gyárfás Elek neje egykoron, 1777. jul. 5-kén hagyott 100 frtot. A IV-re: ezen egész összeg elhelyezve van a mi rendünk váci posztógyarában, az apostoli syndicus tekintélyénél fogva. Az alap biztos. Ezen összeg sehol sincs betáblázva, hanem marad a syndicus által készített hiteles szerződévény mellett. Minden misére esik egy rforint. Kelt Vácson, 1780. febr. 22-kén. Kőrössy Bernárdin akkoron gárdián.“

A helyi sz. Ferenczrendiek 1723-ban nyerték első izben a tdő váci sz. szék által részökre kijelelt kéregetési területet ezen egyházmegye területén. Ez részökre 1777. évben ismét megerősítettett.

13. §. A sz. beszédek rendjére vonatkozó észrevételek és egyebek.

„Mlgos püspök, földő kanonok urak és az egész sz. szék, legtiszteltebb előjárók! A tdő sz. szék legbölcsebb indítványából ezen következmény látszik kifolyni: 1. a mi egyházunkban lehet 9 órakor német egyházi beszéd; 2-or 8 órakor magyar; e beszédek ugyanis az ugyan ilyen nyelvű beszédekkel nem jönnek össze. Nem is látszik elhalasztandónak a magyar beszéd d. u. 3 órára az u. n. „*Exhortatio*“ helyett, részint, mert ez havonként csak egyszer szokott tartatni, mind a magyarok, mind a németek részére, és azoknak is csak, a kik a testvérületekben léteznek; /részint pedig, mivel nem lehet remélni, hogy a délutáni 3 órai magyar beszédre valaki megjelenjen, főkép a téli és nyári időben. — 3. Szintén nem látszik a tdő sz. szék tervének megfelelni, ha az ádventi időben az elénekelt „*Roraté*“ után tartatik nálunk a magyar beszéd, a mint ez már szokásban van; ugyanis ezen prédikáció is vagy kevés, vagy épen semmi hallgatóra sem talál, minthogy a sz. Domonkos-rendieknel, 7 órakor van a sz. beszéd. Azonkívül a hívő nép, ha másképp történnék, inkább haza fogna menni, mint egyik templomból a másikba közvetlen az Ur igéinek hallgatására. Egyébiránt ezen előterjesztést nem is tekintve a tdő sz. szék legbölcsebb ítélete és legokosabb rendelkezésének a legalázatosabban és legszívesebben továbbra is alávetve magamat, maradok stb. Váczon, 1784. okt. 30-kán. *Károly Kornél* testvér, akkora gvárdián.“ Ugyanezen házfőnök 1785. aug. 7-kén, az isteniszolgálat rendje fölött ismét betérjesztette véleményét ugyanazon tdő sz. székek, melynek ezen évi aug. 13-ki ülésén olvastatott az föl.

És most lássunk itt egy különös esetet! Pestvgye 1785. ápril 16-kán tartott üléséből, a váczi sz. Ferenczrendiek főnökét, a helvét-hitvallásuakra nézve tett sérelmes szavaiért, mellékelve a bizonyítványt, a váczi megyés főpásztor *Zerdahelyi Gábor* segédpüspökéhez menesztett iratában megfeddetni kéri. (Olvastatott a sz. széki ülésen 1785. ápril 21-kén, 3 sz.), és erről aztán tudósittatni kíván. E bizonyítvány így hangzik: „Alulírott adom tudtára azoknak, a kiket illet, miszerint *Tar István*, Pestmegye *Gyón* helységéből eredett, 11 évig az ősi római kath. hithez tartozott, *aztán apostata lett*, a sz. Ferenczrendi atyák váczi konventjében, a kir. rendelet tartalmánál fogva, két heti időtartamon át hallgatta a hitelemzést; de hiába lett minden oktatás, hasztalan fáradoztak a hitelemzők, *a mennyről, Istenről, az örök üdvösségről lemondani és a Kálvin-féle eretnekségben makacsul és megátalkodva meymaradni akart*. Kelt Váczon, 1785. márcz. 28-kán. *Károly Kornél* atya gvárdián mk.“ — Az aláhuzott szavak azok, melyekről az említett vgyei gyűlés levelében iratik: „Hogy mily gunyoros (sarcastica) szavakat írott bele a helvét hitvallásról e bizonyítványba, Mlgod tudni fogja a legjobban, hogy a türelmi kegyes rendelet az ilyen sértegetéseket mennyire tiltja; annálfogva

e tény méltó kijavítására és annak tudtunkra adására ezennel föl-kérjük Mlgodat, pesti közgyűlésünkől, 1785. ápril 16-kán. — Lám már ekkor mily nebántság-virág volt Kálvin ő kegyelmének Genfben csinált magyar hite!

Gr. Althánn M. Frigyes 1727. ápr. 18-kán, azon ügyben, hogy a vádaskodó szerint, a váci sz. Ferenczrendiek az ő épületüknél a kellő határokat átlépték mások sérelmével, a váci püspöki sz. székhöz így írt: „Mlgos és földő, ntdő és nemzetes urak! Értésemre adták nekem az én váci tiszteim, miszerint az ottani sz. Ferenczrendiek. az egyház és konvent részére, nemcsak minden tért, ami a várbán volt elfoglaltak, hanem egyszersmind annak területét, vagyis környeztetét, némely lakók sérelmével, a nevezett váron túl is kiterjeszteni merészkedtek. Minthogy pedig nekem genosz dolognak látszanék lenni, hogy egyvalaki másnak kényelmeért, szükség nélkül, valami kényelmetlenséget szenvedjen, föntczimzett uraságaitokat ezennel megbizandóknak tartottam, miszerint haladék nélkül szemügyre vegyék a Ferenczrendi atyák fönt nevezett épületét, ennek kiterjedését és környékét, és ezen helyszíni megvizsgálás megtörténvén, arról rendes értesítvényt küldjenek nekem, azon külön kifejtéssel, hogy a váron túl folytatott ezen terület meddig terjed ki tulajdonkép, és főképen, hogy a váci lakók közül valakinek ezen kiterjeszkedés folytán nem okoztatik-e valami sérelem, vagy tényleg nagyobb mérvű alkalmatlanság? Mely értesítést a legközelebbi alkalommal elvárom, és föntczimzett Uraságaitokat lelkemből az isteni ótalomba ajánlva, maradok *Nápolyban* 1727. ápril 18-kán őszintén kedvelője és mindenkor jóakarója fönttiszteit uraságaitoknak: *Althánn M. F.* bibornok, váci püspök. (Ld. az urad. irattárban.)

Hogy mit válaszoltak a megbizottak a teljesített helyszíni vizsgálat után, tudni nem lehet; mert a püspöki irattárban s a kolostori illető jkönyvben ezen ügyre vonatkozólag mi adat sem fordul elő. Hihetőleg a vádaskodás alaptalannak bizonyult be.

Lássunk itt egy szép adatot a váci hivek sz. buzgalma és forró áhitatosságára nézve a sz. kereszt iránt. *Stészel Pál*, *Ehn József*, *Mihalkovits István*, *Gavaldik Pál* s a többiek 1788. febr. 6-káról Mlgos *Zerdahelyi Gábor* püspök és nagypréposthoz folyamodtak azon alázatos kéressel, hogy ámbár az isteniszolgálatban tett változás és új rendelés szerint a több ajtatosságokkal, az ujhold-vasárnapokon ekkorig gyakoroltatott sz. kereszt-utnak nyilvános gyakorlása is megszűnt, ők mindazonáltal az említett püspöki helynökhöz alázatosan folyamodnak, hogy ezen új rendtartás mellett is annak megtartását nekik megengedni kegyeskednék, miszerint így a *Tisztelendő P. P. Franciscánusoknál* reggeli 3 órátajban, ők maguk, a felső- és alvárosiak, az Üdvözítő szeretetétől indittatva, az ő keserves kinszenvedését és sz. halálát buzgó és alázatos elmélkedésükkel gyakorolhasák bevett szokásuk szerint, legalább ezen sz. böjti napokban, ezen és a következő években is. (Olvastatott az 1788. febr. 7-ki sz. széki

ülésen.) — E folyamodvány hátirata nyelvünkre téve így szól: „Ezen kérvény a sz. Ferenczrendi atyák váczai konventjének ntdő gvárdiánjval közöltetik a végre, hogy az itt bent foglalt, „kereszt-ut“-nak nevezett ajtatosságról körülményes értesítést adjon, főképen, hogy mely órában, és mikép gyakoroltatott az eddig a konvent templomában. Kelt és kiadatott Váczon 1788. febr. 8-kán.

Ennek folytán ilyen tudósítást tett a felszólított gvárdián: „Főtdő kanonok ur, legkegyesebb Uram! Tegnapi napon alázatosan kijelentvén, hogy a tényleg folyamodók, csak a legközelebb elmúlt évben, a mi templomunkban, a lefolyó sz. nagybőjt minden köznapján, a reggeli 5 órától 6-ig, a sz. keresztutat ajtatatosan és példásan gyakorolták légyen. Most pedig hozzáadotván az, hogy az említett könyörgők egyikének előimádkozása mellett, ketten éneklik az „*Alla a keserves anya*“ éneket, ők maguk, valamely áldozár segítsége nélkül, és a ciboriummali ünnepélyes áldás mellőzésével is, végeznek ez ajtatosságot. Végre világosan kijelentem, miszerint a könyörgők velem előltt folyamodványán kívül, azok az ő visszaállíttatni kért áhitatosságukról velem nem is beszéltek, sem pedig annak módozata, órája és akarataukról velem mitsem közöltek. Alázatosan kérem hát, miszerint minden általam kívánataakra nézve a folyamodók bővebben nyilatkozzanak. A ki többiben stb. Váczon febr. 9. 1788. *Laczkóczy Mihály* atya m. k.“ (Ld. a parochiák vegyes aktái között). — Utóbb a keresztuti ajtatosság gyakorlása megengedve lön a reggeli 5–6 óra között, melyet az utóbbi iőkben *Janiglós* nevű szűcs vezetett sok sok éveken át, utána pedig *Valenti Pál* szintén jó ideig. Ennek elhunytá után pedig egy jó lelkű nő teljesíté a mult nagybőjttön át e szent szolgálatot; de fájdalom, már csak igen kevesek jelenlétében!!

A szegény ügy 1782-ben rendeztetvén, a koldusok beosztattak, hogy mely napokon, melyik templom ajtajában üljenek az alamiznaggyűjtés végett; ezen sz. Ferencz-rendi templom főbejáratánál kedd- és péntekre lőnek utasítva. — A városi tanács észrevéven, miszerint a munkás nép, főkép a napszámosok, nem tudván reggel az időt, késlekednek a munkában és így sok kár merült föl a lakosságra nézve, folyamodott 1816. jun. 18-kán a püspöki hatósághoz, miszerint a nyári időben a hajnali-harangozás 4 órára rendeltetnék. Minek folytán ezen évi jun. 18-kán a sz. Ferencz-rendieknek is azonnal tudtúl adatott, hogy ezen évben a következő naptól fogva, a jövőre nézve pedig egész nyáron át hajnali 4 órakor történjék a harangozás. (A városi tanácsesali akták. 351. sz.)

14. §. Sz. Ferencz kordaviseelő gyülekezete, és a német és magyar III. rendieké.

E nagy rendalapító u. n. kordaviseelő gyülekezete, úgy látszik, e kolostor keletkezésésének első éveiben megalapítva lön; mert már

1738. évben Budán Nottensteinin Veronika özvegy sajtlója alól egy könyvecske jött ki, mely is e testvérület szabványait, a római pápák által engedélyezett számos búcsukat és sz. Ferencz zsolozsmáját tartalmazza, melynek számos példánya őriztetik maig is a kolostori könyvtárban. — Ezen főtestvérületnek régi idők óta, a megyés főpásztorok által szabályszerűleg megerősített fiókja is volt és pedig három, t. i. *Szügy* hegység és *Szilágy* falu egyházában, a váczi egyházmegyében és a *szobi*-ban, az esztergomi főmegye területén, mely azonban a tdő váczi konvent kéregetési területét nem haladja meg. Azért erre kell, hogy gondja legyen a váczi szent testvérület igazgató atyjának. — Ezen három lelki fiók az igazgató atyák által elhanyagolva lett, melyek azonban az Isten nagyobb dicsőségére szépen kezdenek virágozni és nehogy ezentúl elhagyattassanak, a tisztujítás, vagyis tisztviselők választása alkalmával, ezek nevei a társulat albumába bevezetessenek, s azért e czélra jkönyv rendeltetett, melyből itt mi ezen adatainkat meritettük. — 1756. febr. 8-kán sz. *Ferencz kordaviselő szügyi fiók-testvérülete* tisztujítását tartotta, fráter *Pancsák Zsigmond* tényleges igazgató alatt, mely alkalommal titkos szavazással ezen tisztviselők választattak: a *védnökséget* atyai indulattal magára vette ntdő *Kerbelyi Lőrincz László*, helyi plebános és a fiókegyházaké is. — Alvédnökül megerősítették tek. *Magócsy János* úr; e testvérület praefectusa lett *Erdélyi György*; alpraefectus vagyis atyaul megerősítették *Ihracska Márton* s alatyaul *Thott Jakab*. Aztán megválasztattak: a 7 tanácsos; a sz. testvérület jegyzője lett *Hajdú György* úr, helyi kántor és tanító; védnökknül tek. *Blaskovits Anna* urnő (Magócsy neje) és alvédnökknül *Móricz Anna Mária* vendéglősnő erősítették meg. Szintigy megerősítették a testvérület anyja és megválasztatott annak alanyja és a bold. Szűz szobrának diszitője; a 6 tanácsosnő, 2 dékán és 2 dékánő, 6 fáklyás, szolgálattévő 2 férfi és 2 nő, a kordaviselő szűzekre felügyelő 3 nő. — A ntdő *Kerbelyi Lőrincz László* helyi plebános urnak hatalom adatik, hogy a testületbe tagokat vehessen föl és a sz. kordával körülövezhesse. — És mindezek legyenek az Isten nagyobb dicsőségére, a Bold. Szűz s sz. Ferencz atya tiszteletére, és legyenek a nmlgú, mlgos és földő, váczi egyházmegye püspök ura, a mi legkegyelmesebb főpapunk ítélete alá betערjesztve.

Ezen sz. gyülekezetnek van általam aláírt számadó könyve, a tisztujítás alkalmával mindenek elintéztettek, csak arra kell ügyelni az igazgató atyának, hogy évenként a ntdő pleb. urnak a votiv és énekes gyászmisékért a 12 rfrt kifizetessék, nehogy a sz. gyülekezet szenvedő adósságai megsokasodjanak, mint ez idáig is történt. — A kántor minden évben egy Imperialist követel a sz. testvérülettől, az ujholdi sz. menetek votiv- és gyászmiséknéli szolgálataiért. De ez nem ajánltatott meg neki a gyülekezet szegénysége miatt. — Ugyanazon kántor adós marad a sz. gyülekezetnek 2 rfrttal egy akó borért. Ugy szintén az e gyülekezethez tartozó dolgokról a leltárt kellene elkészíteni. — A szügyi sz. gyülekezet pedig tartozik a váczi, sz. Fe-

rencz kordáját viselő főtestvérületének 2 rfrt és 10 dénárral egy eladott tógáért. *Fr. Pancsák Zsigmond* m. k.“

Ugyanezen igazgató alatt 1756. május 23-kán *Szilágy* helységben is megtartatott a szokott módon a sz. gyülekezet tisztviselőinek választása. Egyhangulag védnökül megerősítettett ntdő *Nyerges Péter* a helység és fiókegyházak plebános ura, adatván ennek is a már föntebb említett hatalom. A többi tisztviselőket rövidség okáért elhallgatjuk. Ezen sz. gyülekezetnek nincs számadó-könyve, de én ki-egyenlítő minden szenvedő adósságokat, végre egy iv papirra följegyeztem a bevételt és kiadást és egyszersmind azon adósok neveit, a kik és annennyivel pénzben vagy gabonában tartoznak e sz. gyülekezetnek. Ez évenként fizet 1-ső januártól számítva a ntdő helyi plebánosnak a föntebbi czimen 12 rfrtokat, a kántornak meg évenként egy imperiálist. Azon föntebbi egy ivnyi jegyzékét az adósoknak az igazgató atya a sz. gyülekezet praefectusa vagy jegyzőjénél fogja találni. — És mindezek legyenek stb. mint föntebb.“

Sz. Ferencz atyánk kordaviselő gyülekezetének tisztviselői *Szobon*, hol ez már a legszebben virágzik, 1758. aug. 6-kán, a szokott módon, megújittattak tđő *Klepecz Máté*, a váczi tđő sz. Ferencz-rendi konvent alamizsna-szerző (procurator) atyja által, *Muhoray Ferencz*, a sz. gyülekezet akkori igazgatójának megbízásából, a ki a tót nyelvet nem birta, lévén az e helységiek mind szlávok. Védnökül megerősítettett ntdő plebános úr a föntebbi hatalommal. És ekkor volt ezen fiók-gyülekezet pénztárában 22 frt, tartoznak pedig neki 6 rfrttal. A záradék mint föntebb. — 1758. nov. 26-kán *Szilágy* helységben fráter *Muhoray Ferencz* igazgató és hitszónok; 1759. febr. 11-kén *Szügy* helységben ugyanazon igazgató (védnök: ntdő *Réhák* sződi plebános;) 1760. ápril 23-kán *Szilágy* faluban ugyanazon igazgató által; 1760. május 4-kén *Sződön* ugyanazon igazgató (védnök: ntdő *Fejérpatuky Lőrincz* sződi plebános;) 1760. febr. 10-kén *Szob* helységben ugyanazon igazgató megbízásából tđő *Klepecz Máté* alamizsna-szerző atya (védnök: ntdő és tudós *Nozdroviczky Kristóf* helyi plebános lett;) 1767. május 10-kén *Sződ* faluban *Kovácsi Balint* testvér akkor igazgató és hitszónok (védnök és jegyző: ntdő *Berecz István* helyi plebános;) végre 1772. febr. 10-kén *Szob* helységben ntdő *Ország István* igazgató atya megbízásából tđő *Spissák Incze* alamizsna-szerző atya által a sz. Ferencz atya kordaviselő gyülekezetének fiók-testvérületei tisztviselői a szokott ünnepélyes módon megújittattak választások és megerősítések után. — Ezen oly üdvös hatású társulatot is a Franciaországból kiáradt vallástalanság és erkölestelenség átkos szelleme semmisítette meg az örökké gyászos emlékezetű Josephinismus korában! — Eltöröltetvén, minden holmiának feltára s a cselekvő adósságok jegyzéke átadattak a kamara által kiküldött biztosnak. Ezen átadás 1788. jan. 29-ről kelt okmánya 3 eredeti példányban minden hozzátartozó iratokkal együtt a püspökuradalmi irattárban őriztetnek. (Ld. a Buble-Regestrum-ot, u. o. 10. lap. 472).

Mondani is fölösleges, hogy ezen testvérületek az ő kitűnő szervezetőknél fogva igen nagy horderővel birtak a hitélet és vallás-erkölcsiség jelentékeny mérvbeni előmozdítására. Legyen azért áldásban az ő emlékezetük!

Lássuk már az u. n. III. rend megalapítását is a sz. Ferencz-rendi váci kolostor templomában! „Hogy mink is, mondja az illető jkönyv, ezen püspöki városban lakók, ne látszassunk az oly nagy atyának elfajult fiai lenni, megfosztván annyi hivek lelkeit, az ezen sz. intézetből eredő oly sok lelki gyümölcsöktől, ntdő *Daniczek Lajos* akkor rendtartományi főnök atya parancsából tdő *Spányi Mihály* tanácsossága alatt és tdő *Várkonyi Jeremiás* házfőnök atya működése mellett a nevezett rend, a legfőbb kegyelem engedélyével föllállított a következő módon: 1745. október 10-kén megtétetvén a szükséges sz. beszédek, intelmek és oktatások, nov. 5-én az első ünnepélyes beöltözésre került a sor, előrebozsátatván a nyilvános oktatás a néphez s eléneltetvén a „*Veni Sancte*,” a rendi növendékek segédkeztvén az oltárnál ntdő *Hitsch Benedek* atyának, akkor első igazgatónak. E beöltözés hálaadással záratott be a szencsés sikerért, vagyis „*Te Deum laudamus*,” szal a háromszor legjobb s legnagyobb Istennek. És valamint ezen szent rend mindenütt, ahol föllállítatui kezdett, üldözéseket szenvedett, úgy itt Vácson is eleintén némely sz. Domonkos-rendiektől elég nagy üldözésnek volt kitéve, a kik az említett első beöltözés előtti napon, t. i. 1745. nov. 4-kén, már megkezdették és folytatták élő szóval, a szószékről és házról-házra járva ezen üdvös intézmény elleni nemtelen törekvéseiket, a legundokabb kifakadásokat hangoztatva mindenütt a sz. Ferenczrendiek és ezen első ültetvény ellen. Mig végre a rendtartományi főnök atya föllépése folytán, a nmlgu püspök úgy vetett véget a sz. Domonkos-rendiek sajnos viselkedésének, hogy a legszigorubban megtiltotta nekik, miszerint oly botrányos szavakat ne merjenek többé hinteni ezen sz. rend ellen, melyet több római pápa erősített meg. Ezen, a sz. Domonkos szerzetesekre homályt vető törekvésök a sz. ügy ellen, körülményesen leírva van az előbb hivatolt jkönyvben, mit is mély szomorúság és megütközés nélkül olvasni nem lehet. Végre megszűnvn a vizályok, a nyomorultságok, törekvések és fáradalmak, a sz. III. rend itt Vácson is virágzni kezdett szépen.

Hogy pedig ezen rend, a sz. szabályzat és szabványok szerint, ezentul virágozzék, megállapittassék és erősen megalapittassék, és az egyik, mint másik ezen gyülekezet jövő rendi igazgatójától ezen konventben, a havi gyülekezet mikép tartására, a szabályban előírt sz. misék elvégzésére, és más, a III. rendet illetőkre nézve, egyenlő módozat tartassék meg, a mihez alkalmazkodás végett, a következő igazgatók részére ezek irattak elő:

I. A harmad-rendiek havi gyülekezetének megtartási ideje és módja. A német III. rendiek gyülekezetét mindig ujhold-vasárnap kell tar-

tani, midőn a kordaviselőknek sz. menetők van. Délután elvégeztetvén a sz. zsolozsma vecsernyéje, a test- és nővérek azonnal elkezdik zengeni az ő német éneköket, melynek utolsó verse alatt a III. rend sekrestyése, a fájdalmas szűz oltárán meggyújt 6 gyertyát, melyhez járul az igazgató atya karingben és stólában, és a test- s nővérekkel imádkozza a sz. Ferencz atyárólí letenyét a szokott imával, mikép az illető könyvecskében látható, melyek végeztével, fölme gy és leül a neki kikészített székre és intelmet tart a test- és nővérekhez, a melynek elején a III. rendiek sekrestyése a fájd. Szűz oltárán meggyújt 6 gyertyát, melyhez járul az igazgató atya karingben és stólában, s a test, meg a nővérekkel imádkozza a sz. Ferencz atyárólí letenyét a szokott imával, mikép az illető könyvecskében látható, melyek végeztével fölme gy és leül a neki kitett székre és intelmet tart a tagokhoz, a melynek elején a harmadrendiek sekrestyése a meggyújtott gyertyákat kioltja. Elvégződven az oktatás, az igazgató atya ülve marad és a sz. szabályzat egyik vagy másik fejezetét magyarázza; kihirdeti az ünnepeket, gyónásokat és bucsúkat, melyeket azon hóban a rendi tagok nyerhetnek; ugyszintén kihirdeti a havi miséket, hogy melyik nap tartatnak, és inti őket, hogy azokon mind megjelenjenek; mely misék, a bécsi szabály előirata szerint, mindjárt az újhold-vasárnap utáni hétfőn és kedden tartandók meg és pedig az egyik az élő, a másik pedig a megholt rendi tagokért. Ha ezen napokon azok elvégzését ünnepek akadályoznák, ezen esetben még ugyanazon héten kell megtartani azokat. Ugyszintén az igazgató atya a test- és nővérek által azon hóban elkövetett hibákat kijavítja általában, különösen pedig a vétség minősége szerint, nehogy a külsők jelenlétében, a kik nem III. rendiek, nyilvánosan zavarba ejtessenek. Valamint kihirdeti az azon hóban megholt test- és nővéreket, ha ilyen eset előfordult, hogy a sz. szabály által előirt segélyeket (suffragia) minélelőbb elvégezzék. Egyszersmind inti a rendi tagokat, hogy legalább egy „*Miatyánk*“-ot és „*Üdvözlégy Máriát*“ imádkozzanak ezen gyülekezet elhunyt tagjaiért, és egyet a jötevőkért, egyet meg az igazgató atya szándékára, a mi nem lehet egyéb, minthogy az Isten őrizze meg a test- és nővéreket a nyilvános botránytól, nehogy a szent rend meggyaláztassék, vagy pedig hogy e rend gyarapuljon és virágozzék stb. Végre az igazgató atya szólítja a tényleges u. n. ministert, vagy ennek távollétében az ő öregebbjét, a ki letérdei az igazgató atya előtt, és büntetést kér a test- és nővérek által azon hóban elkövetett hibák és hanyagságokért mindnyájok nevében, a kiknek az igazgató atya legalább egy „*Miatyánk*“-ot és „*Üdvözlégy Máriát*“ ad föl az elimádkozásra.

Ezek így elvégeztetvén, az igazgató atya fölkel, a sekrestyés 6 gyertyát meggyújt az oltáron és kettőt az ereklyék mellett, és kiteszi ezeket a mutatóban, s letérdepelvén, sz. Ferencz három rendje szentjeinek letenyéjét imádkozza elő az elő s utó-imákkal a rendi könyvecskéből. Ezek elvégzése után elimádkozzák a Miatyánkot és

az Urangyalát. Végre az igazgató atya még térdelve marad és a rendi tagok az ő német éneküket zengik sz. Ferencz tiszteletére, melynek utolsó vers-szaka alatt fölkel, fogja az ereklýeket és csókra nyújtja azokat a tagoknak, kik aztán a kegyadományok följajánlására mennek. Atalán véve a rendi német vezérkönyvben az isteniszolgálatok rendje idő szerint is befoglaltatik.

Továbbá a szabályzat fejezetei ezek: „*A III. rend élő és megholt tagjaikérti havi mész elvégzésének ideje, módja és szándéka. — A sz. mentek, melyeken a test- és nővéreknek jelen kell lenni. — Sz. Ferencz atya bélyegei czim-ünnepének megtartása, mit a rend lehető legnagyobb ünnepélyességgel szokott megtartani. — A III. rend miniszterének megválasztási módja, ideje és helye. — Az egyetemes gyülekezet megtartásának módja. — Az újonczok beöltöztetésének módja és ideje. — Az újonczoknak a sz. becsküvésre bocsáttatásuk. — Az elhunyt rendi tagok eltemetésének módja. — A III. rendiek sz. esküjének megújítási módja.*

A III. rend tagjai 1759-ben már nagy számmal lévén, ezen évi január-hóban méltányos okoknál fogva, a magyar test- és nővérek a németektől különváltak, amazok oltára sz. Erzsébeté, emezeké pedig a Fájdalmas sz. Szüzé lett. Mindkét gyülekezetnek külön igazgató atyja, külön tisztviselei és külön pénztára volt, melyből az ő oltáraik feldiszítésére, fáklyák s gyertyák beszerzésére, sz. misékre s egyéb ily jámbor czélokra tettek kiadásokat; nagy gondjuk volt a rendi betegek és egyéb szegényekre is, a kikre igen szívesen költek. Jövedelmöket képezték: az önkéntes adakozások, a perselyezés, az ajánlatok stb. s mindezekről igen pontosan számadásokat vezettek, melyek gyülekezeteiken minden hóban bemutátva lettek s meghitelesítve. A két gyülekezetnek megvolt saját főkönyve, melybe beirattak a beöltöztetettek vezeté- és keresztnévei, a beöltözés hónapja és napja, életállapotuk, koruk, foglalkozásuk. Épen ily rovatkozás történt a becsküdtekre nézve is, ugyszintén a rendi elhunytak s a rend kebeléből fontosoknál fogva kitiltottak is gondosan bejegyzvék a maig is meglevő jegyzőkönyvben. A német gyülekezet igazgatói ezek voltak: 1755. évtől fogva: *tdő Hoffmann Bernát*, 1761-től *Gáspár Ferencz*, 1769-től *Schneider Paternus*, 1774-től *Koller György*, 1779-től ismét *Gáspár Ferencz*, 1781-től *Michna Athanáz* sz. Ferencz-rendi atyák. A német gyülekezet számadó-könyvében a bevételek 1755. május 28-tól 1783. februárig, és kiadások ugyancsak 1755. jun. 1-től 1783. évi márcziusig pontosan bejegyzvék német nyelven. — A magyar gyülekezet igazgató atyái voltak: 1759-től *tdő Sterba Imre*, 1764-től *Petrik Jakab*, 1765-től *Zákonyi Zephyrin*, 1766-tól *Kereskényi Joákim*, 1767-től *Galamb György*, 1768-tól *Kanyó Jakab*, 1769-től *Molnár Adám*, 1772-től ismét *Kanyó Jakab* s még ezen évben *Szabó Ferencz*, 1778-tól *Hidvégi András*, 1781-től *Laczkóczy Mihály* sz. Ferencz-rendü atyák. A magyar harmadikrendiek számadó-könyvébe a bevételek 1759. évtől 1781. nov. 25-keig vezetvék be, lévén ekkor a pénztárban 57 frt 93 kr. A kiadások 1759-től 1781. jul. 13-káig vezetvék

be pontosan. A III. rendi gyülekezet 1745. nov. 28-án tartotta a sz. Ferenczrendi vácsi kolostorban első nyilvános ülését, melyen szavazattöbbséggel megválasztattak a szabályszerinti tisztviselőket, t. i. miniszter, syndicus, titkár, tanácsosok (azaz: discreti), buzgólkodók, njonczoktatók, nagyobb beteg-gondnok, ily kisebbek, sekrestyések, fáklyavivők, a rendi szolgálattévők, a gyertyaosztók stb. Ezen tisztsegek a magyar és német gyülekezetben mind megvoltak s többnyire azokban a férfiak és nők is részesültek. Ezek között *Reisl Béla* mézeskalácsos, előkelő polgár 1745. nov. 28-tól 1755. május 3-áig minden választások őt emelték a miniszteri rangra, ezen utóbbi alkalommal pedig a közbizodalom őt syndicussá tette. Mint a beesküdtek nagy lajstroma mutatja: plébánosok, kántorok, városi és helyiségi elöljárók, földbirtokosok, remeték, kik XVIII. században igen számosan voltak Vác környékén és ennek távolibb vidékein, sok mesteremberek és nők voltak ezen áhitatos testületek tagjai. Ezen nagy jkönyv halotti lajstromában előfordulnak még mint igazgató atyák: *Schindler Bonaventura* † 1748. s *Knauer Arzen* † 1758., előfordul még *Heitmánék Nep. János* 1768-ban, mint élő igazgató atya. Föl- emlitjük itt, hogy tő *Hitsch Benedek* atya, a ki első vezette be itt Vácra a sz. III. rendet és azt több éveken át sz. buzgalommal igazgatta, 1761. márcz. 19-én meghalt *Kassán*, mint az ottani sz. ferenczrendi kolostor lakója. Ezen nagy jkönyv is németül van legnagyobb részben vezetve, melynek vége felé van: a rendből kivettek lajstroma. Ily kizárások történtek erkölcstelen tett, rendetlenség, engedetlenség, fejesség, makacsság miatt, 1746., 1747., 1749., 1752., 1753., 1757, 1758. (ezen évben 2), 1774. évben, és pedig összesen 9-en.

15. §. A vácsi III. rendi gyülekezet leltára és egy értesítő annak állapotáról.

Ezen leltár honi nyelvünkre téve imez: 1. *Ezüst-mutató* sz. Fausta vértanu sz. ereklýjével, mely a harmadrendiek pénztárából 48 frt és 8 kron szereztetett. 2. Egy *nagyobb keresz*t, mely a sz. meneteken vitetik, 6 frton vétetett. 3. *Nyolcz gyertyatartó*, melyeket *Rupp Máté*, e rendi ur, ajándékozott. 4. A *rend pecsétje* 1746. évből (maig is fönvan). 5. A fájdalmas szüz oltáráni *szentségszekrény*, melyet ajándékozott *Rupp Máté* harmadikrendi ur, ki az e melletti, sz. *Erzsébet* és *Luchesi*us szobrait is csináltatta. 6. *Két szobor*, egyik a fájdalmas bold. Szüzé és a másik sz. *Ferenczé*, melyek a koporsóra szoktak tétetni, midőn valamely harmadrendi fi- vagy nővér temetetik, és ezeket is ugyanazon *Rupp Máté* ur csináltatta. 7. *Vörös*, fehér virágokkal beszótt *velum*, a fájdalmas Szüz szobrára, melyet *Bajer István* szappanyos ur szerzett. Ismét egy vörös selyem *velum* és egy ily fehér vegyes szinnel. 8. Ugyanazon *Bajer István* szappanos ur ajánlott föl két *velumot* a kehelyre, egy vegyes színűt ünnepekre, és egy feketét. 9. *Fekete posztó* paszomántokkal, a koporsó

befödésére. szereztetett 14 frton, 10. Jeruzsálemi kereszt aranyozott alakkal. 11. Subcorporalia. 12. Két oltárvánkos, Schikin Erzsébet által szereztetett, vörös színű, fehér virágokkal közbevegyítve. 13. *Bukovai Szilárd* atya igazgatósága alatt szereztetett a *Born Hermann*-féle rendi könyv a német igazgató részére 5 frton, 1757-ben. 14. *Hoffmann Bernát* atya igazgatósága alatt *Anna* nővér szerzett 6 fáklyát, melyek e rendi tagok temetésekor és más ünnepélyeken használandók. 15. Ugyanazon évben szerzett *Hitsch Benedek* atya egy koszorút a fájdalmas szüzanya szobrára, mely fejére nagyobb ünnepélyek alkalmával föltéttetik fehér virágokkal beszótt vörös velummal. 16. *Hitsch* atya igazgatósága alatt csináltattak a német harmadrendiek a sekrestyében egy szekrényt oltárformára befestve, a fájdalmas szüz képével és a váci harmadik rend gyülekezetének czimerével ajtócskáin. 17. 1758. márcz 11-kén a német III. rendiek gyülekezete csináltatott *Hitsch* atya igazgatósága alatt a fájd. szüz szobrára egy fekete velumot ezüst paszamántokkal, 6 frt 54 kron. 18. Ugyanazon évben és u. a. *Hitsch* atya igazgatósága alatt szereztek a fájdalmas sz. Szüz oltárára két téli virágot. 19. Ugyanazon igazgatóság alatt alkalmaztatott az u. n. szent vér képe a fájdalmas oltár szekrényének ajtócskájára, melynek kijavitása és alkalmazása került a német harmad-rendiek pénztárának 5 frt 36 krjba. 20. Szereztetett kis koszoru az ereklyékre. 21. Ajándékozott egy fekete szemű olvasó. 22. Ajánlati szekrényke. 23. Egy láda a gyertyák eltartására. 24. Két láda az elosztandó gyertyákra. 25. Ravatal az elhalt e rendiek vitelére. 26. *Rieg András* szappanyos ur 1760-ban csináltatott 14 vasgyertyatartót a keresztuthoz, 17 frt 30 kron, melyek befestéseért kapott a piktör 12 frtot.

Midőn az eltörlés viharának zugását már jóformán érezni lehetett, akkoron a püspöki helynök ő mgnak kegyes parancsa és pontjaira 1782. ápril 1-ről, a sz. Ferencz atya III. rendje magyar gyülekezetének igazgatója alázatosan ezen feleleteket adta, és pedig: 1. Ezen III. rend a sz. római anyaszentegyház több pápai által behozatott és megerősített; jelesen IV. Miklós pápa által 1689. jan. 16-kán, pápasága 2-dik évében. A legujabban pedig XIII. Benedek pápa bullája által megállapítva, létezik a mi váci egyházunkban mintegy 1759. év óta (t. i. a magyar gyülekezet). — 2. Ugyanazon harmadik rend test- és nővéreinek a szabályzatot az említett IV. Miklós pápa maga irta elő és adta, ugyszinte számos búcsukat, melyeket azonban XIII. Benedek megszorított, mint az ő illető bullájából kitűnik. Az érintett búcsuk pedig a havi intelmek után nekik kihirdettetni szoknak. 3. Ugyanazon pápák kiváltságából, pápai áldás adatik, az év 4 részében, valamint a nagyobb ünnepélyek alkalmával és a halál óráján. Ezen áldás szerimája másolatban alázatosan ide mellékeltek. 4. Vannak a gyülekezetnek tisztviselői, tudnillik: syndicus, miniszter, tanácsosok, betegek látogatói és dékánok, akik örködésére tartozik, minden botrányokat elhárítani, a netán inkább

rendetleneket meginteni és a szabálytartás mellett buzgólkodni, valamint az igaz Isten tiszteletére mindent tisztán tartani. 5. A konvent egyházán kívül semmi főokgyülekezete sincsen. 6. A szabály szerint évenként egyszer szokott tartatni látogatás, az igazgató atya és egy discretus jelenlétében, a midőn a rossz erkölcsök szeretetteljes intések által javíttatnak meg. Ugyazintén minden évben megtartatik szabályszerű választás által a tisztujítás. 7. Ingó és ingatlan javai nincsenek. De van ezen rendnek *Szt. Erzsébet tiszteletére emelt oltára* a templomban; két casulája, a szükségeseikkel, egy karinge, egy ezüst kelyhe, egy ezüst-pacificál-keresztje, egy ily másik Szt. Klára meghitelesített ereklyéivel. Ugyanazon III. rendi tagok kegyes adományaiából, a pénztárban *Ehn József* miniszter úr kezeinél 1781. nov. 25-kén volt 29 rfrt s 50 dénár. Szintén ily kegyes ajánlatokból 4 hó alatt 8 frt 86 krral növekedett ezen előbbi összeg, és így lett a pénzkészlet 38 frt 36 kr. Minthogy pedig 23 font gyerityákra és a havonként végzett sz. misékre kiadott 37 frt 96 kr, maradt ugyanezen harmadik rend pénztárában 40 kr. Van ezen rendnek könyve, vagyis albuma, melybe az élő és holt tagok nevei bejegyzvék. Hogy az itt előadottak mind így vannak. bizonyitom 1782. ápril 1-jén: *Laczkóczy Mihály* atya, a III. rend igazgatója, m. k.“

16. §. A váczai harmadik-rendi magyar és német gyülekezetek eltörlése.

E gyülekezetek eltörlését illetőleg a m. kir. httö-tanács így irt a váczai megyés főpásztornak: „Főmgú és Földő úr, a sz. r. egyház bibornoka, herczeg *Migazzi* stb. stb. úr! Azok nagyobb megvilágítására, melyek a remeték s ugynevezett harmadrendi nővérekre nézve ismételten is és utoljára pedig ezen végéhez közlő évben, márcz. 14-kén kegyesen elhatároztattak, ezen ügyben bővebben is kijelenteni méltóztatott az Ő Fölsége legkegyesebb akaratát és legjóságsabb szándékát, hogy t. i. nemcsak minden remeték és hasonló rendű test- és nővérek, hanem általában minden III. rendi test- és nővérek az ő testvérületeikkel, a hol csak léteznek, haladék nélkül elnyomattassanak. Ennélfogva az itt előrebocsátott kegyes királyi elhatározást főmgoddal oly végből tudatjuk, hogy annak valósitására a szükségeseket minélelőbb megtenni ne terheltetnék. Adatott Pozsonyban a m. kir. httö-tanács 1782. decz. 19. üléséből. Főmgodnak a hivatalos szolgálatokra legkészségesebbjei: *gr. Csáki János* mk., *Skerletz Ferencz* mk., *Soratits Lázár* mk. (9037/235, Rendeltetése helyére megérkezett 1783. évi jan. 31.)

Ennek folytán *Migazzi* ő főmga meghagyásából az ő váczai püspöki helynöke ezen főpásztori parancsot menesztette a ntdő helyi házfőnökhöz: „Krisztusban tdő gvárdián atya! Az lévén elhatározott akarata ő fölségének, hogy minden harmadikrendi test- és nővérek testvérületeikkel együtt haladék nélkül elnyomattassanak,

mikép ezt a nmgu m. kir. httö-tanács ide mellékelt intézvényének kéziratából megérteni fogja atyaságod, a melyet is hát minden leg-jobb móddal és megfelelően végrehajtania fog. Ezen körlevéli példányt különben aláírva, a hivatalnak visszaküldje. A kinek ajtatos imába ajánlottan maradok atyaságodnak Váczon, 1783. márcz. 6-kán. Jóakarója, *Zerdahelyi Gábor* általános helynök."

Történt pedig ezen nem reméltett változás a harmadik rendre nézve 1783-ban, midőn *Janotka Modeszt* atya tartományi főnök, ntü *Laczkóczy Mihály* a vácsi kolostor gvárdiánja és ntü *Michna Athandz* az itteni III. rend igazgató atya volt, ki a sz. széktől vett föntebbi királyi rendeletet minden harmadrendieknek, midőn az ő gyülekező-tökre mind megjelentek, az oltártól mélyen meghatva, remegő hangon kihirdette, és így az utolsó intést ezen 1783. február-hóban az összes német és magyar rendi tagok mély lesujtásával végezte és mondotta...

Elnyomatván hát a túlárado vallástalanság szelleme folytán a harmadik rend is, mely a hitelét és valläserkölciség emelésére és a szegény embertársak gyámolítása, a betegek ápolására stb. oly üdvös befolyással volt, a test- és nővérek egyhangúlag 1. egy ezüst-kelyhet, az ezüst és bearanyozott tányérkával; 2. két casulát, s 3. miseinget és egy karinget a vácsi sz. Ferenczrendi kolostornak engedték át 152 rírt erejéig végzendő sz. misékre. Amiért is e kolostor kellően elvégezvén az ezen összegnek megfelelő sz. miséket, az élők és megholtakért, az említett sz. tárgyakat mind oly joggal birja ezen vácsi Ferenczes rendház, mint azokat a harmadik rend itten, míg létezett, birta. Hogyha valaha, Isten kegyelméből, ezen III. rend visszaállítatnék s az említetteket vissza venni akarná, 152 rírtokat kellene azokért neki a kolostornak megtéríteni, jegyzi meg *Laczkóczy Mihály* atya, az eltörlés idejébani kolostorfőnök, ama nagy vaskos rendi főkönyvben.

Mint az itteni sz. Ferenczrendi kolostor gondosan, mindenre kiterjedőleg vezetett Naplói bizonyítják, ezen eltörölt *világi, u. n. bűnbánó rendje a sz. rendalapító atyának*, igen sok jót tett ezen kolostor templomára nézve, hirdetik is ezt a III. rendi német és magyar gyülekezet maig is főnlévő jkönyvei e rendház könyvtárában, melyekre e szerény sorok írója mindig hálás kegyelettel tekint, midőn abba naponkint belép. Legyen azért Szt. Ferencz atyánk III. rendje két gyülekezetbeli egykori tagjainak emléke áldásban ezen ősi nemes Vác városában mindenkoron!...

17. §. Szt. Ferencz harmadik rendjének visszaállítása Váczon.

XIII. Leó pápa Ő szentsége e rendet, általa 1882. évben kibocsátott körlevelében, az uralkodó erkölcstelenség meggátolására és a vallás-hitélet emelésére igen ajánlja. E körlevél így kezdődik: „*Auspicato concessum est*“; megjelent a „*Magyar Allam*“ kath. poli-

takai napi lapban, az „*Acta Ordinis S. P. N. Francisci*“ X. füzetében s több kath. lapban. Fölhivattak ezekben az apostoli nuntiusok, hogy a főpásztorokat buzdítsák, miszerint ezen bűnbánó rendet meggyéikbe minélelőbb befogadják, és behozzák. Mit a bécsi nuntius ő nmlga az 1882. nov. 5-kén kibocsátott iratában meg is tett. Ennek folytán az Udvozítóról nevezett Szt. Ferenczrendi tartomány főnöke, földő *Szignárovcis Jakab* atya 1883. jan. 2-kán kiadott körlevelében meghagyta a joghatósága alatti kolostorok főnökeinek, miszerint a III. rend okvetetlenül s minélelőbb fölállittassék, e tekintetben mi kifogásnak sem adatván hely.

A vácsi egyházmegye akkori főpásztora, *Peitler Antal József* úr ő nmlga is irtt a föntfiszteelt rendtartományi főnök atyának, hogy hagyja meg a városi kolostor előljárójának, *Karcsu A. Arzén* atyának, misztrint a III. rendet Váczott állítsa föl, hogy aztán onnét azt az egész megyében elterjeszteni lehessen, mint valami központból. Ennek folytán a rendtartományi nevezett főnök, 1883. jan. 4-kén Galgóczirol így irtt ezen vácsi kolostor nevezett főnökének: „Ne tessék sokáig késni a harmadik rendnek a kolostori templombani fölállítással; mert ő nmlga, a püspök úr, nagyon örülni fog, ha hallja, hogy már Váczott is fölállítva van a harmadik rend; mert hogy ez minélelőbb megtörténjék, a legforróbb kívánsága neki.“ E rendház nevezett főnökének különben is igen forró kívánsága lévén ezen jámbor, világi bűnbánó rendnek visszaállítása, ezen 1883. évi jan. 8-kán a püspök ő nmlgnak színe elé járult s annak áldását e sz. vállatra kikérte. Míról a rend tartományi főnököt jan. 10-kén értesítette. E hó 14-kén, mint az Ur Jézus legszentségesebb névünnepeén reggeli hatórai sz. mise utáni sz. beszédemben e rendnek keletkezését, történetét, viszontagságait, üdvös célját sz. buzgalommal adván elő, fölhevám a hiveket az abba leendő belépésre. De e fölhevásnak, úgy szólván mi eredménye sem lett; hiában hivatkoztam az ősök szép példáira! Három öreg anyóka ugyan néhány, 8—10 éves rongyfödte gyermekekkel jelentkezett a föl vételre, azon balhiedelem által serkentve, hogy ezen harmadik rend valami jó pénzosztó intézet, és így hát, mikép megjegyzék, jó lenne nekik abba bejutni, és ráférne ezen szegény gyermekekre is időnkint a pénzsegély! . . .

Majd ezen évi jan. 31-ki iratában földő *Pasziczky Simeon* kiérd. tartományi főnök és működő ör-atya, engem, mint a vácsi kolostor főnökét, fölhevám, miszerint Szt. Ferencz atyánk ezen, u. n. világi rendjének reguláját mielőbb magyarra tegyem. Ami meg is lett, sőt jó német kútfők nyomán egész rendes kézi-könyvet irtam, melyben az említett ör-atya által küldött, egy német theol. folyóiratban megjelent regulának magyarítása foglaltatik, mint a mely a latin eredetinek legjobban megfelel. Febr. 16-kán, a 2-dik böjti beszédem után, a szép számú hallgatóság előtt, ismét szóllottam ezen oly üdvös rend céljáról és buzdítottam a hallgatókat az abba leendő belépésre, kijelentvén, hogy vasárnapokon a d. u. letenye után a

rendi szabályt a fájdalmas Bold. szüz oltáránál fejtegetni fogom, hogy így a jelentkezők annak szellemébe behatolván, annak idején az u. n. beöltözés megtörténhessék. Ezen sz. oktatásokra számosan jelentek meg. Minthogy a rendi vezérkönyv kéziratát a fönt nevezett óratya terjedelmesnek találta és azt visszaküldte, egy rövidebbnek elkészítésével bízva meg engem; ezt nemsokára elkészítvén, bírálat végett elküldtem Galgócra, ugy május hó elején, és aközben az oktatásokat minden vasárnap szorgalmasan folytattam a jelzett időben és helyen. Midőn már így az illetőket egészen betanítottam a szükségesekre, kitűztem nekik a beöltöztetési napot. Tehát *jun. 3-kán*, mely nap pünkösöd utáni III. vasárnapra esett, reggel a beöltöztetendők elvégezték az u. n. generális gyónást, és az Úr asztalához járultak. 8 órakor a Fájdalmas szüz oltárához járultunk ünnepélyes menetben adstantiával. Hol előbb alkalmi sz. beszédet tartottam, aztán a szokott szertartási imák elmondása közben megszenteltem a keresztet, vállfüggönyt (scapulare), zsínegövet és gyertyát s ezeket nekik kezeikbe adtam. A szertartási imákat magyarul végeztem, hogy azokat annál jobban megértsék és szívökre vegyék. Megható volt látni, amint kezeikben égő gyertyát és a keresztet tartva, az oltár előtt félkörben térdepeltek az egész énekes sz. mise alatt, melyet ő érettek mutattam be a Magassághelinek, hogy ezen új ösvényről, melyre az imént léptek, soha le ne tántorodjanak. Azonban az időközben jelentkezett 75, legnagyobb részben nők közül, csak 25-ten öltöztek be, kik egy férfit kivéve, mind a jámbor női nemhez tartoznak. Utóbb is jelentkeztek néhányan, kik a kellő beoktatás után szintén beöltöztettek és megkezdették a beöltözésre következő szokott ujoncz-évet. A beöltöztettek mind a szegény munkás osztályhoz tartoznak s csak két férfi van közöttük. A jegyzőkönyvbe neveik után bevezetvük: életkoruk, foglalkozásuk, lakásuk, születési helyök és rendi nevök. Ezen első ünnepélyes beöltöztetéskor tudtokra adtam nekik, hogy ezentúl már többé nem minden vasárnap, hanem havonként csak egyszer, mindig a hó I. vasárnapján, letenye után tartatik az ő oltáruknál a rendi áhítatosság.

Megérkezvén *május 10-én* Galgócra a nevezett tartományi főnöktől a kézi-könyv kinyomatási engedélye, azonnal sajtó alá adtam Vácson a kéziratot, olyképen, hogy a kézikönyv 500 példányban, a regula pedig külön is, 1000 példányban nyomassék ki. A nyomás, boríték és befűzések összesen 132 frt s 12 krba kerültek. Az áldott lelkű megyés főpásztorok és a buzgó szerzettartományi főnökök is mindent megtettek, ezen oly üdvös rend gyarapítására, mégis, midőn ezen szerény sorokat 1887. május 24-kén írtam, alig kelt el a kézikönyvből összesen idáig 200 példány; pedig ily vezérkönyv nélkül lehetetlen e rendet behozni és szervezni, lévén ennek tartalma im ez: „Előszó. I. A harmadik rend eredete. II. Jóváhagyása és elterjedése. III. Célja. IV. Regulája. V. Tisztviselői. VI. E rendnek engedélyezett bucsúk. VII. A beöltözés és beesküvés szertartása.

VIII. Gyűlései. IX. Az általános feloldozás. X. A harmadik rend irodalma. Meghoztam e szent ügyért a tőlem kitelhető minden áldozatot, kérve a jó Istent, hogy vegye azt tőlem, szegény bűnös szolgáljától kegyesen... Mikor kelnek el a többi példányok, az egy vallásosabb kor üdvös irányától függ... A rendtartományi főnök atya is körlevelében melegen ajánlotta e művet s utasította az illetőket, hogy ezen nélkülözhetlen könyvecske megszerzése végett hozám forduljanak mielőbb.

A pünkösöd utáni X. vasárnap, *jul. 22-kén*, tartott rendtartományi gyűlésen már kinevezettek minden kolostor részére az u. n. *harmadik-rendi igazgatók*. Engem ilyennül főtdő *Passiczky Simeon* óratya még február hóban hozzám e rendi ügyben intézett egyik iratában nevezett ki. Alighogy *junius-hó elején* ezen kézikönyv megjelent a sajtó alól, olvasom a „*Magyar Állam*“ czimű napilapban, hogy XIII. Leó pápa ő szentsége a bibornokokból egy külön bizottságot alkotott, melynek főadatává tette, hogy a III. rendi regulát átnézzék, s a mi abban a mai korviszonyokkal meg nem egyeznék, vagy azoknál fogva teljesíteni épen nem, vagy csak nehezen lehetne, azokról ő szentségének e bizottság előterjesztést tegyen. Ugyis történt és annak folytán az anyaszentegyház e látható feje egy külön rendeletet (Constitutió-t) adott ki ezen 1883. *jun. 3-kán* a sz. Ferencziek harmadik rendjének szabályzatára vonatkozólag. Ezen pápai új Constitutio latinul megjelent a M. Állam 1883. *jun. 12-kén* a 160—7032. számában. Még ezen napon *Bataton-Füredről* küldött levelező-lapon kért engem latinul e lap szerkesztője, ngs. *Lonkay Antal* lovag úr, miszerint ezen pápai latin szövegű iratot csak oly pappal tétethetvén magyarra át, aki Szt. Ferencz szerzetének tagja és a harmadik rendet illető dolgok és irányban jártas, és így hát én ugy magyaritanám meg e Constitutiót, hogy ezen fordítás az egész országban hivatalos lehessen és a sz. czélnek megfeleljen. Az ezen fordításra vonatkozó fölhívást vettem ezen évi *jun. 15-kén* s a fordítmányt e hó 18-kán már a nevezett főszerkesztő lovag urhoz B-Füredre el is küldtem. *Jun. 22-kén* egy levelező-lapon megköszöni a szívességet s kérelmemre kijelenti, hogy csak küldjek a bpesti „*Hunyadi Mátyás*“ czimű intézetébe egy olyan papírt, melynek nagyságában ez új pápai constitutiót kinyomatni kívánom s kifejezni, hogy hány példányban kívánom annak külön lenyomatát s ő azt szívesen eszközöltetni fogja. Azonnal küldtem is egy kisebb 8-drét alaku mintát Bpestre, s ezt az ő nevezett ottani nyomda-intézete 500 pldnyban le is nyomatta külön a M. Állam (1883. *jun. 26.*) 174—7046. számából s hozzám szép kiállításban eljuttatván, megkezdtem a már előbb, minként említém föntebb, a Vázott megjelent harmadrendiek kézikönyvéhez s a szintén külön lenyomatu regulához kapcsolva, ezek szétküldését a megrendelőknék, a kik, tekintve a sz. ügyet, bár többen volnának!... Az egy ivre terjedő, új pápai constitúciónak czime ez honi nyelvükön: *XIII. Leó szent-*

séges Urunknak, az isteni gondviselés folytáni pópának rendelete a sz. Ferencziek harmadik, vagyis világi rendjének törvényéről. Leó püspök, az Isten szolgáinak szolgálója, a dolog örök emlékére. Kelt Rómában 1883. jun. 3.

1883. okt. 7-kén reggeli 10 órakor, miután ntdő Rózsahegyi Gyula úr, váczegyhazmegyei áldozár, a helyi papnöveldeben volt lelkiigazgató és főgymn. tanár, mint kinevezett üldi plébános, általános sz. gyónását töredelmesen elvégezte, szobámban megkapta a szokott szertartások mellett a rendi jelvényeket, azaz: beöltözött sz. Ferencz atyánk III. rendjébe. Ugyanezen évi nov. 2-kán, d. u. 4 óra után, mint a papnövelde gyóntató atyja, elvégezvén itt a gyóntatásokat, ugy 5 óra körül tdő Bingert János akkoron III. éves sz. hittudományi tanulót szintén beöltöztettem, adván neki ez alkalommal *páduai Szt. Antal* kedves nevét, hogy ezen világi szerzetben annak oltalma alatt álljon s dicső példáit követni igyekezzék. 1884. jun. 3-kán letelvén az első beöltözöttek ujoncz-éve, minthogy köznapon munkáik miatt meg nem jenhettek volna, *julius 6-ra* (pünkösd utáni 5-dik vasárnapra) hirdettem ki nekik leendő beesküdtetésöket. Ezt ekkor a fájd. szüz oltáránál ünnepélyes sz. mise előzte meg, miközben az evangelium után alkalmi sz. beszédet tartottam a rendi tagokhoz, kiket aztán a szokott szertartás szerint beesküdtettem ezen bünbáló rendbe. A sz. mise előtt töredelmesen meggyóntak, s miseközben áhitatosan megáldoztak. Az egész istenitisztelet alatt égő gyertyákat tartva kezeikben térdeltek az említett oltáruk körül. Beesküdtött pedig ez alkalommal csak 17 tag, és így hát 8-án nem jelentek meg! Ezen évi nov. 2-kán d. u. 5 órakor a papnöveldeben, gyóntatások elvégzése után beesküdtettem a rendbe a már említett tdő Bingert A. Jánost, a ki most már verőczei káplán s kedves tollával a szent irodalmat is szépen gyarapítja koronkint. Van a III. rendnek saját jegyzőkönyve, melynek elején van a napló, a melybe minden e rendet illető dolog röviden bevezettetik. Továbbá van a beöltözöttek, aztán a beesküdtek lajstroma, s vége felé a bevétel és kiadás pontos bejegyzése. A havi gyülekezeten begyül a perselybe ugy 30—40 kr. Ezen kis jövedelemből földöztetnek a rend kiadásai; ebből járatik a rend kedves havi-lapja (St. Francisci Glöcklein, Innsbruckban jelenik meg); a bpesti oltáregylet pénztára javára küldetik koronkint némi kis összegke, alamizsna nyujtatik a szegényeknek stb.

A harmadik rend áhitatosságát szépen kifejti főkép a minden hónap első vasárnapján tartatni szokott isteni szolgálat alkalmával. Ekkor ugyanis reggel 6 órakor veszi kezdetét az oltáregylet sz. czéljára tartatni szokott énekes mise az Oltáriszentséggel, a mely alatt a rendi tagok közül többen gyónni és áldozni szoktak. D. u. letenye után, pluviálé, karing s stolában öltözetten, kezembe a sz. kereszttel kimegyek a fájd. sz. szüz oltárához, ott letérdelek, előimádkozom az illető imákat, aztán leülök egy székre, és kezembe veszem „*Szt. Ferencz atya bünbáló III. rendjének Katekizmusa*“ czimű művecskét, mely a sz. rendszabály magyarázatát foglalja magában

128 kérdések és feleletekben, a XIII. Leó pápa által kiadott constitutio szerint; mely katekizmust az 1885. évben *Innsbruckban Rauch Feliciánnál* megjelent német, eredetiből fordítottam magyarra, 1886. aug. 12—24-ig. E művecskéből néhány kérdést megmagyarázok, majd letérdelek az oltár zsámolyára s előimádkozom a III. rend szentjeinek letenyéjét; az Oltáriszentség letenyéjét a megfelelő imával, a Jézus és Mária szentséges szíveinek letenyéit és imáit; megmagyarázom az egyházi év időszakát, ünnepeit, ezeket és egyéb a rendet illetőket kihirdetem; végre az utóimákat mondom el, s erre aztán a főoltárhoz vonulunk, ott a cimboriummal szokott módon áldást adok, a pacificale-keresztet csókolgatom s végre aspersoriummal a templomot végig megszentelem. Így s ilykép szoktuk tartani e szent rend havi áhítatosságát, a jelzett napon, időben és helyen.

Az újabb időben IX. Pius pápa ő Szentségének buzgólkodása folytán sz. Ferencz harmadik rendjének néhány csemetéi már kedves hazánkban is találtattak, u. m. *Pozsony, Nagy-Szombat* városokban, s a legújabbban *Pesten* is. Pozsonyban 1854. jun. 20-kán *Scitovszky János* bibornok, Magyarország herczeg-primása, esztergomi érsek stb. ő főmga sajátkezüleg öltöztetett be néhányat sz. Ferencz III. rendjébe. — Azért *Rapavy Ignác*z, sz. Ferenczrendi jeles áldozár, kitűnő német kútfők nyomán 1859. évben, Pozsonyban, az elüljáróság engedelmével, adott ki egy, 168 lapra terjedő, ily című vezérkönyvet, „*Szerafikus sz. Ferencz atyánk harmadik rendje*“, melynek, amint látszik példányai már elfogytak mind. — Adja Isten, hogy ezen, az anyaszentegyház termőföldébe ültetett gyöngye csemeték minélelőbb terebélyes fákká erősödjenek s kedves hazánkban mindenhova elterjedve, minél gazdagabb áldással gyümölcsözzenek!...

Végezetre még megjegyezzük, hogy IX. Pius s XIII. Leó pápák nem is említve az anyaszentegyház régibb fejeit, s ezek törekvései folytán sok érsek, püspök (ezek közt a megboldogult *Peitler A. József* volt váczzi megyés főpásztor is) s egyéb egyháziak is beléptek ezen áhítatos bűnbánó rendbe s sz. örömmel viselik annak jelvényeit sok ezer előkelő, mindkét nembeli világiakkal együtt, szépen előmozdítva így a hitéletet és valáserkölcsiséget a csúf hitetlenség és gaz hitközöny gyéritése és ellensúlyozására.

18. §. A sz. Ferenczrendi váczzi kolostor történetének folytatása.

Fuchshoffer Damián pannonhalmi sz. Benedek-rendű áldozár, a magyarhoni kolostorok történelmét akarván kiadni, fölkérte a megyés főpásztorokat, hogy az ő joghatóságuk területén kolostorok történelmi adatait hozzá küldjenék be. Ennélfogva a mlgos és földő püspök s káptalani helynök ur parancsára, a kolostri főnök az eléje tűzött kérdésekre megfelelve, illetén értesítvényt terjesztett be:

I. A sz. Ferenczrendi atyák mikor hozattak be Vácra s ki volt

alapítójok? Behozattattak ezen atyák Vácra 1719. május 3-kán, helyet adván nekik *gr. Althánn M. Frigyes*, a sz. r. e. bibornoka és váci püspök, a ki ünnepélyes diszszel, főpapilag öltözve, a régi vár helyén, a fönt említett évben és napon sz. Ferencz szerzetének atyáit beigtatta, és hogy az örökösen a sz. Ferencz-rendü testvérek használatában maradjon, a helyi alapító bibornok ő főmga kérelmére, 1719. okt. 30-kán VI. Károly, a rómaiak leggyarapítóbb császára és e néven Magyarország III. királya, az ő döntvényével megerősítette. — II. *Mikor, ki által, vagyis kinek költségével emeltetett a kolostor?* A bevezetési évtől, egész 1726-ig, a mostani konvent szomszédságában elpusztuló házban maradtak az atyák. A most mondott évben pedig, sz. Imre herczeg hitvalló ünnepén, bevezettettek az új épületbe mlgos *Berkes András* heracleai s bibornok ő főmga segédpüspöke által. Állittatott pedig a kolostor részint *gr. Koháry István* úr ő nmlga költségein, ki akkor a kuria birája volt, és a kit, mint az *adományozásról főalapítót* tisztel a konvent, részint más védnökök bőkezűségéből.

III. *Az egyház mikor, kinek költségén emeltetett alapjából, mely szentnek van tiszteletére ajánlva, mikor és ki által lett fölálldva?* Az egyház első köve letétetett 1721. május 8-kán mlgos *Berkes András* heracleai fölsz. püspök és a bibornok ő főmgának segédje által, a midőn és a következő négy év alatt a szentély egész alkata és a hajó boltozatának egy része, egész az első oszlopokig a konvent szomszédos tractusával együtt, a fönt nevezett nmlgú alapító által kegyesen megajánlott 10,000 fírtón elkészült. Az egyház hátravolt része, részint az alapítványi kamat, részint pedig a jötevek kegyadományai-ból 1759. évben jutott végre azon állapotba, a melyben most láthatni. Ezen, a sz. kereszt föltaalálása címére szentelt templomot 1766. jul. 27-kén (pünkösöd utáni X. vasárnapon) mlgos *Salbeck Károly* úr fölsz. püspök és a földő káptalan nagyprépostja által fölszenteltetett (consecráltatott). — IV. *Ha valami e kolostor- és egyházáról nevezetes a ház naplójába bevezetve volna, főkép a török időkből, rövideden előadassék.* A kolostorra nézve, mi említésre méltó sincs abban. Mi a templomot illeti, abban nevezetes *seráphi sz. Ferencz képe*, mely illően rámba téve s üveg alatt van. Ezt *gr. Althánn Károly* váci püspök úr ő nmlga *Bariban* (a sz. Ferenczrendi, sz. Péterhez címzett kolostorban, Olaszországban, mint kegyképet) ajándékba kapván, a váci konventnak ajándékozta, hogy annak templomában a sz. Ferencz oltárára tétessék föl. Ahol maig is az üvegen belül lévő bizonyítványnyal tartatik. Ezen kép *de Terlizsio József* szerzetes, e rendi atyához, ki folytonos hideglelésben a barii ferenczes rendház betegszobájában feküdt, megszóllalt, intvén őt a békétürésre, hogy t. i. még csak két napig viselje a betegség fájdalmait, mert éjjeli 8 órákor, e hó 4-én, lelke a mennyekbe repülni fog, hogy vele az örök javakat birja majd. Történt ezen megszólalás 1706. sept. 2-án. Így adja ezt elő 1737-ben a ház történelme.“

A sz. Ferenczrendi váczy kolostor főnöke által írott ezen kis értesítvény az egyházmegyei hivatal által elküldetett a fönt nevezett sz. *Lexicon* szerkesztőjének, a ki is az így beküldött adatok nyomán, latin nyelven írva, kiadta Magyarország Monasteriologiáját ívrétalakban, melyet aztán két kötetben 1858-ban, kijavítva és bővítve, 4-edrétben, erős papíron, Pesten kiadott *Czinár Mór*, pannonhalmi benczés, az itteni sz. Márton főmonostorában az irattár, muzeumok és könyvtár őre, szép műv. és böles. tudor stb. Ezen javított és bővített kiadásban sem fordulnak elő a sz. Ferenczrendi, dömés, irgalmas szerzeti kolostorok stb. történetei. Ezen kiadáshoz 9 oldalnyi toldalék van adva, mely számos apátsághoz tartalmaz hozzáadásokat, az újabb történelmi buvárlatok nyomán. Mikben jelentékeny része van az évek előtt elhunyt *Erdey Pál* (eredeti nevén: *Grünwald*) orvos urnak, ki a Vác átelleni, dunaparton emelkedő korcsma helyén azelőtt létezett egyszerűbb, régi korcsmában született. Tudniillik édes anyja Tahiból Vácra volt menendő a rokonok látogatására, azonban a szülési fájdalmak a korcsmában, míg a ladikra várakozott, meglepték őt, s ott meg is szülte ezen történelmi buvárunkat. Eleinte, végezve a középtanodát, kispap lett a váczy papnöveldeben; de abból dadogó, akadémikus nyelve miatt kilépnie kellvén, orvosi pályára adta magát, mint orvos-tudor utóbb Vácra került s itt házbirtokos is lett, azon házat vévén meg a dunasoron, melyet halála után örökösei az osztrák-gőzhajó-társulatnak adtak el. — E jeles férfiú igen nagy gyönyörrel buvárkodott a magyarhoni apátságok, prépostságok, kolostorok történelmében, és ha egy ily adatra bukkant, öröme határtalan volt. Beküldötte az ily adatokat Pannonnalmára a nevezett tudósunkhoz, Czinárhoz, ki azokat föl is használta a fönt említett toldalékban, szépen méltányolván abban *Erdey* érdemeit e téren, kivel e szerény sorok írója barátságos érintkezésben volt, közölvén egymással történelmi adatainkat, melyekre buvárkodásaink alkalmával bukkantunk. Midőn Kompolton gr. Károlyi ő nmlgának uradalmi orvosa volt még, láttam nála legelőször *Fuxhoffer* fönt említett művét, s ez adta nekem az eszmét „*A magyarországi kolostorok történelmi szótára*“ című mű megírására, melynek adatai már is, 26 évi gyűjtögetés folytán, egy kis könyvtárt képeznek. Főlemlitem még ezen buvárunkról, t. i. *Erdeyről*, hogy a papi sz. zsolozsmát rendesen elimádkozta, s az u. n. „száraz misét“ is bezárt ajtó mögött, égő gyertyák mellett többnyire elvégezte. Mi azt is mutatja, hogy mily igen szeretett volna pap lenni, ha éppen őt akadémikus nyelve meg nem gátolja! Szép könyvtárát barátainak hagyta, kik azt maguk között fölosztották és így jutott abból e sorok írójának is néhány mű.

19. §. E kolostor és templom százados ünnepélei.

Már említettük föntebb ismétlen is, hogy ezen sz. Ferenczrendi váczy kolostor templomának 1721. május 8-kán tétetett le első alapköve mlgos *Berkes András* herákliai fölsz. püspök által, ki egyszersmind

Althánn M. Frigyes gróf hibornok ő főmga s váci püspöknek helynöke is volt. Ezen örvendetes események évfordulóját 1821. május 8-kán tőle kitelhető ünnepélylyel tartotta meg a kolostor. Ezen alkalommal fötdő *Bogyai Mihály* előbb kosdi plébános, majd tiszajenői prépost és váci kanonok (1810—1830.), hirneves hitszónok tartotta az alkalmi sz. beszédet, mely az általa Pesten kinyomatott prédikációi gyűjteményének III. részében jelent meg a 357—380. lapokon. Ezen sz. beszédben is szépen ismertette van ezen sz. Ferenczrendi kolostor és templom története. — Majd 1860. május 13-kán ünnepelte ezen rendház az ő és temploma építése bevégzésének százados emléknapiját. Hogy a hivek minél nagyobb számmal jelenhessenek meg, az ünnepély a következő vasárnapra, azaz: május 13-ra tétetett át e hó 10 ról. Ezen alkalommal tdő *Varga Emil*, e rendtartománybeli áldozár és hitszónok tartotta az alkalmi szent beszédet, mely nyomtatásban is megjelent Pesten *Bucsánszky Alajosnál* 1860. évben. Ebben a kolostor naplóí (Historia Domus) nyomán, mintegy dióhéjba szorítva, csinos történelmét vázolja ezen kolostor és templomnak, melyet mi is használtunk főntebb e rendház és templom történelme ismertetésénél. E sz. beszéd után közölve van a *Bibók Lajos* által szerzett alkalmi ének is, melyet *Fodor Antal* dukai kántor-tanító énekelt el az ünnepélyen. — Ezen szép képzettségű sz. Ferenczrendi pap született Jászberényben 1834. aug. 31-kén, a sz. rendbe beöltözött 1850. ápril 27-kén, az ünnepélyes rendi fogadalmakat letette 1855. sept. 4-kén és áldozárrá szenteltetett 1857. márc. 6-án. Egy ideig a rend bölcsészeti intézetében tanította a növendékeket, aztán hitszónoki minőségben a váci kolostorba rendeltetett. Ahol mint igen tevékeny igehirdető és gyóntatóatya a jámbor népnek nagy kegyencze volt. E kolostorban hároméves tartózkodása alatt megalapította itt az u. n. Oltáregyletet s ennek ügyei vitelében is fáradhatlan volt. Ez egylet azonban évek multán itt igen csekélyre zsugorodott össze, sajnálván a mindig hithidegebbé lett tagok azon csekély évi alamizsnát ama legszentebb célra befizetni!!... A nevezett jeles rendi pap Vácraól a rend gyöngyösi gymnásiumába rendeltetett tanáru, ahol igazgatóvá is lett. Évek multán ezen minőségben *Szolnokra* helyeztetett át, mint államvizsgát tett okleveles tanár, ahol több éveken át házfőnöki helyettes is volt. A derék tanférfiúnak most is áldásban van emléke még a jó váci hiveknél...

20. § Ezen kolostor és templom legujabb időbeni története.

A hatvanas években egy nagy tevékenységű elöljárót adott az isteni gondviselés e kolostornak ntdő *Tegő Izaiás* atya személyében, a kinek is ezennel helyén látjuk élettrajzát rövideden közölni. Született ő *Gyöngyösön* (Hevesmegyében) 1804. jan. 9-kén, ahol a gymnásiumi osztályokat elvégezván, 1821. május 8-kán a rendbe beöltözött, 1825. jan. 13-kán a rendi fogalmakat letette és 1828. jun.

13-kán áldozárrá szenteltetett. Sok éveken át mint hitszónok, több kolostorban házfőnöki helyettes, majd *Rozsnyón* és utóbb *Vácson* 1858. évtől 1870-ig házfőnök lévén, mindenütt sz. buzgalommal hirdette az Ur igéit és szorgalmas volt a rábizottak teljesítésében. Ezen utóbbi évben saját kérelmére Szegedre rendeltetett, ahol öreg kora daczára is örömet teljesítette a hitszónoki és kápláni sz. szolgálatokat. Tulélte egész nemzetségét, két testvére az egri főmegyében volt áldozár s egy piarista testvére is volt, kik ugyanazon szülők gyermekei voltak; e szerint négy testvért adott a Tego-nemzetség az egyházi pályára, a kik ennek mindnyájan becsülete és dicsére szolgáltak az Urban. *Izaiás* atya meghalt 1883. decz. 3-kán *Szegeden* élete 80., szerzetessége 63. s áldozársága 56-dik évében, hosszas betegség után.

Midőn a vácsi kolostor elüljárója volt, minden gondját oda fordította, hogy a kolostor, templom s a többi épületek, melyek tetői idő folytán már nagyon megrongálódtak, általa jókarba hozásának. Azonban a szegény kolostor pénz-ereje nem engedvén meg oly nagy mérvű építkezéseket és kijavításokat, 1862. évben személyesen nyújtotta be Budán gr. *Pálffy Mór* httó ő nmgnál a folyamodványt, melyben kéregetési engedélyért esedezett, mit meg is nyert. Ugyancsak ily engedélyt eszközölt ki az osztrák tartományok részéről is. Az akkori rendtartományi főnök, *Károsi Simon* atya, *Turovsky Nep. János*, *Krikava Ferencz* és *Petrus József* rendi segéd-társakat bízta meg a könyöradományok gyűjtésével, a kik is egy évi fáradozásuk alatt hazánkban és a nevezett tartományokban mintegy 14.000 frtot összegyűjtván, a fáradhatlan házfőnök a templom tetejét, lévén az tulságosan magas, jó két öllel alacsonyabbra vétette; a kolostor tetőjét is lebontatta, s aztán új szarufákkal láttatta el. Csak az a kár, hogy a fővállalkozó ácsmester, *Müller Miklós*, a régi rozsz cserépszindeleket is fölverette mindkét nagy épület tetőire! Ennek aztán az lett a következménye, hogy a viharok gyakran megrongálván a tetőköni cserepeket, ezeket tömegesen szórják le, és így ezen szegény kolostornak minden évben nagy károkat okoznak! Ugyanezen ácsmester szedte le a régi tornyot és csinált egy másikat 750 frton, melynek keresztjét 1864. pünkösöd hétfőjén, a d. u. letenye után, ő nmiga *Peitler A. József* vácsi megyés püspök szentelte meg ünnepélyesen. Ezen alkalommal sz. beszédet *Tegő Izaiás* házfőnök atya tartotta a nagy közönség előtt, s aztán szerencsésen fölhuza-tott és helyre illesztetett a kereszt sok vendég jelenlétében. E tornyot, mely, a mint már fentebb is érintve volt, már harmadik, bpesti nagy-iparos *Zellerin* úr földette be segédei által erős bádoglemezekkel. Évek multán e sorok írója ezen tornyot mind a négy oldalon redőkkel látta el, s a derék vácsi iparos, *Cserni*, által a bádog-fődelet kijavíttatta és befestette 55 frton. — Ugyanezen kolostori főnök kijavíttatta az orgonát, ezt és a kari stallumokat befestette, az udvari épületeket is kitataroztatta, az udvart jó erős kapuval látta el, a szénapajta s régi posztógyár tetőit, ugyszintén a kapu átellenébeni

női-cselédházat s ennek kerítését is jó karba hozta, többnyire az 1864. évben. Ezen fáradhatlan házfőnöknek ily nagy érdemei lévén ezen kolostorra nézve, legyen itt áldásban az ő emlékezete!

A vácsi sz. Ferenczrendi kolostor főnökségében harmadik utódja lett 1873-ban *Karcsu A. Arzén* atya, e szerény sorok írója, ki e rendházban 1863. őrző-angyalok vasárnapja utáni hétfő óta, mely napon ide érkezett, mint házfőnöki helyettes és hitszónok működött, kevés szabad idejét az egyházi irodalomnak szentelve. Ő rá is nagy föladat várt, neki is sokat kellett küzdeni az épületjavítási bajokkal. Mindjárt házfőnöksége elején a Dunára néző kert kerítését e nagy folyam árjai jó részben ledöntvén, *Tóth András* rendi segéd társ által kéregetett 800 frtnyi segélypénzen *Hajdu József* helyi kőmives mester által helyreállíttatta, ki ekkor egyszersmind a kolostori terület összes kerítéseit is kijavította. Évek folytán az udvaron a kanapa (éléstár) falától a férfi-cselédházig kerítést huzatott úgy, hogy a mellett mintegy 10 ölnyre folyasó-szerű helyiség van, ahova a tűzifa szokott elhelyeztetni igen célszerűen. Ezen kerítés közepén, a volt posztógyári épület főajtájával szemközt kaput csináltatott, melytől jobbra és balra szintén kerítés huzatott, olyképen, hogy a kettő között ezen most már raktári épülethez a kocsik be- és kimehesse- nek. Midőn e kerítések behelyeztetek, a házfőnök az udvarból mintegy 13 ölnyi szélességű tért a kerthez foglaltatott, hogy a konyhára több zöldséget stb. lehessen termelni; e mellett az udvar még most is elég tágas. Ebben az utczai és a szomszéd kerítések mellett, meg az udvar hátrészében, a középirányban is kisebb kerteket létesített, melyekben burgonya, burgundia és kukoricza szokott teremni. A kolostor pajtája alatt a külső téren fákat ültetett, ezeket is léczezett kerítéssel vétette körül, mely ott marad, míg a fák megerősödnek; a templom előtti téren a Fájd. Bold. Szűz szobrát is kerítéssel látta el s ezt be is festette, 20 frtba kerülvén az egész. Ez nem tetszett a szomszédházakban lakó zsellér-nénem-asszonyéknak, mert nem ülhettek többé oda a sz. szobor padszerű alapjára az ő letyepetyés tereferéik üzésére... A kolostor és templom előtti tért is vadgesztenyefákkal, és annak közepén ily fák közé ákáczfákat is vegyítve beültette. Egyáltalán a kolostor udvarán, a kriptá, meg a virágkertben is sok gyümölcs- és egyéb fákat is ültetett. A Fájd. Bold. Szűz szobra kerítésén belül, tek. *Bolgár Lajos* orvos-tudor, s városi physicus által ajándékozott 7 szomorú körösfát ültetett, melyek már meg lehetőszen diszlenek. 1887. évben, a megboldogult *Ulrich Károly* székesegyházi karnagy özvegye, *Bognár Otília* úrnő ezen sz. szobrot szépen befestette, több helyen megaranyoztatta, a kerítést kijavíttatta és szintén befestette, megígérvén, hogy őszre az e téreni keresztet is kerítéssel fogja körülvétni s befestetni. Csak az a nagy kár, hogy ezen térségen nagyon nehéz fákat nevelni, pedig ezek oly szépen diszitenék s kedvessé tennék e helyet; mert amennyi gaz kölyök van a környéken, az mind ide csődül s neki

ront a fáknak, megrázza, körülíngatja, ágait letördeli stb. Észrevévén, hogy azért a kolostoriak boszankodnak, annál nagyobb károkat tesznek a fáknak!

Ugyanezen házfőnök a kolostor felső folyosóit 500 frton deszkával kipadlóztatta, az alsókat a fölülről lehordott téglákkal kijavíttatta. A nagy kertet a sekrestye-folyosóra nézőleg üveges ajtóval, a konyhát, éléstárt, az udvarra nyíló folyosót, virágkertet erős új ajtókkal látta el. A hitszónok atyák szobáira sodrony-hálózatos külső ajtókat csináltatott, hogy a czellák, ha ők benn nincsenek is szellőztethessenek. A könyv- és egyházi szerelvények tárait vaslemezekkel bevont s kettős zárlatu új ajtókkal. látta el, s a könyvtár közepére oly állványzatot készíttetett, melynek számos polezaira mindkét-felől helyezhetni könyveket. A rendtartományi főnöknek ezen kolostorban botrányosan hitvány szobája lévén, a házfőnöki két szobát kicsinossította, kifestette s tisztességesen berendezte, hogy a szerzettartomány főnökét és más előkelő vendégeket is oda behelyezni lehessen. Azon szobának, melyben ő, mint házfőnöki helyettes lakott, oldal-falát áttörte, és így itt kettős szobát létesített a dunára néző épületszárnyon, de a hálószoba folyosóra nyíló ajtaját meghagyta, hogy idő folytán, ha a szükség úgy kívánná, ezen új házfőnöki lakból könnyű szerrel két külön lakó-szobát lehessen csinálni. Ezeket is új, a külsőket reczés ajtókkal látta el, valamint ily ajtót csináltatott a tartományi főnök első szobájára is. A növendékek folyosója kivált borus időkben igen sötétes lévén nappal is, egy cella-falát a középén ajtóstul együtt elmozdított, azt kipadlóztatta, kifestette s imaszámolylyal ellátta, két felől a falra nagyobb sz. képeket függesztett, hogy ezen hely úgy nézzen ki, mint valami kis házi kápolna. A házfőnöki folyosó végén a templom felé szintén egy kedves kis kápolnafélét létesített, a melynek közepén egy téglá oszlopszaton a Fáj. Szűz szobra díszlik fából, ölében az Ur Jézussal. Itt a fal csinosan kifestve s alól oltárzsámoly-félével van ellátva.

A kolostor alsó és felső folyosóin valamennyi ajtót mind egyforma színre befestette, s általában itt is sok újításokat eszközölt és több butort szerzett, valamint szőlőszűz, sajtoló és szecskavágó gépeket. A könyvtárt szak szerint rendezte, rendes nagy jegyzőkönyvvvel ellátta. E könyvtár Váczon a legrégibb, egykoru a kolostorral, mely 1719. évben vette kezdetét, majd másfél századon át rendezetlen állapotban volt. A nagy könyv-lajstrom 1866. évből való s állománya ekkor 1609 művet tett 2045 kötet s 113 füzetben. Legjobban képviselve van benne a sz. theologia s azután a bölcsészeti és természettani szakok. A legrégibb nyomtatvány 1503-ból való; ez egy nagy nyolczad-rétű góth-betűs könyv: Aristoteles Metaphysicájának *Tatarctus Péter* általi magyarázata; mely műnek széleit az egykori tulajdonos, csak szemüvegen olvasható parányírással látta el. Magyar munka $\frac{2}{8}$ van benne, latin $\frac{5}{8}$, a többi más nyelvű nyomtatvány, leginkább német. E sorok írója éveken át számos kitűnő művekkel és lapokkal gyarapította e

könyvtárt a rendezés óta s azért szándékozik azt, mihelyt teheti, újra rendezni. E könyvtár falára van főlszegezve egy nagy erős ívpapír, melyen Szt. Ferencz szerzetebeli írók s azon műveik czimei tüntetvék föl, melyek e könyvtárban találtnak, és ezek itt valóban számosak. Megjegyezzük itt mellékesen, hogy e kolostor ezen 1887. évben 23 napi, heti és havi, latin, német, magyar és francia lapot járatott. Hát ugyan kérdem: vajjon ennél többet járatnak-e a barátokat butáknak tartó, üres fejű szájhősök?!. . . E szerény sorok írója 30 évi könyvszerzésének eredménye 4000 frtnyi könyvgyűjtemény, melyben a tudomány majd minden szaka szépen van képviselve; a művek latin, német, francia, olasz és magyar nyelvűek s többnyire diszes kötésűek, melyek az ezeket bekötő *Kunst Márton* váci könyvkötő jó hírű műhelyéből kerültek ki. Ezen szép könyvtárt létesítője évek előtt a rendtartomány galgóczi káptalanán ennek másik főkönyvtára részére, mely a gyöngyösi sz. Ferenczrendi anyakolostorban létezik, ajánlotta föl sz. szerzete iránti hálából, hogy ott a régibb irodalmi nagy kincsekhez ezen újabbak járuljanak. Hát még egyszer kérdem: a barátokat lenézni, butáknak tartani szerető gögös filkók milyen könyvtárakkal szokták gazdagítani a tudomány világát?!!

A nagy éttermet, melyet *Kummer Ignác* házfőnök festetett ki 80 frton, több képekkel ékesítette, jelesen 50 frtnyi költséggel lefestette *Török Ede* piktor által gr. *Althánn M. Frigyes* bibornok s váci püspök majdnem életnagyságu képét a székesegyházi szép mozaikképről s csinos rárával látta el, hálából, hogy a sz. Ferencz szerzeteseit Vácra bevezetni és itt nekik a legdicsebb emlékü, a történelmi nevezetességü várhelyiséget adományozni méltóztatott. Megszerezte Pesten az étterem részére Jézus és Mária szép képeit, IX. Pius, Simor bibornok s hgprimás, Kóburg Ágost, Peitler A. Józeff, dr. Schusztter Constantin váci püspökök stb. képeit. Szt. Ferencz bélyegzésének műbeesü, 1732-ben *König Ferencz József* püspökuradalmi tisztartó által festetett képét a folyosóról az étterem igen alkalmas fülkéjébe illesztette be rárával ellátva. *Stróber János* confrater, orvos és syndicus ur arczképét *Török Ede* piktor által szintén lefestette, diszes rárával ellátta, hálából azon nagy szíveségeért, hogy ezen hármas minőségben a kolostornak több mint 23 éven át igaz szeretettel szolgált. A három kép (gr. Althánn M. Frigyes, hg. Kóburg Ágoston és Stróber János) leleplezése szép ünnepélyességgel történt a kolostor néhány törzsvendége jelenlétében. Pár év mulva *Stróber János* ur képe a rendtartományi főnök szobájába vitetett föl, hogy azt ékesitse. Az étterem részére nagy, czélszerű lámpát szerzett.

A sekrestyét kifestette, új ablakokkal látta el; a szentély régi két egymás alatti sötétítő apró karikás ablakait levétette, s azok helyére egész új rárákat s ezekbe jó világos ablaktáblákat helyezettett. Mi által a szentély világosabb lett. Ebben a lourdi Mária szép kis szobrát, melyet Pesten szerzett meg, egy kis asztalra tette

le. Az Urfelmutatásra nagyobb ünnepeken egy az oldalfalra felfüggesztett nagyobb csengetyűvel szokás csengetni. Ezt is ő szerezte. Nagyszerű *Bethlehemet* és diszes *transparentes Urkoporsót* is szerzett a templomnak; ezen utóbbinak kápolnáját rostélykerítéssel, oltárral s térdelő padokkal látta el, s a sz. Anna oltára mellett jobbra és balra Jézus és Mária szentséges sziveit ábrázoló szép két képet függesztett föl a falra. Szt. Bonaventura, a sz. Ferenczrend nagy fénycsillaga 600 dos jubileuma alkalmával annak képét diszes rá-mával ellátva a szentélyben fölfüggesztette. A templomnak igen szép góth stylu Urmutatót vett Pesten, több egyházi ruhát vett és alázatos kérelmére ilyeneket az Oltáriegylettől is szépecskén kapott Pestről. A templomot két oldalon alulról és a szentély-sorompót kifestette, és általában e szentegyház disze, tisztasága emelésére is sokat tett. A nagyoltár zsámolyára egy kisebb és egy terjedelmesebb szőnyeget vásárolt, hogy a főbb ünnepeken ékesitse. A templom torony-ablakaira, hogy azokon át a hó, eső és vihar be ne hatoljon, zsárukát tétetett; a torony bádogg-födelét kiigazíttatta és vörösrre festette; a volt toronyórát, mely 1887. május 26-án lehordatott, hogy annak helyére az új tétessék föl, többször tetemes költséggel kiigazíttatta. Ezen új óra 1887. jun. 16. 17. s 18-kán hordatott föl a toronyba s szerkesztetett össze, úgy, hogy jun. 19-ke óta már rendesen jár és jó hangosan üt. — Az 1887. évi május hó utónapjain az udvarban két-gödri kutat csináltatott lánczokra a régi rángatós helyett, melyet az ebből vízhordó szomszédok és falusiak annyira megrongáltak igen sürűen, hogy azt nem győzte a klastrom csináltatni. A templom többi igen nagy ablakaira is sokat kelle költenie, melyeket a viharok megrongálni és az istentelen gyerekek bedobálni szoktak!!

21. §. Az on szent szolgálatok, melyeket e kolostor az egyháznak s a hiveknek tesz.

Mindjárt keletkezése első évtizedében lekipásztorokat adott a vidék helységeinek (Verőcze, Kosd, Szilágy stb.) majd azon idő óta évenként több-kevesebb időre lelki segítséget adott az esztergomi és vácozi egyházmegye plébánosainak. Gyóntatják a helyi és vidéki bűnbánókat e kolostor gyóntatóatyái tót, magyar és német nyelveken, úgy, hogy a husvéti gyónás idején, 3—400, áldozó csütörtökön mintegy 500 s egész éven át 5000-nél több gyónó szokta ezen lelkiatyáknál sz. áhítatosságát végezni. Minden vásár- és ünnepnapon reggeli 6 órakor orgonás sz. mise s ezután sz. beszéd, 8 órakor énekes mise, 10-kor ilyen olvasott s délután 3 órakor a Bold. Szűz lytániaja szokott tartatni. Nagyböjtben minden reggel 5—6-ig magánkeresztuti áhítatosság, minden pénteken sz. beszéd d. u. 3 órakor, s minden vásárnap a d. u. 1 órakor az ünnepélyes keresztut szokott végeztetni. Kivált vásár- és ünnepnapon a délelőtti és délutáni sz. szolgálatokra számosan szoktak a hivek ezen templomba gyülekezni, még a szomszéd falukból is, és a házasulandók, kevés kivétellel,

mind itt végzik az őszszekeles előtti sz. gyónást és áldozást. Ezen lelki atyák főképp az alváros betegeit ellátják szentségekkel éjjel és nappal, gyóntatják a kispapokat a papnöveldeben, az elemi iskolásokat a székesegyházban s a rabokat az állami fegyházban. *És ezen sz. szolgálatokat lelki örömmel, buzgón és megható készséggel teljesítik, és pedig minden földi jutalom nélkül, egyedül a mennyei jutalom édes reményében. Nem törődnek ők a háládatlanok megvetése, lenézésével s otromba gunyával, hanem szent hivatásuknak élve, dicsőül futják a pályát, melyre az isteni gondviselés, a Magasságbelinek drága sz. kegyelme vezette őket . . .*

22. §. Miből élnek a sz. Ferenczrendi váczzi kolostor szerzetesei?

Ezen rendház nagyon szűken van ellátva anyagiakkal, úgy hogy bizton elmondhatni, miszerint az kedves magyar hazánk leg-szegényebb kolostorainak egyike!! Őszesz, minden czimeni pénzjöv-evelme nem tesz ki 1500 frtot! Igaz, hogy Pest, Nógrád, Hont és Bars megyék területén van feljogosítva könyörödományokat gyűjteni, de ezen vgykben nagy számmal lévén *Luther és Kálvin hivei*, és mind-inkább elszegényedvén a népség, ezen és egyéb körülmények okozzák, hogy jóval többbe kerül az alamizsnagyűjtő szerzetes Fráter, kocsis, kocsi és két ló ellátása, mint a begyülekező kegyadományok! És mégis a rendház kárával is csak folytatni kell a kéregetést a nevezett területen, mert ez a rendnek elengedhetlen hivatása, hogy a hiú, önző, kapzsi, anyagiakba merült világ lássa az alázatossá, szerénysé, szegénysé, önmegtagadás és vezeklő élet szép példáit . . . Igaz, hogy a püspöki uradalom a kolostor keletkezése óta évenként annak főnöke alázatos folyamodványára bizonyos alamizsnát adott, ami mérsékelt áron 20 öl tűzifa, 8 mérő rozs és két kocsi szénából állott, melyeket a püspöki széküresség idején a kamara is mindig kiadni szokott és ez ugyan jó segítség volt; most azonban, mint látszik, ettől is elesni fog! de ha mindemellett is az egész jövedelem nem volt elégséges a szerzeteseknek csak tűrhető ellátásukra is, mikép tarthatják hát fön magukat ezen utóbbi csapás által méginkább sujtvá? ha csak a jó Isten ezen szegény szerzeteseknek valami jótevőt küldeni nem fog . . . Hát aztán a templom, kolostor, férfi- és női cselédház s egyéb épületek jó karban tartása honnét volna lehetséges? Koronkint a viharok megrongálják ezeket s csak nagy bajjal és részben lehet azokat kitataroztatni a rendház szegénysége miatt!! És most már annyira megrongálvák ezen épületek, hogy ha egy év alatt jobb karba nem hozatnak, a baj csak még nagyobb lesz! Ezen lesujtó körülmény szerfölött nyugtalanítja e szegény kolostor főnökét annyira, hogy ha az épületek e keserves állapotára gondol, szíve elszomorodik, a toll esik kezéből, s éjeken át nem képes e miatt aludni!! Hova, kikhez forduljon ily szomorú szűk pénzviszonyok között, midőn az áldott lelkű főpásztorok erszényét oly sűrűen és számosak

kerülgetik és ostromolják, úgy szólván, folytonosan?!! És mégis csak ezen utolsó módhoz kell folyamodni, mert a lehető leggyorsabban kell a bajon segíteni ... „*In te Domine confido, non erubescam.*“ — „*Petite et accipietis.*“ — „*Pulsate et aperietur vobis.*“ — „*Dispergit et dat pauperibus.*“

23. §. E kolostortörténelmére vonatkozó adatok a városházi jegyzőkönyvekben.

A nemes szívű városi tanács, tekintetbe vévén, miszerint az itteni sz. Ferencz-rendi áldozárok buzgón szolgálnak a hiveknek, koronkint szívesen segítettek különféle kegyadományaikkal e kolostoron a város közvagyonából, mikép erről az illető jegyzőkönyvek kétségbevonhatlanul tanuskodnak. Így például: 1754. nov. 20. A sz. Ferencz-rendi atyáknak a tanács alamizsna czimén 5 akó fehér- vagy vörös bort ajánlott meg. — 1756. sept. 7. A fölséges Uristen dicsőségére, sz. Ferencz atyánk tiszteletére, a tdő PP. Franciscanusok ujjonnan építendő templomának gyarapodására egyhangulag 200 rftokat juttatott el a város pénztárából *Képp János* perceptor úr által a nemes tanács a quárdián kezeibe. — 1756. decz. 7. Az emelendő egyház melletti igavonó ökrök eltartására 2 öl zabszalmát rendelt kiméretni a kamarás úr által. — 1757. jun. 10. Sz. Antal ünnepére egy akó sert adott a kolostornak. — 1762-ben megajánlott 52 font marhahúst 5½ drjval, 33 font bornyuhúst 7½ drjval, az 1763. jun. 28-ki ülés határozata szerint, *Benke István* perceptor *Garabáts György* mészárosnak kifizette 5 frt 23½-nyi összegben. Ezen alamizsna az 1762. évi sz. Antal és Portiuncula ünnepén volt megajánlva. — 1764. ápril. 10. A PP. Franciscánusoknak 25 font szalonna adatott sz. mise-szolgálatokra. 9 kila rozs 40 dénárjával pénzrefordított. — 1763. évi husvét felé az akkori kolostor-főnök ezen alázatos kérelmével fordult a városi tanácshoz:

„Tekintetes Nemes Erdemes Magistratus, Nekünk mindenkor különös Tiszteletre méltó Uraink Patronusink! A kisdedek Vezére, Szükölködők Pártfogója, Szeginyek Attya, Patriarkája, Dücsöséges Szent Ferencz, Édes Üdvöztőnknek amaz Szavait olvasván, ha tökéletes akarsz lenni, meny el ad el mindenedet, oszdel a Szeginyeknek, és Kövess engem, mint ha nekie egyedül mondattnak volna mind ezek, minden tulaidonibul ki vetközvé, maidan mezitelenül követte a mezitelen Krisztust, Ugyan ezt kíványa az ötet követő életét nyomozó fiaitul is, hogy minden tulaidonukból ki vetkezzenek, ezt a let nagyobb Szeginyiséget adta és hatta örökségül regulájában és testamentomában, hogy minnyájan ehöz esküdjenek, Azt is hozzá tévén, hogy mindennémő Szükségeinkben pirulás nélkül mély alázatossággal az irgalmas benefactoroknak ajtaikon Zörgetvén, Segedelmet kérjünk, mijs azért Szeginy Attyának Szeginy fiai Dücsöséges Sz. Attyáknak nyomdokát, javallását, Söt parancsolattyát követvén, mély Tisz-

telettel Zörgetünk a Tekéntetes Nemes Magisztrátusnál, kérvén, hogy Szokot irgalmasságoknak ajtaját kegyessen nekünk fölnyitni, es *Valamennyi Marha húskát* kegyesen resolválni méltóztatnának, hogy az hosszas böit által meg Sanyarodot testünk az Isteni Szolgálatra annál inkább meg erősödnék, Ezen irgalmasságokert mijs éjeli s nappali Imádságainkkal es miltatlan könyörgésinkkel, az Irgalmasságnak Istenit mind a Tekéntetes Nemes Magistratualis Uraimékért, mind az egisz Nemes Városnak tagjaiért, hogy mind testi, s mind lelki áldását bőségesen közleni méltóztassék, Szünetlen kérni fogjuk, magunkat mindenkori kegyelmességekben ajánlván Szünetlen maradunk Tekéntetes Nemes Magistratualis Urainknak Legkisseb Szerzetes Szolgái Wáczi kalastrombéli Patererek és Fr. Franciscanusok.“

Ezen folyamodványra a tanács, a mult évek szerint, két mázsa marhahúst, fontját 5½ dénárjával számítva, vagyis 11 frtot rendelt az 1763. decz. 30-ki ülésén kifizettetni. Hogy ezen összeget a kolostor megkapta, *Tóth János* apostoli syndicus bizonyítja és a város birája. — 1765. decz. 23. a sz. Ferencz-rendi atyák folyamodványára az ujon vett orgonára 12 császári aranyat, 50 frt értékben, ajánlott meg a nemes tanács. — 1767. május 8. Az ezen évben elkészült uj szószerékre 3 körmöczi arany, 12 frt 60 dr. értékben lön megajánlva. — 1767. jul. 17. Igen kevés széna teremvén, csak egy kocsival kapott a kolostor, noha az előbbi években mindig kettővel szokott a város ezt adni. — 1768. jul. 19. *Teck György* és *Videmánn Sándor* sz. Ferencz-rendi atyák kérelmére, kik a Szentföldre zárandokolni szándékoztak, egy körmöczi aranyat ajánlott a tanács és azonfűlül alkalmatosságot a legközelebbi állomásig. — 1771. jul. 30. Noha ezen évben a vizáradás és tartós esőzések a város *derecskei* és *csörghi rétjeit* nagyon megrongálta, a város mégis egy ugyan, de jól megterhelt kocsi szénát ajánlott meg a kolostor részére. — 1773. ápril 16. A szokás szerint, marhahúsért folyamodó sz. Ferencz rendi atyáknak, tekintvén a mostani szűkebb viszonyokat és a marhahusnak nagyon is tulságosan fölszökcent árát (fontja 7 dénár), a két mázsa hús helyett, melyek ára az előbbi években 10 vagy 11 fitrá ment, 10 frt ajánlatott meg. — 1778. május 11. Tekintve azon sz. szolgálatokat, melyeket az itteni sz. Ferencz-rendiek a közönségnek buzgón tesznek, két mázsa marhahús ára rendeltetett a pénztáros által a kolostornak kifizettetni. — 1778. szept. 4. A szentföld javára kéregető tdő *Bradats Vitus* és *Gyurcsánsszky Bálint* sz. Ferencz-rendi atyáknak egy körmöczi aranyat adott a nemes tanács.

1779. május 4. A szokott alamizsna czimén, két mázsa marhahús ára 12 frtban ajánlatott meg a kolostornak. — 1781. febr. 3. Tekintetbe vévén azon sokféle szolgálatokat, melyeket az itteni sz. Ferencz-rendi atyák a lelkiekben tesznek, két mázsa marhahús ajánlatatik meg nekik 12 frtban. — 1782. márcz. 8. Szintén két mázsa marhahús alamizsnát kapott a kolostor 12 frtnyi öszszegben. — 1783. márcz. 26. Ekkor is ennyit. — 1784. szept. 1. Sz. Ferencz, sz.

Domonkos és Kalazanti sz. József szerzeteseinek különféle lelki szolgálataikért, kegyadomány czimén, egy-egy kocsi széna ajánlatotott meg. — 1784. okt. 24. A sz. Ferencz-rendiek hústkérő folyamodványára ez lőn a határozat: „a város pénztára kimerülve lévén, a tőő konvent kérelmének helyt adni nem lehet.“ — 1787. nov. 3. A sz. Ferencz-rendi atyák a mustkéregetésnél puttont hordók részére alalmazsna czimén valami segílyt kérvén, buzgó szolgálataik tekintetbe vételével 3 frt szavaztatott meg nekik. — 1788. nov. 7. A helyi sz. Ferencz-rendiek hús-segélyért folyamodván, ezen ügy a tanács teljes ülésére hagyatott fön. — 1795. jul. 14. Bíró úr jelentést tett, hogy értésére esett, miszerint a helybeli sz. Ferencz-rendiek részére a tanács által ajánlott 2 szekér széna helyett hárommal adatott s ezért a kamarás kérdőre vonatván, kitünt, hogy nem ő, hanem *Oroczy Ferencz* majoros követte el a hibát. Miért ez szigorún megdorgáltatott, s a netáni legkisebb botlás esetére kenyeze elvesztésével fenyegettetett. Az ily hiba kikerülése végett ezentúl a kamarás felügyelete alatt leend csak szabad az utalványozott szénákat kiszolgáltatni. — Marhahúst, illetőleg erre pénzt, a városi tanács többé már nem ajánlott meg, de a széna a kegyes-rendieknek még sokáig, a sz. Ferencz-rendieknek pedig egész a legujabb időig kijárt, midőn a helyett szénára 20 frtot kap ezen kolostor évenként a városi közpénztárból a házfönök alázatos kérelmére. Ime, ezen nemes város tanácsa mennyi és mily sokféle jót tett a kebelébeni kolostorokkal, s főkép a sz. Ferencz-rendiekével. Legyen azért az Isen áldása e nemes városon s védje azt meg minden veszélyektől!

24. §. Egyéb tekintetben is sok adat fordul elő e kolostorra nézve a városi jegyzőkönyvekben.

Lássunk ezekből néhány érdekesebbeket. Igy a többi közt 1757. decz. 20. *Málóssy Márton* jelenti magát a városházán, hogy az itt való házát eladja s azért a tőő sz. Ferencz-rendi atyák s az alsó meg a felső szomszédok tanácsülésileg erre figyelmeztessenek. — 1764. szept. 9. Nemzetes *Tóth János* ur, a sz. Ferencz-rend Üdvezítőről czimzett szerzettartományabeli váczai konvent syndicus a és ezen püspöki Vácz város senatorának tiszteletteljes megkeresésére, ezen konvent szomszédja, t. i. *Franyó György* a duna felől azon halmon házat birván, a melyen t. i. ugyanezen konventnek kerítése emelkedik, a *Farkas Inre*-utódok nevei és személyében is, kiknek házuk az érintkező szomszédságban van, és minthogy ő maga is ugyanazon utódok közül volna, — *Benke István* úr, ugyanazon püspöki város bírása, úgy-szintén *Benedek István* úr rendes jegyző és senátor előtti megjelensre a helyszinén szállíttatott föl, és mivel ugyanazon konvent erősebb falkerítéssel most láttatnék el; hogy annak jogai és biztonságáról eléggé gondoskodva legyen, komolyan megintetett, miszerint semmi ürügy alatt, azon halmot, mely különben is a *Franyó*-féle

házig, és a mondott utódok másik házaig, úgy szólván a királyi adományozás, ugyanazon konventhez tartoznék, tehát minden jogon kívül ugyanazon szomszédoké volna, kárára s azon fálnak könnyen bekövetkezhető leomlására aláásni, vagy a földet lehúzni, és így a konvent jogainak sérelmére lenni ne merészeljen. Amidőn ugyanazon *Franyó György* mi ellenvetést sem tett, sőt inkább arra is kötelezte magát, hogy a háza mögötti tért, ahol az ő telkének felső része kiterjed, elzárni akarja, nehogy oda bárki járulhasson, hogy így t. i. azon halmot biztosabban föntartani lehessen. Sem magára, sem a szomszédházra nézve más föntartani nem akart, mint hogy a szükséges esőcsatornák sértetlenül maradjanak, mint a melyek hiányában a házak leomlása okvetlenül bekövetkeznék, és az ajtócskát, melyen át az ő területéről a fönt nevezett tér és halmocskára a járás nyilni fog, nem más okból hagyta meg ugyanazon *Franyó György* mint hogy ugyanazon konvent szomszédkertjéből a szemeteket kivetni és így azt tisztán tartani lehessen, nehogy t. i. ezektől, az elhanyagolás által, a mondott házak alapjaikban megrongáltassanak, vagy bármiképen is megséríttessenek.“ — Megjegyezzük itt mellékesen, hogy midőn az újabb időben *Balla István* úr a kolostor kerítését hosszában elnyúló és a dunára néző szegleteni házait emeltette, amannak tetőjét a kerítésre akarta leereszteni, emezt meg egyenesen a kerítésre ráépíteni!! De e sorok írójának komoly tiltakozására az építési tervet megváltóztatnia kellett, s a már tett sérelmes építést eligazíttatni . . .

1771. júl. 15. Az itteni sz. ferenczrendi atyák konventjének illő megkeresése, és a jövő törvényes biztonság tekintetéből ezen tanáshoz áttett irata ily tartalmú lévén: „Nemes és Nemzetes Biró úr, és ezen Vác püspöki város tanácsbeli urak, tiszletre legérdemesebb véduraink! Mutatják a *Malossy*-ház birtokosainak cessionális iratai, melyeket az A. betű alatt ide csatolunk, hogy ezen telek különösen azon czélból adatott el, hogy az egyház előtti tér nagyobbitására, és a nép áhitata emelésére, de soha vásártérül vagy falusi kinézésre szolgáljon. Ez volt szándéka a főmgú és földő herczeg és bibornok urnak is, midőn a nevezett cessió- és azon telkeni sz. kereszt emelésére, mint tényleges földesúr, kegyesen beleegyezett, és ezt írott hiteles okmánnyal is megkeresendőnek és megkérendőnek tartottuk:

1. Hogy ezen telek vétele a város jegyzőkönyvébe, az átengedő iratban kifejezett minden föltételekkel az utódok jövő óvadékaül bevezetessék. — 2. Mert a mi szomszédunk, *Charbath (Garabáts) György* úr, az átengedő irat tartalma ellenére, midőn mink arról gondolkodnánk, hogy a nép áhitata növelésére, a fák között valami statiókat és kápolnácskákat fogunk időnként emeltetni, minket meg nem kérdezve, két ablakot nyitott, és talán ő, vagy bizonyára ezen ház utódlakosai valamikor a jövő időkbén, az Üdvözítő keresztje felé, több ablakokat is, ajtókat, boltokat, üzleti helyeket vagy épen

tán mézsárszéket is nyitnának. Mi alulirottak, a mi konventunk tek. Syndicus urával, hozzá csatolva gr. Balassa Pál úr ö nmígnak, a mi egész rendtartományunk generális syndicusának tekintélyét is, ezen két ablak, vagy jövőre bármely ablak, vagy ajtó, annál inkább üzleti bolt nyitása ellen felszólalunk és tiltakozunk; föntartván a tő konventnek a jogot, ezen szomszéd ház fala mellett, a nyílt ablakoknál is, amikor tetszik, vagy a jótevő védurak amint akarják, a polgárok áhitata gyarapítására, statiókat, kápolnácskákat vagy falat emeltetni. Mert ha ezen telekre az Üdvöztő keresztje felé, mely előtt az áhitatos polgárok imádkozni szoktak, több profán ablak, ajtók, mézsárszékek vagy üzleti boltok nyitvatnának valaha, ezek az egyháznak nem diszére, hanem csak csúfjára lennének, és bizony a hívek áhitatosságának nem emelésére, hanem annak csak hátrányára és a sz. körmenetek akadályára lennének. Amiért is ezen tiltakozásunk törvényes jegyzőkönyvbei iktatásaért egyszersmind esedezőnk.

3. Azonfölül könyörgünk, miszerint a föntnevezett szomszéd úr a tekintetes tanács hatalmánál fogva intetnék meg, hogy a mi konventunk kerítéséhez sehol valami tetőzetet vagy épületet a polgári jogok ellenére ne kapcsoljon, és ahol ezt már az ő udvarán tette, a mi kerítésünket ezen épülete nyomásától szabadítsa föl; mert az ezen tetőről folytonosan lefolyó víz, a mi épületünket lassankint megrontaná, amint ez minden igazságszeretőnek első tekintetre föltűnni fog. — 4. Hogy a *Malosyféle telek ára* minél előbb kifizetése, némelg adósságok behajtására a tek. uradalom segédkezése a mi nemzetes Syndikus urunknak megígérve lőn kegyesen; minélfogva a püspöki uradalom igazgatójának utasítása szerint, az adósok lajstromát B. betű alatt szintén ide csatoljuk, a legbensőbbben esedezővén, hogy a tek. tanács lelkes ügyvitelét a mindenható és kegyes Isten, a kinek tiszteletére fáradozunk, bőven jutalmazza meg, mink pedig az isteni irgalmasságot a nemes tanács s az egész város jólétéért éj- s nappali könyörgéseinkben kérni meg nem szününk, a kik is maradunk Váczon 1771. júl. 16-kán a vácz-püspöki város tek. tanácsának legalázatosabb káplánai, a váczí sz. ferenczrendi konventatyái.

Az I. pontra nézve: *Csete Klára* aszszony és *Kálóczy Sándor* ur cessionális levele, mikép itt láthatni, egész kiterjedésében bevezetve van, tudniillik: „Alólirottak adjuk emlékezetül mindeneknek, a kiket illet, hogy mink semmi félelem vagy fenyegetés által nem kényszerítve, önkényt és szabad akaratunkból, az első szóra, midőn a mi házunk eladásáról kérdés tétetett, mely hajdan a sz. ferenczrendi atyák székháza volt, ezen szerzetes atyáktól 600 frtokon fölül semmi egyebet sem kívántunk, és ezeket is avégből, hogy, ezen összeggel a *Malosyféle adósságok* nagyobb része, Budán, a *Harampiféle* tek. kisaszszonyoktól fölvetteké t. i. törlesztessék; és annál fogva, minthogy ugyanazon sz. ferenczrendi atyák tényleges syndicus, az Isten háza diszének gyarapítására, magát törvényesen kötelezi, hogy a mondott 600 frtokat, ha nem előbb, a fölvétel napja

körül, t. i. sz. György ünnepe táján a jövő 1771. évben, Budán, a nevezett kisasszonyoknál, jó pénzben, minden pereskedés nélkül, leteendni fogja, — mi ismét önkényt és szabadon, és semmiképen, sem félelem, sem fenyegetés által nem kényszerítve, a fönt jelzett 600 frtért a mi házunkat, *hajdan a sz. ferenczrendi atyák székházát*, 250 frtban elidegenítettet, és 1762-ben, mint a város jegyzőkönyve mutatja, földesúri jognál fogva, 440 frt és 50 dénárba becsültet, a *tdő sz. Ferenczrendi atyáknak nem vásári térül hanem az Isten háza és a nép áhítatossága gyarapítására, s szoborrali ékesítésére*, átengedjünk, kezünkől kibocsátjuk, olyképen, hogy midőn nekik tetszeni fog, a rajta épült házat szabadon lebontatni, árverésre, s eladásra kitenniök lehessen és ezt tehessék, fönmaradván a telek, az egyház tere nagyobbítására. Tiszteljük aközben a főmgű herczeg és bibornok kegyességét, ki a fölesúri jogot irgalomra fordítván, nekünk magát a telket szabadon átengedte, mely teljes joggal az övé volt, és hatalmat adott a rajta épülttel eladni. Ugyszintén bőséges köszönetet mondunk a *tdő sz. ferenczrendi atyáknak*, kik a dolgok oly szükségében, előbb az Isten háza díszét, aztán a mi szegényes sorsunkat tekintve, az egész összszegre nézve, melyet az első szóval kívántunk, a kegyes urak szerzését magukra vállalták: fogadván a mi részünkről, hogy a mlgos uradalom vagy más biró által ránk büntetés alatt, semmi időben, sehol, valami sérelemről panaszolkodni soha nem fogunk. Miknek hitelé és nagyobb erősségeül, ezen saját pecsétünkkel és a mi kezeink aláírásával megerősítve adtuk Váczon 1770. napon, *Csető Klára † Kálóczy Sándor* mk.“

A 2-ra. A szomszéd *Garaváczy György* (a németek részéről külső tanácsos) megintetett, hogy valami épületet úgy tenni és a vár régi falához kapcsolni, annálkevesbbé abból valamit kitörni ne merészeljen, hogy ez által valami sérelem érje a konventet; annálfogva *Gyurász István* (a németek részéről belső tanácsos) és *Keller József* urak kiküldettek, hogy ha valamit, a mi sérelmes, az előbbi kitétel ellen észrevenni fognának, azonnal tetteleg megsemmisíttessék azt; a mely szomszédnak a mindenütt állítandó statiókra vonatkozó kívánság, az ablak sérelmes kinyitásáról és minden, mi a 2. és 3. pontban foglaltatik, egész kiterjedésökben megmagyaráztatott.

A szomszéd, *Garaváczy-féle ház*, mely mikép az imént láttuk, a váczi sz. Ferencz-rendiek székháza volt előbb, míg a mostani kolostorukba beköltöztek, a jelen korig már több tulajdonosé volt, a kik így következnek egymás után: 1797-ben már *Rakovszky Károly* mészáros-mester birtokolta azt, ki a szomszédos sz. Ferencz-rendieknek nem egyszer okozott sérelmeket. Majd a *Kapler*-család birtokába ment az át, birván az apa után annak fia *Kapler János* pék-mester, a kiről vétel utján az ujabban időben *Mayer János* molnár-mestere, ennek elhunytá után meg *Rada Elek* mézes-kalácsosra szállott vétel által szintén, ki azt maig is birja s azt már is meglehetősen jobb karba hozni igyekezett. — 1801. szept. 1. A mult szombaton, esti 9 órakor,

nem tudni, hogyan, tűz ütven ki, *Haiba Mihály* gazda, *Kerper Ferdinánd* mészáros és a sz. *Ferencz-rendiek majorjai* a bennök volt széna, szalma, zab és egyebekkel együtt elhamvadtak. — Ekkor hát e kolostor anyagi helyzete meglohetős volt, lévén neki külön takarmánypajtája is. — 1821. jun. 9. A helybeli tisztdő sz. *Ferencz-rendiek* azon kérelmükre, hogy 1809. évben a kolostoruk beteg katonák kóródájává tétetvén, abban a következő év tavaszaig tartozkodtak és azok által a kolostori ingóságoktól majdnem teljesen megfosztattak, bizonyítvány állíttatott ki a városi hatóság által, mely *Blahó József* tanácsbeli urnak, mint a nevezett szerzetesek syndicusának kézbesítettett az illetők részére.

1826. decz. 29. 1368. sz. Főtdő *Balogh István* székesegyházi kanonok s a helybeli sz. *Ferencz-rendiek* Syndicusának *Fellner László* örökösei ellen a városi jkönyv 693. sz. a. előmozdított sommás perében nevezett örökösök részéről ./. alatt csatolt bizonyítvány kiadását meghiteltetni kérvén, mely kérés folytán *Mayer Mihály* kőmiveslegényt a törvény színe előtt meghiteltetvén, a kérdéses bizonyítványt, hogy t. i. mintegy 35 év előtt *Fellner László* váci boguármester által egy bizonyos kőmivesi munka elvégzésére fölszólíttatván, egy a háza mellett a tdő sz. *Ferencz-rendiek* telkén lévő részen ezek számára *Fellner László* úr készítettett általa egy szobát és egy konyhát, s hogy ezen kőmivesi munka általa a tdő barátok részére tétetett (a női cselédház bal-végén) és hogy ezen szoba és konyha elkészítéseért adatott *Fellner László* urnak egy darab csücsök üres telek. Ugy nemkülönben a kőmives- és ács munkabér mintegy 360 frtok *Fellner* által részekre kifizettetett légyen, minden váltóztatás nélkül helyben hagyta és megerősítette. Mire a nevezett tanúnak meghiteltetése és a kérdéses okmány följegyeztetni és a per a panaszolt örökösöknek 15 nap alatt adandó felelet végett kiadatni rendeltetett.

1843. jul. 7. 693. sz. Főtdő *Balogh István* olv.-kanonok, mint a helybeli sz. *Ferencz-rendi* kolostor syndicusának e szerzet nevében beadatott írásbeli kérelmére, miképen néhai *Fellner László* a többszöri nevezett koloskor sütőházának az utczára terjedő szögletcsücsát, mely kertnek használtatott, az előmutatott kötelezvényi okirat szerint 1807. jul. 19-kén oly föltétellel vette át az itt sz. *Ferencziek* előjáróitól, hogy a nevezett sütőháznak végén keresztül húzott falkerítés között egy közös kutat, melyet a sütőház alkalmasan használhasson, építtetni, a maga költségén ásatni, továbbá egy szobát építtetni és a mángoló-szobát kipadoltatni tartozzék. Mivel pedig nevezett *Fellner László* ezen kötelezettségét a kolostor tetemes kárával ekkorig sem teljesítette, sőt a nevezett *Fellner-ház* ennek elholtával, itt lakos *Lörincz Leopold*-nak 6000 frton eladatott, ennél fogva oda terjed kérelmök, hogy az eladott ház még kifizetve nem lévén, annak ára a vevőnél letiltassék, sőt az eladó *Fellner örökösök*, u. m. *Fellner Miklós*, ennek nővére *Örzse* s *Farkas István* helybeli kovács-mester nejével az illető bíróság elé hivattatván és ha már ez esetben a ne-

vezett kötelezvénybe foglalt szoros föltételek, a törvény rendelete szerint nem teljesíthetnének, sem pedig a kérdéses telek, beépítve lévén, vissza nem vétethetnék, e szerzet telke kiküldendő bizottság által becsültessék meg és annak becsára az eddig 36 év alatt élvezett haszonvételekkel együtt a panaszkodó kolostornak térítessék meg, felolvastatván, 30 nap alatt adandó feleletre kiadatott az illetőnek.

1844. nov. 8. 1187. sz. Főtdő Balogh István olvasó-kanonok ő nga, mint a helybeli sz. Ferencz-rendi kolostor Syndicusának felperessége mellett, néhai *Fellner László* örökösei ellen, egy a szerzethez tartozó és a most nevezett örökösök édes atyjok által elfoglalt teleknek becsárában leendő megfizetését, szorgalmazó folyamodványukra az alperes örökös a feleletet bemutatván, jelen sommás per az ahoz zárt 1. 2. 3. számok és ./. alatt csatolt eredeti okmányok további folytatás végett a pertárban elhelyeztetni végeztetett. — 1846. jan. 13. 111. sz. A helybeli sz. Ferencziek syndicusa, főtdő Balogh István kanonok úr felperessége alatt néhai *Fellner László* örökösei ellen 1843. jul. 7-kén indított sommás perben végeztetett: „Felperes részéről az 5. lapon szóváltólag tett jelentésről: miszerint a jelen perrel végkép fölhagy, az alperesek pertárnokilag értesítettvén, viszonyos nyilatkozatuknak folytonos beigtatására szóllittasanak fel.

1848. decz. 5. 1044. sz. A váczí sz. Ferencz-rendieknek az országos honvédelmi bizottsághoz nyújtott abbeli folyamodványuk, mikép kolostoruknak kórházzá leendő berendezése esetén, az attól külön udvarban (most már évek óta kert ez is) lévő posztógyári épület részükre lakásul átengedtéssék, oly háttíráttal tétetvén át ezen városi hatósághoz, hogyha a lakásul kért posztógyári 3 szoba a kórházi czélokra nélkülözhető, a folyamodók méltányos kérése teljesíttessék. — Végeztetett: Folyamodó szerzetesek kérése a folyamodványban felhozott okok tekintetéből méltányosnak ismertetvén, *Drágfy Sándor tanácsnok úr, mint illető kórházi gondnok*, oda utasíttatik a folyamodvány kiadása mellett, miszerint a folyamodók kérésöknek siker szereztessék, mindenestre pedig a kórházi elrendezésben úgy járjon el, hogy a kolostornak kórházzá leendő berendezésével, *folyamodók részükre a kérdéses posztógyári épület lakásul szolgáljon, hogy hivatásukban békésen megmaradván, eddig is tapasztalt hasznos szolgálatukat a közönség és a kolostorban elhelyezendő betegek részére kiterjeszthessék.* — Valóban nagy feladat hárult is rájuk, mert a beteg és sebesült honvédek az egész kolostorban minden legkisebb helyet elfoglalván, ezek mellett a jószívű szerzetesek igen jelentékeny szolgálatokat tettek. Midőn pedig a rendház kóroda lenni megszünt, az igen beszenyyezve, megromgálva s butorai jó részben összetördelve lévén, e szegény szerzeteseknek káruk elég nagy volt!

1849. jun. 1. 53. sz. (Gazdászati ülés). Való Ferencz után üresedésbe jött városi orvosi hivatal elnyeréseért folyamodó helybeli orvos-sebész *Stróber János* úr emlékezetben lévő érdemei tekintetéből városi orvosnak kineveztetik s a legközelebbi ülésen kötelve hű tel-

jesítésére felesketendő léssen. — 1850. ápril 26. 193. sz. *Rumy Sándor* és neje *Rumy Örsze* aszszony *Stróber János* városi orvos úrral kötött f. évi ápril 23-kán kelt következő tartalmú szerződést mutatván be: „*Szerződés*. Alolírt adom tudtára mindeneknek, a kiket illet, és jövődöben illetni fog: hogy e Város kebelében létező sebészi műhelyemet, melyet *Özveggy Lorentz Leopoldné* aszszony napamtól átvettem, *Stróber János* Úr város rendes Sebészének eladtam 400 váltó frtokért és a Conventionatusoktól $\frac{1}{3}$ évre járandó 170 vfrtokért, összesen 570 vfrtokért készpénzbeni lefizetés mellett, olly magam lekötésemmel, hogy minden jogokról lemondok és nekem e Városban többé sem Sebészi Műhelyt fölállítani, sem pedig a nélkül Conventionatusokat borotválni szbad nem leszen. Mellyeknek nagyobb valószínűságról adtam ezen Szerződésemet nevem és nóm saját kezünk írsunkkal megerősítve. Kelt P. Váczon áprilhó 23-kán 1850. *Rumy Sándor* mk. *Rumy Örszét* mk. Mint bizonyosság előttem történt *Szabó Elek* mk. Óra Művész.“ — *Végeztetett*: *Rumy Sándor* és *Stróber János* urak személyes jelenlétökbén, a föntebbi tartalmú szerződvény fölolvastatván, abban megnyugvásukat élő szóval is kijelentették. Tudomásul jegyzékbe vétetvén, az eredeti a levéltárba tétetni elrendeltetett.“

Tehát mint ezen hiteles adatokból kitünik, *Stróber János*, az akkori szokás szerint, mint már sebész, sőt városi ily orvos is, még jó ideig megtartotta a borbély műhelyt. Ezzel azonban, midőn, mint orvos, jó hírnévre vergődött már, tekintélye is ugy kívánván, fölhangzott. A gyógykezelésben évek hosszú során át, igen jó praxisra tett szert, s a betegek melletti kedélyes megjelenése már maga is hathatós orvosság volt. A sz. Ferencz-rendi váczai kolostornak majd 25 évig minden díj nélkül volt orvosa, még pedig a legkészségesebb és legserényebb. E rendház iránt különben is jótékony lévén, majd diszrokoni (Confrateri) s utóbb apostoli syndicusai rangra emeltették őt a rendtartományi főnök által e kolostor hálás szerzetesei. E sorok írója pedig, mint házfőnök, a derék férfiú olajfestésű arczképét jó nagy alakban *Török Ede* váczai piktor által elkészíttetvén, 1878. május 9-kén ünnepélyesen lelepleztetett, mint ezen aláírás is bizonyítja: „*Effigies Splis ac Generosi Domini Joannis Stróber, V. Conv. Vac. PP. Franc. per longam annorum seriem Confratris gratissimi, Medici solertissimi et Syndici Aplci providissimi. In perennem tantae beneficentiae gratam memoriam depicta, anno 1878. die 9. Maii solenniter in Refectorio maiori detecta.*“ Ezen kedves arczkép évek multán alkalmatosabb helyre, a rendtartományi főnök szobájába vitetett föl és ott díszesen elhelyeztetett. Szélhűdés által érintve hirtelen elhunyt 1880. jul. 25-kén 200 frtos misealapítványt hagyván az általa oly igen szeretett sz. Ferencz-rendi kolostornak egy halála évfordulóján éneklendő sz. gyászmisére, melyet is a hálás szívű kolostoriak ünnepélyesen szoktak elvégezni. Képe alá függesztette e sorok írója a csinos ráamába üveg alá illesztett néhai ntdő *Tegő Essiás Pál* atyá-

nak halotti levelét, mely szerint, mikép föntebb előadók, ezen a váczí Ferenczes kolostor körül magának annyi fényes érdemeket szerzett rendi pap meghalt a szeged-alvárosi kolostorban 1883. decz. 3-kán életének 80., papi működésének pedig 56. évében reggeli 8 órakor. Tetemei ott nyugszanak a szeged-alvárosi temető Oltványi-féle kápolnájának város felé néző oldalánál lombos fák árnya alatti csöndes sirban. Az ő és *Stróber orvos neve s emlékezte áldásban leendő a sz. Ferenczrendi váczí kolostorban sokáig, igen sokáig . . .*

Ugyanazon 1878. május 9-kén s az említett alkalommal lepleztettek le a nagyobbik étteremben gr. Althánn M. Frigyes váczí püspöknek és *herczeg Kóburg-Koháry Ágost* ő föntségének képei is. Amazt szintén e sorok írója festette majd életnagyságban a székesegyházi mozaik-kép után ugyanazon piktör által 50 frton; diszes rámája a váczí fegyházban készült s 12 frt volt az ára. Ezen szép s mindenkit meglepő arczképnek aláírása imez: „*Effigies Exllmi, Illmi, Emstmi ac Rdsmi Domini Comitís Michaelis Friderici ab Althann, Episcopi Vaciensis etc. qui vigore Diplomatis de dato 14. Aprilis Anno 1719. Religiosos Ord. Min. S. P. Francisci Prov. Hung. SS. Salv. Strict. Obs. Vacium collocavit. Pinxit E. Török 1877.*“ A *Szász-Coburg Gothai Herczeg* aczélmetszetű jó arczképét pedig e sorok írója ő föntségének vacsi tisztfjei utján szerezte, mint e kolostor jötevőjeét.

A föntemlitett áldott emlékü *Stróber János* úr tisztségei, halála után másokra szállottak, rendi diszrokon lett tek. *Réty Ignác* Vác város plgrmstre, apostoli Syndicus tek. *Nikitics Sándor* köz- és váltóügyvéd, és a ngos és fötdő váczí káptalan ügyésze, orvos pedig *Krämer Gyula* urak (ez utóbbi 20 frt évi fizetéssel).

25. §. A kolostori templom kriptájában nyugvó sz. Ferencz-rendi áldozó-papok és rendi segéd társak.

Ezen kolostori templomban 1759-ben már három kriptá volt, egy a szentélyben, egy másik sz. Ferencz oltáránál, a harmadik pedig pad. sz. Antalénál, a melyben eltemetve vagyon tek. *Magócsy Mihály* úr, ezen oltár kegyura. A *negyediket* a kar alatt, a lörettői kápolnában évek multán építették. Ezen kolostor a rendtartomány alsó, vagyis magyar-részének az öreg, elaggott, kigyöngült tagjaira nézve mintegy kórodája lévén, ez az oka, hogy abban oly számosan hunytak el, első volt ezek közt:

1. *Nagy János*, volt rendtartományi főnök, † 1722. jun. 8. s eltemetve lön a sz. Antal oltáránáli kriptában. Ez igen nevezetes szerepet vitt Szegeden a török-uralom alatt, mint az ottani alvárosi sz. Ferencz-rendi kolostorban 1685—1688. s 1690—1691. évig volt házfőnök. A török-basának, mint várparancsnoknak különösen állott kegyében s ez őt némi küldetésekkel is megbizta koronként, őt rendesen csak „*papgazdá*“nak nevezgetvén. Történt egykor, hogy a basa a vidékre kirándulván, a török-nagyok őt az alatt *karóba-huzatásra*, tehát halálra ítélték. Midőn azonban a városból a vesztő.

helyre vezetették, vállán a súlyos karóval, megfosztva rendi ruhájától, éppen akkor a hazaérkező várparancsnokkal találkozik a menet. A basa így is azonnal megismervén őt, e kérdést tette neki: „*Mibaj papgazda?*“ s rögtön megsemmisítvén az ítéletet, haza kísértette az oly borzasztó haláltól így megszabadított kolostor-főnököt, azokat pedig, kik a basa joga ellen mertek cselekedni, keményen megbüntette. Ezen derék szerzetes nagy kitűnő honfiai érzete által lelkesítve, jelentékeny szolgálatokat tett a magyar-hadseregnek, ezt alattomban nem egyszer a legnagyobb óvatossággal tudósíttatván a törökök hadi ereje, állása s működéseiről. Talán azért gyanúba jövéen, mondatott ki fölötte ama barbár-ítélet . . .

Wolffing Cyprián, rendi segéd társ. † 1725. ápril 14.

Szenczy Gáspár, egyetemes hitszónok és tanácsos. † 1725. május

11. eltemetve van a sz. Antal oltáránál sirboltban.

Zajka Gábor, hitszónoki segéd. † 1727. okt. 22. Léváról gyógyítás végett ide tétetvén, u. o. nyugosznak tetemei.

5. *Grilovics Paschál*, rendi segéd társ. † 1729. nov. 11. Sz. Ferencz oltáránál sirboltban nyugszik.

Gyurcscky Vincze, hitsz., bölcsészeti tanár. † 1732. nov. 3. sz. Antal oltáránál.

Person Károly, harmadrendű testvér, pintér. † 1733. febr. 9. sz. Ferencz oltáránál.

Scheller Domonkos, német hitsz. † 1733. márcz. 12. Eltemettetett sz. Antalénál.

Harsányi Márk, rendi segéd társ. † 1735. ápril 2.

10. *Roll Péter*, kiérdemült rendtartományi főnök. † 1735. decz.

16. Eltemetve van a sz. Ferencz oltáránál sirboltban. Ezen kolostor építésének gondozója lévén, akörül szép érdemeket szerzett magának.

Fauster Eleázár, rendi segéd társ. † 1738. nov. 19. sz. Antalénál.

Zimányi János, bölcsészeti tanár. † 1739. ápril 12. sz. Ferencznél.

Papának Márton, a sz. erkölcsi hittudomány tanulója. † 1739. decz. 25. sz. Antalnál.

Blahó Pius, hitszónokok segédje. † 1740. aug. 19. és *Düll Ferencz* hitszónok u. e. évi szept. 25-kén, a vész kórosoknak szolgálva, azokért életüket áldozták oda; a szentégekkel ellátva, eltemettettek a sirások által, a vész kór által elragadottak részére megszentelt helyen, az ott állított kereszt lábánál.

15. *Hulik Lázár*, hitszónoki segéd. † 1742. febr. 13. sz. Ferencz oltáránál.

Terenyi Kapistrán nagykorú és jámbor életű. † 1742. nov. 22. sz. Ferencz oltáránál.

Poczheim Adjut, hitsz. segéd. † 1745. jan. 13. sz. Antalnál.

Gerber Didák, rendi segéd társ. 1747. ápril 18. U. o.

Zahorák Gergely, hitsz. segéd. † 1748. okt. 9. sz. Ferencznél.

20. *Spínyi Mihály*, hitsz. ez. tanácsos, kolostorfőnök. † 1749.

aug. 12. A sz. hittudomány tanára és sok éveken át házfőnök. Eltemetett a sz. Antalnáli sirboltban *Kaló Ferencz* általános helynök által, mint több éveken át jelesen működött sz. széki ülnök, mely alkalommal itt több kanonok úr misézett érlette.

Föczin Fortunát, hitsz. bekebelezett tanácsos, aranymisés. † 1751. decz. 2. Eltemette a sz. Antalnáli sirboltban földő *Marthonyi Pál* váczki kanonok.

Markovics Paschál, hitszónok, szélhüdés által sujtva. † 1758. márcz. 7. sz. Ferencznél.

Madár Orbán, hitszónoki segéd. † 1761. május 5. sz. Antalnál eltemették a sz. Domonkos rendiek.

Oblánka Humilis, hitsz. † 1762. febr. 5.

25. *Reiszler Paschál*, rendi segéd-társ. † 1762. ápril 11.

Kovács Menyhért, bölcsészettanuló, szerpap. † 1763. decz. 18.

Verebélyi Lőrincz, hitsz. segéd, orgonás. † 1764. május 24. A Lauretomnál.

Csapó Flórencz, hitszónok. † 1764. okt. 3. U. o. van eltemetve.

Mikló Remig, hitsz. bölcs. tanár. † 1765. decz. 12.

30. *Cserni Juniper*, segéd-társ. † 1769. jan. 28. sz. Ferencznél.

Bossányi Gáspár, hitszónok. † 1769. márcz. 30. sz. Antalnál.

Juhász András, bölcsészettanuló növendék. † 1770. aug. 29. Lauretom alatt.

Palicsovics Zsigmond, hitszónok, czimzetes tanácsos, sz. István erdélyi rendtartományának vizsgáló biztosa. † 1770. nov. 23. Ezen évben elvégezvén aranymiséjét, kimúlt élte 77. évében, s első volt, a ki a főltár előtti uj sirboltban eltemettetett.

Telek József, hitszónok, egyetemes tanár, czimzetes tanácsos, a Bold. Szűz kitünő tisztelője, a kinek tiszteletére „*Tizenkét csillagú korona*” czimű igen jeles, nagy hittudományi eruditiót tanusító vas-kos hitszónoki művet adott ki, melynek aczélmetszeti mintái maig is a kostoni könyvtárban őriztetnek. A főltár előtti uj kriptában temettetett el ő is, a hitszónokrendiek perjele által, jelen lévén a temetésen a sz. domonkosi kolostor egész személyzete s igen nagy számú mindkét nembeli világiak. † 1773. jun. 3.

35. *Szabó Szolán*, hitsz., bölcs. tanár. † 1774. jan. 8. Eltemetett a nagyoltár előtt a hitszónokrendiek perjele által.

Jungwirth Paschál, bölcs. tanuló növendék, Léváról gyógyulás végett rendeltetett e kolostorba. † 1774. május 28. A nagyoltár előtti sirboltban nyugszanak tetemei.

Schneider Paternus, egyetemes hitszónok. † 1774. okt. 8. A 2-szori szélhüdés folytán kimulván, a főltár előtti uj kriptában eltemettetett.

Pap Sebestény, hitszónoki segéd, 1776. nov. 27. — A főltár előtti sirboltban van eltemetve. 1788. évben megszűntek a sz. Ferencz és sz. Antal oltárai előtti sirboltokbai temetkezések, s azért a következő halottak a főltár-előttiben helyeztettek örök nyugalomra.

- Gergelyi György*, hitsz. segéd, † 1779. nov. 22.
40. *Csotár Márk*, hitszónok, † 1781. jan. 27.
Homensperger János rendi segédtárs, † 1781. nov. 22.
Schütz Apollinár, rendi segédtárs, † élte 80. évében, 1782.
aug. 15.
Kovács Elek hitszónok, aranymisés, † 1783. febr. 4. élte 81.
évében.
Zahorák Gergely hitszónoksegéd, † 1784. okt. 9.
45. *Damián Fülöp* hitszónok, † 1787. decz. 29.
Rudinszky Zsigmond hitsz. † 1788. május 25.
Walukoffer Brunó, hitsz. pestisben múlt ki 1789. jan. 27.
Skultéti Bertalan rendi segédtárs, † 1789. szept. 24.
Koreny Antal rendi segédtárs, † 1790. nov. 24.
50. *Bártfay László* hitsz. segéd, † 1792. május 8.
Rózsa Jácint, hitsz. cz. tanácsos, aranymisés, † 1792. sept. 25.
Edlhammer Domonkos, hitsz. az Eszterházy-czred egykori ká-
plánja, élete 70., szerzetessége 54. évében † 1794. decz. 13.
Kozma Egyed, hitsz., orgonás. † 1795. jun. 12. élte 60. évében.
Wliscs Wolfgang, hitsz. szélhűdésben † 1796. jun. 26.
55. *Hadlik Béla*, tanár, hitszónok, a nemzeti iskola hitelem
zője, † 1797. ápr. 7.
Bendács Zsigmond r. segédtárs, † 1798. ápr. 19.
Pikler Zachár, hitsz. segéd, sorvadásban † 1796. okt. 6.
Füdbri Lukács hitsz. † 1798. szept. 16.
Valki Remig, hitsz. volt eszécsi káplán, † 1799. márcz. 4.
60. *Kovács Agost*, hittud. tanár volt, cz. tan. † 1796. ápr. 19.
Franyó Boldizsár, r. segédtárs, 1799. jul. 19.
Rotter Tamás, hitsz., 32 évig az ország primásának gyóntatója,
† 1800. aug. 22.
Schlauder Imre, hitsz. † 1801. jan. 28.
Serfőző Vincze, hitsz., volt hittud. tanár, házfőnök, † 1803.
jan. 18.
65. *Gablyasz Marián*, hitsz., sekrestyés, † 1803. márcz. 3.
Iványi Miklós, hitsz., † 1804. febr. 15.
Columbus Frigyes, tanár, hitszónok, † 1804. ápril 21.
Csurkó Ferencz, hitsz. † 1804. okt. 22.
Királyi Bádog, tanár, hitsz. † 1804. aug. 27.
70. *Balázs István*, kiérd. hitsz., 22 évig katonai kórház ká-
plánja. † 1805. ápril 14.
Cselencsik Kornél, hitsz. az anyási káplánságból visszaszajjvén,
† 1806. jan. 28.
Széles Vincze, hitsz., † 1806. febr. 13.
Maczejka Hilár, hitsz. † 1806. ápril 8.
Rimpler Zsigmond, hitsz. † 1806. jul. 13.
75. *Szepesy Didák*, rendi segédtárs, † 1807. jan. 9.
Hubert Remig, hitsz. hittud. tanár, † 1807. decz. 14.

- Báthory Márton*, kiérd. hitsz. † 1808. jan. 21.
Nemesanszky Pál, hittud. tanuló, alszerpap. † 1809. május 4.
Szabados Zakár, hitsz. † 1809. május 7.
 80. *Szmetana Kapisztrán*, hitsz. † 1809. nov. 24.
Szentmiklósy Béla, hitsz., házfőnök, † 1809. decz. 9.
Póór Frigyes, hitsz., házfőnök, † 1812. jul. 25.
Szlépká Vitus, hitsz., 1818. aug. 3.
Tóth Angyal, hitsz., † 1819. május 27.
 85. *Csermán Lukács*, hitsz. segéd, sekrestyés, † 1819. mácz. 24.
Sassay Felicián, kiérd. hitsz. élte 68. évében † 1820. febr. 12.
Sontagbauer Gerváz, rendi segéd-társ, posztós, † 1823. febr. 22.
Károlyi Kornél, hitsz. kiérd. tanár, élete aggkorában, mint aranymisés † 1823. okt. 15.
Kovács Didák, rendi segéd-társ, † 1826. jun. 8.
 90. *Géczy Anselm*, hitsz. és orgonás 1830. szept. 27.
Krausz Hypolit, hitsz. 50 éves beesküdt, élte 75. szerzetes-sége 54. évében † 1829. máj. 1.
Hluthy Adorján, kiérd. hitsz., aranymisés, † 1834. nov. 14.
Bartoss Zakár, kiérd. hitsz. † 1837. febr. 8.
Gyuriss Péter, hitsz. kiérd. † 1838. jun. 14.
 95. *Totterweich Scraphin*, hitsz., házfőnöki helyettes. † 1841. jan. 13.
Klecsánszky Modest, hitsz. kiérd. tanár, élte 55. évében † 1843. május 23.
Géczy József, kiérd. hitsz. élete 74. évében † 1846. okt. 26-kán. Volt igen jó camera obscurája, melyhez a jól sikerült képeket mind ő maga rajzolta.
Czikkely Bonaventura, kiérd. hitsz. élete 74. évében †. 1849. márcz. 30.
Farkas László, kiérd. hitszónok, házfőnök, élte 61. évében † 1849. május 21.
 100. *Hlinka Péter*, rendi segéd-társ, † 1849. decz. 1.
Rajkovics Leopold, kiérd. hitsz., iszonyú halállal múlt ki 1856. decz. 9. T. i. 2 nappal előbb egy bűszült marha a kolostorba rontván, mint szegény régen vak embert szarvával átdötte s elkinozta különféle képen! . . .
Deits György, öreg rendi segéd-társ, szintén 1856. decz. 9. halt meg s így ugyanazon időben ketten feküdtek halva s egyszerre lettek eltemetve is.
Quallin Dénes, kiérd. hitsz. házfőnöki helyettes, virtuoz-orgonás, † élte 64. évében 1857. decz. 30.
Kailinger Sándor, kiérd. hitszónok, 58. évében † 1858. jan. 4.
 105. *Muhoray Kriszostom*, hitszónok, † 1858. ápril 14.
Válík Rogér, kiérd. hitsz. élte 72. évében † 1859. márcz. 5.
Blahó Izsák, hitsz., volt rozsnyói házfőnök s itt Váczon 2-od főnök, † 1863. okt. 20.

Molnár Cyrill, hitsz. † 1865. márcz. 9.

Zajmusz György, öreg rendi segédhárs 1866. febr. 26.

110. *Szegfű Lázár*, hitszónok, † 1871. jan. 17. — Idáig mind a templom alatti sirboltokban lettek eltemetve az itt elsoroltak; noha az utóbbi 9 a sirbolt előtti köztérsegen koporsóikkal együtt csak letéve vannak, miután a mögöttüki falban a sirhelyek mind betöltvék. Földő *Pazsicky Simeon* rendtartományi főnök hivatalos látogatása alkalmával megtiltotta a kryptai temetést, rendelvén, hogy ezentúl halottjaink a köztemetőbe vitessenek ki s ott takaríttassanak. E szerint hát

Baráth Lőrincz, hitsz., a ki élte 61., szerzetessége 43. évében múlt ki 1873. febr. 6-kán, az első, kinek a mieink közöl tetemei az alvárosi sirkerthben nyugosznak.

Pap Melkizedek, hitsz. kiérdemült okleveles gymn. tanár és sok éveken át igazgató (Gyöngyösön), volt házfőnök Gyöngyösön, Jászberényben és itt Váczon, rendtartományi tanácsos, a 48. szabadságharcz alatt egy huszárezred papja, † élte 64., szerzetessége 47 s papsága 41. évében 1873. aug. 28.

113. *Lencsés Kornél*, rendkiv. hitsz., a mátraverebélyi sz. kútnál sok évig admtor s 4 kolostor (Gyöngyös, Szeged, Szabadka, Kecskemét) házfőnöke volt. Rendkívül természetes, ritka szép magas alakú volt. † 1877. május 15. élete 70. szerzetessége 52. s papsága 47. évében. — Ezen két utóbbi már az alvárosi temető legszebb pontján az egyháziak részére kijelelt terület elején fekszik egymás mellett, kiknek e sorok írója csinos sírkövet állíttatott aranybetűs felíratl, rendtársi kegyelete jeleül . . .

Ime, hát idáig, amennyire az illető jkönyvekből kikutathattam, a sz. Ferencz-rendi váci kolostorban 113 halálozási eset történt, kikből a tulnyomó rész áldozópapok, aztán a rendi segédhársak s néhány rendi növendékek voltak. A jó váci és vidéki hívek lelki üdvök érdekében fáradoztak egykor sz. buzgalommal a fönt elsorolt, itt elhunyt rendi áldozópapok, legyen hát nálok áldásban az ő emlékezetők! . . .

26. §. A sz. Ferencz-rendi váci kolostor templomi sirboltjaiban eltemetett világiak.

A kor vallásos, áldott szelleme indított sokakat arra, hogy a jó Isten szentegyházainak sirboltjaiban kívántak eltemettetni és így a váci sz. Ferencz-rendiek templomának kriptáiban számosan takaríttattak el. Ezekből azonban, rövidség okáért, csak a nevezetesebbek soroltatnak itt el az illető rendházi jegyzőkönyv nyomán:

1728. aug. 28. *Király Margit* úrnő, tek. Mágócsy Mihály nővére, sz. Antal oltáránál.

1729-ben *Zelenay Pál* úr, Pest vgye biztosa, sz. Ferencz oltáránál.

1731. jan. 8. Tek. Magócsy Mihály *Glos*-a (igy!) sz. Antalnál kriptában. Kapott a kolostor 15 frtot.

1732. decz. 16. *Szunyog Zsuzsanna*, Göcsy Ferencz urnak Rátóthról hátramaradt özvegye, a sz. Ferencznél sirboltban.

1738. május 11. A sz. Ferencznieknél kimult ntdő *Belányi János*, endrőfalvi plebános úr s eltemettetett u. a. sirboltban.

1741. május 31. *Vass Antal* nemes ifju u. a. sirboltban.

1741. decz. 23. Tek. *Magócsy Mihály* úr Pest-vgye rendes alispánja, sz. Antalnál.

1742. jul. 20. Ünnepélyes gyászmise után *Csikós Miklós* ur sz. Antal oltáránál.

1747. okt. 23. *Réz Imre* úr, a sz. Ferencz oltáránál.

1748. aug. 30. † földő *Flagellotti Gergely* ur, közönségesen „*Don Gregori*“-nak neveztetett. Hajdan a nmlgú püspök úrnak olasz titkára. Ünnepélyes gyászmise és sok sz. mise-olvasás után eltemetett a sz. Antal oltáránál.

1749. febr. 22. Ns. és nzts *garamszegi Géczy Pál* úr, sz. Ferencznél, Rátóthról.

1755. febr. 22. *Hermon János* ur, püspökvárosi senátor, u. o. Fizetett 12 frtot.

1756. évben eltemettetett bizonyos asszonyoság, ki huzamos ideig a templomot söpörgette és annak ruháit mosta ingyen.

1757. október 2. A szomszéd mészáros fiaeskája, sz. Antalnál. Fizetett 12 frtot.

1757. nov. 1. *Traiber Regina* urnő, *Vajzer János* syndicus ur neje, sz. Antalnál. A temetés díj nélkül volt följánlva, de azért mégis a rendes díjt megfizette.

1758. május 29. N. *Julianna*, az elhunyt *Katona Pál* özvegye. Sz. Ferencznél. Fizetett 12 frtot.

1759. ápr. 22. *Huberin Regina* mézeskalácsosnő. U. o. Fizetett 12 frtot.

1760. nov. 17. Tóth Ferencz ur neje, *Dora Örsze*. Sz. Antalnál. Fizetve lön 10 rfrt. Ezen temetés alkalmával földő *Pruszkai Sámuel* kanonok és plebános ur, minthogy temetési díjnegyedét (Quartam funeralem) a sz. Miklóstemplombani kriptahiány miatt nem kívánhatna, azt követelte, hogy ezen kolostori templomban a gyászmisét ő vagy káplánja énekelje, mely törvénytelen követelésnek a sz. Ferenczrendi atyák a temetési gondnokok által alázatosan ellenmondtak. Miért aztán azt akarta, hogy az ő káplánjai olvassanak itt misét másokkal. Mi a béke kedvéért megengedve lön és így a temetés itt megtörtént. — Először történt a temetési díj negyedének említése és követelése a nevezett parochus által, gr. *Eszterházy Károly* püspöksége alatt, midőn 1760. aug. 8-kán *Tóth János* szücsnek a kegyesrendi atyáknál történendő eltemetése jelentetnék nála. Minthogy pedig a székesegyház még fölépitve nem volna, ennél fogva fölhagyott

e díjnegyed fizetésének sürgetésével, míg a székesegyház készített-nék és a választott helyeni temetést megengedte.

1760. decz. 27. *Kalácska Örzse*, Farkas Imre özvegye, sz. Ferencznél. Fizetve lón 12 rfrt; a nevezett parochus mi követelést sem tett.

1761. jun. 9. a kar alatti Lauretom irányábani sirboltban első temettetett el *Vajzer János* úr, ezen konvent apostoli Syndicusa, rendünk öltönyében, mint már hajlott korú. A gyászmenetet főtdő Benzoni Leopold úr kísérte a konventig, ahol a sz. Ferencz-rendi atyák vették föl a tetemet, bevitték a templomba, ahol *Sipos Márton* házfőnök az elhunytért gyászmisét énekelt s utána a mondott sirboltban eltemette őt. Fizetve lón a kriptáért 12 rfrt, a díj negyedeért ki sem jelentkezvén.

1771. jun. 20. *Fischerin Katalin*, Charvatz György mészáros neje, sz. Antal kriptájában lón eltemetve, s azért a kolostornak fizetett 12 rfrtot, ugyanannyit a plebánosnak, a stólán kívül.

1771. okt. 13. eltemettetett sz. Ferencz kriptájában özvegy *Kalácska Katalin*, a magyar harmadrendiek anyja és vezére. Mint látszik díj nélkül történt eltemetése.

1774. jan. 8. Eltemettetett sz. Antal oltára előtt *Potzhain Valburga* urnő, kit a parochus előbb a székesegyházba kísért és elvégezvén ott érlette a gyászmisét, aztán a sz. Ferencz-rendi templomhoz kíserte és itt a templom ajtajától azonnal eltávozott. Másnap pedig itt a kolostori templomban tartatott érlette a gyászmise.

1774. jun. 5-kén a főoltár előtt eltemettetett *Regele József* úr, asztalos-mester e kolostor különös jótevője.

1774. okt. 28-kán *Sinner Antal* kőmives a főoltár alatt lett eltemetve.

1775. május 14. *Losz Ferencz* vendéglős és váczi lakos, a főoltár alatti sirboltban temettetett el. A kolostor jótevője volt. A kriptáért fizetett 12 rftot.

1775. nov. 4. temettetett el *Brunatzky János* harmadrendi és noha a temetésnek ellenmondott főtdő *Farkas Mihály* alvárosi plebános úr, mondván: „*Hogy merték ezt a sz. Ferencz-rendiek cselekedni?*“ A kinek is, midőn megfélelve lett, hogy ő, mint a hivek lelkipásztora, tudta az elhunytak akaratát és a temetkezési helyet is, mért engedte ezt meg előbb, adjon ő maga számot erről a httó-tanács előtt, mért nem jelentette ki a döntvény tartalmát.

1776. márcz. 8-kán eltemettetett a nagy oltár előtt, mint az előbbi is, nemzetes *Karabács György* úr, nagy folyamodványok után, melyeket az örökösök a püspök ő miga elé terjesztettek, a ki midőn látná ezek szándékát, hogy készek a falat kívülről áttörni, megengedte a temetést, de úgy, hogy mihelyt a tetem a templomba hozatik, azonnal eltemetessék, s aztán tartassék a gyászmise. Mi pontosan úgy történt is.

1777. május 20. *Hermán kapitány* a főoltár előtt.

1778. jun. 8. *Pentz János*, 7 hetes csecsemő, *Pentz Miklós* úr fiacskája u. o. Ugyanezen évi decz. 21. *István* nevű 2 éves fia temettetett el u. o.

1784. ápril 22. *Tek. Tóth József* úr ügyvéd s a konvent apostoli syndicusa, ingyen.

1786. nov. 10. földő *Körmendi János* úr, ingyen eltemetve lett földő *Erdélyi József* kanonok úr által.

1791. aug. 18. *Krenesz Máté* úr, földő *Kozma József* alvárosi pleb. úr által, nem történvén a sirbolt külső ajtajánál a tetemnek a kolostoriak általi elfogadása; a mi már mind a kegyes-, mind a szent Ferencz-rendieknél szokásban vagon.

1791. szept. 18. mlgos *Rottin János* úr báró *Splényi Xav. Ferencz* v. püspök által lett eltemetve.

1792. febr. 18. földő *Tiller József* kanonok úr édes anyja.

1792. jun. 2. *Koblin Dominica* nővér apácza az eltörlött budai klarissza-kolostorból, rendi öltönyében temettetett el.

1792. jun. 21. *Vastag Márton* úr, az *Eszterházy* hgféle uradalom kiérd. számtartója.

1792. okt. 16. *Ottlinger Mátyás*, 84 éves fűszerész.

1793. márcz. 18. *Bezegh János*, a papnőveldét kormányzó kanonok atyja 85. évében.

1793. ápril 29. *Tóth János* kiérd. syndicus 74. évében.

1794. jan. 18. *Gál István* confráter, több évi szolgálataiért ingyen temettetett el.

1794. jan. 31. *Almási András* szabó és confráter, 75. évében.

1794. febr. 21. *Pauer Lőrincz* ácsmester, 74. évében.

1794. május 7. *Hermann József* tábornok ő mlga 82. évében.

1795. febr. 22. *Szentmiklós Zsófia* ezredesnő, élte 59. évében.

1796. május 20. ntdő *Eisenpaibl úr*, volt jezsuita, egykor br. *Splényi* püsp. gyóntatója.

1796. decz 22. *Szathmári Julianna*, Benedek István perceptor úr neje.

1797. jun. 22. *Miller Borbála* élte 58. évében, a főerdész neje, eltemettetett földő *Laffcsák Mátyás* kanonok és plebános úr által.

Ezeket és az itt föl nem említetteken kívül jó ideig még többeket is temettek el ezen kolostori templom sirboltjaiba, de a kik neveit a jegyzőkönyvekben már föltalálni nem birtam minden gondos kutatásom mellett is. — Ezen sirboltokra nézve az 1858. jun. 4-kén ezek fordulnak elő az 1864. évvel kezdődő III. Naplókönyv 108. lapján: „Megvizsgálni kezdtük a kriptá most használatban lévő szélső részét a Duna felé, ahol annak most ajtaja vagon és azt kitisztítani s üríteni, mivel abban már épen semmi hely sem találtatnék a jövőbeni tetemekre nézve.“ — „Ugyanezen hó 9 kén pedig keresvén, vajjon hol lehetne a templom hajója alatti legrégibb sirboltba eljutni, melynek az u. n. kriptakertre ablakai is vannak, de bemenetelre sehol sem akadván, kénytelenek voltunk, a templomban,

a kar alatt, a lauretomi kápolna előtti sirboltóni négyszögű követ fölemelni, ahol is midőn örömünkre lépcsőket láttunk levonulni, ezen azonnal le is mentünk, de világító mellett megtekintve ezen helyet, azt megtöltve találtuk régi tetemeket magukban rejtő koporsókkal és ezek mind fölnyittattak. Remélvén tehát, hogy itt mégis valahol ajtót találni fogunk, melyen át a bensőbb helyiségbe lehetend átjutni talán, minden ott talált tetemeket és csontokat kihúztuk és a kriptá környékén, a kertben, mély gödröt ásván, azokat beszentelve, oda betemettük, anélkül, hogy célunkat elértük volna. Ott ugyanis a nevezett kápolna alatt mi ajtó sincs, mi a legnagyobb és belső kriptába vezetne. Azért följegyezzük itt ezt mihez tartásul a jövőbeni háziönkök részére, miszerint ott a templom hajója alatti nagy kriptába vezető ajtót hasztalan keresnének, s így hiában emeltetnék föl a nevezett kápolnánál négyszögű kőfödelet. Ezekre minket nem a hiú kíváncsiság, hanem a hely hiánya kényszerített, hogy mind a szerzetesek, mind pedig az ide temettetni kívánó világiak részére a béke helyét kiszabni lehetne. — Tehát a *Lauretum alatt 91 koporsót találtunk*, melyeket is fölfordítottunk és a kiszáradt tetemeket a mondott gödörbe raktuk be, azon 17 tetemmel együtt, melyeket a most használt kriptából szedtünk ki. Ezen már mind fölcszlott tetemeket a szokás szerint beszentelve mind ama nagy sirba temettük be a kriptá külső ajtaja előtti kerti helyiségben ezen *junius hó 12-kén*. Most már a Lauretum alatt mitsem találsz a boltozaton kívül, az egész helyiséget kiürítettük és egészen kitisztítva befalaztattuk ismét, visszahelyezve megint a már többször említett négyszögű kőfödéletet, — írja *Tegő Izaiás* akkori kolostori elnök atya, ki ezen sirok megbolygatásának mestere volt!!

A főoltár, sz. Ferencz és sz. Antalnál sirboltok azonban érintetlenek maradtak.

27. §. Az Isteniszolgálatok rendje, beöltözések, beesküvések, letétemények és egyebek.

Az isteniszolgálatok rendjére nézve a rendtartomány szabványai így szólnak: „Minthogy pedig a hora canonikák és a nyilvános istentisztelet ideje és módjára, ezek részei és a harangozásokra nézve, általános egyöntetűséget ezen rendtartomány minden házaiban megállapítani nem lehet, akarjuk: hogy minden konventnek az ő saját istenszolgálati rendje, főkép az ünnepi és részletes áhitatosságokra nézve meglegyen, a helyi szokások és egyházmegyei szabványokhoz alkalmazottan, melyet így a tő rendtartományi tanács által jóváhagyva, pontosan megtartson, melyet valamely kolostori előljárónak, annál kevesbbé valamely alantósának megváltoztatni nem leend szabad. Mely istenszolgálati rendből (ex Ordine Divinorum) a közelgő körülménynek megfelelő czikk, az előtte való vacsora alatt az egész kolostori egyület előtt nyilvánosan fölolvastassék.“ — (Statuta Almae

Provae SS. Salv. cap. III. nro VII.) — Az első ily szent szolgálati rendtartás mindjárt a kolostori élet megalakulása után keletkezett, melyet is a körülmények igényelte módosítások beszövéseivel a 2-dik követett ily czim alatt: „*Series Devotionis pro Vbli Conventu Vacziensi ex Mandato Vblis Definitorii, anno 1769. die 2-da Julii in Conventu Eperjesiensi congregati, accurratius conscripta et per A.R.P. Ministrum Provincialem occasione Canonicae Visitationis subscripta, sigilloque minuta, anno eodem, die 19. Novembris.*“ Aláírvák: Ficsór József, Palicsovics Zsigmond, Telek József atyák és Szalomon Cajetán testvér rendtartományi főnök. — Később ezen rendtartási előirat nem egyszer módosult megint s a körülményekhez alkalmaztatott. Egyet 1859. évben Tegó Ezsiás atya irt le újan, melyet kissé megint módosítva 1879. évben e szerény mű írója is letisztázott.

Az 1719. évtől kezdődő első házi napló utolsó lapjain az 1749. évtől elsoroltatnak mindazok egész a legujabb időig, kik e kolostorban vették föl a rendöltönyt s itt a szerzetesi fogadalmakat letették, a legnagyobbbész rendi segédtsársak (Fratres Laici).

Ugyanezen napló vége felé utasítás adatik a letétemények átvétele és kiadására nézve és hogy az ilyenek ki ne adassanak, míg a rólok szóló elismervények vissza nem adatnak. Mint a jegyzék tartalmazza, 1758. évig mi régi letétemény sem maradt a konventban. Ekkor tek. Magócsy János úr, Telek József házfőnöksége alatt, érizetül letett itt két jól megvasalt és erős zárokkal ellátott ládát. Mindkettőről elismervény adatott, azért e ládák ki ne adassanak, míg az elismervény vissza nem térítettik. Sőt ugy akarják az urak, hogy e ládák senkinek sem adassanak át, hacsak ők magok nem jönnek érettek. Tek. Magócsy úr ládái 1760. febr. 1. vitettek vissza. — Ntdő Bollai Miklós mácsai plebános úrnak ezen kolostorban letett ládáját 1773. május 23-kán gr. Migazzi Kristóf bibornok ő főmga innét a nagyprépost ő mlghoz vitette el. — Az ily letéteményeket és a kolostor meg a templom értékesebb holmait, hogy a háborús időkben jól elrejteni lehessen, erre nézve három rejtthelyről gondoskodtak mindjárt az építkezésekkor.

28. §. A kolostori jegyzőkönyvek és a váczi születésű e rendtartományi szerzetesek.

A sz. Ferencz-rendi váczi kolostor jegyzőkönyvei ezek: 1. Az u. n. ház történelme. (*Historia Domus*), melybe a kolostorra vonatkozó minden események, ügyek és dolgok gondosan bejegyeztetnek az év, hó és nap kitételével. Ezen napló vezetése mindig a házfőnökre van bízva s azért annak tisztségei közt ott van a H. D. is, azaz: *Historicus Domus* (a ház történésze). Ilyen napló idáig már 4 kötetet tesz ki; az I. kezdődik 1719-től, a II. 1740., a III. 1846. és a IV. 1882-től napjainkig. E kötetekben igen sok adatok foglaltatnak nemcsak a kolostorra, hanem a váczi egyházmegye, város, a vidékre s a szerzettartományra nézve. Azért ezen naplók amint pontosan ve-

zettetnek, úgy nagy gonddal őriztetnek is a kolostori főnök által. — 2. A *számadó-könyv* (Liber Rationum), ebbe beírattak, hogy részletezve mi volt a jövedelem minden egyes hóban, s mik voltak a kiadások, melyeket amazokból kivónva, mi maradt a pénztárban, minden hó után. Ezen számadást két öregebb rendi áldozár (Duo Discreti) minden hóra nézve átvizsgálja s ha rendben találja, aláírja. — E könyv is már több kötetet tesz ki.

3. A *püspöki körlevelek könyve*, a melybe az egyházmegyei főpásztorok körlevelei szoktak beírattatni. — 4. A *rendtartományi főnök körlevelei*, melyek szintén egy külön könyvbe írattnak be. Ezek is már 3 kötetre terjednek. — 5. A *rendelési jegyzőkönyvek*, melyek már szintén 3 kötetre mennek. Az ilyen könyvekben az egész rendtartomány minden egyes kolostorainak személyzete fordul elő, az azokban szerzetesek czimei és tisztségeivel együtt. — 6. A *halotti könyv*, ilyen van három; egy az, mely az étteremben ebéd elején olvastatik, t. i. 1770. évtől, minden napon kik hunytak el? Másik a karban függő tábla, melyre egy csinos üveg alatt sok elhunyt Ferencz-rendi szerzetes czime, neve, tisztségei stb. jegyezték föl. A harmadikba, minden egyes, e rendtartomány bármely kolostorában elhalt szerzetesek bejegyeztetnek, azon sz. misék számával együtt, melyeket azokért a rendházi áldozárok vegezni tartoznak, t. i. minden egyes elhunytért annyi sz. misék végeztetnek, amennyi áldozópap van a szerzettartományban s annyi énekes gyászmise, amennyi rendház van abban. E misék a tartományi tanácsosokért kétszeresen, a rendtartományi főnökért pedig háromszorosan végeztetnek.

7. Az *alapítványi és kézi misék könyvei*, melyekben előfordulnak az ily sz. misék s ha elvégeztettek, az megjegyeztetik. Ide tartozik a *kegyes alapítványok jegyzőkönyve*, melyben korrendben előfordulnak kezdet óta az ily sz. misék, azon keltezéssel együtt, mely a rendtartományi tanács gyűlésén azok elfogadva és megerősítve lettek. Továbbá az alapítványi sz. misék kézi-könyve; ezen két utóbbit főtdő Károsi Simon háromszorosan kiérdemült tartományi főnök atya készítete s rendezte el 1865. évben itt a váci rendházban. Ugyanezt tette a nagy eruditiójú s fáradhatlan szerzetes-nagy a rendtartomány többi kolostoraiban is. A házfőnök szobájában az íróasztaltól balra függ a falon egy tábla, melyre a napokhoz kötött alapítványi énekes és kis-misék jegyezték föl.

8. A kolostor területén létező mindennemű épületek, szobákban, templomi stb. tárgyak *leltára*. — 9. A *harmadrendiek naplója*, mely e rend ajtatosságainak megtartását, ujonezainak s becsküdtjeinek rendes, rovatozott lajstromát, a bevételt és kiadást foglalja magában, az ezen helyi harmadrendi gyülekezetre vonatkozó események s ügyekkel együtt.

Ennyi jegyzőkönyvnek rendben s folyton nyilvántartása elég foglalkozást ad a rendszerető, gondos és teendőiben pontos kolostori főnöknek. Minden három évben a rendtartományi főnök és az egyete-

temes apostoli látogató biztos egyszer-egyszer hivatalosan meglátogatják a többi 25 rendház közt ezen váci kolostort is és ama jegyzőkönyveket is a legparányibb részletekig behatóan, a legélénkebb figyelemmel átnézik és alküjék az illető keltezéssel együtt.

Ama vallásosabb korban, látván a gymnasiumi ifjúság ezen sz. Ferencz-rendi kolostor áldozárainak buzgó sz. szolgálatait, a lelkiekbeni szíves fáradozásait, örömet léptek e szerzettatományba váci születésűek is. Ilyenek voltak a többi közt: *Pap Primus*, aki Váczon tartotta ujmiségét 1769. jan. 1-én. Meghalta előtt rendtartományi főnök (1783—1791) is volt és pedig kir. rendeletre 6 évig. — *Kaszner István*, ki mint hitelemző Kecskeméten 50 évig működött. Még nagy kora végső éveiben is a káté forgott elméjében, s nem egyszer megállítá az utcán egyik-másik úriembert, e kérdést tevő nekik: „*Hány szentségk vannak és miképen nevezetnek?*” Kimúlt az életből Kecskeméten. — *Mlinárik Ferencz* ujomezmester, kitünő orgonás, szent élet hírében halt meg Jászberényben. — Ennek rokona *Mlinárik Nestorius* hitszónok, *Tollerweich Seraphin* és *Gyuris Péter* szintén hitszónok. — *Jeszenszky Xén. Ferencz* kúrd. sz. hittudományi tanár, volt jászberényi házfőnök, két ízben rendtartományi tanácsos s bekebelezett atyja e rendtartománynak. Jeles hittudós, a régi, igazi jó szerzetes példaképe. Meghalt *Kecskeméten* 1875. okt. 6-kán végelgyöngülésben, élete 89., szerzetessége 73. s papsága 66. évében, mint a rendtartomány Nestora. Kis szikár, de végig jó kedélyű és egészségsű ember volt.

Kertész Kapisztrán hitszónok. — *Miskolczy Ágoston* házfőnöki helyettes Gyöngyösön, e város környékéni plebániákon sok lelki-szolgálatot tett évek hosszú során át. Jó, derült kedélyű, s hírneves borotva-fenő és közzörűs volt. Élte pályáját Gyöngyösön végezte be. — *Bartos Zakar* meghalt Váczon, *Ráza Béla*, lángeszű fiatal áldozár, hitszónokok. — *Móys Pál* házfőnöki helyettes elhunyt Szolnokon. — *Kovácsik Ezechiél* elhunyt az Urban Gattáján, mint admtor. — *Szentesy Gergely* bölcsészeti és sz. hittudományi tanár, volt házfőnök Jászberény és Szécsényben, emitt lelkipásztori helyettes, s végre rendtartományi főnök, kitünő mennyiségtani tudós meghalt Gyöngyösön. — *Tandás Nida*, bölcs. és hittud. tanár, szolnoki házfőnök s admtr., kimúlt e helyen sorvadásban. — *Remess Kázmér*, sok évekig volt gymn. tanár, jászberényi s szegedi kolostorfőnök, Szabadkán s Egerben házfőnöki helyettes. Csodaszép írása volt. Meghalt Egerben. — *Kruppai Cájus* hitszónok s hitelemző Szegeden s itt egy ideig házfőnök, hol meg is halt. Jeles szónok és orgonás volt. *Nagy Róbert*, bölcs. és hittudományi tanár, közben káplán itt-ott, majd házfőnök Kecskeméten és Szabadkán, s itt egyszeresmind ismét bölcs. tanár is, s a házi bölcsészeti tanintézet igazgatója, volt rendtartományi titkár és jelenleg rendtartományi tanácsos is. Derült kedélyű s szépképzetségsű rendi tekintély. — *Lassú Pius* gymn. tanár Gyöngyösön és jelenleg évek óta Szolnokon. — *Kubusz Leoncz* hitszónok, *Kubusz*

Bonaventura testvérek. ezen utóbbi Szabadkán bölcészettani tanár; és a régiebb, meg az újabb időkben mások is ezeken kívül.

29. §. A sz. Ferencz-rendi vácz-i kolostor főnökeinek névsora.

Ezen rendháznak is több kitünő nemzetségbeli és szép műveltségű elöljárói voltak, és ugyan:

1719. Roll Péter, kiérd. tart. főnök.	1778. Kőrösy Bernardin.
1720. Peverellyi Szilárd.	1780. Laczkóczy Mihály.
1724. Szenczy Gáspár.	1781. Gyuresánszky Bálint.
1725. Csaszta Rafael.	1782. Laczkóczy Mihály.
1729. Megyesy György.	1794. Károlyi Kornél.
1730. Szilágyi Vazul.	1797. Mady Orbán.
1734. Peverellyi Szilárd.	1800. Serfőző Vincze.
1735. Megyesy György.	1803. Bátorj Márton.
1737. Spányi Mihály.	1805. Gyárfás László.
1741. Nedeczky Orbán.	1806. Nagy Elek.
1742. Spányi Mihály.	1809. Szentmihály Béla.
1744. Szentkirályi Imre.	1810. Berencsaj Honór, elnök.
1745. Várkonyi Jeremiás.	1810. Rehák Özséb.
1747. Spányi Mihály.	1811. Paár Frigyes.
1750. Nedeczky Orbán.	1812. Kurbicz Dániel.
1751. Büky Vincze.	1813. Laposy Marcellin.
1752. Nedeczky Orbán.	1815. Baligay Kázmér.
1754. Utassy Antal.	1818. Vigh Márton.
1756. Kovács Ferencz.	1822. Chilkó Ferencz.
1757. Telek József.	1831. Nagy Solán-Ferencz.
1760. Büky Vincze.	1833. Szadniczky Domonkos.
1761. Blahó Vincze.	1838. Ivanics Zsigmond.
1762. Szentsimonyi Ambró.	1843. Farkas László.
1764. Gulyás Ignác.	1849. Tegó Izaiás, elnök.
1767. Kósa Benedek.	1850. Gyenes Vincze.
1768. Telek József.	1851. Fridvalszky Mátyás.
1771. Muhoray Ferencz.	1858. Tegó Izaiás, elnök.
1772. Kiss László.	1858. Tegó Izaiás.
1774. Büky Vincze.	1870. Kummer Ignác.
1774. Kőrösy Bernardin.	1872. Pap Melkizedek.
1777. Kiss László.	1873. Karcsú Arzén.

És ime már ezennel előadtuk ezen szerény művünk keretében a sz. Ferencz-rendi vácz-i kolostor történetét rövideden adataink nyomán. Virágozzék ezen rendház is, a város legszebb és történelmileg legnevezetesebb, a régi vár helyén! Legyen az a szerénység, alázatoság, tördelem, önmegtartózkodás, a jó szerzetesi fegyelem kedves telepe

századokon át! Sz. Ferencz szegény fiai legyenek buzgó hirdetői mindenkoron az Ur igéinek, szolgáljanak sz. örömmel a jó Istennek, s munkálkodjanak lankadatlanul ezen nemes ősi város és a nagy környék hiveinek lelki üdvén! A sz. alapító drága szelleme lengjen közöttök s buzdítsa őket sz. hivatásuk pontos betöltésére!

C) Az irgalmas-rendi vácz-i kolostor története.

1. §. Annak keletkezése, gyarapulása és egyebek.

A szenvedő emberiség ápolása s gyógyításával foglalkozó szerzeteseket 1763. évben *gr. Migazzi Kristóf* bibornok és főpásztor telepítette le Váczon s bőkezűen támogatta őket. Eleinte a sz. Domonkos-rendiek templomszentélye melletti udvarkapunál lévő *Krotentaller*-féle házban tartózkodtak ideiglenesen. A nevezett főpásztor a mostani fegyház diadalkapura néző szögletének helyén adott nekik telket a társház és kóroda részére. Istenes sz. János irgalmas fiai hozzá is fogtak az építéshez az 1764. évben és részint maguk erejükből, részint mások adakozásai által segítve azokat létrehozni törekedtek. Azonban alig épült föl a társház és kóroda, ezeket már is 1775-ben a nemes ifjak Teréz-társodájának voltak kénytelenek átengedni, azok helyett a sz. *borromaci Károly* püspök védlete alatti régi papnövel-dét s a hajdani nagypréposti lakot kapván. Ezeket a maguk céljaira, elegendő épületanyagot nyervén *gr. Migazzi* bibornok ő főmgtól, át-alakíták s *borromci sz. János tiszteletére kápolnát* létesítenek a préposti lakból. Miután az építkezésekkel rendben voltak jóformán, ezen új rendházukba 1780-ban beköltözködtek s abban a kórodát egy gyógyszer-tárral megnyitották. Az épületek 1785-ben készültek el úgy, a mint most vannak. — E rendház és kóroda körül legnagyobb érde-meket szereztek maguknak *gr. Migazzi* bibornok, *Laffcsák Nep. János* a vácz-i székesegyházi káptalan éneklő-kanonokja s thoub-i prépost és *Kreutzer Abdon* testvér, első perjel.

Es most fölhozunk itt némi adatokat e rendház *kőhidi sziget-birtokára* nézve. 1752. jun. 15-kén *Szizjártó Mihály* kis-váczi bíró, e község esküdtjei, ennek jegyzője *Seres Béla* által kiadott iratukban bizonyítják, miszerint ő nmlgnak ispánja, *Ballya Márton*, a dunai kőhid-szigeten, ennek alsó részén némi cserjés és bokros darabot mutatott ki rétnek, e községbeli *Satka György* részére, hogy azt kiirtsa és kitisztítsa az ő jövő szükségére, amit is 14 irtó munkás által teljesített, senki ellent nem mondván. Ezen iratot a tényleges tulajdonos, örökösei és utódai biztosítása végett 1756. decz. 11. *Nitsch Ignác* püspök-uradalmi felügyelő megerősítette. — *Satka György* kis-váczi lakos ezen uradalom által neki oda engedett szigeti birtokrészt 23 rfrton eladta *Kretsán János* urnak, mikép ezt a vácz-püspöki város bírása és tanácsa, az ennek hites jegyzője *Benedek István* által kiadott iratában 1762. márcz. 31-ki keltezés alatt bizonyítja. Ezen kő-

hidi szigeten birtokrészt *Kretsán János* egészen önkényt és jóakarólag az *istenes sz. János irgalmas-rendi testvéreinek*, az ő székházuknak 40 frton átadja, a mely összeget és más pénzértékű dolgokat, ugyanazon rendi beesküdt tag, *Servatius* testvér által hiány nélkül kezéhez vett tényleg. Az erről szóló irat kelt Váczon, 1766. jan. 31-kén, melyet ugyancsak *Benedek István* városi senátor és rendes jegyző adott ki.

Ugyszintén 1766. ápril 28-kán a kis-váczi *Kókay István* bíró és tanács, a már nevezett hites jegyző által kiadott iratában bizonyítja, miszerint a váczi lakók a kőhidi szigeten lévő 18, szántó föld vagy rétnek használandó kiirtani való részecskéket vagy darabokat az *istenes sz. János irgalmas rendje testvéreinek*, az uradalom tudtával 38 rfrton eladták, ezen összeget ugyanezen rendi testvértől, *Servatius*-tól átvévén. — Továbbá ugyanezen szigeteni némely részeket: *Horváth* (máskép *Kiss*) *Mihály* 30, *Kartaly József* 4, *Herold Jakab* 5, *Zimmermann Jakab* 4, *Ott Jakab* 2, *Khemrich József* 1 frt 50 dénáron, özvegy *Linczin* 4, *Varga István* 1 frt 75 dénáron s *Koltzenhauser Ferencz* 3 frton, összesen: 55 frt s 25 dénáron, a Váczon ujonépítetni kezdett irgalmas-rendi társháznak eladták, mely összeget ezen rendi *Servatius* testvértől hiány nélkül megkapták. Ugyanezen alkalommal *Pencz Jakab* és a fönnemlített *Horváth-Kiss Mihály* a nevezett szigeten két darabot ajándék és alamizsna czimén ezen székháznak odaengedték. Az ezekről szóló irat kelt Váczon, 1766. nov. 1-én. Ismét *Keller, Böck* és *Böckenmeiszternek* e szigeti 4 darabért adatott 12 frt 22½ kr., *Hebamin* aszszonynak egy darabért 4 frtok.

Majd *Leitgeb Péter, Linczin Örzse, Sirsinger András, Pencz Jakab* és *Horváth-Kiss Mihály*, máskép *Benyó*, váczpüspökvárosi lakosok a kőhidi káptalani malom irányábani szigeten bizonyos irtványos földrészeket, — és pedig *Leitgeb Péter* 12 frt 37½ dénáron, *Linczin Örzse* 4 frt 20 dron, *Sirsinger András* 3 frton, *Pencz Jakab*, bizonyos fáradságokért, melyek kocsival tétettek és 8 frtba számítandók, ezen összegen, *Benyó Mihály* 30 frton, összesen: 57 frt s 57½ dron, *Istenes János* váczi rendi testvéreinek eladták. Az erről szóló irat kelt Váczon, 1767. ápril 15-kén. Végre *Kreutzer Abdon* ezen rendi beesküdt testvér, orvos, bizonyítja, miszerint ugyanazon szigeten *Holitschán Antal* czipésztől, 1768. május 14-kén 8 frton és *Együd (Edyütt) Mátyás* kis-váczi lakostól 3 frton, valamint *Bauer Pál* molnártól 1768. jul. 3. egy darabot vett és ki is fizette. Kelt Váczon, 1783. jun. 21-kén. (Ezen okmányok egész terjedelmökben az 1785-ki nagy, kamarai összeírási jkönyvben foglaltatnak a 8—14. lapokon). — Így jutott, vételek utján, az u. n. kőhidi sziget a váczi irgalmas-rendi testvérek birtokába, melyet hol maguk házilag műveltettek, hol pedig bérbe adták ki.

2. §. Ezen rendház történetére nézve sok adat fordul elő a városi jkönyvekben.

Igy: 1764. jul. 27. *Kmoch Ferencz János* vácsi gyógyszerész, ezen évi jul. 14-kén kelt iratot intézett *Salbeck Károly* nagyprépost s általános püspöki helynökhez, melyben jelentést tesz a felől, hogy noha a m. k. httötanács Pozsonyban megszabta, hogy mily anyagot és gyógyszereket árulhatnak csakis a gyógy- és fűszerészek, mégis *Dennes* kereskedő azokat árulni merészkedik és pedig összesen 46-félét. Ezen gyógyszerek összeírására a következő bizottság volt kiküldve: *Kreutzer Abdon* testvér, perjel s városi physicus, *Benke István* a püspöki város bírāja, *Taschl András* senátor, *Benedek István* u. a. város senátora és jegyzője, s *Stockinger Ferencz József* sebész és senátor. A nevezettnek folyamodványára a püspöki helynök megbizta a városi tanácsot, miszerint a följegyzett gyógyszerek lajstromát minden helyi kereskedőknek tudtukra adja s őket súlyos büntetés terhe alatt tiltsa el ama czikkek elárusításától. E tekintetben meg is történt az intézkedés.

1766. febr. 4. 38. sz. *Servatius* testvér megkereste a tanácsot, hogy noha ő ezen napokban, annak daczára is, mikép az épület és székház területére nézve, melyek itt Vácson létesítettnek kezdettek, még sok föld kívántatnék, mégis a város megkeresésére megengedte, hogy onnét a szomszéd út és utczára jelentékeny mennyiségű homok és kavics vitetnék el, de megígért visszatérítés fejében, nehogy a föld visszahordása által a székház új költségekkel és fáradsalmakkal terheltessék. Ezen elhatározását és a város afölötti ígérését emlékeztetül és azon székház jövő biztosításaul jkönyvbe bevezettetni kéri az építésre felügyelő irgalmas-rendi testvér. Minthogy pedig ezen kérvény igazságosnak és a méltányossággal megegyezőnek találtnék, ezen soroknál fogva a jkönyvbe fölvétetik, még pedig úgy, hogy azon földet, mivel úgy is a városnak sok helyen összegyűlt ily földet máshova kellene elhordatnia, inkább oda, mint másfelé vitetné, s ennél fogva amennyit e napokban a nevezett székháztól elhordottak, ugyanannyit lassankint oda visszaadni és szállítani köteleztetik, ezen jkönyvbe-vezetés erejénél fogva.“

1766. május 13. Ugyanazon *Servatius* irgalmas-rendi testvérnek a Visegrádon tört 29 ölnyi köért, melyeket ő a város megkeresésére annak oda kölcsönzött szükségében, még 1765-ben, minthogy ő azokat saját eszközeivel és lőporával türette, minden egyes ölet 1 frt s 50 drba kellvén számítani, a mai napon *Pucz János* perceptor által a város pénztárából 43 frt és 50 dénár fizettetett ki. — Megjegyezzük itt, miszerint 1769-ben már *Kmoch János* volt a városi gyógyszerész, kinek nejét *Kolb Francziská*-nak hívták. — A m. k. httötanács 1771. febr. 3-kán 754. sz. a meghagyja, miszerint azon helyek felosztásában, melyeken a szerzetesek és monostoriak kegyadományt gyűjtenek, az irgalmas-rendiekre különös tekintettel legyenek, mint a

kiknek buzgalmuk és fáradoalmuk a közjóra nem megvetendő és a közjónak előmozdításán fáradozván, a betegek gondozása nekik költségökbe is kerül.

A papnövendékek borroméi sz. Károly védlete alatti régi növeldeje a városház mellett, előre kinyeretvén a kegyes kir. beleegyezés és a váci káptalan jóváhagyása is, azon épület helyett, melyet az irgalmas-rendi testvérek a diadalkapunál emelni kezdetek, ez a nemes ifjak társodájává változtattatván, *Migazzi* bibornok által örök időkre átadatván 1777. nov. 15-kén, Mária Teréznek erre vonatkozó engedélye ezen évi márcz. 13-ról van keltezve. (Ld. a Bubla Regestumot I., 412. l.) — 1784. aug. 13. „Azon épület, melly az Palenka Pinceze fölött vagyon, és ennek előtte az V. Notáriusi hivatalt viselő Tisztnek lakást adott, már régsége, már pedig az Misericordiánusok által melléje tett épület végett az meg lakásra igen alkalmatlan, sőt félős is, mivel kevés üdök előtt az tulsó fala magátul egészen összeveessett, ugyannyira, hogyha támasztékokkal nem segitetet volna az épület, az más résznek is utánna dőlni szükség lett volna, melyhez képest mivel már régenten Szándéka volna az Várasnak, hogy azon darab épület amennyire tudriillik az Misericordiánusoké magát ki terjeszti, egy Contignatióra föl venni, most, mivel a szükség magával ugy hozza, hogy azon darab föl építessék, az Tanács, hogy rövid költséggel föl állítaná, ugy találta, hogy az belső fal elmaradván, az Misericordiánusok épületinek falához ragasztasson az egész épület, és nem már cserép, hanem zszindely födelvel, hogy az által az épület állandóbb lehessen.“

Már egy előbbi (1781. május 5.) tanácsülésen ez fordul elő: „T. *Fráter Misericordiánusok* a Váras háza falljához ragasztani kívánván az építendő kápolnának falait, ebben a Tanács annyiban contradíált, hogy mivel a Korcsma, holott sokszor devernálások és mindenféle mocskos beszédek elől adnák magukat, melyek a Templomban ajtatoskodóknak nem kevés botrányozására lennének, éppen mellette tanácsosabb volna ottan más épületet tenne, s a kápolnát pediglen tovább föl állítani, minek utánna ezen Szent Szerzet föl tett Szándékját Semmi képen meg nem akarta volna másolni, ugy egyesült meg a Tanátsal, hogy végig az Váras fallja mellett tűz falat fog föl építetni, a melyhez ha akarna a Tanáts, Szabadon az Istállók-nak tetejét hozzá ragaszthatná, melly declaratiót hallván az Tanáts, és egyben gyült Gazdaság, abban meg állapodtak, hogy mivel azon Tractusnak a teteje sem igen jó volna már, és az faláról a *Szinsz* mind lehulladozna, és így a nélkül is reparáltatni kölletne, azon tűz falhoz ragasztassék az említett tractusnak teteje.“ — 1785. jún. 10. Hauszmánn János kőmives-mester írott értesítvénye folytán, hogy *Abdon* orvos tette által a városi épület falában kár történik, kiküldettek *Stokinger*, *Neisz*, *Regele* és *Kmoch* urak, a kik visszazá-térvén, jelenték, miszerint az orvos honn nem lévén, a kőmivesek előtt tiltakoztak, és előadták, hogy a város istállójának fala, mely az

irgalmasok telkével szomszédos, ledőlést gyaníttat, meghagyatott hát a kamarásnak, hogy a kijavítást minél előbb megkezdesse.

3. §. Vác püspöki városbani irgalmasrendi testvérek bevallása.

Ezen bevallás istenes sz. János ezen rendháza történelmére szép világosságot derít, azért is azt egész kiterjedésében közöljük e helyen honi nyelvünkre áttéve. I. *Az alapító vagyis a kegyúr neve.* Bevezetett 1763-ban gr. *Migazzi Kristóf*, a sz. r. e. főmgú bibornoka által, ezen szerzetbeli a város orvosául, a ki a neki kimutatott telken kórodát és konventet építtetni kezdett; a mi, mielőtt tökéletes állapotra lett volna hozva, ugyanazon főmgú bibornok által, az *elhunyt császár- és királynő ő fölségének kegyes akarata szerint, a nemes ifjúság lakává lett változtatva.* A helyett pedig ezen szerzeteseknek az ifju papság régi növeldeje adatott át és tényleg abba lőnek utasítva. Mely épületek elcsesérése 1778. márcz. 13-kán a kegyes királyi beleegyezéssel megerősítve lőn. Ezen telken tehát a konvent és kóroda részére épület keletkezett, mely a következő években lett teljesen befejezve. II. *A tényleg létező testvérek száma:* ilyenek valósággal hárman vannak, t. i. egy orvos és két gyógyszerész. — III. *A székház házak és más ingatlanokban bir egy házat a gyógyszerházzal a mlgos uradalom és városi tanács kizárólagos szabadalmával biztosítva és néhány év előtt azon szándékkal lett véve, hogy a közjóra kóroda hamarabb építtessék.* Van a Dunán, Vác közelében, egy csekély szigete és végre egy konyhakertje.

IV. *Tőkepénzei vagy más jövedelmei:* Gátzer Ignácz vargánál 5%-re 1778. jan. 22-től 500 frt, kamat 25 frt; 1778. febr. 16-től 600 frt, kamat 30 frt; 1778. aug. 19-től 450 frt, kamat 22 frt 30 kr; 1778. január 6-tól 1000 frt, kamat 50 frt; 1778. sept. 1-től 450 frt, kamat 22 frt 30 kr; 1780. okt. 14-től 400 frt, kamat 20 frt; Ezek a pesti rokkantak házában volí székházból tétettek át ide az alsó-osztrák-honi kormány cs. kir. ő fölsége beleegyezésével. Bartha István püspök úr ő mlgnál 6%-re 800 frt, kamat 48 frt; Pongrácz Mártonnál 5%-re 1778. jan. 9-től 1000 frt, kamat 50 frt. A bécsi bankban 33658. sz. a. 1764. okt. 30-tól 4%-re 1400 frt, kamat 56 frt. Ugyanott 1765. febr. 17-től 300 frt, kamat 12. — A gyógyszerház behoz körülbelül 800 frtot; a sziget gyümölcsöz évenként 22 frtot. Az orvos évi fizetése tesz 350 frtokat. A tőkepénznek összege: 6900 frt, ezek kamatainak összege 1508 frtra megy. — V. *A szenvedő állapot.* 1. A gyógyszerház vételére kölcsön fölvelt 3000 frtnyi tőkepénz kamataul évenként kifizettetik 150 frt. — 2. Ugyanazon gyógyszerház ára letörlesztésére hátra van még három év alatt leteendő 1500 frt, tehát minden évben 500 frt. Összeg: 650 frt.

VI. *A székházat terhelő kötelezettség.* A mi a testvérek ellátása, a cselédség tartása, az épületek tartozásától stb. fönmaradt, az mind

az új épületre fordítatott idáig, a mely, midőn az Isten segítségével befejezve leend és a szenvedő adósságok kifizetve, elláttatni fog 5 szerzetes, t. i. az áldozár, orvos, két gyógyszerész és egy sebész, a szükséges cselédséggel s végre 6 beteg; hacsak idő folytán többekre alapítvány nem tétetnék. Egyébiránt a város betegeinek gondozása most is e szerzetesekre hárul. — Hogy ezek mind így és nem másképp vannak, szerzetesi hittel bizonyítom. *Vácson* 1783. okt. 10. *Kreutzer Abdon* testvér m. k. istenes sz. János rendű beesküdt, akkoron helyettes. (Főküldetett a nmlgú m. kir. httö-tanácsához 1748. febr. 6.) — Ugyanazon *Kreutzer Abdon* testvér, a váczi ház helyettese, az 1785. febr. 28-kán, az 5283. sz. a. körlevelileg hirdetett intézvény kapcsán előadja: „Ezen háznak a betegteremen kívül semmi temploma vagy kápolnája és e czimen semmi alapítványai, földel, tartozásai, vagy bármi néven nevezendő jövedelmei sincsenek; és nincsenek alapítványi levelei sem, melyek másolatait a vallomásokban közölni lehetne. *Vácson*, ápril 18-kán 1785.“

4. §. E rendházat illető események 1786—1796. évig bezárólag.

1786. jul. 16. „*Kreutzer Abdon* testvérré, a ki 22 éven át mint orvos érdemeket szerzett, méltó tekintettel kell lenni, de minden ebből vonandá következtetés nélkül. — *Vác, jul. 17. 1786.* N. N. bíró és a mindkét Vác város tanácsa.“ — *Szept. 5. Szegez Joachim* orvos-tudor úr folyamodványát, illetőleg azon fizetést, melyet eddig a már több évek óta ezen városban működő *Kreutzer Abdon* testvér húzott, magának adományoztatni kéri, *határozottatott: Kreutzer Abdon* testvér, már a hajlott kor által nyomatva és erői lassankint megfogyatkozva lévén és az által az orvos tisztének meg nem felelhetvén és azonfölül az ő barátságos átengedése által önkényt keletkezett szerződést mindkét földesúr is megerősítvén, lemondva az orvos tisztról és az ő fizetését a folyamodó, orvos-tudorra emeltetett *Steger Joachim* úr, a város leendő orvosára, ezennel közszavazatokkal odaítéltetik és neki azon fizetés, melyet *Keitzer Abdon* birt, az 1787. jan. 1-től a mindkét város pénztárából megajánlatik. — Ezen ügy még tovább és bővebben is foglalkoztatta a tanácsot.

Abdon testvér orvos, istenes sz. János rendjebeli beesküdt tag, 200 frtnyi fizetését, melyet neki a város 23 év előtt megajánlott és azt egész maig huzta, mily oknál fogva, az orvos-tudorra előléptetett *Steger Joachim* világinak okmányilag a mult évben szeptember elején átengedte, fölhozva abban, hogy megtörődött ereje miatt már kevesebb szolgáltathatna betegnek. Mindkét tanács ugyan sajnálta, hogy tőle megválnia kell, de minthogy ezt meg nem akadályozhatta, az átengedő okmányt elfogadta és az 1786. szept. 5-kén tartott vegyes ülésen, maga az orvos által nevezett physicust ilyenül elfogadta, de a kedvezés által indíttatva, a huzandó fizetést ezen 1787. jan. 1-től hatá-

rozta el először kijárónak. Azonban *Abdon* testvér orvos tettét megbánva, a tanácshoz folyamodványt adott be, melyben azon átengedő iratot visszavonja, azt állítván, hogy előjáróinak tudta nélkül valamit elidegeníteni nem áll hatalmában. A tanács ezen zavaros ügyet, hogy valami helytelent tenni ne látszattassék, az 1786. okt. 13-kán tartott ülésén ezen tisztujítást megerősítő ülésre utasította. Ezen alkalommal *Abdon* testvér orvos új kérvényével járult a tanács és közönség elé, hogy azon átengedő iratot semmisnek nyilvánítsa. A másik pedig, *Steger Joachim*, folyamodványilag szintén vonatkozásokat tett, hogy az 1786. szept. 5-ki, jegyzőkönyvbe vezetett végzés szerint, őt továbbra is állandósítsa és az ő általa leteendő ünnepélyes orvosi esküt fogadja el. A mindkét fél mellett harezoló érveket és indokokat megfontolván és pedig *Abdon* testvér részéről, hogy ő már 23 évi folytonos fáradalmat tanusított a betegek vigasztalására, minden valami rendkívüli pótlék nélkül és ez által az ily betegek gondozásában a legnagyobb tapasztalatot szerezte magának. Azonkívül, noha ő már törődöttnek lenni mondatnék, de a betegeket melléje rendelt okleveles orvos által már eddig is, mint segédje által ellátta légyen és ellátja, ennél fogva a jövőre nézve minden biztonság reménye megvan. Fölhozattott az is, hogyha valami jó állomás fog mutatkozni, a világi orvos elhagyandja a várost. Végre azt is tekintetbe kell venni, hogy *Abdon* testvér épületet állított a szegényebbek részére és azért sajnós lenne őt megszorítani. — *Steger Joachim* részéről pedig fölhozattak, hogy nagyobb tekintettel kell lenni a világi orvosra, mivel a betegek az ilyen iránt nagyobb (?) bizodalommal viselkedtetnek. Annak kikerülésére pedig, hogy a várost el ne hagyhassa, iratilag kell őt lekötni az állandó ittmaradásra. Nem tarták azt szükségesnek tekintetbe venni, hogyha *Abdon* testvér ezen javadalomtól megfosztatni fogna, a helybelieket a legközelebb bevégzendő épületbe be nem fogadandáná, mert az alapítvány minden betegekre szól és a nagy szükségben lévőkre, különbség nélkül a személyekre nézve, lévén azon kóroda állítva, akár helybeliek, akár idegenek legyenek azok. Végre leginkább az vétetett föl, hogy az orvosnak és gyógyszerárnak együtt lenni, ez össze nem férhető. Mint-hogy pedig az itt felhozott indokok egyenlőtlenek s elágazók volnának, a tanács szavazás által végezte az ügyet eldöntendőnek. Midőn pedig szavazásra került a dolog, *Steger Joachim* világi orvos 30 szavazattöbbséggel lőn megválasztva *Abdon* testvér ellenében. Ezen választást a mlgos uradalom is megerősítette és ennek bejegyzésével a tanács színe előtt az ünnepélyes esküt letette *Steger* városi physicus úr, hogy t. i. a szegénynek és gazdagnak egyenlő gondoskodással fog segíteni.

1788. okt. 19. A tek. vgyénél *Burghardt András* az iránt folyamodott, hogy Ráczeviről ide Vácra gyógyszerárával együtt áthelyeztetnék. Kérvényét a vgye vélemény-adás végett áttette a tanácshoz, mely is arra egyhangulag ezen feleletet adta: „*Megismerni*

kell ugyan, hogy az itteni irgalmas-rendiek gyógyszerháza a város szükségére elégséges, azonban, ha a közjó tekintetik, a gyógyszerházak szaporítása, a vélemény szerint el nem maradhat. Különben ezt a tek. vgye ítélete alá bocsátja. Kelt Vácson, mint fűntebb. N. N. Vác püspöki város bírása és tanácsa.“ — 1791. jan. 30. A városi kapitány előadja, miszerint a püspök ő mlga a káptalani városával közös gyepből, mint földesúr, a többi közt, *Abdon* testvére részére is rendelt kihasíttatni egy részt kertnek, — febr. 5-ki ülésen a püspök városi tanács fájdmát fejze ki, hogy a vásárhelyiségeül szolgáló gyepből ő mlga, mint földesúr, 4000 négyszögölnyi területet ajánlott és hasíttatott ki a kertek sorozata kiterjesztésére és házhelyekre. Fájalta pedig ezt a tanács azért, hogy a földes úr, a sajátjából, a tanács tudta nélkül tette ezen kihasíttatásokat.

1792. ápril 4. Okleveles gyógyszerész *Szeidl Antal György* a városhoz folyamodványt nyújtott be az iránt, hogy neki annak kebelében gyógyszerházt nyitni megengedtetnék. A tanács a két uradalomhoz utasította őt, hogy ott szorgalmazná a földet, annál is inkább, mert az irgalmas-rendiek itteni gyógyszerházát illetőleg a két uradalom közt bizonyos szerződés létezik, nem akarhat tehát a tanács ezen ügybe avatkozni, nehogy az uradalmak kegyét veszítse.“

1794. decz. 12. 924. sz. A város physicus, *Kisvárdai Ignác* orvos tudor (választatott ezen évi szept. 7-kén, az esküt letette okt. 3.) előadta, hogy ő *Agoston* és *Eligius* irgalmas-rendi testvérektől mily csúf és botrányos szavakkal illetetett és pedig azért, hogy a gyógykezelése alatti beteg részére, tiszte és tett esküjénél fogva a gyógyszeres gyors elkészítését sürgette. Minek nagyobb hitelére hiteles bizonságot is mutatott elő. Honnét kiderül, hogy mind becsülete, mind pedig személyében megsértetett; az előbbiben, mint tudori rangú orvos; az utóbbiban pedig, mint nemes ember. Kinyilatkoztatta azt is, hogy e nem remélt esetet a püspök ő nmlga előtt is felfűdözte, a ki is neki méltó elégtételt ígért. Végre megjegyzi, miszerint azért adta ezen őt meggyalázó esetet a tanács tudtára, hogy ha még ezentúl is az irgalmas-rendi testvérek ilyesmit tenni merészelnének, közbevetésével az ő megsértett becsületét felsőbb helyeken is megvédeni igyekeznék.

Szükségesnek látjuk itt megjegyezni, hogy mint a következő adatok bizonyítják, *Kisvárdai Ignác*, város orvosa, szívében nagy bosszúságot forralt a helyi irgalmas-rendi testvérek ellen, s különféle, mesterségesen keresett ürügyek alatt egy másik gyógyszerház fölállításának szükségességét hangoztatta mindenütt, csakkögy a nevezett szerzetesek gyógyszerházi jövedelmének csökkentésével azokon szűjtő bosszút állhason!! De lássuk az adatokat ide vonatkozólag sorban :

1795. febr. 13. Püspök és Káptalan Tanácsa, nem különben *Kisvárdai Ignác* Úr, a Város Doktora egygyütt lévén, egynehány Vátzi Lakosokkal elől adatott, hogy *Apothecabéli hibák*, nevezetessen

pedig *Guba János* feleségével, *Gábori Ur Szerdahelyi Eő* Nagysága *Hoffmesterivel* (nprépost udvarmestere), *Haim Schusztternével*, *Krakovicz Jánosnéval*, *Salamon Tisztartó Urral*, és a Város Birája, *Dombay Sándor Ur* Gyermekivel, s több e félékkel törtétenek, azért is Szükségesnek állítanak még egy Apothécának föll Állítását, Mellyre rendeltetett: Hogy Biró és Feő Notárius Urnak, ha jó módot találának, ezen Szándékot Eő Excellentiájának meg jelentenék.“ (127. sz. a.)

Márcz. 5. 135. sz. Mindkét város előljárói és a két községi számos tagok jelenlétében vegyes ülés tartatott, mely alkalommal: „Nemes Nemzetes *Kiss-Várday Ignác Ur*, e Városnak Orvossa a számos Hivatalosoknak jelentette, egy némelly ide való lakosok a Tettes Ns Vármegyéhez folyamodtak azon okból, hogy ezen Városban még egy Apothéca föllállíttatnék, okok lévén arra, hogy a mostani egyes Apothécában több Sérelmes hibák ell követettek, mellyeket más-képpen orvosolni lehetetlenség, hanem ha új Apothéca bé hozattatnék, ezen beadott Okokra nézve a Tettes Ns. Vármegye a mostanság tartott közönséges Gyűlésiben a Deputatiót, a mely a dolgot megvizsgálná, rendelt, és az ide is érkezett, a ki a dolognak mivoltát környül állássossan meg vizsgálni fogja. Hogy szükséges legyen az Apothéca, kívánnya a Népnek Szaporodása, és Sokasága, kívánnya a Tettes Neograd és Hont Vármegye környékei, mellyek Pest Vármegyével határozttatnak, Szóval még a Pest Vármegyének Helységei is, kik Vátz Várossának Vidékjei, a kik a Vátzi Apothécából az Orvos Szereket Szedik, és hordják, kívánnya.

Biró Ur pediglen a hivatalosokat arra intette, hogy a midőn a Tettes Deputatio előtt meg jelennek, hogy kiki közülök, minekelőtte valamit Szóljon, megfontollya, hogy az hibásan ki ne essen. Mind ezekből a sok Vélekedések után az hozatott ki közönségessen, hogy mivel a Deputatio az elől vett foglalatosságot mai napon el nem végezheti, tehát alkalmas lészen az egész két Községnek nevében egy kérelem Levelet bé adni, mellyben arra kérettessen a Deputatio, hogy ámbátor az elkövetett hibák meg vizsgálása bár mint jön is ki, hogy maga közben vetése által még egy Apothécának föll állítását meg Szerezni méltóztasson. A kérelem Levélnek föll tétele helyesnek találtatott. — Ezek után a Számosan öszve Sereglett Lakosok a Deputatio eleiben hivattattak, a melly is kérdést támasztott, hogy kinek mi panasza legyen az Apothéca ellen, Irásban adja föll, és azt a Notárius hivatal, mivel a panaszolkodók az Irásban többnyire tudatlanok, tegye föll.“ (135. sz.)

Márcz. 6. Ugyanazon előljárók és még számosabb községbeliek jelenlétében ismét vegyes ülés tartatott ez ügyben: „A Tegnap Végzésnek értelmihez képest a Deputatiohoz föll tett kérelem Levél a Számos hivatalosok előtt föl olvastatott, mellynek foglalatya következendő: „Tekéntetes Nemes Deputatio! Szánakodásra méltó, és üdvösséges Orvoslásra Szükséges fájdalminkat a Tettes Nemes Vármegye kegyes Szine eleiben föll adtuk, hogy eddig egy Patika Vátzon

be hozatva lévén, ez után még egygyel Szaporitatra. Mi okból pedig annak is Okát tudtuk, hogy némelly rendbeli hibák ezen egy Apothécában történetnek, melyekből tsudálkozni nem is lehet, ha az együgyű Szegénység valamiképpen meg ütközik, és ez által a közönségessen *Szükséges Confidentialia hanyatlík.* Ami a hibákat illeti, mi Szándékunk nem annyira ezeket üldözni, vagy üldöztetni, mint a közönséges Jó-nak jövődöbéli elő menetelire és hasznos könnyebbségére, a botránykozgatásnak pedig és izetlenségnek el mellőzésére czélozni; így tehát, mivel Nemes Pest várossa, amint értenünk Szerentsénk volt, hogy 26000 Lélekből állana, és mégis 8 Apotheca benne helyeztetve lenni mondattatna, Vátz Várassa pedig 9000 Lelket fölül haladna, és ezeken kívül rész Szerint T. N. Pest Vármegye, rész Szerint T. N. Neográd és Honth Vármegyék nagyobb részül környül levő Helységei a Váczi Apothécából orvosoltatni kénytelenítettének, talán tán méltóképpen esedezhetünk a Tettes Ns. Deputatiónál, hogy maga közben Vetése mellett a Tettes Nemes Vármegye legalább még egy Apotheca Szaporításával ezen Várost boldogítani méltóztatna. Ezen alázatos esedezésünk pedig nem reménylünk, hogy akár Fölséges Urunknak, vagy a Tettes Ns Vármegyének meg bántására, akár a Mlgos Földes Uraságaink Jussainak bal ítéletére czélozni magyaráztathatnának, de ellenben a Köz-Jónak hasznai könnyebbséginek, és Szükségképpen föl tartandó egészséginek elől mozdítására, igyekezetünk czéllya kétségben nem vétethetik, különben pedig ezen egy Apothecátul már el vadult (??) Község inkább késznek jelenti ki magát a halálra, hogy sem onnend Orvosságot venni kénytelenitessen!... és Szintén azért esedezünk, és könyörgünk, a Tettes Deputatióának alázatos Szegény szolgálí, Püspök és Káptalan Város Birái és Tanátssa, és a Község."

"Ezen föl olvasott Kérelem Levél, mely a Községnek tellyes meg elégedése Szerint föl tétetett, a Tettes Deputatióának be adatni rendeltetett. — Föl olvastatott tovább a Tettes Ns Neográd Vármegyének ebben az állapotban tett közben vetése, a melyben a Tettes Pest Vármegyét barátságossan, egyszersmind hivatalossan kéri, hogy a Községnek ügyit Szivire vévén, a Kérdésben forgó Apothécának föl állítását rendelné, mind ezen Tettes Ns Neográd Vármegyének közben Vetése, mind pedig a kérelem Levél a Tettes Deputatióának be adatott, mely után a Hivatalosok ell oszlottak." (137. sz. a.)

1795. május 8. Hogy b. Splényi püspök ő nmlga az uj gyógyszerárnak fölállítást nem helyeselte, kiténik a következő esetből. A Mlgos uradalom, t. i. a lágyasi és töltési földekről, melyeken az elött a gazdák marháikat legeltetni szokták, ezekről a marhákat le tiltotta s körülárkoltatni rendelte. Midőn a végből, hogy ama réteket a püspök ő nmlga a lakosok használatára ismét viszsza bocsátani kegyeskednék, Hajnik János plgrmr és Drobny Antal tanácsbéli, folyamodvánnyal hozzá fordultak, boszúsan szóllott hozzájuk, kivált a plgrmrhez, szemére vetvén, hogy a plgrmr úr, midőn az itteni

gyógyszertár megvizsgálása végett itt megjelent küldöttség kérdezte legyen, vajjon az egész község kívánsága-e egy új gyógyszertárnak föllállítása, ő mintegy ügynök (procurator) mindnyájok előtt nyilatkozott, hogy az igenis, az egész község óhajtása! — Ezért s egyéb szavaier is neheztelve, szóhoz sem engedte őt jutni ő nmlga.

Nov. 4. Vegyes ülés. „Kis-Várday Ignác Úr, a két Várasnak Orvossa, a Tettes Nemes Vármegyének Végzésit, a melyet a Váci Apotheca, mellynek az itten lévő *Misericordiánusok* birtokossai, és annak Individnumai végett hozott, föl olvastatni kívánta, a mint is föl Olvastatott, mellyből ki hozatott az, hogy a *Misericordiánusok* el távoztatni kívánván Váczról más Apothécát, arra *Szorossan magokat lekötölezték, hogy az ide való Ispitályban lévő Szegényeknek és Katonáknak az Apothécabeli Szereket fél Áron, a tehetetlen Szegény lakosoknak pedig ingyen adni fogják.*“ — Ezen 860. számhoz: „Hogy az egész Váras Lakossainak a hozott Végzés, de főképpen az ügye fogyott Szegények, kik Apothécabeli Szerekkel örömet élnének, de hogy Szegények lévén, költségek nintsen, akarattok ellen is az Orvosi Szerektől elmaradnak, közönségessé tenni rendeltetett olly tudósítással, hogy a leg Szegényebb Lakos is Orvosi Szerrel, ámbátor módja nem legyen is a megfizetésre, éljen, mivel rendelések téve vagynak, a mellyek által ollyatin Szegény Ügye fogyott az Orvosi Szeresek fizetésitől mentnek tétetik.“

1796. jan. 5. A tisztujtó szék alkalmával Kis-Várday Ignác városi orvos, a két város részéről fizetését, a 200 frtot, 50 frttal és 2 öl fával megjobbítani kérvén, érdemei közt az is fölhozatik, hogy *egy másik gyógyszertárnak leendő föllállítása ügyében, a közjó tekintetében sokat fáradozott, s annak eredménye lön, hogy a szegények fél áron, az épen semmivel sem bírók pedig ingyen kapnak orvosságot az itteni egy, az irgalmas-rendiek gyógyszertárából. A két város közpénztárából az 50 frt jobbítványt megnyerte, valamint a két öl fát is, de úgy, hogy a vágási díjt megtéríti s maga költségén szállíttatja haza.*

Stöhler Károly pesti gyógyszerész gyógyszertárát Vácra akarván áthelyezni, a kamarai határozatra az uradalmi főnök 1796. aug. 22-kén kelt tudósítást terjeszt föl. (Bubla Regestrum, 10. pag. 509.) — 1796. aug. 26. 703. sz. „Bíró Urnak az eránt tett Jelentésére, hogy FF. *Misericordiánusok* nevekben mind maga *Frater Abdon Prior*, mind pedig *Frater Castulus* Doktor nála meg ujjétott kérésekkel azon könyörögtének, hogy ha a Várasnak az új Apotheca bé hozása éránt taval a Publicumhoz tett folyamodása visza nem húzathatna, leg alább arról adasson Nékiek Bizonyosság Irás, hogy azon folyamodás óta, sem az Apotheca, Sem különössen ő ellenek a Várasnak panasza nintsen.“ — Végeztetett: „Minthogy az illetén Irásnak ki adásával az új Apotheca éránt taval tett folyamodása a Városnak némű némű képpen meg Sértetődni láczatna, de máskép is azt a Népnak, kit az új Apethecának kérése érdekelné, Egyet-értése nélkül

maga a Tanács ki nem adhatna, a kérés nem teljesíthető, és ezen Végsőnek a kéréssel jó módon leendő Közlése Biró Urra biztatatik.

1796. szept. 2. 713. sz. *Kreutzer Abdon* testvér, váci helyettes kettős ügybeni folyamodására, melyek már a 703. sz. a. szorgalmaztattak, 1. hogy a fölött, miszerint az itt fölállítandó új gyógyszer-tár tekintetében a vgyei bizottságnak itteni működése óta, az egészségügyben mi panasz sem fordult elő és azon egyén, a ki hibázásról vádoltatott, mással helyettesítve, azonnal eltételezett innét, bizonyítvány; és 2. ellenkező esetben, az ily fölmerült panaszra nézve jegyzőkönyvi kivonat adatnék ki, *végeztetett*: nehogy a közönség megsértetődjék, a kért bizonyítvány ki nem adathatik. — *Abdon* testvér előbbi folyamodványa alkalmul szolgált a nép különféle és súlyos panaszaira *Kis-Várday Ignác* városi physicus ellen, hogy t. i. a tanács tudtán kívül, senkit nem helyettesítve, a városhól sokáig távol volt; hogy a beteget nem szívesen látogatja, s azonkívül fáradozása miatt túlság nagy díjt szokott követelni, — mikre nézve határozattá lön, hogy ezen panaszok a tanács elé hivatva vele közöltetni fognak és ő megintetik majd, hogy ezen túl serényebben teljesítse kötelességét. — A kamara 1796. sept. 23-kán kelt rendeletére, a váci irgalmas-rendieknek báró *Splényi* váci püspök gyógyításaért 30 aranyat kellett kiszolgáltatni. (Bubla-Regestrum) — Az 1798. évi több kamarai intézkedések bizonyítják, hogy az irgalmas-rendieknek a mgos uradalom részéről sör- és bor-deputatium is járt ki. (Ld. u. a. Regestrumot).

1796. decz. 13. Taval a városi község által a Tettes Ns. Várt megyéhez még egy másik, új gyógyszer-tár behozása iránt tett könyörgésére a mgos Httó-tanácsnak és most a néppel a T. Ns. vármegye deputatioja által közölt Intimatumára, ha szükséges-e a kért új apotheca és megélhet-e a városban két gyógyszerész? a váro. ezen feleletet adta a község nevében, hozzá ragasztván Tettes Ns. Neográd vgynek ezen érdemben a Tettes Ns. vgyhez intézett előterjesztvényét:

„Tekéntetes Nemes Deputatio! A Felső Helytartó Tanácsnak tavál a Tettes Ns. Vgynél Városunkban még egy Apothécának behozása eránt tett Könyörgésünkre jött, és most, a Tettes Deputatio által 2281. Szám alatt velünk közöltetett Intimatumra, hogy ha ugyan csak Szükséges legyen é azon kért Apotheca, és ha el élhetne é Városunkban két Apothecarius? meg egyezett értelemmel alázatosan felelünk: „Hogy mind élünkre és egészségünkre, mind költségünkre nézve is annak Városunkban való behozása, ez akár *Stellingé*-akkor másé legyen, elkerülhetlenül Szükséges legyen; Mert azon ter, hes okainkon kívül, melyek előbbi Folyamodásunkban bőven feltételek, azon üdőtől fogva is, a mióta a Tettes Ns. Vgye által az Apotheca Birtokosok volt hibáikról megintettek, újra mind különösen Személyekben, mind pedig Patikájokban az Orvosságok el tserélése, és azoknak késedelmes el készítése, ezen kívül a Szegényebb néppel

vastagon való Bánások által nem csak azon Lakossainkat, kik még eddig hozzájuk hajlandóbbak volnának, de amint Városunknak Orvosa jelenti, magát Mlgos Püspök *Zerdahelyi Gábor* Eő Nagyságát is olly annyira el idegenítették maguktól, hogy Szükséges Orvosságait, mellyek Patikájokban is találathattak volna, a most mult nyáron Pestről Lovas Embere által Szerzettetné meg; E mellett a két Patika közt Aemulatio okoztatván, mind oltsóbb, mind jobb orvosságokat reméllendünk, ezen kívül az uj Apothecarius nem tsak közterheinket viselni segitendi, hanem a bé jövődő pénz is Városunkban maradand.

Ami az eő el élhetését illeti pedig, noha igen sokan legyenek, mind Városunk Lakossai, mind a Szomszéd Vármegye béliek, kik a régen megrögzött idegenség végett, a mostani Patikából nem élnek, hanem vagy Pestről Szerzik meg Orvosságaikat, vagy Házi Orvossal élnek, avagy ezek nélkül Nyavalyáikban Sinylődnek, még is Városunknak Né pessége, és a Szomszéd Vármegyéből ide járóknak Sokasága végett olly Sürűen hordatik az Orvosság a mostani Apothecából, hogy az Apothecariusoknak magok Vallásaik Szerint azért Szoktak az Orvosságok ki adásával el késődni, hogy azok elkészítését nem győznék, már pediglen ha két Apotheca leend, mind ezekkel az Patikából Élőknek Számuk Szaporodni, és az Patikából való Élhetésnek módja öregbedni fogna.

Ezen okainkra nézve tehát alázatosan könyörgünk a Tettes Deputatio előtt, méltóztasson az uj Apotheca eránt mind taval, mind ujra most tett Esedezésünket tekintetben venni, és a Tettes Ns Vgynél annak bét hozzájárulni eszközölni, S ezen Könyörgésünket, mind pedig a Tettes Ns Neográđ Vgynek ezen érdemben a Tettes Ns Vgyhez tett jeles folyamodását a Felséges Hely-Tartó Tanátshoz teendő Tudósításához ragasztani. A Tettes Ns Deputationak, *Vácson* Xberk 16-kán 1796. alázatos Szolgái Püspök és Káptalan Vácznak Birái s Tanátsai, és Községei közönségesen.“ (1024. sz.)

1797. ápril 21. 352. sz. Egy másik, uj gyógyszerháznak Vácra behozatalát a nmlgú Httó-tanács ismét megtagadta ezen iratában: „2952. sz. Mlgos, Földők stb. Főnt czimzett Uraságaitok által jan. 16-kán kelt, 113. sz. a. egy Váczott föllállítandó 2-dik gyógyszerhárt illetőleg elénk terjesztett tudósításra nézve ezennel válaszolunk: A felhozott okok és környüllásoknál fogva, a P. Vác városában tervezett, 2-dik gyógyszerhárt föllállításától egyelőre állani kell, de egyszersmind a vgyei Orvosnak kötelmévé tesszük, miszerint a Váczott létező gyógyszerhárt gyakrabban meglepve megtekintse és felügyeljen, hogy az ottani közönség mindenkor elégséges és jó minőségű gyógyszerekkel láttassék el. Kelt. kir. httö-tanácsi, Budán 1797. febr. 7 kén tartott ülésből. Főnt tisztelt Uraságaitoknak szolgálatra legkészebbjei: gr. Majláth József mk., Skerletz Ferencz mk., Zirti Antal mk.“ (Eredetie latin. A 352. sz. a.) Tettes Nemes Pest Vármegyének 1797. Eszt. Martius 23-kán tartott Kiss Gyülésében. 441. A Szükséges

hozzá alkalmaztatás végett ki adatik Mássában Megyebéli Orvos Urnak, a Tudomány (azaz: tudomás) végett pedig a Váczi Magistratusnak, és az ott való s Apothécát tartó *Misericordianus Frater*eknek V. Szolga Biró *Gosztonyi Mihály* Ur által. Ki adta Onodj Sig. Feő Notarius mp." (Eredetije magyar u. a. sz. a.)

1800. decz. 21. „Fell olvastatott a kir. Httó Tanátsk *Aichmiller Ferentz* nevű Pesti Apothecariusk az eránt tett Folyamodása, hogy *Vácson a Tiszdó Misericordiánusokk Patikájokon kívül, még mást álléthasson*, 26577-ik Szám alatt költ és T. N. Vgye által 2308-dik Szám alatt a Tanátsnak feleletre kiadatott. Kegyes Parantsolattya. Mellyhezképpest Itélet alá vétetett a Könyörgő Patikáriusnak Ki Tétéle, hogy *Várasunkk és e Környék helyekk Szükségeikre nézve még egy Patika bé hozattasson e vagy sem?* Mind a belső, mind pedig a külső Tanáts részéről azon már 1795. és 1796. Esztben a Tanáts és Község által elől adott Sok, és érdemes okokon kívül tekintetben vétettvén, hogy tudni illik, *ha Pesten, melly Vátznál alig háromszorta Népesebb, 8 Patika el élhetesére meg állhat, Vátzon valóban kettő illendőképpen el élhett; mert Várasunkk maga Népeességén kívül is Szinte maíd mint Pestnek nagy vidékjei vannak, nem tsak a környül fekvő helyekre nézve, hanem a Szomszédos T. Neográd és Hont Vár-megyékben Mesze Földre Sehol sem lévén Patika, mindenünnen Vátzra Szorul a Nép Orvos Szerekért, olly Számossan pedig, hogy a Misericordiánus Patikáriusok ön magok meg ösmérések Szerint is, nem győzhetvén a kért Szerek a rendelt üdöre való el készítettését, reggeltől Délutánra, Délutánról más Napra hallasztván, kelleninél sokkal későbbben adhattyák ki azokat az Illetők. Honnan következik, hogy meg unván ők a Szünetlen dolgot, az Orvosságért Menőket minden Tekintet nélkül le hurogatták, illetlenül illetik, és a Patikából is ki verik, ki taszigállják, mellyekről Számtalanok a Példák, zavarban jöven tehát, kivált Dél után, az Orvosságokhoz járuló Részeket elhadgyák, s el felejtik, és el is tserélik; mely által az Orvos Szerek másnak adattván, Veszedelmet okoznak. E mellett magok kinnyek Szerint bännak mindenekkel, és a Népek a Publicum Terhével taxállják árujokat; mellyhez járul az is, hogy ők nem tsak Patikáriusok, hanem az Orvoslást is Szabadon folytattván, a Várasban, Doctorukat Gyüölölik, rágalmazzák, és a Népet tőle el Szóllják; és csak azért is félős lehet Patikájok, Sőt maga Orvosunk is, ki mind eddig az igazat felőlők meg nem tagadná, már tőlök el rettenvén, tsak hogy Békességben lehessen, halgat hibáikról, ne talán, úgy mond, ha nyilvánittaná, valami módon nékie ártanának. Mellyek így lévén, Végeztetett:*

„Mint hogy a föllül elől hordott Okokon kívül, ha még másik Patika is álléttatik, a köztük leendő Aemulatio által minden hibák s Panaszok azonnal meg előztettnek, és a Nép is, melly a mostani Patikátul éppenséggel el idegenedett, meg tér, és annyival fogja nagyittani a Patikából Élőknek Számát, S az uj Patikáriusoknak is

Élete módját. E mellett mind a Község Egységének gyámolittására, mind a Váras Terhekk viselésére egy jó Segítség Szereztettni fogna, azhozképpest a Notariatusi Hivatalra bizatott, hogy a fölül elől adott Észre Vételeket mennél előbb Környülállássossan Szedje rendben, és Írásban tévén, a Tanátsnak mutassa bé.“ (768. sz. a.) Az efölötti, a Vgyhez menesztett jelentés a decz. 23-ki ülésen felolvastatván, mind a tanács, mind pedig a választott község által jóváhagyatott minden kifogás nélkül; azonnal letisztáztatni s tek. *Gosszonyi Mihály* főszolgbró urnak kezébe adatni rendeltetett.

1801. jan. 30. A tek. Pest vgye közgyűlésére kiküldötteknek (*Hajnik János* pigrmstr s *Hamvay Mihály* tanácsbéli), a többi közt az is kötelmökké tétetett, hogy az ezen városba behozandó még egy gyógyszerár ügyét védjék és szorgalmazzák. A febr. 3-kán tartott közgyűlésről hozzáérkezettek az e havi 6-ki ülésen előadták, hogy egy új, városi patika fölállítását illetőleg mi sem fordult elő a gyűlésen. — Május 8. *Hajnik János* és *Hamvay Mihály*, a tek. vgye Pesten tartott közgyűléséről viszzatérvén, a többi közt előadák azt is, hogy „*Aichmiller Ferencz* névű Pesti Patikárosnak, ki itt a Várasban a Misericordiánusok Patikájokon kívül, más Patikának fellálléthatása eránt, a Fels. kir. Hettó-Tanátshez tett és onnan a T. N. Vgye által a Tanátsnak, a dolog eránt való észre vételének felladására meg küldetett, Folyamodása a Fels. Helttö Tanáts által félre tétetvén, Községessétetett.“

Decz. 22. Ivó ighalmas-rendi, a perjel nevében arra kérte a tanácsot, hogy midőn a *Schuck Ferencz* hitelezőinek kielégítési ügye fog szóba jönni és tárgyalatni, vétessék föl azok közé a helybeli ighalmas-rendi kolostor is, mint a melynek a nevezett *Schuck* úr 4800 frtokkal tartozik, mint ezt ő maga is megismerte. — Decz. 31. Esti 9 óra körül aug. 29-kén a majorok, pajták és csürök közt kiütött tüzvész következtén, kényelem és biztonság tekintetéből, ezen helyiségek másképp rendeztettek, utcák és térek egészítették ki. Ekkor az ighalmas-rendieknek megengedetett a már eddig is általok használt kertet, a házi zöldség-szükséglet végett megszereszni; és így a kert-nagyítás folytán betegeiket, kiket kóródájokban a közjó hasznára gondozni tartoznak hivatásuknál fogva, jobb állapotba hozatván, zöldségféle étkekkel is elláthatják.

Jónak látjuk e helyen közölni azon szerződvényt, mely a papnővelde kormányzója és az ighalmas-rendi testvérek helynöke közt kötött, a vácsi egyházmegye rokkant papjainak élclmezése és illő ellátásukra nézve. A szerződvény honi nyelvünkre téve így hangzik: „Ezen iratunk erejénél fogva, adjuk tudtokra mindazoknak, a kiket illet, hogy miután az volna a ntű vácsi sz. székh 1798. decz. 28-kán tartott ülésén nyilvánított rendelése, miszerint a vácsi egyházmegye rokkantjainak élclmezése és illő ellátására nézve, a papnővelde kormányzója, de mint a rokkantak pénztárának kezelője, a vácsi ighalmas-rendi testvérek helynökével tárgyalna és egyezsége lépne, mi alulírottak,

ilyen, amint itt következik, egyezményt kötöttünk és barátságosan létesítettünk: Tudniillik *egy részről az irgalmas-rendi testvérek váczai házának kötelessége leendő, a váczai egyházmegye rokkantjainak, minden, állapotukat megillető ellátást nyújtani. Ezen ellátás alatt értendő továbbá az idő vagy betegség körülményeinek kívánalmánál fogva: a szállás, fűtés, világítás, nyoszolya, ágyiruha, mosás, élelmiek, ital, gyógyszerek, szolgálatok és más, ezekhez hasonlók, kivéven a fehérművek és papi ruhák megszerzését. Más részről pedig a váczai egyházmegye rokkantjainak pénztára, minden egyes egyén vagy rokkantnak részéről, kik az irgalmas testvérek házába fölvetetnek, az élelmezés és ellátás czimén köteleztetni fog 140 rírtokat lefizetni, azonfölül a fehérművek és papi öltönyök beszerzését magukra vállalni, vonakodni nem fognak. — Ntű Váczi Szentsék! Hogy ezen magán szerződvény nyilvánossá legyen, azt ugyanazon ntű szentszéknek, hozzáadás, vagy elvétel okáért, bölcs ítélete alá bocsátjuk; amennyiben pedig a szerződvényi pontok megállhatóknak látszatúnak, azokat jóváhagyni és megerősíteni azon oknál fogva kérjük, hogy a mi utódainknak is mihezalkalmazásul és zsinórmértékül szolgálhassanak. Kelt Vácson, jan. 30. 1799. Bezzegh Mátyás m. k. a váczai székesegyház kanonokja és a papnővelde kormányzója, de mint a rokkant papok pénztárának kezelője. Kreitzer Abdon testvér m. k. istenes sz. János rendje váczai házának helynöke. — Ezen egyezményt tekintélyünkkel jóváhagyjuk és megerősítjük. 1799. febr. 7-kén tartott szentszéki ülésünkben. Nyitra-Zerdahelyi Gábor, titopotáni püspök, váczai káptalani helynök. — (Ld. a püspöki irattárban.)*

5. §. Az ezen rendházra vonatkozó események 1797—1841.

Ezennel folytatjuk a városi jkönyvek nyomán az ezen szerzetházra vonatkozó nevezetesebb dolgokat, idő-rendben adva azokat. — 1802. ápr. 13. *Mikeszka János*, a város főkamaraása, az ő tisztségét illető dolgokban, az 5-dikhelyen, azon kérdést intézte a tanácshoz: „Vajjon a jegyzői lak tetejét újra befűdni vagy fölemelni kelljen-e? Minthogy e kérdéses tető az irgalmas-rendiek épületével érintkezésben van, és annyira leszállott, hogy ha csak föl nem emeltetnék a város nagy kára nélkül illően ki sem javíttathatnék, megbízott a bíró úr, miszerint e tárgyban, tőő *Abdon* testvérrrel, mint e rendház perjelével értekezzék.“

1805. jan. 11. Egészen megilletődve panaszolta *Peterka Sebestény* orvos úr, miszerint a helybeli gyógyszerértárt tartó *Miseriek* az ő orvosi rendeleteit már több ízben, becsülete megsértésével, hire s nevének, mire az orvosnak legnagyobb szüksége van, megkisebbitésével, betegek veszélyére s a közönség kárára, a gyógyszerek elkészítése alkalmával, magok tetszésük szerint, megváltoztatták. Es ezt egyes

esetenként föl is tüntette. Az ügyet *Bodonyi* püspök elé is vivén, ez a vádolatot az uradalmi és városi orvos tek. *Kisvárdai Ignác* úr által mindkét város tanácsa s vál. polgársága jelenlétében megvizsgáltatni rendelte. A panaszlott gyógyszerész *Servulus Fráter* az ülésbe szólíttatván, s utána maga, a konvent főnökhelyettese *Fráter Ivó* is önkényt megjelenvén, azzal igyekeztek magukat mentgetni, hogy a „*Syrupum Violarum*“ gyógyszerükben elfogyott, s mivel most annak készítéséhez idő nem volna, ahelyett a „*Syrupum Capillorum Veneris*“ t, melynek ugyanaz a hatása s ára is egy amazéval, alkalmazták, s csak abban hibáztak, hogy ezt a vádoló tudor úrnak előre nem jelentették. Miután mindkét fél többféle szemrehányásokat tett egymásnak, s a maga sérelmeit felsőbb helyre földadni jelentette ki, a vádoló *Peterka* orvos úr oda utasított, valamint a vádolt gyógyszerészek is, hogy sérelmeiket írásba tegyék, s miután *dr. Kisvárdai* az ügyet megvizsgálta s véleményét a tanács elé terjeszti, ez a panaszló *Peterka* orvosnak a maga alkalmazkodása végett kiadassék. Hogy pedig ezen ügy annál nagyobb világosságba hozassék, *Virág István* elemiskolai tanító házához *Krenedits János* és *Kovács György* vál. polgárok kiküldettek, hogy annak nejét körülményesen kikérdezzék s vallomásáról a tanácsot tudósítsák. — Ezek a dologban eljárván, jelentették, hogy a nevezett beteg aszszonyságot kikérdezzén, azt vallotta légyen, hogy a *dr. Peterka* úr által neki először irt nedv kellemes s igen jó ízű volt, s annak bevétele után könnyebbséget érezett. De a másodszori rendelésre készített nedv az előbbénitől annyira különbözött íze, színe s szagára nézve, hogy miután azt megkóstolta, attól oly változást szenvedett az előbbenihez képest, hogy valóságos veszedelme nélkül azt bevennie lehetetlen vala.

Jan. 18. *Tdó Kuttner Ivó* irg. rendi helynök és ezen intézet jogainak főntartója jelenté, hogy az elhunyt *Such Ferencz* vásáros vagyontömegét 4,800 frt terheli az irgalmas-rendi kolostor részéről, melyekből 1786. jul. 7-kén 800-at, 1790. május 15-kén pedig 4000 frtokat 6 perczentre vettek föl *tdó Kreutzer Abdon* testvértől s 1802. jan. 23-kán Pest vgynél betábláztattak. Ennélfogva mind a püspöki, mind pedig a káptalan városi tanács a nyomozáshoz házzákezdett, s aztán az elkészült mindkét tanács által aláírt jelentő-iratot ő nga elé terjesztetni elhatározták. Aki is az iratot magához vévén, *elmenele előtt megkéretett szóval is mindkét tanács által, hogy kegyes közbenvelése által egy más, világi gyógyszerárnak behozását eszközölni méltóztassék.* — El nem mulaszthatjuk megjegyezni e helyen, hogy az itt szóban levő jelentő-irathól szerfölött kír a *kenyéririgység sokféle, tulzott panasz!* Egy másik, világi gyógyszerártár ügyében itt nyomozást tévő *Fisterer Károly* országos főorvos ő nga, a „*Csillag*“ vendéglőben lévén szállva, itteni 55 frt s 26 krt tevő számláját a két városi tanács kifizetni elhatározta.

Mácz. 13. A városban főállítandó világi patika ügye s az itteni

irgalmas-rendiek perjele, *Küttner Ivó* ellen föladott panaszok megvizsgálása iránt, e folyó hó 8-kán a ns. vgynek kiküldöttei (u. m. *Onody Zsigmond* táblabíró, *Friebeisz István* szbíró, *Retteg Ferencz* physicus és *Benke Ignác* esküdt urak) megérkezvén, s több napi ittidőzésök alatt a szükséges nyomozásokat megtévén, terjedelmes tudositványukat a tek. ns. vgynek beadták. *Végeztetett*: Utasításul az ujonnan föállítandó patika iránt, az 1811. évben e város részéről beadott s azon évi jkönyvnek 664. sz. a. látható panaszos irományok közé tétessenek oly végből, hogy az ezen ügyet illető iratok mind együtt legyenek feltalálhatók. — *Ápríl 27. Fuchs József* gyógyszerész úrnak általa itt a városban felállítandó világi gyógyszerertárnak megnyerésére szolgáló bizonyítvány ajánlatván meg az a jegyzői hivatal által feltétetett s felolvastatván helybenhagyatott, és a nevezett gyógyszerésznek kiadatni rendeltetett; mása pedig az új patika föállítását illető összes irományok közé tétetni határoztatott az irattárban. E bizonyítványban egy új gyógyszerertár behozásának egész története foglaltatik rövideden. — *Május 14.* Arra kéri a várost *Brenner János* pesti gyógyszerész, hogy e Váczott egy általa föállítandó polgári gyógyszerertárra nézve neki a nmlgú httö-tanács-hoz ajánló iratot adna. Mivel a két városi hatóság a mult napokon már *Fuchs József* nrat ajánlotta e végből, a folyamodó *Brenner János* urat kérelmétől elütötte. *Május 21.* Budai gyógyszerész, *Preschl Ferencz* kérvénye, melynél fogva egy bizonyítványt szeretne a végre kiadatni, hogy Budán létező gyógyszerertárának Vácra áthelyezését megnyerhetné, felolvastatván, *vegeztetett*: miután már *Fuchs József* úr e végre ajánló irattal láttatott el, a kérvényezőnek folyamodványa eredetiben visszaadani rendeltetett.

1814. júl. 15. *Fuchs József* gyógyszerész úr által *Csillag Márton* főjegyzőhöz küldött leveléből értésére esvén a tanácsnak, hogy az e városba behozatandó világi gyógyszerertár ügyét e napokban a nmlgú m. kir. udv. kancellária saját véleményével együtt ő Főlsége elé terjeszteni fogja, szükségesnek találtatott ezen ügy körülményeinek, a nevezett kancelláriávali tudatása, hogy ez által azok szerint történjék az ő Főlsége elé intézendő fölterjesztés. A folyamodvány a jegyzői hivatal által előre elkészítve lévén, felolvastatott, általában jóváhagyatott s postán ajánlottan elküldetni rendeltetett. — *Okt. 16.* A helybeli irgas-rendi testvérek az iránt folyamodtak a városhoz: adatnék nekik ki oly tartalmú bizonyítvány, miszerint tőő *Ivó* elmenetele óta gyógyszerertárunkból kiadott gyógyszerek iránt mi panasz sem fordult elő. A kívánt bizonyítványt, minthogy az új, világi gyógyszerertár behozatalára tett törekvések meghiusítását eszközölné, a tanács egyenesen megtagadta. — *Nov. 18.* (Gazdászati ülés. 92. sz.) *Hajnik János* plgrmrstr és *Csillag Márton* jegyző urak a vgye-gyűlésről hazaérkezvén, jelenték: miszerint ez alkalommal értésükre esett, hogy a városba behozatandó új gyógyszerertár, noha a királyi kancellária által meg nem engedtetvén, a nmlgú m. kir.

htó-tanácsához is leküldetett az ezen ügyben hozott végzés, *Fuchs József* gyógyszerész úr azonban ő Fölségénél kihallgatást nyervén, annak kérésére ő Fölsége ezen ügyre vonatkozó iratokat eléje terjesztetvén, és ő maga azt megvizsgálván, az új gyógyszerertárnak föllállítása megengedtetett. Minthogy ezen új gyógyszerertár föllállítása ügyében, *Fuchs József* úr sokat fáradozott és költekezett, nehogy annak föllállítására más valaki ajánltassék a nmlgú m. kir. htó-tanácsnak, csak is ezen *Fuchs József* úr ajánlatni találtatott. És ezen ajánlat írásba foglaltatván, annak az illető helyeni beadására *Hajnik János* plgrmr és *Poder István* káptalan-városi jegyző urak Budára leküldettek.

Decz. 18. Pencz Miklós szószóló úr előadta, hogy miután értésére esett, miszerint az e városban föllállítandó új, világi gyógyszerertár ügyében kiadott kegyelmes királyi rendelet a vgye útján a helybeli két földesurasághoz ezen gyógyszerertárnak föllállítására megkivántató alkalmas egyén iránt való tanácskozássra felküldetett legyen, szükségessé tartaná, hogy mivel ezen esetre *Fuchs József* gyógyszerész úr még a múlt 1813. évben biztosított, és annak megnyerése végett saját költségén Bécsben is fáradozott, következésképp nagyon nehezére esnék, ha elmellőztetvén, helyette más rendeltetnék ide, azért mind a két uraság megkérettessék, miszerint az említett *Fuchs József* urat az illető helyeken részökről is ajánlanák. Abban lön a megállapodás, hogy mindkét uraság ez ügyben iratilag megkérettessék. E kérvény a jegyzői hivatal által elkészítetvén, az e hó 20-ki ülésen felolvastatott, jóváhagyatott és annak betérjesztése végett *Mitterhoffer Adám* tanácsbéli, *Poder István* káptalan-városi jegyző és *Pencz Miklós* szószóló urak kiküldettek a nevezett uraságokhoz. — *Decz. 21.* A személyesen megjelent *Fuchs József* gyógyszerész úr előadta, hogy mivel értésére esett, miszerint az itten föllállítandó gyógyszerertárra nézve az egri érsek ő nmlga egy odavaló ifjat ajánlott püspök ő mlgnek gyógyszerészül, és amint hallja, az fogna is ő mlg által az illető helyeken ajánlatni, szándéka volna ő nmlghoz folyamodni, hogy az említett ifju által az ő ügyének ne ártana, miután az már neki annyi fáradságba és költségbe került eddig is, azért is ama kérvénynek mását kérte ki a tanácstól, melynél fogva ez őt ő mlgnek ajánlani kegyeskedett. Ebbe a káptalan-városi hatóság is beleegyezvén, kérelme teljesíteni rendeltetett.

1815. márcz. 29. Valahára csakugyan sikerült, oly sok törekvés s annyi utánjárás folytán, *Fuchs József* úrnak engedélyt nyerni arra, hogy itt Vácson egy második, világi gyógyszerertárt nyithasson; mert az e napi ülésen, a 279. sz. a. ügyirat szerint, panaszkép jelenti, hogy 9 hetek előtt, *Szabó István* asztalos mesterrel úgy szerződven, hogy a patikájába szükséges állványokat 6 hét alatt 1000 frtért elkészíti; noha a határidő már rég elmúlt, azok még sincsenek készen, pedig gyógyszerei már rég készek, cselédjeit is tartani és fizetni kell és patikáját mégsem nyithatja ki az ő tetemes kárára, az asztalos ké-

sedelmeskedése miatt! Azért a jelenvolt bepanaszlott a szekrények és állványok készítésére komolyan megintetvén, azon ígéretet tette, hogy a jövő hét végére azok teljesen elkészülve lesznek. — Ezen 1815. évbe *Broskovits Veremundus* áldozár volt e rendháznak helynöke. — Megvolt hát már a 2-dik, vagyis a világi gyógyszer-tár is; de azért a kenyér-irigykedési üzelmek, az irgalmas-rendiek gyalázása, bántalmazása, s az irántuk nem egyszer mutatkozó háladatlanság még sem szüntek meg! Most már odatörekedtek, hogy az *irgalmas-rendiek gyógytárának az utcára ne legyen ajtaja, hanem ezt falatos-sák be!* Erre azonban rámenni, ezt kivinni az irigyek már képesek nem voltak . . .

1816. febr. 20. A városházán jkönyvbe iktattatott *Fuchs József* gyógyszerész úrnak azon tette, melynél fogva ajánlta magát, miszerint a szegényeknek és árváknak betegségeik idején *Csillag Márton* főjegyző úr bizonyító iratára ingyen fog gyógyszereket kiszolgáltatni. — 1817. május 9. Ugy látszik, hogy *Fuchs József* gyógyszerésznek utódja *Hoffmann Adám* lett, kiről az mondatik a 330-ki ügyiratban, hogy az általa vett kertnek bejárója nem lévén, *Mitterhoffer* és *Schwarzl* tanácsbéli kiküldött urak ez ügyben jelentést tesznek. — Ezen *Hoffmann Adám*, a városi jkönyv (1817. 683. sz.) szerint, a francia-háború alatt a hadseregnél mint gyógyszerész szolgált, és onnét gyermekei részére *Paja Adelle* nevű róm. kath. 18 éves nőtlen egyént hozott nevelőnek. — 1818. jul. 14. Olvastatott a nmlgú m. kir. httótanácsnak ezen évi ápril 7-kén 9852. sz. a. kiadott azon intézménye, hogy a *gyógyszerészek* a mérget és erősebb gyógyszereket mindig különös zár alatt tartsák, valamint a *fűszerészek* is, kik mirenyt és a sebek gyógyítására valami erős szert árulni felhatalmazvák; felelősség terhe alatt magokat ezen rendelethez alkalmazzák, külön könyvecskét tartsanak, melybe az ily szerek mennyiségét és azok vevőit, úgy szinte a vételnapot pontosan beírják. Ismeretlennek, ha csak magát két megbízható tanu által nem igazolja, ily szereket adni ne merészeljenek. — Ezen intézvény közöltetett a két gyógy- és négy fűszerészszel.

1819. jan. 16. Mint föntebb láttuk, midőn a városi hatóság oda törekedett, hogy Vácra egy másik, világi gyógyszer-tár is hozassék be, ezt azzal is indokolta a többi között, hogy a mizeriek a közönséget nagyon húzzák, túlságos díjt követelvén gyógyszereikért, és ime *Hoffmann Adám* gyógyszerésznek, pedig már ő világi volt, a mult és ezen évi városi jkönyvek szerint, nem egy s nem kis baja volt a gyógyszerek szerfölötti taksálása miatt. — 1822. ápril. 23. Tdó Fráter Misericordiánusok Provinciálisa iratilag megkéretni határoztatott, hogy *tdó Rigler Damiánt* továbbá is perjeli minőségben a helybeli irgalmas-rendiek élén meghagyni méltóztatnék. — 1823. okt. 21. Váczról Grätzbe rendeltetvén *Samuel István* irgalmas-rendi, jó magaviselete és tehetsége miatt a közönség sajnálkozva bocsátá el, erről neki bizonyítvány adatott ki és visszarendeltetése a Pro-

vincziális által iratilag kéretni végeztetett. — A püspök ő mlga 1825. jun. 30-kán Wurmbrand Bonifác tartományfőnöki helyettesnek és a bécsi konvent perjelének küldött iratában jeles tulajdonainál fogva előre is gratulált, hogy a következő káptalan által Provincziálissá választatni fog és kéri őt, hogy miután *Fr. Rigler Damián* perjeli tisztének teljesen megfelel, a beteget a konventen kívül is buzgalommal gondozza és rendes orvos hiányában az ő udvarának s özszes cselédeinek gyógyítását rábizta, valamint azért is, hogy igen sok betegnek ő hozzá van bízodalma, jelen helyen s állásában Vácztól meghagyni kegyeskednék a szenvedő emberiség javára és a vácsi irgalmas rendház iránt ő általa mindinkább gyarapuló s emelkedő tisztelet és szeretet végett. (Ld. a püspöki irattárban.)

1826. aug. 11. A helybeli mizeriek kolostorának perjele, *Rigler Damián* a törvény előtt megjelenvén, azon könyörgött, hogy az ő itten töltött évei alatti és társai viseletéről bizonyítvány adatnék ki, *végeztetett*: Mind a folyamodó, mind pedig társai ekkoráig magokat illendően viselvén, *dicséretet érdemelnek*, s azért a kért bizonyítvány kiadása nekik megajánltatván, annak elkészítése a jegyzői hivatalra bízott. — 1829. márcz. 14. 292. sz. a. tanácsülésen ez fordul elő: „A nagyobb számú helybeli lakosok részéről e városi tanács elé terjesztett azon írásbeli folyamodványra, hogy miután a helybeli orvosok részéről a httö-tanács elé terjesztett panasziratra, az irgalmas-rendiek tartomány főnöke által, *Sámuel István*, a helybeli irgalmas kolostor tagja, *e rendházon kívüli gyógyítástól eltiltatott*, sőt Vácztól elrendelő is lenne, e szerzetes pedig csendes, józan és jámbor viseletű, és orvosi gyakorlatával a helybeli közönség szeretetét és megelégedését is kiérdemelvén, a szerzetház gyógyszer-tárára nézve is hasznos egyéniség volna, annak itt leendő meghagyatása és a városban való orvoslásnak is megengedése végett a nevezett rendtartományi főnök megkérettségék. — Erre *végeztetett*: „Minthogy az említett szerzetes *nincs graduálva*, noha mind viselete, mind pedig orvosi tudománya által magát eddig az itteni közönséggel megszerettette, egyenesen azt kérni, hogy neki a fönnálló rendeletek ellenére az orvoslás megengedtesék, helytelen lenne és a közönség által kívánt czél sem lenne elérve, s maga után a tanácsra rossz és kellemtelen hatással is lehetne, a rendtartományi főnök a kérvénynek házzá eredetiben leendő fölterjesztése mellett megkéretni fog, hogy miután *Sámuel István* a lakosok bizalmát bírja, és a rendi gyógytárra is előnyös az ő itteni működése, őt minélelőbb graduáltatni és aztán ide ismét visszarendelni méltóztatnék.“

1829. május 1. Olvastatott a mlgos uradalom azon végzése, melynélfogva az uradalmi „*Gombkötő*“- és a mizeriek köhidi szigetében a helybeli lakosok által gyakorolni szokott mulatságok eltiltatnak, mivel azok ott károkat okozni szoktak! . . . 1833. jun. 14. A helybeli irgalmas-rendiek gyógyszer-tárának számvevője és előljárója több adós neveit a tanácsnak bemutatván azon alázatos kérelemmel, mi-

szerint azoktól részökre az adósságokat behajtatni kegyeskednék, ezzel a tanács *Biró József* városi hadnagy urat bizta meg. — A nmlgú m. kir. httö-tanács 1830. szept. 14. 23,188. és 1832. aug. 28. 22,337. sz. a. intézvényei folytán, a sz. széki bizottság a váci irgalmas-rendiek háza jövedelmeinek szabályozása ügyébeni dolgozatát, ugyanazon bizottság értesítvényének kíséretében, az 1833. aug. 10. sz. széki ülésből a nmlgú m. kir. httö-tanács színe elé terjeszti föl a váci püspök. (Ld. a püspöki irattárban.) Az 1836. márczius 9-kén tartott sz. széki ülés azon utasítását, mely a váci irgalmas-rendi ház számadásának vezetése és feltüntetésére nézve, a httö-tanács 1835. aug. 4-ikén, a 23,222. sz. a. kiadatott, földő *Schimpl József* kispópost urhoz áttették, az ahhoz való alkalmazkodás végett. — 1837. szept. 29. A helybeli irgalmas testvérek kolostora részéről az kértvén, hogy miután ezen rendház részére az 1834. jkönyv 532. sz. a. 3620 frtnyi tőkepénzben s azok kamatában, ugyszinte a kiszolgáltattott gyógyszerekért fizetetlenül maradt 56 frt 26 kr. ppnzben s különösen a szállómunkára kölcsönzött 37 frt 30 krban elmarasztalt adósuk, *Blaskovits András*, mindedig az elégtételt elmulasztván, az e tartozás behajtására ki-rendelt fogláló bíró által az adósnak csekei szállója a föntebbi 515. jkönyvi sz. a. tett hivatalos tudósítás szerint még 1835. május 24-kén foglalás alá vétetett, s abban a nevezett kolostor a kitett föntebbi követelése erejéig be is igtattatott, ezen foglalás az adós szállójának árverés útján leendő eladása által teljes foganattal végrehajtassek, végeztetett: Az érintett foglalás végrehajtásával és az adós csekei szállójának árverés útján leendő eladásával *Czeck József* tanácsbeli ur megbizatott.

1837. okt. 13. A helybeli irgalmas testvérek főnöke, tdő *Riegler Damián* iratilag azt kéri, hogy idős *Prettenhoffer Ignác* szappanyos mesternek örökösei, kik annak ingatlanát megvették, azon 1000 vfton, melyeket említett atyjok hitesevel, néhai *Miller Annával* in solidum lekötelezve az érintett szerzettől fölkölcsönöztek, azok fizetetlenül hagyott kamataiban elmarasztaltassanak, az elégtételre nekik határidő engedtetén. Ezen kérelem folytán, az adósoknak tartozásaik lerovására $\frac{1}{4}$ évnvi határidő engedtetett. — 1838. aug. 3. ülés 637. sz. a. ügyesetéből kiderült, miszerint a helybeli irgalmas-rendi kolostor a vagyonában megcsökkent *Blaskovits András* szállójét megvette. — 1840. nov. 6. Hoffman Ádám gyógyszerész ur arra kérte a tanácsot, hogy mivel ő már aggkoru és lába eltörése által is megnehezült baja, *Constantin* nevű fiának a katonaságból leendő elbocsátása tekintetéből, a szükséges bizonyítvány neki kiszolgáltatassék. Mi neki kiadatni végeztetett.

6. §. Az újabbkori események 1841-től napjainkig.

Az itteni irgalmas-rendi kolostornak itt félévig volt alperjele és betegek ápolója, *Wohlhoffer Dolentin* saját kérelmére a várostól

bizonyítványt nyert affelől, hogy több veszélyes betegségekben jó sikerrel gyógyászkodott. Ezen egyén ekkor a budai kolostorukba tétetett át rendi főnöke által. (1841. május 18.) — 1844. febr. 23. Sz. kir. Pest város polgára *Lössel Wolfgang* czukrász, a váczí mizeriek perjelének *Reimond Joakim*, valamint e rendház syndicusának, *Zollner László*, a siketnémák kir. intézete pénztárnokának jelenlétben a tanács színe előtt megjelenvén, kijelentette, mikép ő, azon kétrendbeli kamarai kötelezvényeket, melyek egyike 1815. nov. 16-ról 268. series-i 5936. sz. a. költ 400 frtról szól és átirással a nevezett mizerekolostort száztóli 2 frt 30 krnyi kamatfizetéssel keresőleg illette, ezuttal, minthogy ezen kérdéses kötelezvények e legközelebb történt kamarai sorshuzás alkalmával kivonatva, a nmlgu m. kir. httö-tanács 1843. decz. havában kiadott kegyes rendelete teljesítésében is, kiváltandók volnának, a nevezett kolostort a részére annak idejében megítélt s fizetetlenül maradt tőke s kamatbeli keresetöknek kielégítése fejében ezuttal 3330 vftok s 35 kroknak kifizetésével kiváltandja, azonban kérvén, hogy a kötelezvények a szükséges beváltás eszközölhetése végett neki eredetiben kezében adassanak, annál is inkább, minthogy ő illetén kiváltásra és eljárásra a kötelezvényekhez jogot tartó neje által, az ezuttal előmutatott *Korpona* városában 1843. decz. 20-áról kelt, született *Varju Antónia* asszony, *Mikulay* ur özvegye részéről kiadott és annak rendje szerint meghitelesített meghatalmazó levélnél, valamint *Varju Károlynak* tdő *Raymund Joakim* ur előtt tett nyilatkozatánál fogva megbizva és meghatalmazva lenne, sőt azon nem várt esetre, ha talán e részben valakinek rövidsége támadna, a felelőséget e mai naptól kelt jótállási iratánál fogva magára vállalni nem idegenkedik. Mire a többször mondott kolostor perjele a 3330 vft s 35 kroknak a tanács színe előtt készpénzben történt átvételével a kérdéses kötelezvényeket *Lössel Wolfgangnak* a követelésöknek kielégítését tanusító hátírral eredetiben átadván, az ezen kötvényeknek a mizeriek részéről annak idejében történt átvételét bizonyító, a városi levéltárban létezett térítvény a nevezett rendház perjelének, tdő *Raymund Joakim* urnak eredetiben kiadatott. E körülmény tudomás végett jkönyvbe vétetni, s a felmutatott eredeti meghatalmazó és jótállási kétrendbeli irat őrizet végett az irattárban letétetni végeztetett.

1848. aug. 9. 833. sz. a. Az országos nemzetőrségi haditanács a belügyminiszternek 2283. sz. a. kelt rendelete folytán, oda figyelmeztetvén ezen városi tanácsot, miszerint az irgalmas-szerzet betegápolóit kötelességükben nem háborgatván, azok a sors-huzástól megkíméltessenek. E miniszteri rendelet a tudomásul-vétel után az irattárba tétetni rendeltetett. A váczí püspöki helynök 1848. okt. 19-ről keltelve, ily tartalmu levelet intézett az irgalmas-rendtartomány káptalanához: „Főtü Káptalan! Az általam igen tisztelt Irgalmas-Rendnek váczí tagjai megkerestek az eránt, hogy előjárójuk mellett a Ft. Káptalanhoz pártoló szót intéznék. *Weber Caesarius* szerzetes

társ és conventfőnök, kit én személyesen is tanultam ismerni, nemcsak a házi rendet és gazdaságot ügyesen viszi, de a fegyelmet is megőrzi. Tagtársai ötet tehát tisztelve szeretik és helybenmaradását óhajtva óhajtják. Az egyházkormány is csak dicsérettel szólhat e szerzetes előljáró tulajdonairól, s mennyire e Tisztelt Rend nézetei és szabályai engedik, Annak, tekintve főkép mostani körülményeinkre, Váczon hagyatását igen örömet venné. Többire ajtatos imáikba ajánlott rokon tisztelettel maradok a Ft. Káptalannak Krisztusban szíves atyjokfia: *Mericzay Gnls Vicarius m. k.*"

Az 1850. jan. 25. a 112. sz. a. ügyiratban *Remenárik Dismás* említetik, mint a váci irgalmas-rendi kolostor e szerzetbeli áldozára. Ezen évi febr. 8-kán *Weber Caesár* perjelt tudósítja az egyházmegyei kormány, hogy a nagyböjten, kivén szerdát, pénteket és szombatot, a husétkek konventje szerzetesei és cselédjeinek megengedtetnek; de azok köteleztetnek a mondott napokon reggel 5 Miatyánk s Üdvözetlet, meg egy Credót áhítatosan elimádkozni. — 1852. márcz. 9., 324. sz. Pest-Pilis-megye cs. kir. főnökének 1727. számú rendeletére kelt 544. sz. a. főszbirói hátrirban e városi tanácsnak meghagyatván, miszerint az említett rendelet kapesában vett irományok a váci irgalmas rendiek főnökének kézbesítettván, az arról nyevendő térítvény a főszbirói hivatalhoz fölterjesztessék, említett irományok kézbesítésekor az irgalmas-szerzeti házfőnök egyuttal a főnöki rendelet tartalmáról értesítettvéni, akként, miszerint néhai *gr. Nádasdy Ferencz* kalocsai érsek által a váci mizerieknél alapított két beteg ágyra megkívánt és a végintézkedési végrehajtók által kijelölt összegek biztosítása tekintetében, miután a kérdéses alapítvány biztosításául kijelölt *Ghyczy Mátyásnál* lévő 1600 frt tőke elegendőleg biztosittatva van, *Nagyváthy Vendel* pedig, a nála lévő 400 pffnak kamatjaival együtti viszsza fizetését ajánlotta, ezen két összegnek az alapítvány fedezéséül teendő elfogadására nézve, a cs. kir. httóságnak mi észvétele sincs, és nincs egyéb hátra, minthogy a *Ghyczy-féle* kötelezvénynek betáblázás általi biztosítása, és a *Nagyváthy Vendelnél* lévő 400 pft fölvétele iránt a szerzet részéről a szükséges lépések megtéssenek. A harmadik, vagyis *Balogh Mihály s Lászlónál* lévő 2000 pft tartozási összegre nézve a további utasítás az említett mizeriek főnökének szintén azután leendő pótlólag tudomására juttatandó. *Véyzés:* E rendelet kapesán közlött irományok a helybeli irgalmasok főnökének átadatni, egyuttal a kérdéses rendelet tartalmáról nevezett szerzetházi perjel tudósittatni rendeltetik; az iratok átvételéről nyerendő térítvény a főszbirói hivatalhoz fölterjesztendő lévén.

Ápril 6., 357. sz. Cs. kir. megyei főnökségnek f. évi 2159. sz. a. kelt ily tartalmu rendeletére: „2159. sz. A délkeleti vaspálya igazgatóságának felsőbb helyre tett panaszos jelentése szerint, a vácz, irgalmas-szerzet kórházának igazgatója, azon nyugták bélyegdíját, melyek az ezen kórodában áptolt vasuti örök és munkásokért orvosi

lási költségek fejében befizetett költségekről szólnak, fedezni vonakodván, azt a vasuti örök és munkások adakozásaiból összeállított betegpénztárra akarta felróni; sőt az irgalmas-rendiek ezen kórházának igazgatósága még a vasuti betegek ápolását is csak azon föltétel alatt akarja elvállalni, ha a nyugták bélyegdíja ezek pénztárából födöztetnék. Miután a többször említett kórház igazgatóságának ily eljárása, az ebből a betegekre netán háromolható nagyobb veszély tekintetéből nem pártoltathatik; de különben is az orvoslási költségek bélyegdíjazása iránt legközelebb czélszerű szabályutasítások váratnak, t. uraságodnak a f. évi febr. 25. ról 2445. sz. a. kelt főispányi rendelet következtén ezennel meghagyatik, miszerint e kórház igazgatóságát a délkeleti vaspálya betegeinek a lehetőség szerinti fölvételére és ápolására utasítván, egyszersmind hívja fel, hogy továbbig a netán megtérítendő bélyegdíjak iránt rendes jegyzéket szerkesszen. Kelt Pesten, márcz. 9-kén 1852. Pestpilismegyei főnök ur helyett *Eklér mk.* „Tek. cs. kir. főszbiró ur 638. sz. a. következő hátiratát áttévén: „638. sz. E rendelmény oly utasítás mellett adatik ki P. Vác város tanácsának, miszerint a váci irgalmas-rendi szerzet kórházának igazgatóját, a délkeleti vaspálya betegeinek a lehetőség szerinti fölvételére és ápolására utasítván, hívja fel egyszersmind arra nézve is, hogy továbbig a netán megtérítendő bélyegdíjak iránt rendes jegyzéket szerkesszen, az irat visszaváratván. Kelt Vácson márcz. 11-kén 1852. *Párniczky Ede mk. főszbiró.*“ — E rendelet másolatban szükséges tudomás és hozzáalkalmazkodás végett az irgalmas szerzeti kóroda igazgatójának megküldetni rendeltetik, a rendelet jelentés mellett cs. kir. főszbiró urnak fölterjesztetvén.

1852. ápril 23. 501. sz. A felsőbb rendelet folytán oda utasítatnak a helybeli 2 kóroda igazgatói, miszerint vegyék tudomásul alkalmazkodás végett, hogy a nyugta-kiállítók és átvevők közösen tartoznak a bélyeg-díjt fizetni. — 1854. május 5. 92. sz. Az itteni mizeriek főnöke is tudósíttatni rendeltetett azon felsőbb intézkedésről, miszerint a kórházban elhaló katonai egyének eltakaríttatásaért csak oly igen egyszerű díj számíttassék, milyen az elhaló egyes szegény sorsu polgárok temetése után szokott vétetni.

1855. május 26., 19. sz. A kebelbeli tiszt. irgalmas szerzet által benyújtott folyamodvány felolvastatván, mely szerint az 185^{2/3}. évre kivetett 16 frt 15^{1/2} prkt tevő városi adót elengedtetni, jövődőre nézve is a városi adófizetés alól magát fölmentetni kéri. Mire nézve végeztetett: „Elismertetvén, miszerint a folyamodó szerzetesház a szenvedő emberiség mellett közhasznu szolgálatokat teljesít, ennél fogva tett kérésének hely adatván, nemcsak a folyamodványba kitett 185^{2/3}-dik évi 16 frt 15^{1/2} prkra terjedő városi adó megfizetésétől fölmentetik, hanem jövődőre is attól mentesnek kijelentetvén, a városi közönség javára irányzott folytonos közszolgálat a folyamodó szerzetnek ilyképen méltó elismerésben tartatik. Miről *Pauer János* adótárnok ur maga miheztartása végett tudósíttatik. — 1859.

jul. 13., 10. sz. a. A nagytekintetű cs. kir. megyei hatóságnak f. évi 6486. sz. alatti, a csatatéren megsebesült, s megbetegedett katonák fölötti gondoskodást tartalmazó s felhívó kegyes rendelete a szbirói hivatal által f. évi 4449. sz. a. közöltetvén, felolvastatott. Ennek folytán felolvastatott a háboru idejére alakult bizottmánynak f. évi jun. 24-ről 371. sz. a. felhívása, s ezek után a községi képviselőség a felsőbbi kegyes felhívásnak eleget tenni óhajtván, az *irgalmasok kórodájában* szabad rendelkezése alatt álló 3 betegágyat ezennel készségesen oda ajánlotta, kész lévén az azokbani 3 beteget ápolandani. — 11. sz. a. Plgrmrstr ur a 10. sz. a. határozat folytán 3 beteg részére átengedett ágyra nézve az irgalmasok perjelével értekezvén, jelenti, mikép a tisztelt szerzet semmi bizonyos fizetés kívánás iránt nem nyilatkozott, e részben a községi ajánlatot elfogadván. Mire nézve *határoztatott*: „A községi képviselőség a tisztelt irgalmas szerzet részére a katonai kórházakban szabály szerint fizetendő betegápolási költségviselést meghatározván, e fizetés mindazon időkre, melyekben az idehelyezendő betegek ápoltatni fognak, felszámítás mellett utalványoztatni és kifizettetni határozottak.”

Jul. 19., 14. sz. A magas httösg f. évi és hó 11-ről 3712/p. r. sz. a. kelt kegyes rendeletét a szbirói hivatal f. évi 4582. sz. a. oly hátirattal közölvén a plgrmrstri hivatallal, hogy arra nézve egyetértőleg a községi képviselőséggel kedvező nyilatkozat adassék. Ezen magas rendelet, mely eredeti német szövegben, egész hosszu terjedelmében a városi jegyzőkönyvbe bevezetve van, felolvastatván, ismételtén kimondotta a képviselőség, miszerint a sebesült, vagy beteg katonáknak részére a város szabad rendelkezése alatti, az irgalmasrendház kórodájában létező 3 ágyat ajánlja oda, melyekbe 3 beteg befogadását és gondos ápoltatását ujlag nyilvánítani édes kötelméül ismeri.

Ezen rendház gondos perjele, *Ürghe Imre*, a nagy rendalapító, *Istenes Szt. János* iránti kegyeletet szerzeteseinél és a hivek előtt is emelni, tiszteletét terjesztetni akarván, 1859. okt. 12-kén az iránt folyamodott a megyés főpásztorhoz, *Peitler A. József*hez, engedtetnék meg neki, miszerint a rendház *borromei sz. Károly* védlete alatti jókora kápolnájában *Istenes Szt. János* tiszteletére egy mellékoltárt állithasson. E kérelemnek az aldott emlékü főpásztor az említett évi okt. 14-kén sz. örömmel adott helyt. A diszes mellékoltár csakugyan el is készült, és annak czimképe valóban mély tiszteletre ragadja a szemlélőt az Isten ezen nagy és kedves szentje iránt, ki a szenvedő emberiség javára oly derék és jeles szerzetet alapított. — Ezen jeles perjel, utóbb a rendtartomány főnöke lett s mint ilyen „*Ürghe*” nevét „*Ferenczf*”-re változtatta. A királyi kegy fényes érdemeiért a Ferencz József rend lovagjává emelte őt.

Az említett kápolnában a szerzetesek és hivek részére naponként olvastatik reggel sz. mise. Az ujabban időben volt itt egy öreg áldozár, *Schramek Vincze F.*, aki H. Brodában (Morvaország, Hra-

dischi kerületben) született 1817. ápr. 4-kén. A rendbe beöltözött Pozsonyban 1841. márcz. 20. E városban tette le a rendi fogadalmat is 1844. aug. 11.; okleveles gyógyszerészeti mester lett Bécsben 1847-ben, s 1865-ben pappá-szenteltetett Szathmáron. A váczzi rendházban egy ideig alperjel és a betegek lelkiatyja s kitünő zenész is volt. — Ő előtte ily minőségben működött itt *Pásztori Sálamon* áldozár, sók-szelőczei születés. *Rothenburg* alatt e szerény műírója több évig gyóntatója volt e kolostor szerzetesei s cselédeinek. Az újabb időben számos éveken át egyházmegyei papok teljesítették a sz. szolgálati tisztet. Így *Müller Mihály*, átellenben lakott, székesegyházi kanonok (1852–1882); ennek elhunytja után pedig *Virter Bertalan*, ugyanezen egyház örkanonokja (1863–1886) s vál. novi-i püspök; kinek utódja lett halála után *Füzy István* váczzegyházmegyei nyugpap, *Füzy Szaniszlónak*, az irgalmas-rend tartományi főnökének testvére. — Mikép főntebb láttuk, ezen rendházat 1778-ban *gr. Migazzi Kristóf* (de Vaál és Sonnenthurm) bibornok, hécsi érsek s váczzi püspökség admtra, és *Kreutzer Abdon* irgalmas-rendi tetvér, orvos-tudor alapították. Alapítványszerűleg ápol 12 beteget. Alapítványos betegágya van 12. *Gr. Nádasdy Paulai Ferencz* ő nmlga, mint kegyelmesen kinevezett kalocsai érsek 1845-ben 5000 vfttal egy ágyat alapított. Ezenkívül még 2, vagyis összesen 3 teljes alapítványu, a többi 9 pedig csak apróbb jótéteményű összegekkel segélyezett ágy, és így vannak nem teljesen alapított beteg-ágyai is kórodájában. Az 1886-ki év lefolyása alatt, vallás- és nemzetiségi különbség nélkül, fölvetetett 191 férfi, meghalt a gyógykezelés alatt 9; gyógyítva elbocsátatott 183; ápolás alatt maredt 1887-re 10; ápolási napok 2717. És így ezen kolostor, mely a magyar irgalmas-rendi tartomány 14 háza közt időrend szerint VIII-dik, keletkezése óta sz. hivatását hiven követve, napjainkig igen jelentékeny számú betegeket ápolván, igen fényes érdemekkel tette tiszteletre méltóvá az irgalom e jeles telepét. E rendházban jelenleg 5 szerzetes szolgálja a szenvedő emberiséget: 1 főorvos, aki egyszersmind első beteg-gondnok; 1 alorvos; egy fő- s egy algyógyszerész, akik egyszersmind a 2. s 3. beteggondnoki tisztet is teljesítik, valamint egyikök a házi gazda és kulcsárság gondjait is viszi. — Van a rendháznak hivatásának megfelelő könyvtára is, a mely tehát jó részben orvosi és gyógyszerészi művekből áll.

Amint már az előadottakból kitünik, ezen kolostor főnökei keletkezése óta ezek voltak: 1) *Kreutzer Abdon* orvos-tudor, sok évig a város physicus s több intézet orvosa. 2) *Kuttner Ivó*; e kettőnek kedves arczképe ott diszlik az étterem falán. 3) *Riegl Damián*. 4) *Raymund Joakim*. 5) *Weber Caesar*. 6) *Ürghe Imre*, aki mint kiérdemült tartományi főnök, meghalt 1883. nov. 14-kén, élte 66. évében, Rákos-Palotán. 7) *Rothenburg Archangyal*. 8) *Bokor Klarencz*, a rendtartományi tanácsosa, sebészeti és szülési mester (Budapest, 1862.) jeles és szorgalmas orvos. Született Somorján, Pozsony-megyében

1831. jan. 22., beöltözött 1848. sept. 30. Budán, a rendi fogadalmakat letette 1855. jan. 4. u. o. — 9.) *Szeidl István Szervác*z, szül. Váczon 1852. jul. 16., beöltözött 1868. május 8. Pozsonyban, a rendi fogadalmakat letette 1875. aug. 20. Zágrábban. Orvos-tudorrrá előmozdított Budapesten 1882. évben. Jeles és szorgalmas gyakorló orvos is, kit a jó Isten a szegény szenvedő emberiség javára sokáig éltesse!

E nemes város kebelében virágozzék a könyörület és irgalom e derék telepe is. Istenes Szt. János szerzetes fiait ékesítsék a szelidség, alázatosság, áhitatosság, jámborság, istenesség, önmegtagadás, a szerzetesi jó fegyelem és erények; az irgalom és könyörület sz. érzetei lelkesítsék és a rendalapító szelleme uralkodjék közöttük és áldása legyen velök örökön-örökké! . . .

E) Az angol-kisasszonyok rendházának története,

1. §. E városban Mária Teréz által történt letelepítésök.

A nagy főpásztor, *gr. Migazzi Kristóf*, bibornok, bécsi érsek és a váci püspökség admtra, az angol kisasszonyokat és ezek növendékeit 1770. május 13-kán a budai királyi vár azon részébe ünnepélyesen bevezette, a melyet nekik *Mária Terézia* királynő kijelölt, aki egyszersmind ezen évi január 10-kén Bécsben kelt s 14 pontra terjedő, hosszas tartalmu alapítványi okirattal látta el őket, melynek másolata a váci püspöki irattárban őriztetik. Ezen okmányban, mely latinul van fogalmazva, még azon napok rendje is bennfoglaltatik, a melyeken gyónni és áldozni lesznek kötelesek; ugyancsak előírják nekik abban egyéb áhitatosságaik is, valamint kitűzve az alapítókért végzendő imák is.

A sz. Ferencz-rendi váci kolostor I. Naplókönyve szerint, 1777. jun. 10 kén az angol-kisasszonyok a budai várból Vácra költöztek a nevezett biboros főpap közbenjárására, akinek székházában időztek ezen évi aug. 22-kéig, s 23-kán átmentek azon társodába, melyet e bibornok ő főmga a nemes ifjak részére alapított; de innét ezek már előbb áttétettek a részökre emeltetett tápintézetbe (*Convictus*) a diadalkapu közelében. Eszerint hát a püspöki székházból a mondott napon azon épületbe költöztek át, melyben jelenleg a siketnémák intézete létezik, de erre előbb a 2-dik emeletet rakták, s így lett ez akkor két emeletes s jól berendezett tanépületté. Ezen rendházban, mikép már föntebb is érintők a helyi hitszónok-rendiek kolostora történetében, a sz. szolgálatokat két sz. domonkos-rendi atya végezte német nyelven. — Egy, 1872. ápril 3-ról kelt s *Zerdahelyi Gábor* püspöki helynök által kiadott német okmány szerint, ezek

lettek itt az angol-kisaszszonyok rendkívüli gyóntatóiul kinevezve: *Kázmér atya*, a kegyes-rendi társház alfőnöke; *Michna Athanáz atya*, vasárnapi hitszónok a sz. Ferencz-rendieknl; *Genner Gáspár ur*, a szentírás tanára a papnöveldében; rendes pedig főtdő *Tiller József* székesegyházi kanonok s plébános sz. Miklósnál.

2. §. Egyéb ezen rendházra vonatkozó események.

Az angol-kisaszszonyok itt léte alatt többen voltak, kik ezen oly érdemes intézetbe beléptek, vagy ott beesküdtek. Így 1780. márczius 12-kén vétetett föl a szokott vizsgálat megtartásával a bécsi születésű *Suagmüllerin Eleonora* kijelöltül (Candidata pro Instituto Domicellarum Anglicanarum), kinek atyját *Berchtold*-, s anyját *Schöfferrin Borbálának* hitták. A kijelölt 25. évében volt ekkor. Az ide tartozó két kikérdező akta apró német betűkkel van írva, s az egyik alatt *Eszterházy Pál* püspök s általános helynök neve olvasható, aki mindkét okmányt írta. — 1784-ben *Heidrichin Anna*, ki Eremauer-ban született, atyja *József* s anyja *Brittin Erzsébet* volt, 34 éves korában a fogadalom-tételre nézve 13 pontra megfelelővén, valamint *Falkonner Jozefa* is, budai születés, atyja *Ferencz*, anyja *Entersin Borbál*, élte 20. évében beesküdtettek. E két német irat 1784. nov. 30-kán kiadatván, *Zerdahelgi Gábor* titopolitáni püspök, *Tiller József* váczai kanonok s *Kajtár Miklós* püspöki titkár irvák alá azokon. Az előbbinek, azaz: *Heidrichin (Heyelrich) Annának* sajátkezü esküformája németül írva maig is fönn van a püspöki irattárban. Ezen beesküvés másolata a váczai angol-kisaszszonyok főnöknőjének megkérdezése mellett 1784. nov. 30 kán kiadatott. — 1785. dec. 8-kán esküdtött be *Phillips Anna* angol-kisaszszony Váczott. A beesküvési okmány igen jó német írás egy iv negyedrétenek egyik oldalán. Ezen beesküvés a mondott napon Zerdahelyi püspök ő mlgnek kezeibe lön letéve.

3. §. A váczai angol-kisaszszonyok vagyonának bevallása.

A Mária-intézet angol szüzei házának semmi más földjei sincsenek egy kerten s ebben egy házaeskán kívül, melyben a kertész lakik a majorosnéval; ha ezek ellátása levonatik, mitsem gyümölcsöz. Az alapítványi tőke a nmlgu m. kir. kamaránál van elhelyezve, mikép az 1770 jan. 10-kén kiadott alapítványi iratból kitünik, és a kamat most már a Pesthez közelebbi Budán a sóhivatalban fiztetetik, és pedig 4%. Az angol-kisaszszonyok alapítványi tőkepenze 48,000 frt, mely összeg évi kamata 1920 frt. Az alapítványos leánykák javára tett 43,000 frt évi kamatja 1720 frt. — A táncz- és rajzmesterekre tett alapítványnak, 5000 frtnak, évi kamata 200 frt. — A házmester, sekrestyés, olaj, kápolnai viaszgyertyák 5000 frtnyi alapítványának

évi kamata 200 frt. — Szt. Domonkos-rendi két áldozár javára tett 10,000 frtnyi alaptőkének évi kamata 400 frt. — A nmlgú m. kir. kamarától deputatum címén kap évenként az ó-budai uradalomból 6 mázsa sót s 80 pozsonyi mérő gabonát (= 83 frt 30 kr). — *Diósy Zsófia* volt clarissa apáczától, most pedig már angol-kisaszszonytól kap évenként 200 frt fizetést. — A nmlgú özvegy gr. Zichynőtől *Kinszky Anna* angol-kisaszszonyért kap évenként 180 frtot. Az évi jövedelem összege tesz 4903 frt és 30 krt.

Vannak pedig a következő *kiadásai*: az angol-kisaszszonyok ellátására 1920 frt, a 8 alapítványos nemes leánykák eltartására 1720 frtok; a 6 cselédre, 1 szakácsnő, 2 szolga, kertész stbre, ezek élélme s fizetésére 590 frt; általán véve kimegy évenként 4230 frt. — *Kegyes kiadásokra*: 2 sz. domonkosrendi papra, gyóntató és hit-szónokra 400, sekrestyésre 70, viasztyertyákra 34, lámpaolajra 30, a nagyobb ünnepélyekkor zenészekre 15, miseborra 10, a sz. szerelvénnyek s ruhákra 24, töményre 4 frtok. — *Az épületek fõntartása s kijavítására*, és ugyan: a kápolna tatarozására 24, a ház kijavítására 86 frtok és 30 krok. — *Más részletes terhek és költségekre*: postára 40, különféle szegényeknek alamizsnára 20, alkalmatosságok és szállításokra 12, iskolai ajándékokra 15 frtok. — Az évi kiadás összege 5014 frt 30 kr. — Az angol-kisaszszonyoknál semmi tår-sulat és gyógyszer-tár sincsen. Kelt *Vácson* 1785. ápril 18. *Lechfeldi Mária Ludovica* ekkoron az angol-kisaszszonyok fõnökñje (*Oberin des Institut Marie in der K. K. Stift zu Waitzen*, mpr. — Az a. á-írás szép német kéziratot tüntet elõ, míg maga a bevallás latinul van fogalmazva.)

Az irat végén megjegyeztetik: „Ami fölül kiadatik, az alapítványon kívüli, bennlakó, fizetõ leánykáktól begyülekező jövedelembõl szokott pótoltatni. Az ellátásért fizetõ leányok számát meghatározni nem lehet, mivel némelyek az év folytán jönnek és elmennek.“ Ez az egész, mit az egykor Vácson a leányneveléssel foglalkozott angol-kisaszszonyok intézetének történetébõl elõadhattunk, miután azok itt csak 8 évig fáradoztak a nevelés és tanítás rögös ösvényén; mert 1785-dik évben már királyi rendeletre Pestre kelle átköltözniük az ott is eltörölt sz. domonkos-rendiek kolostorába, melyben maig is sz. buzgalommal teljesítik fõlséges hivatások oly üdvös kötelmeit . . .

Legyen azon angol-kisaszszonyoknak is, kik egykor e nemes város kebelében, habár csak néhány évig, a leányneveléssel és oktatással foglalkoztak, áldásban emlékezetük mindazok elõtt, kik a valódi érdemeiket becsülni tudják! . . .

F) A szeretet nővérei, máskép paulai Szt. Vincze leányai.

1. §. Ezen kedves intézet keletkezésének története.

Azon ház, melyben a szeretet nővérei elhelyezvék, előbb iskola-épület volt, melyet püspöki engedély mellett *Würrh Sal. Ferencz* váci székesegyházi kanonok (1737—1776) a várostól megvett 1500 frton, azt fölépíttette s végrendeletileg az ápodának hagyományozta, melynek alapítványait a többi közt *Martonyi Pál* (1737—1769) és *Szappantsy Márton* (1721—1750) kanonokok gyarapították. Ezen ápodának, melyben az előrehaladott kor s az élet különféle viszontagságainak súlya alatt megtört munkaképtelen szegények s minden más emberi segínyt nélkülöző betegek és nyomorékok nyernek ingyen menhelyet, ápolást és élelmezést, a váci püspököknek s az itteni székesegyházi káptalan egyes tagjainak bőkezűsége vetette meg még a mult században alapját, s hogy az mégis kizárólag „püspöki szegény-ápodá”-nak neveztetik, ennek oka az, mert annak föntartásához a váci püspökök részint termény-, részint készpénzbeli adományai-
kal évenként teljes készséggel járultak, utóbb pedig járulni kötelez-
tettek is.

A nagy alkotásai miatt a váci egyházmegyében halhatatlan emlékü *gr. Migazzi Kristóf* bibornok, előbb váci püspök, utóbb bécsi érsek és egyszersmind a váci püspökség administratora, ezen intézetet nemcsak maga segítette, hanem az 1780. évben kiállított — s az akkori uralkodó, *Mária Teréz* királynő fölterjesztésére *VI. Pius* pápa által még azon évi aug. hó 8-kán helybenhagyott, és *II. József* császárnak 1781. évi január hó 12-ről kiadott, s a m. kir. httótanács azon évi sept. 10-ről Pozsonyban 1782. sz. a. kelt intézvénye mellett a váci székes-káptalanhoz leküldött legmagasabb leiratával főkegyurilag is megerősített alapító-levélének VI. pontjában a váci püspöki javadalombani jogutódait is kötelezte, hogy ezen ápodla kegyes céljainak elérésére a püspökség jövedelmeiből az akkor forgalomban volt pénzérték szerint évenként 500 frtot kiadni tartozzanak.

Az 1811. évi pénzválság után azonban az 500 pfrt helyett a püspöki uradalom az akkor forgalomba jött pénzben 500 vfrtot kiszolgáltatni, és mai napig is csak annyit, vagyis o. é. 210 frtot, és így az eredetileg 500 pfrtban megállapított illetménynél 315 frttal kevesebbet szolgáltatott ki; és ha mégis az ápodla időszerinti igazgatói ezen illetménynek az eredetileg megállapított értékre, vagyis 500 pfrtra való felemelését még akkor sem kérelmezték, midőn már a püspöki uradalom a főlebb említett Migazzi-féle alapítólevélben foglalt egyéb kegyes célú alapítványokat az eredetileg megállapított pengő-péNZ értékben kezdte kifizetni, ez csak abban lelheti magyarázatát, mert a püspöki uradalom ezen ápodla föntartásához, és pedig, mint azt az ápodának 1821. évig visszamenő számviteli könyvei igazolják, — a püspöki szék üressége idején is, — a főlebb

említett 210 frton felül még terményeket is szolgáltatott ki évenként, melyeknek mennyiségét az elhunyt kegyes emlékü főpásztor, *Peitler A. József* még újabb járadékokkal is nevelvén, ezeknek értékével a készpénzbeli illetményből visszatartott 315 frt kiegyenlítettnek tekintetett.

A püspökuradalmi számvevőség által összeállított kimutatás szerint ugyanis a püspöki uradalom 1880. évig az ápolda orvosának díjazásához évenként 6 pozsonyi mérő búzával, 12 pozsonyi mérő roz- és 4 öl fával, az ápol dai gazda fizetéséhez 6 pozsonyi mérő kétszeres gabonával és a szegények ellátásához a 210 frt készpénzen felül még 12 pozsonyi mérő roz- és 4 öl fával járult. — Midőn pedig az áldott emlékü püspök, *Peitler A. József* ő nméga a *szegények és betegek gyöngédebb ápolása és kielégítőbb ellátása czéljából az intézet gondozására az 1880. évben a gráci z anyaházból az irgalmas-nének neve alatt ismeretes, keresztény szeretetnek leányait hívta meg, az átadás és átvevés föltételeit kölcsönösen megalapító szerződés IV. pontjába azon kötelezettséget foglalta be, mely szerint a püspöki uradalom az ápol dabeliek ellátására, az annyiszor említett 210 frton felül, még 6 pozsonyi mérő búzát, 6 pozsonyi mérő kétszeres gabonát, 24 pozsonyi mérő rozst, 18 öl fát, 6 akó bort, egy darab kihizott öreg és két darab javított südő-sertést, 500 fő káposztát és 300 darab fehér-répát tartozik évenként az irgalmas-nének rendelkezésére bocsátani.*

És itt megjegyezzük, hogy ezen szerződésileg megállapított illetményekbe beszámolva van mindaz, amit a püspöki uradalom, akár készpénzben, akár terményekben az ápol dának, az ápol da orvosának és az ápol dai gazdának az 1880. évig kiadni szokott és köteleztetett; s hogy ennek folytán az intézet orvosát díjazni az irgalmas-nének kötelessége lett; külön gazdára pedig az intézetben többé szükség nem lévén, ennek állása beszüntetve lön; és így az irgalmas-nénékkel kötött szerződésből, melyet alább fogunk közölni, a püspöki uradalomra újabb teherként csakis 10 öl fának, 1 darab kihizott öreg, és 2 darab javított südő-sertésnek, 500 fő káposztának, 300 darab fehér-répának, és a szegények között heti részletecskében, vagy orvosi rendeletre máskor is kiosztandó 6 akó bornak évenkénti kiszolgáltatása háramlott.

Az intézet gondozását, melyben ezelőtt, a vácz-alvárosi plébánosnak, mint igazgatónak, és az intézet orvosának felügyelete alatt, a szegényeket és betegeket egy az intézetben lakott és ott teljes ellátást nyert családok világi egyén ápolta és élelmezte, 1880 diki évi október-hó 1-ső napján három irgalmas-néne vette át 12 szegénnyel, mert ellátni csakis ennyit köteleztetnek, de takarékságuk, önmegtagadásuk és ügyszeretetük már is lehetségessé tette, hogy jelenleg nálók 15 szegény és elaggott nyer tiszta és egészséges menhelyet, teljes ellátást, szerény, de az évszakoknak megfelelő ruházatot, gyógyszert, ingyen gyógykezelést és kifogásolhatlan gondos ápolást. Elmondhatni,

hogy kezelésük alatt az intézet minden tekintetben oly kedvező átalakuláson ment át, mely mindenkit, ki az intézetet az áldott lelkű jó nénikék itteni letelepedésük előtt látta, és így annak multja és jelené között összehasonlítást tud tenni, kellemetesen lep meg . . .

2. §. A váczzi irgalmas-nővérek szerződvény-irata.

Lássuk már ezen, a föntebbi sorokra is világot derítő szerződvényt, mely a váczzi derék és érdemdús nőgyelet gondoskodása alatt álló gyermek-óvoda átvételére és a *nyomorék-betegek püspöki házá-
nak* vezetésére meghívott, *paulai Szt. Vincze irgalmas-nővérei által*, akik a keresztény szeretet leányainak is neveztetnek, a nmlgú és földő *Peitler Antal József* váczzi püspök ur jóváhagyásával, egyrészt az elagottak és betegek ápodlájánaki előljárósága, és másrészt *Gráczban*, az *Oszturák-Magyar monarchia* területén létező fönt nevezett nővérek látogatója közt, a missió-gyülekezet földő látogató urának és az irgalmas-nének igazgatójának beleegyezésével, az itt következő föl-tételek alatt megkötöttet:

„I. E szerződvényben a püspöki ápodla vezetése Váczon, vala-
mint a kisdédóvodáé is, az irgalmas-nővérekre bízatik, és minthogy Váczon általában a magyar nyelv van használatban, megkívántatik, hogy az itt alkalmazott nővérek a magyar nyelvet bírják. — II. A Vácra küldött irgalmas-nének uti-költségeit az ápodlai intézet fogja vinni. — III. Az itt behelyezett három nővér az ápodlában kellően berendezett lakást kap és ágyi meg asztali ruhával, azaz: lepedőkkel, vánkoshuzatokkal, asztalterítők és kendőkkel elláttatni fognak. — IV. A három irgalmas-nővér föntartására, valamint az ápodlai sze-gények ellátására, nekik a következő javak biztosittatnak:

1. Az ápodlai tőkepenézek kamataiból évenként 1200 frt o. é. — 2. A váczzi székesegyházi káptalan kezelése alatt lévő Kollonitz-féle alapból évenként 200 frt o. é. — 3. A püspök-uradalmi pénztárból készpénzben 210 frt o. é. — 4. Ugyanazon uradalomtól *élelmiekben*: 8 azaz: nyolcz kila buza; 28, azaz huszonnyolcz kila rozs; 6, azaz hat akó bor; 1, azaz egy hizott sertés; 2, azaz két javított südő-sertés; 500, azaz ötszáz fej káposzta; 300 darab fehér-répa. — Az ápodlaiaik tápláléka lészen: reggel leves vagy kávé, vagy talán föl-váltva; délben: leves, főzelék, hetenként háromszor hus; este: leves és szükség szerint kenyér. Minden vásár- és ünnepnapokon egy kevés bor. — 5. Hasonlókép a püspöki uradalomtól az irgalmas-nének éven-ként 18 öl tűzifát kapnak. — 6. A kisdédóvoda föntartására, az illető tényezőkkel kötött szerződvény folytán kapnak az irgalmas-nővérek évenként 200 frtot o. é. — Azonfelül a kisdedek szolgálóját a nő-egylet jutalmazza, és ezen egyletet illeti a kisdédóvoda fütésére megkívántató fárólí gondoskodás.

V. Ezen állandó szerződvénynél fogva köteleztetnek az irgal-
mas-nővérek: 1. a kisdédóvoda vezetését egy szakismerő irgalmas-

nénére bizni. — 2. A rájuk bizott nyomorultakat kellőleg gondozni, rólok anyailag gondoskodni, őket a vallásos érzet- és az isteni félelemben megerősíteni, ugyanőket illően élelmezni, fehér- s egyéb ruhákkal ellátni. — 3. Kötelességük az orvosi segély, valamint a gyógyszerök költségeit fődözni, az elhunytakat eltemetni, főképen mindig odahatni, hogy az intézet mindig jó állapotban, amint az irgalmas-nénéknek leltárilag átadatott, föntartva maradjon.

VI. Eleinte az ápodába 12 szegény vétetik föl, később a tapasztalat fogja megmutatni, vajjon ezen számot megnagyobbitani vagy kisebbiteni lehetend-e és kell-e.

VII. A főnöknőt illeti; az ő belátása szerint a szükséges szolgálati személyzetet fölfogadni, bérrel ellátni, elbocsátani, és ő a házirendre nézve úgy fog intézkedni, hogy az ápodla szegényeinek minden 14 napban csak egy kimenet engedtessék meg.

VIII. Az ápodla átadásánál az összes házi szerelvények leltárilag följegyezvék, és azon esetben, ha valaha az irgalmas-nénék ezen intézetet elhagyni akarnák, köteleztetnek az átvetteket, a leltár szerint, használható állapotban visszaadni.

Ezen határozatlan időtartamra kötött szerződvény 1880. okt. 1-jén lép érvénybe, és aztán egy írott tudósításban mindegyik szerződő félnél félév lefolyása alatt kicseréltetik. E szerződvény 4 példányban állittatik ki, a melyekből egyet a fődő és nmlgu váci püspök, a másikat az ápodla előljárósága, a harmadikat, az irgalmas-nővérek látogatónője és a negyediket az itteni irgalmas-nénék főnöknője kapja meg.

Ezen itt felhozott föltételeknek az illető felek általi kölcsönös elfogadása után ezek kötelezik magukat, hogy attól kezdve e föltételeknek mindenkor lelkiismeretesen megfelelni akarnak. — Aláírvák: *Leopoldina Brandisz* nővér m. k. paulai szt. Vincze irgalmas-nővéreinek (a keresztény szeretet leányainak) látogatónője. *Tanács János* kanonok m. k. a szt. Miklósnáli plébános Vácson és az ápodla igazgatója. — 2681. sz. 1880. DJKr! — *E szerződést elfogadjuk és jóváhagyjuk, Vácson, Szeptember 18-kán 1880. Antal József püspök m. k.* Mind a három aláíró pecsétjével is megerősítette ezen németül fogalmazott szerződvényt, melyet mi magyarra téve közlünk itt egész terjedelmében. Ezen adatokat az előbb említett ápodla-igazgató kanonok ur önga volt szives velünk közölni. Amiért fogadja önga e helyen is forró köszönetünket . . .

3. §. Az irgalmas-nénék intézetének beszentelése.

A Bold. Szüz szeplőtlen fogantatására szentelt kápolnában, az ápodla igazgatója, ngos és fődő *Tanács János* cz. prépost, kanonok s alvárosi plébános által 1880 okt. 15-kén végzett sz. mise után, püspök ő nmlgát az ápodla nagy termébe kísérték a nagyszámu jelenlevők; nevezetesen: a fődő káptalani urak csaknem teljes számban;

Réthy Ignác plgrmr, a helybeli nő- és veresztkereszt egyeslet számos tagja, ezek élén a nevezett egyesletek elnökei: *Benkár Dénesné* és *Almásy Batha Teréz* urhölgyek; a tanítói kar, stb. és kiket még meg kell említenünk, ismert szerénységöknél fogva, legalább az utolsó helyen: a három irgalmas-néne. Ő nmlga elfoglalván helyét, a legmélyebb meghatottság hangján kezdé beszédét, és ugyanugy folytatá is. Nem is maradt ez hatás nélkül, nemcsak a természetöknél fogva érzékeny nők, de még a férfiak szemeiben is könnyeket láttunk csillogni...

Ő nmlga beszédje elején említé, hogy bár máskor is, de kívált midőn utja az ápolda előtt elvezetett, az volt már régóta azon legforróbb óhaja, vajha az abban lakó szegény elaggottak minél jobb gondviselő kezek alá kerülnének! . . . Öröme szolgál, midőn ünnepelesen kijelentheti, hogy ezen óhaja ma teljesedésbe ment, mit nagyrészt a földő káptalan közreműködésének, illetőleg az ápolda földő igazgatója (*Tanács János* kanonok) fáradhatlan buzgalmának köszönhet. Teljesedésbe ment óhaja; mert ime! üdvözölheti e falak közt azon áldott lelkeket, kik életök feladatává tevék egyrészt: segíteni ott, ahol legnagyobb a szükség, vigasztalni ott, hol a keblekből legnagyobb és gyakori jaj-szó hangzik, letörülni a könnyeket, hol azok a legsűrűbben hullanak az arczról, melyen észrevehető nyomokat hagy hátra az idő, nyomor, csapás, fájdalom, bánat, betegség; . . . életök feladatává tevék másrészt: a fogékony gyermekek keblébe csepegtetni a hit, vallás, erkölcs elveit, megadva nekik a világ által megkívánt képzettséget is, ekként minél tökéletesebb gyermekeket nevelni a családnak, egyháznak és hazának. Üdvözlí őnmlga e jó lelkeket, kik a világ Megváltója utmutatásaként gyakorolják az irgalmasság lelki és testi cselekedeit, nem szóval és pusztán részvéttel, mint mainapság sokan, hanem tényleg: nem kérve s várva jutalmat, elismerést a világtól, egyedül az Istentől és saját öntudatuktól; hogy az Isten s felebaráti szeretet magasztos parancsának eleget tőnek . . . Üdvözlí őket ő nmlga, kik nemes hivatásuk egyrészének az ápodában, másrészt pedig a helybeli t. nőegyeslet megbízásából a kisedővodában felelhetnek meg. Istentől, „*akitől jön minden jó adomány és tökéletes ajándék,*“ áldást kíván működésükre, oly értelemben, milyenben maguknak működésük után hön óhajtanak.“

Ezután az ápodai szegényekhez fordult ő nmlga s kéri őket: nyugodjanak meg a gondviselés határozatában, aki sanyaru sorsot mért rájuk. Isten, ha bizalomteljesen fordulnak hozzá, megvigasztalja őket, s megvigasztalják őket hü, leendő ápolóik, mindig — az irgalmas-nénék. Kéri őket, hogy béketűrés s egyetértés által tegyék könnyebbé azok nehéz feladatát. Mire nézve rájuk is leesdi ő Nmlga az Ég áldását! . . .

Igen megható jelenet volt az is, midőn, amint ő Nmlga beszédét bevégezte, az irgalmas-nővérek térdre estek előtte és ismételve kérték atyai áldását. Ő Nmlga a kedves nénék nyilvánított óhajára megáldván a lakosztályt, elhagyta az ápodát. — Az ebbeni ünnepély bevégeztével, a jelenvolt nőegyesleti tagok, s ezek kérelmére

ngos és földő Tanács János prépost-kanonok ur és mások is az irtalmas-nővéreket a közellevő kisedóvodába kísérték el. Ott várta már s örömmel fogadta őket a szép számu kedves apróság csoportja, melyet a nevezett ügybuzgó kanonok ő nga meleg szavakkal ajánla az új tanítónő, a kedves testvér, figyelmébe, és hogy jó vallásos szellemenben nevelhesse s hogy a szülők ama kedves csemetéi az Ur kertjében e földön majdan jó, szép és nemes cselekedeteket gyümölcsöző fákká nőhessenek fel. (Ld. *Váci Közlöny* 41. sz. okt. 10., 1880.)

4. §. Ezen intézetre vonatkozó egyéb ismertetések.

Kezdetben volt 2 ápoló nővér, kikhez két hét múlva járult még egy nénike, és volt egy óvodás. 1882-ben már volt 2 iskola-nővér, kikhez 1884-ben 1, 1885-ben 1, 1886-ban 1 s 1887-ben is 1 járult. 188⁶/₇-ben az új iskolában, vagyis az u. n. középvárosi hat-osztályu leány-tanodában a következő iskola-nénikék tanítottak: *Kovács Sarolta Vilma* az V. és VI.; *Fialla Euphrasia Ágnes* az I. osztályu nőipariskolát; *Martincsek Margit Francisca* a IV.; *Schiberna Jozefa* a II. és III.; s *Szkicsák Felicitás Vincentia* az I. osztályokat vezették. A 6 osztályban tanító nénikék mindnyájan tanítják a kézimunkát is. Az I. női ipariskolában 188⁶/₇. tanévben csak 11 tanulónő volt, s az 188⁷/₈. tanévre megnyílik a II. osztály is. — Az óvodás néne után 200 frt o. é. járt a jótékony nőegylet részéről; de ez látván a nénike sikeres működését, ezen összeget 50 frttal megtoldotta, s a leány-tanoda 6 osztályában tanító nénikék után is fejenként 250 frtot fizet a város, s ugyanennyit az u. n. női ipariskola 2 osztályában tanító 2 nővérek fáradoalmáért.

A kisedóvodába, mióta ott a nénike tanít, számosan járnak a kicsikék, még az izraelita családokból is, s oly jól esik hallani, midőn a „kedves testvér,“ amint a nénikét nevezni szokták, ajkaikról hangzik; oly jól esik látni, midőn a kis ártatlanok a jó nénikét ama megható szeretettel körülveszik, hozzá oly édesdeden ragaszkodván. Amint már fentebb is említők, az ápoló nővérek gondolják az elagottakat, akik jelenleg 15-en vannak, t. i. 4 férfi (ezekből három elagott elemi néptanító) és 11 nő, pedig csak 12-re van téve alapítvány. — Mig a kápolna elkészülve nem volt, a szomszédos sz. Ferenczrendiek templomába jártak sz. misét hallgatni és áldozni. Gyónatóik voltak eddig: *Virter Lajos* kanonok, *Hegyi Antal* püspöki titkár és jelenleg *Kandu István* kanonok. Hegyi Antal titkár ur tartotta nálok több éveken át a napi sz. misét s letenyéket vásár- és ünnepnapokon. Ő hozta be nálok a szép májusi ajtatosságot is; ő tartotta ezt naponkint, amidőn a szép közönség előtt prédikálgatott is. 1887-ben Csongrádra lévén plébánossá kinevezve, nálok az isteniszolgálatot végzi most már ntdő *Korpás Pál* ur tanfelügyelő a papnöveldében. A *Mária*-leányok, kik az ünnepélyekre fehérbe öltöztvők és fejüket koszoruk diszítik, 30-nál többen vannak. Ezekből már eddig testvérjelölt lett 9 és 3 iskolás testvér. — Jelenleg az intézet-

ben van összesen 10 testvér, kikből egy a főnöknő (*Vogel Augusta*), 2 ápoló, 1 óvodás, 4 leánytanodai tanító és 2 a női ipartanodában oktató.

Megjegyezzük itt záradékkul, hogy a nevezett derék főnöknő bevezetésök óta vezeti e derék, kettős föladatu intézetet, és hogy a rákos-palotai Istvántelken a gyakorlati kertészettel foglalkozók intézetét is paulai sz. Vincze leányai vezetik, kiknek főnöknőjük *Wenszky Eugenia*, s ezek itt hatan működnek. — A szeretet nővéreinek csak ezen két telepe van még idáig a nagy terjedelmű váci megyében.

Isten áldása legyen ezen oly üdvös hatásu intézetben; paulai sz. Vinczének, a dicső alapítónak, szent szelleme lengjen mindenkoron abban; a jó nénikék, a kedves testvérek, az Ég segítségével szeressék mindig a fegyelmet, éljenek sz. buzgalommal kettős hivatásuknak, haladjanak az áhitat, isteni félelem, jámborság üdvös ösvényén és teremjék az erények legszebb virágait! . . .

G) A Remete Szt. Pál mária-nosztrai szerzeteseinek kolostorát illető váci dolgaik ismertetése.

1. §. Ezen rendház birtokviszonyai Váczon 1435—1772. évig.

Az egyetlen magyar eredetű szerzetes-rendet, mely *Remete Szt. Pál*-ról nevezte magát, a vallástalanságnak Franciaországból szétáradott átkos szelleme folytán, s azért is, mert az szív- és lélekből magyar s volt töle mit adneetálni, József császár, minden igaz magyarnak és jó kereszténynek mély sajnálatára, eltörölte és birtokait behuzatta! — A kedves magyar pálosok számos rendházainak egyike volt az u. n. „*Tornyallya*“ helyen, mely utóbb „*Toronyá*“-nak nevezetett, Hontmegyében, s Nagy-Maros mezőváros vidékén létezett. Ennek *Zápolya János* magyar király 1538-ban a jeles *Szokolya* curiát adományozta. (V. ö. *Annales Paulinorum*, Vol. I. pag. 301.) — E kolostornak *Naszál* helység (in villa) mellett és a *Gromár-völgyben* két szállója volt, a melyek terméséből adandó kilenczed és tizedtől a főtdő váci káptalan 1435. évben kiadott kiváltsági iratánál fogva annálinkább is fölmentette, minthogy ezen szerzet vezérfője (Prior generalis), sor szerint XVII., I. *Ferencz*, az „*ajtatos*“, ki a budahegyi híres *Szt. Lőrincz*-ről címzett anyakolostorban székel, az ő ezen évben kelt kiváltság-levelében magát lekötelezve megígérte, miszerint mindazon jóknak, miket ugyanazon rend tagjai által a Megváltó kegyelme mivelni fog, a főtdő káptalaniakat részeseivé teendi, és egyzersmind minden héten a „*Tornyallya*“-nak nevezett helyen egy misét rendel végeztetni a jötevők üdvéért, és azok lelki nyugalmaért. (Ld. a v. püspöki irattárban. Másolat. *Bubla-Regestrum*, 3. 12. pag. 16.)

Az elhunyt *Purczlő* még fiának a pálos-rendbe történt lépése előtt, ami vagyonából az adósságok letörlesztése után fönmarad, a mária-nosztrai kolostorra iratván be, e rendház főnöke az említett

hagyományozó özvegnő ingóságainak összezeirása s elárverezése végett bizottságot kérven kiküldetni, az 1770. nov. 29-ki tanácsülés e tény eszközzésére *Stockinger Ferencz* és *Keller József* árvagondnok urakat küldte ki. (Ld. Vác város jkönyvét a 387. sz. a.) — A mária-nosztrai pálos kolostor a *Pauer-féle vagyonnak* általános örököse lett, amint ezt egy, 1771. febr. 8. és 9-kén tartott urszéki ülés jkönyvének töredéke mutatja, az e rendház főnöke által a *Pauer-hitelezők ellen* hozzásatolt ügydarabokkal. (Ld. a Bubla-Registrumot pag. 9. 372.) — Ugyancsak a nevezett városi jkönyvben, 1771. márc. 10. ülésen, a 112. sz. a. ez fordul elő: „*Kneidinger Antalnak a Törökhegyeni szőlője* a tdő pálosok mária-nosztrai konventje részére zár alá vétetik, ha 14 nap alatt ugyanezen rendháznak a *Purczl-féle* alapból e kolostort, mint örököst illető 88 frt 59 krt lefizetni nem fogná a nevezett szőlő-birtokos.“ — 1771. május 17. *Purczl János* házában *Caramelli* vasas-ezredének Auditora egészen letelepülvén, és ott udvart s mindent 2 év óta elfoglalva tartván, mivel e háznak is kell a közterhet viselni, azért a nevezett mária-nosztrai pálos kolostor csak az egyik évre kap házbér-fizetést, t. i. 18 frtot.

A mária-nosztrai pálosoknak Váczon, a főutczán, egy nagyobb-szerű házuk is volt, amint ezt a város jkönyvének ezen két kivonata is bizonyítja: 1771. nov. 29. A mária-nosztrai tdő pálosok ezen folyó évi okt. 12-kétől keltezve, ő főmga előtt iratilag előadták, miképen a mult évben elhunyt, Vác város néhai polgára *Pauernak* özvegye végrendelkezése folytán, az ő fiát, tdő *Bauer József* pálos-rendi atyát illető birtokot a mária-nosztrai konvent kapta legyen ezen püspöki Vác városban, tudnillik *egy házat a főutczán, a sz. Sebestyén-tér közelében fekvőt*; minthogy ezen ház eddig a városi közterhek alá volt vetve s így volna maig is, egyszersmind esedeznek, miszerint ő főmga a másképen is a nevezett szerzetesekre szállt házat, ugyanazon terhektől kegyesen fölmenteni méltóztatnék, továbbá ő főmga által kegyesen ezen folyamodvány közöltetvén, és jóságosan megengedtetvén, hogy ezen ügyben az érintett konventtal a tanács egyezkednék, ennélfogva tekintetbe véve minden körülményt, noha azon terhek, melyeket az említett ház évenként vinni és fizetni szokott, egyenértékileg 50, sőt 60 frtokra is volnának számíthatók: de nehogy a tanács ő főmgnak jóságával visszaélni látszattassék, a városnak pedig, és magoknak a polgároknak valami, ámbár nem egyenértékileg történjék, nem többet vélt az esedező konventnak föladni, minthogy ezen terhek némi váltságául, melyeknek eddig ugyanazon *Purczl-ház* aláretve volt, vagy 15 frtot fizessen évenként a nevezett konvent a város pénztárába, vagy pedig azon házba állandóan egy szobát tartson fön az átmenő és beszállásolt katonaság részére ama rendház. — (Különben lásd ide vonatkozólag a következő egyezményt.)

1772. márc. 10. Néhai *Purczl János* háza fölötti, mely most a tdő mária-nosztrai pálosok konventjeé kivételi, és az aziránti barátságos kiegyezés bizonyítványa a polgári terhekre nézve, melynek

szószerinti tartalma imez: „Mi Vác püspöki város bírása N. N. és tanácsa, emlékezetül ajánljuk jelen sorainkban, jelentvén mindazoknak, a kiket illet, hogy mintán a főmgu és főjelességü vadli és sonnenhurni gr. Migazzi Kristóf, a sz. r. e. bibornoka, a sz. r. b. hercege, bécsi érsek, a váci püspökség admtra, a mi legkegyelmesebb urunk engedelmeiből, remete Szt. Pál mária-nosztrai konventja, született Ebenheck Örzse házát, ki előbb Bauer Dávidnak, azután pedig Purzl János váci polgároknak hátrahagyott özvegye volt, itt Vácztól kapta volna, mely tudniillik fölülről egy kis utcácska, alulról pedig Sticker József háza között feküdt, ugyanazon konvent pedig ő főmghoz bocsátott legalázatosabb folyamodványában a legbensőbben könyörögne, miszerint azon háza a városi terhek alól kegyesen kivétnék; ő főmga, hogy kegyességét ezen város iránt az által is bebizonyítaná, azon folyamodványt velünk közölni méltóztaték, egyzersmind kegyesen megengedve, hogy ezen kívánatra nézve az érintett tő konventtal barátságosan tárgyalni és kiegyezkedni is lehessen nekünk, tekintetbe véve tehát először ő főmgnak több mint testvéri kegyeit, a melyeket irántunk mindenkor kiárasztani szokott, a mit ezen alkalommal is tanusított, aztán azon hajlandóságot, melylyel azon szent szerzet iránt viseltetik, 200 frtban egyeztünk meg, úgy, hogy ezek a város pénztárába befizettetvén, az érintett ház a város részéről mindaddig, míg ugyanazon tő konvent birtokában leend, szabadalommal éljen s ennek örvendhessen, de úgy, hogy azon házban lakó zsellérek, akik különben is mind személyökre, mind vagyonukra nézve az adózásnak és más polgári terheknek is alávetve volnának, minden ily terhek viselésére továbbra is kötelezettek legyenek mindenkor, és azokat vinni tartozzanak, és a joghatóság alól sem vétessenek ki. Ide járulván az is, hogy ők a tő konventnak vagy az ő zselléreinek, bármely cimen, bort és más folyadékokat mérni ki, vagy más oly valamit ugyanazon házban tenni szabad ne legyen, mi által a város jogai megsértetnének. A mely említett módon kötött barátságos szerződvény, és valóban letett és általunk tényleg megkapott, főntebb érintett 200 frt fölött, jelen kölcsönös aláírással és mindkét fél pecséteivel erősített bizonyítványt, a mondott tő konvent jövődő biztosításául kiadtuk. Kelt Vácson, 1772. márc. 16-kán, Gyöngyösy Gergely atya, akkor Szt. Pál első remete rendje tő mária-nosztrai konventjének perjele (P. H.) N. N. a város bírása és tanácsa.

2. §. Ugyanazon tárgy folytatása. 1784—1799.

Mikép már főntebb említők, azon házban, melyet néhai Pauer Dávid hátramaradott özvegye hagyott végrendeletileg a pálosok mária-nosztrai konventjének, és a melyet Migazzi bibornok ő főmga szabadalommal látott el, őket a városi tanács háborgatni kezdette, ennél fogva a konvent akkori perjele ezen biboros főpásztorhoz folyamodványt intézett, miszerint a mária-nosztrai szerzeteseket ezen ház előbbi bir-

toklása s kiváltsága élvezetébe visszahelyeztetni méltóztatnék. Ezen kolostor 1784. aug. 24-ről kelt eme kérvényét ő főmga válasz végett áttette a városi tanácshoz, melyre ugyanazon a napon e tanács következőleg felelt: „A kérdéses ház amint a polgári terhek alól a város pénztárába tett 200 frtnyi öszszeg befizetése folytán 1772. évben kivéve lön, úgy nem is lesz képes soha kimutatni, hogy az valami polgári teherrel nyomatott legyen; azért nincs oka a tőő konventnek ezen dologban valamit panaszul hozni föl; ha csak a *gondnokul föl-vett adózót* mentessé tenni nem akarja, akinek adómentességéről ama szerződvényben semmi említést sem tétetik, és azonfölül az ő elődei minden ellenvetés nélkül az adófizetésben valamennyien résztvettek mindig.“ (Ld. a városi jkönyvet 1784. aug. 24. — Bubla Regestrumot. Pag. 10. 447.)

A mária nostrai pálosok váczai házának kijavitása vagy eladása, valamint azok szállóinak eladására vonatkozó, a magyar kir. kamarának tett, 1788. febr. 29-ről kelt előterjesztés megvan a püspöki irattárban töredékben, lévén már ekkor ezen kolostor is eltörölve. (Ld. a Bubla-Regestrumot, pag. 10. 472.) — Ugyanott van ezen rendi kolostor eltörlésében tett némely nehézményeket tartalmazó irat eredetiben a csatolmányokkal, melyek 1799. évben lőnek keltezve. (Ld. u. o. pap. 563.) — Ugyanezen évben a mária-nosztrai kolostor által néhány év előtt még birt szállóikra 204 frt 18 krnyi költséget fordítottak, mint az eredetiben meglevő irat bizonyítja. (Ld. u. o. 564.)

És ezek azon ügy-iratok, a melyek a püspöki, uradalmi és városházi irattárokban előfordulnak az egykori hírneves mária-nosztrai és tornyallyai pálosokra vonatkozólag. Az előbbi rendház nagyszereűen átalakítva jelenleg női fegyház, temploma pedig egyszersmind plébániai is, melyben e szerény sorok írója évek előtt bucsui alkalmakkor szerencsés volt majd az egyik énekes sz. misét végezni, majd meg az alkalmi sz. beszédet tartani s az ajtatoskodókat gyónatgatni, ngos és földő *Krotky József* ur jelenleg esztergomi kanonok lévén akkor ott a szent buzgalmu plébános, ki az egykori kolostor templomát úgy kidiszította, hogy az tündöklök az aranytól, és a pálosok után hanyatlásnak indult bucsujárásokat e sz. kegyhelyre ismét régi fényére emelte vissza. Ilyenkor e sorok írója a anyakönyvekből sok pálosnak neveit kiírván, azokat a „*Marországi kolostorok történelmi szótára*“ czimű művében közleni szándékozik e rendház ismertetésében. A tornyallyai egykori pálos kolostornak ma már csak csekély romjai látszanak ki a földből, a melyek közt e sorok írója egykor térdelve imádkozgatott az abban elhunyt szerzetesek lelki nyugalmaért, a mária-nosztrai kolostorból tett kirándulásakor.

Legyen ezen egykori, kedves pálosok, az egyetlen magyar eredetű szerzetnek emléke is áldott a nemes és ősi Vác város jámbor lakói előtt, mint a kiknek őseiből is nem egy volt egykor ezen jámbor és mivelt szerzetnek tagja.

TARTALOM.

IV. RÉSZ.

Az egyházmegyei különféle intézetek.

I. FEJEZET.

A papi nyugdíj-intézet.

	Lap.
1. §. A kiérdemült és rokkant áldozatok nyugdíj-intézete, a győzelemről nevezett Bold. Szűz Mária védllete alatt	3
2. §. A papi nyugdíj-intézet alapszabályai	5
3. §. A segély-alap kezelésének módozata	6
4. §. A nyugdíj-intézet díjasairól	6
5. §. A papi nyugdíj-intézet történelmének folytatása	7

II. FEJEZET.

A vácsi papnövelde rövid történelme.

1. §. Ezen növelde keletkezésének ismertetése	11
2. §. A theologia praebenda alapítása	12
3. §. A papnövelde történelmének további előadása	13
4. §. Migazzi bibornok nevelési és oktatási utasítása	16
5. §. A nagy főpásztor egy előbbi szép határozata	18
6. §. A papnövelde pénztárával egyesítettik a nyugalmazott papok intézete és a tanulmányoké	20
7. §. A papnövendékek hitелеmzésbeni gyakorlásuk s azok számának gyarapítása	21
8. §. A papnövelde anyagi állapotára vonatkozó dolgok	21
9. §. A papnövelde áldott lelkű jötevőinek emléke	25
10. §. Még valami az egyetemes papnöveldei rendszerről	28
11. §. Azon kiadások, melyek az új papnövelde építésére lőnek fordítva	29
12. §. A szabályzott püspökségek alapjából nyert kiegészítő pótlék	29
13. §. A papnövelde újabb időbeni anyagi helyzete s más papnöveldek, a melyekben szintén képezetnek vácsi kispapok	31
14. §. A vácsi papnövelde fölváltásának százados ünnepélye s az ezen alkalmából keletkezett érdekes emlékirat	32
15. §. A jogtan és egyéb rendkívüli tantárgyak előadása	34
16. §. A papnöveldei könyvtár, esődvizsga s az újabb időbeni jötevők	34
17. §. A vácsi papnövendékek jó hírű egyházirodlmi iskolája	35
18. §. A vácsi papnöveldebeni áhitatos szellem fölébresztése és szilárdítása	37
19. §. A vácsi papnövelde jó hírneve, előjárói, tanárai, gyóntatói	38
20. §. E jeles papnövelde kormányzói 1726—1886-ig, vagyis korunkig	39
21. §. A papnövelde történelmének befejezése	39

III. FEJEZET.

Vác városában létezett és maig is fönálló kolostorok.

A) Kegyes-rendiek társháza (Domus Ordinis Scholarum Piarum.)

	Lap.
1. §. Ezen rendház keletkezése 1714. évben	40
2. §. A váci kegyesrendi társház tovább-fejlődése	42
3. §. A társház és templom alapkövének letétele	44
4. §. A kegyesrendi társházba való beköltözés és egyebek	46
5. §. A kegyes-rendi templom ünnepélyes megáldása és egyebek	48
6. §. A spinyéri kápolna története	48
7. §. A váci kegyes-rendiek temploma előtti Szentháromság szobra és a tár- sulatok	53
8. §. Az 1751—1759. évig terjedő nevezetes események	55
9. §. Az 1759—1762-kig történt s egyebekre is világot vető események	57
10. §. A további nevezetes események gr. Migazzi admiráltsága alatt	59
11. §. A szegény nemes ifjak társodájának megnyitása	61
12. §. Vácznak fölséges és fonséges látogatói 1764-ben, különös tekintettel az itteni kegyes-rendiekre	64
13. §. A nemes ifjak társodájának további történelme	68
14. §. A nemes ifjak társodájának ünnepélyes megnyitása és egyebek	73
15. §. A nemes ifjak társodájának kormányzói és tanárai	74
16. §. A Teréz-féle társoda megszüntetése és egyebek	75
17. §. A kegyes-rendieket mélyen megszorító egyéb események	77
18. §. Az iskolák bővítése és a régi társoda visszanyerésére irányzott törekvé- sek, a helyreállítások s egyebek	79
a) 19. §. A Szt. Domonkos-rendi kolostorból a régi társodábai átköltözés, a templom consecratioja s egyéb események	83
b) 19. §. A kegyes-rendiek toronyórájának története	88
20. §. A kegyes-rendiek temploma fölszentelésének évforduló ünnepe és a ha- rangok ismertetése	92
21. §. A váci kegyes-rendi gymnasium története	93
22. §. A váci kegyes-rendi gymnasium újabb időbeni története	97
23. §. A váci Lyceumban 1799—1848-ig működött k. r. tanárok	104
24. §. A váci kegyes-rendiek természettani műtermében (muzeum) létezett mű- emlékek	105
25. §. A főgymnasiumra vonatkozó egyéb adatok	107
26. §. Fráter Oswald, Migazzi épületeinek igazgatója	109
27. §. A magyarhoni kegyes-tanítórend ujoncznevelő intézete Váczon	113
28. §. A kegyes-rendi templom két tornyának megújítása és egyéb építkezések, diszítések s alkotások a legújabb időben	123
29. §. A váci kegyes-rendi társház főnökei	127

B) A sz. Domonkos-rendi kolostor története.

1. §. A régi, még török-uralom előtti sz. Jakab-kolostor	132
2. §. A török-uralom utáni sz. Domonkos-rendi kolostor	135
3. §. Ezen kolostort illető külön-féle ügyek az alapítás utáni évtizedekben	136
4. §. A váci sz. Domonkos-rendieknek tett adományok megerősítése és egyebek	139
5. §. A váci hitszónok-rendiek perjelének mise-alapítványok és egyebekről értesítvényei	141
6. §. A sz. Domonkos-rendi kolostor személyzete az eltörlés előtti években, és egyéb ezen itteni rendházra vonatkozók	141
7. §. Mily ügyek fordulnak elő a vácz-püspöki város jegyzőkönyveiben a helyi sz. Domonkos-rendiekre nézve?	144
9. §. A sz. Domonkos-rendi kolostor állapotáról jelentés	146

10. §. A hitszónok-rendiek tartomány-főnökének kérelme a váci kolostor érdekében	149
11. §. A váci hitszónok-rendi kolostorban élt jeles irodalmi férfiak	151
12. §. A sz. Domonkos-rendi kolostor eltöröltetése, volt előljárói és birtokainak elárvereztetése	152
13. §. E rendház megszűntetése utáni események	155

C) A sz. Ferencz-rendi váci kolostor története.

1. §. E rendház alapítására vonatkozó események	158
2. §. A váci sz. Ferencz-rendi atyák letelepedését megerősítő királyi okmány	164
3. §. A megalapított sz. Ferencz-rendi kolostor előtörténelme és egyebek	167
4. §. A sz. Ferencz-rendi váci kolostor előtörténelmének folytatása	169
5. §. Ezen kolostor történelmének folytatása és egyebek	170
6. §. A templom és egyéb ezt illető dolgok ismertetése	171
7. §. A templom olthárai és egyéb ebbeni nevezetességek	172
8. §. A kolostori templom ünnepélyes fölfaldatása (Consecratio) és egyebek	178
9. §. Ezen sz. Ferencz-rendi kolostor első személyzete és egyebek	180
10. §. Egyéb a kolostort és templomot illető tárgyak létesítése	182
11. §. A kolostor és templomra vonatkozó egyéb dolgok	183
12. §. Telek József házfőnök bizonyítványa és egyebek	187
13. §. A sz. beszédek rendjére vonatkozó észrevételek és egyebek	190
14. §. Szt. Ferencz kordaviseelő gyűlekezete, és a német, meg a magyar III. rendieké	192
15. §. A váci III. rendi gyűlekezet leltára és egy értesítő annak állapotáról	198
16. §. A váci III. rendi magyar és német gyűlekezetek eltörölése	200
17. §. Szt. Ferencz harmadik rendjének viszszaállítása Váczon	201
18. §. A sz. Ferencz-rendi váci kolostor történetének folytatása	206
19. §. E kolostor és templom százados ünnepélyei	208
20. §. E kolostor és templom legujabb időbeni története	209
21. §. Azon sz. szolgálatok, melyeket e kolostor az egyháznak és híveknek tesz	214
22. §. Miből élnek a sz. Ferencz-rendi váci kolostor szerzetesei?	215
23. §. E kolostor történelmére vonatkozó adatok a városi jegyzőkönyvekben	216
24. §. Egyéb tekintethen is sok adat fordul elő e kolostorra nézve a városi jegyzőkönyvekben	218
25. §. A kolostori templom kriptájában nyugvó sz. Ferencz rendi áldozópapok és rendi segéd társak	225
26. §. A sz. Ferencz-rendi váci kolostor templomi sírboltjaiban eltemetett világiak	230
27. §. Az isteniszolgálatok rendje, beöltözések, beesküvések, letétemények és egyebek	234
28. §. A kolostori jegyzőkönyvek és a váci születésű e rendtartományi szerzetesek	235
29. §. A sz. Ferencz-rendi váci kolostor főnökeinek névsora	238

D) Az irgalmas-rendi váci kolostor története.

1. §. Annak keletkezése, gyarapulása és egyebek	239
2. §. Ezen rendház történetére nézve is sok adat fordul elő a városi jegyzőkönyvekben	241
3. §. Vác püsböki városbani irgalmas-rendi testvérek bevallása	243
4. §. E rendházat illető események 1786—1796. évig bezárólag	244
5. §. Az ezen rendházra vonatkozó események 1797—1841.	254
6. §. Az újabbkori események 1841-től napjainkig	260

E) Az angol-kisaszszonyok rendházának története.

1. §. E városban Mária Teréz által történt letelepítésök	266
--	-----

2. §. Egyéb ezen rendházra vonatkozó események	267
3. §. A váci angol-kisasszonyok vagyonának bevallása	267

F) A szeretetnővérei, másképp paulai sz. Vinczeleányai.

1. §. Ezen kedves intézet keletkezésének története	269
2. §. A váci irgalmas-nővérek szerződvény irata	271
3. §. Az irgalmas-nénék intézetének beszentelése	272
4. §. Ezen intézetre vonatkozó egyéb ismertetések	274

G) A Remete Szt. Pál mária-nosztrai szerzeteseinek kolostorát illető váci dolgaik ismertetése.

1. §. Ezen rendházak birtokviszonyai Vácson 1435–1472. évig	275
2. §. Ugyanazon tárgy folytatása 1784–1799.	278